

ప్రథమ ప్రకటన ప్రస్తావన.

సుప్రసిద్ధ మైన యీ గ్రంథము వేలకొలదిని బలుమాఱు ముద్రింపఁ బడుచుండఁగా నీకూర్పునకు ఆవశ్యకత్వ మున్నదా యనుటకు సమాధానముం గనుఁడు. భాషలలో నుత్తమమైనది సంస్కృతము. సంస్కృత భాషాభ్యాసమునకు ప్రథమసాధనమయినది అమరకోశము. అదేలయన, సంస్కృతము అపరిమితపదసముదాయము గలది. వానిలోఁ గొన్నిటి నైనను దెలియక యే కావ్యాదులు చదువుటకు వలనుపడదు. మఱియు నితరభాషాపదములవలెఁగాక సంస్కృతపదములకు లింగములు తఱుచు గాఁ బ్రయోగమునుబట్టియే కాని వస్తునిర్దేశమువలనం దెలియునట్టివి కావు. కాబట్టి అట్టిపదసముదాయమునుమాత్రమే కాక ఒక్కొక్కశబ్దముయొక్క లింగమునుగూడ జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుట సంస్కృతభాష నభ్యసింపఁ బ్రథమమున దొరఁగొనుబాలురకు మిక్కిలి కష్టముగా నుండును. అట్టికష్టమును మాన్పఁదలంచి అమరసింహుఁ డనుకవీంద్రుఁడు, లోకోపకారార్థము నామలింగానుశాసన మనుగొప్పనిఘంటువును, రూపభేదముచేతను సాహచర్యముచేతను విశేషవిధిచేతను అనాయాసముగా లింగము నెఱుఁగునట్లును, గ్రహించినవిషయమును సులభముగా జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుటకుఁ దగినట్లును, శ్లోకరూపముగాఁ జేసెను. అట్టియద్గ్రంథము పండితపరిష్కృతమై అచ్చువేయఁబడుచుండువఱకు మంచిదశలో నుండెనుగాని ఇప్పుడు కేవలము అచ్చుగూర్చువారిశరణుఁ జొచ్చిన దగుటచే శబ్దస్వరూపమిట్టిదని తెలిసికొన నలవికానిరీతిని ముద్రింపఁబడుచున్నది. అట్టిప్రతులను బాలురచేతికిచ్చుటకంటె సాహసకార్యము వేఱొండు లేదు. అట్టివానిని వల్లించుటచే బాలురకు అతిసులభముగా పట్టువడుదోషములను దిద్దుట కష్టతరముకదా. ఇట్టికష్టముఁ

దొలగించునాలోచనతో పండితపరులచే రామాశ్రమీయము మొదలైన ప్రామాణిక గ్రంథముల సాహాయ్యముగొని గ్రంథము పరిశోధించి నిర్దోషమైన యీకూర్పును అధికపాఠములతో ముద్రించినారము. కాబట్టి శబ్దములనిజస్వరూపములను తమబాలు రెఱుంగవలయునని కోరుగుచు లందఱు సీ ప్రమాణ గ్రంథమును చెప్పించుకొని యుపయోగించి ప్రయోజనముఁ బొందఁ బ్రార్థితులు.

౧౯౦౦ సం॥

ద్వితీయ ప్రకటన ప్రస్తావన.

నాలుగేండ్లకు మునుపు ముద్రించిన మొదటికూర్పు వేయి ప్రతులయినను వానిని విక్రయించుట కింతకాల మాయెను. తప్పొప్పులు పోటించుట లేక, పేరుమాత్రముచేత కాగితము లనబడువత్తములమీఁద నిష్ఠము వచ్చినరీతిని ముద్రింపఁబడి, యీ గ్రంథము అంగళ్లయం దొక సంవత్సరములో వేలకొలదిని అతిస్వల్పమైనవెలకు విక్రయింపఁబడుచుండఁగా, తారతమ్యజ్ఞానముగలిగి, ఇయ్యది ప్రమాణ గ్రంథమనియు పండిత పరిష్కృతముకాదేని ప్రయోజనకారి గాదనియుఁ దెలిసి, మా ప్రతులు కొనినవారు వేగు రుండినందులకై సంతసించెదము. మఱిమఱి మా ప్రతులే కోరుచుండుటచే అట్టివారు మఱియు ననేకు లున్నారని. నిశ్చయము కలుగుచున్నది. వారియభిలాష నెఱవేర్చునిష్ఠముతో సీక్రొత్తకూర్పు ప్రారంభింపఁబడెను. ఇందు ముందటికన్న విషయము లెక్కువ చేర్చినట్లైన చదువరుల కుపయుక్తముగా నుండునని తలఁచి యింగ్లీషుపర్యాయ పదములఁ జేర్చి ముద్రించియున్నారము. విద్యార్థుల కిది యింత ఫలకారియని చెప్పటకు నలవికాదు. ఈవిషయము గ్రంథమును జూచినపిదప విశేషమగును.

౧౯౦౪ సం॥

పీఠిక.

ఈ గ్రంథము ప్రతికాండసమాప్తియందును “ఇత్యమరసింహ కృతౌ” అని చెప్పియుండుటంజేసి అమరసింహుఁ డను కవివర్యునిచే రచియింపఁబడినట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

శ్లో॥ ధన్వంతరి త్సపణ కామరసింహ శఙ్కు
వేతాళ భట్ట ఘటకర్పర కాళిదాసాః ।
ఖ్యాతో వరాహమిహిరో నృపతే స్సభాయాం
రత్నాని నై వరరుచి ర్నవ విక్రమస్య ॥

అను చాటుశ్లోకముం జూడ ఈకవిచంద్రుఁడు నవరత్నము లనం జూలిన కవిరత్నములచే నొప్పిన విక్రమార్క సార్వభౌమునిసభ నలంకరించినవారిలో నొక్కఁడై యుండనోవును. అనేకచక్రవర్తులు విక్రమార్కనామమునే వహించియుండుటచే ఈవిక్రమార్కుఁడు ఈకాలమువాఁడని నిశ్చయించుటకుం దగినసామగ్రి లేదు. ఇట్టివిషయములను సిద్ధాంతము చేయుకొందఱు ఈ విక్రమార్కుఁడు క్రీస్తు పుట్టుటకు ౫౭ సంవత్సరములకు ముందు రాజ్యము చేసినవాఁడనియు మఱి కొందఱు క్రైస్తవవ్యవస్థాపకము(౬౦౦)నం దుండినవాఁ డనియుం జెప్పుదురు. “నవాధికపఞ్చశతసంఖ్యశాకే వరాహమిహిరాచార్యో దివంగతః” అని యొకజ్యోతిశ్శాస్త్రగ్రంథమునం దుండుట చూడఁగా వరాహమిహిరుఁడు శక కాలములో ౫౦౯-వ సంవత్సరమున అనఁగా ౫౮౭-వ హూణసంవత్సరముందు మృతినొందెనని తెలియుచున్నది. కవినవకములో వరాహమిహిరుఁ డొక్కఁడైనందున అమరసింహుఁడును ఆతవశతాబ్దమునందున్న వాఁడని యూహింపఁ దగియున్నది. ఏకాదశశతాబ్దమున నున్న ముమ్మట భట్టారకుఁడు స్వకృతంబగు కావ్యప్రకాశికయందు “బృన్దారకాపై వతాః పుంసినా” అను నామలింగానుశాసనప్రతీకమును గ్రహించియుండు ఎచేత అమరసింహుఁడు తత్పూర్వమునందే యున్నవాఁడని నిశ్చయింపవచ్చును. అయినను ఒకానొకకవి కోశపరిగణనావసరమునందు

మేది న్యమరనూలా చ త్రికాణ్డో రత్నమాలికా ।

రన్తిదేవ్రా భాగురిశ్చ వ్యాడి శ్శబ్దార్ణవ స్తథా ॥

ద్విరూపశ్చ కలిజ్జశ్చ రభసః పురుషోత్తమః ।

దుగ్ధోఽభిధానమాలాచ సంసారావర్త శాశ్వతౌ ॥

విశ్వో బోసాలిత శ్చైవ వాచస్పతి హలాయుధౌ ।

హారానలీ సాహసాశ్శో విక్రమాదిత్య ఏవచ ॥

హేమచంద్రశ్చ రుద్రశ్చ ప్యమోఽయం సనాతనః ।

ఏతే కోశా స్సమాఖ్యాతాః సక్ష్యాపక్ష్యింశతిః స్మృతాః ॥

అని వ్రాసియున్నాడు. ‘అమోఽయం సనాతనః’ అనుటవలన విశ్వ హేమచంద్రులకంటె ప్రాచీనుడని యభిప్రాయముగాని, వ్యాడి భాగురి మొదలైనవారికంటె నని కాదు. అమరసింహుడు ‘సమా హృత్యాన్యతంత్రాణి’ యని తనగ్రంథమునందె స్పష్టముగా చెప్పినందున తత్పూర్వమే యనేకనిఘంటువు లుండినట్లు తెలియుచున్నది. వ్యాడి పరమప్రాచీనుడని నుడువుటకు పతంజలిమహర్షిప్రణీత మగు మహాభాష్యమే ప్రమాణము.

ఈతఁడు జై నమతానలంబియై యుండవలయును. ఏలయన“అమ రానిర్జరాదేవాస్త్రీదశావిబుధాస్సురాః” అని గ్రంథాదిని దేవసామాన్య నామములంజెప్పి దేవనిశేషనామారంభమునందు “సర్వజ్ఞస్సుగతోబుద్ధో ధర్మరాజ స్తథాగతః” ఇత్యాదిబుద్ధనామములను లిఖించుటచేతను నానార్థవర్గమునందు “ధర్మరాజౌజనయమా” అను శ్లోకమునందు జన శబ్దమునకుఁ బూర్వనిసౌతముచేయుటచేతను ఈకవి బౌద్ధుడగుట యూహింపఁబడుచున్నది. అట్లు కానియెడల “తాపసవర్వతౌ” మొదలగుచోట్లయగుంబోలె పూజ్యత్వము పూర్వశబ్దమునకు నచ్చునట్లు “ధర్మరాజౌయమహిసా” అనియే చెప్పియుండును. అమరకోశవ్యాఖ్యాతలగు క్షీరస్వామి మొదలగు ప్రాచీనపండితులు ఈకవివరుని బౌద్ధుడనియే తమవ్యాఖ్యలయందు వ్రాసికొనియున్నారు.

పర్యాయపదంబుల యర్థలింగబోధకవాక్యములకును పదములకును నిరుప్రక్కల	}			()
అధికపాఠములకు నిరుప్రక్కల	...			[]
అజంతశబ్దములకు వెనుక	...	అ-ఆ	మొదలైనవి	
హలంతశబ్దములకు	...	చ-జ-ట-ఠ-న్	మొదలైనవి	
అన్యాయములకు	అన్య
పుంలింగములకు	పు
స్త్రీలింగములకు	స్త్రీ
నపుంసకలింగములకు	న
పుంస్త్రీలింగములకు	పు
పున్నపుంసకలింగములకు	పు
స్త్రీనపుంసకలింగములకు	స్త్రీ
త్రిలింగములకు	త్రి
పాఠాంతరములకు	(పా)
పక్షాంతరములకు	(ప)
ఏకవచనములకు	ఏ
ద్వివచనములకు	ద్వి
బహువచనములకు	బ
ఉదాహరణములకు	ఉదా
అధికపాఠములకు	అ. పా

మొదలైనవి.

శ్రీ రస్తు.

నటీకనామలింగానుశాసనము

ప్రథమకాండము.

అమరసింహుఁ డినుకవిచంద్రుఁడు తాను జేయ నుపక్రమించిన
నామలింగానుశాసన మనున త్తమనిఘంటుగ్రంథము నిర్విఘ్నముగా
నెఱవేఱుటకుగాను విశ్వవిద్యజ్ఞసీననిఖిలదేవతానివహస్వరూపుఁ డైనపర
బ్రహ్మనును తనహృదింతరింబున ధ్యానించి గ్రంథరచనాప్రారంభావ్య
వహితపూర్వకాలంబున స్వేచ్ఛ దేవతాధ్యానముచేయుట యత్యంతావశ్యక
మనునర్థమును దనశిష్యవర్గపరంపరకుఁ జెలుపుటకు గ్రంథాదిని దేవతా
ప్రార్థనచేసెను.

మంగళశ్లోకము.

యస్య జ్ఞానదయాసిన్ధో రిగాధ స్యానఘా గుణాః |

సేవ్యతా మక్షయో ధీరా స్సక్రియై చామృతాయ చ ||౧||

ప్రథమాంశము.

టీక. హేధీరాః = నిర్దుఃఖాపాసకులుగాను సగుణోపాసకులుగాను
నుండింప పండితులారా, జ్ఞానదయాసిన్ధోః-జ్ఞాన=నిఖిలోపనిషత్ప్రతిపాద్య
పరమతత్త్వార్థమునకును, దయా=భక్తజనహితక్షణమందుఁగల యవ్యాజ
కరుణకును, సిన్ధోః=జలమునకు సముద్రునినలె అధారభూతుఁడనై ;
లిగాధస్య=అవాఙ్మనసగోచరుఁడును సత్తిగంభీరుఁడనై స; యస్య = నిర్గుణ
సగుణస్వరూపుఁడైన యేవరమాత్మయొక్క, గుణాః=సత్యజ్ఞానానందాదు
లును కాటవ్యాదినిఖిలకల్యాణగుణములును; అనఘాః=సర్వసిద్ధాంతసమ్మ

తము లగుటవలన అబాధములును [లేక మాయోపాధిరహితములును]
 హేయగుణాంశ లేకము లేనందున నిర్మలములును అయినవై, అక్షయః =
 నిత్యుడును నాశరహితుడునునయిన, సః = నిర్గుణసగుణస్వరూపుడయిన
 యాపరమాత్మ, అమృతాయచ = నిత్యకై వల్యరూపమైన మోక్షముకొఱ
 కును; శ్రీయైచ = ధర్మార్థకామము లనుక్రిన్దగ్గసంపదకొఱకును, సేవ్యతామ్ =
 నిర్వికల్పకసమాధ్యాదిక్రియలచే స్వావ్యతిరిక్తుడుగా నెల్లప్పుడు భావింపఁ
 బడుఁగాక. వారివారిమతానుసారముగా శంఖచక్రశూలాద్యాయుధ
 ధరుడుగా ధ్యానింపఁబడుఁగాక.

అమరసింహుడు నిఖిలజనులకు సకలవిషయములును కరతలా
 మలకముగాఁ దెలియునట్లు తమనిఘంటువును జేయనుపక్రమించి యా
 నిఘంటువునకు నాదియందు సత్యంతమృదుపాకమున సతిరమణీయముగాఁ
 దాను రచించినమంగళశ్లోకము ఆ స్తికమతావలంబులైన యదైవత
 దైవతవిశిష్టాదైవతు లనంబడు త్రివిధజనులకు సంగీకార్యం బైనెర్గు
 ణసగుణపరములుగా నర్థం బగునట్లు భగవద్గుణవర్ణనచేసి పండితోత్తి
 ముల నంబోధించి యఖిలజనులకును సేవ్యం బైనయుత్తమవస్తు విట్టిదని
 నిరదేశించి తెలిపెను.

నిర్గుణపరముగా నగుతాత్పర్యము.

అదైవతమతావలంబులైన పండితులారా ! జ్ఞానస్వరూపుడైన
 యనిర్వచనీయమహిమగల పరమాత్మ మాయోపాధిరహితుఁ డనియు
 నిత్యుడనియు మోక్షాపేక్షగలవారికి భావింపఁదగినవాడనుట.

సగుణపరముగా నగుతాత్పర్యము.

ఓపండితులారా ! నిఖిలభక్తజనపరిరక్షణమునందు సపరిమితకృపా
 ఘృతై యఖిలకల్యాణగుణారత్నాకరుం డైనభగవంతుడు త్రివర్గసంపద
 నపేక్షించుపురుషులకు సేవింపఁదగినవాడనుట.

కవిహృదయపరిజ్ఞానమూలము.

ఇట్లు నిర్గుణసగుణపరముగా నర్థవివేచనచేయుటకు మూలమేమన, నీశ్లోకమునందు నిర్గుణసగుణబోధకమైన 'జ్ఞానదయాసింధోః' అను సమస్త పదమున జ్ఞానసింధోః-దయాసింధోః-అని వేర్వేరు చర్థమగునట్లు తెలిపి యుభయార్థబోధకములుగా అగాధస్య-యస్య-గుణాః-అనఘాః - అని యు, అక్షయః - సః-అనియుఁ గొన్నిశబ్దములను ప్రయోగించియుండుట నలన నిర్గుణోపాసకులకు మోక్షప్రాప్తియు సగుణోపాసకులకుఁ ద్రివర్గ సంపత్ప్రాప్తియుఁ గలుగుచున్నదను స్వాభిప్రాయమును డెలుపుటకుగాను అమృతాయ అను మోక్ష వాచక మయినశబ్దమును, శ్రియై అను త్రివర్గ సంపత్వాచక మైనశబ్దమును ప్రత్యక్షముగా ప్రయోగించియుండుటవల నను నీశ్లోకమును నిర్గుణసగుణపరముగా రచించెనని తోచుచున్నది. శ్రీశబ్దమునకుఁ ద్రివర్గసంపత్పరముగా నర్థము వ్యాపినిఘంటువునఁ జెప్పఁ బడియున్నది, “లక్ష్మీసరస్వతీధాత్రీ త్రివర్గసంపద్విభూతిశోభాను | ఉపకరణవేషరచనావసుధాను శ్రీరితి ప్రధితా ||” అని

ద్వితీయార్థము.

టీ. హేధీరాః=ఓపండితులారా ! జ్ఞానదయా-జ్ఞాన=పరమార్థ పరిజ్ఞానమును, దయా=ఇచ్చునట్టిమోక్షలక్ష్మీతోడను, [ఉపలక్షితస్య=కూడుకొన్నవాఁడును] ; అగాధస్య=అవాఙ్మనసగోచరుడైన; యస్యసింధోః=విశ్వవిద్యజ్ఞసీననిఖిల దేవతానివహస్వరూపుడైన యేసముద్రునియొక్క ; గుణాః = నిఖిలకల్యాణగుణములు ; అనఘాః = నిష్కల్మషములైనవ్రా; అక్షయః=[కాలత్రయావస్థాయోగవలన] నాశరహితుడైన; సః = అభగవంతుఁడు; శ్రియైచ=త్రివర్గసంపదకొఱకును , అమృతాయచ=మోక్షముకొఱకును; సేవ్యతామ్=సేవింపంబడుఁగాక.

తాత్పర్యము. గ్రంథకర్త సర్వమతసిద్ధాంత ప్రతిపాద్యుడగు భగవంతుని విశ్వవిద్యజ్ఞసీననిఖిలదేవతానివహసింధువుగా భావించి యట్టిదేవ

తాసింధువునకును అస్తద్ద్యోగోచరముగా నుండుసింధువునకును 'గలిగి యుండువిశేషతారతమ్యమును శబ్దశేషచేతను అర్థశేషచేతను దెలియఁ జేసి యట్టినిఖిలదేవతాత్మసింధుస్థానచేయుట యుత్తమమని పండితుల నుద్దేశించి స్వాభిప్రాయమును దెలియఁజేసెను.

శబ్దశేషార్థశేషలచేఁ గలుగు తారతమ్యవివేచనాక్రమము.

అస్తద్ద్యోగోచరుఁ డగునముద్రుఁడు జ్ఞానము పోఁగొట్టి సంపద నిచ్చులక్ష్మిని కలిగినవాఁడుగాని భగవంతునివలె జ్ఞానప్రద యగుమోక్ష లక్ష్మికలవాఁడుకాఁడు. మఱియు నిమ్నాన్నతస్రదేశసైకతద్వీపపర్వత నికరసమితుఁ డగుటవలన గాఢుఁడుగాని యవాఙ్మననగోచరుఁ డయిన భగవంతునివలె నగాఢుఁడు గాఁడు. ఇదియునుంగాక తురోదక వత్త్వపూతిగంధవత్త్వాద్యనేక దుర్గుణనికరభరితుఁడుగాని నిఖిలకల్యాణగుణగణాకరుం డైనభగవంతునివలె నిర్మలగుణవిశిష్టుఁడు గా నేరఁడు. మఱియు నీనముద్రుఁ డగస్త్యమహర్షిహస్తతలచుళికితుఁ డైనందున ఊయవంతుఁడుగాని భగవంతునివలె నిత్యుఁడుగాఁడు. ఇదియునుగాక పూర్వము దేవతలు సముద్రమధనము చేయుటవలన లక్ష్మీదేవిని నమృతమును బొందిరిగాని భగవద్భజనవలనఁ బొంద శక్యంబైన ధర్మార్థకామ మోక్షములను బొందినవారు కారు. కనుక నిఖిలదేవతానివహస్వరూపుఁడైన సింధువును సేవించుటచేతఁ బురుషార్థచతుష్టయసిద్ధి గలుగుచున్నది. కాన భగవత్సేవచేయుట సర్వోత్తమమని తాత్పర్యము. కొందఱు వ్యాఖ్యానకర్తలు ఈశ్లోకమునకు విష్ణుపరముగాను బ్రహ్మపరముగాను శివపరముగాను సముద్రపరముగాను సర్థకల్పన చేసిరికాని యవియన్నియు జైనమతావలంబి యగునమరసింహునివినక్షితతాత్పర్యముగా నుండ నేరవని తోచుచున్నది. ఈయర్థమునే యమరపదపారిజాత ప్రణేత యగుమల్లినాథసూరియుఁ దెలియఁజేసియున్నాఁడు.

విష్ణుపరముగా సర్థముచేసినక్రమము.

యస్య-అనుపదము ఇకార అకారములకు సంధివలన నేర్పడిన శబ్దమనియు, ఇకారమునకు లక్ష్మీదేవియర్థమనియు అకారమునకు విష్ణువర్థమనియుఁ జెప్పిరి. కాన యస్య అనఁగా లక్ష్మీనారాయణమూర్తి అని యర్థము. తక్కినది సమానము.

బ్రహ్మపరముగా సర్థముచేసినక్రమము.

అక్షయః - అనుపదమునందుఁ గల అకారమునకు విష్ణువు వాచ్యుఁడనియు గృహవాచకమైన తయశబ్దమునకు నుత్పత్తికారణభూతుఁడధమనియుం జెప్పిరి. కాన విష్ణువే యుత్పత్తికారణభూతుఁడుగాఁ గలవాఁడు, బ్రహ్మదేవుఁడనుట.

శివపరముగా సర్థముచేసినక్రమము.

“అకారో బ్రహ్మ విష్ణీవశ కమరే ష్వజ్ఞే రణే” అను కోశబలము వలన అకారమునకు శివుఁడును వాచ్యుఁడుగాన యస్య అనుపదమునకుఁ బూర్వోక్తప్రకారముగా సర్వైశ్వర్యసమేతుఁడగుశ్రీమహేశ్వరుఁడధమని కొందఱు సమర్థించిరి.

సముద్రసరముగా సర్థముచేసినక్రమము.

అక్షయః అనుపదమునకు విష్ణువునకు స్థానభూతుఁడని యర్థము చెప్పిరి. ఇట్లు క్లిష్టకల్పనలవలన బుద్ధిమంతు లనేకార్థముల నూహింప వచ్చునుగాని యవి యన్నియుఁ గవివృద్ధయము కా వని నమ్మఁదగును.

అవతరణిక. గ్రంథకర్త చదువుకొనువారికి రుచిపుట్టుటకై తన చేతఁ జేయఁబడునిఘంటువును సప్రయోజనముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

సమాహృత్యాత్యతస్త్రాణి సంక్షిప్తైః ప్రతిసంస్కృతైః ।

సమూర్ణ ముచ్యతే వర్గైర్నామలిక్ష్ణానుశాసనమ్॥ ౨॥

టీక॥ అన్యతస్త్రాణి = (ఉత్పలిని త్రికాణ్డి మొదలయిన) ఇతర గ్రంథములను , సమాహృత్య = సంగ్రహించి; సంక్షిప్తైః = సంక్షేపింపబడినవియు , ప్రతిసంస్కృతైః = పర్యాయములచేతను లింగనిర్ణయములచేతను సంస్కరింపఁబడినవియునైన ; వర్గైః = తమలో సంబంధము గల పదసమూహములచేత; సమూర్ణమ్ = నిండియున్న ; నామలిక్ష్ణానుశాసనమ్ = నామలింగానుశాసన మనునిఘంటువు; ఉచ్యతే = చెప్పుబడుచున్నది. అన్యనిఘంటువులు కొన్ని పర్యాయపీఠములుగాను కొన్ని లింగపీఠములుగాను కొన్ని వర్గపీఠములుగాను నున్నవి. ఈనిఘంటువునందు నన్నియు నున్నవి. కావున నిది యన్నిటికంటె మిక్కిలి శ్లాఘనీయమని తాత్పర్యము.

అవతరణిక. గ్రంథకర్త ప్రతిశబ్దమునకు లింగమును జెప్పినచో గ్రంథము విస్తరించునని యొక్కొకలింగము గలపదములకు గుఱుతులను దెలుపుచున్నాడు. స్రాయశో రూపభేదేన సాహచర్యాచ్చ కుత్రచిత్ ।

స్త్రీపున్నపుంసకం జ్ఞేయం తద్విశేషవిధేః క్వచిత్ ॥ 3 ॥

టీక॥ స్త్రీపున్నపుంసకమ్ = స్త్రీలింగ పుంలింగ నపుంసకలింగములు, స్రాయశః=తఱుచుగా; రూపభేదేన = (పదములకు తుదనున్న నీర్ణ విసర్గబిందువులు మొదలై నవానిచేఁగలుగు) రూపభేదముచేతను ; కుత్రచిత్ = ఆరూపభేదముచేత నెఱుంగరానిపట్టున; సాహచర్యాత్ = లింగమునెఱుంగఁ దగిననామముయొక్క సాన్నిధ్యమువలనను, క్వచిత్ = ఆరెంటివలన లింగము నెఱుంగరానిచోట; తద్విశేషవిధేః = ఆలింగములను నీపద మీలింగ మనివిశేషముగా విధించుటవలనను, జ్ఞేయమ్ = తెలియఁదగినది. అదియెట్లన 'కామోదకీ గదా ఖడ్గో నస్తకః', 'వ్రాహ్మ పుష్కర మవ్యరమ్' ఇట్టి స్థలములయందు రూపభేదములచేతను; 'భానుః కరః', 'వియద్విష్ణుపదమ్' ఇట్టిచోట్లయందు సాహచర్యము వలనను; 'స్త్రియ స్సుమనసః', 'భరీస్త్రీ దుద్దభిః పుమాన్' ఇట్టిదిక్కుల విశేషవిధిచేతను లింగములు తెలియవచ్చుననియర్థము.

అవతరణిక. గ్రంథకర్త పూర్వోక్తరూపభేదాదులచేత ద్వంద్వసమా సాదులయందు లింగమునెఱుంగరా దనుశంకను బరిహరించుచున్నాడు.

భేదాఖ్యానాయ న ద్వంద్వో నైక శేషో న సజ్కరః ।

కృతోఽత్ర భిన్నలిక్ష్ణానా మనుక్తానాం క్రమాదృతే ॥ ౪ ॥

టీక॥ అత్ర = ఈ గ్రంథమునందు, అనుక్తానామ్ = (స్థలాంతరమునం గల) లింగముతోఁ) జెప్పఁబడిన, భిన్నలిక్ష్ణానామ్ = వేఱువేఱులింగములుగలపదములకు; భేదాఖ్యానాయ = లింగ భేదమును జెప్పటకొఱకు, ద్వంద్వః = ద్వంద్వ సమాసము, నకృతః = చేయఁబడినదికాదు; ఏక శేషః = ఏక శేషము; నకృతః = చేయఁబడినదికాదు; క్రమాత్ ఋతే = ప్రస్తావము లేక; సజ్కరః = సంకరము. లింగ భేదము తెలియనికూటమియు; నకృతః = చేయఁబడినదికాదు. అనఁగా సభిన్నలింగములకును స్థలాంతరమునందుఁ జెప్పఁబడిన భిన్నలింగములకును ద్వంద్వైక శేషములు గలవనియు ప్రస్తావమువలన భిన్నలింగములకు సాంకర్యము గలదనియుం దాత్పర్యము. అదియేలాగిన అభిన్నలింగములకు

‘ద్యోదివాద్యే స్త్రియామ్’ ‘స్వగ్గనాక’ త్రిదివత్రినశాలయాః’ ఇట్టిదిక్కులద్వంద్వంబును, ‘నానత్యా నద్యోనా’, ‘ఓమూతౌ సీఘుఃస్వతౌ’ ఇట్టిదిక్కులయేఁ జేపమును జేయంబడినది సలాంతగమునందుఁ జెప్పబడిన భిన్నలింగములకు ‘అప్సగోయక్షుఃశోగధ్యవోన్మరాః’ ఇట్టిదిక్కుల ద్వంద్వంబును ‘శ్వశ్రూశ్వశుశౌ శ్వశుశౌ’ ఇట్టిచోట్ల ఏకజేపమును జేయంబడినది. ప్రస్తానంబునలన భిన్నలింగములకుసాంకర్యమేలాగనిన, స్వగ్గసర్వాయాచులయందు ద్యోదివాదిశబ్దంబులును హరిహరాదిప్రస్తానంబులయందు లక్ష్మీశార్యాదినామములును చెప్పబడినవి

అనంతరం. ఇపుడు గ్రంథకిర్త విశేషముగా లింగమును విధించునపుడు వర్ణలాఘవంబుతోఁజుకుఁ గొన్నిసంకేతములను జెప్పుచున్నాఁడు.

త్రిలిక్ల్యాం త్రిష్వితి పదం మిథునే తు ద్వయోరితి ।

నిషిద్ధలిక్లం శేషార్థం త్వంతాథాది న పూర్వభాక్ ॥ ౫ ॥

టీక ॥ త్రిలిక్ల్యామ్ = మూడులింగములయందనిచెప్పఁదగినచోట ; త్రిషు ఇతిపదమ్ = త్రిషు అనుపదంబును; మిథునే తు = స్త్రీలింగపులింగంబులయందనిచెప్పఁదగినచోట, ద్వయోరితి (పదమ్) = ద్వయోః అను పదంబును, ఉచ్యతే = చెప్పఁబడుచున్నది; నిషిద్ధలిక్లమ్ = నిషేధింపఁబడిన లింగముగలపదము, శేషార్థమ్ = తక్కినలింగము గలది, త్వంతాథాది = తు శబ్దంబు అంతమునందుఁ గల పదంబును, అథ శబ్దంబు ఆదియందుఁ గల పదంబును, పూర్వభాక్ = పూర్వపదంబులతోఁ జేరినది; న = కాదు.

అనఁగా ‘తటం త్రిషు’ ఇచట తటశబ్దము మూడులింగంబులయందు నర్థించుననిచెప్పక, త్రిషు అనిచెప్పఁబడిన ‘అశనిర్ద్వయోః’ ఇచట అశనిశబ్దము స్త్రీలింగపులింగములయందు వర్థించుననిచెప్పక ‘ద్వయోః’ అనిచెప్పఁబడిన. ‘ద్వివోఽస్త్రియామస్తరీపమ్’ ఇచట ద్వీపశబ్దము అస్త్రియామని స్త్రీలింగనిషేధంబుచేత పులింగసపుంసకలింగంబులు గలదియగుచున్నది. ‘అనశ్శాయస్తు నీహార’, ‘పుంసిత్వస్తర్ధిరపవారణమ్’, ‘శాపేత్వభివజ్ఞః’ ఇట్టిచోట్ల త్వంతంబులైన అనశ్శాయః, పుంసి, శాపే అనుపదంబులును, ‘అథహిమానీ హిమసంహతిః’, ‘అథ పుంభూమ్ని దారాః’, ‘అథ కేసరే నకుళః’ ఇట్టిచోట్ల అధాచులయిన హిమానీ, పుంభూమ్ని, కేసరే, అను పదంబులును పూర్వపదంబులతో సంబంధింపవు.

స్వ(రవ్యయం)స్వర్గవాక
మనవ త్రిదశాలయాః ।
సురలోకో ద్యో దివౌ
(ద్వే స్త్రియాం క్లిబే)
త్రివిష్టపమ్ ॥ ౬ ॥

అమరా నిర్జరాదేవా
స్త్రిదశా విబుధా స్సు
రాః సుపర్వాణా స్సుమ
నస స్త్రిదివేశా దివౌశ
సః॥ఆదితేయాదివిషదో
లేఖా అదితినన్దనాఃఆది
త్యాయుభ వౌ౭స్వప్నా
అమర్యైఅమృతాన్ధసః॥
బర్హిర్ముఖాః క్రతుభు
జో గీర్వాణా దానవా
రయః । బృహ్దారకా దై
వతాని (పుంసీవా) దే
వతాః(స్త్రీయామ్) ॥౯॥

ఆదిత్య విశ్వవనస స్తు
షితా ౭౭భాస్వరా౭
నిలాః । మహారాజిక సా
ధ్యాశ్చ రుద్రాశ్చ (గణ
దేవతాః)॥ ౧౦॥

విద్యాధరో ౭ పురో

స్వః॥అవ్య॥ - స్వర్గః - నాకః - త్రిధిః - త్రిద
శాలయాః - సురలోకః॥పు॥- ద్యాః॥ ఓ, సీ॥ (ద్యాః,
ద్యావౌ, ద్యావః) - ద్యాః ॥ వ, సీ॥ (ద్యాః, దివౌ,
దివః)- త్రివిష్టపమ్॥ న॥ ౯-స్వర్గముపేళ్లు. Heaven,
Paradise.

అమరా-నిర్జరాః - దేవాః - త్రిదశాః - విబు
ధాః-సురాః - సుపర్వాణాః॥న॥ - సుమనసః॥ న॥-
త్రిదివేశాః- దివౌశసః॥న॥ - ఆదితేయాః - దివిష
దః॥ద॥- లేఖాః - అదితినన్దనాః - ఆదిత్యాః - ఋ
భవః॥ఉ॥ - అస్వప్నాః - అమర్యాః - అమృతా
నసః॥న॥ - బర్హిర్ముఖాః - క్రతుభుజః ॥ జ్ఞ॥ - గీ
ర్వాణాః - దానవారయః॥ఇ॥ - బృహ్దారకాః॥ పు॥
దైవతాని॥ప్న॥ - దేవతాః॥ సీ॥౨౬ - దేవతలపే
ళ్లు- ఈదేవతావాచకశబ్దములు తఱుచుగా ౬హు
వచనమునందే ప్రయోగింపఁబడుటవలన వానిని
గ్రంథకర్త ప్రథమాబహువచనాంతములుగా ని
ర్దేశించెను గాని యివి నిత్యః౬హువచనాంత
ములు గావు. Deities, Heavenly Beings.

[ఆదిత్యా ద్వాదశ బ్రహ్మ విశ్వేదేవా దశ స్తృ
తాః । వనశ్చాష్టసంఖ్యాతాః పట్టింశ త్తుషితా
మతాః॥ ఆభాస్వరా శ్చతుష్షష్ఠి ర్వాతాః పంచాశ
దానకాః । మహారాజికనామానో ద్వేశతే వింశతి
స్తథా॥ సాధ్యా ద్వాదశవిఖ్యాతా రుద్రా ఏకాదశ
స్తృతాః॥] ఆదిత్యాః-౧౨, విశ్వే ॥అ॥-౧౦, వన
వః ॥ఉ॥-౮, తుషితాః-౩౬, ఆభాస్వరాః - ౬౪,
అనిలాః-౪౯, మహారాజికాః - ౨౨౦, సాధ్యాః
౧౨, రుద్రాః॥పు॥బ॥-౧౧, ఈ ౯ గణదేవతాజాతు
లపేళ్లు. Sets of Divinities.

విద్యాధరః॥ పు॥ (జీమూతవాహనుఁడు మొద

యక్ష గణో గర్భస్థాకిన్
రాః పితౄనో గుహ్యక
స్థిర్ధో భూతో (అమీ
దేవయోనయః) || ౧౧ ||

లగువాగు)-అస్సరాః||సై, సీ|| (దేవాంగనలు) - యక్ష
క్షః||పు|| (కుబేరారులు)-రక్షః||సై, స|| (లంకావా
లగుమామూపులు) - గర్భస్థాః (తుంబురుప్రభృ
లు) - కిన్దరిః (అశ్వముఖులు) - పితౄచః (మాంసా
నులు) - గుహ్యకః (నిఘనీకులగుచుండిభద్రాదులు) -
స్థిః (విశ్వావసుప్రభృతులు) - భూతః||పు|| (రుద్రా
నుచగులగుబాలగ్రహారులు) ౧౦-అమీ=వీరు, దేవ
యోనయః-దేవతలకు జనించినవారు. Demi-Gods
and nymphs.

అసురా దైత్య దై
తేయ దనుజేంద్రాని దా
నవాః | శుక్రశిష్యా ది
తిసుతాః పూర్వదేవా
స్సరద్విషః || ౧౨ ||

అసురాః - దైత్యాః-దైతేయాః-దనుజాః-
ఇంద్రారయః||ఇ||-దానవాః - శుక్రశిష్యాః - ది
సుతాః - పూర్వదేవాః - సురద్విషః || ఓ, పు, బ
౧౦-అసురులపేళ్లు. Giants or Titans. Demou.

సర్వజ్ఞ స్సుగతో బు
ద్ధో ధర్మరాజస్తథాగ
తః|సమస్తభద్రో భగ
వాన్మరజిల్లోకజిజ్ఞనః||
షడభిజ్ఞో దశబలః||
ద్వయవాదీ వినాయకః||
మునీంద్రశ్రీఘనశ్శాస్తా
ముని (శ్వాక్యమునిస్తు
యః) || ౧౩ || స శాక్య
సింహ స్సర్వార్థసిద్ధ శౌ
ద్ధోదనిశ్చ(సః) | గౌతమ
శ్చార్కబన్దుశ్చ మా
యాదేవీసుతశ్చ(సః)||

సర్వజ్ఞః సుగతః-బుద్ధః-ధర్మరాజః - తథా
తః - సమస్తభద్రః - భగవాన్ || త్ || - మా
జిత-లోకజిత్-జనః-షడభిజ్ఞః - దశబలః - అద
యవాదీన్||-వినాయకః - మునీంద్రః - శ్రీఘనః
శాస్తా||ము||-మునిః || పు|| ౧౩ - బుద్ధదేవునిపేళ్లు.
Buddha or a Jina.

శాక్యసింహః-సర్వార్థసిద్ధః - శౌద్ధోదనిః-గౌత
మః-అర్క-బన్దుః-మాయాదేవీసుతః|| పు||౬-యః=
ఎనఁడు, శాక్యమునిః = “శాకవృక్షప్రతిచ్ఛన్నం
వాసం యస్తాచ్ఛచక్రీరే తస్మాద్దిత్వాకృవంశ్యాస్తే
శాక్యా ఇతి భువి స్మృతాః,” అని చెప్పబడిన శా
క్యవంశమునఁబట్టిన బుద్ధావాంతరభేదముగల శా
క్యమునిః అఁడో; సః=ఆ బుద్ధదేవునిపేళ్లు. Buddha,
the founder of the religion named from him

బ్రహ్మోఽత్మభూస్సు

బ్రహ్మోన్ || - ఆత్మభూః - సురజ్యేష్ఠః - ష

రజ్యేష్ఠః సరమేష్ఠీ పితా
మహాః | హిరణ్యగర్భో
స కేశః స్వయమ్భూ
(చతురాననః || ౧౬ || ధా
తాంబ్రయోని ద్భూహి
ణో విరిచ్ఛిః కమలా
ససః | స్రష్టా ప్రజాపతి
ద్వేధావిధాతా విశ్వసృ
ష్టిధిః || [శతానంద శత
ధృతి ర్విరిచ్ఛింబ్ర ౭జో
విరిచ్ఛనః ||] ౧౭ ||

విష్ణు ర్నారాయణః
ప్రష్టో వైకుంఠో విష్ణు
ర్వాః | దామోదరో
స్వామీ కేశః కేశవౌ
సాధవ స్వభూః || ౧౮ ||
త్యారిః పుణ్డరీకా
సో గోవిందో గరుడధ్వ
జః | పీతామ్బరోచ్యు
త శ్శార్ఙ్గీ విష్వక్సేనోజ
నార్దనః | ఉపేంద్ర ఇంద్రా
వరజ శ్చక్రపాణి శ్చతు
ర్భుజః | పద్మనాభో మ
ఖరిపు ర్వాసుదేవ స్త్రి
క్రమః || ౨౦ || దేవకీ
నంద శౌరి శ్రీపతిః
పురుషోత్తమః | వనమా
లలిధ్వంసీ కంసారా
సోత్తుజః | విశ్వమ్భ

ష్ఠీ || ౧౬ || - పితామహః - హిరణ్యగర్భః - లోకేశః -
స్వయంభూః - చతురాననః - ధాతా || ౧౭ || - అబ్ర
యోనిః - ద్రుహిణః - విరిచ్ఛిః - కమలాననః -
స్రష్టా || ౧౮ || - ప్రజాపతిః - వేధాః || ౧౯ || - విధాతా
|| ౨౦ || విశ్వసృష్టి || ౨౧ || - విధిః || ౨౨ || - బ్రహ్మ
దేవునిపేర్లు. [శతానందః - శతధృతిః - విరిచ్ఛిః -
అజః-విరిచ్ఛనః ||] అధికపారము.

బొంబాయి ప్రతియందుండు అధికపారము.

[నాభిజన్మాన్తాన్తజం పూర్వోఽనిధనః కమలా
ద్భవః | సదానందో రజోమూర్తిః సత్యకో హంస
వాహనః ||] Brahma or the Creator.

విష్ణుః-నారాయణః - కృష్ణః - వైకుంఠః - విష్ణు
రశ్రవాః || ౧౬ || - దామోదరః - హృషీకేశః - కేశ
శవః-మాధవః - స్వభూః - దైత్యారిః - పుణ్డరీ
కాక్షః - గోవిందః - గరుడధ్వజః - పీతామ్బరః -
అచ్యుతః - శార్ఙ్గీ || ౧౭ || - విష్వక్సేనః - జనార్దనః-
ఉపేంద్రః- ఇంద్రావరజః - చక్రపాణిః - చతుర్భుజః-
పద్మనాభః - మధురిపుః - వాసుదేవః - త్రివిక్ర
మః - దేవకీనందనః-శౌరిః - (పా)సారిః - శ్రీపతిః-
పురుషోత్తమః - వనమాలీ || ౧౮ || - బలిధ్వంసీ || ౧౯ || -
కంసారాతిః - అథోత్తుజః - విశ్వమ్భరః - కైటభ
జితీ - విధుః - శ్రీవత్సలాచ్ఛనః || ౨౦ || - విష్ణు
దేవునిపేర్లు. [గదాగ్రజః-ముష్ణ కేశః-దాశార్వాః -
దశరూపభృత్ ||] అధికపారము.

బొంబాయి ప్రతియందుండు అధికపారము.

[పురాణపురుషో యజ్ఞపురుషో నరకాంతకః |
జలశాయీ విశ్వరూపో ముకుందో మురమర్దనః ||]
టీ | పురాణపురుషః - యజ్ఞపురుషః - నరకా
ంతకః- జలశాయీ - విశ్వరూపః-ముకుందః - ముర

రః కైటభః ద్విధుశ్చీమన్తసః॥] Sri Vishnu, the pervader and
సత్సలః॥ [హి] preserver.

గ్రజో ముఖ్యకేశో హ
శాన్దోదశయాపభృత్॥]

నసుదేవౌ (ఽస్యజన
క స్సవవా) ఽనకదు
న్భిః॥ ౨౨॥

బలభద్రః ప్రలమ్బ
ఘ్నా బలదేవౌ ఽ
చ్యుతాగ్రజః । రేవతీ
మణి రామః కామపా
లో హలాయుధః॥౨౩॥
నీలామ్బరో కాహిణే
య స్తాలాజ్ఞో ముసలీ
హలీ సంగర్షణ స్సీరపా
ణిః కాలిస్తేభేదనో బలః॥

మదనో మన్తధో
మారః ప్రద్యుమ్నా
మీనకేతనః । కన్దర్పో
దర్ప కోఽనన్దః కామః
పంచశరః స్తరః ॥౨౪॥
శమ్బరారి ర్జనసింహ కు
సుమేషు రసన్యజః । పు
ష్పధన్వా రతిపతి ర్మక
రధ్వజ ఆత్మభూః॥౨౫॥

బ్రహ్మసూ ద్విశ్వకేతు
(స్సౌ) దనిరుద్ధ ఉపా
పతిః [అరవిన్ద మశోకం

వసుదేవః - ఆనకదున్దుభిః ॥ పు ॥ ౨ - అస్య
జనః = శ్రీకృష్ణనితండ్రియగు వసుదేవుని పేర్లు.
Vasudeva, father of Sri Krishna.

బలభద్రః-ప్రలమ్బఘ్నః - బలదేవః - అచ్యు
తాగ్రజః-రేవతీరమణః - రామః - కామపాలః
హలాయుధః - నీలామ్బరః - కాహిణేయః - తా
లాజ్ఞః-ముసలీ-(పా) ముసలీ - హలీ॥న్॥ - సంగ
ర్షణః-సీరపాణిః-కాలిస్తేభేదనః-బలః॥పు॥౧౭-బలరా
మునిపేర్లు. Balarama, brother of Sri Krishna.

మదనః-మన్తధః-మారః - ప్రద్యుమ్నః-మీ
నకేతనః- కన్దర్పః-దర్పకః-అనన్దః- కామః-పంచశ
రః-స్తరః-శమ్బరారిః-(పా)సమ్బరారిః-మనసిజః-కు
సుమేషుః- అసన్యజః - పుష్పధన్వా॥న్॥-రతిపతిః-
మకరధ్వజః-ఆత్మభూః॥పు ॥౧౮-మన్తధుని పేర్లు.
[శృంగారయోనిః శ్రీపుత్రోరుద్రా రిశక స్తుకాయజౌ
ఇత్యుచాపౌమధుసఖస్సూర్పకారాతిహృచ్చయా॥
టీ॥ శృంగారయోనిః - శ్రీపుత్రః-రుద్రాగ్రిః-కన్తుః-
కాయజః - ఇత్యుచాపః-మధుసఖః-సూర్పకారా
తిః-హృచ్చయః॥అ.పా॥ Cupid, the god of love.

బ్రహ్మసూః - విశ్వకేతుః - (పా) ఋశ్వకేతుః
అనిరుద్ధః - ఉపాపతిః॥పు॥ ౪ - అనిరుద్ధుని పేర్లు.
Aniruddha, son of Pradyumna.

చ చూతంచ నవమల్లి
కా । నీలోత్పలంచ ప
జ్ఞాతే పద్మ బాణస్య
సాయకాః॥]

లక్ష్మీః పద్మాలయా
పద్మా కమలా శ్రీ ర్హరి
ప్రియా ॥ [ఇంద్రరా లో
కమాతా మా రమా
మగ్గళదేవతా । భార్గవీ
లోకజననీ షీరసాగర
కన్యకా]

(శబ్దో లక్ష్మీపతేః)
పాశ్చజన్య (శ్చక్రం)
సుదర్శనమ్ కామోదకీ
(గదా) (ఖడ్గో) నన్దకః
కా స్తుభో(మణిః)॥౨౨॥

[(చాప)శ్చారం మురా
రేస్తు శ్రీవత్సో(లాశ్చ
నం)వతమ్॥ (అశ్వాశ్చ)
శైబ్యసుగ్రీవ మేఘపుష్ప
వలాహకాః । (సారథి)
దారుకో (మన్త్రి)హ్యు
ధవ (శ్చానుజో) గదః॥]

.గరుత్మా న్గరుడ స్తా
ర్యో వై నతేయః ఖగే
శ్వరః । నాగా స్తకో వి
ష్ణురథ స్సువర్ణః పన్న
గాశనః॥ ౨౯॥

అరవిందమ్, అశోకమ్, చూతమ్॥న॥, నవమల్లికా
॥సీ॥, నీలోత్పలం ॥న॥ ౫ - మన్మథుని బాణములు.
[ఉన్నాదన స్తాపనశ్చ శోపణః స్తమ్భన స్తథా॥న
ష్టాహనశ్చ కామస్య పద్మబాణాః ప్రకీర్తితాః॥]
లక్ష్మీః - పద్మాలయా - పద్మా - కమలా - శ్రీః -
హరిప్రియా ॥సీ॥ ౯ - లక్ష్మీదేవిపేర్లు.
[ఇంద్రరా. లోకమాతా - మా - రమా - మగ్గళ
దేవతా - భార్గవీ - లోకజననీ - షీరసాగరకన్యకా
॥సీ॥ అధికపారము.] Lakshmi, Goddess of
prosperity.

పాశ్చజన్యః॥పు॥విష్ణుదేవునిశబ్దము, his conch.
సుదర్శనమ్॥ న॥ (ప) సుదర్శనః ॥ పు॥ విష్ణుదేవుని
చక్రము, his discus. కామోదకీ ॥సీ॥ విష్ణుదేవుని
గద, his mace. నన్దకః ॥ పు॥ విష్ణుదేవుని ఖడ్గము,
his sword. కా స్తుభో॥పు॥ విష్ణువు ధరియించుమణి,
his jewel.

[శార్క్లమ్ ॥న॥ విష్ణుదేవుని ధనుస్సు, His bow.
శ్రీవత్సః॥పు॥విష్ణుదేవునియురస్థలమునందలిమచ్చ,
Mark on his breast. శైబ్యః - సుగ్రీవః - మేఘ
పుష్పః-వలాహకః॥పు॥ ౪ - శ్రీకృష్ణుని తేరిగుట్టముల
పేర్లు. దారుకః॥పు॥ ౧-సారథిపేరు ఉద్ధవః॥పు॥౧-
మంత్రిపేరు. గదః॥పు॥౧-తోచుట్టువుపేరు॥ అ.పా॥]

గరుత్మాన్ ॥తో॥ - గరుడః - తార్క్యః - వై నతే
యః-ఖగేశ్వరః - నాగా స్తకః - విష్ణురథః - సువర్ణః -
పన్నగాశనః॥ పు॥ ౯ - విష్ణుదేవుని వాహనమగు
గరుత్మంతునిపేర్లు. Vehicle of Vishnu.

శమ్భు రీశః పశుపతి శమ్భుః - ఈశః - పశుపతిః - శివః - శూలీ॥ ౧॥ -
శ్శివ శూలీ మహేశ్వరః మహేశ్వరః - ఈశ్వరః - శర్వః - (పా) సర్వః - ఈశా
రః॥ ఈశ్వర శ్శర్వ ఈశా నః - శబ్దరః - చంద్ర శేఖరః - భూతేశః - ఖడ్గపరశుః -
సశ్శబ్దర శ్చంద్ర శేఖరః॥ గిరిశః గిరిశః - మృషః మృత్యుశ్శయః - కృత్తివా
30॥ భూతేశః ఖడ్గపరశు సాః॥ ౧॥ - పినాకీ॥ ౧॥ - ప్రమథాధిపః - ఉగ్రః - కపర్ది
గిరిశో గిరిశో మృషః॥ ౧॥ - శ్రీకణ్ఠః - శితికణ్ఠః - కపాలభృత్ - వామదేవః - మ
మృత్యుంజయః॥ స్కృత్తి హాదేవః - విరూపాక్షః - త్రిలోచనః - కృతానురేతాః
వాసాః పినాకీ ప్రమథా ॥ ౧॥ - సర్వజ్ఞః - ధూర్జటిః - నీలలోహితః - హరః -
ధివః॥ 3౧॥ ఉగ్రః కప ర్ది శ్రీకణ్ఠ శ్శితికణ్ఠ కపా
లభృత్॥ వామదేవౌ మహాదేవౌ విరూపా

క్షు స్త్రీలోచనః॥ 3౨॥ కృతానురేతా సర్వ
జ్ఞో ధూర్జటి నీలలోహి తః॥ హరః స్మరహరో
భర్త స్త్ర్యమృక స్త్రీపు రాస్తకః॥ 33॥ గజ్గధ
రోఽన్ధకరిపుః క్రతుధ్వం సీ వృషధ్వజః॥ వ్రో
మకేశో భవ్రో భీమః స్థాణూ రుద్ర ఉమాప
తిః॥ 3౪॥

కపర్దోఽస్య జటా కపర్దః॥ పు॥ ౧ - అస్యజటాజూటః = ఈశిపునిజటా
జూటః॥ పినాకోఽజగపం జూటము, Braided hair. పినాకః॥ పు॥ - అజగవమ్
(ధనుః) ప్రమథా (స్వస్య) పారిషదాః (బ్రాహ్మీ
త్యాద్యాస్తు) మాతరః॥

[శ్లో॥ అష్టమూర్తిరహిర్బుధోఽస్య మహాకాలోమహా
నటః॥ భస్మాజరాగోఽస్థిహర ఉగ్రాక్షో నాగకంకణః॥
కణ్ఠేకాలోఽర్ధనారీశః కాలకూటాశనోఽనఘః॥ కు
రగ్గపాణిర్దిగ్వాసాః కాలకాలోఽమృరామృరః॥ పశ్య
ల్లలాటః ఖట్వాంగధరః॥ శివువనేచరః॥ గజానురారిశకు
హనావటుకో వటుమూలగః॥ అదిభిక్షుర్నహామృత్యు
ర్భవస్య ర్వృషవాహనః॥ ఖడ్గేన్ద్రుశిఖికోఽనాది ర్జటి
లోబహ్మమూర్ధ్నధృత్॥ నారాయణస్త్రియః॥ పశ్చివ
క్రోద్ధహిణసారథిః॥ నిగమాశ్శోనదీజారోవేదకాలే
యకోఽగ్నిదృక్॥ క్రీడాశీరాతః॥ కైలాసమందిరోదక్ష
సంహరః॥ త్నోచీరథోహరిశరోమేరుధన్వాంబుధీషుధిః॥

కపర్దః॥ పు॥ ౧ - అస్యజటాజూటః = ఈశిపునిజటా
జూటము, Braided hair. పినాకః॥ పు॥ - అజగవమ్
॥ ౧॥ - ఇతనిధనుస్సు, Bow. ప్రమథా॥ - పారిష
దా॥ పు॥ బ॥ ౨ - నంది మొదలైన ప్రమథగణముః
పేళ్లు, Attendants. మాతరః॥ ఋ॥ సీ॥ బ॥ ౧ - బ్రాహ్మీ
మొదలయిన సప్తమాతృకలపేళ్లు. [బ్రాహ్మీ మా

The divine mothers or
Energies of the gods
విభూతి రూపిణి రైశ్వర్య
(మణిమాదిక మష్టధా)

హేశ్వరీచైవ కామారీ నైష్ఠవీ తథా । వారాహీ
నైవ చేంద్రాణీ చాముణ్డా సప్త మాతరః॥

విభూతిః-భూతిః॥సీ॥-విశ్వరూప్యమ్॥స॥ 3 - అష్టధా
(వర్తమానం) అణిమాదికమ్ = అణిమాద్యష్ట
సిద్ధులపేళ్లు. [అణిమా మహిమాచైవ గరిమా
లఘిమా తథా । ప్రాప్తిః ప్రాకామ్య మిశితత్వం
వశితత్వం చాప్తసిద్ధయః ॥] Superhuman power.

ఉమా కాయాయనీ
గారి కాలీ హైమవ తీ
శ్వరీ॥ 3౬॥ శివా భవా
నీ రుద్రాణీ శర్వాణీ స
ర్వమజ్జలా । అపర్ణా పా
ర్వతీ దుర్గా మృడానీ చ
ణ్డి కామిక్పికా ॥ 3౭ ॥
[ఆర్యా దాత్యాయణీచై
వ గిరిజా మేనకాత్తజా]

ఉమా- కాయాయనీ- గారి - కాలీ- హైమ
వతీ-ఈశ్వరీ-శివా - భవానీ - రుద్రాణీ - శర్వా
ణీ- సర్వమజ్జలా - అపర్ణా - పార్వతీ - దుర్గా-
మృడానీ-చణ్డికా-అమ్మికా ॥ సీ ॥ ౧౭ - శివుని
భార్యయగు పార్వతీదేవిపేళ్లు. The wife of Siva,
and goddess of destruction.

[ఆర్యా-దాత్యాయణీ - గిరిజా-మేనకాత్తజా
॥సీ॥ అధికపాఠము.]

వినాయకో విఘ్న రా
జ ద్వైమాతుర గణాధి
పాః । (అ)ప్యే కదన్త
హేరమ్బ లమ్బాదర
గజాననాః॥ 3౮॥

వినాయకః - విఘ్న రాజః - ద్వైమాతురః-
గణాధిపః-ఏకదన్తః-హేరమ్బః - లమ్బాదరః -
గజాననః ॥పు॥ ౮-శివునికుమారుడైన వినాయ
కునిపేళ్లు. Ganesa, the obviator of difficulties.

కార్తికేయో మహా
సేన శ్వరజన్తాషడాననః ।
పార్వతీనన్దనః స్కన్ద సే
నానీ రగ్నిభూ ర్దహః॥
బాహులేయ స్తారకజ
ద్విశాఖ శ్శిఖవాహనః ।
షాన్తాతుర శ్శక్తిధరః కు
మారః క్రౌచ్చదారణః॥

కార్తికేయః - మహాసేనః - శ్వరజన్తా॥న్॥-
షడాననః - పార్వతీనన్దనః - స్కన్దః - సేనానీః-
అగ్నిభూః-గుహః - బాహులేయః - తారకజిత్ -
విశాఖః- శిఖవాహనః - షాన్తాతురః- శక్తిధరః -
కుమారః - క్రౌచ్చదారణః ॥ పు ॥ ౧౭ - శివుని
కుమారుడగు కుమారస్వామిపేళ్లు. God of war.

[శృంగే శృంగే రిటి స్తుణ్డి నన్దికో నన్దికేశ్వరః ॥
నన్దికేశ్వరునిపేళ్లు. కర్త మూటితు చాముణ్డా చర్మ

ఇన్ద్రో మరుత్వాన్
 ఘవా బిడౌజాః పాక
 శాసనః! వృద్ధశ్రవా శ్శు
 నాసీరః పురుహూతః
 పురస్తరః || ౪౧ || జమ్బ
 ధేఖర్షభ శ్శక్ర శ్శతమ
 న్యుర్దివస్వతిః | సుత్రా
 మా గోత్రభిద్వజ్రీ వా
 సమౌ వృత్రహా వృషా||
 వాస్తాష్వతి సురపతిర్భ
 లారాతి శ్శచీపతిః! జమ్బ
 భేదీ హరిహయ స్సాన్వి
 రాణ్ణముచిసూదనః ||
 సంక్రన్దనో దుశ్శ్యవ
 న స్తురాషాణ్ణేఘవాహ
 నః | ఆఖిణ్ణల స్సహస్రా
 ష్ట ఋభుతాః

(తస్యతుప్రియా)||౪౨||
 పులోమజా శ చీన్ద్రాణి
 (నగరి) త్వమరావతీ
 (హయ) ఉచ్చైశ్శ్య
 వా(స్నాతో) మాతలి
 ర్నన్దనం(వనమ్) || (స్వా
 త్ప్రాసాదో)వై జయన్తో
 జయన్తః పాకశాసనిః |

విరావ తోఽభ్రమా
 త జ్ఞైరావ శాభ్రమువ
 ల్లభాః|| ౪౩||

ముక్తాతు చర్చికా|| శివపరిచారికలపేళ్లు.]

ఇన్ద్రః-మరుత్వాన్ || ౪౧ || - మఘవా || ౧ || -
 బిడౌజాః || ౧ || - పాకశాసనః-వృద్ధశ్రవాః || ౧ || -
 శునాసీరః - పురుహూతః - పురస్తరః-జమ్బుః -
 తేఖర్షభః-శక్రః-శతమన్యుః - దివస్వతిః - సుత్రా
 మా || ౧ || - గోత్రభిత్ || ౧ || - వజ్రీ || ౧ || - వాసవః-
 సృత్రహా || ౧ || - వృషా || ౧ || - వాస్తాష్వతిః- సుర
 పతిః-బలారాతిః- శచీపతిః - జమ్బభేదీ || ౧ || -
 హరిహయః - స్వారాట్ || ౧ || - సముచిసూదనః-
 సంక్రన్దనః - దుశ్శ్యవనః - తురాషాట్ || ౧ || -
 మేఘవాహనః - ఆఖిణ్ణలః - సహస్రాష్టః- ఋ
 భుతాః || ౧ ||, పు || ౩౫ - దేవేంద్రుని పేళ్లు.
 [శ్లో|| ప్రాచీనబర్హిరహిహా పృతనామా ట్సులో
 మజిత్ || టీక. ప్రాచీనబర్హిః-అహిహా || ౧ || - పృతనా
 మాట్ || ౧ || - పులోమజిత్ || అధికపారము.] India,
 Regent of the sky.

పులోమజా-శచీ (పా) సచీ-ఇన్ద్రాణీ || ౧ || ౩ -
 ఇంద్రునిభార్యపేళ్లు. Wife of Indra.
 అమరావతీ || ౧ || - ఇంద్రునిపట్టణము పేరు.
 ఉచ్చైశ్శ్యవాః || ౧ ||, పు|| అతనిగుఱ్ఱముపేరు.
 మాతలిః || పు|| ౧ - అతనిసారథిపేరు, his charioteer.
 నన్దనమ్ || ౧ || - అతనియవనముపేరు, his garden
 వై జయన్తః || పు|| ౧ - అతని మేడపేరు, his palace. య
 వై జయన్తః-పాకశాసనిః || పు|| ౨ - అతనికుమారుడు.

విరావతః-అభ్రమాతక్లః-విరావణః-అభ్రమః
 వల్లభః || పు || ౪ - ఇంద్రునియేనుఁగు పేళ్లు. Indra's
 elephant.

హృదిని ఏజ్ర (మ
స్త్రీస్యా) త్సులిశంభిదు
రం పవిః శతకోటి స్వ
రు శ్శమ్భా దమ్భాలి
రశని(ద్వయోః) ||౪౭||

ప్ర్యామయానం వి
మానో (౭స్త్రీ) (నార
దాద్యా) సురర్షయః ।
(స్యా) త్సుధర్మ దేవస
భా పీయామ మమృ
తం సుధా||మద్దాకినీ వి
యద్గజ్ఞా స్వర్ణదీ సురదీ
ర్హికా । మేరు సుమేరు
స్తేమాద్రీ రత్నసాను
స్సూరాలయః ॥ పక్షై
తే దేవతర ప్రా మద్దారః
పారిజాతకః । సంతానః
కల్పవృక్షశ్చ (పుంసివా)
హరిచంద్రనమ్ ॥ ౫౦॥

సనత్కుమారో వై
ధాత్రస్సర్వైద్యా వ
శ్విసీసుతో । నాసత్యా
వశ్వినౌ దస్త్రా వాశ్వినే
యాచ(తాపుభా)||౫౧॥

(స్త్రీయాం బహు)ష్వ
ప్సరస స్వర్వేశ్యా(ఊ
ర్వశీమూఖాః) । [ఊర్వశీ
మేనకా రమ్భా ఘృతా
చీచతిలో త్రమా||](హ

హృది||సీ||-వజ్రమ్||ష్వ||-కులిశమ్ - భిదురమ్
||న|| - పవిః - శతకోటిః - స్వరుః (ప) స్వరుః||న్|| -
శమ్భుః - దమ్భాలిః ||పు||- అశనిః||ప్స||౧౦- వజ్రా
యుధమాపేళ్లు. Thunder-bolt.

ప్ర్యామయానమ్||స||-విమానః||ష్వ|| ౨- దేవ
రథముపేళ్లు. Air-chariot. సురర్షయః ॥ ౪,
పు, ౭||౧-నారదుఁడు దేవలుఁడు మొదలుగాఁగల
దేవరులపేళ్లు, Divine sages. సుధర్మా(పా) సుశర్మా
||న్||-దేవసభా||సీ||౨-దేవసభపేళ్లు, The council
of the Gods. పీయామమ్-అమృతమ్||న||- సుధా
||సీ|| ౩- అమృతముపేళ్లు, Nectar or Ambrosia.
మద్దాకినీ-వియద్గజ్ఞా- స్వర్ణదీ- సురదీర్హికా ||సీ||౪ -
ఆకాశగజ్జపేళ్లు, The Ganges of the sky. మేరుః-
సుమేరుః-హేమాద్రీః- రత్నసానుః - సురాలయః
||పు||౫- మేరువర్వతముపేళ్లు, The extremity of
the world's axis. మద్దారః-పారిజాతకః-సంతానః-
కల్పవృక్షః ॥ పు ॥ - హరిచంద్రనమ్ ॥ ష్వు ॥ ౫ -
దేవతలవృక్షములపేళ్లు. Celestial trees.

సనత్కుమారః-వైధాత్రః ॥ పు ॥ ౨-బ్రహ్మ
పుత్రుఁడైన సనత్కుమారునిపేళ్లు-స్వర్వైద్యా-
అశ్వినీసుతో-నాసత్యా- అశ్వినౌ - దస్త్రా- ఆశ్వినే
యా ॥ పు, ద్వి|| ౬ - దేవవైద్యు లయినయశ్వీ
దేవతలపేళ్లు. Physicians of Heaven.

అప్సరసః||న్||-స్వర్వేశ్యా|| సీ,౭||౨- [ఊర్వశి,
మేనక, రంభ, ఘృతాచి, తిలోత్తమ, సుకేశి,
మంజుఘోష మొదలుగాఁగల] దేవవేళ్లలపేళ్లు.
Celestial courtesaus. గన్ధర్వాః|| (పా) గాన్ధర్వాః||
పు,౭||౧- దేవతలలోపల హాహాహూహూవులు తుం

హా హూహూ శ్వేవ
మాద్యాగ్రధర్వా (స్త్రి)
దివోక సామ్ || ౫౨ ||

అగ్ని రైవశ్యానరో
నహ్న ర్వితిహోత్రో
ధనజ్ఞయః | కృపీటయో
ని ర్ద్వలనో జాతవేదా
స్తనూనపాత్ || ౫౩ ||

బర్హి శ్శుష్టా కృష్ణవర్ణా
శోచిష్కేశ ఉపర్బధః |
ఆశ్రయాశో బృహద్భా
నుః కృశానుః పావకో
ఽనలః || రోహితాశ్వో
వాయుసఖ శ్శిఖావానా
శుశుక్షణిః | హిరణ్యరే
తా హుతభు ద్దహనో
హవ్యవాహనః || ౫౪ ||

సప్తార్చి ర్దమునా శ్శు
క్ర శ్చిత్రభాను ర్విభా
వనుః | శుచి రప్పిత

మూర్వస్తు బాడబో
బడబానలః || ౫౬ || (వ
హ్న ర్ద్వయో) ద్వానల
కీలా వర్చి ర్హేతి శ్శిఖా
(స్త్రియామ్) (త్రిమ) స్ఫు
లిక్తోఽగ్ని కణ స్సంతాప
స్సంజ్వర (స్సహా) || ఉ
ల్కాస్యాన్నిరగతజ్వాలా
భూతి ర్భుసితభస్మసీతా

బురు విశ్వావసు చిత్రరథులు మొదలయిన దేవ
గాయకులపేళ్లు. Celestial musicians. Quiristers
of Heaven.

అగ్నిః - వైశ్యానరః - వహ్నిః - వీతిహోత్రః -
ధనజ్ఞయః - కృపీటయోనిః - జ్వలనః - జాతవేదాః ||
స్ || తినునపాత్ || ద్, స్ || - బర్హి || స్ || - శుష్టా || స్ || -
(వ) బర్హి శ్శుష్టా || స్ || - కృష్ణవర్ణా || స్ || - శోచిష్కేశః -
ఉపర్బధః - ఆశ్రయాశః (సా) ఆశ్రయాశః - బృహ
ద్భానుః - కృశానుః - పావకః - అనలః - రోహితాశ్వః
(సా) రోహితాశ్వః - వాయుసఖః - శిఖావాన్ || త్ || -
ఆశుశుక్షణిః - హిరణ్యరేతాః || స్ || - హుతభుక్ || జ్ || -
దహనః - హవ్యవాహనః - సప్తార్చిః || స్ || - దమునాః
|| స్ || - శుక్రః - చిత్రభానుః - విభావనుః - శుచిః || పు || -
అప్పితమ్ || న || ౩౪ - అగ్ని హోత్రునిపేళ్లు. Fire.
[కాలీ, కరాలీ, మనోజవా, సులోహితా, సుధూ
మ్రవర్ణా, స్ఫులింగిని, విశ్వదాసా - అనునవి యేడు
వరుసగా అగ్నిజ్వాలలు]

బౌర్వః - బాడబః - బడబానలః || పు || ౩ - బడ
బాగ్ని పేళ్లు, Submarine fire. జ్వాలః - కీలః || పు || -
అర్చి || స్ ||, స్ || - హేతిః || నీ || - శిఖా || నీ || ౫ - అగ్నిజ్వాల
పేళ్లు, Flame. స్ఫులిక్ణః || త్రి || - అగ్ని కణః || పు || ౨ -
మిణుగులులపేళ్లు, Spark. సంతాపః - సంజ్వరః
|| పు || ౨ - వేడిమిపేళ్లు, Heat.

[ఉల్కా - ౧ - కొఱవిపేరు, A fire-brand.
భూతి || నీ || - భుసితమ్ - భస్మ || న్, న || - తూరః || పు || -
రత్న || న || ౫ - బూదిపేళ్లు, Ashes. దావః - దవః

రో రక్షాచ దానస్తు ద
మౌ పనహుతాశనః]

ధర్మరాజః పితృపతి స్స
మవర్తి పరేతరాట్ కృ
తాన్తో యమునాభ్రా
తా శమనో యమరా
డ్యమః || ౧౮ || కాలో
దణ్డధర శ్శౌర్ధదేమౌ
వైవస్వతోఽస్తకః |

రాక్షసః కోణపః క్ర
వ్యాత్కృవ్యాదోఽస్ర
ప ఆశరః || ౧౯ || రాత్రిజ్ఞ
రో రాత్రిచరః కర్బురో
నికమాత్మజః | యాతు
ధానః పుణ్యజనో నై
ర్మతో యాతు రక్షసీ ||

ప్రచేతా వరుణః పాశీ
యాదసాంపతి రప్పతి |

శ్వసన స్పర్శనో వా
యు ర్తాతరిశ్వా సదాగ
తిః || ౨౦ || పృషదశ్వో
గన్ధవహో గన్ధవాహాఽ
నిలాఽశుగాః | సమీ
ర మారుత మరు జ్జగ
త్ప్రాణసమీరణాః || న
భస్వ ద్వాత పవన పవ
మాన ప్రభజ్జనాః |

ప్రాణోఽపాన సమా

|| పు || ౨ - కారుచిచ్ఛుపేళ్లు, A forest-conflagration.
అధిక పారము.]

ధర్మరాజః - పితృపతిః - సమవర్తిన్ || - పరేత
రాట్ || జ్ఞ || - కృతాస్తకః - యమునాభ్రాతా || ఋ || -
శమనః - యమరాట్ || జ్ఞ || - యమః - కాలః - దణ్డ
ధరః - శౌర్ధదేవః - వైవస్వతః - అస్తకః || పు || ౧౮ -
యమునిపేళ్లు, Yama, the Judge of departed
souls.

రాక్షసః - కోణపః (పా) కాణపః - క్రవ్యాత్
ద్ || - క్రవ్యాదః - అస్రపః (పా) ఆశ్రపః - ఆశరః
(పా) ఆసురః - రాత్రిజ్ఞరః - రాత్రిచరః - కర్బురః
(పా) కర్బరః - నికమాత్మజః - యాతుధానః - పుణ్య
జనః - నైర్మతః || పు || - యాతు || న || - రక్షసీన్, న ||
౧౯ నిర్మతిపేళ్లు, (రాక్షసవాచకములు) A Giant.

ప్రచేతాః || న || - వరుణః - పాశీన్ || - యాదసాం
పతిః - అప్పతి || పు || ౧౯ - వరుణునిపేళ్లు. The Regent
of water.

శ్వసనః - స్పర్శనః - వాయుః - మాతరిశ్వా -
|| న || - సదాగతిః - పృషదశ్వః - గన్ధవహః - గన్ధవా
హః - అనిలః - ఆశుగః - సమీరః - మారుతః -
మరుత్ - జగత్ప్రాణః - సమీరణః - నభస్వాన్
|| త || - వాతః - పవనః - పవమానః - ప్రభజ్జనః || పు ||
౨౦ - వాయుదేవునిపేళ్లు, Air or Wind.

[ప్రకమ్పనో మహావాతో ర్ఘంఝావాత స్స
వృష్టికః || టీక. ప్రకమ్పనః - మహావాతః - ర్ఘం
ఝావాతః - సవృష్టికః] Violent wind.

ప్రాణః - అపానః - సమానః - ఉదానః - వ్యానః ||

న శ్చోదాన వ్యానా
చ వాయుః॥ ౬౩॥

శరీరస్థా ఇమే

౫ - ఇమే = ఇవి, శరీరస్థాః = శరీరమునందుండు, వాయుః = వాయువుల పేర్లు, Five vital airs.

[(హృది) ప్రాణో (గుదే) అపాన స్సమానో (నాభిసంస్థితః) ఉదానః (కణ్ఠదేశస్థో) వ్యాన (స్వర్వశరీరగః)॥ నాగశ్చ కూర్మశ్చ కృకరో దేవదత్తో ధన్వన్తయః॥ (వాగ్ద్వాచే) నాగ (అఖ్యాతకః) కూర్మ (ఉస్థిలనే స్తృతః)॥ కృకరా (చ్యుత్తుతంజ్ఞేయం) దేవదత్తా (ద్విజృమ్భణమ్) । (నజహాతి మృతం వాపి సర్వవ్యాపీ) ధన్వన్తయః॥] అధిక పారము.

రంహ స్తరసితు రయ
స్వ్యదః॥ జప్తౌ౭ధ

శీఘ్ర త్వరితం లఘు
క్షిప్ర మరంద్రుతమ్॥న
త్వరం చపలం తూర్ణ
మవిలమ్భిత మాశు చ॥

సతతానారతాశ్రాన్త
సన్తతావిరతానిశమ్॥
నిత్యానవరతాజస్ర(మ

రంహ - తరః॥ స, స॥-రయః-స్వదః-జనః॥పు॥

౫-వేగముతోఁ గూడిన గమనము పేర్లు, Speed.

శీఘ్రమ్ - త్వరితమ్ - లఘు - క్షిప్రమ్ - అరమ్ -
దుత్రమ్ - సత్వరమ్ - చపలమ్ - తూర్ణమ్ - అవి
లమ్భితమ్ - ఆశు ॥న॥ ౧౧- శీఘ్రముగా, (లేక) శీఘ్ర
మైనది. Quick, or swiftly.

సతతమ్ - అనారతమ్ - అశ్రాన్తమ్ - సన్తతమ్
అవిరతమ్ - అనిశమ్ - నిత్యమ్ - అనవరతమ్ - అజ
స్రమ్॥౯-ఎడతెగక (లేక) ఎడతెగనది. Continuous,
or Continually.

ప్యధాతిశయో భరః॥
అతివేల భృశాత్మర్థా
తిమా త్రోద్ధాఢ నిర్భ
రమ్॥౬౬॥తీవ్రైకాన్త
నితాన్తాని గాఢ బాఢ
దృఢానిచ॥ (క్లిబే శీఘ్రా
ద్యస త్వే స్యా త్రిష్వే
షాం భేద్యగామియత్)॥

అతిశయః- భరః - అతివేలమ్-భృశమ్ - అత్య
ర్థమ్-అతిమాన్తమ్ - ఉద్ధాఢమ్ - నిర్భరమ్ - తీవ్ర
మ్-ఏకాన్తమ్-నితాన్తమ్-గాఢమ్ - బాఢమ్- దృ
ఢమ్॥౧౪-అతిశయము పేర్లు. Much, or excessive.

శీఘ్రశబ్దము మొదలు దృఢశబ్దము వఱకుఁగల
శబ్దములలో అతిశయభరశబ్దములు రెండును నిత్య
పుంలింగములులెక్కిన శబ్దములు క్రియావిశేషణము
లైనను గుణవాచకములైనను ॥ న॥. ఈ శబ్దముల
లో నే శబ్దము విశేష్యముతోఁ గూడునోయది ॥ త్రి॥.

కుబేర స్త్ర్యమ్భకసః
భో యక్షరా ధుహ్యకే
శ్వరః మనుష్యధర్మాధన
దో రాజరాజో ధనాధి
పః॥ కిన్నరేశో వైశ్రవ
ణః పౌలస్త్యో సరవాహ
నః॥ య తైకపి జైలబిల
శ్రీద పుణ్యజనేశ్వరా॥

(అస్యోద్యానం) వై
త్రధం(పుత్రస్త్రు) నల
కూబరః॥ కైలాసః (స్థా
న)మలకా (పూర్వమా
నంతు) పుష్పకమ్ ॥౭౦॥
(స్థా)త్కిన్నరః కింపురు
ష స్తురజ్జనదనో మ
యుః నిధి (ర్వా) శేవధి
(రేభిదాః) పద్మశక్తాద
యో (నిధే)॥౭౧॥ [మ
హాపద్మశ్చ పద్మశ్చ శ
భో మకర కచ్చపాము
కున్ద కున్ద సీలాశ్చ ఖర్వ
శ్చ నిధయో నవ॥]

ఇతి స్వర్గవర్గః.

ద్యౌః దివ (ద్వే స్త్రి
యా) మభ్రం ప్రాయమ
పుష్కర మమృరమ్॥న
భో, ౭ స్తరితుం గగన
మన నం సురవ ర ఖమ్॥

కుబేరః-స్త్ర్యమ్భకసఖః - యక్షరాట్ ॥జ్ ॥ -
గుహ్యకేశ్వరః-మనుష్యధర్మా ॥ న్ ॥ - ధనదః-రాజ
రాజః - ధనాధిపః - కిన్నరేశః - వైశ్రవణః - పౌల
స్త్యః - సరవాహనః - యక్షః - పకపిజః-పలబిలః
శ్రీదః - పుణ్యజనేశ్వరః ॥పు॥ ౧౭ - కుబేరునిపేక్షు.
Kubera, the god of riches.

వైత్రధమ్ ॥ న ॥ ౧ - కుబేరునితోటపేరు.
నలకూబరః ॥పు॥ ౧-అతనికుమాగునిపేరు. కైలా
సః॥పు॥ ౧ - అతనియునికిపట్టుపేరు. ఆలకా ॥సీ॥
౧-అతనిపట్టణముపేరు. పుష్పకమ్॥పు॥ ౧-అతని వి
మానముపేరు కిన్నరః - కింపురుషః - తురజ్జనద
నః-మయుః ॥పు॥ ౪-కిన్నరులపేళ్లు. కొంద టీనాలు
గురు నాలుగుజాతు లందురు. నిధిః- శేవధిః (పా)
సేవధిః ॥పు॥ ౨-నిధిపేళ్లు, Treasure పద్మశక్తాద
యః=పద్మము శక్తము మొదలయినవి, నిధేః=నిధి
యొక్క, రేభిదాః=భేదములు. పద్మము శక్తము మొ
దలయినవి తొమ్మిది నిధిభేదము లనుట Au-
ferous gems. [మహాపద్మః, పద్మః, శక్తః, మకరః,
కచ్చపః, సుకున్దః, కున్దః, సీలః, ఖర్వః ॥పు॥] ఇవి
నవనిధిభేదములు.

స్వర్గముతో జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

ద్యౌః॥౬॥-ద్యౌః ॥న్ ॥సీ॥ అభ్రమ్ - ప్రాయమ్॥
న్ ॥-పుష్కరమ్-అమృరమ్-నభః॥న్ ॥- అస్తరితుమ్-
గగనమ్-అనస్తమ్ - సురవర్ణమ్ ॥న్ ॥-ఖమ్ - వియత్ -
విష్ణుపదమ్॥న॥ - ఆకాశమ్-విహాయః॥న్ ॥ప్ ॥౧౬-
ఆకాశముపేళ్లు. The sky or atmosphere.

విముద్విష్ణుపదం(వాతు
పుం) స్వాకాశ విహాయ
సీ। [విహాయహోఽపి నా
కోఽపి ద్యు రపి స్వా
స్త దప్యయమ్। తారా
పథ శ్శబ్దగుణో మేఘ
ద్వారం మహాబిలమ్॥]

ఇతి వ్యాసవనర్గః.

దిశ స్తు కకుభః కాష్ఠా
ఆశాశ్చహరితశ్చ(తాః)॥

ప్రాచ్యవాచీ ప్రతీచ్య
(స్తాః పూర్వ దక్షిణ ప
శ్చిమాః) ।

(ఉత్తరా ది) గుడిచీ
(స్వా) ద్విశ్యంతు (త్రిమ
దిగ్భవే) ॥ [(అవాగ్భవ)
మవాచీన ముదీచీన
(ముదగ్భవమ్) । (ప్రత్య
గ్భవం) ప్రతీచీనం ప్రాచీ
నం (ప్రాగ్భవం త్రిమ)॥]

ఇద్దోః పహ్నిః పితృప
తి రైర్వృతో వరుణో
మరుత్ । కుబేరః ఈశః (ప
తయః పూర్వాదీనాం
దిశాం క్రమాత్) ॥ 2౫॥

వరావతః పుణ్డరికో
వామనః కుముదోఽష్ట
నః । పుష్పదన్త స్సార్వ

[విహాయనః-నాకః ॥పు॥ - ద్యుః॥అవ్య॥-తారా
పథః - శబ్దగుణః ॥పు॥ - మేఘద్వారమ్-మహాబి
లమ్ ॥న॥ అధికపారము.]

ఆకాశముతోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

దిశః ॥౧॥ - కకుభః॥భ౧॥ - కాష్ఠాః - ఆశాః॥అ॥ -
హరితః ॥౨॥ - సీ॥బ॥౫ - దిక్పానానామములు,
Quarters of the world. Region. Direction.

ప్రాచీ - అవాచీ (పా) అసాచీ - ప్రతీచీ॥సీ॥౩-
వరుసగాఁ బూర్వ, East, దక్షిణ, South, పశ్చిమ,
West-దిక్కులపేళ్లు.

ఉదీచీ॥సీ॥౧-ఉత్తరదిక్కుపేరు, North.

దిశ్యమ్ ॥త్రి॥ ౧ - దిక్కులందుఁబుట్టినవస్తువు
పేరు, What is produced in a direction. [అవా
చీనమ్ = దక్షిణదిక్కునఁ బుట్టినది, Southern.
ఉదీచీనమ్ = ఉత్తరదిక్కునఁ బుట్టినది, Northern.
ప్రతీచీనమ్ = పడమటిదిక్కునఁ బుట్టినది, Western.
ప్రాచీనమ్ = తూర్పుదిక్కునఁబుట్టినది, Eastern.]

ఇద్దోః - వహ్నిః-పితృపతిః-నైర్వృతః - వరుణః -
మరుత్ - కుబేరః - ఈశః ॥పు॥ ౨ - క్రమాత్ =
వరుసగా, పూర్వాదీనామ్-తూర్పుమొదలైన, ది
శామ్=(ఎనిమిది) దిక్కులకు, పతయః = అధిపతు
లపేళ్లు, Regents of quarters and points.

వరావతః-పుణ్డరికః - వామనః - కుముదః-అ
ష్టనః-పుష్పదన్తః - సార్వభౌమః - సుప్రతీకః ॥పు॥
౩-దిగ్గజాః=(వరుసగా నెనిమిది) దిగ్గజములపేళ్లు.

భామ స్సుప్రతీక(శ్చ ది
గ్గజాః)॥(కరిణ్యోఽభ్ర
ముని కిపిలాపిజ్జలాఽను
పమా(క్రమాత్)। తా
మ్రపణ్ణి శుభదస్తీచా
జ్జనా చాజ్జనావతీ ॥౭౭॥

(క్లిబావ్యయ) స్తవపది
శం(దిశోర్మధ్యే) విదిక్
(స్త్రియామ్)। అభ్యస్త
రం త్వస్తరాం చక్ర
వాటం తు మణ్డలమ్॥

౭౮॥

అభ్రం మేఘా వారి
వాహః స్తనయిత్ను ర్భ్ర
లాహకః। ధారాధరో జ
లధర స్తటిత్వా న్వారి
దోఽమృభృత్ ॥ ఘ
న జీమూత ముదిర జల
ము గూమయోనయః।

కాదమ్బినీమేఘమాలా
(త్రిషుమేఘభవే) ఽభ్ర
యమ్॥ స్తనితం గర్జితం
(మేఘనిరోహే) రసితా
దిచశమ్పా శతప్రాదా
హాది నైరీరావత్యః క్ష
ణప్రభా॥ తటిత్సోదామ
నీవిద్యు చ్చచ్ఛలా చప
లాఽపిచ। స్ఫుర్జభుర్వ

Elephants belonging to the Eight Regents.

అభ్రముః - కపిలా - పిజ్జలా - అనుపమా - తా
మ్రపణ్ణి - (చ) తామ్రకణ్ణి - శుభదస్తీ - అజ్జనా -
అజ్జనావతీ॥సీ॥౭ - క్రమాత్ = వరుసగా, కరిణ్యః =
అష్టదిగ్గజముల భార్యలపేళ్లు.

అపదిశమ్॥ న, అవ్య॥ - విదిక్ ॥సీ॥౨ - దిశోర్మ
ధ్యే = రెండుదిక్కుల నడుమనుండే మూలదిక్కు
పేళ్లు Intermediate point, అభ్యస్తరమ్ - అస్త
రాలమ్॥న॥ ౨ - మధ్యప్రదేశముపేళ్లు, Included
space చక్రవాలమ్ - మణ్డలమ్॥న॥౨ - మణ్డలాకా
రమైనవస్తువుపేళ్లు. The sensible horizon, or
any orb and circumference.

అభ్రమ్॥న॥ - మేఘః - వారివాహః - స్తనయి
త్నుః - బలాహకః - ధారాధరః - జలధరః - తటి
త్వాన్ ॥త్॥ - వారిదః - అమృభృత్ - ఘనః - జీ
మూతః - ముదిరః - జలముక్ ॥చ॥ - ధూమయోనిః
॥పు॥ ౧౫ - మేఘముపేళ్లు, A cloud.

కాదమ్బినీ - మేఘమాలా ॥సీ॥౨ - మేఘపంక్తి,
A line of clouds. అభ్రయమ్ ॥ త్రి ॥ ౧ - మే
ఘభవే = మేఘమునందుఁ బుట్టినజలాదులు స్తని
తమ్ - గర్జితమ్ - రసితమ్ ॥న॥౩ - మేఘములధ్వని - అ
నగా నుఱుము, The rattling of thunder అదిశ
బ్దముచేత స్వనితధ్వనితాదులగుపేళ్లునుగలవు. శం
పా(పా)సంపా - శతప్రాదా - హాదినీ - ఐరావతీ - క్షణ
ప్రభా - తటిత్ - సోదామనీ - (పా) సోదామినీ - వి
ద్యుత్ - చచ్ఛలా - చపలా ॥సీ॥ ౧౦ - మెఱుము.

ప్రనిర్ఘోషో మేఘశ్శోభః Lightning. స్ఫూర్జితుః-వజ్రనిర్ఘోషః (పా) వజ్రని
రిప్తదః ||౨౨|| ఇన్ద్రా ప్సేషః ||పు|| ౨- వజ్రశుట్టనమునలసఁగినిమ్రా
యుధంశక్రిధనుఁ (వైదే) A clap of thunder. మేఘశ్శోభః ||న||-ఇర
న ఋజు) రోహితమ్|వృ
ప్తి ర్వర్షం(తద్విఘాతే)న
గ్రహానగ్రహా(సహా)
||౨౩|| ధారాసమ్నాత
ఆసారః శీకరోఽమృత
ణః (స్వప్రతః) | చర్షోపల
స్తుకరకా(మేఘచ్ఛ్నే
ఽహ్ని) దుర్దినమ్||౨౪||

అస్తధా వ్యనధా(పుం
సి)త్వస్తర్ధిపవారణమ్
అపిధాన తిరోధానపిధా
నోఽచ్ఛాదనానిచ||

హిమాంశు శ్చంద్ర
మాశ్చంద్ర ఇద్దాః కుమా
దబాన్ధనః | విధు స్సు
ధాంశు శ్చుభ్రాంశు రో
షధీశో నిశాపతిః||౨౬||
అజ్ఞో జైవాత్మక స్సో
మోగ్ధార్త్రగాఙ్గః
కల్హానిధిః | ద్విజరాజ
శ్శశధరో నక్షత్రేశః క్షు

ప్రనిర్ఘోషః-వజ్రనిర్ఘోషః (పా) వజ్రని
రిప్తదః ||౨౨|| ఇన్ద్రా ప్సేషః ||పు|| ౨- వజ్రశుట్టనమునలసఁగినిమ్రా
యుధంశక్రిధనుఁ (వైదే) A clap of thunder. మేఘశ్శోభః ||న||-ఇర
న ఋజు) రోహితమ్|వృ
ప్తి ర్వర్షం(తద్విఘాతే)న
గ్రహానగ్రహా(సహా)
||౨౩|| ధారాసమ్నాత
ఆసారః శీకరోఽమృత
ణః (స్వప్రతః) | చర్షోపల
స్తుకరకా(మేఘచ్ఛ్నే
ఽహ్ని) దుర్దినమ్||౨౪||

అస్తధా-వ్యనధా||సీ||-అస్తర్ధిః ||పు||- అపవార
ణమ్ - అపిధానమ్ - తిరోధానమ్ - పిధానమ్-
అచ్ఛాదనమ్||న|| ౨ - కప్పట పేళ్లు. Covering,
disappearance, or concealment.

హిమాంశుః - చంద్రమాః||నీ||-చంద్రః-ఇన్ద్రః-
కుముదబాన్ధవః- విధుః- సుధాంశుః- శుభ్రాంశుః-
ఓషధీశః- నిశాపతిః- అజ్ఞః- జైవాత్మకః- సోమః-
గ్ధాః- మృగాఙ్గః - కల్హానిధిః - ద్విజరాజః - శశ
ధరః - నక్షత్రేశః - క్షుపాకరః ||పు|| ౨౦ - చంద్ర
నిపేళ్లు, The moon.

పాకరః || ౮౭ ||

కలా తు(ఘోడశో భా
గో) బిమ్బా (౭.స్త్రీ)మ
ణ్ణలం (త్రిమ) ।

భిత్తం శకలఖణ్ణే (వా
పుం)స్య ర్థోఽర్థం (సమే
౭౦శకే)॥ చన్ద్రికా కా
ముదీ జ్యోతస్నిప్రసా
ద(స్తు)ప్రసన్నతా కల
జ్కాజ్కాలాఞ్ఞనంచచి
హ్నం లక్ష్మ చ లక్షణమ్॥
౮౯॥ [పాళిః కేతు ర్ధ్వ
జో లిజ్గం నిమిత్తం వ్య
జ్ఞానం పదమ్ ప్రజ్ఞానం
చా ప్యభిజ్ఞానం లలా
మంచ లలామ చ]॥

సుషమా (పరమా శో
భా)శోభా కాన్తి ర్ద్యుతి
శ్చవిః | అవశ్యాయస్తు నీ
హార స్తుపార స్తుహినం
హిమమ్॥౯౦॥ ప్రాలేయం
మిహికా చాధహిమానీ
హిమసంహతిః । శీతం
(గుణే తద్వదర్థా) స్సుషి
మ శ్శిశిరో జడః॥ ౯౧॥
తుపార శ్శీతల శ్శీతోహి
మ(స్సప్తాన్త్యలిజ్గకాః)।
ధృవ ఔత్తానపాది

కలా॥సీ॥౧-చంద్రునియొక్క పదియూటవపాలి
పేరు, A digit, a phase of the moon. బిమ్బః॥ష్ట॥-
మణ్ణలమ్॥త్రి॥౨-చంద్రసూర్యమండలముల పేళ్లు,
The disc of the sun or moon.

భిత్తమ్॥న॥-శకలమ్-ఖణ్ణమ్॥ష్ట॥-ఆర్ధః॥ పు॥ర-
తునుక పేళ్లు, A part. అర్ధశబ్దము సమాంశమును
శెప్పనపుడు॥న॥, Half. చన్ద్రికా - కాముదీ-జ్యో
తస్ని॥సీ॥ ౩- వెన్నలపేళ్లు, Moonlight. ప్రసాదః
॥పు॥-ప్రసన్నతా ॥ సీ ॥ ౨- నిర్మలత్వము పేళ్లు,
Purity; clearness, brightness. కలజ్కః-అజ్కః॥
పు॥-లాఞ్ఞనమ్- చిహ్నమ్- లక్ష్మ॥న్- లక్షణమ్॥న॥
౭-గుఱుతు పేళ్లు, A spot or mark; stigma. [పాళిః
॥సీ॥-కేతుః-ధ్వజః - లిజ్గమ్-నిమిత్తమ్- వ్యజ్ఞానమ్-
పదమ్-ప్రజ్ఞానమ్-అభిజ్ఞానమ్-లలామమ్- లలామ॥
న్॥ అధికపారము.]

సుషమా॥సీ॥౧-పరమా=ఎక్కువైన, శోభా=
కాంతిపేరు, Exquisite beauty. శోభా - కాన్తిః-
ద్యుతిః-ఛవిః॥సీ॥౪-కాంతి పేళ్లు, Splendour. అవ
శ్యాయః-నీహారః - తుపారః॥పు॥- తుహిమ్- హి
మమ్- ప్రాలేయమ్॥న॥-మిహికా (పా) మహికా॥సీ॥
౭-మంచుపేళ్లు, Frost. హిమానీ - హిమసంహతిః
॥సీ॥౨-మంచుయొక్క సమూహము పేళ్లు, A mass
of snow శీతమ్- ౧ - గుణవాచకమైనపుడు ॥న॥
శైత్యగుణముపేరు, Chillness. సుషిమః (పా) సుశి
మః-శిశిరః-జడః-తుపారః. శీతలః-శీతః-హిమః॥పు॥
౭ - శైత్యగుణముగలదానిపేళ్లు, Frigid. ఇవి
విశేష్యలింగములు. ధృవః-ఔత్తానపాదిః ॥ పు ॥

(స్వాస్తి)దగ స్త్యో కుమ్భ సమ్భవః॥ మైత్రావరుణి (రస్యైవ)లోపాముద్రా (సధర్మిణీ) నక్షత్రము తుంభంతారాతారకా పుష్య(వాస్త్రియామ్)॥ దాత్యాయ (శ్యోఽశ్వినీ త్యాదితారా) అశ్వయు గశ్వినీ రాధా విశాఖా పుష్యేతుసిధ్యతిష్యా శ్ర విష్ణయా॥౯౮॥ (సమా) ధనిష్ఠా (స్యః) పోష్ఠప దా భాద్రపదాః (స్త్రీ యః)॥మృగశీర్షః మృగ శిర(స్తస్మిన్నే)వా౭౮ హాయణీ॥౯౫॥ ఇల్వలా (స్తచ్చిరోదేశే తారకా నివసన్తి యాః) ।

బృహస్పతి స్సూరచా ర్యో గీష్పతి ర్ధివణో గు రుః॥ జీవ ఆజీరసో వా చస్పతి శ్చిత్రశిఖణ్డః॥ శుక్రో దైత్యగురుః కా వ్య ఉశనా భార్గవః క వి॥అజ్గారకః కుజో భా మో లోహితాబ్ధో మ

౨-ధృవునిపేళ్లు, The polar star. అగస్త్యః - కుమ్భసమ్భవః-మైత్రావరుణి॥ పు॥౩ - అగస్త్యుని పేళ్లు, Star Canopus. లోపాముద్రా॥సీ॥౧ - అగస్త్యునిభార్య పేరు. నక్షత్రమ్-ముతమ్ - భవన్॥న॥-తారా॥సీ॥-తారకా-ఉడు॥ స్న ॥ ౭ - నక్షత్రము పేళ్లు, A star. అశ్వినీత్యాదితారాః = అశ్వినీనక్షత్రము మొదలయిన యిరువదియేడునక్షత్రములు, దాత్యాయణ్యః॥ఈ,సీ,బ॥=దాత్యాయణు లనబడు చున్నవి, Asterisms. అశ్వయుక్॥జ్॥- అశ్వినీ॥ సీ॥ ౨-అశ్వినీనక్షత్రముపేళ్లు, The head of Aries. రాధా- విశాఖా॥సీ॥౨ - విశాఖానక్షత్రముపేళ్లు, Stars in the southern scale. పుష్యమ్॥న॥-సిధ్యః-తిష్యః॥పు॥౩ - పుష్యనక్షత్రముపేళ్లు, Stars in Cancer. శ్రవిష్ఠా-ధనిష్ఠా॥సీ॥౨ - ధనిష్ఠపేళ్లు, The Dolphin. పోష్ఠపదాః॥సీ॥౧-పూర్వాభాద్ర పేరు. భాద్రపదాః॥సీ॥౧-ఉత్తరాభాద్ర పేరు, The wing of Pegasus. మృగశీర్షమ్-మృగశిరః॥ న్॥న॥-ఆగ్ర హాయణీ॥సీ॥౩-మృగశీర్షముపేళ్లు, Orion. ఇల్వలాః॥ ౧ - తచ్చిరోదేశే = ఆమృగశీర్షనక్షత్రముమీద, యాతారకాః నివసన్తి = ఏనక్షత్రము లున్నవో అవి, Stars in the head of Orion.

బృహస్పతిః-సూరచార్యః- గీష్పతిః - ధివణః-గురుః-జీవః - ఆజీరసః - వాచస్పతిః - చిత్రశిఖణ్డః॥పు॥౯-బృహస్పతిపేళ్లు, Jupiter. శుక్రః - దైత్య గురుః-కావ్యః- ఉశనా॥న్॥- భార్గవః - కవి॥పు॥౭ - శుక్రునిపేళ్లు, Venus. అజ్గారకః - కుజః-భామః-లోహితాబ్ధః-మహీసుతః॥పు॥౫- అంగారకునిపేళ్లు, Mais. రాహిణీయః - బుధః-సౌమ్యః॥ పు ॥ ౩- బుధునిపేళ్లు, Mercury. సౌరిః-శనైశ్చరః॥ పు॥

హీనుతః। రాహిణ్యో
బుధ స్సమ్య (స్సమా)
సారిశనై శ్చ రా॥ [శనిమ
న్దౌ పజ్ఞకాతా ఛాయా
పుత్రోఽసితోఽర్కజః॥]

తమస్తు రాహు స్వ
ర్యాను సైన్హికేయో
విధుంతుడః । (సప్త
యో మరీ చ్యత్రిము
ఖా) శ్చిత్రశిఖణీనః॥ (రా
శీనాముదయో) లగ్నం
(తేతు) మేషవృషాదయః
సూర సూర్యార్య మా
దిత్య ద్వాదశాత్త దివా
కరా॥ ౧౦౦॥ భాస్కరా
హస్కర బ్రహ్మ ప్రభా
కర విభాకరాః । భాస్వ

ద్వివస్వ తస్మాత్స్వ హరి
ద శ్చోష్ణరశ్చయః ॥
వికర్త నార్కమా ర్తణ
మిహి రారుణపూషణః।
ద్యుమణి స్తరణి ర్త్రిత్ర
శ్చిత్రభాను ర్విరోచనః॥
విభావసుర్గిహపతి స్త్వి
పాంపతి రహర్వతిః। భా
ను ర్హంస సహస్రాంశు
స్తపన సువితా రవిః ॥
[కర్కసాక్షీ జగచ్చక్షు
రంశుమాలీ త్రయీత

.౨-శనిపేర్లు, Saturn. [శనిః-మన్దః-పజ్ఞః - కాలః-
ఛాయాపుత్రః-అసితః- అర్కజః] అధికపారము.
తమః॥న్, స్ప॥-రాహుః-స్వర్యానుః- సైన్హికేయః-
విధుంతుడః॥పు॥౫-రాహుపు పేర్లు, The ascending
node.

మరీచ్యత్రిముఖాః= మరీచి, అత్రి, (అంగిరస్సు,
పులస్త్యుడు, పులహుడు, క్రతువు, వసిష్ఠుడు) మొ
దలయిన, సప్త యః= సప్తర్షులు, చిత్రశిఖణీనః॥న్,
పు, బ॥= చిత్రశిఖండు లనంబుడుదురు, Ursa major.
లగ్నమ్॥న్॥౧-రాసులయదయము పేరు, Ascension;
the rising of the signs. ఆరాసులు:- మేషము,
Aries. వృషభము, Taurus. మిథునము, Gemini,
కర్కటకము, Cancer. సింహము, Leo. కన్య,
Vulgo. తుల, Libra. వృశ్చికము, Scorpio. ధనుస్సు,
Sagittarius మకరము, Capricorn. కుంభము,
Aquarius. మీనము, Pisces. అను పండ్రిండు,
Signs of Zodiac.

సూరః (†) సూరః - సూర్యః - అర్యమా
॥న్॥-ఆదిత్యః - ద్వాదశాత్తా ॥న్॥ - దివాకరః-భా
స్కరః - ఆహస్కరః-బ్రహ్మః - ప్రభాకరః - విభా
కరః - భాస్వాన్॥త్॥- వివస్వాన్ ॥త్॥ - సప్త
శ్వః - హరిదశ్వః ఉష్ణరశ్చి- వికర్తనః- అర్కః-
మార్తణః (పా) మార్తణః - మిహిరః-అరుణః -
పూషా ॥న్॥-ద్యుమణిః- తరణిః- మిత్రః - చిత్ర
భానుః - విరోచనః - విభావనుః - గ్రహపతిః -
త్విపాంపతిః - అహర్వతిః-భానుః - హంసః - సహ
స్రాంశుః - తపనః - సవితా॥బు॥- రవిః ॥ పు॥౩౭-
సూర్యనిపేర్లు, The Sun. [కర్కసాక్షీ ॥న్॥-జగ
చ్చక్షుః॥మ్॥ - అంశుమాలీ॥న్॥- త్రయీతనుః- ప్ర

సూ. | ప్రద్యోతనో దిన
మణిః ఖద్యోతో లోక
బాన్ధవః || ఇనో భగో
ధామనిధిః పద్మసీవల్ల
భో హరిః ||]

ర్యోతనః-దినమణిః-ఖద్యోతః-లోక బాన్ధవః -ఇనః-
భగః- ధామనిధిః - పద్మసీవల్ల భః-హరిః] అ-పా.

[పద్మాక్ష స్తేజసాంరాశి శ్చాయానాథ స్తమిస్తహః]

మారరః పింగ్లో దద్ధా
(శ్చజ్ఞాంశోఽపారిపార్శ్వ
కాః) | సూసూతోఽ
రుణోఽచూరుకాశ్యపి
గ్గరుడాగ్రజః || ౧౦౮ ||
పరివేషస్తు పరిధి రుప
సూర్యకమడ్డాతే కిరణో
స్రనుయూఖాంశు గభ
స్తి ఘృణి ధృష్ణయః ||
భానుః కరో మరీచిః
(స్త్రీపునయో) ర్ద్విధిః
(స్త్రీయామ్) | (స్యః)
ప్రభా రు గ్రుచి స్త్వి
ద్భా భా శ్చవి ద్యుతి దీ
ప్తయః || ౧౦౯ || రోచి
శ్యోచి (రుభేక్షీ బే) ప్ర
కాశో ద్యోత ఆతపః |
కోష్ఠం కవౌష్ణం మన్దో
ష్ఠం కదుష్ణం (త్రిమూద్య
తి) || ౧౧౦ || తిగ్గం తీక్ష్ణం
ఖరం (తిద్వ) స్కృగతృ
ష్టా మరీచికా |

ఇతి దిగ్వర్ణః.

మారరః-పింగ్లః-దద్ధాః||పు||౩-చజ్ఞాంశోః - సూ
ర్యనియోక్త, పారిపార్శ్వ కాః-పార్శ్వమునందుం
డు సంగ దేవతల పేళ్లు, Attendants of the Sun.
సూరసూతః-అరుణః-అనూరుః- కాశ్యపిః- గరుడా
గ్రజః||పు||౪-సూర్యసారధి పేళ్లు, The dawn, the
charioteer of the Sun. పరివేషః- (పా) పరివే
శః-పరిధిః|| పు||-ఉపసూర్యకమ్-మణ్డలమ్|| న|| ౮-౭
కానోకప్పడు సూర్యనిచుట్టును జూడబడుకుం
డలాకారమైన తేజోవి శేషము పేళ్లు, Halo. కిరణః-ఉ
స్రః- మయూఖః - అంశుః- గభ స్తిః- ఘృణిః-ధృ
ష్టిః-(ప)నృష్టిః-భానుః-కరో||పు||-మరీచిః || పు||- దీధి
తిః ||సీ||౧౧- సూర్యకిరణము పేళ్లు, A ray. ప్రభా-
రుక్||చ||-రుచిః-త్విత్|| ఖ-భా- భాః||న|| - ఛవిః-
ద్యుతిః-దీ ప్తిః||సీ||-రోచిః||న||-శోచిః ||న||,న|| ౧౧ -
సూర్యకాంతి పేళ్లు, Light ప్రకాశః - ద్యోతః-
ఆతపః||పు|| ౩-ఎండ పేళ్లు, Sunshine కోష్ఠమ్ -
క వౌష్ణమ్-మన్దోష్ణమ్-కదుష్ణమ్|| న||౮ - ఇందుక
వేడిమి పేళ్లు, Warmth. ఇంచుక వేడిమిగలవ స్తు
పును జెప్పనపుడు|| త్రి||. తి గ్గమ్-తీక్ష్ణమ్-ఖరమ్ ||న||
౩ - వేడిమి పేళ్లు, Heat. కోష్ఠాదిశబ్దములవలె వే
డిమిగలవ స్తుపును జెప్పనపుడు || త్రి||. మృగత్పష్టా-
మరీచికా ||సీ||౧ - ఎండమావుల పేళ్లు, Mirage.
దిక్కులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

కాలో దిష్టోఽప్యనే హోఽపి సమయోఽప్యథా పక్షతిః॥౧౦౮॥ ప్రతిపద్యే ఇమే స్త్రీ త్వేత (దాద్యా) స్తిథయోద్వయోః॥ ఘనో దినాహనీ (వాతు క్షీణే) దివసవాసరా ॥ ౧౦౯ ॥ ప్రత్యూషోఽహర్ముఖం కల్యముషః ప్రత్యుషసీ అపి ప్రభాతంచ దినాస్తేతు సాయ స్పన్ధ్యాపి తృప్తసూః ॥ ౧౧౦ ॥

(పా) హోఽపరాహ్ణమధ్యాహ్న) స్త్రీసన్ధ్య

(మధ) శర్వరీ నిశా నిశీధినీ రాత్రి స్త్రీయామాక్షణదా ఊషా ॥ ౧౧౧॥ విభావరీ తమస్విన్యారజనీ యామినీ తమీతమిస్రా(తామసీ రాత్రి)

జ్యోతీన్చ (చన్ద్రికయాఽన్వితా) ॥౧౧౨॥ (ఆగామివ ర్తమానాహర్యక్తాయానిశి) పక్షిణీ

గణరాత్రం (నిశా బహ్వస్వి) ప్రదోషో రజ

కాలః-దిష్టః- అనేహః॥న్-సమయః॥ పు॥ర-కాలముపేళ్లు, Time. పక్షతిః - ప్రతిపత్ ॥ద్-సీ॥ ౧-సాడ్యమి(ప్రథమ) పేళ్లు, First lunar day. తిథయః॥ పు,ఇ,బ॥౧-సాడ్యమి మొదలయినతిథులపేరు, A lunar day. ఘనః॥పు॥-దినమ్ - అహః॥న్॥న॥-దివసః-వాసరః ॥ష్ట॥ ౫ - దినముపేళ్లు, A day. ప్రత్యూషః॥పు॥-అహర్ముఖమ్ - కల్యమ్- ఉషః - ప్రత్యుషః॥న్॥ - ప్రభాతమ్ ॥ న ॥ ౬ - ప్రాతఃకాలముపేళ్లు, The dawn. దినాస్తః-సాయః ॥పు॥ (పా)సాయమ్॥ అవ్య॥ ౧ - సాయంకాలముపేళ్లు, Evening సంధ్యా-పితృప్రసూః॥క్షి॥సీ॥ ౧ - సంధ్యాకాలముపేళ్లు, Twilight. [పుష్పం విభాతం ద్వేక్షీణే పుంసి గోసర్గ ఇవ్యతే] అధికపాఠము.

త్రిసన్ధ్యమ్ ॥న॥౧ - ప్రాహ్ణపరాహ్ణమధ్యాహ్నములనబడు దినాద్యస్తమధ్యభాగముల సమూహముపేరు, Forenoon, afternoon and mid-day.

శర్వరీ - నిశా - నిశీధినీ - రాత్రిః- త్రియామా-క్షణదా - ఊషా-విభావరీ - తమస్విన్- రజనీ(ప)రజనిః-యామినీ - తమీ (పా) తమా॥సీ॥౧౨॥రాత్రిపేళ్లు, Night.

తమిస్రా॥సీ॥౧ - తామసీరాత్రిః = గాఢాంధకారపురాత్రిపేరు, A dark night.

జ్యోతీన్చ॥సీ॥౧- చన్ద్రికయా= వెన్నెలతోడ, అన్వితా=కూడినరాత్రిపేరు, A moonlight night.

పక్షిణీ॥సీ॥ ౧ - ఆగామివ ర్తమానాహర్యక్తాయానిశి=వచ్చునట్టిపగటితోనునడచెడుపగటితోనునుగూడిన రాత్రిపేరు. A night and two days.

గణరాత్రమ్॥న॥౧ - నిశాః బహ్వస్విః= పెక్కురాత్రులపేరు, A multitude of nights. ప్రదోషః

నీముఖమ్|| ౧౧౩|| ||పు||-౧౭నీముఖమ్||న|| ౨ - ప్రదోష కాలము పేళ్లు,

The beginning of night.

అర్ధరాత్రునిశీథా (ద్యా) అర్ధరాత్రుః-నిశీథః||పు|| ౨ - అర్ధరాత్రము పేళ్లు,
Midnight. [period of three hours.

(ద్యా) యామ ప్రహరా గూఢః-ప్రహరః||పు|| ౨ - జాము పేళ్లు. A
(సమా) (స) పర్వసంతిః పర్వసంతిః||పు|| (ప) పర్వన్, న||-సంతిః||పు|| ౧-
(ప్రతిపత్పంచదశో ర్య పున్నమకును సాడ్యమికిని అమావాస్యకును సా
దస్త్రమ్)|| ౧౧౪|| డ్యమికిని మధ్యనున్న కాలము పేరు, The junction
of the fifteenth and first of a lunar fortnight.

పక్షాంతా పంచదశ్యో పక్షాంతః ||పు|| - పంచదశీ|| ఈ, నీ|| ౨-పున్న
(ద్యే) మకును అమావాస్యకును పేళ్లు.

పౌర్ణమాసీ తు పూ పౌర్ణమాసీ-పూర్ణమా||నీ|| ౨-పున్నమ పేళ్లు,
ర్ణిమా|| (కలాహీ నే సా) Day of full moon. నిశాకరే=చంద్రుడు, కలాహీ
౭నుమతిః (పూర్ణే) రా నే(సతి) = ఒక కళ చేడకు వై నవాడుగానున్నప్పు
కా (నిశాకరే)|| ౧౧౫|| డు, సా=అపున్నమ, అనుమతిః||నీ|| ౧-అనుమతియనం
బడుచున్నది, Moon one digit less than full. పూర్ణే
(సతి)=పదాఱుకళలతో గూడియున్నప్పుడు, రాకా
||నీ|| ౧-రాక యనబడుచున్నది, Moon quite full.

అమావాస్య త్వ అమావాస్య-అమావస్య||నీ||-దర్శః - సూ
మావస్య దర్శ సూ ర్యేస్తుసజ్జమః||పు|| ౪ - అమావాస్య పేళ్లు, Day of
ర్యేస్తుసజ్జమః | (సా దృ new moon. సినీవాళీ||నీ|| ౧-దృష్టేస్తుః సా=చంద్ర
ష్టేస్తు) సినివాళీ (సా కళ కనబడినయమావాస్య పేరు. కుహూః||నీ|| ౧-
నష్టేస్తుకలా) కుహూః|| నష్టేస్తుకలా సా = చంద్రకళ కనబడని యమా
వాస్య పేరు. [An eclipse.

ఉపరాగో గ్రహా ఉపరాగః - గ్రహః||పు|| ౨ - గ్రహము పేళ్లు,
(రాహుగ్రస్తే త్విదౌ సోపప్లవః-ఉపరక్తః||పు|| ౨-రాహుగ్రస్తే=రా
చ పూష్టిచ) | సోపప్ల హుపుచేత గ్రసింపబడిన, ఇదౌ=చంద్రునికిని, పూ
పూపరక్తా (ద్యా) ష్టిచ=సూర్యునికిని పేళ్లు, Eclipsed sun or moon.
వగ్న్యతాత ఉపా అగ్న్యతాతః - ఉపాహితః||పు|| ౨-ధూమ

హితః॥

౧౧౭॥ కేతువు పేళ్లు, A meteor or comet.

(ఏకయోక్త్యా) పుష్పవ
న్తా(దివాకరనిశాకరా)

పుష్పవన్తా॥ త్ (ప) పుష్పదన్తా॥ అ, పు॥ ద్వి॥

౧ - ఏకయోక్త్యా = ఒకమాటచేత, దివాకర
నిశాకరా = సూర్యచంద్రుల పేరు, Sun & moon.(అష్టాదశ నిమేషాస్తు)
కాష్ఠాకాష్ఠా॥ నీ॥ ౧ - అష్టాదశనిమేషాః = పదునెని
మిదిరెప్పపాట్లకాలము పేరు, Time measured
by 18 twinklings.(త్రింశత్తు తాః) క
లా॥౧౧౮॥ కలా॥ నీ॥ ౧ - తాః త్రింశత్ = అట్టికాళ్లు
ముప్పదిగూడినకాలముపేరు, Eight seconds.

(తాస్తు త్రింశ) త్తణ

క్షణః॥ పు॥ ౧ - తాః త్రింశత్ = అట్టికళ్లు
ముప్పదిగూడినకాలముపేరు, Four minutes.(స్తేతు) ముహూర్తో
(ద్వాదశాఽస్త్రియా
మ్) (తేతు త్రింశ) ద
హోరాత్రఃముహూర్తః॥ పు॥ ౧ - తేద్వాదశ = అట్టిక్షణము
లు పండ్రెండు గూడిన కాలముపేరు, 48 minutes.
అహోరాత్రః॥ పు॥ ౧ - తేత్రింశత్ = అట్టిముహూర్త
ములుముప్పదిగూడినకాలముపేరు, A day and night.పక్ష (స్తే దశ పక్ష
చ॥౧౧౯॥ పక్షః॥ పు॥ ౧ - తేదశపక్షచ = అట్టియహోరాత్ర
ములుపదు నేనుగూడినకాలముపేరు, A fortnight.(పక్షౌ పూర్వాపరా)
శుక్లకృష్ణశుక్లః॥ పు॥ ౧ - కృష్ణః॥ పు॥ ౧ - వరుసగాఁ
బూర్వపక్షము(light fortnight)నకును, అపర
పక్షము(dark fortnight)నకును పేళ్లు.

మాసస్తు (తావృభౌ)

మాసః॥ పు॥ ౧ - తావృభౌ = ఆశుక్లకృష్ణపక్ష
ములు రెండు గూడినకాలముపేరు, A month.(ద్వాద్వా మాఘాది
మాసా స్యా) దృతుఋతుః॥ పు॥ ౧ - మాఘమాసము మొదలు
రెండేసి నెలలుగూడిన కాలముపేరు, A season.(స్తై) రయనం (త్రిభిః)॥
౧౨౦॥అయనమ్॥ న॥ ౧ - తైః త్రిభిః = అట్టిఋతువులు
మూడుగూడిన కాలముపేరు, A half-year.(అయనే ద్వేగతి రుద
ద్దక్షిణార్కస్య) వత్స
రః॥వత్సరః॥ పు॥ ౧ - సూర్యునియు త్రరవుదిక్కున
సంచారముగాను దక్షిణపుదిక్కున సంచారముగా
ను నుండుదక్షిణోత్తరాయణములు రెండును సంవ

(సమరాత్రి ద్వివేకా
లే) విషువ ద్విషువం
(చ తత్)॥ ౧౨౧॥

(పుష్యయుక్తా పౌర్ణ
మాసీ) పౌషీ

(మాసేతు యత్ర సా
నామ్నాన) పౌషా (మా
ఘాద్యా శ్చైవ మేతా
ద శాఽపరే)॥ ౧౨౨॥

మార్గశీరే సహమార్గ
ఆగ్రహాయణిక (శ్చనః)

పౌషే తైష సహస్య
(దౌవ)

తపా మా (ఘేఽ

ధ) ఫాల్గునే (సా) త్త
పస్యః ఫాల్గునిక

(సా) చైవ తే చై
త్రికో మధుః

వై శాఖే మాధవౌ
రాధో

త్సర మనబడును. ఇదియె యొకయేడు, A year.
నూఘాది శ్రావణపర్యంతము సూర్యునియు త్తర
గతి, యు త్తరాయణము, Sun's progress to the
north of the equator. శ్రావణాదిమాఘపర్యంత
ము దక్షిణగతి, దక్షిణాయనము, Sun's progress
to the south of the equator. అట్టి అయనములు
రెండుగూడినకాలము సంవత్సరమనుట, A year.

విషువత్ - విషువమ్॥న॥ ౨-సమమైన రేయుం
బగులుగలకాలము-అనగా రాత్రియునుబగులును
సమమైనకాలముపేళ్లు, Equinox.

పౌషీ॥సీ॥ ౧-పుష్యయుక్తా = పుష్యనక్షత్రము
తోగూడిన, పౌర్ణ మాసీ=పున్నమపేరు.

పౌషః॥పు॥౧-ఏమాసమున నాపున్నమపచ్చు
నో, ఆమాసము పౌష మనంబడును. తక్కిన
మాఘమాసము మొదలగుపదునొకండును నిట్లు
తెలియదగినవి.

మార్గశీర్షః-సహః॥న్॥- మార్గః - ఆగ్రహాయ
ణికః॥పు॥౪ - మార్గశీర్షము పేళ్లు, December-
January.

పౌషః-తైషః-సహస్యః॥పు॥ ౩ - పుష్యమాస
ముపేళ్లు, January- February.

తపాః॥న్॥-మాఘః॥పు॥౨ - మాఘమాసము
పేళ్లు, February-March.

ఫాల్గునః-తపస్యః - ఫాల్గునికః ॥పు॥ ౩-ఫాల్గున
మాసముపేళ్లు, March-April.

చైత్రః - చైత్రికః - మధుః ॥పు॥ ౩- చైత్ర
మాసముపేళ్లు, April-May.

వైశాఖః-మాధవః-రాధః ॥పు॥ ౩ - వైశాఖ
మాసముపేళ్లు, May-June.

ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ

శుచి (స్వయమ్) ॥
౧౨౮॥ ఆపాదో

శ్రావణే (తుస్యా) న్ను
భా శ్చావణిక (శ్వసః)।

(స్వ) ర్నభస్యః ప్ర
వృత్త భాద్ర భాద్రప
దా(స్వనూః)॥ ౧౨॥

(સા)દાશ્વિન ઇષ્ટે
પ્રાશ્નયુજોઽપિ

(స్వాత్మ) కార్తికేయా
మూ లోరక కార్తికేయ

హామన

శ్చిశిరో (ఁస్త్రియామ్)॥

వసంతే పుష్పనమయః
స్మరభి

శ్రీష్ట డిష్ట కః! నిదా
ఘ డిష్టోపగమ డిష్ట డి
ప్రగమ స్తపః॥ ౧౨౭ ॥

(స్త్రియాం) ప్రావృత్

(అథ) శరత్ స్త్రీయామ్
(ప్ర డమీ) ఋతవ

పుంసి మార్గా దీనాం
యుక్తః కమాన్

పరివర్తనో వ్యవర్తనో

బి. హేయనో (2వ పేజీ)

జ్యేష్ఠః-శుక్రః॥పు॥ ౨ - జ్యేష్ఠమాసమువేల్పు,
June-July.

శుచిః-ఆషాఢః (పా) ఆశాఢః॥పు॥౨- ఆషాఢ
మాసము పేళ్లు, July - August.

శ్రావణః - నభాః || స్ || - శ్రావణిః || పు || 3-
శ్రావణమాసము పేర్లు. August-September.

పు॥ ౫ - భాద్రపదమాసము పేళ్లు, Sixth lunar month. September-October.

ఆశ్విన:-ఇమ:- ఆశ్వయుజ: ||పు|| 3- ఆశ్వయుజ
మాసము పేర్లు, October - November.

కార్తీక-బాహుళ్యః ఊర్జః - కార్తీకః॥ పు||
౪-కార్తీకమాసముపేక్ష, November-December

హేమ న్మఃపుం- హేమంతఋతువు పేరు, Winter.

శిశిరః || పృ || ౧- శిశిరఋతువు, Cold season.

వసంతః - పుష్పసమయః - సురభిః || పు || 3-
వసంతఃపుష్పశేఖరైః, Spring.

గ్రీష్మః - ఊష్ణకః - నిదాఘః - ఉష్ణోపగమః
ఉష్ణః - ఊష్మాగమః - తిపః ||పు|| ౭-గ్రీష్మఋతు
పుషేళు, Hot Season.

ప్రావృత్ || ష, సీ || - వర్షాః || ఆ, సీ, బ || ౨ - వర్ష ఋతువు
పేళ్లు, Rainy Season. [Autumn or sultry season]

శరత్ ||ద్|| (ప్ర) శరదా ||సీ|| గ- శరదృతువు పేరు.
ఋతుః ||పు|| గ- వడమీ = ఈయాఁజుఋతువు

లు, మార్గాదీనాయుగైక్తమాత్ = మార్గశీర్ష
ము మొదలైన పంజెండు నెలలలో నరుసగా రెం

పరివర్తనమునకు నేర్పడుచున్నవి, Seasons.
పరివర్తనము-వర్ష-అర్బు ||పు|| హాయన||ప||.

శరత్ ||ద్||- సమాః ||అ,బ|| (ప) సమా ||సీ||౬

శరత్సమాః ।

(మాసేన స్యా ద
హోరాత్ర్య వైత్రో
వర్షేణ దైవతః)॥ ౧౨౯
[దివ్యై ర్వ్యసహస్రై
ద్వావశభి ర్దైవతం యు
గమ్]॥

దైవే యుగసహస్రే
ద్యే బ్రహ్మః
కల్పాతు (తౌన్మణమ్)॥

మన్వస్తరం (తు ది
వ్యానాం యుగానామే
కసప్తతిః)॥ ౧౩౦॥

సంవర్త్య ప్రలయః క
ల్పః క్షయః కల్పాంత
(ఇత్యపి) (అస్త్రీ) పజ్కం
(పుమాన్) పాప్తా పాప
కిల్బిష కల్త పమ్॥ ౧౩౧॥
కలుషం వృజి నై నోఽ
ఘ మంహో దురిత దు
ష్కృతమ్ । (స్యా) ధర్మ
(మస్త్రీయాం) పుణ్యశ్రే
యసీ సుకృతం వృషః ॥

ము త్ప్రీతిః ప్రమదో
హర్షః ప్రమో దామో

సంవత్సరము పేళ్లు, A year.

మనుష్యుల యొకమాసముచేత పితృ దేవతల
కు నొకయహోరాత్రము, A patriarchal day.
అందు శుక్ల పక్షము పగలు, కృష్ణపక్షము రాత్రి.
మనుష్యుల యొకసంవత్సరము దేవతలకు నొక
యహోరాత్రము. అందు సుత్తరాయణము
పగలు, దక్షిణాయనమురాత్రి. అట్టిమున్నూటలు
నది యహోరాత్రములు దేవతల కొకసంవత్స
రము. అట్టిపండ్రెండువేలసంవత్సరములు దేవత
లకు నొకయుగము, దేవసంబంధమైన రెండువేల
యుగములు బ్రహ్మకు నొకయహోరాత్రము.

తౌ = ఆయహోరాత్రములు, నృణామ్ = మను
ష్యులకు, కల్పా = రెండుకల్పములు. అందుఁ బగ
లుదయకల్పము, రాత్రి క్షయకల్పము.

మన్వస్తరమ్ ॥న॥౧- దివ్యానాంయుగానామ్ =
దేవయుగములయొక్క, ఏకసప్తతిః = డెబ్బదియొ
కటి గూడినకాలము పేరు.

సంవర్త్య - ప్రలయః - కల్పః-క్షయః- కల్పా
ంతః॥పు॥౫ - ప్రళయకాలముపేళ్లు, Destruct
of the world.

పజ్కమ్ ॥ష్ట॥-పాప్తా ॥న్, పు॥- పాపమ్-కిల్బి
షమ్-కల్త పమ్ - కలుషమ్ - వృజిసమ్-ఏనః ॥న్॥
అఘమ్-అంహః ॥న్॥- దురితమ్. దుష్కృతమ్॥౪॥
౧౨-పాపముపేళ్లు, Sin.

ధర్మమ్॥ష్ట॥-పుణ్యమ్-శ్రేయః॥న్॥- సుకృతమ్॥
న్॥- వృషః ॥పు॥ ౫- పుణ్యముపేళ్లు, Virtue or
moral merit.

ముత్ ॥ద్॥- ప్రీతిః ॥సీ॥ - ప్రమదః - హర్షః-
ప్రమోదః-ఆమోదః-సమ్మదః- ఆనందః - ఆనందః॥

ద సమదాః । (సా) దానస్తథా రానస్త శ్వర్త శాత సుఖానిచ ॥ ౧౩౩॥

శ్వశ్శ్యేయసం శివం భద్రం కల్యాణం మజ్జశం శుభమ్ । భావుకం భవికం భవ్యం కుశలం తే మ (మస్త్రీయామ్) ॥ ౧౩౪॥ శస్తం చా

(ధ త్రిమ ద్రవ్యే పాప పుణ్య సుఖాదిచ) ।

మతల్లి కా మచర్చి కా ప్రకాణ్ణ ముద్ధ తల్లజౌ ॥

(ప్రశస్తవాచకా న్య మూ)న్యయ (శ్చుభావ హావిధిః) । దైవం దిష్టం భాగధేయం భాగ్యం నియతి ర్విధిః ॥

హేతు(ర్నా) కారణం బీజం నిదానం త్వాది కారణమ్ । తేత్రజ్ఞ ఆత్మా పురుషః ప్రధానం ప్రకృతిః (స్త్రీయామ్) ॥ ౧౩౫॥

(విశేషకాలి) కోఽవస్థా(గుణా) స్సత్త్వం రజస్తమః । జను ర్జనన జన్మా ని జనిరుత్పత్తి రుద్భవః ॥ ౧౩౬॥

పు॥-శర్మ॥న్-శాతమ్ (పా) సాతమ్ - సుఖమ్॥న॥ ౧౨-సంతోషముపేళ్లు, Joy, or pleasure.

శ్వశ్శ్యేయసమ్- శివమ్- భద్రమ్- కల్యాణమ్- మజ్జశమ్- శుభమ్- భావుకమ్ - భవికమ్-భవ్యమ్- కుశలమ్॥న॥- తేమన్- + స్త్రీ- శస్తమ్॥న॥ ౧౨- శుభముపేళ్లు, Happiness, happy or right.

ఈశబద్ధములలో పాపపుణ్యశబ్దములు రెండును సుఖశబ్దము మొదలయినపదుమూడుశబ్దములును ద్రవ్యవాచకములైనపుడు మూడులింగములయందు వర్తించును.

మతల్లి కా - మచర్చి కా॥నీ॥-ప్రకాణ్ణమ్॥న॥- ఉద్భుః - తల్లజః ॥ పు ॥ ౫ - శ్రేష్ఠవాచకములు, Excellent ones. అయి॥ పు॥ ౧-శుభమును జేయు సత్కర్తముపేరు, Good fortune.

దైవమ్- దిష్టమ్- భాగధేయమ్- భాగ్యమ్॥న॥ నియతిః॥నీ॥- విధిః ॥పు॥౬- పూర్వకృతమైనశుభా శుభకర్తముపేళ్లు, Destiny, or luck.

హేతుః॥పు॥- కారణమ్- బీజమ్॥న॥ ౩-కారణముపేళ్లు, A cause. నిదానమ్- ఆదికారణమ్॥న॥ ౨ - మొదటికారణముపేళ్లు, A primary cause. తేత్రజ్ఞః- ఆత్మా॥న్- పురుషః॥పు॥ ౩- జీవునిపేళ్లు, The Soul. ప్రధానమ్॥న॥- ప్రకృతిః॥నీ॥ ౨- ప్రకృతిపేళ్లు, The cause of the material world.

అవస్థా॥నీ॥ ౧-కాలముచేతః జేయబడినయశా వనాదిరూపమైన విశేషముపేరు, State or condition. సత్త్వమ్-రజః-తమః॥న్॥ న॥ ౩-ప్రకృతిగుణములు, Attributes and essential qualities of matter. జనుః॥న్-జననమ్-జన్మ॥న్॥ న॥- జనిః

ప్రాణే తు చేతనా || సీ || (ప) || పు || - ఉత్పత్తిః || సీ || - ఉద్భవః || పు || ౬ -
పుట్టుక పేళ్లు, Birth or production.

జన్మ జన్మ జన్మ శరీర గ్రాహీన్ - చేతనః - జన్మ || సీ || - జన్మః - జన్మః - శరీర
ణః జాతి ద్వాతంచ సా || సీ || పు || ౬ - మనుష్యులు మొదలుగాఁగల ప్రాణుల
మాన్యం వ్యక్తి స్తు పేళ్లు, An animal or sentient being. జాతిః || సీ || -
(సృధగాత్తి కా) || ౧౩౯ || జాతిమ్ - సామాన్యమ్ || స || ౩ - ఘటత్వాది జాతి పేళ్లు,
చిత్తమ్ చేతనా హృత్ Kind or sort. వ్యక్తిః || సీ || ౧ - సృధగాత్తి కా = జాతికి
దయం స్వాస్థం హృత్ నా శ్రయమైన ఘటాది వ్యక్తి పేరు, Individuality.
న్యాయం మనః చిత్తమ్ - చేతనా || సీ || - హృదయమ్ - స్వాస్థమ్ - హృత్
|| ద్ || - మానసమ్ - మనః || సీ || స || ౭ - మనస్సు పేళ్లు,

The mind; or faculty of reason.

ఇతి కాలవర్గః.

కాలముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

బుద్ధి ర్జనీమా ధిషణా
ధీః ప్రజ్ఞా శేముషీ మ
తిః || ప్రే యోపలభి శ్చి
త్సంవి త్సృతిప జ్ఞప్తి చే
తనాః ౧ ధీ (ధారణావతీ
మేధా) సంకల్పః (కి ర్త
మానసమ్) || ౧౪౧ ||

బుద్ధిః - మనీషా - ధిషణా - ధీః - ప్రజ్ఞా - శేముషీ -
మతిః - ప్రే యో - ఉపలభిః - చిత్ - సంవిత్ - ప్రతిపత్
|| ద్ || - జ్ఞప్తిః - చేతనా || సీ || ౧౪ - బుద్ధి పేళ్లు, Under-
standing or intellect. మేధా || సీ || ౧ - ధారణావతీ =
ధారణాశక్తిగల, ధీః = బుద్ధి, Retentive intellect; A
comprehensive mind. సంకల్పః || పు || - మానసంకర్ష
= మనోవ్యాపారము, A resolve. [అవధానం, సమా
ధానం, ప్రణిధానం, (తథైవచ) - సమాధానము పేళ్లు

చి త్తాభోగో మన
స్కార శ్చరా సజ్ఞా
విచారణా | అధ్యాహార
స్తర్క ఊహా విచికి
త్సా తు సంశయః ||
౧౪౨ || సందేహ ద్వాప
రా చాధ

చిత్తాభోగః - మనస్కారః || పు || ౨ - మనస్సుని
ఁజూకొనియుండుట పేళ్లు, Attention of the mind
to its own dealings. చర్చా - సంఖ్యా - విచారణా
|| సీ || ౩ - ప్రమాణముచేత నర్థము పరీక్షించుట పేళ్లు,
Consideration; exercise of judgment. అధ్యా
హారః - తర్కః - ఊహః || పు || ౩ - తర్కవను పూరించు
టకై యెక్కువపదమును దెచ్చుకొనుటకు పేళ్లు,
Supplying an ellipsis; అపూర్వముగాను త్రేక్షిం
చుట పేళ్లు నికొందఱు, Inferring.

(సమా) నిర్ణయనిశ్చయతా । మిథ్యావృత్తిర్నాస్తికతా

వ్యాపాదో ద్రోహచిన్తనమ్॥౧౪౩॥

(సమా) సిద్ధాంతరాధాంతా

భ్రాన్తి ర్మిథ్యామతిర్భ్రమః॥

సంచి దాగూః ప్రతిజ్ఞానం నియమాశ్రయశ్రవాః॥౧౪౪॥ అజ్ఞీకారకా రాభ్యుపగమప్రతిశ్రవసమాధయః॥

(మోక్షేధీ) రాన్జ్ఞాన

(మన్యత్ర) విజ్ఞానం శిల్పశాస్త్రయోః॥౧౪౫॥

ముక్తిః కైవల్యనిర్వాణశ్రేయోనిశ్చేయసామృతమ్ । మోక్షోఽపవర్గోఽ

భాజ్ఞానమవిద్యాహంమతిః స్త్రియామ్॥

* రూపం శబ్దో గంధ రస

విచికిత్సా॥సీ॥ - సంశయః-సందేహః - ద్వాపరః॥పు॥

౪- సందేహము సేళ్లు, Doubt or uncertainty.

[విమర్శో భావనాచైన వాసనా చ నిగద్యతే] నిర్ణయః - నిశ్చయః॥పు॥౧-నిశ్చయముసేళ్లు, Certainty, or ascertainment. మిథ్యావృత్తిః-నాస్తికతా॥సీ॥ ౨ - పరలోకములేదనుబుద్ధిపేళ్లు, Heresy, or heterodox.

వ్యాపాదః॥పు॥- ద్రోహచిన్తనమ్॥స॥ ౧-ద్రోహముతలఁచుట పేళ్లు, An injurious design

సిద్ధాంతః - రాధాంతః॥పు॥ ౨-సిద్ధాంతముపేళ్లు, A demonstrated truth.

భ్రాన్తి-మిథ్యామతిః॥సీ॥-భ్రమః॥పు॥ ౩-భ్రాన్తిపేళ్లు, Error or mistake. Illusion.

సంచిత్॥ద్-ఆగూః॥ఉ॥(ప)ఆగూః॥౯,సీ॥-ప్రతిజ్ఞానమ్॥స॥- నియమః- ఆశ్రయః- సంశ్రవః- అజ్ఞీకారః- అభ్యుపగమః- ప్రతిశ్రవః - సమాధిః॥పు॥ ౧౦- అంగీకారము పేళ్లు, An agreement. Promise. Assent.

జ్ఞానమ్॥స॥ ౧-మోక్షమునందలిబుద్ధిపేరు, Knowledge which tends to the emancipation of the souls. True knowledge.

విజ్ఞానమ్॥స॥౧- మోక్షముకంటె వేతైనశిల్పచిత్రాది శాస్త్రమునందున్న బుద్ధిపేరు, Knowledge of arts.

ముక్తిః॥సీ॥ - కైవల్యమ్- నిర్వాణమ్- శ్రేయః॥స॥-నిశ్చేయసమ్- అమృతమ్॥స॥-మోక్షః- అపవర్గః॥పు॥౫-మోక్షముపేళ్లు, Beatitude. Absolution or that which tends to exempt the souls from further transmigration.

అజ్ఞానమ్॥స॥-అవిద్యా - అహంమతిః॥సీ॥ ౩-అజ్ఞానముపేళ్లు, Spiritual ignorance.

విషయాః - గోచరాః- ఇంద్రియార్థాః॥పు॥౭-౩-

స్పర్శాశ్చ విషయా (అ
మీ) । గోచరా ఇద్వి
యాథాశ్చ హృషకం వి
ష య్యాన్వియమ్ ॥ కిన్త్య
న్వియం తు (సాయాది)
(మనో నేత్రాది) ధన్వి
యమ్ ॥

తువరస్తు కపాయో
(ఽస్త్రీ) మధురో లవ
ణః కటుః ॥ గర ॥ తిక్త
ఽమృత్య (రసాక పుంసి)
(తద్వత్స పడమీ త్రి
మ) ॥

(విమర్శోక్తే) పరిమలో
(గన్ధే జనమనోహరే) ॥
గర ॥ ఆమోద (సోమ
తినిర్హారి)

(వాచ్యలిక్ష్త్య మా
గుణాత్) ॥

సమాకర్షీ తు నిర్హారి
సురభి ధ్వాణతర్పణః ॥
ఇష్టగన్ధ స్సాన్ధి స్సాన్ధి
దా మోదీ సుఖవాస
నః ॥ పూతిగన్ధిస్తు దుర్గన్ధో

రూపము శక్తము గుణము రసము స్పర్శము నను
నీయగుదు విషయములపేర్లు, Five objects of
sense. హృషికమ్-హృషయి ॥ ౧ ॥ ఇన్వియమ్-న ॥ ౩-
ఇన్వియముపేర్లు, An organ of sense. కిన్త్యన్వి
యమ్-న ॥ ౧-చాయాది = సాయూపస్థవాక్యాణిసా
దములపేర్లు, An organ of action ధన్వియమ్-
౧ - మనోనేత్రాది = మనోనేత్రజహ్యభూతాత్వోక్
త్యోత్తములపేర్లు, An intellectual organ

శుచుః (సాతూపరిః- కపాయః ॥ ప్న ॥ ౨-బగ
రుపేర్లు, Astingency. మధురః ॥ ౧-తియ్యదనము
పేరు, Sweetness లవణః ॥ పు ॥ ౧-ఉప్పనపేరు, Salt
taste. కటుః ॥ పు ॥ ౧-కారము, Pungency. తిక్తః ॥ పు ॥
౧-చేరుపేరు, Bitterness అమృతః (ప) అంబు ॥ పు ॥ ౧-పు
లనపేరు, Sourness ఈయాటశబ్దములును రస
వాచకములైనపుడు పుల్లింగములు. ఆరసముతోఁ
గూడినవస్తువులను జెప్పనపుడు త్రిలింగకములు.

పరిమలః ॥ పు ॥ ౧ - నానాద్రవ్యములను మెదు
పుటవలనఁ బుట్టినవై జనులకు మనోహరమైయుం
డుగన్ధముపేరు, A pleasing scent. ఆమోదః ॥ పు ॥
౧-మిక్కిలిదూరముగా వ్యాపించునట్టి యాపరిమ
ళముపేరు, A delightful and strong smell.

ఇది మొదలు 'గుణేశుక్తాదయః' అనుచోఁగల శు
క్లశుభ్రాది శబ్దములపఱకుఁగల శబ్దములు విశేష్య
ముయొక్క లింగమును బొందునవి.

సమాకర్షీ ॥ ౧ ॥ నిర్హారి ॥ ౧ ॥ ౨-దూరముగా వ్యా
పించు గంధముగల వస్తువుపేరు, A scent spread-
ing far. సురభిః-ధ్వాణతర్పణః-ఇష్టగన్ధః - ముగ
న్ధి ॥ ౪ - మంచిగంధముగల వస్తువుపేర్లు, A fra-
grant substance ఆమోదీ ॥ ౧ ॥ - సుఖవాసనః ॥

విస్రంస్య దామగన్ధిః ॥ ౧౫౧ ॥ ముప్పేళ్లు, A perfume for the mouth. పూతిగ
(యత్) ॥

గిరిః - దుగ్ధస్థిః ॥ ౨ - దుగ్ధంధముగల వస్తువుపేళ్లు,
An ill-smelling substance. విస్రమ్ - ఆమగన్ధి
॥ ౧ ॥ ౨ - అశ్వ మైనమాంసాదులవంటిగంధము
గలవస్తువుపేళ్లు, Smell of raw meat.

శుక్ల శుభ్ర శుచి శ్వేత శుక్లః శుభ్రః శుచిః శ్వేతః విశదః శ్వేతః
తి విశదశ్వేతపాణ్డరాః ॥ ౧౫౨ ॥ పాణ్డరః - లవణాతిః - సితః - శౌరః - వలక్షః (పా) అవ
అనదాత స్పితో గౌరో లక్షః - ధనలః - అర్జునః ॥ ౧౩ - తెలుపువర్ణము పేళ్లు,
నలక్షో ధనలోర్జునః ॥ White

హరిణః పాణ్డరః పారిణః - పాణ్డరః - పాణ్డరః ॥ ౩ - తెలుపు పచ్చన కలి
పాణ్డ్రు సింసన్ధముపేళ్లు, Yellowish white. [పేరు, Grey.
(రిషత్పాణ్డ్రుస్తు) ధూసరః ధూసరః ॥ ౧ - ఈషత్పాణ్డ్రుః = ఇంచుక తెలుపువన్నె
కృష్ణే నీలాశిత శ్యా కృష్ణః నీలః - అశితః - శ్యామః - కాలః - శ్యామ
మ కాల శ్యామల మే లః మేచకః ॥ ౨ - నలుపువర్ణము పేళ్లు, Black, or
చకాః ॥ ౧౫౩ ॥ dark blue

పీతో గౌరో హరిద్రా పీతః - గౌరః - హరిద్రాభః ॥ ౩ - పసుపువన్నెపేళ్లు,
భగ పాలాశో హరితో Yellow. పాలాశః (పా) పలాశః - హరితః - హరిత్ ॥
హరిత్ ॥ ౩ - ఆకుపచ్చవర్ణముపేళ్లు, Green.

లోహితో రోహితో లోహితః - రోహితః - రక్తః ॥ ౩ - ఎఱుపువన్నెపే
రక్త శోణః (కోకనద ళ్లు, Red. శోణః ॥ ౧ - కోకనదచ్ఛవః - ఎఱుకలువ
చ్ఛవః) ॥ ౧౫౪ ॥ వంటికాంతిగలయెఱుపువర్ణముపేరు, Crimson.

(అన్యక్తరాగ) స్వరుణ ఆరూః ॥ ౧ - న్యక్తముగానియెఱుపుపేరు, Dark red.
(శ్వేత్వతరక్తస్తు) పాట పాటలః ॥ ౧ - తెలుపునెఱుపుగూడిన వర్ణము
లః [తామ్రా విపీతరక్త పేరు, Pale red. [తామ్రః - విపీతరక్తః - పిష్టరః ॥ ౩ -
స్తు పిష్టరః సరికీర్తితః] పసుపు నెఱుపుకలిసినవర్ణముపేళ్లు.] శ్యామః - కపి
శ్యావ(స్నాన్య) తక్ష్మశో శః ॥ ౨ - మర్కటవర్ణమువంటివర్ణముపేళ్లు, Brown.

ధూమ్ర ధూమతా ధూమ్రః - ధూమలః - కృష్ణలోహితః ॥ ౩ - నలు
కృష్ణలోహితే ॥ ౧౫౫ ॥ పును నెఱుపును గలిసిన వర్ణము పేళ్లు, Purple.

కడారః కపిలః పిఙ్గపి
శక్నౌ కద్రు పిఙ్గలా

చిత్ర కిర్తిర కల్తామ
శబలైతాశ్చ కర్బురే॥
(గుణే శుక్లాదయః
పుంసి)

(గుణిలిక్ష్ణస్త తద్వతి)।

ఇతి ధీవర్గః.

బ్రాహ్మీతు భారతీ భా
షాగీర్వా గ్వణి సర
స్వతీ॥ ౧౫౭॥ వ్యాహ
ర ఉక్తి ర్లపితం భాషి
తం వచనం వచః ।

అపభ్రంశోఽపశబ్ద
(స్సాస్య)

(చ్చాప్తే) శబ్దస్తు
(వాచకః) ॥ ౧౫౮॥

(తిజ్జుబ న్తచయో)
వాక్యం (క్రియావా
కారకాన్వితా)

శ్రుతిః(స్త్రీ) వేద ఆ
మ్నాయస్త్ర యీధర్మ
స్తు (తద్విధిః) ॥ ౧౫౯॥

(స్త్రీయా)మృక్వామ
యజుషీ (ఇతి వేదా

కడారః-కపిలః-పిఙ్గ-పిశగ్గః-కద్రుః- పిఙ్గలః॥౬-
గోరోచనవర్ణ మువంటివర్ణ ముపేళ్లు, Tawny.

చిత్రః- కిర్తిరః- కల్తామః- శబలః- ఏతః- కర్బు
రః॥౭- నానావర్ణ ములపేళ్లు, Variegated.

శుక్ల శబ్దము మొదలుకొని కర్బురశబ్దమువఱకు
గల- ౫౮- శబ్దములును వర్ణ వాచకములైనప్పుడు
పుల్లింగములు వర్ణ ము గలవస్తువును జెప్పనపుడు
విశేష్యముయొక్కలింగముగలవి.

బుద్ధితోఁజేరినపదసమూహము ముగిసెను.

బ్రాహ్మీ-భారతీ - భాషా-గీః ॥౬॥-వాక్ ॥ ౭॥-
వాణీ-సరస్వతీ॥నీ॥- వ్యాహరః॥ పు॥- ఉక్తిః॥నీ॥-ల
పితమ్-భాషితమ్-వచనమ్-వచః॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౩-వా
క్కుపేళ్లు. ఇందులో మొదటియేడు సరస్వతీదేవి
కిని పేళ్లు, Speech ; Goddess of speech.

అపభ్రంశః-అపశబ్దః॥పు॥ ౧- అపశబ్దముపేళ్లు,
Ugrammatical word or language.

శబ్దః॥పు॥౧- వ్యాకరణాదిశాస్త్రములం దర్థవాచ
కముగా వ్యవహరింపఁబడునుశబ్దముపేరు, A word.

వాక్యమ్॥న॥౧-తిజ న్తమనఁగాఁగ్రియ,నుబ న్తమ
నఁగా శబ్దము,కాన నివి సంబంధించినయర్థముగల
పదసమూహము వాక్యమనంబడును, Sentence.
ద్వితీయాదికారకములతోఁ గూడియున్న క్రియ
యైనను వాక్యమనంబడును॥ ఉదా॥ ఘటమానయ.

శ్రుతిః॥నీ॥-వేదః-ఆమ్నాయః॥ పు॥౩- వేదము
పేళ్లు, Holy writ. త్రయీధర్మః॥పు॥౧- తద్విధిః=
ఆవేదమునందుఁ జెప్పఁబడియున్న యజ్ఞాదివిధుల
పేరు, Duty enjoined by Vedas.

ఋక్ ॥౪,నీ॥-సామ॥నీ॥-యజుః॥ ౯॥౧॥౩- వరు
నగా ఋక్సామయజుర్వేదములపేళ్లు.

స్త్రయ) స్త్రయీ।
(శితౌత్యాదిశ్రుతే)రజ్జ

మోక్షార్ ప్రణవౌ
(సమా)॥ ౧౬౦॥
ఇతిహాసశిపురావృత్త
(ముదాత్తాద్యాస్త్ర
య) స్వరాః।

అన్వీక్షీకీ దణ్డనీతి (స్త్ర
ర్మవిద్యార్థశాస్త్రయోః)
౧౬౧॥
అఖ్యాయీ కోపలభా
ర్థా

పురాణం పఞ్చలక్ష
ణమ్॥[సర్గశ్చ ప్రతిసర్గశ్చ
వంశో మన్వంతరాశ్చ
వంశానుచరితంచేతి ల
క్షణానాంతు పఞ్చకమ్]

ప్రబంధకల్పనా కథా

ప్రవహికా ప్రహే

త్రయీ॥సీ॥ ౧-మూఁడువేదములసమూహము.
[శితౌవ్యాకరణం ఛన్దో నిరుక్తం జ్యోతిషం తథా।
కల్పశ్చేతి షడఙ్గాని వేద స్యాహు ర్మనీషిణః॥]
శితౌ, Pronunciation. వ్యాకరణమ్, Grammar.
ఛన్దః॥ స,న॥, Prosody. నిరుక్తమ్, Explanation of
obscure terms. జ్యోతిషమ్, Astronomy. కల్పః,
Religious rites. ఈయాఁసు వేదాంగములు.

ఓంకారః- ప్రణవః॥పు॥ ౨- ప్రణవము పేళ్లు.
ఇతిహాసః॥పు॥-పురావృత్తమ్॥న॥ ౨- భారతము
మొదలయినయితిహాసములపేళ్లు, Heroic history.
స్వరాః॥పు, బ॥ ౧-ఉదాత్తాద్యాః=ఉదాత్తా
నుదాత్తస్వరితములపేరు, Acute, grave or circum-
flex accents.

అన్వీక్షీకీ॥సీ॥౧-శాతమాది ప్రణీతమైనతర్కశా
స్త్రమునకును (Logic), దణ్డనీతి॥ సీ॥ ౧-చాణక్యా
దిప్రణీతమైననీతిశాస్త్రమునకును (Politics) పేరు.
అఖ్యాయీకా-ఉపలభార్థా॥ సీ॥ ౨-ఎఱుంగఁబడి
నయర్థములనఁగాసత్యమైన విషయముగలిగినహర్ష
చరితమువంటికృతి పేళ్లు, A true or probable story.

పురాణమ్- పఞ్చలక్షణమ్॥ న॥ ౨- సర్గము,
ప్రతిసర్గము, వంశము, మన్వంతరము, వంశాను
చరితము అనెడి పంచలక్షణములతోఁ గూడిన
మాత్స్యదిపురాణముల పేళ్లు, Theogony under
five heads the creation, the destruction and reno-
vation of worlds, genealogy of gods and heroes, the reigns
of Manus, and the transactions of their descendants.

ప్రబంధకల్పనా - కథా॥ సీ॥ ౨ - ఇంచుకసత్య
మైనయర్థముగల కాదంబర్యాదిరచనలపేళ్లు, A
feigned story.

ప్రవహికా - ప్రహేలికా॥ సీ॥ ౨- గూఢార్థ

లికా	౧౬౨	ముగల ప్రబంధముపేళ్లు, A riddle
స్మృతిస్తు ధర్మసంహితా		స్మృతిః-ధర్మసంగహితా సీ ౨-మానవాదిధర్మశాస్త్రములపేళ్లు, A code of laws
సమాహృతిస్తు సజ్గహః		సమాహృతిః సీ -సంగ్రహః పు ౨-అనేకస్థలములయందుండు సర్థములనొకటిగాఁ గూర్చిన గ్రంథము, A compilation and abridgment.
సమస్యా తు సమాసార్థా		సమస్యా-సమాసార్థా సీ ౨-కవిశక్తిపరిజ్ఞానార్థమై యియ్యంబడుపద్యాంశముపేళ్లు, A part of a stanza. [పేళ్లు, A rumour.
కింవద స్తీ జనశ్రుతిః		కింవద స్తీ-జనశ్రుతిః సీ ౨- లోకప్రవాదము
వార్తాప్రవృత్తి ర్వృత్తాస్త ఉదస్త సాన్యదధాహ్వయః ఆఖ్యాః హ్యే అభిధానంచ నామధేయంచ నామచ		వార్తా-ప్రవృత్తిః సీ -వృత్తాంతః- ఉదస్తః పు ౪-వృత్తాంతముపేళ్లు, Tidings. News ఆహ్వయః పు -ఆఖ్యా- ఆహ్వయ సీ -అభిధానమ్-నామధేయమ్-నామ న్ న ౬-నామధేయముపేళ్లు, A name or appellation.
హూతి రాకారణః హ్యేనం సంహూతి (ర్బహుభిశ్చకృతా)		హూతిః-ఆకారణః సీ -ఆహ్వనమ్ న ౩-పిలుచుటపేళ్లు, A call or summons సంహూతిః సీ ౧-బహుభిశ్చకృతా = వెక్కిరిండుచేరి పిలుచుటపేరు, Clamour ; or Citation by many at once.
వివాదో వ్యవహార (సాన్య)		వివాదః- వ్యవహారః పు ౨- తగవుపేళ్లు, A contest or law suit
దుపన్యాసస్తు వాఙ్ముఖమ్	౧౬౫	ఉపన్యాసః పు -వాఙ్ముఖమ్ న ౨-వాక్యా రంభముపేళ్లు, The exordium.
ఉపోద్ఘాత ఉదాహరణః		ఉపోద్ఘాతః- ఉదాహరణః పు (ప) ఉదాహరణమ్ ౨- ఉదాహరించుట పేళ్లు, An example ; Introduction ; Preface. [An oath.
శపనంశపదశివుమాన్ ప్రశ్నోఽనుయోగః		శపనమ్ న -శపదః పు ౨-బట్టువెట్టుకొనుట, ప్రశ్నః-అనుయోగః పు -పుచ్చా సీ ౩ -

పృచ్ఛాచ

ప్రతివాక్యోత్తరే (స
మే) || ౧౬౬ ||

మిథ్యాభియోగోఽ
భ్యాసః

(మధ) మిథ్యాభిశంస
నమ్ | అభిశాసః

ప్రణాదస్తుశబ్దస్సాన్య
దనురాగజః) || ౧౬౭ ||

యశః కీర్తి స్సమ
జ్ఞాచ

స్తవః స్తోత్రం స్తుతి
ర్మతిః |

ఆమ్రేడితం (ద్విస్త్రి
రుక్త)

ముచ్చైర్ముపంతు
ఘోషణా || ౧౬౮ ||

కాకుః (స్త్రియాం వి
కారో య శ్లోకభీత్యా
దిభిర్ధ్వనే) |

అపర్ణాక్షేప నిర్వా
ద పరివాదాపవాద
(వత్) || ౧౬౯ || ఉపక్రో
శో జగుప్సాచ కుత్సా
నిదాచ గర్హణే |

పారుష్య మతివాద
(స్సాన్యత్)

అడుగుటపేళ్లు, A question.

ప్రతివాక్యమ్-ఉత్తరమ్ || న || ౧ - ఉత్తరమి
చ్చుటపేళ్లు, An answer.

మిథ్యాభియోగః || పు || - అభ్యాసానమ్ || న || ౧ -
లేనిదానినాడే పించుట, A groundless demand.

మిథ్యాభిశంసనమ్ || న || - అభిశాసః || పు || ౧ - లేని
దోషము నుపైఁబెట్టుటపేళ్లు, A false accusation.

ప్రణాదః || పు || ౧ - ఆనురాగజః = ఆనురాగ
మువలనఁబట్టిన, శబ్దః = శబ్దముపేరు, A sound
indicating affection.

యశః || న || - కీర్తిః - సమజ్ఞా (పా) సమాఖ్యా
|| సీ || ౩ - కీర్తిపేళ్లు, Fame, reputation.

స్తవః || పు || - స్తోత్రమ్ || న || - స్తుతిః - నుతిః || సీ || ౪ -
స్తోత్రముపేళ్లు, Praise

ఆమ్రేడితమ్ || న || ౧ - ద్విఃస్త్రిః ఉక్తమ్ = (హర్షాదు
లచేత) రెండుమూఁడుమూఁడులు పలుకఁబడిన
శబ్దము పేరు, Repetition.

ఉచ్చైర్ముపంతు
బలుకుట పేళ్లు, Making a loud noise.

కాకుః || సీ || ౧ - శ్లోకభీత్యాదిభిః ధ్వనేః వికారః =
శ్లోకభయాదులచేత నయినధ్వనియొక్క వికార
ముపేరు, Change of voice in grief, fear &c.

అపర్ణః - ఆక్షేపః - నిర్వాదః - పరివాదః - (పా)
పరివాదః - అపవాదః - ఉపక్రోశః || పు || - జగుప్సా-
కుత్సా-నిదా || సీ || - గర్హణమ్ || న || ౧౦ - నిందపేళ్లు,
Censure, blame, or contempt.

పారుష్యమ్ || న || - అతివాదః || పు || ౧ - అప్రియ
ముగాఁబలుకుట పేళ్లు, Opprobrious speech.

భర్తృనం (త్వపకారగీ)॥ ౧౭౦॥

(య స్సనిష్ఠ ఉపాల
మృత్యుస్త్ర స్యా) త్పరి
భాషణమ్॥

(అ త్ర) త్వ త్వరణా
(య స్సాస్య దాక్రోశో
మైథునం ప్రతి)॥ ౧౭౧॥

(స్యా) దాభాషణ మా
లాపః

ప్రలాపోఽనర్థకంవచః॥

అనులాపో (ముహూ
ర్భాషా)

విలాపః పరిదేవనమ్॥
౧౭౨॥

విప్రలాపో (విరోధోఽస్తి)

స్సంలాపో (భాషణం
విధిః)॥

సుప్రలాప స్సువచన

మపలాపస్తు నిహ్నవః॥

సందేశవా గ్వాచికం
స్యాత్

(వాగ్మేదాస్తు త్రిషూ
త్తరే)॥

భర్తృనమ్ ॥న॥౧-అపకారగీః=పరునికి భయమునుబుట్టించు నపకారవాక్యముపేరు, Menace పరిభాషణమ్॥న॥౧-నిందతోఁ గూడిన యుపాలంభముపేరు. ఉపాలంభమనఁగా ఎత్తిపొడుచుట, మర్త్యముదూఱనాడుట, Reproof attended with insult or disparagement.

ఆత్మరణా॥ నీ॥ (ప) ఆత్మరణమ్॥న॥౧- మైథునం ప్రతి యః ఆకోశః తత్ప్రస్యాత్=పర స్త్రీపురుషసంయోగనిమిత్తమువలనఁ గలుగునింద పేరు, A calumnious accusation of adultery.

ఆభాషణమ్॥న॥ - ఆలాపః॥పు॥ ౨ - గమనా గమనాది సమయమునందలి మంచిమాటపేళ్లు, Speaking of; addressing.

ప్రలాపః॥పు॥౧ - అనర్థకంవచః = అప్రయోజకమైనమాటపేరు, Incoherent speech.

అనులాపః ॥పు॥౧ - ముహూర్భాషా=పలుమా అనుకుటపేరు, Repetition, tautology.

నిలాపః ॥పు॥ - పరిదేవనమ్ ॥న॥ ౨-దుఃఖము తోడిమాటపేళ్లు, Lamentation

విప్రలాపః॥పు॥ ౧-విరోధముగఁబలుకుటపేరు. Quareel, or mutual contradiction.

సంలాపః (పా) సల్లాపః॥పు॥౧ - స్త్రీతిచేతఁబర స్పరము సంభాషించుట పేరు, Conversation.

సుప్రలాపః॥పు॥ - సువచనమ్॥ న॥౨- పరిశుద్ధమైనమాటపేరు, Elegant discourse.

అపలాపః-నిహ్నవః॥పు॥౨- మోసపుచ్చుమాట, Denial, or concealment of knowledge.

సందేశవాక్ ॥చ॥నీ॥- వాచికమ్ ॥న॥ ౨- చెప్పి పంపుమాట పేళ్లు, A verbal message.

రుశతీశబ్దముమొదలు సమ్యక్శబ్దమువఱకు వాగ్విశేషములు॥ త్రి॥

రుశతీ (వా గకల్యాణి) స్యా త్కల్యా తు (శు భాత్తి కా)॥ ౧౭౪॥ (అ త్యక్తమధుః) సా స్త్వ సంగతం హృదయంగ మమ్॥ నిష్కరం సగుపం గ్రామ్య మశ్లేలం సూ నృతం (ప్రియే॥ ౧౭౫॥ సత్యే౭౪) సజ్జుల క్షి ప్తే (పరస్పరపరాహతే) (లు ప్రవర్ణ పదం) గ్రస్తం నిరస్తం (త్వరితోదిత మ్)॥ ౧౭౬॥

అమూక్త్యతం (సని ప్తేన) నుబద్ధం స్యా దన రకమ్ । అనక్షర మవా చ్యం స్యా దాహతంతు మృషార్థకమ్॥ ౧౭౭॥ (అధ) మ్లిష్ట మవిస్మయం వి తథం (త్వినృతం వచః) । [సోల్లుణ్ణనంతు సోత్వా] సం మణితం రితికూజ తమ్॥] సత్యం తథ్యమృ తం సమ్య (గమూరి త్రిషు తద్వతి)॥ ౧౭౮॥

రుశతీ-(స) ఉపతీ॥సీ॥ ౧- అకల్యాణి=అశుభ మైనవాక్కు, Unauspicious discourse. కల్యా॥ ౧- శుభాత్తి కా=శుభమైనవాక్కు, Auspicious discourse సా స్త్వమ్॥ ౧ అత్యక్తమధుః=మి క్కిలిప్రియమైన వాక్యము, Sweet & conciliating. సంగతమ్-హృదయంగమమ్॥స॥ ౨-మనస్సునకు సరిపోయిన వాక్యము, Apposite & proper. నిష్కర మ్-మొదలమ్॥స॥ ౨-కఠినమైనమాట, Harsh. గ్రామ్యమ్-అశ్లేలమ్॥ ౨ - పామరజనవాక్యము, Vulgar, coarse. సూనృతమ్॥౧-ప్రియే సత్యే=ప్రియ మును సత్యమునైన వాక్యము, Pleasing & true. సజ్జులమ్-క్షిప్తమ్॥ ౨ - పరస్పరపరాహతే=పూ ర్వోత్తరవిరుద్ధ మైన వాక్యము, Inconsistent. గ్రస్తమ్॥ ౧-లు ప్రవర్ణ పదమ్ = అశక్త్యాదులచే త వర్ణముగాని పదముగాని లోపించినవాక్యము, Imperfectly pronounced. నిరస్తమ్॥౧-త్వరితో దితమ్=త్వరిచేతఁ బట్టిన వాక్కు, spoken fast.

అమూక్త్యతమ్॥౧-సని ప్తేవమ్=తుంపురులతోఁ గూడిన వాక్యము, Sputtered. అబద్ధమ్- అనర్థక మ్॥ ౨-పొసగనిమాట, Unmeaning discourse, అనక్షరమ్ - అవాచ్యమ్॥ ౨ - ఉచ్చరింపరానితి ట్టు, unfit to be uttered. ఆహతమ్-మృషార్థక మ్॥ ౨-మిక్కిలియు నసంభావిత మైనయర్థముగల మాట, An assertion of impossibility మ్లిష్టమ్- అవిస్మయమ్॥ ౨-అర్థము తెలియరానిమాట, An indistinct speech. వితథమ్॥ ౧-అనృతమ్వచః= అసత్యవాక్కు, Falsehood సత్యమ్ - తథ్యమ్- ఋతిమ్-సమ్యక్ ॥ ౪॥ ౪-సత్యవాక్కు, Truth ఈ సత్యాది శబ్దములు నాలుగును సత్యవాక్కు-

ఇతి వాగ్ద్యోగః.

శబ్దే నివాద నివన ధ్వని
ధ్వనివనస్వనాః స్వాన
నిర్భోష నిర్భాద నాదని
స్వాననిస్వనాః ॥ అరవా
రాన సంరావ విరావా

(అథ) మర్త్యరః (స్వని
తే వస్త్ర పర్ణానాం) భూ
షణానాంతు) శిజ్జితమ్ ॥

నిక్వాణో నిక్వణః
క్వాణః క్వణః క్వణ
(మిత్యపి) ।

వీణాయాః క్వణతేః
ప్రాదేః ప్రక్వాణప్రక్వ
ణాదయః ॥ ౧౮౧ ॥
The sound of a lute.

కోలాహలః కలకల

(స్తరిశ్చం) వాశితం
రుతమ్ ।

(స్త్రీ) ప్రతిశ్రుత్యతి
ధ్వనే
గీతం గాన (మిమేస
మే) ॥ ౧౮౨ ॥

ఇతి శబ్దాదివర్ణః.

గిల నస్తును జెప్పనపుడు ॥ త్రి ॥

వాక్కు-తో-జే-పదనమూహము ముగిసెను.

శబ్ద-నివాదః - నివన-ధ్వనిః - ధ్వానః - రవః -
స్వనిః - స్వానః - నిర్భోషః - నిర్భాదః - నాదః - ని
స్వాన-నిస్వనః - అరవః - ఆరావః - సంరావః - వి
రావః ॥ పు ॥ ౧౮-మోక్ష-పేళ్లు, Sound

మర్త్యరః ॥ పు ॥ ౧ - వస్త్ర పర్ణానామ్ స్వనితే =
కోలు ఆకులు వీణమోత, Rustling శిజ్జి
తమ్ ॥ స ॥ (పా) శిరిజా ॥ సీ ॥ ౧-భూషణములధ్వని,
The tinkling of ornaments

నిక్వాణః - నిక్వణః - క్వాణః - క్వణః ॥ పు ॥ క్వ
ణానమ్ ॥ స ॥ ౧ - వీణాదినకలవాద్యధ్వనులపేళ్లు,
A tone, or musical sound.

ప్రాదేః క్వణతేః (నిష్పన్నాః) = ప్రఅనునది
మొదలయిన యువనర్గలకుం బరమైన క్వణధాతు
ప్రవీణః-బుట్టిన, ప్రక్వాణ ప్రక్వణాదయః = ప్ర
క్వాణ ప్రక్వణాది శబ్దములు, వీణాయాః = వీణ
యొక్క, స్వనితే = ధ్వనియందు వర్తించును.

కోలాహలః - కలకలః ॥ పు ॥ ౨ - గుంపులో
బుట్టిన గొప్పరొదపేళ్లు, A confused sound.

వాశితమ్-రుతమ్ ॥ స ॥ ౨-తిరశ్చామ్=మృగప
క్షౌదులయొక్క ధ్వనిపేళ్లు, The cry of birds &c.

ప్రతిశ్రుత్ ॥ సీ ॥ - ప్రతిధ్వానః ॥ పు ॥ ౨-ప్రతి
ధ్వనిపేళ్లు, An echo.

గీతమ్-గానమ్ ॥ స ॥ ౨-పాటపేళ్లు, Singing.

ఇమే=ఈ రెండును, సమే=సమార్థకములు.
మోక్షతమొదలైన పదనమూహము ముగిసెను.

నిషాదర్షణ గాధార
పజ్జమధ్యమ ధైవతాః
పశ్చిమ (శ్చేత్త్విమి
సప్త తస్మిన్ కణ్ఠోత్థితా
స్వరాః)॥ ౧౮౩॥

The seven musical notes

కాకలీ(తు క లేనూత్తే)

(ధ్వనౌతు మధురాస్ఫు
టే) 1 కలో మన్ద్రస్తు(గ
మ్భారే) తారో 2 (తున్ద్ర
యై) స్త్రయ స్త్రిషు॥
౧౮౪॥

సమన్వితలయ స్వేక
తాలో

వీణా తు వల్లకీ విపశ్చీ
(సాతు తస్మిన్ భి సప్త
భి) పరివాదినీ॥ ౧౮౫॥

తతం (వీణాదికం వా
ద్య)మానద్ధం (మరజా
దికమ్) 1 (వంశాదికంతు)

నిషాదః - ఋషభః - గాధారః - మజ్జః - మ
ధ్యమః - ధైవతః - పశ్చిమః ॥ పు॥ 2-అమీస స్త=
ఈయేషను, త స్మిన్ కణ్ఠోత్థితాః = వీణాయందును
కయమునందును బట్టు, స్వరాః=స్వరములపేళ్లు.

[మజ్జం మయూరో వదతి గావ స్త్యవభభా
షిణః । అజావికంతు గాధారం కౌశ్చి క్వణతి
మధ్యమమ్ ॥ పుచ్చసాధారణ కాలే షికః కూజతి
పశ్చిమమ్ । ధైవతం హేషతే వాజీ నిషాదం బృం
హతే గజః ॥ మయూరాదయ ఏతే హి మత్తా
గాయన్తి పశ్చిమమ్ ।] అధికపారము.

కాకలీ॥నీ॥ ౧ - నూత్తేకలే=నూత్త మైన కల
ధ్వనిపేరు, Minute tone.

కలః॥ ౧-మధురాస్ఫుటే ధ్వనౌ = శ్రోత్రసుఖ
మును అస్పష్టవర్ణమునైన ధ్వనిపేరు, An inarticu-
late but sweet tone. మన్ద్రః॥ ౧-గమ్భారే=గంభీర
ధ్వనిపేరు, A low tone. తారః॥ ౧-అత్తున్ద్రయైః=
మిక్కిలియు నధికమైన ధ్వనిపేరు, A high tone.
ఈమూఁడు శబ్దములును త్రిలింగములు.

[నృణామురసిమధ్యస్థో ద్వావింశతివిధోధ్వనిః ।
సమన్ద్రః కణ్ఠమధ్యస్థ స్తార శ్చిరసి గీయతే॥]

సమన్వితలయః - ఏకతాలః ॥ పు॥ ౨ - నృ
త్తిశివాద్యములను సరిగా ముగించుట పేళ్లు,
Harmony

వీణా-వల్లకీ-విపశ్చీ॥నీ॥ 3-వీణాపేళ్లు, A lute.
పరివాదినీ॥నీ॥ ౧- సప్తభిః తస్మిన్ భిః యుక్తాసా=
ఏడుతంతులతోఁ గూడినయావీణ పేరు, A lute
with seven strings,

తతమ్ ॥న॥ ౧ - వీణామొదలైన తంత్రీవాద్య
ము, Any stringed instrument. ఆనద్ధమ్॥న॥౧-
మద్దలమొదలయిన చర్తవాద్యము, A drum or

సుషిరం (కాంస్య తా
లాదికం) ఘనమ్॥ ౧౮౬
(చతుర్విధ మిదం) వా
ద్యం వాది త్రాతోద్య
నామః॥

మృదక్ష్ణా మురజా

(భేదా) స్వజ్ఞాల్లిజ్యో
ద్ధికా (స్త్రయః)॥

(స్వా) ద్వశశఃపటహా
ధక్తాభేరీ (స్త్రీ) దుద్దు
భిః (పుమాన్) ఆనకః
పటహా (౨స్త్రీ) స్వా
త్కీణా (వీణాదివా
దనమ్)॥ ౧౮౮॥

(వీణాదణ్డ) ప్రవాల
(స్నాయితే)
కకుభ స్తు ప్రసేసకః॥

కోలమృక (స్తు కా
యో౨స్వా) ఉప నా
హా నిబన్ధమ్॥
౧౮౯॥

(వాద్యప్రభేదా) ఉప
రు మడ్డు డిణ్డిమ ఝర్ము
రాః॥ మద్దలఃపణవ్రౌ౨
(స్త్రీచ)

tympan. సుషిరమ్ ॥న॥ ౧-పిల్ల నగోవిమొదలైన
ముఖవాద్యము, A wind instrument ఘనమ్॥న॥
౧- తాళముమొదలయిన కంచువాద్యములపేరు,
A cymbal, bell &c. వాద్యమ్-వాదిత్రమ్-ఆత్తో
ద్యమ్ ॥ న ॥ ౩-పూర్వోక్త చతుర్విధవాద్యముల
పేళ్లు, A musical instrument.

మృదజ్ఞాః. మురజాః ॥పు॥ ౨ - మద్దలపేళ్లు.
Drums and tabours.

అజ్యః-ఆల్లిజ్యః - ఊర్ధ్వః (పా) ఊర్ధ్వః
॥పు॥ ౩-మద్దలయొక్క భేదములు, Three sorts
of drums

యశః-పటహః ॥పు॥- ధక్తా॥స్త్రీ॥ ౩ - డవిణ
పేళ్లు, A double drum భేరీ॥స్త్రీ॥-దుద్దుభిః॥పు॥౨-
భేరీపేళ్లు, A kettle-drum ఆనకః-పటహః ॥ష్ట॥
౨-తిమ్మటపేళ్లు, A large kettle-drum.

కోణః॥పు॥ ౧ - వీణాదివాదనమ్ = వీణమొద
లయినవానిని వాయించుకొడపుపేరు, Bow.

ప్రవాలః॥పు॥ ౧ - వీణయొక్క యొళపుపేరు.
The neck of a lute.

కకుభః-ప్రసేవకః॥పు॥౨-వీణయొక్క కరిపెపేళ్లు,
The belly below the neck of a lute

కోలమృకః॥పు॥ ౧-వీణతంత్రీ ఒళగు మొదల
యిన శరీరముపేరు, The body of the lute. ఉప
నాహః॥పు॥-నిబన్ధనమ్॥న॥ ౨-వీణతంత్రీకట్టుచో
టికిని బిరడలకును పేళ్లు, The tie.

ఉమరుః- మడ్డుః - డిణ్డిమః-ఝర్ము రః-మద్దలః-
పణవిః ॥పు॥ ౬-ఎరుసగా ఉమరుగము-గుమ్మెట-
రాయగిడిగిల్లు - కై మళ్లు - మద్దెల - ఉడుక
అనువాద్యభేదముల పేళ్లు. అస్త్రీచ అనుటచే
గోముఖాది వాద్యభేదములుం గలవని భావము.

నర్తకి లాసికే(సమే)॥

నర్తకి - లాసికా॥ సీ॥ ౧ - ఆడునట్టిస్త్రీ పేళ్లు,

౧౯౦॥ A female dancer.

(విలమిప్పిరింద్రులతంమ
ధ్యం) తత్త్వ మోహా
ఘనం (క్రమాత్)

తత్త్వం॥ సీ॥ - ఓఘః॥ పు॥ - ఘనమ్ ॥ సీ॥ ఈ 3 ను
నరుసగా సృత్తిగీతవాద్యములయొక్క నిలంబ
ప్రతిమధ్యమాసముల పేళ్లు, slow, quick and
mean time.

తాలః (కాలక్రియా
మాసమ్)

తాలః ॥ పు॥ ౧ - కాలమునకును హస్తకుం
చన ప్రసాదిక్రియకును గలిగిన సమమాణము,
Beating time.

లయ (సామ్య)
(మధా స్త్రియామ్) ॥

లయః ॥ పు॥ ౧ - సామ్యమ్ = సృత్తిగీతవాద్య
ములు సమముగానుండుట పేరు, Equal time in
music and dance.

౧౯౧॥

తాణ్వం నటనం నా
ట్యం లాస్యం నృత్యం
చ నర్తనమ్

తాణ్వమ్ ॥ పు॥ - నటనమ్ - నాట్యమ్ - లా
స్యమ్ - నృత్యమ్ (సా) నృత్తిమ్ - నర్తనమ్ ॥ సీ॥ ౧ -
ఆటపేళ్లు, Dancing.

తౌర్యత్రికం (నృత్యగీ
తవాద్యం) నాట్య (మి
దంత్రయమ్) ॥ ౧౯౨

తౌర్యత్రికమ్ ॥ నాట్యమ్ ॥ సీ॥ ౨ - నృత్యగీతవా
ద్యములు మూడవను కూడుట పేళ్లు, Symphony
or union of song, dance and instrumental music.

భక్తుంసశ్చ భక్తుంస
శ్చ భక్తుంస (శ్చేతిస
ర్తకః । స్త్రీవేషధారి
పురుషో)

భక్తుంసః - భక్తుంసః - భక్తుంసః ॥ పు॥ 3 -
స్త్రీవేషధారి = స్త్రీవేషధారియైన, నర్తకః = నృత్యమా
చేయు, పురుషః = పురుషునిపేళ్లు, A male dancer
in woman's apparel

(నాట్యోక్తా)

నాట్యోక్తా = నాట్యపరిభాషయందు - అనగా
అర్థకాశబ్దము - మొదలు "అజ్ఞక సాత్త్వికే" అనుపఱ
కు ముందు చెప్పబడు పేళ్లు నాట్యపరిభాషయం
దు వర్తింపవలయు. Theatrical language.

గణికాఽర్జుకా ॥ ౧౯౩॥
(భగినీపతి) రావుత్తో భా
వౌ (విద్వాన) భావు
కః । (జనకో యవరా

అర్జుకా (సా) అజ్ఞకా ॥ సీ॥ ౧ - వేశ్య,
A courtesan ఆవుత్తిః ॥ పు॥ ౧ - తోడబుట్టిన
దానిమగడు. భావః ॥ పు॥ ౧ - విద్వాంసుడు. ఆవు
కః ॥ పు॥ ౧ - తండ్రి. కుమారః - భర్తృదారకః ॥

జస్తు) కుమారో భర్తృ
దారికః॥౧౯౮- (రాజా)
భర్తృకోదేన (స్తత్పు
తా) భర్తృదారికా దే
వీ (కృతాభిషేకాయా)
(మితారాను తు)భట్టిసి॥
౧౯౫॥ అబ్రహ్మణ్య (మ
వధ్యోక్త (రాజ్ఞ) స్వా
లస్తు) రాష్ట్రీయః । అ
మ్భా (నూతాఽథ బా
లాస్యా) ద్వాసూ (రా
ర్యస్తు)మారిమః॥ ౧౯౬
అత్తికా (భగిని జ్యేష్ఠా)
నిష్ఠా నిర్వహణే (సమే) ।
హణ్డే హణ్డే హలాఽ
(హ్యనే నీచాం చేతీం
సఖీం ప్రతి) ॥ అజహ
రోఽజవిక్షేపో వ్యజ్ఞకా
భినయా (సహా) । (నిర్వృ
త్తేత్వజనత్వాభ్యాం ద్వే
త్రి)ష్వా జ్ఞికసాత్త్వికే॥
శృంగారవీకరుణాద్భు
త హాస్య భయానకాః
బీభత్సరాద్రే (చరసాః)

శృంగార శృచి రుజ్జ్వలః॥
౧౯౯॥

ఉత్సాహవర్ధనో వీరః

పు ॥ ౨- యువరాజు. భట్టారికః-దేవః ॥ పు ॥
౨ - రాజు. భర్తృదారికా ॥ నీ ॥ ౧ - ఆరాజు
హాతుపేరు.దేవీ॥నీ॥ ౧-స్వభిక్షురాలైనరాణి
పేరు, Queen. భట్టిసి॥నీ॥ ౧- తక్కినరాజభార్యల
పేరు అబ్రహ్మణ్యమ్॥ న॥ ౧-చంపదగినివాడను
నూట, Alas! woe.రాష్ట్రీయః॥పు॥౧-రాజయొక్క
బావమఱిది పేరు.అమ్భా॥నీ॥౧-తల్లి పేరు.వాసూః
నీ॥౧-చిన్నపడుచుపేరు, మారిమః॥పు॥౧-పూజ్యని
పేరు.అత్తికా(సా)అత్తికా॥నీ॥౧-అక్కపేరు.నిష్ఠా॥
నీ॥-నిర్వహణమ్॥న॥౨- నాటకకథనుముగించుట,
The Catastrophe or conclusion. హణ్డే-హణ్డే-
హలా॥ అవ్య॥ ఈకను వరుసగా నీచురాలినిదాసిని
చెలిక తైనుగూర్చిపిలుచుట.అజహరః-అజవిక్షేపః॥
పు॥౨ఆడునప్పుడుశరీరమునుకడలించుట, Gesture.
వ్యజ్ఞకః-అభినయః॥పు॥౨-హస్తవిన్యాసాదులచేత
భావార్థమును తెలుపుట, Indication of a pas-
sion. ఆజ్ఞికమ్-సాత్త్వికమ్॥త్రి॥౨-కనుబామలు
మొదలయిన యంగములచేతను(assumed bodily
posture) మనోవృత్తిరూపమయిన సత్త్వము
చేతను (sincere emotion) పుట్టింపఁబడిన క్రియ
లకును స్వేదరోమాంచాదులకునుజేళ్లు, Tokens.
శృంగారః-వీరః-కరుణః-అద్భుతః- హాస్యః-భయా
నకః॥పు॥- బీభత్సమ్-రాద్రమ్॥పు॥౨ - రసము
ల పేళ్లు, Tastes or sentiments.శాన్తః, Devotion
and resignation. వాత్సల్యః, Parental affection.

శృంగారః - శుచిః - ఉజ్జ్వలః ॥పు॥ 3 - శృం
గార రసము పేళ్లు, Love.

ఉత్సాహవర్ధనః-వీరః॥పు॥ ౨-వీరరసము పేళ్లు,
Heroism.

కారుణ్యం కరుణాఘృ
ణా । కృపా దయాఽను
కమ్నా స్వా దనుక్రోశో
(ఽన్యతో) హాసః॥
హాసో హాస్యంచ
భీభత్సం వికృతం
(త్రిప్విదం ద్వయమ్)।

విస్తయోఽద్భుతమా
శ్చర్యం చిత్ర మప్యథ
భైరవమ్॥ ౨౦౧॥ దారు
ణం భీషణం భీష్మం ఘో
రం భీమం భయానకమ్ ।
భయంకరం ప్రతిభయం
కాద్రం తూగ్ర (మ
మీ త్రిషు॥ చతుర్దశ)
దర త్రాసో భీతిర్భీ స్సా
ధ్వసం భయమ్ ।

(వికారో మానసో)
భావోఽ

నుభావో (భావబోధ
కః)॥ ౨౦౩॥

గర్వోఽ భిమానోఽ
హాజ్కారో

మాన (శ్చిత్తసమున్న

కారుణ్యమ్ ॥న॥ - కరుణా-ఘృణా-కృపా - ద
యా-అనుక్ మ్నా ॥నీ॥-అనుక్రోశః ॥పు॥ ౨-కరుణా
సముపేక్ష, Tenderness.

హాసః-హాసః ॥పు॥-హాస్యమ్ ॥న॥ ౩ - హాస్య
రసము పేక్ష, Laughter. [Disgust.

భీభత్సమ్-వికృతమ్ ॥ ౨- బిభత్సరసముపేక్ష,
ఈరెండు శబ్దములును బీభత్సరస హేతువుల
యిన మాంసాచులసం జెప్పనపుడు॥ త్రి॥

విస్తయః॥పు॥- అద్భుతమ్-ఆశ్చర్యమ్-చిత్రమ్॥
ర-అద్భుతరసముపేక్ష, Surprise భైరవమ్- దా
రుణమ్-భీషణమ్-భీష్మమ్-ఘోరమ్ - భీమమ్ - భ
యానకమ్ - భయంకరమ్ - ప్రతిభయమ్॥ ౯-
భయానకరసము పేక్ష, Horror. కాద్రమ్-తూగ్ర
మ్॥ ౨ - కాద్రరసముపేక్ష, Anger. అద్భుతశబ్ద
ముమొదలీడదునాలుగుశబ్దములును రసహేతు
వస్తువాచకములైనపుడు॥ త్రి॥

దరః-త్రాసః॥పు॥-భీతిః-భీః॥నీ॥-సాధ్వసమ్ - భ
యమ్ ॥న॥ (సా) భియా॥ ౬-భయముపేక్ష, Fear
or terror

భావః॥పు॥ ౧ - రసములఁబుట్టించెడు స్థాయి
భావవ్యభిచారిభావనాత్మికభావము లనుమనోవి
కారము పేక్ష, Sentiment or passion.

అనుభావః॥పు॥ ౧-భావబోధకః = అభావము
నేఱిఁగించెడి ముఖవికాసాచులచేరు, Indication
of sentiment.

గర్వః-అభిమానః-అహాజ్కారః॥ పు॥ ౩-అహం
కారము పేక్ష, Pride. [దర్వోఽవలేపోఽవప్త
మృశ్చిత్తోద్యోగః స్తయో మదః]

మానః ॥పు॥ ౧- చిత్తసమున్నతిః = నేనుత్కృ

తిః|

అనాదరః పరిభవః
రీభావ స్తిరస్క్రియా||
అంర || రీభావసమాస
నాఽపజ్ఞాఽపహేలన
మసూర్ణణమ్ | [నికార
శ్వాస్యభిధానాఽస్యక
రశ్చ పరాధవః|]

మస్తాడింహిః స్త్రీపా
వీరడా లజ్జా

(సా)ఽపత్రిసాఽ(స్వ
తిః)|| అం||

తూన్తిస్తితితూఽ
భిధ్యాతు (పరస్యవిష
యే స్పృహ) |

అతూన్తి రీర్ష్యా

ఽసూయాతు (దోషా
రోహా గుణేష్వపి)||

వైరం విరోధో విద్వే
షో

మన్యుశోకాతు శుక్
(స్త్రీయామ్)|

పశ్చాత్తాపోఽనుతాప
శ్చవిప్రతీసార (ఇత్యపి)||

కోప కోధామర్ష రో
షప్రతిఘాతుక్కుధా
(స్త్రీయామ్)|

వృండు నచుచిత్రైన్నత్యముచేరు, Arrogance.

అనాదరః-పరిభవః - పరీభావః||పు||-తిరస్క్రి
యా - రీభా - అవమాననా-అనజ్ఞా||సీ||-అవహే
లనమ్ (సా) పహేలనమ్-అసూర్ణణమ్(సా) అను
ర్ణణమ్-అసూర్ణణమ్ - అనుక్షణమ్||న||౯ - తి
న్మానః, Disrespect

[నికార - అపజ్ఞా - న్యక్కారః - పరా
ధవః ||పు||] ఆధికపారశః

మస్తాడిమ్ ||న||-హిః-త్రిసా - వీరడా-లజ్జా||
సీ||౫-సిగ్గుపేర్లు వీరడాశబ్దము పుల్లింగమునుగలదు
Modesty or shame.

అపత్రిసా||సీ||౧ - అస్యతః=పరులవలనవచ్చిన,
సాఽపసిగ్గుచేరు. Basbfulness.

తూన్తి-తితితూ||సీ||౨-ఓర్పుపేర్లు, Forbearance.
అభిధ్యా||సీ||౧ - (పరధనాపహరణవిషయమైన)
యభిలాషచేరు, Coveting another's property.

అతూన్తి - ఈర్ష్యా||సీ||౨-సరునియొక్కయు
తగ్గర్చుచు నోర్వకుండుట పేర్లు, Envy.

అసూయా||సీ||౧-మంచిగుణములు గలిగియు
న్నను గోపమునారోపించుటచేరు, Detraction.

వైరమ్||న||-విరోధః - విద్వేషః||పు|| 3 - వైర
ముపేర్లు, Enmity.

మన్యుః-శోకః||పు|| - శుక్ || చ, సీ||3 - శోకము
పేర్లు, Grief or sorrow.

పశ్చాత్తాపః-అనుతాపః-విప్రతీసారః||పు|| 3 -
పశ్చాత్తాపముపేర్లు, Repentance.

కోపః-కోధః-అమర్షః-రోషః - ప్రతిఘః||పు||-
కుటమ్, సీ||-క్రత్ || ధ్, సీ||2-కోపముపేర్లు, Rage.

(శుచౌతు చరిత్రే)శీలమున్నాద శ్చిత్తవిభ్రమః॥ శీలమ్॥న॥౧-పవిత్రచరితముపేరు, Good conduct.
మున్నాద శ్చిత్తవిభ్రమః॥ శ్చిత్తవిభ్రమః॥పు॥౨-భూతావేశాదు
మః॥ ౨౦౫॥ లచేతఃగలిగినచిత్తచాంచల్యము, infatuation.

ప్రేమా(నా)ప్రియతా హర్దం ప్రేమ స్నేహాఽధః ప్రేమా ॥నీ,పు॥-ప్రియతా ॥నీ॥ - హర్దమ్-
ప్రేమ ॥నీ,న॥- స్నేహః ॥పు॥౫- స్నేహము పేళ్లు,
హాఽధః Affection or kindness.

దోహదమ్॥ఇచ్ఛా కా దోహదమ్॥న॥- ఇచ్ఛా - కాజ్ఞా - స్పృహ -
జ్ఞా స్పృహేహ తృప్త్యా ఈహ-తృప్తీ॥మ్॥- వాఙ్మూల - లిప్సా॥నీ॥ - మనో
జ్ఞా లిప్సా మనోరథః॥ రథః- కామః- అభిలాషః- తర్షః॥పు॥ ౧౨ - కో
౨౦౬॥ కామోఽభిలా రికపేళ్లు, Desire or longing.

షస్త్రశ్చ లాలసా ॥ పు ॥ ౧ - అధికమైన కోరికపేరు,
(స మహాన్) లాలసా (ద్వయోః) । ఉపాధి ఉపాధి॥పు॥-ధర్మచింతా॥నీ॥ ౨- ధర్మచింతపేళ్లు,
(ర్షా) ధర్మచింతా Virtuous reflection.

(పుం)స్యా ధి (ర్షానసీ ఆధిః॥పు॥౧- మానసీవ్యధా=మనస్సంబంధమ
వ్యధా)॥ ౨౦౧॥ యనవ్యధపేరు, Mental pain, affliction.

(స్యా) చ్చింతా స్మృతి చింతా-స్మృతిః॥నీ॥-ఆధ్యానమ్॥న॥౩ - చింతించు
రాధ్యాన టపేళ్లు, Recollection.

ముత్కణ్ఠో త్కలికే ఉత్కణ్ఠా-ఉత్కలికా॥నీ॥౨ - ఇప్తవస్తుప్రాప్తి
(సమే) యందలి కాలవిశంబమునోర్వంజాలక తహతహ
పడుటపేళ్లు, Anxiety; uneasiness.

ఉత్సాహో వ్యవసాయ (సా) అధ్యవసాయః
సాయ (స్సౌత్) ॥పు॥౨- మహాకార్యవిషయకమయిన యుద్యోగ
ముపేళ్లు, Perseverance, ardour.

(స) వీర్య (మతిశక్తి భావో) వీర్యమ్॥న॥౧-అతిశక్తిభావో = మిక్కిలిదృఢమ
భావో)॥ ౨౦౧॥ యిన, సః=ఆయుత్సాహముపేరు, Fortitude.

కపటో(౨స్త్రీ)వ్యాజ కపటః॥పు॥ - వ్యాజః- దమ్భః - ఉపధిః ॥పు॥-
దమ్భోపధయ శ్చద్మ ఛద్మ॥నీ॥-కైతవమ్॥ న ॥-కుస్మతిః-నికృతిః॥నీ॥- శా
కైతవే । ర్యమ్॥న॥ ౯- కపటముపేళ్లు. కపటమున బరద్రో

కుస్మతిర్విప్రతి శ్చార్ద్ర

ప్రమాదోఽనసంభవ
తా|| ౨౧-౨||

కౌతూహలం కౌతూ
కంచ కుతుకంచ కుతూ
హలమ్ (స్త్రీణాం)విలా
సవిబోధక విభ్రమా ల
లితం తిథా|| ౨౧౩|| హే
లా లీలే (త్యమిహవాః
క్రియా శ్శృంగార భావ
జాః)

ద్రవ కేళి పరీహాసాః
క్రీడా లీలాచ సర్వచ||
౨౧౪||

న్యాజోఽపదేశో ల
క్ష్యంచ

క్రీడా ఖేలాచ కుర్దనమ్

ఘర్మో నిదాఘ స్వేద

(స్నాన్)తృశయో (న
ప్రచేష్టతా) || ౨౧౫ ||

అవహితా (౭౭కార
గుప్తిః)

(సవశా) సంవేగ సం
భ్రమః

(స్యా) దాచ్యురితకం

హ్యమొకటిను న్నెఱిగించిపట్టుకొనిపె యొకటిసేయుట,
Deceit, or fraud.

ప్రమాదః||పు||-అనసంభవతా||సీ||౨- ఎచ్చరిక
తప్పటపేట్ల, Inadvertency, carelessness.

కౌతూహలమ్-కౌశల్యం-కుతుకమ్- కుతూహ
లమ్||స|| ర-పూర్వస స్తువునుగోరుట, Eagerness.
విలాసః-విబోధకః - విభ్రమః||పు||-లిలితమ్||న||-
హేలా-లీలా||సీ||, ఇతి=ఇవిమొదలైన, అమీ=ఈ,
హవా=అనుభావములు, స్త్రీణామ్=స్త్రీలయొక్క
శృంగారభావజాః = శృంగారభావమువలనబుట్టిన,
క్రియాః=చేష్టలు. ఇతిఅన్నయన విచ్చిత్తి కిలికించి
తాదులుంగలవు, Dalliance or blandishment.

ద్రవః - కేళిః-పరీహాసః||పు||-క్రీడా-లీలా||సీ||-
సర్వ||న, స || ౭- స్త్రీపురుషులపరీహాసముపేట్లు,
Sport or amusement.

న్యాజః-అపదేశః||పు||-లక్ష్యమ్(పా) లక్ష్యమ్||న||
3-న్యాజముపేట్లు. న్యాజముఁగా స్వార్థమొకటి
యుద్దేశించినట్లు తెలిపి యొకటిసేయుట, Pretext.

క్రీడా-ఖేలా||సీ|| - కుర్దనమ్(పా) కూర్దనమ్||న||
3-కంగుకాదిక్రీడ, A play or game

ఘర్మః-నిదాఘః-స్వేదః|| పు|| 3-చెమటపేట్లు,
Perspiration, sweat.

తృశయః ||పు||౧-హర్షాదులచేత దేహచేష్టలు
మానియుండుట పేరు. ఇదేసామ్యసిలుట, Fainting.
అవహితా||సీ|| (ప) అనహితమ్||న||౧-అనురా
గాదులచేతఁబుట్టురోమాంచాది శరీరవికారముల
ను లజ్జాదులచేతఁ గప్పటపేరు, Dissimulation.

సంవేగః - సంభ్రమః||పు||౨ - హర్షాదులచేత
కర్తవ్యములయందుత్వర, Hurry, haste.

అచ్యురితకమ్|| న || ౧ - సోత్సాహసః హాసః

(హాస స్సోత్పాస)

(స్వమనాకో)స్థితిమ్॥

(మధ్యమ స్సాస్య) ద్వి
హాసితంరోమాశ్చోర్షోమ
హర్షణమ్॥

క్రందితం రుదితం క్రుష్టం

బృమ్భస్తు(త్రిమ) బృ
మ్భణమ్॥ ౨౦౮॥విప్రలమ్భో వినంవా
దో

రిజ్ఞణం స్థలనం(సమే)॥

(సాస్య)న్నిద్రా శయ
నం సాస్యం స్వప్న స్సం
వేశ (ఇత్యపి) ॥౨౦౯॥

తస్మి ప్రమీలా

భ్రకుటి ర్భ్రకుటి
ర్భ్రకుటిః(స్త్రీయామ్)అదృష్టి (సాస్య)దసా
మ్యేఽస్త్రి)

సంసిద్ధి ప్రకృతీ (సమే)

౨౦౯॥ స్వరూపంచ

స్వభావశ్చ నిసర్గశ్చ

ధ వేపథుః కమోఽ

ధ త్మణ ఉద్ధర్మో మహా

స్యాత్ - సత్తిహాడుచుటతోఁగూడిన నవ్వుపేరు,
A horse-laugh.స్థితిమ్॥స॥ ౧-ఇంచుకంతనవ్వుపేరు, A smile.
విహాసితమ్॥ స॥ ౧- ఇంచుకంతనవ్వునకును గొప్పనవ్వునకును మధ్యమమైన పరిపాటినవ్వుపేరు,
A laugh.రోమాశ్చోర్షోమ॥పు॥-రోమహర్షణమ్॥స॥౨-రోమ
ములు గగురుపొడుచుట పేళ్లు, Horripilation.క్రందితమ్-రుదితమ్-క్రుష్టమ్॥స॥౩-రోదనము పేళ్లు,
Weeping.బృమ్భః॥ త్రి॥- బృమ్భణమ్॥ స॥ ౨ - ఆవలిం
చుటపేళ్లు, Gaping, yawning.విప్రలమ్భః-వినంవాదః॥ పు॥ ౨-విపరీతముగాఁ
బలుకుటపేళ్లు, Deceiving by a false affirmation.రిజ్ఞణమ్ (సా) రిజ్ఞణమ్-స్థలనమ్॥ స॥ ౨-జారు
టకుఁగాని స్వధర్మము విడుచుటకుఁగాని పేళ్లు,

Tumbling ; deviating from duty.

న్నిద్రా॥ సీ॥-శయనమ్॥ స॥ - న్యాపః- స్వప్నః -
సంవేశః॥పు॥ ౫-నిద్రపేళ్లు, Sleep.

[పేళ్లు, Lassitude.

తస్మి(సా)తస్మా-ప్రమీలా॥ సీ॥ ౨-కునికిపాటు
భ్రకుటిః-భ్రకుటిః-భ్రకుటిః॥ సీ॥ ౩ - బామ

ముడిపేళ్లు, A frown.

అదృష్టి॥సీ॥౧-అసామ్యే= (రోషముచేత)సామ్య
ముగాని, అట్లే=దృష్టిపేరు, A look of displeasureసంసిద్ధిః - ప్రకృతిః ॥ సీ॥ - స్వరూపమ్ ॥ స॥ -
స్వభావః - నిసర్గః ॥ పు॥ ౫ - స్వభావముపేళ్లు,

The natural state; disposition.

వేపథుః-కమ్పః॥పు॥ ౨-వడకుపేళ్లు, A tremour.
త్మణః - ఉద్ధర్మః-మహాః - ఉద్ధవః - ఉత్సవః॥పు॥

ఉద్ధవఉత్సవః॥ ౨౨౦॥

ఇతి నాట్యవర్గః.

అధోభువన పాతాల

బలిసద్ధ రసాతలమ్ నా
గహ్నికోఽ

థ కుహరం సుషిరం
విసం బిలమ్॥ ఛిద్రం ని
ర్వ్యధనం గోకం రస్థ్యం
శ్వభ్రం వపా సుషిః।

గర్తావతా (భువి శ్వభే)

(సరస్థే) సుషిరం (త్రి
మ)॥ ౨.౨౨॥

అన్ధకారో (ఽస్త్రి
యాం) ధ్వాస్తం తమి
స్తం తిమిరం తమః।

(ధ్వాస్తేగాఢే) ఽన్ధత
మసం

(క్షీణే)ఽవతమసం

(తమః॥ ౨౨౩॥ విష్వ)
క్స్వస్తమసమ్

ఇతి పాతాలవర్గః.

నాగాః కాద్రవేయా

(స్తదీశ్వరః)। శేషోఽ

౫-ఉత్సవము పేళ్లు, A festival; celebration.

నాట్యముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

అధోభువనమ్-పాతాలమ్- బలిసద్ధ ॥ న్ ॥ రసా
తలమ్ ॥ న॥-నాగలోకః॥ పు॥౫- పాతాళము పేళ్లు,
The infernal region, the nether world.

కుహరమ్-సుషిరమ్-విసరమ్ - బిలమ్- ఛిద్రమ్-
నిర్వ్యధసమ్ - గోకమ్ - రస్థ్యమ్ - శ్వభ్రమ్॥న॥-
వపా-సుషిః ॥ సీ ॥ ౧౧ - రంధ్రముపేళ్లు, A hole,
or vacancy, a ravine.

గర్తః (ప) గర్తా సీ ॥ - అవతః ॥ పు॥ ౨ -
భువి = భూమియందుండు, శ్వభ్రే = బొక్కపేళ్లు,
A hole in the ground.

సుషిరమ్ ॥ ౧ - రంధ్రముతోఁ గూడిన వస్తు
వాచకమయినపుడు త్రిలింగము, Having holes.

అన్ధకారః॥ ప్ష॥-ధ్వాస్తమ్ -తమిస్తమ్ - తిమి
రమ్-తమః ॥ న్ ॥ న ॥ ౫- చీకటిపేళ్లు, Darkness ;
gloom.

అన్ధతిమసమ్॥ న ॥ ౧ - గాఢేధ్వాస్తే = గాఢాం
ధకారము పేరు, Intense darkness.

అనితిమసమ్॥ న ॥ ౧- (క్షీణేధ్వాస్తే) = క్షీణమ
యిన చీకటిపేరు, Imperfect darkness.

సంతమసమ్॥ న ॥ ౧-విష్వక్ ధ్వాస్తే=అంతటవ్యా
పించిన, తమః=చీకటిపేరు, Universal darkness.

పాతాలముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

నాగాః- కాద్రవేయాః॥ పు, బ॥ ౨- పడగలు,
ను తోఁకలునుగలిగి మనుష్యాకారములై నకద్రూ
పుత్తులయిన నాగులములపేళ్లు.

శేషః- అనన్తః॥ పు॥ ౨-తదీశ్వరః = ఆనాగుల

సన్తో
వాసుకి స్తుసర్పరాజోఽ
ధగోనసః॥తిలిప్స(స్నాన్య)
దజగరే శయ్యు ర్వా
హస (ఇత్యుభౌ)।

అలగర్దో జలవ్యాల

(స్పహ)రాజలఘ్నభౌ
॥౨౨౫॥

మాలుధానో మా
తులాహి

ర్నిర్మకౌ ము క్తకఞ్చ
కః।

సర్పః పృథాకు ర్భజ
గో భుజజ్ఞోఽహి ర్భజజ్ఞ
మః ॥ ఆశీవిహో విషధర
శ్చక్రీ వ్యాలస్సరీస్పవః।
కుణ్డలీ గూఢపా చ్చక్షు
శ్శృవాః కాకోదరః ఘోః॥
దర్శీకరో దీర్ఘపుష్టో
దన్దశూకో బిలేశయః ।
ఉరగః పన్నగో భోగీ జి
హ్వాగః పవనాశనః॥[లేలి
హానో ద్విరసనో వ్యా
ళః కుమ్భినసో హరిః॥]

(త్రిష్వా) హేయం
(విషాస్యాది)

స్ఫటాయాంతు ఘణా

బాములకురాజయిన యాదిశేషునిపేళ్లు.

వాసుకిః - సర్పరాజః॥ పు॥ ౨ - వాసుకిపేళ్లు.

గోనసః- తిలిప్స॥ పు॥ ౨-కొండచిలువ పేళ్లు

అజగరః- శయ్యుః - వాహసః ॥పు॥ ౩ - వెను

బాముపేళ్లు, Boa Constrictor.

అలగర్దః (స)అళిగర్దః, అజగర్దః- జలవ్యాలః॥

పు॥ ౨-నీరుకట్టుపాముపేళ్లు, A water-snake

రాజలః-ఘ్నభౌ॥ పు॥ ౨- ఇరుదలశిఖండిపేళ్లు,

Amphisbaena

మాలుధానః-మాతులాహిః॥ పు॥ ౨-ఉమ్మెత్త

లహోనిముఱ్ఱుఁబాముపేళ్లు. అది ఖట్వాంగాకారమై

దీర్ఘ దేహలాంగూలమై చతుష్పాత్తునై యుండును.

నిర్మకః-ము క్తకఞ్చుకః॥పు॥ ౨-కుబుసము విడి

చినపాము, A snake that has cast his slough.

సర్పః - పృథాకుః - భుజగః - భుజజ్ఞః-అహిః -

భుజజ్ఞమః-ఆశీవిహః- విషధరః- చక్రీన్॥- వ్యాలః-

సరీస్పవః- కుణ్డలీన్॥- గూఢపాత్ ॥ద్॥- చక్షుశ్శృ

వాః॥న్॥-కాకోదరః-ఘోః॥న్॥- దర్శీకరః - దీర్ఘపు

ష్టః - దన్దశూకః - బిలేశయః - ఉరగః - పన్నగః -

భోగీన్॥-జిహ్వాగః- పవనాశనః॥ పు॥ ౨౫- సామా

న్యముగా పాములపేళ్లు, A snake or serpent.

(లేలిహానః- ద్విరసనః - వ్యాళః - కుమ్భినసః-

హరిః॥పు॥] అధికపారము.

ఆహేయమ్ ॥ త్రి ॥ ౧ - పాముయొక్క

విషము అస్థి చర్మము మొదలయినవాని పేరు,

Belonging to a snake

స్ఫటా ॥ సీ ॥ - ఘణా ॥ పు॥ ౨ - పడగపేళ్లు,

(ద్వయోః)

(సమా)కఙ్కుక నిర్వోకా

శ్వేదఃస్తు గరిల విష

మ్॥ ౨౨౯॥ (పుంస్లి జే

చ) కాకోల కాలకూట

హాలాహలాః సారాప్తి

కశ్లాక్షి కేయో బ్రహ్మపు

త్ర్యః ప్రదీపనః దారదో

వత్సినాభ (శ్వ విషభేదా

అమీ నవ)

విషవైద్యో జాఙ్గలికో

వ్యాలగ్రా హృహిత

ణ్ణికః॥ ౨౩౦॥

ఇతి భోగినర్కః.

(సా) న్నారక స్తు సర

కో నిరయో దుర్గతిః

(స్త్రియామ్)

(తద్భేదా) స్తపనావీచి

మహాచారవ రారవాః॥

సజ్ఞాతః కాలసూత్రం

(చే త్యాద్యా)

(సత్త్వస్తు) నారకాః॥

ప్రేతా

వై తిరణీ (సిన్ధుః)

సాన్య దలక్ష్మిస్తునిర్మతిః॥

The expanded hood of a serpent. [Slough.

కఙ్కుకః - నిర్వోకః॥ పు॥ ౨ - కుబుసముపేళ్లు.

శ్వేదః॥ పు॥ - గరిలమ్॥ స॥ - విషమ్॥ ప్న ॥ 3-

సామాన్యముగా విషము పేళ్లు, Venom.

కాకోలః - కాలకూటః - హాలాహలః (ప)

హాలాహలః, హాలహాలః, హాలహలః-సారాప్తికః-

శ్లాక్షి కేయః-బ్రహ్మపుత్రః- ప్రదీపనః- దారదః- వ

త్సినాభః॥ పు॥ అమీనవ = ఈతొన్నిది, విషభేదాః =

విషభేదములపేళ్లు, Nine sorts of fixed poison.

విషవైద్యః-జాఙ్గలికః॥ పు॥ ౨ - విషమును

దించు వైద్యునిపేళ్లు, Conjurer using charms

against poison.

వ్యాలగ్రాహీ॥ న॥ (పా) వ్యాళగ్రాహః - అహి

తుణ్ణికః॥ పు॥ ౨ - పాములవాడు, A snake-catcher.

సర్పముతో జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

నారకః - సరకః - నిరయః॥ పు॥ - దుర్గతిః॥ సీ॥

౪ - సామాన్యముగా సరకము పేళ్లు, Hell; the

infernal regions.

తిపనః- అనీచిః - మహాచారవః - చారవః - స

జ్ఞాతః (పా) సంహారః॥ పు॥ - కాలసూత్రమ్॥ స॥ ౬-

ఇత్యాద్యాః=ఇవి మొదలయినవి, తద్భేదాః= ఆన

రకభేదములపేళ్లు, Various hells.

నారకాః - ప్రేతాః (పా) పరేతా॥ పు॥ బ॥

౨ - సత్త్వాః = సరకమునందుండు ప్రాణులపేళ్లు,

Departed souls in hell.

స్తైరణీ॥ సీ॥ ౧- సిన్ధుః= సరకమునందలి నదిపేరు,

The river of hell. [Misfortune, or misery.

అలక్ష్మిః - నిర్మతిః॥ సీ॥ ౨ - అభాగ్యముపేరు,

విష్టి రాజూః

కారణా(తు)యాతనా
తీస్తవేదనా ।

పీడా-బాధా-వ్యధాదుః
ఖ మామనస్యం ప్రసూ
తిజమ్ || (సా)త్క-ప్తంకృ
చ్ఛమాభీలం (త్రి)ష్టే
పాంభేద్యగామియత్) ।

ఇతి సరకవర్గః.

సముద్రోఽబ్ధిరకూ
పారః పారావార స్పరి
త్పతిః || ఉదన్వా నుదధి
స్సిన్ధు స్సరస్వాన్ సాగ
రోఽర్ణవః । రత్నాకరో
జలనిధి ర్యాదగపతి ర
పాంపతిః || ౨౩౬ ||

(తస్యప్రభేదాః) క్షీ
రోదో లవణోద(స్తధా
పరే) ।

ఆపః (స్త్రీ)భూమ్ని
వా ర్వారి సలిలం కమ
లం జలమ్ || పయః కీలా
మమృతం జీవనం భువ
నం వనమ్ | కబంధ ముద
కం పాదః పుష్కరం స
ర్వతోముఖమ్ | అమౌఘా

విష్టిః-ఆజూః || సీ || ౨-వెట్టిపేళ్లు. సరకమునం
దుః దోయటపేళ్లని కొండఱందురు.

కారణా-యాతనా-తీస్తవేదనా || సీ || 3 - అతిశ
యమయిన వేదనపేళ్లు, Agony, excessive pain.

పీడా-బాధా - వ్యధా || సీ || -దుఃఖమ్ - ఆమన
స్యమ్ (పా) అమానస్యమ్ - ప్రసూతిజమ్ - కష్టమ్ -
కృచ్ఛమ్ - ఆభీలమ్ || న || ౮ - సామాన్యముగాదుః
ఖముపేళ్లు. ఈశబ్దములలో ఏది విశేష్యనిఘ్నమవు
చున్నదో యది త్రిలింగములు గలది, Pain.

సరకముతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

సముద్రః - అబ్ధిః - అకూపారః - పారావారః -
సరిత్పతిః - ఉదన్వాన్ || త్ || - ఉదధిః - సిన్ధుః - సర
స్వాన్ || త్ || - సాగరః - అర్ణవః - రత్నాకరః - జలని
ధిః - యాదగపతిః - అపాంపతిః || పు || ౧౫ - సముద్రుని
పేళ్లు, The sea or ocean.

క్షీరోదః - లవణోదః || తథా = అట్లే, పరే = ఇత
రమయిన, దధ్యుదః - ఘృతోదః - ఇత్యూదః - సు
రోదః - స్వాదూదః || ఈవడును. తస్య = ఆసముద్ర
ముయొక్క, ప్రభేదాః = భేదములు.

ఆపః || వ్, స్త్రీ, బ || - వాః || ర్ || - వారి - సలిలమ్ - కమ
లమ్ - జలమ్ - పయః || స్ || - కీలాం - అమృతమ్ -
జీవనమ్ - భువనమ్ - వనమ్ - కబంధమ్ - ఉదకమ్ -
పాదః || స్ || - పుష్కరమ్ - సర్వతోముఖమ్ - అమృః
|| స్ || - అర్ణః || స్ || - తోయమ్ - పానీయమ్ - నీరమ్ -
క్షీగమ్ - అమ్బు - శమ్భరమ్ (పా) సంవరమ్ - మేఘ
పుష్పమ్ || న || - ఘనరసమ్ || వ్ || ౨౭ - ఉదకము పేళ్లు.

జీవాంశముగమ్[కృ
పీట కాణ్డమ్(మత్తీసా)
జీవనీయంహశంవిషమ్]

మేఘపుష్కర ఘనసం

(త్రిషుద్వే) ఆప్య సు
న్యాయమ్ ॥ ౨౩౯ ॥

భజన్తీర్జ ఊర్తి(ర్వా
స్త్రీయాం) నీది

(గధోర్తిఘ ॥ మహ
త్వా) ల్లోలకల్లోతా

(సా)దావర్తో(౭మృ
సాం భృమః) ॥ ౨౪౦ ॥

పుషన్తి బిన్దుపుషతాః
(పుమాంసా) విపుషః

(స్త్రీయా) ॥ చక్రాణి
పుటభేదా (స్సృ) ॥

ర్భమాశ్చ జలన్ది
నూః ॥ ౨౪౧ ॥

కూలంరోధశ్చతీరంచ
ప్రతీరంచతటం(త్రిషు)

పారావారే (పరా
ర్వాచీ తీరే)

పాత్రం(తదస్తరమ్) ॥

ద్వీపా(౭స్త్రీయా)మ
స్తరీపం (యదస్తర్వారి

ణస్తటమ్) ॥

[కృపీటమ్ ॥ స ॥ - కాణ్డమ్ ॥ ప్ష ॥ - జీవనీయమ్ -
కుశమ్ - విషమ్ ॥ న ॥] అధికపారము, Water.

ఆప్యమ్-అన్యాయమ్ ॥ త్రి ॥ ౨ - జలవికారము
వేళ్లు, Watery or consisting of water.

భజః- తరజః ॥ పు-ఊర్తి ॥ ప్స ॥ - వీచి ॥ ప్స ॥ ర-
కరుల్లపెళ్లు, A wave.

ఊర్తి- కల్లోలః ॥ పు ॥ ౨ - మహత్పుఊర్తిఘ-
గొప్పరుల్లపేళ్లు, A surge or billow.

ఆవర్తః ॥ పు ॥ ౧ - అమ్మసామ్ = ఉదకములదె
క్క, భృమః=నుడిపేరు, A whirl-pool

పుషన్తి ॥ త, న, బ ॥ - బిన్దుః-పుషతః ॥ పు ॥ - విపుషః
వ, సీ, బ ॥ ర - జలబిందువులపేళ్లు, A drop of water.

చక్రాణి(సా)నక్రాణి ॥ స ॥ - పుటభేదాః ॥ పు ॥
౨ - సవీవక్రముపేళ్లు. స్వీహారివచ్చు బుగ్గపేరును,

A winding course ; or a reach of the river
భృమాః-జలనిర్గమాః ॥ పు ॥ ౨ - నీళ్లుపాటుటకుఁ

గట్టినతూము మొదలయినవానిపేళ్లు. చక్రాదులు
నాలుగును జలమార్గముపేళ్లు ని కొండఱందురు,

A drain or pipe.
కూలమ్-రోధః ॥ స ॥ - తీరమ్-ప్రతీరమ్ ॥ స ॥ -

తటమ్ ॥ త్రి ॥ ౨ - దరిపేళ్లు, A shore or bank.
పారమ్ - అవారమ్ ॥ స ॥ ౨ - పరార్వా

చీ తీరే = వరుసగా నీవలి యావలి దరులపేళ్లు,
The opposite, and the near bank.

పాత్రమ్ ॥ స ॥ ౧ - ఆరెండుదరులనడుముపేరే,
The channel ; basin.

ద్వీపః ॥ ప్ష ॥ - అస్తరీపమ్ ॥ స ॥ ౨ - అస్తర్వారిణః =
నీళ్లనడుము, యత్తిటమ్ = ఏదిబృకలదోదానిపేళ్లు,
An island.

(తోయోత్థితం త)త్పలి
నం

సై కతం సికతామ
యమ్ ॥ ౨౪౩ ॥ నిషద్వ
రస్తు జమ్బాలం పజ్జో-
(౭స్త్రీ) శాదకర్దవశా
జహోచ్ఛ్వాసాః పరీ
వాహః

కూపకా(స్తు) విదార
కాః ॥ ౨౪౪ ॥

నావ్యం (త్రిలింగం నా
తార్యే)

(స్త్రీయాం) నాస్తరణి
స్తరిః ॥

ఉడుపంతు స్లవః కోలః
స్తోతో (౭మ్బుసర

ణం స్వతః) ॥ ౨౪౫ ॥

ఆతర స్తరపణ్యం(స్యా
త్)

ద్రోణీ కాష్ఠామ్బువా
హినీ ॥

సాంయాత్రికః పోతవ
ణిక్

కర్ణధార(స్తు) నావికః ॥
౨౪౬ ॥

నియామకాః పోత
వాహః

కూపకో గుణవృక్ష

పులినమ్ ॥ స ॥ ౧-నీల్లెండి కనిపించు తిన్నె పే
An islet formed by alluvium

సై కతమ్ - సికతామయమ్ ॥ స ॥ ౨-ఇసుక
దిన్నెలపేళ్లు, A sand-bank.

నిషద్వరః-జమ్బాలః ॥ పు ॥ -పజ్జుః ॥ ప్పు - శా
దః-కర్దవః ॥ పు ॥ -అడుసుపేళ్లు, Mud or mire.

జహోచ్ఛ్వాసాః-పరీవాహః ॥ పు, బ ॥ ౨-అలు
గులపేళ్లు, Inundation ; channel for carrying
off an excess of water.

కూపకాః-విదారకాః ॥ పు ॥ ౨-చెలమలు, పల్ల
నూతులు మొదలై నవి, A temporary well.

నావ్యమ్ ॥ త్రి ॥ ౧-నాతార్యే=ఓడచేతదాట
దగిననద్యాదులపేరు, Navigable.

నాః ॥ ఔ ॥ -తరణిః-తరిః(పా)తరీ ॥ నీ ॥ ౩-ఓడపేళ్లు,
A boat. [A raft or float.

ఉడుపమ్ ॥ న ॥ -స్లవః-కోలః ॥ పు ॥ ౩-తెప్పపేళ్లు,
స్తోతః ॥ స్, న ॥ ౧ - స్వతః=తనంతట పా

టుచున్న, అమ్బుసరణమ్ = జలప్రవాహము పేరు,
A natural stream.

ఆతరః ॥ పు ॥ -తరపణ్యమ్ ॥ న ॥ ౨-ఓడనడపువా
నికిచ్చు కూలిపేళ్లు, Fare, or freight.

ద్రోణీ-కాష్ఠామ్బువాహినీ ॥ నీ ॥ ౨-దోనెపేళ్లు,
An oval basin.

సాంయాత్రికః-పోతవణిక్ ॥ జ్ ॥ పు ॥ ౨ - ఓడ
బేరగానిపేళ్లు, A voyaging merchant.

కర్ణధారః - నావికః ॥ పు ॥ ౨-ఓడనడపువాని
పేళ్లు, The pilot or helmsman.

నియామకాః - పోతవాహః ॥ పు, ॥ ౨-ఓడ
స్తంభమువై నుండి యుపాయము చెప్పవారిపేళ్లు,
The steersman.

కూపకః - గుణవృక్షకః ॥ పు ॥ ౨ - ఓడమీద

కః!	తెక్కెము గట్టు స్తంభము పేళ్లు, The mast.
నౌకాదణ్ణః డేనణ్ణః	నౌకాదణ్ణః పు -జేపణ్ణి నీ ౨-ఓడనడపుగ
(సా) దరిత్రం కేని	పేళ్లు, The oar. అరిత్రమ్ న -కేనిపాతకః పు
పాతకః ౨౪౭	౨-ఓడనడపు తెడ్డు పేళ్లు, The rudder, helm.
అభిః (స్త్రీ) కాష్ఠకు	అభిః నీ -కాష్ఠకుడాలః పు ౨- లవణాదులు
ద్వాలః	త్రవ్వ ప్రానిగుద్దలిపేళ్లు, A scraper or shovel.
సేకపాత్రం తు సేచ	సేకపాత్రమ్-సేచనమ్ న ౨-ఓడలోజొచ్చిన
నమ్	నీళ్లను వెడలజల్లు పాత్రము పేళ్లు, A bucket.
యానపాత్రం తు పో	యానపాత్రమ్ న - పోతః పు ౨-ఓడపేళ్లు.
లో	A ship.
(౭భిభవే త్రిషు) స	సముద్రయమ్ త్రి ౧-అభిభవే=సముద్రము
ముద్రయమ్ ౨౪౮	నందుఁ బుట్టినవ స్తువుపేరు, Marine.
(క్షీ బే) ౭ర్థనావం (నా	అర్థనావమ్ న ౧-నావః=ఓడయొక్క, అర్థే=
పౌ ౭ర్థే)	సగము పేరు, A boat's half.
(౭తీతనాకే) ౭తిను	అతిను త్రి ౧ - ఓడను దాటినవ స్తువుపేరు.
(త్రిషు)।	Landed from a boat. [సన్నియు త్రిలింగకములు
(త్రిష్వాగాధాత్)	ప్రసన్నశబ్దము మొదలు అగాధశబ్దవర్యంతమ
ప్రసన్నో ౭చ్ఛః	ప్రసన్నః - అచ్ఛః ౨ - నిర్మలవ స్తువుపేళ్లు
	Transparent, clear. [Turbid, muddy
కలుషో ౭నచ్ఛః ఆవిలః	కలుషః-అనచ్ఛః-ఆవిలః ౩-కలఁగినదానిపేళ్లు
నిమ్నం గభీరం గమ్భీ	నిమ్నమ్-గభీరమ్-గమ్భీరమ్ ౩-లోఁతైనదా
ర	పేళ్లు, Deep. [Shallo
ముత్తానం తద్విపర్య	ఉత్తానమ్ ౧ - లోఁతుకానిదానిపే
యే అగాధ మతల	అగాధమ్-అతలస్వర్యః ౨-మిక్కిలి లోఁడ్డ
స్పర్శే	దానిపేళ్లు, Very deep, unfathomable.
కై వ ర్తే దాశధీవరా	కై వ ర్తః-దాశః(పా) దాసః-ధీవరః పు ౩
౨౫౦	త్యములం బట్టుజాలరివానిపేళ్లు, A fisherm
ఆనాయః(పుంసి) జాలం	ఆనాయః పు -జాలమ్ న ౨-వలపేళ్లు, A n
(సాత్) శణసూత్రం	శణసూత్రమ్-(పా) సణసూత్రమ్-పవిత్రకః

విశ్రక్తమ్ |
మత్స్యధానీ కువేణీ
(స్యాత్)

బడిశం మత్స్యబద్ధ
సమ్ || ౨౫౧ || పృథురో
మా ఝషో మత్స్య
మీనో వై సారిణోఽర్హ
జః | వినార శృకులీ

(చాధ) గడ్డక శృకులా
ర్భకః || ౨౫౨ ||
సహస్రదంష్ట్రః పారీన

ఉలూపీ శిశుక (స్సమా) |

నడమీన శ్చిలిచిమః

ప్రోష్ఠీతు శఫరీ (ద్వ
యోః) || ౨౫౩ ||

త్యుద్యాణమత్స్య స
జ్ఞాతః పోతాధాన

(మధోర్ఘషాః) | రో
హితో మద్గుర శ్వాలో
రాజీవ శృకుల స్తిమి ||
౨౫౪ || తిమిజ్జిలాదయ
(శ్చాధ)

యాదాంసి జలజ స్త
వః |

స || ౨-వలత్రాటిపేళ్లు, The rope of a net.
మత్స్యధానీ-కువేణీ || సీ || ౨-చేపలబుట్టపేళ్లు,
A fish-basket.

బడిశమ్ - మత్స్యబద్ధసమ్ (పా) మత్స్యవేధ
సమ్ || స || ౨-గాలముపేళ్లు, A fish hook.

పృథురోమా || న్ || - ఝషః - మత్స్యః-మీనః-
వై సారిణః - అర్హజః - వినారః - శకులీ || న్ || పు || ౨-
సామాన్యముగా మత్స్యములపేళ్లు, A fish

గడ్డకః - శకులార్భకః || పు || ౨-చేపిల్లలపేళ్లు,
జ్వల్లపేళ్లని కొందఱు, Sparus enaiginatus.

సహస్రదంష్ట్రః-పారీనః || పు || ౨- వేయికోటల
మీను, కొట్ట, A sheat fish; Silurus Pelorius.

ఉలూపీ || న్ || - శిశుకః || పు || ౨- శిశువువలె చ
పలమయినయులసమీనుపేళ్లు, A porpoise

నడమీనః - చిలిచిమః || పు || ౨-కాల్గుగనుపు
లోఁ దిరుగు మీనుపేళ్లు, A sort of sprat.

ప్రోష్ఠీ || సీ || - శఫరీ || పు || ౨- మొట్ట, ఎగిరిపడుమీ
ను, A sort of carp, Cyprinus Chrysoparcus.

త్యుద్యాణమత్స్యసజ్ఞాతః || పు || ౨-పోతాధానమ్ ||
స || ౨-మీనుపిల్లలగుంపుపేళ్లు, Small fry.

రోహితః = ఎఱ్ఱమీను, మద్గురః = బొమ్మమీ
ను, శ్వాలః = ఉరుజమీను, రాజీవః = చొఱమీను,
శకులః = బేడిసమీను, తిమిః = నూలుయోజ
నములమీను, తిమింగిలః = తిమినిమ్మింగునట్టి
మీను || పు || ౨ ను ఆదిశబ్దముచేత తిమింగిలగిల
నంద్యావర్తాదులును మత్స్యవిశేషములు.

యాదాంసి || సీ ||, స || - జలజ స్తవః || ఉ, పు || బ ||
౨- జలజంతువులపేళ్లు, Aquatic animals.

(తద్భేదా) శ్విశుమా
రోద్ర శక్కుమౌ మక
రాదయః॥ ౨౫॥

(స్వా)శ్కులీరః కర్క
టకః

కూర్తే కమర కచ్చపా

గ్రాహో లవహరో

నక్రస్తు కుమ్భారోదధ

మహీలతా॥ ౨౬॥

గణ్డూపదగి కిజ్జులకో
నిహాకా గోధికా(సమే)

రక్తపా తు జలూకా
యాం (స్త్రియాం భూ
మ్ని) జలకసః॥ ౨౭॥

ముక్తాస్ఫటిః (స్త్రి
యాం) శుక్తిః

శబ్ద (స్వా) త్కమ్బు
(రస్త్రియామ్)

క్షుద్రశక్ఖా శ్శబ్దనఖా
శ్శమ్బూకా జలశుక్త
యః॥ ౨౮॥

భేకే మణ్డూక వర్షాభూ
శాలూర ప్లవ దగ్ధరాః

శిలీ గణ్డూపదీ

శిశుమారః=మొసలి, porpoise, ఉద్రః = నీరు
పిల్లి, Otter, శక్కు= నీరుపంది, Sicate, మకరః=
వొఱమీను, Seal. ౪ - ఇవియు అదిశబ్దముచేత
జలహస్త్యాదులును జలజంతువిశేషములు.

కర్కటకః (సా) కర్కటః ॥ పు ॥ ౨ -
ఎండ్రకాయపేళ్లు, A crab.

కూర్తే-కమరః-కచ్చపః॥ పు॥ ౩-తాఁబేటిపేళ్లు,
A turtle or tortoise.

గ్రాహ-లవహరః॥ పు॥ ౨-స్రాణిహింసజేయు
మహామత్స్యముపేళ్లు, A shark.

నక్రః-కుమ్భారః॥ పు॥ ౧-ఏనుగునుబట్టియూడ్డు
జలచరముపేళ్లు, A crocodile.

మహీలతా॥ నీ-గణ్డూపదః- కిజ్జులకః॥ పు॥ ౩-
ఎఱ్ఱపేళ్లు, A worm. [The Gangetic alligator.

నిహాకా-గోధికా ॥ నీ ॥ ౨ - నీరుడుముపేళ్లు,
రక్తపా-జలూకా-జలకసః॥ పు॥ ౩ -

జలగపేళ్లు. రక్తపాశబ్దమునకు సోమపాశబ్దమువ
లెను రూపముగలదు, A leech.

ముక్తాస్ఫటిః॥ పు॥ శుక్తిః॥ నీ ॥ ౨-ముత్తైపు
చిప్పపేళ్లు, A pearl oyster.

శబ్దః॥ పు॥-కమ్బుః॥ పు॥ ౨ - శంఖముపేళ్లు,
A conch [పేళ్లు, small shell.

క్షుద్రశక్ఖా-శబ్దనఖా॥ పు, బ ॥ ౨ - గుల్లల
శమ్బూకా॥ పు॥-జలశుక్తయః॥ ఐ, నీ, బ ॥ ౨-
కప్పచిప్పలపేళ్లు, bivalve shell.

భేకః-మణ్డూకః-వర్షాభూః- శాలూరః- (సా)సా
లూరః-ప్లవః-దగ్ధరాః॥ పు॥ ౬ - కప్పపేళ్లు, A frog.

శిలీ - గణ్డూపదీ ॥ నీ ॥ ౨ - ఆడుఎఱ్ఱపేళ్లు,
A female worm.

భేకీ వర్షాభ్యే

భేకీ - వర్షాభ్యే || సీ || ౧ - ఆడుకప్ప పేళ్లు,

A female frog. [A female turtle.

కమరీడులి|| ౨౫౯||

కమరీ-డులి|| సీ || ౨ - ఆడుతా-బేటి పేళ్లు,

(మద్దురస్యప్రియా)శృజ్జీ

శృజ్జీ|| సీ || ౧ - మద్దురమను మీనుభార్య పేరు,

Siluvus Pungentissimus. [పేళ్లు, A cockle

దుర్నామా-ద్వీర్ణకోశికా

దుర్నామా-ద్వీర్ణకోశికా|| సీ || ౨-ఏనుగుజలగ

జలాశయో జలాధార

జలాశయః-జలాధారిః || పు || ౨-నీళ్లుండుతావు

పేళ్లు, A reservoir; a pond.

(స్తత్రాగాధజలే)

ప్రదః || పు || ౧-అగాధజలే=అగాధమైన జలము

ప్రదః|| ౨౬౦||

గల, తల్త్ర=ఆస్థలముపేరు, A deep lake.

ఆహావస్తు నిపానం

ఆహావః|| పు ||-నిపానమ్|| న|| ౨ - నూతియొద్ద

(స్యా దుపకూప జలాశ

పశువులు నీళ్లుత్రాగుటకుఁ గట్టియున్న తొట్టిపేళ్లు,

యే) | (పుంస్యేవా) స్థగ్

A trough near a well for watering cattle.

ప్రహిః కూప ఉదపానం

అస్థుః-ప్రహిః-కూపః || పు || - ఉదపానమ్|| ప్ప ||

తు(పుంసివా) || ౨౬౧||

౪-నూతిపేళ్లు, A well.

నేమి స్త్రికా (౭స్య)

నేమిః - స్త్రికా|| సీ || ౨-నూతియందునీళ్లేత్తుట

కై యేర్పఱచిన రాట్నము మొదలైన దారుయం

త్రముపేళ్లు, A contrivance for raising water.

వీనాహా (ముఖ

వీనాహాః || పు || ౧ - నూతిహంసచాది మొద

స్థన మస్యయత్) |

లయిన వాయికట్టుపేరు, The cover of a well.

పుష్కరిణ్యాంతం ఖా

పుష్కరిణీ|| సీ ||-ఖాతమ్ || న || ౨ - నలుచదరము

౦ (స్యా)

గాఁ ద్రవ్వఁబడిన గుంటపేళ్లు, A square pond.

దఖాతం దేవఖాత

అఖాతమ్-దేవఖాతకమ్ || న || ౨ - దేవతలచేతి

మ్|| ౨౬౨||

ద్రవ్వఁబడిన తీరములపేళ్లు, A natural pond

పద్మాకర స్తటాకో

పద్మాకరః|| పు ||-తటాకః (పా) తడాగః|| ప్ప || ౨-

(స్త్రీ) కాసార స్సరసీ

తామరలు గల చెఱువుపేళ్లు, A lake. కాసారః||

రః||

పు ||-సరసీ|| సీ || - సరః || న, న || ౩ - కొలనిపేళ్లు,

A pond or pool. పద్మాకరాదులైదు నేకార్థక

ములని కొందఁ జెందురు.

వేశస్త్యః పల్వలం చా
ల్పసరో

వాపీతువీర్ణికా॥ ౨౬౩॥

భేమం తు పరిభా

౭౭౫౦ (స్త్రీవృత్తి)
సాం యత్ర ధారణమ్)

(స్త్రీ)దాలవాల మా
వాల మావాపో౭ధ
ననీ సరిత్ ॥౨౬౪॥ తర
జ్జీతీ శైవలినీ తటినీ హ్ర
దినీ ధునీ స్తోతస్వినీ ద్వీ
పవతీ స్రవస్తీ నిమ్నగా
౭౭౫౧॥ ౨౬౫॥

[కూలజ్జుషా నిర్హురిణీ
రోధోవక్త్రా సరస్వతీ]

గక్లా విష్ణుపదీ జహ్నుత
నయా సురవిమ్నగాభా
గీరధీ త్రిపథగా త్రిస్త్రో
తా భష్మసూరిపి॥

కాలిన్దీ సూర్యతనయా
యమునాశమసస్వసా ।

గేవాతు సర్కదా సో
మోద్భవా మేఖలకన్య
కా ॥ ౨౬౬ ॥ కరతో
యా సబాసీరా

బాహుదా సైతవా
హినీ॥

వేశస్త్యఃపు - పల్వలమ్ - అల్పసరః॥న్॥న॥
పశ్చిమపేల్లు, A basin.

వాపీ - వీర్ణికా ॥ సీ ॥ ౨ - నడబావిపేల్లు
A well with steps. [A ditc

భేయమ్॥న॥ - పరిభా ॥ సీ ॥ ౨ - అగడ్తపే
ఆధారః॥పు॥ ౧-యత్ర=పల్లమునందు, అః
సామ్=(కట్టగట్టి)నీళ్లకు, ధారణమ్=నిల్వటకల
యట్టిమనుషులపేరు, A dike.

ఆలవాలమ్-ఆవాలమ్॥న॥ - ఆవాపః॥ పు॥ ౩-
ట్లపాదులపేల్లు, A basin round the foot of a tre
ననీ - సరిత్ - తరజ్జీతీ - శైవలినీ - తటినీ-హ్ర
దినీ-ధునీ-స్తోతస్వినీ - ద్వీపవతీ - స్రవస్తీ - నిమ్న
గా-ఆపగా॥సీ॥౧-౨-నదిపేల్లు, A river.

[కూలజ్జుషా - నిర్హురిణీ - రోధోవక్త్రా - స
స్వతీ॥సీ॥] అధికపారము.

గక్లా - విష్ణుపదీ - జహ్నుతనయా - సురనివ
గా-భాగీరధీ-త్రిపథగా - త్రిస్త్రోతాః ॥న్॥ - భీ
సూః॥ సీ॥ ౧-గక్లానదిపేల్లు, The Ganges.

కాలిన్దీ - సూర్యతనయా - యమునా - శమ
స్వసా॥ఋ॥సీ॥ ౪-యమునానదిపేల్లు.

గేవా-సర్కదా - సోమోద్భవా - మేఖలకన్య
కా॥సీ॥౪-సర్కదానదిపేల్లు.

కరతోయా - సబాసీరా॥ సీ॥ ౨-గౌరీవివా
మున సీశ్వరునిహస్తోదకమువలనబుట్టిన నదిపేల్లే
బాహుదా-సైతవాహినీ॥ సీ॥ ౨ - బాహు
నదిపేల్లు.

శతద్రుస్తు శుతుద్రి
స్వాత్)

విపాశా తు విపాత్
(: స్త్రియామ్)॥ ౨౬౮॥

శోణో హిరణ్యవాహ
౬ (స్వాత్)తుల్కల్యా (౨

స్వకృత్త్రమాసరిత్)
శరావతీ వేత్రవతీ చ

భాగా సరస్వతీ॥
(గోదావరీ భీమరధీ కృ

ష్ణవేణీచ గౌతమీ] కా
కీరీ (సరితో౨న్యాశ్చ)

సంభేద (స్నిన్ధుసంగ
మః)।

(ద్వయోః) ప్రణా
) (పయనః పదవ్యాం)

త్రిషుతూ త్తరౌ॥
(దేవికాయాం సర

వ్యాంచ భవే) దావిక
చరవౌ।

సౌగంధికం తు కహారం

గల్లకంర క్తసన్ధ్యకమ్॥
౨౭౦॥

(స్వా) దుత్పలం కువ
ను

౨౭)నీలామ్బుజస్త చ।
స్వవరం(చ నీలే౨స్త్రిన్)

శతద్రుః-శుతుద్రిః॥ నీ ॥ ౨- వసిష్ఠునికివెఱచి
నూలుచాయలై ప్రవహించిననదిపేళ్లు.

విపాశా-విపాత్॥నీ॥ ౨- వసిష్ఠునిపాశము
లను విడిపించిననదిపేళ్లు.

శోణః-హిరణ్యవాహః॥పు॥౨-శోణనదముపేళ్లు.
కుల్యా॥నీ॥౧-అల్పా = కొంచెమై, కృత్త్రమా =

త్రన్వఃబడిన, సరిత్ = కాలువపేరు, A canal.
శరావతీ - వేత్రనతీ - చప్రభాగా - సరస్వతీ-

కావేరీ ॥ నీ॥ ౫ - అన్యాశ్చ = కృష్ణవేణీగోదావరీ
సరయూ ప్రముఖములు, సరితః = నదీవిశేషములు.

[గోదావరీ - భీమరధీ - కృష్ణవేణీ - గౌతమీ॥
ఈ,నీ॥] అధికసారము.

సంభేదః॥పు॥౧-నదులయొక్కకూటమిపేరు, The
mouth of a river; confluence of two rivers.

ప్రణాలీ॥ప॥౧- పయనఃపదవ్యామ్ = గోముఖ
సూత్రముమొదలగుజలమార్గముపేరు, A drain.

ముందఱి చెప్పఁబడు దావిక సారవశబ్దములు॥ త్రి॥
దావికిః-సారవః॥౨ -వరునగా దేవికానదియం

దును సరయూనదియందును బుట్టినవస్తువులపేళ్లు.

సౌగంధికమ్ - కహారమ్ (పా) కల్హారమ్ ॥న॥
౨ - ఇంచుకయెఱుపును విక్కిలి పరిమళమును

గల కలువపేళ్లు, The fragrant water-lily.
హల్లకమ్-రక్తసన్ధ్యకమ్॥ న॥ ౨- చెంగలువ

పేళ్లు, The red water-lily.
ఉత్పలమ్-కువలయమ్॥ న॥ ౨- సామాన్యము

గాఁ గలువపేళ్లు, Any water-lily.
నీలామ్బుజస్త ॥నీ॥-ఇందీనరమ్॥న॥౨- నల్లగలువ

పేళ్లు, The blue water-lily.

(సితే) కుముద్వర్తరవే||

కుముద్వర్తరవే|| న|| ౨ - తెల్లకలువపేళ్లు
The esculent white water-lily.

శాలూక (మేషాంశస్స
స్సాన్యో)

శాలూకమ్||న|| ౧-వీషామ్ = ఈసాగన్ధికాదు.
యొక్క, కస్త్యసాన్యో = ముంసపేరు. The root of
a water-lily [Pistia stratiotes.

వారిపడ్డి తుకుమ్మికా
జలనీ|| తు శై వాలం
శై వల్యో

వారిపడ్డి - కుమ్మికా || నీ || ౨ - నాచుపేళ్లు.
జలనీ|| నీ|| - శైవాలమ్|| న|| - శైవలః (పా)
శైవలః|| పు|| ౩-పాచిపేళ్లు, Moss.

థ కుముద్వర్తీ|| ౨౨౩||
కుముద్వర్తీ నలిన్యాం
తు లిసిని పద్మనీముఖాః||

కుముద్వర్తీ కుముద్వర్తీ|| నీ|| ౨ - తెల్ల కలువతీర
పేళ్లు, నలినీ-బిసినీ-పద్మనీ||నీ|| ఈ ౩ - ను, ముఖవ
స్పందనలన, అట్టి - కమలినీ - సరోజినీ - మొదలై
నవియుఁ దామరతీరకపేళ్లు, The stalk of a lotus;
or a collection of lotuses.

(వాపుంసి)పద్మం నలి
న మరవిందం మహా
త్పలమ్|| సహస్రపత్రం
కమలం శతపత్రం కు
శేశేయమ్|| పశ్చిమహం
తామసం సారసం సర
సీరుహమ్ || ౨౨౪|| బిస
ప్రసూనరాజీన పుష్క
రామ్బారుహాణిచ |

పద్మమ్|| ప్ప || - నలినమ్-అరవిందమ్ - మహా
త్పలమ్ - సహస్రపత్రమ్ - కమలమ్ - శతపత్ర
మ్-కుశేశేయమ్ - పశ్చిమహమ్ - తామరసమ్
సారసమ్ - సరసీరుహమ్ - బిసప్రసూనమ్ - రా
సమ్-పుష్కరమ్-అమ్బారుహమ్||న|| ౧౬-తావ
పువ్వుపేళ్లు, A lotus. Nelumbium speciosum.

పుష్కరీకం సితామ్బాజ
(మథ)

పుష్కరీకమ్-సితామ్బాజమ్|| న|| ౨ - తెల్లల
మరపువ్వుపేళ్లు, A white lotus.

రక్తసరోరుహమ్ ||
రక్తోత్పలం కోకనదం
నాల్యో నాల

రక్తసరోరుహమ్ - రక్తోత్పలమ్ - కోకనదమ్
న || ౩-ఎఱ్ఱతామరపువ్వు పేళ్లు, A red lotus.

(మథాస్త్రియామ్) మృ
ణాలం బిస

నాల్యోపు|| (పా)నాల్యా||నీ|| - నాలమ్||న|| ౨ -
మరకలువ మొదలై నవానికాడపేళ్లు, The stalk
మృణాలమ్|| ప్ప || - బిసమ్||న|| ౨ - తామ
రూండపేళ్లు, A lotus-fibre.

(మబ్బాదికదమ్మ) మల్లమ్ (చా) శల్లమ్ || ప్న || ౧-తామరపువ్వులు
(మస్త్రీయామ్) || ౨౭౭ ||

మొదలైనవాని సమూహమువేరు, An assemblage of water-lilies

కరహట శిశుపా కన్దః

కరహటః || పు || - శిశుపా || సీ || - కన్దః || పు || ౩-తామరదుంపపేళ్లు. శిశుపాకన్దః-అని యేకపదమును, The root of a lotus.

కిష్కల్కః కేసరో (౭
స్త్రీయామ్) |

కిష్కల్కః || పు || - కేసరో || ప్న || ౧ - అకరువు పేళ్లు, A filament.

సంవర్తికా నవదలం

సంవర్తికా || సీ || - నవదలమ్ || స || ౧-లేతరేకుల పేళ్లు, Tender leaves.

బీజకోశో వరాటకః ||

బీజకోశః - వరాటకః || పు || ౧-తామరపువ్వు లోని దుడ్డుపేళ్లు, The seed vessel of the lotus.

[౨౭౮ ||

ఇతి వారివర్గః.

ఉదకముతో జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

ఉక్తం స్వ రోవ్యమది క్కాల ధీ వా క్కబ్బాది నాట్యకమ్ |

పాతాల భోగి నరకం వారి చైషాంచ సజ్జతమ్ || ౨౭౯ ||

టీ. స్వ రోవ్యమది క్కాల ధీ వా క్కబ్బాది నాట్యకమ్-స్వః=స్వర్గము ను, వ్యోమ=ఆకాశమును, దిక్=దిక్కును, కాల=కాలమును, ధీ=బుద్ధి యు, వాక్=వాక్కును, శబ్దాది= శబ్దములు మొదలైనవియు, నాట్యకమ్= నాట్యమును, పాతాలభోగినరకంవారిచ-పాతాల= పాతాలమును, భోగి= సర్పమును, నరకం=నరకమును, వారిచ = జలమును, ఏషామ్ = ఈస్వర్గా బయొక్క, సంగతంచ=(వానివానితో) సంబంధించినదియు-సంబంధించి పవస్తువులనుట, ఉక్తమ్=చెప్పబడిను.

ఈకాండమునందు స్వర్గవర్గ మొదలుగా పంజ్రెండువర్గమును ఆ వర్గలయందు స్వర్గము మొదలయిన యాయావస్తువులును ఆయా గ్రాదివస్తువులతో జేరినదేవతాదివస్తువులును జెప్పబడియున్నవనుట.

ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలిజ్ఞానుశాసనే ।

స్వర్గాదికాణ్డః ప్రథమ స్సాక్షవ సమర్థతః॥ ౨౦॥

టీక. అమరసింహకృతౌ = అమరసింహుని కృతిగానుండు, నామలిజ్ఞానుశాసనే = నామలింగానుశాసన మనునిఘంటువునందు, ఇతి = ఈపూర్వోక్తప్రకారమున, ప్రథమః = మొదటిదైన, స్వర్గాదికాణ్డః = స్వర్గము మొదలయినవానిని పరియంజెప్పభాగము, సాక్షవ = సమగ్రముగానే, సమర్థతః = నెఱవేర్పఁబడెను.

నామలింగానుశాసనము - ప్రథమకాండము.

సంపూర్ణము.

అమరకోశము - ప్రథమకాండము

ప ర్యాయ పద శేషము.

36.

విభూతిః, Superhuman power consisting in preternatural faculties of Eight sorts as below:-

అణిమా, the power of assuming an imperceptible form.

మహిమా, the power of increasing one's size at will.

గరిమా, the faculty by which one can make himself heavy or great. లఘిమా,

the supernatural power of assuming excessive lightness at will. ప్రాప్తిః, the

power of obtaining anything. ప్రాకామ్యం, the

attribute of irresistible will. ఈశిత్వం, the power of commanding వశిత్వం, the

power of subjugating. 75. ఇంద్రః, Regent of East; వహ్నిః, of South-east; అపొనితః, of South ; నైర్ఋతః, of

37.

South-west; వరుణః, -of West; మరుత్, -of North-west; కుబేరః, - of North ; ఈశః, - of North-east.

82. స్ఫూర్జధ్వజః, The noise attending a stroke of lightning.

115. పక్షాంతౌ, The two last days of the half-month.

116. సినివాళీ=The day on which the moon rises with a scarcely visible crescent.

116. కుహూః=The last day of a lunar month when the the moon is invisible.

123. మార్గశీర్షః, month in which the moon is full, nearly in the longitude of Orion's head. తపాః, near the lion's heart. ఫాల్గునః, near the lion's tail. చైత్రః, near the virgin's spike. వైశాఖః, near the southern scale. జ్యేష్ఠః, near the scorpion.

- శుచిః, near the bow of Sagittarius. శ్రావణః, nearly in the longitude of the eagle. నభస్యః, nearly in the longitude of the wing of pegasus. ఆశ్విన్యః, near the head of Aries. కౌర్తికః, near the Pleiades.
138. సత్త్వం, The principle of existence which enlightens, constitutes knowledge and is the cause of truth.
137. రజః, The principle of foulness or passion, which occasions coveting and is the cause of pain.
తమః=The principle of darkness which overspreads, and is the cause of error and illusion.
147. రూపం, Colour, figure. శబ్దః, Sound. గంధః, Smell, odour. రసః, Taste, flavour. స్పర్శః, Touch, contact.
148. పాయుః, The organ of excretion. ఉపస్థం, The organ of generation. వాక్, The voice. హస్తః, The hand. పాదః, The foot. మనః, The mind. నేత్రం, The eye. జిహ్వః, The tongue. ఘ్రాణం, The nose. త్వక్, The skin. శ్రోత్రం, The ear.
166. Preface, prologue.
178. సోల్లయనం, Ironical, taunting, sarcastic.
మౌనీతం, An inarticulate murmuring sound uttered at cohabitation.
213. విలాసః, Change of place, posture, gait or look on the approach of the lover.
విబోధకః, Affection of indifference. విభ్రమః, Wantonness of youth : caprice.
లలితం, Languid gestures and signs. హేలా, Lasciviousness. లీలా, Imitation of the lover's manner to beguile the time in his absence.
224. నాగః, Demi-goods in human shape with a serpent's tail and dilated neck.
234. విష్టిః, Compulsory and unrewarded labour; or the person executing such labour, casting into hell.

శ్రీ రస్తు. సటిక నామలింగానుశాసనము.

ద్వితీయ కాండము.

గ్రంథకర్త చదువువారికి ముందు విషయపరిజ్ఞానము గలుగఁ జేయఁదలంచి ద్వితీయకాండమునఁ జెప్పవర్గలయనుక్రమమును సంగ్రహముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

వర్గాః పృథ్వీ పుర ట్కౌభృ ద్వనౌషధి మృగాదిభిః ।

నృబ్రహ్మక్షత్రి విటూఛదైః సాన్ద్యోపాజ్ఞై రి హోదితాః॥ ౧॥

టీక. ఇహ=ఈభూమికాండమును రెండవకాండమునందు, సాన్ద్యోపాజ్ఞైః=అంగప్రత్యంగములతోఁ గూడుకొనియున్న, పృథ్వీపుర ట్కౌభృద్వనౌషధి మృగాదిభిః=భూపుర శైలవనౌషధి సింహాదులతోడను, నృబ్రహ్మక్షత్రి విటూఛదైః=మనుష్యబ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్య శూద్రులతోడను, (ఉపలక్షితాః=కూడుకొనియున్న,) వర్గాః=వర్గలు, ఉదితాః=చెప్పఁబడియున్నవి.

తాత్పర్యము. ఈకాండమునందు భూవర్గ పురవర్గ శైలవర్గ వనౌషధి వర్గ సింహాదివర్గ మనుష్యవర్గ బ్రహ్మవర్గక్షత్రియవర్గ వైశ్యవర్గ శూద్రవర్గ లని పదివర్గలు నాయావర్గలయందు నాయాభూమ్యాదిపదార్థములకు సంగములైన మృత్తికాదిపదార్థములును సుపాంగములయిన అధ్వాదిపదార్థములును జెప్పఁబడి యున్నవనుట.

భూర్భూమిరచలాఽ	భూః॥సీ॥-(ప)భూర్॥అవ్య॥-భూమిః- అచలా-అ
నస్తా రసా విశ్వమ్భరా	నస్తా - రసా - విశ్వమ్భరా - సిరా-ధరా - ధరిత్రీ-
సిరాధరాధరిత్రీ ధరణిః	ధరణిః (పా) ధరణి - ట్కౌణిః (పా) ట్కౌణి - జ్యా-
ట్కౌణిర్జ్యా కాశ్యపీ ట్కీ	కాశ్యపీ - ట్కీతిః - సర్వంసహా - వసుమతి -
తిః ॥౨॥ సర్వంసహావసు	వసుధా-ఉర్వీ-వసుధరా - గోత్రా - ఈ - పృథివీ
మతీ వసు ధోర్వీ వసుధ	(ప) పృథివీ - పృథ్వీ - ట్కౌ - అవనిః - మేడినీ-

రా గోత్రాకుః పృథివీ
పృథ్వీ త్కృతపనిర్దేదిసి
మహిః || 3 || [విపులా గ
హ్వరీ ధాత్రి గౌ రిలా
కుమ్భిని త్తమా । జగతీ
రత్నగర్భాచ భూతిధా
త్యుబ్ధిమేఖలా ||]

మృత్పత్తికా
(ప్రశస్తాతు)మృతాన్ని
మృతాచ(మృత్తికా)।
ఉర్వరా (సర్వసస్యా
ధ్యా)

(స్యా) దూషః త్మర
మృత్తికా || ర ||
ఉషవా నూషరో

(ద్వాప ప్యన్యలిక్ష్ణ)

స్థలం స్థలీ ।

(సమానౌ) మరు ధ
న్వానౌ

(ద్వే) ఖలాప్రహతే
(సమే || ౫ || త్రి(వ్య
థో) జగతీ లోకో విప్త
పం భవనం జగత్ ।

(లోకోఽయం) భార
తం వర్షం

మహిః (స) మహీ || సీ || ౨౭ - భూమిపేళ్లు,
Earth.

[విపులా - గహ్వరీ - ధాత్రి-గౌః || ౬ ||-ఇలా-
కుమ్భిని - త్తమా - జగతీ - రత్నగర్భా - భూతిధా
త్రి-అబ్ధిమేఖలా || సీ || అధికపారము]

మృత్ || ద్ || - మృత్తికా || సీ || ౨ - మన్ను పేళ్లు, Soil.

మృతాన్ని-మృతాన్ని || సీ || ౨ - ప్రశస్తా = ప్రశస్త
మైన, మృత్తికా = మన్ను, An excellent soil.

ఉర్వరా || సీ || ౧ - సర్వసస్యాధ్యా = సకల
మయిన సస్యములతోఁ గూడియున్న భూమి పేరు,
Fertile with crop.

ఉషః || పు || - త్మరమృత్తికా || సీ || ౨ - చౌటిమ
న్న పేళ్లు, Saline soil.

ఉషవాన్ || త్ || - ఉషరః || ౨ - చవుటి నేల పేళ్లు,
Barren ground with saline soil.

ద్వాపపి = ఈ రెండు శబ్దములును, అన్యలిక్ష్ణ =
విశేష్యముయొక్క లింగములు గలవి.

స్థలమ్ || న || - స్థలీ || సీ || ౨ - తనంతట చదరమై
యుండు నేల పేళ్లు, A place.

మరుః-ధన్వాన్ || న || పు || ౨ - నీళ్లు లేని భూమి పేళ్లు,
A region devoid of water.

ఖలమ్-అప్రహతమ్ || త్రి || ౨ - దున్నని నేల పేళ్లు,
Untilled or waste land.

జగతీ || సీ || - లోకః || పు || - విప్రపమ్-భవనమ్ -
జగత్ || న || ౫ - జగత్తు పేళ్లు, A world.

భారతం వర్షమ్ || న || ౧ - అయం లోకః హిమవ
త్పర్వతమునకు దక్షిణమును దక్షిణముద్రమున
కు ను త్తరమునైన యీ దేశము పేరు, India.

(శరావత్యాస్తుయో
వధేః ||౬|| దేశః ప్రా
గ్దక్షిణః) ప్రాచ్య

ఉదీచ్యః (పశ్చిమో
త్తరః)

(ప్రత్యస్తో) మేచ్ఛ
దేశ (స్వాత్)

(మధ్యదేశస్థ) మధ్య
మః ||

ఆర్యావర్తః పుణ్యభూ
మి (ర్మధ్యం విన్ధ్య హి
మాగయోః) ।

నీవు జ్ఞాపకా దేశ
విషయా తూపవర్త
నమ్ ||

(త్రి ష్టాగోష్ఠా)

(న్నడప్రాయే) నడ్వా
న్నడ్వల (ఇత్యపి) ।

ప్రాచ్యః ||పు||౧ - అవధేః=ఎల్లయైన, శరా
వత్యాః = శరావతి యనియెడునదికి, ప్రాగ్దక్షిణః
యః దేశః=తూర్పుతోఁగూడినదక్షిణదేశము పేరు.
శరావతీనది యీశాన్యపుదిక్కుననుండి నైర్వతి
మూల పడమటినముద్రమునఁ గలిసియున్నదియని
తెలియవలయును. The south-eastern region.

ఉదీచ్యః ||పు||౧-ఆనదియేయెల్ల గాఁగల, పశ్చిమో
త్తరః=పడమరతోఁగూడిన యుత్తరదేశము పేరు,
The north-western region.

మేచ్ఛదేశః ||పు||౧-ప్రత్యస్తః=భారతవర్షమునకు
తుదనుండు కామరూపాది ప్రత్యంతదేశము పేరు,
A country of barbarians.

మధ్యమః ||పు||౧-మధ్యదేశః = వినశనతీర్థము
నకుఁ దూర్పును ప్రయాగకుఁ బడమరయునై సహి
మవద్వింధ్యపర్వతముల మధ్యదేశము పేరు. కురు
క్షేత్రము, The middle region.

ఆర్యావర్తః ||పు||-పుణ్యభూమిః ||సీ|| ౨-తూర్పు
పడమర సముద్రములెల్ల గాఁగల, విన్ధ్యహిమాగ
యోః=వింధ్యహిమనత్పర్వతములయొక్క, మధ్య
మ్=మధ్యదేశము పేళ్లు, The region of sanctity.

నీవుత్ - జనపదః ||పు|| ౨ - వాసయోగ్యమైన
దేశము పేళ్లు, An inhabited country. దేశః - వి
షయః ||పు||-ఉపవర్తనమ్ ||న||౩-గ్రామసమూహము
పేళ్లు, A country.

ఆగోష్ఠాత్ త్రిషు=ఇది మొదలు గోష్ఠశబ్దము
వఱకు నడుమనుండు నామపదములలో విశేష
విధిలేనివి ||త్రి||

నడ్వాన్ ||త్రి||-నడ్వలః || ౨-నడప్రాయే=కిక్కు
నకనపు తేలుచుగాఁగల దేశము పేళ్లు, A country
abounding in reeds,

కుముద్వాన్ (కుముద
ప్రాయే)

కుముద్వాన్ || త్ || ౧ - కుముదప్రాయే =
తెల్లకలుపలు తఱుచుగాఁగల దేశముపేరు, A
country abounding in water lilies

వేతస్వాన్ (బహువే
తసే)||

వేతస్వాన్ || త్ || ౧ = బహువేతసే = ప్రబృలిచెట్లు
తఱుచుగాఁగలదేశముపేరు, A country abound-
ing in ratans.

శాద్వల (శ్యాదహరితే)

శాద్వలః || ౧ - శాదహరితే = లేతకసపు
చేతఁ బచ్చగానుండు దేశముపేరు, A country
abounding in green grass

(గజమ్బాలోకం) అశ్వి-
లః|

పశ్చిమః || ౧ - గజమ్బాలోకం = అడుసుతోఁ గూడిన
దేశముపేరు, A clayey and marshy region.

(జలప్రాయ) మనూ
పం (స్యాత్)

అనూపమ్ || ౧ - జలప్రాయమ్ = నీళ్లుతఱుచుగాఁ
గలదేశముపేరు, A watery or wet country.

(పుంసి) కచ్చ (స్త
ధావిధః)||

కచ్చః || పు || ౧ - తధావిధః = అట్లు నీళ్లుతఱుచుగాఁ
గల నదీసరస్సుల సమీపదేశములపేరు, Conti-
guous to water.

(స్త్రీ) శర్కరాశర్కరి
లశ్చార్కరశర్కరావతి|

శర్కరాస్త్రీ - శర్కరిలః - శార్కరః - శర్కరా
వాన్ || త్ || ౪ - మొరముగలదానిపేళ్లు, Full of
stony nodules.

(దేశ ఏ వాదిమా)

ఆదిమా = మొదటనున్న, శర్కరాశర్కరిలశ
బ్రములు, దేశేషవ = మొరముగలదేశమునకేపేళ్లు.

(వేవ మున్నేయా సి
కతావతి)||

ఏనం = ఇటువలెనే, సి తావతి = ఇసుకగలదేశ
మునందు, సికతా-సికతిలః, అనియు, ఇసుక
దానియందు, సైకతః-సికతావాన్, అనియు, ఉ
న్నేయాః = ఊహింపఁదగినవి. Sandy.

(దేశో నద్యన్బు వృ
ప్త్యన్బు సంపన్నవీహి
పాలితః | స్యా) న్నదీ
మాతృకో దేవమాతృ
కశ్చ (యధాక్రమమ్)||

నదీమాతృకః = watered from a river, దేవ
మాతృకః = watered by rain. ఈ రెండును, వ
రుసగా నవీజలముచేతను వర్షజలముచేతను పం
డునట్టి వరి వైరుగలదేశముపేళ్లు.

(సురాజ్ఞదేశే) రాజ

రాజన్వాన్ || త్ || ౧ - సురాజ్ఞ = మంచిరాజుగల,

నాన్

(స్వాత్తతోఽన్యత్ర)

రాజవాన్ ।

దేశే=దేశముపేరు, Ruled by a just king.

రాజవాన్ ||త్|| ౧ - తతిః = ఆదేశముకంటె,
అన్యత్ర = వేతైనసామాన్యరాజుగలదేశముపేరు,
Governed by a king.

గోష్ఠం గోస్థానకం

గోష్ఠమ్-గోస్థానకమ్ ||న|| ౨-అపు యందుమంద
పేళ్లు, A fold for kine.(తత్తు) గౌష్ఠీనం (భూ
తపూర్వకమ్)|| ౧౩||గౌష్ఠీనమ్||న|| ౧-భూతపూర్వకంతత్=పురాతన
మైనయామందపేరు, 'The site of a former fold.

(పర్యస్తభూః) పరిసరః

పరిసరః || పు || ౧ - పర్యస్తభూః=గ్రామనగ
రాదులయొక్క సమీపభూమిపేరు, Skirts ;
ground contiguous to a town &c.సేతురాతా (స్త్రియాం
పుమాన్)।సేతుః || పు || - ఆలిః || సీ || ౨ - కట్టపేళ్లు.
A dam or mound, a bridge.వామలూరుళ్ళ నాకు
ళ్ళ వల్లికం (పున్నపుం
సకమ్)|| ౧౪||వామలూరుః (సా) వామలూరః - నాకుః ||పు||
వల్లికమ్ (సా) వల్లికమ్ || ప్న || ౩ - పుట్టపేళ్లు,
An ant-hill or a mole hill.అయనం వర్తమార్గా
ధ్వపథానః పదవీ సృతిః।
సరణిః పద్ధతిః పద్యా వ
ర్త స్వేకపదీతిచ|| ౧౫||అయనమ్-వర్త ||న్||న|| - మార్గః - అధ్వాన్ ||
పథాన్ ||పు|| - పదవీ - సృతిః - సరణిః - పద్ధతిః-
పద్యా-వర్తనీ - ఏకపదీ || సీ || ౧-౨ - త్రోవపేళ్లు,
A road, path, or way.అతిపథాస్సుపథాశ్చ స
ప్పథ(శ్చాచ్చితేఽధ్వని)।అతిపథాః||న్|| - సుపథాః ||న్|| - సత్పథః||పు||
3-మంచిత్రోవపేళ్లు, A good road.వ్యధోవ్య దురధోవ్య వి
పథః కదధ్వా కాపథ
(స్సమాః)|| ౧౬||వ్యధ్వః - దురధ్వః-విపథః - కదధ్వా || న్ || -
కాపథః || పు || ౫ - చెడ్డత్రోవపేళ్లు. విపథకాపథ
శబ్దములు నపుంసకములును, A bad road.

అపథా స్తవపథం

అపథాః ||న్, పు|| - అపథమ్||న|| ౨-తప్పుత్రోవ
పేళ్లు, A wrong road or the want of a road.(తుల్యే) శృక్లాటకచ
తుష్పథే ।శృక్లాటకమ్-చతుష్పథమ్ ||న|| ౨-నాలుగుత్రో
వలుగూడినచోటుపేళ్లు, Crossing of roads.

ప్రాస్తరం (దూరశూన్యోచ్ఛ్వాసం)

కాంతారం (సర్వ దుర్గమమ్) ౧౭॥

గవ్యూతిః (స్త్రీత్రోశయుగం) A league.

సల్పిణి (కిష్కుచతుశ్చ తమ్) A fiulong.

ఘట్టాపథ స్సంసరణం

(తత్పుర) సోపనిష్కరమ్ ౧౮॥

[ద్యావాపృథివ్యో రోదస్యా ద్యావాభూమీ చరోదనీదివస్పృథివ్యా

గుంజా తు రుమా (స్యా)ల్లవణాకరః] ఇతిభూమినర్గః.

పూః (స్త్రీ) పురీ నగర్యా (వా)ప త్తనం పుట భేదనమ్ సానీయం నిగమో

ప్రాస్తరమ్ ॥ న ॥ ౧ - దూరశూన్యః అభ్యాసవిహారిన్యై సడచుటలేని త్రోవపేరు, A long and lonesome way without trees, water &c.

కాంతారమ్ ॥ న ॥ ౧ - దుర్గమం వర్త్య=చోర సంటకాదులచేత నడువ శక్యముగాని త్రోవపేరు, A difficult or a dangerous road, wilderness.

గవ్యూతిః॥స్త్రీ-క్రోశయుగమ్=రెండుక్రోశములతోనపేరు. ౨రలంగుళములొకహస్తము. ౧౦౦ హస్తము లొక క్రోశము. క్రోశమనగా కోసు.

సల్పిణి ॥పు॥ ౧ - కిష్కుచతుశ్చతమ్=నన్నూలు హస్తముల ప్రమాణముగల త్రోవపేరు.

ఘట్టాపథః॥పు॥-సంసరణమ్॥న॥-౨-పదివిండ్లపట్టు గలరాజమార్గముపేరు, Chief road in a village.

ఉపనిష్కరమ్ (పా) ఉపనిష్కరమ్ ॥ న ॥ ౧-పురస్యతత్ = దుర్గముగానుండు పురముయొక్క రాజమార్గముపేరు. A highway.

ద్యావాపృథివీ-రోదనీ-ద్యావాభూమిః॥స్త్రీ॥-రోదః ॥న॥,న॥దివస్పృథివీ॥స్త్రీ॥౧-భూమ్యా కాశములపేర్లు. The earth and the sky.

గుంజా-రుమా॥స్త్రీ॥-లవణాకరః॥పు॥౩-చవిటిపట్టు, ఉప్పుశము, A salt marsh, the salt-producing soil. భూమితో జేరిన పడసమూహము ముగిసెను.

పూః॥౧,స్త్రీ॥-పురీ-నగరీ ॥పు॥ - పత్తనమ్ (పా) పట్టనమ్-పుటభేదనమ్-స్థానీయమ్ ॥ న ॥ - నిగమః॥ పు॥౭-పట్టణముపేళ్లని యొకపక్షము. వీనిలో మొ

దటిమూడు ౧౦౦ గ్రామముల వ్యవహారమునకు, స్థానమైయుండు ప్రధానపురమునకును, కడమ రెండు కోటలయగడ్డలచేత దుర్గమములైన పట్టణములకును పేళ్లనియొకపక్షము. A town or city.

(ఽన్యత్తియన్మూలనగ
రాత్పురమ్ || ౧౯ || త)

చాఖానగరం

వేశో (వేశ్యాజనన
మాశ్రయః) ।

ఆపణస్తవిషద్యాయాం

విషణిః పణ్యవిధికా ||

౨౦ || రధ్యా ప్రతోలి
ర్విశిఖా

(స్యా) చ్చయో వప్ర
(మస్త్రీయామ్) ।

ప్రాకారో వరణస్సాలః

ప్రాచీనం (ప్రాస్తతో
వృత్తిః) || ౨౧ ||

భిత్తిః (స్త్రీ) కుడ్య
మేడూకం (తదస్త్ర

ర్వస్త్రీకనమ్) ।

గృహం గేహోదవసి

తం వేశ్య సద్ధ నికేట
నమ్ || ౨౨ || నిశాస్తవ

స్త్ర్యసదన భవనాగార
మద్దిరమ్ । గృహః (పుం

సిచ భూమ్యైవ) నికా
య్య నిలయాలయాః ||

శాఖానగరమ్ || న || ౧ - మూలనగరాత్ = రాజ
ధానికంటె, అన్యత్ = దానిసమీపమునందుఁ గ

ట్టఁబడియన్యమైన, పురమ్ = పట్టణము, A suburb.

వేశః || పు || ౧ - వేశ్యాజననమాశ్రయః = వేశ్యా
సమూహపుష్కానము పేరు, The abode of harlots.

ఆపణః || పు || - నిషద్యా || సీ || ౨ - మళిగ పేళ్లు,
A shop. [market street.

విషణిః-పణ్యవిధికా || సీ || ౨ - అంగడివిధి పేళ్లు, A

రధ్యా-ప్రతోలిః (పా) ప్రతోలి-విశిఖా || సీ || ౩ - గ్రా
మమున ప్రధానమైనరచ్చమిట్ట, A high street.

చయః || పు || - వప్రమ్ || పు || ౨ - కోటయడుగు
నం బెట్టినకొఱడు మట్టిదిన్నె మొదలగువానిపేళ్లు,
A rampart. [A surrounding wall.

ప్రాకారః-వరణః - సాలః || పు || ౩ - కోటపేళ్లు,

ప్రాచీనమ్ (పా) ప్రాచీరమ్ || న || ౧ - ప్రాస్తతఃవృత్తిః =
ఊరిచుట్టువేయు వెలుగు, A bound hedge.

భిత్తిః || సీ || - కుడ్యమ్ || న || ౨ - గోడ పేళ్లు, A wall.
ఏడూకమ్ (పా) ఏడుకమ్ || న || ౧ - నడుమ నెము

కలు కొయ్యలు మొదలైనవివేసి గట్టిగాఁగట్టినగోడ,
Wall strengthened by bones and other hard
substances within, బౌద్ధాదులు పూజార్థమెముక

లుంచి కట్టుగోడ మొదలైనవానిపేరు, A tomb.
A sanctuary filled with relics

గృహమ్ - గేహమ్ - ఉదవసితమ్ - వేశ్య || సీ || -
సద్ధ || సీ || - నికేతనమ్ - నిశాస్తమ్ - వస్త్ర్యమ్ (పా)

వస్త్ర్యమ్ - సదనమ్ - భవనమ్ - అగారమ్ - మద్దిరమ్ ||
న || - గృహః || పు, బ || - నికాయ్యః - నిలయః - ఆలయః -

వాసః || పు || - కుటీ || సీ || - శాలా || పు || - సభా || సీ || ౨౦ -
ఇంటిపేళ్లు, A house; a hall. గృహశబ్దము పుల్లింగ

మైనపుడు నిత్యబహువచనము.

[ధిష్ణ్యమోకో నివస
సం స్థానానావసథ వా
స్తుచ సంత్రాస్త్రయముట
జం ధామ నివేశశ్శరణం
క్షయః] వాసః కుటీ
(ద్వయో) శ్శాలా సభా
సంజననం (త్విదమ్)।
చతుశ్శాలం

(మునీనాంత)త్వర్ణ శా
లోటజో(2స్త్రియామ్)॥
చైత్ర్య మాయతినం
(తుత్యే)

వాజశాలా తు మ
స్తరా।

ఆవేశనం శిల్పిశాలా
ప్రపా పానీయశాలికా॥

మర (శ్చాత్రాది నిల
యో)

గజ్ఞా తు మదిరాగృ
హమ్।

గర్భా గారంవాసగృహ

మరిప్తం సూతికాగృ
హమ్॥౨౬॥ [కుటిమా
2స్త్రి నిబద్ధా భూశ్చస్త్ర)

[ధిష్ణ్యమ్ - ఓకః ॥ ౧ ॥ - నివసనమ్-స్థానమ్-
ఆవసథమ్-వాస్తు ॥ ౬ ॥ - సంత్రాస్త్రయమ్ - ఉట
జమ్-ధామ॥ ౧ ॥ స ॥ - నివేశః ॥పు॥ - శరణమ్॥న॥-
క్షయః ॥పు॥] అధిక పాఠము.

సంజననమ్-చతుశ్శాలమ్॥న॥౨-నలుదిక్కులనభి
ముఖముగా నడుమ నెడమువిడిచికట్టిన యింటిపేళ్లు,
A quadrangle.

వర్ణ శాలా॥నీ॥-ఉటజః॥ష్ట॥౨-మునీనాంతత్ =
మునులయొక్క యింటిపేళ్లు, A hermitage; a hut.

చైత్ర్యమ్-ఆయతనమ్ ॥న॥ ౨-యజ్ఞ శాలపేళ్లు,
బౌద్ధాలయమనియు రచ్చుచెట్లనియుం గొందఱు.
An altar; a monument; a sacred tree.

వాజశాలా - మస్తరా ॥ నీ॥ ౨-గుఱ్ఱపుశాల
పేళ్లు, A stable. [ట్రము, A workshop.

ఆవేశనమ్॥న॥-శిల్పిశాలా॥నీ॥ ౨ - కంసాలకొ
ప్రపా-పానీయశాలికా॥సి॥౨-చలిపందిరిపేళ్లు,
A place of refreshment.

మరః॥ పు॥ ౧ - ఛాత్రాదినిలయః = శిష్యులు
సన్న్యాసులు మొదలగువారిగృహముపేరు, A con-
vent of ascetics. A school of students.

గజ్ఞా॥నీ॥-మదిరాగృహమ్ ॥ న॥ ౨-మద్యము
చేయునింటిపేరు, A tavern.

గర్భాగారమ్-వాసగృహమ్॥ న॥౨-పడుకట్టిల్లు
మొదలైన యింటిలోపలిభాగముపేళ్లు, An inner
and private room. ఇందు మొదటిది దేవునిగర్భ
గృహమని కొందఱు.

అరిప్తమ్ - సూతికాగృహమ్ ॥ న ॥ ౨ - పురి
టింటిపేళ్లు, The lying-in-chamber.

[కుటిమః॥ష్ట॥౧-తాతికట్టనపు వేలపేరు. చద్ద

శాలా శిరోగృహమ్]

వాతాయనం గవాక్ష

(సాన్య) న్నణ్డపో (2
స్త్రీ) జనాశ్రయః

హర్త్యాది (ధనినాం
వాసః)

ప్రాసాదో (దేవ భూ
భజామ్) ౨౭

సాధో (2 స్త్రీ) రాజనద
నముపకార్యోపకారికా

స్వస్తిక స్వర్వతో భ
ద్రో నన్ద్యావర్తాద యో
(2 పిచ) ౨౮ (విచ్ఛన్ద
కః ప్రభేదా హి భవన్తీ
శ్వరసద్నామ్) ।

(స్త్ర్యగారం భూభుజా)
మన్తఃపురం (సాన్య) దవ
రోధనమ్ ౨౯ శుద్ధా

స్త శ్చవరోధశ్చ
(సాన్య) దట్టః ఔమ
(మన్తీయామ్) ।

A fortified place in
front of a building;
The back of an edifice.

శాలా సీ - శిరోగృహమ్ స ౨ - వై మేడపేళ్లు,

An apartment on the house top. [A window.
వాతాయనమ్ స - గవాక్షః పు ౨ - కిటికీల పేళ్లు,
మణ్డపః పు - జనాశ్రయః పు ౨ - ఆస్థానము
మొదలయిన మండపము పేళ్లు, A temporary
hall, a sanctuary.

హర్త్యమ్ స ౧ - ధనినామ్ = ధనికులయొక్క,
వాసః = గృహము పేరు, ఆదిశబ్దము చేత అట్టాల
కాది నామములును గలవు The abode of the
wealthy. A grand edifice.

ప్రాసాదః పు ౧ - దేవభూభుజామ్ = దేవగృహమున
కుసురాజగృహమునకును పేరు, A temple or palace.

సాధః పు - రాజనదనమ్ స - ఉపకార్యా - ఉప
కారికా సీ ౪ - రాజగృహము పేళ్లు, A royal
residence. ఉపకార్యోపకారికాశబ్దములు గుడా
రము పేళ్లని కొందఱు, A tent.

స్వస్తికః - స్వర్వతో భద్రః - నన్ద్యావర్తః - విచ్ఛన్దకః
పు ౪ - ఆదిశబ్దము చేత రుచకనర్థమానములు
మొదలై నవియు, ఈశ్వరసద్నామ్ = రాజదేవగృహ
ములయొక్క, ప్రభేదాః = ద్వారభేదాదిభేదములచే
తఁబుట్టిన రచనావిశేషములు, భవన్తి = అగుచున్నవి.

అన్తఃపురమ్ - అవరోధనమ్ స - శుద్ధాన్తః - అన
రోధః పు ౪ - భూభుజామ్ = రాజులయొక్క, స్త్ర్యగా
రమ్ = స్త్రీలున్న యింట పేరు, Seraglio; harem

అట్టః పు - ఔమమ్ - (పా) ఔమమ్ పు ౨ -
యుద్ధము చేయుటకయి వాకిట మణ్డపముమీఁదఁ
గాని కొత్తశముమీఁదఁగాని కట్టినయిండ్లపేళ్లని
కొందఱుందురు. మేడలకు వెనుకదిక్కున గట్టి
యుండు గృహముపేళ్లని కొందఱుందురు.

ప్రభూణ ప్రభుణానిన్ద్రా
బహిర్ద్వార ప్రకోష్ఠకే॥

గృహవగ్రహాశీదేహా

ల్యజ్ఞణంచత్వరాజరే
(అధస్తా ద్దారుణి) శిలా

నాసా (దారుపరి సి
థిమ్)॥ 3౧॥

ప్రచ్ఛన్న మస్తర్వా
రం(స్వాత్)

పక్షుద్వారంతుపక్షకః

వలీక సీధే పటలప్రా

స్తే(౭౪)

పటలం ఛదిః॥ 3౨॥

గోపానసీ (తు వలభీ

చ్ఛాదనేన క్త దారుణి)

కపోతపాలికాయాం

తు విటజ్ఞం (పుష్పపుం

సకమ్)॥ 33॥

(స్త్రీ) బాహ్యద్వారం ప్ర

తీహరః

(స్వా)ద్వితర్దిస్తువేదికా

తోరణో (౭స్త్రీ) బ

హిర్ద్వారమ్

ప్రభూణః-ప్రభుణః-అలిన్ద్రః (పా)అలిన్ద్రః॥ పు॥

3 - తలవాకిటిముందట నుండు ప్రకోష్ఠముపేళ్లు,

A terrace before the house door, portico.

గృహవగ్రహాశీ-దేహలీ॥సీ॥౨-కడపపేళ్లు, The
threshold. [ముంసిపేళ్లు, A court or yard.

అజ్ఞణమ్(పా)అజ్ఞసమ్-చత్వరమ్-అజరమ్॥న॥3-

శిలా॥సీ॥౧-అధస్తాద్దారుణి=కడపక్రిందిత్రొక్కు

దుమ్రాను, అడ్డకమ్మి, The lower timber of a gate.

నాసా॥సీ॥౧-ఉపరిసిథిమ్దారు=కడపకుపై నుం

డుమ్రాను, లక్ష్మకమ్మి, The upper timber.

ప్రచ్ఛన్నమ్-అస్తర్ద్వారమ్॥న॥౨-లోపలివాకి

టిపేళ్లు, A private door. [A back door.

పక్షుద్వారమ్॥న॥-పక్షకః॥పు॥౨-దిడ్డివాకిలిపేళ్లు,

వలీకమ్ - నిధమ్ - పటలప్రాస్తమ్॥న॥3-

చూరుగొణిగపేళ్లు, The edge of the thatch.

పటలమ్-ఛదిః॥మ్, సీ॥౨-కప్పపేళ్లు, Roof

గోపానసీ॥సీ॥౧-వలభీచ్ఛాదనే = కొణిగ

కాధారమైనపట్టెను గప్పచున్న, వక్రదారుణి =

వంకరమానిపేరు. కొండలు గోపానసీవలభీశబ్ద

ములు రెండును గృహమునకు కప్పైన వక్ర

దారువుపేళ్లందురు, The wood of a thatch.

కపోతపాలికా॥సీ॥-విటజ్ఞమ్॥ష్ప॥౨-హ

న్ద్రవిహారస్థానాదులయందు జతురమైన పక్షు

లుండు మృత్యుపెళ్లు, Aviary or dovecot.

బాహ్యః॥౧, సీ॥-బాహ్యమ్॥న॥-ప్రతీహరః॥పు॥

3-వాకిటిపేళ్లు, A gate; entrance. [seat,

వితర్ది-వేదికా॥సీ॥౨-అరుగపేళ్లు, A raised

తోరణం॥ష్ప॥-బహిర్ద్వారమ్॥న॥౨-పుష్ప

మాలికాదులు గట్టుటకొరకు గృహము వెలుపల

		స్థంభద్వారముచే నిర్మింపఁబడిన ద్వారముపేళ్లు, The outer gate, an ornamental arch
(పురద్వారంతు) గో పురమ్	3౪	గోపురమ్ న ౧ - పురద్వారమ్ = పట్టణపు నాళిలిపేరు, A city gate or temple gate
(కూటం సూర్యుని య) స్థాపితం (స్తంభ)		హస్తినిఖి పు ౧-పట్టణపువాకిట శత్రువులు గొట్టుకొరకుండు నిమోన్నానముగా వేసినమంటి దిన్నెపేరు, A turret protecting the approach to the gate of a city or fort.
(స్తంభశ్రీమం) కవాట మరం (తుల్య)		కవాటమ్ (పా) కచాటమ్-అరరమ్ ప్రి ౨- తలుపుపేళ్లు, A door.
(తద్విష్కమ్) ౭ర్గ లం (ననా)	3౫	అగ్గలమ్ స్ప ౧ - తద్విష్కమ్ = ఆతలుపు యొక్క గడియనూనిపేరు, Door-bolt or bar.
ఆరోహణం (స్థా) త్సోపానం		ఆరోహణమ్-సోపానమ్ న ౨-సోపానముల పేళ్లు, Stairs, steps of a staircase.
నిశ్చేణి స్వధిరోహణీ		నిశ్చేణి - అధిరోహణీ సీ ౨ - నిశ్చేనపేళ్లు, A ladder.
సమ్రాజ్యసీ శోధసీ (స్థా) త్సంకరో-౭వకర (స్త యా 3౬ ట్రి ప్రి)		[A broom. సమ్రాజ్యసీ-శోధసీ సీ ౨ - చీపురుకీట్టపేళ్లు, సంకరః-అనకరః పు ౨-తియా = అచీపురు కట్టచే, ట్రి ప్రి = తుడుచుబడిన ధూళి మొదలైన దానిపేళ్లు, Dust or sweepings.
ముఖం నిస్సరణమ్		ముఖమ్-నిస్సరణమ్ న ౨- ఇంటివాకిటనుం డు ప్రదేశముపేళ్లు, The entrance of a house.
సన్నివేశో నికర్షణమ్		సన్నివేశః పు -నికర్షణమ్ న ౨-పట్టణము చుట్టువాటిసబయలుపేళ్లు, An open space in a town or village.
(సమా) సంవసధ గ్రామా		సంవసధః-గ్రామః పు ౨ - గ్రామముపేళ్లు, A village.
వేశభూ ర్వాస్తు (ర స్త్రియామ్)	3౭	వేశభూః సీ -వాస్తుః ప్ప ౨-ఇల్లుగట్టుటకు యోగ్యమయినభూమిపేళ్లు, Building-ground. The site of a habitation.
గ్రామాస్త ముపశ		గ్రామాస్తమ్ - ఉపశల్యమ్ న ౨-గ్రామ

ల్యం (స్యాత్)

సీమసీమే (స్త్రీయూ
ముఖే)।

ఘోష ఆభిషల్లి (స్యా)

తస్క-శాశ్వబరాలయః॥

ఇతి పురపద్యః

మహిధ్రఃఖరిత్తైభృ
దహార్య ధర పర్వతాః
అస్తి గోత్ర గిరిగ్రా
వాచల శైల శిఖోచ్చ
యాః॥౩౯॥ లోకాలోక
శ్చక్రవాల

స్త్రికూట స్త్రిశకు
(తస్మాన్)।

అస్తస్తవరమత్తైభృ

దుశయఃపూర్వపర్వ
తః ॥ ౪౦ ॥

[హిమాలయోద్రి
రాజ సన్న్యస్తలయ
శ్చస్తనాలయః॥]

హిమవాన్నిషధో వి
న్ధో మాల్యవాన్ పా
రియాత్రికః । గన్ధమాద
న మన్యేచ హేమకూ
టాదయో సగాః॥ ౪౧ ॥

సమీపస్రదేశములపేర్లు, Space near a village.
సీమా॥౩౯॥-సీమా॥ ఆ, సీ॥ ౨- పాలిమేరగుఱు
తుపేర్లు, The boundary or limit.

ఘోషః॥పు॥-ఆభరవల్లి॥ సీ॥ ౨-గొల్లపల్లెపేర్లు,
A station of cow-herds

పక్క-శా-శబరాలయః॥పు॥ ౨-బోయపల్లెపేర్లు,
The abode of the lowest men.

పర్వతములతోఁ జేసెన పదసమూహము ముగిసెను.

మహిధ్రః-శిఖరీ॥ ౩౯॥-త్తైభృత్ - అహార్యః-
ధాః- పర్వతః. అస్తిః- గోత్రః- గిరిః- గ్రావా॥ ౩౯॥
అచలః- శైలః- శిఖోచ్చయః॥ పు ॥ ౪౦- కొండపేర్లు,
A mountain or hill.

లోకాలోకః-చక్రవాలః॥ పు ॥ ౨- భూమికిఁ
గోటపలెఁ జుట్టుకొనియుండు పర్వతము పేర్లు,
A range surrounding the earth.

త్రికూటః- త్రిశకుత్॥ ౪౦॥ పు ॥ ౨-త్రికూట
పర్వతముపేర్లు, A hill with three peaks.

అస్తః-చుమత్తైభృత్॥ పు॥ ౨ - అస్తపర్వ
తముపేర్లు, The western mountain.

ఉదయః - పూర్వపర్వతః॥పు॥ ౨ - ఉదయ
పర్వతముపేర్లు, The eastern mountain.

హిమాలయః-అద్రిరాజః॥ పు॥ ౨ - హి-
త్పర్వతముపేర్లు, మలయః - చందనాలయః
-౨-మలయపర్వతముపేర్లు.

హిమవాన్॥ త్॥- నిషధః - విన్ధ్యః - మాల్య
వాన్॥ త్॥-చారియాత్రికః॥ పు ॥-గన్ధమాదసమీ
॥౪౧॥ ౨ - మఱియు హేమకూటము మొదలైనవి
ప్రత్యేకపర్వతములు.

పాషాణ ప్రస్తర గ్రా
ప లాశ్వాన శిలా
పత్.

కూటో (ఽస్త్రీ) శిఖ
రం శృంగం

ప్రపాతస్తు తటో భృ
గః॥ రం॥

కటకో (ఽస్త్రీ నిత
మ్యోఽద్రేః)

స్నుః ప్రస్థ స్సాను (ర
స్త్రీయామ్)

ఉత్సః ప్రసవణం

వారిప్రవాహో ని
ర్యో ర్ఘరః॥ రం॥

దరీతు కన్దరో (వాస్త్రీ)
(దేవఖాతబిలే) గుహా
గహ్వరం

గణైశ్చైలా (స్తుచ్యుతాః
గోపలాగిరేః) ॥ రం॥

ఖనిః (స్త్రీయా) మా
కరః (స్యాత్)

పాదాః ప్రత్యస్తప
ర్వతాః॥

ఉపత్యకా (ఽద్రేరా

పాషాణః - ప్రస్తరః - గ్రావా ॥ న్ - ఉపలః -
అశ్వా ॥ న్ ॥ పు - శిలా - దృవత్ - [పా] దృశత్ ॥
ద్ ॥ సీ 2- రాతిపేళ్లు, A stone or rock.

కూటః॥ ప్ను - శిఖరమ్ ॥ ప్ను - శృంగమ్ ॥ న 3-
పర్వతశిఖరముపేళ్లు, A peak or summit.

ప్రపాతః - తటః - భృగుః॥ పు 3- కొండచుట్టిపేళ్లు,
A precipice; a slope.

కటకః॥ ప్ను ॥ 1- అద్రేః నితమ్భః = కొండనడుము
పేరు, The side or ridge of a mountain.

స్నుః - ప్రస్థః॥ పు - సానుః॥ ప్ను 3 - పర్వతము
యొక్క సమమయిన భూమిపేళ్లు, Table land.

ఉత్సః॥ పు - ప్రసవణమ్ ॥ న 1- కొండయూట
పేళ్లు, A fountain or spring.

వారిప్రవాహః - నిర్ఘరః - ర్ఘరః ॥ పు - [పా]
ర్ఘో ॥ సీ 3- కొండయందుఁ బుట్టిన జలప్రవాహము
పేళ్లు, A cascade, waterfall. [An artificial cave.

దరీ ॥ సీ - కన్దరః॥ పు 1- పర్వతబిలముపేళ్లు,
గుహా ॥ సీ - గహ్వరమ్ ॥ న 1- 1- దేవఖాత
బిలే = దేవతలచేతఁ ద్రవ్వించిన బిలముపేళ్లు,
A natural cave; a den.

గణైశ్చైలాః ॥ పు ॥ 1- గిరేః = పర్వతమునుండి,
చ్యుతాః = జాతిన, స్థూలోపలాః = గొప్పరాళ్లపేళ్లు,
Huge rocks fallen from a mountain.

ఖనిః [ప] ఖానిః॥ సీ - ఆకరః॥ పు 1- లోహ
రత్నాదులు పుట్టుగనిపేళ్లు, A mine.

పాదాః - ప్రత్యస్తపర్వతాః॥ పు 1- పెద్దకొం
డనమీపమునందుఁ జుట్టుకొనియున్న తిప్పలపేళ్లు,
Hillocks near a mountain.

ఉపత్యకా ॥ సీ 1- అద్రేః = పర్వతముయొక్క, ఆ

సన్నా భూమి)

సన్నాభూమిః = సమీపమైన క్రిందటి భూమిపేరు,
Land near the foot of a mountain.

(రూర్ధ్వ) మధిత్యకా॥

అధిత్యకా॥ సీ॥ ౧ - రూర్ధ్వమ్ = పర్వతముయొక్క
మీది భూమిపేరు, Land on a mountain.

ధాతు (స్థాన శిల) ద్యుప్రే॥

ధాతుః॥ పు॥ ౧ - అద్రేః = పర్వతముయొక్క,
మనశ్శిలా = హరినాళము, ఆది = మొదలయిన
శిలావికారముల కన్నిటికిని సామాన్యనామము,
A mineral or fossil. [Red chalk.గైరికం(తువిశేషతః)।
నికుఞ్జకుఞ్జా (వాక్టీ బే
లతాదిహితోదరే) ॥గైరికమ్ ॥ న ॥ ౧ - వాని విశేషనామము,
నికుఞ్జః-కుఞ్జః॥ పు॥ ౨ - లతాదిహితోదరే =
తీరాలు మొదలయిన వానిచేతఁ గప్పబడి గృహ
మువలెనున్న పొదలపేళ్లు, A bower; a place
overgrown with creepers, &c.

ఇతిశైలవర్గః.

పర్వతములతోఁ జేరిన పడసమూహము ముగిసెను.

అట వ్యరణ్యం విషినం
గహనం కాననం వనమ్।
A grove.అటవీ॥ సీ॥ - అరణ్యమ్ - విషినమ్ - గహనమ్ - కా
ననమ్ - వనమ్॥ న ॥ ౨ - అడవిపేళ్లు. కాననవనశబ్ద
ములు తోటకును పేళ్లని కొందఱందురు, A forest.

మహారణ్య మరణ్యానీ

మహారణ్యమ్॥ న॥ - అరణ్యానీ॥ సీ॥ ౨ - దొడ్డ
యడవిపేళ్లు, A large forest.

గృహారామ స్తు నిష్కుటః॥

గృహారామః-నిష్కుటః॥ పు॥ ౨ - ఇంటిచేరు
నున్న తోటపేళ్లు, A grove near a house.ఆరామ (స్నాన) దుప
వనం (కృత్రిమం వనమే
వతత్) ।ఆరామః॥ పు॥ - ఉపవనమ్॥ న॥ ౨ - కృత్రిమమ్ =
మనుష్యులు పెట్టిన, తద్వనమ్ = ఆవనము పేళ్లు,
A garden.(అమాత్య గణికాగే
హోపవనే) వృక్షవాటి
కా॥వృక్షవాటికా॥ సీ॥ ౧ - అమాత్యగణికాగే
హోపవనే = ప్రధానులయొక్కయు వేశ్యలయొక్కయు
యిండ్లలోపలి తోటపేరు.(పుమా) నాక్రీడ ఉ
ద్యానం (రాజస్నానాఆక్రీడః॥ పు॥ - ఉద్యానమ్॥ న॥ ౨ - సాధారణమ్ =
సకలజనులకు సాధారణమయిన, రాజ్యః = రాజు

రణం వనమ్)।

(స్వాదేవ) ప్రమ
దావన (మన్తఃపురోచి
తమ్) ॥ ౪౮॥

వీధ్యాళి రావలిః ప
క్షి శ్రేణీ
రేఖా స్తు రాజయః ।

వన్యా (వనసమూహే
న్యా)

దమ్బురో లభినమౌ
ద్భిది ॥ ౫౦॥

వృక్షోమహీరుహశ్చ
ఖి విటపీ పాదప స్తరుః । అ
నోకహః కుటస్సాలః ప
లాశీద్రుద్రుమాగమాః ॥

వానస్పత్యః (ఫలైః
పుష్పాత్)

(తై రపుష్పా) ద్వన
స్పతిః ।

ఓషధ్యః (ఫలపాకాంతాః)

(స్వా) దవన్ధ్యః ఫలే
గ్రహిః ॥ ౫౨॥

యొక్క, వనమ్ = ఉపవనము పేళ్లు, A public park.

ప్రమదావనం [పా] ప్రమదవనమ్ ॥ న ॥ ౧-
అన్తఃపురోచితమ్ = అంతఃపురమునకు మాత్ర
ముచితమైన, ఏతదేవ = ఈరాజుతోట పేరు,
A royal pleasure garden.

వీధిః-ఆలిః - ఆవలిః - పక్షిః-శ్రేణీ ॥ నీ ॥ ౫-
పక్షిమాత్రము పేళ్లు, A row or range.

రేఖా (పా) లేఖా-రాజి ॥ నీ ॥ ౨- ఎడతెగక
దట్టమైన పక్షిపేళ్లు, A continuous line.

వన్యా ॥ నీ ॥ ౧ - వనసమూహము పేరు,
A multitude of groves.

అమ్బురః[ప]అమ్బురః-అభినమౌద్భిత్ ॥ చ్ ॥ పు॥
౨-క్రొత్తమొలక పేళ్లు, A germin or sprout.

వృక్షః-మహీరుహః-శాఖి ॥ న్ ॥ - విటపీ ॥న్ ॥-
పాదపః-తరుః - అనోకహః-కుటః - సాలః - పలాశీ-
న్ ॥-ద్రుః-ద్రుమః-అగమః ॥. పు ॥ ౧౩-వృక్షము
పేళ్లు, A tree.

వానస్పత్యః ॥ పు॥ ౧-పుష్పాత్ = పుష్పమువల
నంబుట్టిన, ఫలైః = ఫలములతోఁగూడిన మామిడి
మొదలయిన వృక్షముల పేరు, A tree fructify-
ing form blossoms: as the mango &c.

వనస్పతిః ॥ పు॥ ౧-అపుష్పాత్ = పుష్పాలులేక
కలిగిన ఫలములతోఁగూడిన పనస మొదలయిన
వృక్షముల పేరు, A tree fructifying without
apparent blossoms: as the bread-fruit &c.

ఓషధ్యః ॥ నీ ॥ ౧-ఫలపాకాంతాః = పండుచు నేనశించు
అరటి వరి మొదలైన వాని పేరు, An annual plant.

అవన్ధ్యః-ఫలే గ్రహిః ॥ ౨ - గొడ్డుపూక ఫలించు
మాకు పేళ్లు, Fruitful.

వన్ధ్యోః ౭-ఫలోఽవ
కేశీ చ

ఫలవాన్ ఫలినః ఫలీ

ప్రభు ల్లోత్ఫుల్ల సం
ఫుల్ల వ్యాకోశ వికచ
స్ఫుటః || ౫౩ || ఫుల్ల
(శై)తే వికసితే

(స్వరసన్ధ్యాదయ స్త్రీ
మ) ।

స్థాణు (ర స్త్రీ) ధ్రువ
శృంగుః

(హ్రస్వశాఖాశిఫః)
క్షుపః || ౫౪ ||

(అప్రకాణే) స్తమ్భ
గుత్తా

వల్లితు వ్రతతిర్లతా ।

(లతాప్రతానినీ) వీరు
ద్దుల్లి న్యులప ఇన్యపి ||
౫౫ ||

(నగాద్యారోహ) ఉ
చ్చాయ ఉత్తేధ శోచీ
చ్చాయశ్చ (సః) ।

(అస్త్రీ) ప్రకాణస్కం
ధ్ర(స్వాస్త్యాలా చ్చా
ఖావధే స్తరోః) || ౫౬ ||

(సమే) శాఖా లతే

వన్ధ్యః-అఫలః-అవకేశీ || స || ౩-గొడ్డుమా
పేళ్లు, Barren; fruitless.

ఫలవాన్ || త || -ఫలినః-ఫలీ || స || ౩-తత్కాల
మునం బండియున్న మా నిపేళ్లు, Bearing fruit.

ప్రభుః - ఉత్ఫుల్లః - సంఫుల్లః - వ్యాకోశః-
[ప్రా] వ్యాకోహః-వికచః-స్ఫుటః-ఫుల్లః - వికసితః ||
౫-వికసించినదానిపేళ్లు, Blown as a flower.

అవంధ్య శబ్దము మొదలు వికసితశబ్దము వఱ
కు నన్నిశబ్దములును త్రిలింగములు.

స్థాణుః || ప్ష || -ధ్రువః-శృంగుః || పు || ౩-మోటు
పేళ్లు, The trunk of a lopped tree.

క్షుపః || పు || ౧-కుటుచకొమ్మలును ఊడలును
గలిగియున్న గుఱ్ఱమాకు పేరు, A small tree
with short branches.

స్తమ్భః-గుత్తః || పు || ౨-ప్రకాండము లేక ఆకులుత
టుచుగాఁగలదానిపేళ్లు. ప్రకాండమనవేళ్ల కును కొ
మ్మలకునునడుమనుండుభాగము, A shrub.

వల్లి[ప్ర]వల్లిః-వ్రతతి-లతా || నీ || ౩-తీగపేళ్లు,
Acreeper.

వీరుత్ || ధ్ || -గుల్లి నీ || నీ || -ఉలపః || పు || ౩-తీగల
గుంపుగల పొదపేళ్లు. ఆకులనమూహము గల
తీగపేళ్లు ని కొండలు, A spreading creeper.

ఉచ్చాయః-ఉత్తేధః-ఉచ్చాయః || పు || ౩-
నగాద్యారోహః = పర్వతాదుల పొడవు పేళ్లు,
The height of a tree, hill, &c.

ప్రకాణః || ప్ష || -స్కంధః || పు || ౨-మూలాత్ = వే
రు మొదలు, శాఖావధేః కొమ్మలవఱకుఁగల, తరోః =
చెట్టుయొక్క మధ్యభాగము పేళ్లు, The trunk.

శాఖా-లతా || నీ || ౨-కొమ్మపేళ్లు, A branch.

స్కన్ధశాఖా శాలే

శిఫా జటే ।

(శాఖా శిఫా) ౭ వరో
హ (స్యాన్మూలా చ్చా
గ్రంగతా లతా) ॥ ౫౭ ॥

శిరో ౭ గ్రం శిఖరం
(వానా)

మూలం బుధ్నో ౭
జ్ఞీనామకః ।

సారో మజ్జా (సహా)

త్వక్ (స్త్రీ) వల్కం వ
ల్కల (మస్త్రీయామ్) ॥

కాష్ఠం దా

ర్విస్థనంత్యేథ ఇథ్మ మే
ధస్సమిత్ (స్త్రీయామ్) ॥

నిమ్కుహః కోటరం
(వా నా)

వల్లరీ మజ్జరీ (స్త్రీ
యామ్) ॥ ౫౮ ॥

పత్రం పలాశం ఛద
నం దలం పర్ణం ఛదః
(పుమాన్) । పల్ల ప్లా
(౭స్త్రీ) కిసలయం

విస్తారోవిటహో (౭స్త్రీ)

స్కన్ధశాఖా-శాలా ॥సీ॥ ౨-మూలము మొదటి
కొమ్మపేళ్లు, A principal branch.

శిఫా-జటా ॥సీ॥ ౨-చెట్టుమొదటియూడలపేళ్లు,
A fibrous root.

అవరోహః ॥పు॥ ౧-శాఖాశిఫా = చెట్టుకొమ్మల
యందలి యూడలకును, మూలాత్ = చెట్టు మొ
దటనుండి, అగ్రమ్ = కొనవజకు, గతా = పోయిన,
లతా = తీగెకును పేరు, A scandent fibre.

శిరః ॥న॥-అగ్రమ్ ॥న॥ -శిఖరమ్ ॥ ప్ష ॥ ౩-చెట్టు
కొనపేళ్లు, The top or crown of a tree.

మూలమ్ ॥న॥ - బుధ్నః [పా] బ్రధ్నః - ఆజ్ఞీ
నామకః ॥పు॥ ౩-చెట్టుమొదటిపేళ్లు, The root.

సారః-మజ్జా ॥న॥, పు॥ [ప] మజ్జా ॥సీ॥ ౨-చెట్టు
లోనుండు చేపపేళ్లు, The pith.

త్వక్ ॥ చ్, సీ॥-వల్కమ్-వల్కలమ్ ॥ ప్ష ॥ ౩ -
నారపేళ్లు, The bark.

కాష్ఠమ్-దారు ॥న॥ ౨-కొయ్యపేళ్లు, Wood.
ఇన్ధనమ్ - ఏధః ॥ న॥ - ఇథ్మమ్ ॥న॥ - ఏధః ॥
పు॥-సమిత్ ॥ ధ్, సీ॥ ౫-సమిధలపేళ్లు, Fuel.

నిమ్కుహః ॥పు॥-కోటరమ్ ॥ ప్ష ॥ ౨-మూనితో
ట్టపేళ్లు, The hollow of a tree.

వల్లరీ-మజ్జరీ ॥సీ॥ ౨-పువ్వులగు త్రికిగాని పూ
చిన కొమ్మకుఁగానిపేళ్లు. ఇవి ఇకారాంతములును,
A flower-stalk; a compound pedicel.

పత్రమ్-పలాశమ్ - ఛదనమ్-దలమ్-పర్ణమ్ ॥
న॥-ఛదః ॥పు॥ ౭-ఆకులపేళ్లు, A leaf; foliage.

పల్లవః ॥ ప్ష ॥ - కిసలయమ్ ॥న॥ ౨-చిగురుపేళ్లు.
ఆకులతోఁగూడిన గంటుపేళ్లని కొండఱుందురు. A
sprout or shoot. A twig full of young leaves

విస్తారః ॥పు॥ - విటహః ॥ ప్ష ॥ ౨ - కొమ్మలు

యామ్)॥

౬౦॥ చిగుళ్లు మొదలయిన వాని సమూహము పేళ్లు.

The bianch & its shoot.

(నృతూదీనాం ఫలం) సస్యం

సస్యమ్ [పా]శస్యమ్॥న॥౧-వృక్షములు మొదలయినవానిఫలము పేరు, Fruit; crops; harvest.

వృంతం ప్రసవబద్ధనమ్॥

వృంతమ్-ప్రసవబద్ధనమ్ ॥న॥ ౨-తొడిమపేళ్లు, The foot stalk of a leaf or fruit; the peduncle.

(ఆమే ఫలే) శలాటు

శలాటుః॥త్రి॥౧-పండనికాయ, Unripe fruit.

(స్నాన్య చ్ఛపే)వా

వానమ్ ॥ త్రి ॥ ౧ - ఎండుకాయపేరు, Dried

న(ముఖే త్రిమ)॥ ౬౧॥

fruit.

తూరకో జాలకం (క్రీజే)

తూరకః॥ పు॥ - జాలకమ్॥ న॥ ౨ - కొండలు పసరుమొగ్గలకును, కొండలు పసరుకాయలకును, కొండలు మొగ్గలగుమికిని పేళ్లని చెప్పిరి. A bud or germ.

కలికా కోరకో(౭ స్త్రీ యామ్) ।

కలికా॥స్త్రీ॥-కోరకః ॥ ప్లు ॥ ౨-ఇంచుకంతవృద్ధి నొందిన మొగ్గలపేళ్లు, An unblown flower.

(స్వా) ధ్గుచ్ఛక స్తుప్త బకః

గుచ్ఛకః- స్తబకః ॥పు॥ ౨ - గన్నేరుమొదలైన నానియందు నొకకొమ్మయందు గానంబడు ననేక పుష్పములగుత్తిపేళ్లు, A cluster of blossoms.

కుట్టలో ముకులో (౭ స్త్రీ యామ్)॥ ౬౨॥

కుట్టలః॥పు॥ - ముకులః॥ప్లు ॥ ౨-అపుడువికసించ గల మొగ్గలపేళ్లు, An opening bud

(స్త్రీయ) స్సుమనసః పుష్పం ప్రసూనం కుసుమం సుమమ్ ।

సుమనసః॥స్, స్త్రీ, బ॥ - పుష్పమ్-ప్రసూనమ్-కుసుమమ్-సుమమ్॥ న॥ ౫ - పువ్వులపేళ్లు, సుమన శృబ్దము ఏకవచనమానుగలదు, A flower.

మకరందః పుష్పరసః

మకరందః-పుష్పరసః ॥పు॥ ౨ - పూదేనెపేళ్లు, The honey of flowers.

పరాగ స్సుమనోరజః॥

పరాగః॥పు॥ - సుమనోరజః॥ స్,న॥ ౨-పుష్ప

౬౩॥

డిపేళ్లు, The pollen of a flower ; farina.

(ద్విహీనం ప్ర స వే నర్వం)

నర్వమ్- (రాగలవృక్షలతాదులు)అన్నియు, ప్ర సవే=పుష్పఫలవాచకమైనపుడు, ద్విహీనమ్ = స్త్రీ లింగపుల్లంగములులేనిది. నపునకమేయనుట.

(హరితక్వాదయః స్త్రీ
యామ్) ।

అశ్వత్థవైణవస్లాక్ష
నైయగోధైజుదం (ఫ
లే)॥ ౬౪॥ జార్వాతంచ
(ఫలేజమ్భావ్వి)జమ్భా
(స్త్ర)జమ్భజామ్భవమ్
(పుష్పేజాతీ ప్రభృత
య స్వలిక్ష్ణా)

(ప్రీహయః ఫలే) ॥

౬౫॥

(విదార్యాద్యా స్తు
మూలే౭పి)

(పుష్పేక్షీ బే౭పి పా
టలా)।

బోధిద్రుమశ్చలదలః

పిప్పలః కుజ్జరాశనః॥

అశ్వత్థే ౭థకపిత్థే

శ్చన్యుర్దధితగ్రాహిమన్త

థాః(తస్మిన్) దధిఫలః

పుష్పఫలదస్తశతావపి ॥

ఉదుమ్బరే జన్తుఫలా

హరితక్వాదయః=హరితకి కోశాతకి మొదలై
నవి, ప్రసవే = పుష్పఫలవాచకమైనపుడు, స్త్రీ
యామ్=స్త్రీలింగమునందు వర్తించును.

అశ్వత్థమ్ - వైణవమ్ - స్లాక్షమ్ - నైయగో
ధమ్-విజుదమ్-బార్వాతమ్ ॥ ౬౪॥ ౬-వరుసగా అశ్వ
త్థాది వృక్షముల ఫలముపేర్లు.

జమ్భాః||సీ||-జమ్బు-జామ్భవమ్॥౩ - జమ్భావ్విః
ఫలే=నేరేడిపండుపేర్లు. The rose-apple fruit.

జాతీ ప్రభృతయః=జాతీ మల్లికా శేఫాలికాది
శబ్దములు, పుష్పే = పుష్పవాచకములైనపుడు,
స్వలిక్ష్ణాః = తమలింగములుగలవి, స్త్రీలింగము
లేయనుట.

ప్రీహయః=ప్రీహిమాషముద్గయవాదిశబ్దము
లు, ఫలే=ఫలవాచకమయినపుడు, స్వలిక్ష్ణాః=తమ
లింగములుగలవి. పుల్లింగములేయనుట.

విదార్యాద్యాః=విదారీ గమ్భారీ మొదలైన
శబ్దములు, మూలే౭పి=పుష్పమునకేకాక మూల
మునకు వాచకములయినపుడును, స్వలిక్ష్ణాః=తమ
లింగములుగలవి. స్త్రీలింగములేయనుట.

పాటలా=పాటలాశబ్దము, పుష్పే=పుష్పవాచక
మయినపుడు, క్షీ బే౭పి=నపుంసకలింగమునందును,
అపిశబ్దమువలన స్త్రీలింగమునందును వర్తించును.

బోధిద్రుమః-చలదలః-పిప్పలః - కుజ్జరాశనః -
అశ్వత్థః॥పు॥ ౫-రావిచెట్టుపేర్లు, The holy fig-tree;
Ficus religiosa.

కపిత్థః - దధితః-గ్రాహీ ॥౬॥ - మన్తధః-దధి
ఫలః-పుష్పఫలః -దస్తశరః॥ పు॥ ౭- వెలగచెట్టు,
The wood-apple tree. Feronia elephantium.

ఉదుమ్బరః - జన్తుఫలః - యజ్ఞాజ్ఞః-హేమదు

యజ్ఞాజ్ఞోహేమదుగ్ధకః

కోవిదారేచమరికః

ద్దాలో యుగపత్రకః

సప్తపల్లె విశాలత్వ

కాఞ్చరదోవిషమచ్ఛదః

ఆరగ్వధే రాజవృక్ష

శమ్మాక చతురజ్జులః

ఆరేవత వ్యాధిఘాత

కృతమాల సువర్ణ కాః

(స్వ)ర్జమ్బిరే దస్తశతజ

మృజమ్బిరజమ్బులః

వరుణే వరణ స్సేతు

స్తి క్తశాకః కుమారకః

పున్నాగే పురుష స్తు

జ్ఞ కేసరో దేవవల్లభః

పారిశద్రే నిమ్మతరు

రన్దారః పారిజాతకః

తినీశే న్యస్తనో నేమీ

రథద్రు రతిముక్తకః

వజ్జుల శ్చిత్రకృచ్చా

(ధద్వా) వీతన కవీత

నా ఆమ్రతకే

మఘాకే తు గుడపు

ష్వమధుద్రుమా || ౭౩ ||

వానప్రస్థ మధుష్టీతా

జలజేత్ర మఘాలకః

వీతా గుడఫల స్సృంసీ

గ్ధకః || పు || ర-అత్తిచెట్టుపేళ్లు, Glomerous fig-tree.

కోవిదారః - చమరికః-కుద్దాలః - యుగపత్ర

కః || పు || ర-ఎట్టికాంచనపుచెట్టుపేళ్లు, Mountain

ebony. Bauhinia variegata.

సప్తపల్లెః || పు || విశాలత్వక్ || చ్, సీ || శారదః ||

పు || పా || శారదీ || సీ || విషమచ్ఛదః || పు || ర-ఏడాకు

లరటిపేళ్లు, Echites scholaris.

ఆరగ్వధః [ప] ఆరుగ్వధః - రాజవృక్షః - శ

మ్మాకః [పా] శమ్మాకః-సమ్మాకః-చతురజ్జులః-

ఆరేవతః - వ్యాధిఘాతః-కృతమాలః - సువర్ణకః ||

పు || ర-రేలచెట్టుపేళ్లు, Cassia fistula.

జమ్బిరః-దస్తశరః - జమ్మః-జమ్బిరః - జమ్మ

లః || పు || ౫-నిమ్మచెట్టుపేళ్లు, Lemon tree.

వరుణః-వరణః - సేతుః-తిక్తశాకః - కుమార

కః || పు || ౫-ఉలిమిరిచెట్టుపేళ్లు, Crataeva Tapia.

పున్నాగః-పురుషః - తుంగః-కేసరః - దేవవల్ల

భః || పు || ౫-సురహన్న పేళ్లు, Rottlera tinctoria.

పారిశద్రః-నిమ్మతరుః-మందారః- పారిజాతకః ||

పు || ర-పారిజాతముపేళ్లు, Coral tree.

తినీశః-న్యస్తనః - నేమిః-రథద్రుః - అతిముక్త

కః-వజ్జులః - చిత్రకృత్ || పు || ౭-నెమ్మిచెట్టుపేళ్లు,

Dalbergia Oujeinensis.

వీతనః-కవీతనః-ఆమ్రతకః || పు || ౩-అంబాశపు

చెట్టుపేళ్లు, Spondias Mangifera.

మఘాకః-గుడపుష్పః - మధుద్రుమః - వాన

ప్రస్థః - మధుష్టీలః || పు || ౫ - ఇష్టమానిపేళ్లు.

Bassia latifolia. [పేరు]

మఘాలకః || పు || ౧-నీటంబుట్టిన యిష్టమాని

వీలుః-గుడఫలః-స్రంసీన్ || పు || ౩ - గోగుపేళ్లు,

Cassia sativa or Cassia sophera

(అస్తింస్తుగిరిసమృవే) ||
అక్షిట కస్తరాతా
(ద్వా)
నక్షిచేతు నికోచకః |
పలాశే కింశుకః పర్ణా
వాతపోధో

(౭౪) వేతసే || ౭౫ || రథా
భృపుష్ప విదుల శీతవా
నీర సజ్జులః |

(ద్వా) పరివ్యాధ విదు
లా నాదేయీ చామ్బు
వేతసే || ౭౬ ||

శోభాజ్ఞనే శిగు తీక్ష
గన్ధకాక్షిబమోచకః |
(రక్షో౭సా)

మధుశిగుస్సాన్య
దరిప్టః ఫేనిల స్సమా ||

బిల్వేశాణ్డీల్యశై లూసా
మాలూర శ్రీఫలా వపి
ప్లక్షో జటీ పర్కటీ
(స్యాత్)

న్యగోధో బహు
పాద్వటః || ౭౭ ||

గాలవ శ్యాబరో లోధ్ర
స్తీరీట స్తిల్వమార్జనా |

ఆమ్ర శుష్పతోరసా
లో

అక్షిటః-కస్తరాలః (పా) కర్పరాలః || పు ||
౧-గిరిసమృవే తస్మిన్=కొండగోగుపేళ్లు, Juglans
regia. [పేళ్లు, Alangium.

అక్షిలః-నికోచకః || పు || ౧ - ఊడుగుచెట్టు
పలాశః-కింశుకః-పర్ణః-వాతపోధః || పు || ౪ -
మోదుగుచెట్టుపేళ్లు, Butea frondosa.

వేతసః-రథః-అభృపుష్పః-విదులః (పా) విదు
రః-శీతః-వానీనః-సజ్జులః || పు || ౭- ప్రబృలిచెట్టు
పేళ్లు, The rattan plant.

పరివ్యాధః-విదులః-నాదేయీ || సీ || - అమ్బు
వేతసః || పు || ౪-నీరు ప్రబృలిచెట్టుపేళ్లు.

శోభాజ్ఞనః - శిగుః - తీక్షగన్ధకః - అక్షిబః -
(ప) అక్షిబః-మోచకః || పు || ౫- మునగచెట్టుపేళ్లు,
Hyperanthera Morunga.

మధుశిగుః || పు || ౧-ఎఱ్ఱపువ్వులమునగపేరు.
అరిప్టః-ఫేనిలః || పు || ౨- కుంకుడుచెట్టు పేళ్లు,
Soapnut tree.

బిల్వః-శాణ్డీల్యః-శై లూపః-మాలూరః-శ్రీఫలః
|| పు || ౫ - మారేడుచెట్టుపేళ్లు, Aegle Marmelos.
ప్లక్షః-జటీ || న్ || - పర్కటీ || న్ || పు || (ప) జటీ-
పర్కటీ || సీ || ౩- జువ్విచెట్టుపేళ్లు, Ficus venosa.

న్యగోధః - బహుపాత్ || ద్ || - వటః || పు || ౩-
మఱ్ఱిచెట్టుపేళ్లు, Banyan, or the Indian fig tree.
గాలవః - శ్యాబరః (పా) సాబరః - లోధ్రః-తిరీ
టః-తిల్వః-మార్జనః || పు || ౬- లొద్దుగుచెట్టుపేళ్లు,
Symplocos racemosa.

ఆమ్రః-చూతః-రసాలః || పు || ౩ - మామిడి
చెట్టుపేళ్లు, Mango tree.

(2-చా) సహకారో
(2-తిసారభః) || 2- ||

కుమ్భాఖలకే
బే) కాశిరో గుగ్గులుః
పురః

శేలుః శేష్ఠాకర్షితః
ద్వాలో బహువారిః ||
రాజాదనం ప్రియూల
శ్చ సన్నకర్షుర్ధనుః ప
టః

గమ్భారీ సర్వతో భ
ద్రా కాశ్మరీ మధుపర్ణి
కా || ౧౦ || శ్రీపర్ణి భద్ర
పర్ణి చ కాశ్మర్యశ్చ

(ప్రథ ద ద్వయో) | క
ర్కన్ధా ర్భదరీ కోలీ
ఘోటా

కువల ఫేనిలే || ౧౨ || సా
వీరం బదరం కోల

(మధ స్యా) త్సాద్వ
కణ్ఠకః | వికజ్జతస్సు
వావృత్తో గ్రానిలో వ్యా
ఘ్రపాదపి || ౧౩ ||

విరావతో నాగరశ్శో
నాదేయీ భూమిజమ్బు
కా |

తిన్దక స్ఫుర్జకశి
లస్కన్దశ్చ శితిసారకే ||

సహకారః || పు || ౧ - తిసారభః అసా = మిక్కిలిపరి
మళముగల మామిడి, A very fragrant of mango.

కుమ్భమ్ - ఉబాఖలకమ్ || స || - కాశికః -
గుగ్గులు - పురః || పు || ౫ - గుగ్గులపుచెట్టుపేళ్లు,
The baubul tree Bdelhum. కుమ్భాఖల
కమ్ - అని యేకనామముగాఁగొందఁబడుదురు.

శేలుః శేష్ఠాకః శీతః - ఉద్దాలః - బహువా
రకః || పు || ౫ - విగిచ్చెట్టుపేళ్లు, Cordia myxa

రాజాదనమ్ || స || - ప్రయూలః (పా) పియూలః -
సన్నకర్షుః - ధనుఃపటః (స) ధనుపటః || పు || ౮ -
మొరటిచెట్టుపేళ్లు, Chionjia Sapida

గమ్భారీ - సర్వతోభద్రా - కాశ్మరీ - మధుప
ర్ణికా - శ్రీపర్ణి - భద్రపర్ణి || సీ || - కాశ్మర్యః || పు || ౧ -
గుమ్మడుచెట్టుపేళ్లు, Gmelina arborea.

కర్కన్ధాః || పు || - బదరీ - కోలీ - ఘోటా || సీ || ౮ -
రేఁగుచెట్టుపేళ్లు. మొదటి ౩ ను గంగరేఁగునకు
ను ఘోటాశబ్దము రేఁగుపండునకును పేళ్లందురు.

కువలమ్ - ఫేనిలమ్ - సావీరమ్ - బదరమ్ - కోలమ్
|| స || ౫ - రేఁగుపండుపేళ్లు, Zizyphus jujuba.

స్వాదుకణ్ఠకః - వికజ్జతః - స్రువావృత్తః -
గ్రానిలః - వ్యాఘ్రపాత్ || దీ || పు || ౫ - పుల్లవెలగ
పేళ్లు, Flacoulia Sapida.

[పేళ్లు, Orange.

విరావతః - నాగరశ్శః || పు || ౨ - నారదపుచెట్టు
నాదేయీ - భూమిజమ్బుకా || సీ || ౨ - కాశినేరేడు
పేళ్లు. ఈ ౮ - ను నారదముపేళ్లందురు.

తిన్దకః - స్ఫుర్జకః - కాలస్కన్దః - శితిసారకః ||
పు || ౮ - తుమికిచెట్టుపేళ్లు, Diospyros glutinosa.

కాకేస్తాః కులకః
కాకపీలుకః కాకతిన్దుకే
గోలీహః రూపాటలః
ఘట్టా సాటలి ర్మోక్షము
మ్మకా ॥ ౮౫ ॥

తిలకః త్సురక శ్రీమా
న్

(సహకా)పిచులరూబు
కా శ్రీపర్ణికాకుముదికా
కుమ్భికై డర్యకట్టలా ॥

క్రముకః పట్టికాఖ్య
(సాన్య)త్పట్టిలాతాప్ర
సాదనః ॥

తూదస్తు యూపః క్ర
ముకో బ్రహ్మణ్యో బ్ర
హ్మదారు చ ॥ తూలంచ
సీపప్రియక కదమ్బా
స్తు హలిప్రియే ॥

వీరవృక్షోఽరుష్కరోఽ
గ్నిముఖిభల్లాతకీ (త్రిమ)

గర్దభాణ్డే కన్దరాల క
వీతన సుపార్శ్వకాః ॥ స్ల
క్షుశ్చ తిన్దిడి
చిత్వాఽఽమ్లికాఽ

(ధో)వీతసారకే ॥ ౮౬ ॥

సర్జకాఽసన బన్ధాకపు
ష్పప్రియక జీవకాః ॥

సాలేతుసర్జకార్షాశ్వ
కర్ణకా సస్యసంపరః ॥

కాకేస్తాః-కులకః - కాకపీలుకః - కాకతిన్దుకః ॥
పు ॥ ౮-నల్లతుమిన్దుకే, *Diospyros tomentosa*.

గోలీహః (పా) గోలీహః-రూపాటలః ॥ పు ॥-ఘట్టా-
సాటలి ॥ (సా) సాటలా ॥ సీ ॥-మోక్షః- ముమ్మకః
(సా) ముమ్మరః ॥ పు ॥ ౬- మొక్కపుచ్చెట్టుపేళ్లు.

తిలకః- త్సురకః- శ్రీమాన్ ॥ త ॥ పు ॥ ౩-తిల
కపుచ్చెట్టు. [The tamarix tree

పిచులః-రూబుకః ॥ పు ॥ ౨-పక్కెచ్చెట్టుపేళ్లు,
శ్రీపర్ణికా-కుముదికా-కుమ్భికా ॥ సీ ॥-కై డర్యః-
కట్టలః ॥ పు ॥ ౫-టేకుచ్చెట్టుపేళ్లు, Teak.

క్రముకః - పట్టికాఖ్యః - పట్టిన్ ॥-లాతాప్రసా
దనః ॥ పు ॥ ౮-పట్టిలాద్దుగుపేళ్లు.

తూపః - యూపః (పా) పూగః - క్రిముకః -
బ్రహ్మణ్యః ॥ పు ॥- బ్రహ్మదారు-తూలమ్ ॥ న ॥ ౬-
గంగరావిపేళ్లు, *Hibiscus populneus*.

సీపః-ప్రియకః - కదమ్బః - హలిప్రియః ॥ పు ॥
౮-కడపచ్చెట్టుపేళ్లు, *Nauclea orientalis*

వీరవృక్షః- అరుష్కరః ॥ పు ॥- అగ్నిముఖి ॥ సీ ॥-
భల్లాతకీ ॥ త్రి ॥ ౮-జీడిచ్చెట్టుపేళ్లు, *Marking nut*.

గర్దభాణ్డః - కన్దరాలః-కవీతనః - సుపార్శ్వకః-
స్లక్షుః ॥ పు ॥ ౫-కలుకవిష్టపేళ్లు, *Ficus tuberculata*.

తిన్దిడి (పా) తిన్దిడి - చిత్వా - ఆమ్లికా ॥ సీ ॥
౩-చింతెచ్చెట్టుపేళ్లు, *Tamarind tree*.

వీతసారకః-సర్జకః-అసనః (ప) అసనః - బన్ధాక
పుష్పః - ప్రియకః - జీవకః ॥ పు ॥ ౬ - వేగిచ్చెట్టు
పేళ్లు, *Terminalia Alata tomentosa*.

సాలః- సర్జక- కార్షాశ్వః (పా) కార్షాశ్వః - అశ్వ
కర్ణకః - సస్యసంపరః ॥ పు ॥ ౫ - మద్దిచ్చెట్టుపేళ్లు,

నదీనర్జో వీరతరుఁడన్ద్రు
దుగ్గి కకుభోఁర్దునః॥

రాజాదన ఫలాధ్యక్షే
క్షీరికాయా

(మధద్యయోః) ॥ ౯౦ ॥

ఇజునీ తాపసతరు

రూఢై చర్మ మృదు
త్వచౌ ।

పిచ్చిలా పూరణీ మో

చా చిరాయు శ్శాల్మలీ

(ర్దవయోః) ॥ ౯౧ ॥

పిచ్చాతు శాల్మలీవేష్టే

రోచనః కూటశాల్మలీః

చిరిబిల్వోన క్తమాలః

కరజశ్చకరజ్జకే ॥ ౯౩ ॥

ప్రకీర్యః పూతికరజః

పూతికః కలిమారకః ।

(కరజ్జకేదా) షడ్గన్ధో

మర్కట్యజ్జారవల్లరీ ॥

౯౪ ॥

రోహిరోహితకః ప్తీహా

శత్రుర్దాడిమపుష్పకః ।

గాయత్రీ బాలతన

యఃఖదిరోదస్తథావనః ॥

Pentaptera Arjuna.

నదీనర్జః - వీరతరుః - ఇన్ద్రుః - కకుభః -

అర్జునః॥పు॥ ౫-ఏఱుమద్దిచెట్టుపేళ్లు.

రాజాదనమ్ - ఫలాధ్యక్షమ్ ॥న॥-క్షీరికా॥ నీ॥

3-పాలచెట్టుపేళ్లు.

ఇజునీ॥పు॥-తాపసతరుః ॥ పు ॥ ౨-గారచెట్టు

పేళ్లు- పుల్లింగమునందు ఇజుదః, Bramble.

భూర్జః - చర్మ ॥ న్ ॥-మృదుత్వక్ ॥ చ్ ॥పు॥ 3-

భుజపత్రి పుచెట్టుపేళ్లు, The birch tree.

పిచ్చిలా - పూరణీ - మోచా॥ నీ॥-చిరాయుః

(పా) స్థిరాయుః ॥ న్, న ॥- శాల్మలీః (పా) శల్మ

లీః॥పు॥౫-బూరుగుచెట్టుపేళ్లు, Silk-cotton tree.

పిచ్చా॥ నీ॥-శాల్మలీవేష్టః॥ పు ॥ ౨-బూరుగు

బంకపేళ్లు, its gum. [బూరుగుపేళ్లు.

రోచనః॥ పు॥-కూటశాల్మలీః॥ పు॥ ౨ - కొండ

చిరిబిల్వః - న క్తమాలః (పా) న క్తమారః -

కరజః-కరజ్జకః॥ పు ॥ ౪-కానుగుపేళ్లు, Galedupa

Arborea.

ప్రకీర్యః (పా) ప్రకీరః-పూతికరజః - పూతికః -

కలిమారకః (పా) కలికారకః ॥ పు ॥ ౪ - నెమిలి

యడుగుచెట్టుపేళ్లు, Gray Bonduc.

షడ్గన్ధః॥పు॥-మర్కటీ-అజ్గారవల్లరీ ॥ నీ ॥ ఈ

3ను వరుసగా ఆఱుగంట్లుగలకానుగునకును, తీగె

కానుగునకును, నిష్పవన్నెగుత్తులుగల కానుగున

కును పేళ్లు.

రోహి ॥ న్ ॥- రోహితకః-ప్తీహాశత్రుః-దాడిమ

పుష్పకః॥పు॥౪-ములుమోదుగుపేళ్లు.

గాయత్రీ॥నీ॥ (ప)గాయత్రీ॥న్ ॥-బాలతనయః.

ఖదిరః- దస్తథావనః ॥ పు ॥ ౪ -చేండ్రచెట్టుపేళ్లు,

Mimosa Catechu.

అరిమేనో విట్టదిరే

అరిమేనః-విట్టదిరః॥ పు॥ ౨ - దుర్గంధమాగల
చేండ్రపేల్లు. వెలితుమ్మపేల్లని కొండలందురు.
A fetid mimosa. [A white mimosa.

కదరః (ఖదిరేసితే) ।
సోమవల్కలః

కదరః-సోమవల్కలః ॥ పు॥ ౨ - వెలిచండ్రపేల్లు.

(ప్రథ) వ్యాఘ్రపుచ్చ
గర్భరహస్తకా॥ ౯౬ ॥
ఏరణ్ణ ఉరుబూకశ్చరుచ
కశ్చిత్రకశ్చ(సః)॥ చఘ్నుః
పఞ్చాబ్జులో మణ్డవర్ధ
మానవ్యడమ్బకాః ॥

వ్యాఘ్రపుచ్చః-గర్భరహస్తకః - ఏరణ్ణః- ఉరు
బూకః-రుచకః (పా) రుబకః- చిత్రకః - చఘ్నుః-
పఞ్చాబ్జులః-మణ్డః- వర్ధమానః-వ్యడమ్బకః ॥ పు ॥
౧౧-ఆముదపుచ్చెట్టుపేల్లు, Palma christi, Rici-
nus communis.

(అల్పాశమీ) శమీ
ర (స్సాతీ)

శమీరః॥ పు॥ ౧-అల్పాశమీ = పిన్నజమ్మిచెట్టు
పేరు. [Mimosa albida.

శమీ-సక్తుఫలాశివా ।
షిశీతకో మరువక శ్వ
సనః కరహాటకః॥ ౯౮ ॥
శల్యశ్చ మదనే

శమీ-సక్తుఫలా-శివా॥ సీ॥ ౩ - జమ్మిచెట్టుపేల్లు,
షిశీతకః - మరువకః - శ్వసనః- కరహాటకః -
శల్యః - మదనః ॥ పు ॥ ౬ - మంగచెట్టుపేల్లు,
Vangueria spinosa or Gardenia dumetorum.

శక్రపాదపః పారిభ
ద్రకః॥ భద్రదారు ద్రు
కిలిమం పీతదారుచ దా
రుచ॥ పూతికాష్ఠంచ(స
ప్తస్యరేవదారు) (ణ్య

శక్రపాదపః-పారిభద్రకః॥ పు॥ - భద్రదారు-
దుకిలిమమ్-పీతదారు-దారు॥ న॥-పూతికాష్ఠమ్॥ న॥
౭-దేవదారువృక్షముపేల్లు దేవదారుశబ్దము॥ ప్న॥
Uvaria longifolia: commonly called *deodar*.

ధద్వయోః) । పాటలిః
పాటలామోఘా కా
చస్థాలీఫలేరుహః॥ ౧౦౦ ॥
కృష్ణవృంతా కుబేరాక్షి

పాటలిః॥ ప్న॥- పాటలా - అమోఘా (ప) మో
ఘా-కాచస్థాలీ (పా) కాలస్థాలీ-ఫలేరుహః - కృష్ణ
వృంతా-కుబేరాక్షి ॥ సీ ॥ ౭- కలిగొట్టుచెట్టుపేల్లు,
The trumpet flower. Bignonia suave-olens.

శ్యామాతు మహిలా
హ్వయా । లతాగోవద్ది
నీగుద్దాప్రియఙ్గుః ఫలినీ

శ్యామా-మహిలాహ్వయా - లతా-గోవద్దినీ-
గుద్దా - ప్రియఙ్గుః-ఫలినీ - ఫలీ - వివ్వకేనా -
గర్భఫలీ-కారమ్బా॥ సీ॥-ప్రియకః॥ పు॥ ౧౨-ప్రేం

ఫలీ || ౧౦౧ || విష్వక్సే
నా గంధఫలీ కారమ్భా
ప్రియక శ్చ (సా) |

మల్లూకపర్ణ పత్రోర
నట కట్వజ దుష్టుకాః ||
శ్యోనాక శుకనా సర్ప
దీర్ఘస్థస్తకుటన్నటాః |
శోణక శ్చారతా

తివ్యఫలాత్వామలకీ
(త్రిమ) || ౧౦౩ || అమృ
తాచ వయస్థాచ

(త్రిలిజస్త) విభీతకః
అక్షస్తుషకర్షఫలోభా
తావాసక కలిద్రుమః ||

అభయా త్వవ్యధా ప
ధ్యా వయస్థా పూతనా
ఽమృతా హారితకీ హై
మవతి రేచకీ శ్రేయసీ
శివా || ౧౦౫ || పీఠద్రుస్స
రలః పూతికాపం (చా
ధ) ద్రుమోత్పలః | క
ర్ణికారః పరివ్యాధో
లకుచో లికుచో డ
మూః || ౧౦౬ ||

పనసః కణ్టికిఫలో
Bread fruit.

నిచులోఽమ్బుజ ఇజ్జ
లః |

కాకోదుమ్బరి కౌఫలు

కణపుచ్చెట్టుపేళ్లు, Nauclea cadamba, A fragrant seed so named.

మల్లూకపర్ణః - పత్రోరః - నటః - కట్వజః - దు
ష్టుకః - శ్యోనాకః - శుకనాసః - ఋతుః - దీర్ఘ
స్తః - కుటన్నటః - శోణకః (పా) శోనకః - అరలుః
(పా) అరలుః || పు || ౧౨ - దుండిగపుచ్చెట్టుపేళ్లు. పెద్ద
మాని పేళ్లని కొండఱుందురు. Bignonia Indica.

తివ్యఫలాన్ || - ఆమలకీ || త్రి || - అమృతా - వయ
స్థాన్ || ర - ఉసిరిక చెట్టుపేళ్లు, Emblic myrobalan.
Terminolia belerica.

విభీతకః || త్రి || - అక్షః - తుషః - కర్షఫలః -
భూతావాసః - కలిద్రుమః || పు || ౬ - తాండ్ర
చెట్టు, Beleric myrobalan

అభయా - అవ్యధా - పధ్యా - వయస్థా (పా)
కాయస్థా - పూతనా - అమృతా - హారితకీ - హైమ
వతి - రేచకీ (పా) చేతకీ - శ్రేయసీ - శివా ||
సీ || ౧౧ - కరక చెట్టుపేళ్లు, Yellow myrobalan.
Terminolia citrina. [నరశపుచ్చెట్టుపేళ్లు.

పీఠద్రుః - సరలః || పు || - పూతికాపమ్ || స || ౩ -
ద్రుమోత్పలః - కర్ణికారః - పరివ్యాధః || పు ||
౩ - కొండగోగుపేళ్లు, Pentapetes acerifolia.

లకుచః - లికుచః - డమూః || పు || ౩ - కమ్మరేగు
పేళ్లు. గజనిమ్మపేళ్లు, Artocarpus Lucucha.

పనసః (పా) పనసః - కణ్టికిఫలః || పు || ౨ - పనస చెట్టు
పేళ్లు, The Jaka tree. Artocarpus integrifolia.

నిచులః - అమ్బుజ - ఇజ్జలః (సా) హిజ్జలః || పు ||
౩ - గన్నేరు చెట్టుపేళ్లు, Eugenia acutangula.

కాకోదుమ్బరికా - ఫలుః - మలపూః (పా) మల

ర్మలపూర్ణమనీశలా ||

అరిష్టస్వర్వతోభద్ర

హిమనిర్యాసమాలకాః

పిచుమద్దశ్చనిమ్బా

(౭౪) పిచ్చిలా ౭ గురు

శింశపా || ౧౦౮ ||

కపిలా భస్మగర్భా (సా)

శిరీషస్తు కపీతనః | భ

ణ్ణిలో (౭వ్యధ)

చామ్యేయ శ్చమ్పకో

హేమపుష్పకః || ౧౦౯ ||

(ఏతస్యకలికా) గన్ధఫ

లీ (స్యా

దధ) కేసరే | వకులో

వజ్జులో ౭ శోకే

(సమా) కరకదాడిమా ||

చామ్యేయః కేసరోనా

గకేసరః కాంచనాహ్వా

యః | జయాజయస్తీత

ర్కారీనాదేయా వైజ

యస్తికా || శ్రీపల్లమగ్ని

మన్థ (స్నాన్యత్) కణికా

గణికారికా జయో ౭

ధకుటజశ్చక్రవర్తశో

గిరిమల్లికా || ౧౧౦ ||

(ఏతస్యైవ) కలిజ్జేన్ద్ర

యవభద్రయవంఘ్రే ||

యూః - జఘనేశలా || సీ || ౪ - కుక్కవేసి పేళ్లు,

Opposite leaved fig-tree

అరిష్టః - స్వర్వతోభద్రః - హిమనిర్యాసః -

మాలకః పిచుమద్దః (౮) పిచుమద్దః - సిమ్మ || పు || ౭ -

వేపచెట్టుపేళ్లు, Margosa tree Melia Azadirachta.

పిచ్చిలా || సీ || అగురు || న || శింశపా (సా) శింశు

పా || సీ || ౩ - ఇరుగుమచ్చెట్టుపేళ్లు కపిలా - భస్మగ

ర్భా || సీ || ౨ - కంపుగలయరుగుజుపేళ్లు. ౫ను ఇరు

గుడు పేళ్లని కొందఱందురు Dalbergis Sissoo.

శిరీషః - కపీతనః - భణ్ణిలోః (సా) భణ్ణిలోః || పు || ౩ -

దిరిసెనపుచెట్టుపేళ్లు, Mimosa Simsha.

చామ్యేయః - చమ్పకః - హేమపుష్పకః || పు || ౩ -

సంవెగచెట్టుపేళ్లు, Michchia Champaca.

గన్ధఫలీ || సీ || ౧ - ఏతస్య = ఈసంవెగయొక్క, క

లికా = మొగ్గపేరు. [musops Elengi.

కేసరః - వకులః || పు || ౨ - పొగడచెట్టుపేళ్లు. Mi-

వజ్జులః - అశోకః || పు || ౨ - అశోకముపేళ్లు.

కరకః - దాడిమః || పు || ౨ - దానిమ్మచెట్టుపేళ్లు,

Pomegranate.

చామ్యేయః - కేసరః - నాగకేసరః - కాంచనా

హ్వాయః || పు || ౪ - నాగకేసరముపేళ్లు, Mesualferrea.

జయా - జయస్తీ - తర్కారీ - నాదేయా - వైజయ

స్తికా || సీ || ౫ - తక్కిలిచెట్టు, Aeschynomene Sesban.

శ్రీపల్లమ్ || న || అగ్నిమన్థః || పు || - కణికా - గణికా

రికా - జయః || పు || ౫ - నెల్లిచెట్టు, Premna spinosa,

and longifolia.

కుటజః - శక్రః - వత్సకః || పు || - గిరిమల్లికా || సీ ||

౪ - కొడిసెచెట్టుపేళ్లు, Nerium antidysentericum.

శృష్టచాక ఫలమును
సుషేణాని కరమృదే ||
౧౧౩||

కాలస్కుంధ స్తమాల
(స్నాన్య) త్రాపూర్ణ (౨వృ
ఫ) సింహకః సింధువాగేస్త్ర
సురసా నిర్గుణ్యణికే
(తృప్తి) || ౧౧౪||

వేణీగరాగరి దేవత
లో జీమూత (ఇతృప్తి) ।
శ్రీహస్తినితు భూరుణ్ణీ
తృణశూల్యం తు మ
ల్లి కా || ౧౧౫ || భూపదీ శ్రీ
తభీరుశ్చ

(సైవా) ౨సోఫ్టా (వ
నోద్భవా) ।

శేఫాలికాతు సువహః
(నిర్గుణీ నీలికాచ సా) ||
(సితా ౨సా) శ్వేతసు
రసా భూతవే (శ్వ

ధ) మాగధీ । గణికా
యూథికా ౨మృష్టా
(సావీతా) హేమపుష్పి
కా || ౧౧౬ || అతిముక్తః
పుష్కరిక (స్నాన్య) ద్వాస
స్త్రీ మాధవీ లతా ।
సుమనా మాలతీ జాతి

చెట్టుయొక్క ఫలము పేర్లు.

శృష్టచాక ఫలము - అవిగ్న - సుషేణా - కరమృదకః ||
పు || ౪ - కలి నెచ్చెట్టు పేర్లు. శృష్టచాక ఫలశబ్దమునక
శృష్టచాకః - శాశ్వత్ - అనునిలిమొదలగు నానా
రూపములునుగలవు, Carissa Carandas.

కాలస్కుంధ - తమాలః - తాపిత్తా || పు || ౩ - సముద్రతీ
రమునందలి నల్లనియూకులుగల చీకటి చెట్టు పేర్లు.
సింహకః - సింహవారి - ఇన్ద్రసురసః || పు || - నిర్గుణి -
ఇన్ద్రాణికా || సీ || ౫ - వావిలి చెట్టు పేర్లు, Vitex
trifolia and Nigundo.

వేణీగరాగరి (చా) ఖరాగరి || సీ || - దేవతాలః (పా)
దేవతాలః - జీమూతః || పు || ౪ - దేవతాళవృక్షము.
శ్రీహస్తిని - భూరుణ్ణీ || సీ || ౧ - గురుగు చెట్టు పేర్లు.
తృణశూల్యమ్ (పా) తృణశూన్యమ్ || న || (ప) తృ
ణశూల్యా - తృణశూన్యా - మల్లి కా - భూపదీ - శ్రీతభీ
రుః || సీ || ౪ - మల్లె చెట్టు పేర్లు, Jasmin.

ఆసోఫ్టా (పా) ఆసోఫ్తా || సీ || ౧ - వనోద్భవా =
అడవియందుఁబుట్టిన, సైవా = ఆమల్లెపేరు.

శేఫాలికా - సువహః || సీ || ౧ - నీలికా సా నిర్గుణీ =
నల్ల వావిలి చెట్టు పేర్లు, Justicia Ganderusa.

శ్వేతసురసా - భూతవే || సీ || ౧ - సితా అసా =
తెల్లపువ్వులుగల వావిలి చెట్టు పేర్లు.

మాగధీ - గణికా - యూథికా - అమృష్టా
|| సీ || ౪ - అడవి మొల్ల, Jasminum Auriculatum.

హేమపుష్పి కా || సీ || ౧ - పచ్చపువ్వుల మొల్ల పేరు.
అతిముక్తః - పుష్కరిక || పు || - వాసస్త్రీ - మాధవీ -
లతా || సీ || ౫ - పువ్వులగురు వెండపేర్లు, Gaertnera
racemosa. [Jasminum Grandiflorum.

సుమనా || సీ || - మాలతీ - జాతి || సీ || ౩ - జాజి పేర్లు,

స్పష్టలాసవమాలికా॥

స్పష్టలా-సవమాలికా ॥ సీ ॥ ౧-విరజాజిపేళ్లు,

మాఘ్యం కుస్తం ౧౧౮॥

Double Jasmin

మాఘ్యమ్ - కుస్తమ్ ॥ న ॥ ౧ - మొల్లపేళ్లు,
Jasminum multiflorum.

రక్తకస్తు బద్ధాకోబ
ధజీవకః ।

రక్తకః-బద్ధాకోబ-బద్ధజీవకః ॥ పు ॥ ౩ మంకెన
పేళ్లు, Pentapetes phoenicea. [పేళ్లు, Aloe.

సహా కుమారీ తరణి

సహా-కుమారీ - తరణి ॥ సీ ॥ ౩ - పిన్నగోరట

రన్ధూన స్తుమహాసహా॥

అన్ధూనః॥పు॥-మహాసహా॥ సీ ॥ ౧-పెద్దగోరట

౧౧౯॥

పేళ్లు, Globe amaranth.

(తత్ర శోణే) కురవక

కురవకః॥పు॥౧ - ఎఱ్ఱపువ్వులగోరటపేరు.

(స్త్రీప్రీతే) కురణ్ణకః

కురణ్ణకః॥పు॥౧ - పచ్చపువ్వుల గోరటపేరు.

నీలి ఝిట్టి (ద్వయో)

నీలి-ఝిట్టి॥సీ॥ - బాణా ॥ పన్న - దాసీ॥సీ॥-ఆర్

ర్బాణాదాసీ చార్తగల

గలః॥పు॥౫-నల్లపువ్వులగోరటపేళ్లు.

శ్వసా॥౧౨౦॥ సైరేయ

సైరేయకః॥పు॥-ఝిట్టి ॥ సీ ॥ ౧-ములుగోరట

కస్తు ఝిట్టి (స్యా)

పేళ్లు, Barleria cristata.

(త్రిస్త్రిన్) కురవకో(౨

కురవకః॥ పు॥ ౧-ఎఱ్ఱపువ్వులములుగోరటపేరు.

రుణే) (వీతా) కురణ్ణకో

కురణ్ణకః॥పు॥-సహచరీ ॥ పన్న ॥ ౧-వీతాఝిట్టి=

(ఝిట్టిత్రిస్త్రిన్) సహచరీ

పచ్చపువ్వులములుగోరటపేళ్లు.

(ద్వయో॥) ఉడుపుష్పం

ఉడుపుష్పమ్ (పా) ఓడ్రపుష్పమ్॥న॥-జపా॥ సీ॥

జపా

౧-దాసనపుచెట్టుపేళ్లు, China rose.

నజ్రపుష్పం (పుష్పం

నజ్రపుష్పమ్॥న॥౧-తిలస్యయత్పుష్పమ్=నువ్వు

తిలస్యయత్) ।

పువ్వులపేరు, The blossom of sesamum.

ప్రతిహాస శతప్రాస చ

ప్రతిహాసః-శతప్రాసః-చక్లాతః-హయనూరకః -

క్లాత హయమారకాః ॥

కరవీరః॥ పు॥ ౫ - గన్నేరుపేళ్లు. కొందఱు మొదటి

౧౨౧॥ కరవీరే

రెండుశబ్దములు తెల్లగన్నేరునకును తక్కినమూఁడు

కరీరేతు క్రకరగ్రన్ధి

కరీరః-క్రకరః-గ్రన్ధిః॥పు॥ ౩ - వెలుతురుచెట్టు

లా (పుభౌ) ।

పేళ్లు.

ఉన్నతః కితిహౌ ధూ

ఉన్నతః - కితిహః - ధూర్తః-ధత్తూరః - కనకా

ర్ధధత్తూరః కనకాహ్వ

హ్వయః-మాతులః-మదనః ॥ పు॥ ౭-ఉమ్మెత్తపేళ్లు,

యః॥మాతులో మదన

(శ్వాస్యఫలీ) మాతు
లపుత్రకః ।

ఫలపూర్వో బీజపూర్వో
రుచకో మాతులుక్తకే॥

సమీరణో మరుచకః ।
ప్రస్థపుష్పః ఫణిజ్జకః । జ
మ్బీరో (ఽప్య

ధ)వర్ణానాం కఠిజ్జరకుః
కా॥(సి తే) ౭గ్గకో (౭త్రి
పాతీతు చిత్రికో వమ్మి
సంజ్జకః॥ ౧-౨౫॥

అర్కాహ్వవసుకా ౭౭
స్థాటగణరూపవికీరణాః
మందార శ్చార్కపణ్ణే
(౭త్ర శుక్లే) ౭లర్క
ప్రతాపసా ।

శివమల్లీ పాశుపత ఏ
కాష్ఠీలో బకో వసుః ॥

వద్దా వృక్షాదనీవృక్ష
రుహో జీవంతి (కేత్యపి) ।

వత్సాదనీ చిన్నరుహా
గుడూచీ తన్త్రికా ౭మృ
తా॥ జీవంతికాగోమవల్లీ
విశల్యా మధుపర్ణ్యపి ।

మూర్వా దేవీ మధుర
సా మోరటా తేజనీస్త
వా॥ మధూలికా మధు
శ్రేణీగోకర్ణీ పీలువర్ణ్యపి ।

Thorn apple. (*Datura fastuosa*.)

మాతులపుత్రకః॥ పు॥ ౧ - అస్యఫలే=దీనిఫల
ముపేరు.

ఫలపూర్వః-బీజపూర్వః-రుచకః - మాతులుక్తకః॥
పు॥౪-మాదీఫలపుచ్చెట్టుపేళ్లు, Citron.

సమీరణః - మరుచకః-ప్రస్థపుష్పః - ఫణిజ్జకః-
(పా)ఫణిజ్జకః-జమ్బీరః ॥ పు॥ ౫ - మరుచము పేళ్లు,
Sweet majoram.

పర్ణానాం-కఠిజ్జరః - కుచేరకః॥ పు॥ ౩-నల్లగగ్గెర.
అజ్జకః॥పు॥౧-తెల్లగగ్గెరపేళ్లు.

పానీన్-చిత్రికః-వమ్మి సంజ్జకః ॥పు॥ ౩-చిత్రి
మూలము పేళ్లు, Ceylon Lead-wort.

అర్కాహ్వః - వసుకః - ఆస్థాటః (పా) ఆస్థా
తః-గణరూపః - వికీరణః - మందారః - అర్క-పర్ణః॥
పు॥ ౭-జిల్లేడుచెట్టుపేళ్లు, Swallow wort.

అలర్కః-ప్రతాపసః ॥పు॥౨-అత్రిశుక్లే=తెల్ల
జిల్లేడుపేళ్లు, The white swallow wort.

శివమల్లీ॥నీ॥పాశుపతః - ఏకాష్ఠీలః - బకః-(పా)
బుకః-వసుః॥పు॥ ౫-బకపుష్పముపేళ్లు.

వద్దా-వృక్షాదనీ - వృక్షరుహా - జీవంతికా॥నీ॥
౪-బదనికపేళ్లు, A parasite plant.

వత్సాదనీ-చిన్నరుహా - గుడూచీ-తన్త్రికా - అ
మృతా-జీవంతికా - సోమవల్లీ - విశల్యా-మధుపర్ణి ॥
నీ॥౮-తిప్పతీగెపేళ్లు, Menispermum glabrum.

మూర్వా-దేవీ - మధురసా - మోరటా-తేజనీ-
స్తవా (పా) స్తువా-మధూలికా-మధుశ్రేణీ(పా)
ధనుఃశ్రేణీ-గోకర్ణీ-పీలువర్ణి ॥ నీ ॥ ౧౦-చాగ్చెట్టు
పేళ్లు, Dracona nervosa.

సారా-లమ్మపా-విదళగ్ని - స్థాపని - శ్రేయసీ-
స్థాపనీ శ్రేయసీ రసా ||
ఏకాష్టిలా పాపచేలీ ప్రా-
చీనా వనతి క్రికా |

కటుక కటుమ్మరా-శో
కా రోహిణీ కటురోహి-
ణీ || మత్స్యపితృ కృష్ణభే-
దీ చక్రాక్షీ శకులాదనీ |

ఆత్మగుప్తా-జహ-
వ్యణ్డా కణ్డూరా ప్రావృ-
పాయణీ || ౧౩౨ || ఋష్య-
ప్రోక్తా శూకశిమ్బి కపి-
కచ్ఛాశ్చ మర్కటీ |

చిత్రోపచిత్రా న్య-
గోధీ ద్రవస్తీ శమ్బరీ
వృషా || ౧౩౩ || ప్రత్య-
క్షేణీ సుతశ్రేణీ రణ్డా-
మూషికపర్ణస్థి |

అపామార్గ శైఖరి
కోధామార్గవ మయూ-
రకా || ప్రత్యక్షగ్నీ కీశవ-
ల్లీ కిణిహీ ఖరమృగ్గరీ |

హజ్జికా బ్రాహ్మణీ
పద్మా భార్గీ బ్రాహ్మణ-
యష్టికా || ౧౩౪ || అజ్గార-
వల్లీ బాలేయశాక బ-
ర్బర వర్ధకాః |

మజ్జిపా వికసా జిక్కిన
మజ్జా కాలమేషికా ||

సారా-లమ్మపా-విదళగ్ని - స్థాపని - శ్రేయసీ-
రసా - ఏకాష్టిలా-పాపచేలీ-ప్రాచీనా- వనతి క్రికా ||
సీ || ౧౦ - అగరుసాంటిపేల్లు, *Cissampelos hexandra*.

కటుక-కటుమ్మరా (పా) కటుమ్మరా- అశోకా-
రోహిణీ-కటురోహిణీ- మత్స్యపితృ - కృష్ణభేదీ -
చక్రాక్షీ-శకులాదనీ || సీ || ౯ - కటుకరోహిణిపేల్లు, అ-
శోకరోహిణీ యనియుంగలదు, *Black hellebore*.

ఆత్మగుప్తా- అజహ- అవ్యణ్డా-కణ్డూరా - ప్రా-
వృషాయణీ - ఋష్యప్రోక్తా - శూకశిమ్బి - కపి-
కచ్ఛాశ్చ-మర్కటీ || సీ || ౯ - దురదగొండి చెట్టుపేల్లు,
Dohichos pruriens.

చిత్ర-ఉపచిత్రా-న్యగోధీ-ద్రవస్తీ - శమ్బరీ
(పా) సమ్బరీ-వృషా- ప్రత్యక్షేణీ- సుతశ్రేణీ - ర-
ణ్డా-మూషికపర్ణీ || సీ || ౧౦ - ఎలుక చెవిచెట్టుపేల్లు,
Ahthericum tuberosum.

అపామార్గ-శైఖరికః- ధామార్గవః- మయూ-
రకః || పు || - ప్రత్యక్షగ్నీ (పా) ప్రత్యక్షుష్ణీ - కీశవల్లీ
(పా) కీశపర్ణీ-కిణిహీ-ఖరమృగ్గరీ || సీ || ౯ - ఉత్తరేణి
పేల్లు, *Achyranthes aspera*.

హజ్జికా (పా) భజ్జికా- బ్రాహ్మణీ- పద్మా- భార్గీ-
బ్రాహ్మణయష్టికా- అజ్గారవల్లీ || సీ || - బాలేయశాకః-
బర్బర-వర్ధకః || పు || ౯ - బారంగి పేల్లు, చిరుతేలు
పేల్లని కొందఱుందురు, *Ovieda verticillata*.

మజ్జిపా- వికసా-జిక్కిన- సమజ్జా- కాలమేషికా-
మజ్జాశపర్ణీ-మణ్డీరీ-భణ్డి- యోజనవల్లీ || సీ || ౯ -

మల్లూక పర్ణి మల్లీరీ భ మంజుష్ఠ పేళ్లు, Maddei

ణ్ణీ యోజనవల్లరిపి

యాసోయవాసో దుః

స్వర్శో ధన్వయాసః కు

నాశకః॥ ౧౩౭ ॥ రోదనీ

కచ్చు రాసన్తా సము

ద్రాన్తా దురాలభా

పుష్పిష్ణి పుష్పకష్ణి

చిత్రిష్ణిష్ణిష్ణిష్ణి కా ॥

క్రోష్టువిన్నా సింహ

పుచ్చి కలశీ ధావనీ గు

హః

నిద్ధిగా స్పృశీ వ్యా

ప్రీ బృహతీ కణ్ఠకారి

కా॥ ౧౩౮ ॥ ప్రచోదనీ

కులీ తుద్రా దుఃస్పర్శా

రాష్ట్రీ కేత్యపి

నీలీ కాలా క్షీతకీకా

గ్రామీణా మధు పర్ణి

కా॥ ౧౩౯ ॥ శ్రీశలీ తుతా

ద్రోణీదోలాచ నీలిని

అవల్లుజ స్సోమరాజీ

సు వల్లి స్సోమవల్లికా॥

కాలమేషీ కృష్ణఫలా

వాగుజీ పూతిఫల్గపి ।

కృష్ణా పకుల్యా వైదే

హీ మాగధీ చపలాక

ణా॥ ౧౪౦ ॥ ఊషణాపి

ప్పలీ శౌణ్డీ కోలా॥ ౭

యాసః- యవాసః- దుఃస్పర్శః- ధన్వయాసః-

కునాశకః॥పు॥- రోదనీ- కచ్చురా- అనన్తా- సము

ద్రాన్తా-దురాలభా॥ నీ ॥ ౧౦ - తీటకసింధపేళ్లు,

Prickly scopolia.

పుష్పిష్ణి- పుష్పకష్ణి- చిత్రిష్ణి - అష్టిపర్ణి

కా॥నీ॥౭-కోలపొన్న పేళ్లు, Hoemonites cordifolia.

క్రోష్టువిన్నా-సింహపుచ్చి-కలశీ- (పా) కలశిః-

ధావనీ(పా) ధావనిః-గుహా॥ నీ॥ ౫ - నక్కతోడ

కసవుపేళ్లు. నక్కతోడపొన్న పేళ్లనియు.

నిద్ధిగా-స్పృశీ- వ్యాప్రీ- బృహతీ- కణ్ఠకారి

కా- ప్రచోదనీ-కులీ-తుద్రా- దుఃస్పర్శా - రాష్ట్రీ-

కా॥ నీ॥ ౧౦ - వాకుడుపేళ్లు, A sort of prickly

nightshade (solanum jacquum.)

నీలీ- కాలా - క్షీతకీకా - గ్రామీణా - మధుపర్ణి

కా-రజ్జనీ-శ్రీశలీ - తుతా - ద్రోణీ-దోలా [పా] దో

లా-నీలిని॥నీ॥ ౧౧॥-నీలిచెట్టుపేళ్లు, Indigo.

అవల్లుజః॥పు॥-సోమరాజీ - సువల్లిః - సోమవల్లి

కా-కాలమేషీ-కృష్ణఫలా-వాగుజీ [పా] వాకూచీ -

పూతిఫలీ॥నీ॥ ౮-కారుగచ్చుపేళ్లు, Conyza anthel-

mintica.

కృష్ణా-ఉపకుల్యా - వైదేహీ - మాగధీ- చప

లా-కణా-ఊషణా-ప్పలీ - శౌణ్డీ-కోలా॥ నీ॥ ౧౦-పి

ప్పలిచెట్టుపేళ్లు, Long pepper.

ధ)కరిప్పల్లి | కవిసల్లి
కోలవల్లి శ్రేయసీ వసిరః
(పుమాన్) || చన్యం
తు చవికా

కాకచిళ్ళి గుజ్జా తు
కృష్ణలా

పల్కూమాల్విత్తుగన్ధా
శ్వదంష్ట్రాస్వాదుకట్టకః ||
గోకట్టకో గోత్తురకో వ
నశృజ్గాట (ఇత్యపి)

విశావిమా ప్రతివిమా
తివి ఊపవిమా ఒరుణా ||
శృజ్జీ మహావధం (చా
ధ)క్షీరావీదుగ్ధికే(సమే)

శతమూలీ బహుసు
తాఒభీరు రిన్దివరీ వరీ ||
ఋశ్యప్రోక్తాఒభీరుపత్రి
నారాయణ్యశ్శతావరీ |
అహేరు

రథ పీతద్రు కాలేయ
క హరిద్రవః || ౧౮౭ ||
దార్వీపచంపచా దారు
హరిద్రా పర్జ నీత్యపి |
వ చోగ్రగన్ధాషడ్గన్ధా
గోలోమితృతపర్వికా ||

(శుక్లా) హైమవతీ
వైద్య మాతృ సిం
హ్యాతు వాశికా | వృ
జోఒటరూష సింహ

కరిప్పల్లి - కవిసల్లి - కోలవల్లి - శ్రేయసీ || వసి
రః || పు || ౧౮౭ జపిప్పల్లిపేళ్లు, *Pothos officinalis*.

చన్యమ్ || స || - చవికా || సీ || [పా] చవికమ్ || న || ౧-
చన్యము, The wood of the long pepper plant.
కాకచిళ్ళి [పా] కాకచిళ్ళి - గుజ్జా - కృష్ణలా
|| సీ || ౩-పూసలగుహ వెండ, *Abrus precatorius*.

పల్కూమా-ఇత్తుగన్ధా-శ్వదంష్ట్రా || సీ || న్యాదు
కట్టకః-గోకట్టకః-గోత్తురకః-వనశృజ్గాటః || పు || ౭-
పల్లెరుపేళ్లు, *Pedalium murex*.

విశావి- విమా - ప్రతివిమా- అతివిమా- ఉపవిమా
[పా] అపవిమా-ఒరుణా-శృజ్జీ || సీ || మహావధమ్ || న ||
౧-అతివనపేళ్లు, *Atis or betula*. [pias 10sea.

క్షీరావీ-దుగ్ధికా || సీ || ౧- చిటుపాలచెట్టు, *Ascle-*
శతమూలీ- బహుసుతా - అభీరుః (ప) భీరుః -
ఇన్దివరీ- వరీ - ఋశ్యప్రోక్తా (పా) ఋష్యప్రోక్తా-
అభీరుపత్రి - నారాయణీ-శతావరీ - అహేరుః (పా)
అహేరుః || సీ || ౧౦ - పిల్లిపిచ్చరపేళ్లు. చల్లగడ్డ,
Asparagus racemosus.

పీతద్రుః-కాలేయకః- హరిద్రుః || పు || -దార్వీ-ప
చంపచా-దారుహరిద్రా-పర్జనీ || సీ || ౭-మూనిససు
పుపేళ్లు, *Amomum Zanthorhizon*.

వచా- ఉగ్రగన్ధా - షడ్గన్ధా- గోలోమితృ- శత
పర్వికా || సీ || ౧-వనపేళ్లు, *Orris root*.

హైమవతీ || సీ || ౧- తెల్లనివన, *Acorus calamus*.
వైద్యమాతా || ఋ || - సింహీ - వాశికా (పా)
వాశికా- || సీ || - వృషః- అటరూషః (పా) అటరూషః-
సింహాస్యః-వాశకః (పా) వాసకః - వాజిదన్తకః || పు ||

సోవాశకోవాజిహ్వకః॥

అసోహాగిరిగీ(సా)
ద్విష్ణుకాంతా ౨ పరా
తా ।

ఇత్తుగన్ధా తు కాన్దో
త్తు కోకిలాత్తేతుర త్తు
రాః॥ శాలేయస్యాచ్చ
తిశివా ఛత్రా మధురికా
మిసిః । మిశ్రేయా (స్వ
ధ) సీహుణ్ణో వద్రుః
స్ను క్కుహీ గుడాః ॥
౧౫౧॥ సమస్తదుగ్ధా

థో వేల్ల మమోఘా
చిత్రతల్లలూతల్లల శ్చ
క్రిమిఘ్నుశ్చ విడజం (పు
న్నపుంసకమ్)॥ ౧౫౨॥

బలా వాట్యాలకో
ఘట్టారవా తు శణపు
ప్పికా ।

మృద్వీకాగోస్తనీద్రా
తూ స్వాద్వీ మధురసే
తిచ ॥ ౧౫౩॥

సర్వానుభూతిస్సరలా
త్రిపుటా త్రిపుతా త్రి
పుత్ । త్రిభణ్ణీ రేచనీ

శ్యామా పాలింద్యతు
సుషేణికా॥ ౧౫౪॥ కా
లా మసూరవిదలా౨ర్ధ
చంద్రా కాళమేషికా ।

౧-అద్దసరపుచెట్టు, *Justicia adhatoda*.

అసోహా(స) అసోహా-గిరిగీ - విష్ణుకాంతా -
అపరాజితా ॥ సీ ॥ ౪ - విష్ణుకాంతము పేళ్లు,
Clitoria ternatea.

ఇత్తుగన్ధా ॥ సీ ॥ శాన్దోతుః - కోకిలాక్షః - ఇత్తు
రః-త్తురః॥పు॥౫-గాలిమిడి, *Barleria Longifolia*.

శాలేయః॥పు॥ - శీతశివా॥సీ॥(సా) శీతశివః॥పు॥-
ఛత్రా-మధురికా-మిసిః-మిశ్రేయా ॥సీ॥ ౬-సదాప
పేళ్లు, *Anethum Sowa*.

సీహుణ్ణః - వద్రుః॥ పు॥ - స్నుక్ హ్, సీ॥-
స్నుహీ-గుడా - సమస్తదుగ్ధా॥సీ॥ ౬ - జెముడుపేళ్లు,
Euphorbia Tirucalli.

వేల్లమ్ ॥ న॥ - అమోఘా - చిత్రతల్లలూ॥ సీ॥ -
తల్లలః-క్రిమిఘ్నుః॥పు॥-విడజమ్॥ ప్న॥ ౬ - వాయు
విశంగముపేళ్లు.

[చెట్టుపేళ్లు, *Ricinus christi*.

బలా॥ సీ॥ - వాట్యాలకః॥పు॥ ౨-చిట్టాముదపు
ఘట్టారవా - శణపుష్పికా॥ సీ ॥౨- గిలకచెట్టు
పేళ్లు, *Crotalaria retusa*.

మృద్వీకా-గోస్తనీ-ద్రాక్షా - స్వాద్వీ - మధుర
సా॥సీ॥ ౫-ద్రాక్షపేళ్లు, *Grape*.

సర్వానుభూతిః - సరలా - త్రిపుటా - త్రిపుతా -
త్రిపుత్ - త్రిభణ్ణీ-రేచనీ [సా] రోచనీ॥ సీ॥ ౭-తెల్ల
తెగడపేళ్లు, *Convolvulus Turpethum*.

శ్యామా - పాలిందీ - సుషేణికా - కాలా
మసూరవిదలా - అర్ధచంద్రా - కాలమేషికా॥సీ॥౭-
నల్ల తెగడపేళ్లు.

మధుకంఠకం యష్టి
మధుకం మధుయష్టికా
విదారీ ఊరశుక్లే త్సు
గద్ధా కోష్ఠీ తు (యాసి
తా) । (అన్య)

ఊర విదారీస్యా స్తహః
శ్వేతరక్షగద్ధికా ॥ ౧౫౬ ॥
లాజ్ఘనీశారదీ తోను
పిప్పలీ శకులాదనీ ।

ఖరాశ్వా కారవీ దీ
ప్యో మయూరో లోచ
మస్తకః ॥ ౧౫౭ ॥

గోషీశ్యామా శారిబా
స్యా చ్చంద్ర నోత్పలశా
రిబా । యోగ్య మృద్ధి
స్థిధి లక్ష్మ్యే (వృద్ధే
ప్యాహ్వయా ఇమే) ॥

కదలీ వారణబుసార
మ్భా మో చాంశుమ
త్ఫలా । కాష్ఠీలా

ముద్గపర్ణి తుకాకము
ద్గాసహేత్యపి ॥ ౧౫౮ ॥

వార్తాకీ హిజ్జలీ సింహీ
భణ్డాకీ దుష్పృధర్మణీ ।

నాకులీ సురసా నాగ
సుగన్ధాగన్ధనాకులీ ॥ సకు
లేష్టా భుజ్జాక్షీ ఛత్రా
కీ సువహః (చనా) ।

విదారిగ న్ధాంశుమతీ

మధుకంఠకం యష్టి - మధుకంఠకం - యష్టిమధుకంఠకం ॥ స ॥ - మధు
యష్టికా ॥ సీ ॥ ౪ - అతిమధురము, Liquorice.

విదారీ-ఊరశుక్లా - ఇత్సుగద్ధా - కోష్ఠీ ॥ సీ ॥ ౪ -
తెల్లనేలగుమ్మడుపేళ్లు, Convolvulus paniculatus.

ఊరవిదారీ-మహాశ్వేతా - ఋక్షగద్ధికా ॥ సీ ॥
3-అన్య = నల్ల నేలగుమ్మడుపేళ్లు.

లాజ్ఘనీ - శారదీ-తోయపిప్పలీ - శకులాదనీ ॥ సీ ॥
౪-నీరుపిప్పలిపేళ్లు, Jussieua repens

ఖరాశ్వా-కారివీ ॥ సీ ॥ - గీప్యః-మయూరః - లో
చమస్తకః ॥ పు ॥ ౫-ఓమముపేళ్లు, (Celosia cristata)
The seed of bishop's-weed.

గోషీ-శ్యామా-శారిబా-చంద్రనా [పా] అనంతా-
ఉత్పలశారిబా ॥ సీ ॥ ౫ - సుగంధిపాలపేళ్లు, Peri-
ploca indica. యోగ్యమ్ ॥ స ॥. ఋద్ధిః-సిద్ధిః-లక్ష్మీః ॥
సీ ॥ ౪ - ఋద్ధియను గ్రంథ్యముపేళ్లు. వృద్ధియను
గ్రంథ్యమునకునుపేళ్లు.

కదలీ-వారణబుసారమ్భా - మోచా - అంశు
మత్ఫలా - కాష్ఠీలా ॥ సీ ॥ ౬-అరటిపేళ్లు, The
banana or plantain tree.

ముద్గపర్ణి-కాకముద్గా - సహా ॥ సీ ॥ 3-పిల్ల పెసర
పేళ్లు, Asparagus racemosus.

వార్తాకీ-హిజ్జలీ-సింహీ - భణ్డాకీ - దుష్పృధర్మి
ణీ ॥ సీ ॥ ౫-ములక చెట్టుపేళ్లు, Egg plant.

నాకులీ - సురసా - నాగసుగన్ధా - గన్ధనాకులీ - స
కులేష్టా-భుజ్జాక్షీ-ఛత్రాకీ - సువహః ॥ సీ ॥ ౮-సర్వా
క్షి చెట్టుపేళ్లు. కొందఱు నాగసుగన్ధా అనుచోట
రాస్నా-సుగన్ధా, అనియుంజెప్పదురు.

విదారిగన్ధా-అంశుమతీ - సాలపర్ణి [పా] శాలప

సాలపర్ణి స్థిరా ధ్రువా|| గ్రి స్థిరా-ధ్రువా|| సీ|| ౫ - ముయ్యూకుపొన్న పేళ్లు,
౧౬౧|| Hedysarum Gaugeticum.

తుళ్ళికేరీ సముద్రానా తుళ్ళికేరీ-సముద్రానా- కార్వాసీ [పా] కర్వాసీ
కార్వాసీబదరేతిచా భా బదరా|| సీ|| ౪-ప్రత్తిచెట్టు, Cotton tree.

రద్వాజీ (తు నాపన్యా) భారద్వాజీ|| సీ|| ౧-అడవిప్రత్తి, Wild cotton.
శృంగేతువుపభోసృపః || శృంగే|| ౧-నృపభః || సా|| ఋషభః- వృషః|| పు||

౧౬౨|| 3-వృషభమను నౌపథము పేళ్లు
గాగ్గేరుకీ నాగబలా యు గాగ్గేరుకీ- నాగబలా-యుషా - హ్రస్వగవేధుకా

మా హ్రస్వగవేధుకా || సీ|| ౪-బీరచెట్టుపేళ్లు
ధామూగ్గవై ఘోష ధామూగ్గవః - ఘోషకః|| పు|| ౨- ఆవడచెట్టు

క(సాస్య) పేళ్లు [గల యావడచెట్టు పేరు.
స్వహజాలీ (సవీతకః) || మహజాలీ|| సీ|| ౧ - వీతకః సః= పచ్చనిపువ్వులు

జ్యోతీన్న పటాలికా జ్యోతీన్న-పటాలికా - జాలీ|| సీ|| 3-పొళ్ల చెట్టు
జాలీ పేళ్లు, The snake-gourd plant.

నాదేయూ భూమిజ నాదేయూ- భూమిజమ్బూకా|| సీ|| ౨ - నేలనేరే
మ్బూకా | డుపేళ్లు, Premia herbacea.

స్వాల్లాక్షలి కర్మగ్నిశిఖా లాక్షలికీ-అగ్నిశిఖా|| సీ|| ౨-తరిగొట్టుచెట్టుపేళ్లు.
కాకాక్ష కాకనాసికా|| కాకాక్ష - కాకనాసికా|| సీ || ౨-కాకిదొండపే

౧౬౪|| ళ్లు, Wild cherry. [ళ్లు, Cissus pedata.
కాధాపదీ సువహా|| సీ|| ౨-చెప్పతట్టచెట్టుపే

ముసలీ తాలమూలికా|| ముసలీ - తాలమూలికా|| సీ || ౨-నేలతాటిపే
ళ్లు, Cuculigo orchnoides. [Odina wodier.

అజశృంగీవిషాణీ (స్వా) అజశృంగీ - విషాణీ|| సీ || ౨-దుప్పుపుచెట్టుపేళ్లు,
ద్వోజహ్వ దార్వికే(స గోజహ్వ - దార్వికా|| సీ|| ౨-ఎద్దునాలుకచెట్టు

మే)|| పేళ్లు బెండచెట్టును, Phlomis esculenta.
౧౬౫|| తామ్బూలవల్లి తా తామ్బూలవల్లి-తామ్బూలీ - నాగవల్లి|| సీ|| 3-

మ్బూలీ నాగవల్ల్యపద్ధ తములపాకుతిగెపేళ్లు, Betel.
థ ద్విజా | హరేణా ద్విజా-హరేణః - రేణకా - కాన్తి-కపిలా-భ

రేణకా కాన్తి కపిలా స్తగధిసీ|| సీ || ౬ - రేణక అను గ్రంథ్యము పేళ్లు.

త్యేశిన్య

ధ) విశున్నకః॥౧౭౨॥
ఝటా ౭ మలా ౭ గ్న
టాతాశివా తామలక్ష్మి

తిచా ప్రహ్లాదీం పా
ణ్య

(మధ)తున్న కుబేరకః॥
కుణి కచ్చః కాస్తల
కో నన్దివృక్షో ౭

ధరాక్షసీ । చణ్డా ధన
హరీ శ్చేమ దుష్పత్రి గ
టహారకాః॥ ౧౭౪॥

వ్యాలాయుధం వ్యా
ఘ్రనఖం కరజం చక్ర
కారకమ్।

సుషిరా విద్రుమలతా
కపోతాఙ్గి ర్నటీ నలీ॥
ధమ న్యజ్ఞాన కేశీచ

హను ర్హట్టవిలాసిని ।
శుక్తి శ్శృఙ్ఖళి ఖురః కోల
దలం సఖ

మధాఢకీ॥ కాఙ్గీ మృ
తాన్ని తువరికా మృ
త్తాలక సురాష్ట్ర శ్చే

కుటన్నటం దాశపురం
వానేయంపరిపేలవమ్॥

పేన్లు, *Andropogon aciculatum*.

వితున్నకః॥పు॥-ఝటా-అమలా- అజ్ఞ టా- తా
నీ-శివా-తామలక్ష్మి॥సీ॥౭- నేలయుసిరిక పేళ్లు.

ప్రహ్లాదీకమ్- పాణ్డార్యమ్ [పా] పుణ్డార్యమ్॥ స॥
౨-పూహరీ-మనుగ్రంధ్యము పేళ్లు.

తున్నః- కుబేరకః- కుణిః- కచ్చః- కాస్తలకః-
నన్దివృక్షః॥ పు ॥౭ - నందివృక్షము పేళ్లు, *Cedrela*
Toona.

రాక్షసీ-చణ్డా-ధనహరీ ॥ సీ ॥- త్యేమః- దుష్ప
త్రిః- గణహారకః ॥ పు ॥ ౭ - నల్లకచోరము పేళ్లు.
లరక్క-సిపేల్లని కొండఱిందురు, *Zedoary*.

వ్యాలాయుధమ్ [పా] వ్యాఙాయుధమ్ - వ్యా
ఘ్రనఖమ్-కరజమ్[పా] కరజ్జమ్ - చక్ర కారకమ్॥
స॥౪ - వ్యాఘ్రనఖ మనుగంధద్రవ్యము పేళ్లు.
పులిగోరుచెట్టు, *A perfume*.

సుషిరా [పా] శుషిరా-విద్రుమలతా-కపోతా
ఙ్గిః-నటీ-నలీ-ధమనీ - అజ్ఞానకేశీ ॥ సీ॥౭-నళియను
గంధద్రవ్యము పేళ్లు. గువ్వగు త్రిక.

హనుః-హట్టవిలాసిని-శుక్తిః॥సీ॥-శృఙ్ఖళి-ఖురః॥
పు॥ కోలదలమ్-సఖమ్ ॥స॥౭- సఖమనుగంధద్రవ్య
ము పేళ్లు. కొండఱుసుషిరాదులు ౫- నళికిని, ధమని
మొదలు ౪-బెత్తమునకును, శుక్తి మొదలు ౫- సఖ
మునకును సేళ్లందురు.

ఆఢకీ-కాఙ్గీ-మృతాన్ని - తువరికా॥సీ॥ - మృ
త్తాలకమ్ [ప] మృత్ ॥దీ॥ - తాలకమ్ - సురాష్ట్ర
జమ్॥స॥౭-తొవరిమన్ను, *A fragrant earth*.

కుటన్నటమ్-దాశపురమ్ - వానేయమ్- పరిపే
లవమ్-ప్లవమ్ - గోపురమ్- గోనర్దమ్- కై వ ర్తీ ము

ప్రవ గోపుర గోనర్దకై
వస్త్రీముస్తకానిచ |

గ్రీనిపర్ణం శుకం బ
ర్హం పుష్పం స్థానేయ
కుక్కురే || ౧౭౮ ||

మరున్దాలా తు పిశు
నా స్పృక్కా దేవీ ల
తాలఘః సముద్రాన్తా
వధూః కోటివర్షాలజ్జీ
పి కేత్యపి || ౧౭౯ ||

తపస్విని జటామాంసీ
జటిలా లోమశా మిశీ
త్వక్స్త్రి ముత్కటం
భృంగం త్వచం వోదం
వరాజ్గమ్ || ౧౮౦ ||

కర్పూరకో ద్రావిడక
కాల్పకో వేధముఖ్యకః |
ఓషధ్యో (జాతిమా
త్రేన్య)

(రజాతౌసర్వ) మాష
ధమ్ || ౧౮౧ ||

శాకా (ఖ్యంపత్రపు
ష్పాది)

తణ్డలీయోల్పమా
రిషః |

విశల్యాఽగ్నిశిఖాఽ
నన్తా ఫలినీ శక్రపుష్పి

స్తకమ్ || న || ౮ తుంగముస్తలపేళ్లు, Cyperus
rotundus.

గ్రీనిపర్ణమ్ - శుకమ్ - బర్హమ్ - పుష్పమ్ (ప) బ
ర్హపుష్పమ్ [పా] బర్హపుష్పమ్ - స్థానేయమ్ - కుక్కు
రమ్ || న || ౭ - స్థానేయక మనుగంధద్రవ్యము. ప
చ్చాకును మాచిపత్రియు, A perfume.

మరున్దాలా (ప) మరుత్ - మాలా - పిశునా -
స్పృక్కా [పా] పృక్కా - దేవీ - లతా - లఘుః - స
ముద్రాన్తా - వధూః - కోటివర్షాల - లజ్జీపికా [పా] ల
జ్జాసికా || సీ || ౧౦ - స్పృక్క యనుగంధద్రవ్యము
పేళ్లు, Medicago esculenta.

తపస్విని - జటామాంసీ - జటిలా - లోమశా - మి
శీ || సీ || ౭ - జటామాంసిపేళ్లు, Indian Spikenard.
త్వక్ - చ్, సీ - పత్రమ్ - ఉత్కటమ్ - భృంగమ్ -
త్వచమ్ - చోదమ్ [పా] చోచమ్ - వరాజ్గమ్ || న || ౨ -
లవంగచెక్కపేళ్లు, Cassia lignea.

కర్పూరకః - ద్రావిడకః - కాల్పకః - వేధముఖ్య
కః || పు || ౮ - గంధకచోలము, Cuicuna Zerumbet.
ఓషధ్యః (ప) ఓషధయః || సీ, బ || ౧ - ఆకారభేద
ములచే వేర్వేరుగాఁ దెలియఁబడు లతాదిజాతుల
యంద వర్తించును, A herb, or deciduous plant.

ఔషధమ్ || న || ౧ - జాతివ్యతిరిక్తములై రోగహ
రములైనవానికన్నిటికినిపేరు, A drug.

శాకమ్ || న || ౧ - భోజనార్హములైనయాకులు పు
ష్పలుమొదలైనవానిపేరు, An esculent plant.

తణ్డలీయః - అల్పమారిషః || పు || ౨ - చిట్టికూ
రపేళ్లు, Amaranthus polygamus.

విశల్యా - అగ్నిశిఖా - అనన్తా - ఫలినీ [పా] హలి
నీ - శక్రపుష్పికా || సీ || ౫ - నాగేటిచాలుకూరపేళ్లు.

కా॥ ౧౮౨॥

స్యా దృక్షగన్ధా ఛగ
లా ణ్డ్యావేగీ నృద్ధదార
కః । జుజ్జో

బ్రహ్మేతు మతస్య
క్షీ వయస్థా సోమవల్లరీ॥
పటుపర్ణి హైమనతీ ।
స్వర్ణక్షీరీ హిమావతీ ।

హయపుచ్ఛీ తు కా
మోబ్జ మాపవర్ణి మ
హాసహా॥ ౧౮౪॥

తుణ్డీకేరీ ర క్తఫలా బి
మ్బికా పీలుపర్ణిపి ।
బర్బరా కబరీ తుజ్జీ
ఖరపుష్పాఽజగన్ధికా॥

ఏలాపర్ణి తు సువహః
రాన్నా యుక్తరసా (చ
సా) । చాక్లరీ చుక్రికా
దస్త శరాఽ మ్బష్టాఽ
మలోణికా॥ ౧౮౬॥

సహస్రవేధీ చుక్రోఽ
మ్లవేతస శ్శతవేధ్యపి ।
సమస్కారీ గణ్డకాలీన
మక్లాఖదిరేత్యపి॥ ౧౮౭॥
జీవస్తీ జీవనీ జీవా జీ
వనీయా మధుః స్రవా॥

కూర్చశీర్షో మధురకః
శృంజీమ్రస్వాజీవకాః ॥

నెన్న వెదురుకూర.

ఋక్షగన్ధా - ఛగలాన్డీ [చ] ఛగలాస్తీ - ఆవేగీ
॥సీ॥-నృద్ధదారకః-జుజ్జః ॥ పు॥ ౫ - బొద్దికూరపేళ్లు
కొండఁబు ఆవేగిశబ్ద ము త్తిరపదసాహచర్యముచేత
సకారాంతపుల్లీంగమనిరి.

బ్రహ్మే(సా) బ్రహ్మ-మతస్యక్షీ-వయస్థా-సోమ
వల్లరీ॥ సీ॥ర-హొన్నగంటికూర, Illecebrum Sessile.
పటుపర్ణి - హైమనతీ-స్వర్ణక్షీరీ - హిమావతీ॥
సీ॥ర-కంకోష్టుపేళ్లు.

హయపుచ్ఛీ - కామోబ్జజీ - మాపవర్ణి-మహా
సహా॥సీ॥ర-కారుమినుము పేళ్లు.

తుణ్డీకేరీ - ర క్తఫలా - బిమ్బికా-పీలుపర్ణి ॥ సీ ॥
౧-దొండచెట్టుపేళ్లు, Bryonia grandis.

బర్బరా - కబరీ - తుజ్జీ - ఖరపుష్పా-అజగన్ధికా॥
సీ॥ ౫-వాయింటచెట్టు, Ocyimum gratissimum.

ఏలాపర్ణి - సువహః - రాన్నా-యుక్తరసా॥ సీ॥
౪-సన్నరాన్నముపేళ్లు, Mimosa octandra.

చాక్లరీ-చుక్రికా - దస్తశరా-అమ్బష్టా - అమ్మ
లోణికా॥సీ॥పులిచింతపేళ్లు, Oxalis monadelphica.

సహస్రవేధీ॥ న్ - చుక్రః - అమ్లవేతసః-శత
వేధీ॥న్, పు॥ ౪-పుల్లప్రబ్బిలిపేళ్లు, Sorrel.

సమస్కారీ-గణ్డకాలీనమక్లా-ఖదిరా ॥సీ॥ర-ము
డుగుదామరపేళ్లు, Lycopodium imbricatum.

జీవస్తీ-జీవనీ-జీవా-జీవనీయా-మధుః-స్రవా[ప్ర]
మధుస్రవా॥సీ॥ ౫-పాలకూర, Minusops Kauki.

కూర్చశీర్షో-మధురకః-శృంజీ - హ్రస్వాజీ-జీవ
కః॥ పు॥ ౬-జీవకమను నౌషధముపేళ్లు.

కీరాతతిక్తోభూనిమోబ్బ
2-నార్యతిక్తో2

ధనస్తలా | విమలాసా
తలా భూరిఫేనా చర్మ
కపేత్రిపి ౧౮౯॥

వాయసోలీ స్వాదుర
సా వయసో2

ధ మకూలకః | నికు
మోబ్బదన్తికాప్రత్యక్తే
ణ్యదుమ్బరపర్ణ్యపి

అజమోదాతూగ్రగ
ధా బ్రహ్మదర్భా యవా
నికా |

(మూలే) పుష్కరకా
శీర్ష పద్మపత్రాణి (పా
ష్కరే)॥ ౧౯౧॥

అవ్యధాతిచరా పద్మా
చారటీ పద్మచారిణీ |

కామ్పిల్యఃకర్కశశ్చ
న్ద్యో రక్తాజ్ఞో రోచసి
త్యపి ౧౯ ౨॥

ప్రపున్నాడఃస్తేడగజో
దద్రుష్ను శ్చక్రమర్ద
కః | పద్మాటఉరణాక్షశ్చ

పలాణ్డును సుకన్దకః ॥
౧౯ 3॥

లతార్కః దుద్రుమా
(తత్ర హరితే)

(2 థ) మహాషధమ్ |

కీరాతతిక్తోభూనిమ్బ - అనార్యతిక్తో ॥ పు॥
3- నేలవేముపేళ్లు, *Gentiana cherayta*.

సస్తలా-విమలా - సారలా-భూరిఫేనా - చర్మ
కమా॥ సీ॥ ౫-సంబరేణసేళ్లు.

వాయసోలీ - స్వాదురసా - వయసా [పా] కా
యసా॥సీ॥3-కాకోలిపేళ్లు. కాగుగొలిమి.

మకూలకః [పా] ముకూలకః - నికుమ్భః॥పు॥
దన్తికా - ప్రత్యక్తేణీ - ఉదుమ్బరపర్ణి ॥ సీ॥ ౫-
దంతిచెట్టుపేళ్లు.

అజమోదా-ఉగ్రగన్ధా-బ్రహ్మదర్భా - యవాని
కా॥సీ॥౪-ఒకదినను ఓమముపేళ్లు, *Carum carui*.

పుష్కరమ్-కాశీరమ్ - పద్మపత్రమ్॥ న॥ 3-
పొష్కరేమూలే = పుష్కరమూలము. కాశీరదే
శపుమెట్టతామరదుంప, *Costus speciosus*.

అవ్యధా-అతిచరా-పద్మా-చారటీ. పద్మచారిణీ॥
సీ॥౫-కాశీరదేశపుతామర, *Hibiscus mutabilis*.

కామ్పిల్యః-కర్కశః-చంద్రః - రక్తాజ్ఞః॥ పు॥ -
రోచసి ॥ సీ॥ ౫ - కంపిలముపేళ్లు- రోచని యను
నాషధము.

ప్రపున్నాడః - పడగజః-దద్రుష్నుః - చక్రమ
ర్దకః-పద్మాటః - ఉరణాక్షః [పా] ఉరణాఖ్యః॥ పు॥
౬-తగిరిసచెట్టుపేళ్లు, *Cassia Alata*.

పలాణ్డుః-సుకన్దకః॥ పు॥ ౨ - నీరుల్లిపేళ్లు, ఎఱ్ఱ
యల్లి, *Onion. Allium cepa*.

లతార్కః-దుద్రుమా॥ పు॥ ౨ - హరితేతత్ర =
పచ్చనీరుల్లిపేళ్లు, *A green onion*.

మహాషధమ్-లశునమ్॥న॥-గృల్జనః - అరిష్టః-

లశునం గృక్షనారిష్ట మ
హాకన్ద రసానకాః॥

పునర్నవాతు శోధస్మీ
వితున్నం సునిషణ్ణకమ్॥

(స్యా)ద్వాతకశ్శీతలో
ఽపరాజితా శణపర్ణ్య
పి॥ ౧౮౫॥

పారావతాజ్ఞా కట
భీ వణ్యా జ్యోతిష్మతీ
లతా ।

వార్షికంత్రాయమా
ణా(స్యా)త్రాయస్తీ బల
భద్రికా॥ ౧౮౬॥

విష్వక్సేనప్రియాఘృష్ట
ర్వారాహీ బదరేత్యపి ।

మార్కవౌ భృగ్గరా
జ (స్యా)

త్కాకమాచీతు వా
యనీ॥ ౧౮౭॥

శతపుష్పానితచ్ఛత్రా
తిచ్ఛత్రామధురామినిః ।

అవాక్సుష్పీ కారనీ చ
సారణీ తు ప్రసారణీ॥

(తస్యాం) కటమ్బురారా
జబలా భద్రబలేతిచ ।

జనీ జతుకా జననీ జ
తుకృ చ్చక్రవర్తినీ ॥

౧౮౮ ॥ సరస్వర్యా

మహాకన్దః-రసానకః ॥ పు॥ ౬ - వెల్లులి పేళ్లు. తెల్ల
యుల్లి, Garlick. [Hogweed.

పునర్నవా - శోధస్మీ ॥ సీ ॥ ౨-గలిజేరు పేళ్లు,
వితున్నమ్ - సునిషణ్ణకమ్॥ న॥ ౨-నీరుచెంచలి
పేళ్లు, Maisilea dentata.

వాతకః॥పు॥ [పా] వాతకీ॥సీ॥-శీతలః॥ పు॥ [పా]
శీతలా-అపరాజితా - శణపర్ణి [పా] అననపర్ణి ॥ సీ॥
ర-సోమిదపుచ్చెట్టు పేళ్లు, Pentaptea tomentosa.

పారావతాజ్ఞా॥సీ॥ - కటభీ-పణ్యా - జ్యోతిష్మ
తీ-లతా॥సీ॥౫-ఎక్కుడుదీగె పేళ్లు. మా నేరుతీగె-
మెలపుతీగె. Heart-pea.

వార్షికమ్॥ న॥. త్రాయమాణా- త్రాయస్తీ-
బలభద్రికా॥సీ॥౪-కలుగానుగు పేళ్లు.

విష్వక్సేనప్రియా- ఘృష్టిః [పా] గృష్టిః-వారా
హీ-బదరా॥సీ॥౪-పాచితీగె పేళ్లు, Dioscorea

మార్కవః-భృగ్గరాజః ॥ పు ॥ ౨ - గుంటగలి
జేరు పేళ్లు. Trailing Eclipta.

కాకమాచీ-వాయనీ॥సీ॥ ౨- కాచిచెట్టు పేళ్లు,
Solanum trilobatum.

శతపుష్పా - నితచ్ఛత్రా - అతిచ్ఛత్రా - మధు
రా-మినిః [పా] మనిః- అవాక్సుష్పీ - కారవీ॥ సీ॥

౨-వెద్దనదాప పేళ్లు అడవిసదాప. Anise.

సారణీ [పా] సారణా - ప్రసారణీ - కటమ్బు
రా-రాజబలా - భద్రబలా- ॥ సీ ॥ ౫ - గొంతెమ
గోరుచెట్టు పేళ్లు, Pæderia foetida.

జనీ- జతుకా [పా] జనూకా- జననీ [పా] ర
జనీ-జతుకృత్ [పా] జన్తుకృత్-చక్రవర్తినీ- సం

స్వర్యా॥సీ॥౬-కోరిందచెట్టు పేళ్లు.

ధ శటీ గడ్డమూలీ ప
ద్వ్యన్ధి (కేంద్రపి) కర్పూ
రౌఽపి పలాశోఽ

ధ కారవేల్లన కటిల్ల
కః॥ ౨౦౦॥ సుషవీ(చా

ధ) కులకం పటోల స్తి
క్తకః పటుః।

కూశ్లాణకః స్తు కర్పూ
రు

రుర్వారుః కర్కటీ
(స్త్రియా) ॥౨౦౧॥

ఇత్వాకుః కటుతు
మ్బి (స్యాత్)

తుమ్బులాబూ (రుభే
సమే)।

చిత్రా గవాక్షీ గోడు
మ్బా

విశాలాత్విద్రవారూః॥
౨౦౨॥

అర్కోఘ్న సూరణః
కన్దో

గణ్డీరస్తు సమష్టిలా ।
కలమ్బ్యుపోదకా (౭

స్త్రీతు) మూలకం హిల
మూచికా॥౨౦౩॥వాస్తు

కం (శాకభేదాన్యః)

శటీ-గడ్డమూలీ-పద్మ్యన్ధికా ॥ సీ ॥-కర్పూరః
[పా] కర్పూరః-పలాశః॥ పు॥ ౫ - గంట్లసి-చోరము
సేలు, A species of Cucuma.

కారవేల్లః-కటిల్లకః[పా] కరిల్లకః॥పు॥-సుషవీ
[పా]సుశవీ॥ సీ॥౩-కాఁకర-చెట్టుపేళ్లు, Momordica
charantia.

కులకమ్॥న॥-పటోలః-తిక్తకః-పటుః ॥ పు ॥ ౪-
చేదుపొట్లపేళ్లు, Trichosanthes dioeca.

కూశ్లాణకః [పా] కూష్మాణ్డకః-కర్పూరుః॥ పు॥
౨-గుమ్మడుచెట్టుపేళ్లు, A pumpkin gourd.

ఉర్వారుః-కర్కటీ ॥ సీ॥ ౨ - దోసచెట్టుపేళ్లు,
Cucumbei.

ఇత్వాకుః-కటుతుమ్బి ॥ సీ ॥ ౨- వదరుచెట్టు
పేళ్లు, చేదుసార, A bitter gourd.

తుమ్బి-అలూయా[పా]అలూబుః (ప) అలూబుః
॥సీ॥ఆనుగపుచెట్టుపేళ్లు, సార, Cucurbita legeneris.

చిత్రా-గవాక్షీ-గోడుమ్బా॥ సీ॥ ౩- పిల్లపాపర
చెట్టుపేళ్లు. బుడమపేళ్లును.

విశాలా-ఇన్ద్రవారూః॥ సీ॥ ౨- పెద్దపాపరపేళ్లు,
Coloquintida. Cucumis Colocynthus.

అర్కోఘ్నః-సూరణః-కన్దః॥ పు॥ ౩-కందపేళ్లు,
Arum campanulatum.

గణ్డీరః॥పు॥ -సమష్టిలా॥ సీ॥ ౨-ఏఱువంగపేళ్లు.
కలమ్బి ॥సీ॥-ఉపోదకా [ప] ఉపోదకీ॥ సీ॥-

మూలకమ్॥ ప్ష॥-హిలమూచికా ॥ సీ॥-వాస్తుకమ్
(ప) వాస్తుకమ్॥ న ॥- ఈ ౫ ను పరుసగా తీఁగె

బచ్చలి (Convolvulus repenes), దుంప బచ్చలి
(Basella rubra), ముల్లంగి (Radish), చిలుకకూర
(Hingtsha repens), చక్రవర్తికూర (Chenopodi-

దూర్వా తు శతపర్వి
కానహస్రవీర్యా భాగ
వ్యోరుహఃనన్తాః

(ధరాసితా) || ౨౦౪ ||
గోలోమీ శతవీర్యాచ
గడ్డాలీ శకులాక్షకః ।

కురువిన్దో మేఘనా
మా ముస్తాము స్తక(మ
స్త్రీయామ్) || ౨౦౫ ||

(స్యా) భద్రము స్తకో
గుద్ద్యా

చూడాలా చక్ర లో
చ్చటా

వంశేత్వక్సానకర్తార
త్వవిసాన త్వణధ్వజాః ||
శతపర్వా యనఘోపే
ణ మస్కర తేజనాః ।

(వేణవన) కీచకా (స్త్రీ
స్యర్యేస్వన స్త్రీనిలో
ద్ధతాః) || ౨౦౬ ||

గ్రన్థి(ర్వా)పర్వపరుషీ

గున్ద్యస్తేజనక శ్వరః ।

నడస్త ధమనః పోట
గలోఽ

ధోకాశ(మస్త్రీయామ్)

um album) అనునైదు శాకభేదములపేళ్లు.

దూర్వా - శతపర్వికా-సహస్రవీర్యా-భాగవీ-
రుహః-అనన్తా || సీ || ౨ - గజీకపేళ్లు, Bent grass.
(*Agrotis linearis*)

గోలోమీ-శతవీర్యా || సీ || ౨-సితాసా = తెల్ల
గజీకపేళ్లు గడ్డాలీ || సీ ||-శకులాక్షకః || పు || ౨- తీగె
గజీకపేళ్లు ఈరను బల్లగజీకపేళ్లు ని కొండలు

కురువిన్దః - మేఘనామా || న్ || పు ||-ముస్తా || సీ ||-
ము స్తకమ్ || ప్స || ౪- నిడుపుతుంగము స్తలపేళ్లు,
Cyperus rotundus.

భద్రము స్తకః || పు ||-గుద్ద్యా || సీ || ౨- రాగము
స్తలపేళ్లు. భద్రము స్తలు, *Cyperus pertinuis*.

చూడాలా-చక్రలా-ఉచ్చటా || సీ || ౩-వట్టువ
ము స్తలపేళ్లు.

వంశః-త్వక్సానకర్తారః - త్వచిసారః - త్వణ
ధ్వజః - శతపర్వా || సీ ||-యవఫలః-వేణుః- మస్క-
రః-తేజనః || పు || ౧౦-వెదురుపేళ్లు, A bamboo.

కీచకాః || పు, బ || ౧- వాయుపుచేతః గొట్టబడి
శబ్దించుచున్న వెదుళ్ల పేరు, The whistling
bamboos.

గ్రన్థిః || పు ||-పర్వ || న్ ||-పరుః || స || ౩-వెదురు
గణుపులపేళ్లు పరుశబ్ద ముకారాంత పుల్లింగము
నుంగలదని కొండఱందురు. A knot or joint.

గున్ద్యః-తేజనకః- శ్వరః || పు || ౩- కాకివెదురు
పేళ్లు, *Saccharum Sava*.

నడః-ధమనః-పోటగలః || పు || ౩- కిక్కినకనపు
పేళ్లు. గనుపదంటు, A reed.

కాశమ్ || ప్స ||-ఇత్తుగన్ధా || సీ ||-పోటగలః || పు || ౩-

అం॥ ఇత్తుగన్ధా హాటగలః (పుంభూనునితు) బల్బజాః ।

రసాల ఇత్తు
(కృద్భేదాః) పుణ్ణికా
నారకాదయః॥ ౨౦౯॥
స్వాద్వీరణం వీరతరం

(మూలేఽస్యా) శీర(మ
స్త్రియామ్) అభయంన
లదంసేవ్య మమృణాలం
జలాశయమ్॥ ౨౧౦॥
లామజ్జకం లఘులయ
మవదాహేష్టకాపథే ।

(నడాదయ) స్త్రాణం (గ
ర్భ చార్చ్యమాక ప్రము
ఖా అపి)॥ ౨౧౧॥

(అస్త్రీ) కుశం కుఢీ
దర్భాగి పవిత్ర
(మథ) క త్రాణమ్ పౌర
సాగ్నిక ధ్యామ దేవజ
గ్ధక రాహిషమ్॥

ఛత్రాతిచ్ఛత్ర పాల
ఘ్నా మాలాత్పణక
భూస్త్రాణే

తెల్లుక సపుపేళ్లు. బల్బజాః॥ పు, ౧-మోదయపు
క సపుపేరు, ఈరను తెల్లుక సపుపేళ్లని కొందఱం
దురు. Saccharum Spontaneum.

రసాలః-ఇత్తుః॥ పు॥ ౨-చెఱకు పేళ్లు, Sugarcane.
పుణ్ణిః-కాంతారకః-ఆదిపదము చే, కోశకారః॥
పు॥ మొదలై నవి, తద్భేదాః=చెఱకుని శేషములు.
వీరణమ్-వీరతరమ్॥ న॥ ౨-అపురుక సపుపేళ్లు,
Andropogon muicatum.

ఉశీరమ్॥ పు॥-అభయమ్ - నలదమ్ - సేవ్యమ్-
అమృణాలమ్-జలాశయమ్-లామజ్జకమ్ - లఘుల
యమ్-(ప) లఘు-లయమ్- అవదాహమ్ - ఇష్టకా
పథమ్॥ న॥ ౧౦- అస్య=ఈయపురుక సపుయొక్క,
మూలే=వేరుపేళ్లు. అవేవట్టివేళ్లు, Cas-cus.

నడాదయః=నడకబద్దము మొదల దివిఱకునైన న శ
బ్దములచేతఁ జెప్పఁబడినవియు; గర్భచార్చ్యమాక
ప్రముఖాఅపి, గర్భత్=ఊడలు, శ్యామాకః=చామ
లు, ప్రముఖాఅపి=ఇవి మొదలైన తృణధాన్యవాచ
క శబ్దములచేతఁ జెప్పఁబడఁగలవియు, త్రాణమ్॥ న॥ త్ర
ణమని చెప్పఁబడును, A gramineous plant.

కుశమ్॥ పు॥-కుఢః - దర్భః॥ పు॥ - పవిత్రమ్॥ న॥
ర-దర్భలపేళ్లు, Sacrificial grass
క త్రాణమ్-పౌరమ్- సాగ్నికమ్ - ధ్యామమ్-
[పా]ధ్యాయమ్-దేవజగ్ధకమ్-రాహిషమ్॥ న॥ ౬ -
కామంచిక సపుపేళ్లు, A fragrant grass.

ఛత్రానీ॥ అతిచ్ఛత్రః [ప] ఛత్రాతిచ్ఛత్రః -
పాలఘ్నః॥ పు॥ ౩ - ఛత్రాకారమైనక సపుపేళ్లు, A
mushroom, మాలాత్పణకమ్-భూస్త్రాణమ్॥ న॥
౨-చిప్పక సపు, Andropogon schoenanthus.

శష్పం బాలతృణం

శష్పమ్ [పా] శన్యమ్-బాలతృణమ్ || న || ౧-

చేతక సపుషేళ్లు, Young grass.

ఘాసో యవసం

ఘాసః-యవసం(ప)యావసః || పు || ౧-పశువులు

మొదలై నవీతినఁగిసకసపుషేళ్లు, Meadow grass

తృణ మద్భవమ్ || ౨౦౫ ||

తృణమ్-అద్భవమ్ || న || ౨ - సామాన్యముగా

కసపుషేళ్లు, Grass.

(తృణానాం సంహతి)

తృణాన్ || సీ || ౧-తృణానామ్=కసపుయొక్క, సం

స్తృణ్యా

హతిః=సమూహముపేరు, Abundance of grass.

నడ్యాతు (నడసంహ

నడ్యాన్ || సీ || ౧-నడసంహతిః = గనుపకసపుగుంపు

తిః)।

పేరు. కిక్కసకసపుగుంపు Abundance of reeds.

తృణరాజా (హ్వయ)

తృణరాజః-తాలః || పు || ౨ - తాటిచెట్టుపేళ్లు,

స్తాలో

Palmyra.

నాలికేరస్తు లాజలీ ||

నాలికేరః[పా] నాలికేలః || పు ||. లాజలీ || న్, పు, ఈ,

౨౦౪ ||

స్త్రీ || ౨-తెంకాయచెట్టుపేళ్లు, Coconut.

ఘోష్టాతుపూగః క్ర

ఘోష్టాన్ || సీ || పూగః - క్రముకః - గువాకః-

ముకో గువాకః ఖపురో

(ప) గువాకః-ఖపురః || పు || ౫ - పోకచెట్టు, Areca

Faufel.

[canut.

(ఽన్యతు) ఫల) సుద్వేగ

ఉద్వేగమ్ || ౪ || ౧ - ఈపోకచెట్టుఫలము, Are-

(మేతేచ హిస్తాలసహ

హిస్తాలసహితాః=గిఱక తాటి (Maishy date)

తాస్త్రయః || ౨౦౫ ||

తోఁగూడుకొనియున్న, ఏతేత్రయశ్చ=ఈ చెప్పఁ

ఖర్జూరకేతకీ తాలీ ఖ

బడిన తాలనారికేల క్రముకములు మూఁడును,

ర్జూరచ) తృణదుమాః

ఖర్జూరః=ఖర్జూరవృక్షము (Date), కేతకీ= మొగ

లిచెట్టు (Pandanus odoratissimus), తాలీ=శ్రీ

తాలినృక్షము (Corypha Talliera), ఖర్జూరీ=ఈత

చెట్టు (Wild date) ఈరను కూడి యెనిమిదియు

తృణవృక్షము లనఁబడును, A palm.

ఇతి వనాపధివర్గః.

అరణ్యముతోను ఓషధులతోను జేరిన పడ

సమూహము ముగిసెను.

సింహా మృగేంద్రః

సింహః-మృగేంద్రః - పశ్చాన్యః - హర్యక్షః-

పశ్చాన్యహ్యార్థము కే
సరి హరిః || ౨౧౬ ||

[కణ్ఠేరవః-గజరిపుః-పిఙ్గదృష్టిః-మృగాధిపః || పు|| ౨ ||
దృష్టిర్మృగాధిపః ||]

శార్దూలదీప్వినోవ్యా
ఘే

తరక్షుస్తుమృగాదనః |

వరాహ సూకరో

ఘృష్టిః కోలః పోత్రీకి

రిః కిటిః || ౨౧౭ || దంష్ట్రీ

ఘోశీ స్తబ్ధరోమాక్రో

డో భూదార(ఇత్యపి)

కపి ప్లవఙ్గ ప్లవగ శా

ఖామృగ వలీముఖః ||

మర్కటోవానరః కీశో

వనౌకా

(అధ)భల్లుకే | ఋతౌ

చ్ఛభల్ల భాలూకా

గణ్డకే ఖడ్గ ఖడ్గినౌ ||

లులాయో నుహిషోవా

హద్విషత్తాసరసైరిభాః |

(స్త్రీయాం)శివా భూ

రిమాయ గోమాయ

మృగధూర్తకాః || స్పగా

ల వజ్రక కోష్ఠ మ్మ షేరు

షేరువ జమ్బూకాః |

ఓతుర్బిడాలో మార్జా

రో వృషదంశక ఆఖు

కేసరిన్ || హరిః || పు || ౬ - సింహముపేళ్లు, A lion.

[కణ్ఠేరవః-గజరిపుః-పిఙ్గదృష్టిః-మృగాధిపః || పు|| ౨ ||
అధికపాఠము.

శార్దూలః - దీప్వీన్ || వ్యాఘ్రః || పు || ౩ - పెద్ద
పులిపేళ్లు, A tiger. [hyena,

తరక్షుః-మృగాదనః || పు || ౨ - సింహిపేళ్లు, A

వరాహః-సూకరః[పా]శూకరః - ఘృష్టిః[పా]

గృష్టిః-కోలః-పోత్రీన్ || కిరిః - కిటిః - దంష్ట్రీన్ ||

ఘోశీన్ || స్తబ్ధరోమా || న్ || కోడః - భూదారః ||

పు || ౧ - ౨-అడవిపందిపేళ్లు, A hog.

కపిః-ప్లవఙ్గః-ప్లవగః-శాఖామృగః - వలీముఖః-

మర్కటః-వానరః-కీశః-వనౌకాః || న్ || పు || ౮ - కోతి

పేళ్లు, A monkey or ape.

భల్లుకః (ప) భల్లుకః ఋతౌః - అచ్చభల్లుః-

(ప) అచ్చభల్లుః-భాలూకః-|| పు || ౪ - ఎలుగుగొడ్డు

పేళ్లు, A bear. [rhinoceros.

గణ్డకః-ఖడ్గ-ఖడ్గీన్ , పు || ౩, ఖడ్గమృగముపేళ్లు, A

లులాయః-నుహిషః-వాహద్విషన్ || త్ || కాస

రః-సైరిభాః || పు || ౫ - కాసెనుపోతుపేళ్లు, A buffalo.

శివా సీ || భూరిమాయః [పా] భూరిమాయః-

గోమాయః-మృగధూర్తకః-స్పగాలః - [పా]శృగా

లః-వజ్రకః-కోష్ఠః-షేరుః-షేరువః - జమ్బూకః || పు ||

౧౦-నక్కపేళ్లు కోష్ఠజ్వలమునకు ఋకారాంతము

నకువలెరూపము, A jackal.

ఓతుః-బిడాలః-మార్జారః[పా]మార్జారః-వృష

దంశకః [పా] వృషదంశకః - ఆఖుభుక్ || జ్ || పు ||

భుక్

—౨౨౧॥

(త్రయో) గౌధేర గౌ
ధారగౌధేయూ (గోధికా
త్తజీ) ।

శ్యావిత్తు శల్య
(స్తల్లోమ్మి) శలలీ శ
లల౧ శలమ్ ౨౨౨॥

వాతి ప్రమీ ర్వాత
మృగః

కోక స్త్రీహామృగో
మృకః ।

మృగేశ్వరజ్ఞ వాతాయు
హరిణాజనయోనయః ॥

ఐణేయ (మేణ్యాశ్చర్మా
ద్యమేణ) సైన్య (ముఖే
త్రిమ) ।

కదలీ కద్దలీ చీన శ్చ
మూరు ప్రియకావపి ॥
౨౨౩॥ సమూరు (శ్చే
తిహరిణా అమీ అజన
యోనయః) ।

౫-పిల్లి పేళ్లు, A cat

గౌధేరః-గౌధారః-గౌధేయః ॥పు॥ ౩-ఉడుము
పిల్ల పేళ్లు, An iguana.

[A porcupine.

శ్యావిత్ ॥ధ్॥-శల్యః ॥పు॥ ౨- ఏదుపందిపేళ్లు,
శలలీ॥సీ॥-శలలమ్-శలమ్॥న॥ ౩-తల్లోమ్మి = ఆ
యేదుపందిముండ్ల పేళ్లు, Porcupine quills.

వాతి ప్రమీః-వాతమృగః ॥పు॥ ౨-గాలికి నెదు
రు నడచునిట్టివంటి మృగము, పొడయిట్టి. వాత
ప్రమీశబ్దము స్త్రీలింగమును, A swift antelope.

కోకః-ఈహామృగః-మృకః ॥పు॥ ౩- తోఁజేలు పే
ళ్లు, A wolf.

మృగః-కురజ్ఞః - వాతాయుః- హరిణః - అజన
యోనిః॥పు॥౫-ఇట్టి పేళ్లు, A deer or antelope.

ఏణ్యాః=ఆడు లేడియొక్కయు, ఏణాస్య = మగ
దుప్పియొక్కయు, చర్మాద్యమ్=చర్మము మొదలై
నవి, వరుసగా- ఐణేయమనియు (Belonging to
a doe), ఐణామనియు (Belonging to a buck),
చెప్పబడును ॥త్రి॥

కదలీ॥సీ॥ (ప) కదలీ॥న్- పు॥ బొల్లి చాయ మెడ
చారలుగలిగి బిలములోనుండు మృగము. కద్దలీ॥
సీ॥ (ప) కద్దలీ ॥న్, పు॥ దొడ్డకడుపును సల్లనిముం
దరికాళ్లునుగలమృగము. చీనః ॥పు॥ గువ్వవన్నెగ
లిగి ౩౦ అంగుళముల పొడవుగల మృగము. చ
మూరుః॥ పు॥ తోఁక లేనిమృగము ప్రియకః॥ పు॥
దట్టమై యెట్టుని సల్లనిరోమములుగల మృగము,
సమూరుః॥ పు॥ తెల్లనికొనవెంట్రుకలతోఁగూడిన
దొడ్డమెడగలమృగము. ఇత్యవీ = ఈయాఱును,
అజనయోనయః=ఆ స్తరణాదులకు నుపయోగించు

కృష్ణ సార రురున్య
జ్జు రజ్జు శమ్బర
రాహిషాః॥ ౨౨౫॥
గోకర్ణపుష్ప తైచర్య
రాహితాశ్చమరో (మృ
గాః) ।

గన్ధర్వ శ్వరభో రామ
స్సమరో గవయ శ్వ
శః॥ ౨౨౬॥

ఇత్యాదయో మృగే
న్ద్రాద్యా గవాద్యాఃప
శుజాతయః ।
A beast.

[అధోగంతా తు ఖన
కో వృకః పుంధ్వజ ఉం
దురః] ఉన్దురు
ర్మాషికో౭ ప్యాఖ
ర్రికా బాలమూషికా॥

చర్మములకుఁగారణములయిన, హరిణాః = ఇట్టి
జాతులలో విశేషములు.

కృష్ణసారః [పా] కృష్ణశారః=నల్ల యిట్టి, The
spotted antelope రురుః=నల్ల చారలదుప్పి, The
stag. న్యజ్జుః = తలవంచుకొనిపోవు జంకపోతు
రజ్జుః=తెల్ల రోమములుగల యిట్టి, The spotted
axis. శమ్బరః=ఎఱ్ఱవన్నెగల సన్నపుజంక. రాహి
షః=కొండగొట్టె. గోకర్ణః=కణితి. పృషతిః=దుప్పి,
The porcine deer. ఏణః=వెద్దకండ్లుగలనల్ల యి
ట్టి. ఋష్యః [పా] ఋశ్యః=మనుబోతు, White-
footed antelope. రాహితః=కేసరియనుమృగము.
చమరః=సవరపుమృగము, Bos grunniens. ఈ
౧౨ను ॥పు॥. మృగాః=తమతమ పేళ్లచేతఁ బ్రసిద్ధ
ములైన మృగభేదములు.

గన్ధర్వః = దొడ్లకడుపును నట్లువతోఁకయును
గలమృగము శరభః = ఎనిమిదికాళ్లగలిగి సింహ
మును చంపెడిమృగము. రామః=వెద్దదుప్పి. సృమ
రః=వెద్దసవరపు మృగము. గవయః=గురుబోతు,
Bos Gavoeus. శశః=కుందేలు, A hare.

ఇత్యాదయః = గన్ధర్వశబ్దము మొదలయినవి
యాఱును, మృగేన్ద్రాద్యాః = సింహశబ్దము మొ
దలు చమరశబ్దపర్యంతము లయినవియు, గవా
ద్యాః =వైశ్యవర్గయందుఁజెప్పఁబడు గోవులు మొద
లైనవియు, సశుజాతయః=సశువులనిచెప్పఁబడును

[అధోగంతా - ఖనకః - వృకః - పుంధ్వజః-
ఉందురః] ఎలుకపేళ్లు. అధికపారము.

ఉన్దురుః-మూషికః [పా] మూషకః - ఆఖుః॥
పు॥౩-ఎలుకపేళ్లు, A rat. [A small rat.
గిరికా - బాలమూషికా॥నీ॥౨-చిట్టెలుకపేళ్లు,

[చుచుద్దరీ గన్ధమూషీ
దీర్ఘదేహీ తు మూషి
కా ।]

సరటఃకృకలాస (స్నాన్య)
న్యసలీగృహగోధికా ॥
లూతా(స్త్రీ)తన్తువా
యోర్ణనాభ మర్కట
కా (స్సమాః) ।

నీలఙ్గు స్తు క్రిమిః

కర్ణజలూకా శతప
(ద్యుభే) ॥ - ౨౨౯ ॥

వృశ్చిక శూకకీట
(స్నాన్య)
దలిద్రోశా తు నృ
శ్చికే ।

పారానతః కలువః క
పోతోఽథ

శశాదనః ॥ పత్రీశ్వేన

ఉలూకస్తు వాయసా
రాతిపేచకా । [దివాన్ధః
కాశికో ఘూకో దివా
భీతో నిశాటనః]

వ్యాఘ్రాట స్తు భర
ద్వాజః

ఖడ్గరీట స్తు ఖడ్గనః ॥

౨౩౦ ॥

[చుచుద్దరీ - గన్ధమూషీ ॥ నీ ॥ ౨ - చుచుచేళ్లు,
A mouse. దీర్ఘదేహీ - మూషికా ॥ నీ ॥ ౨ - పంది
కొక్కు చేళ్లు, The Bandicoot.]

సరటఃకృకలాసః ॥ పు ॥ ౨ - తొండచేళ్లు, Cameleon.
న్యసలీగృహగోధికా ॥ నీ ॥ ౨ - బల్లి, A lizard.
లూతా ॥ నీ ॥ తన్తువాయః - ఊర్ణనాభః - మర్క-
టకః ॥ పు ॥ ౪ - సాలెపురుగుచేళ్లు, A spider.

నీలఙ్గుః - క్రిమిః ॥ పు ॥ ౨ - పురుగులచేళ్లు మాని
మీడినల్లనిపురుగులనికొండఱందురు, An insect
కర్ణజలూకా (పా) కర్ణజలూకా - శతపదీ ॥ నీ ॥ ౨ -
జెట్టిచేళ్లు చెవిదూకుపామును. రోకటిబండయు,
A centipede.

వృశ్చికః - శూకకీటః ॥ పు ॥ ౨ - నల్ల తేలుచేళ్లు.
కణుదురుపేరును. A caterpillar.

అలీ ॥ నీ ॥ [పా] అలీ ॥ నీ ॥ - ద్రోణః [పా] ద్రూ
ణః - వృశ్చికః ॥ పు ॥ ౩ - ఎట్టతేలుచేళ్లు సామాన్య
ముగా తేలుచేళ్లనికొండఱందురు A scorpion.

పారావతః - కలరవః - కపోతః ॥ పు ॥ ౩ - పాపు
రముచేళ్లు, A dove or pigeon.

శశాదనః - పత్రీ ॥ నీ ॥ - శ్వేనః ॥ పు ॥ ౩ - జేగచేళ్లు,
A hawk or falcon.

ఉలూకః - వాయసారాతిః - పేచకః ॥ పు ॥ ౩ -
గూబచేళ్లు, An owl.

[దివాన్ధః - కాశికో - ఘూకో - దివాభీతః - నిశా
టనః ॥] అధికపాఠము.

వ్యాఘ్రాటః - భరద్వాజః ॥ పు ॥ ౨ - ఏటింత
చేళ్లు. భారద్వాజపక్షి, A sky-lark.

ఖడ్గరీటః - ఖడ్గనః ॥ పు ॥ ౨ - మందపిచ్చికచేళ్లు.
కాటుకపిట్ట. రువ్వపులుఁగు, కొబ్బ, A wagtail.

లోహపుష్ప స్తు క
జ్ఞు- (స్నాన్య)

(దధ) చామః కిశీదివిః

కలిజ్ఞ భృజ్ఞ ధూమ్యా
టా

(అధస్యా) చ్చతపత్ర
కః || దార్వాఘాటోఽ

ధసారజ్ఞః స్తోకక శ్చా
తక (స్సమాః)।

కృకవాకుస్తామ్రచూ
డః కుక్కుట శ్చరణా
యుధః || ౨౩౩ ||

చటకః కలవిజ్ఞు- (స్నాన్య
త్తస్యస్త్రీ) చటకా

(తయోః) పునుపత్యే

చాటకైరః (స్త్ర్యపత్యే)

చటకై (వసా) || ౨౩౪ ||

కర్కరేటుః కరేటుస్సాన్య
త్కకణక్రకరా (సమా)।

వనస్త్రియః పరభృతః

కోకిలః పిక (ఇత్యపి) ||

కాకేతు కర టానిష్ఠబలి

పుష్ట సకృత్ప్రజాః ధాన్య

క్షాత్త ఘోష పరభృద్భ

లిభు గ్వాయసా అపి ||

౨౩౫ || [చిరజీవీచైకదృ

ప్తిర్నాకులిః పికవర్ధనః]

ద్రోణకాకస్తుకాకోలో

లోహపుష్పః-కన్కః || పు || ౨- రావులుగుపేళ్లు
మల్లజేగులును, A heron

చామః-కిశీదివిః || పు || ౨- సాలపక్షి, A blue jay.

కలిజ్ఞః-భృజ్ఞః-ధూమ్యాటః || పు || ౩- కూకటి
మూఁగయను పక్షిపేళ్లు, A fork-tailed shrike.

శ్చతపత్రకః - దార్వాఘాటః || ౨- మానుగో
యిలపులుగు. బెగ్గురుపులుగును, A wood-pecker.

సారజ్ఞః [సా] శారజ్ఞః - స్తోకకః - చాతకః ||
పు || ౩- వానకోయిలపేళ్లు. చాతకపక్షి.

కృకవాకుః-తామ్రచూడః- కుక్కుటః - చర
ణాయుధః || పు || ౪- కోడిపేళ్లు, A gallinaceous
fowl [sparrow.

చటకః-కలవిజ్ఞుః || పు || ౨- పిచ్చికపేళ్లు, A

చటకా|| సీ|| ౧- ఆడుపిచ్చిక, A female sparrow.

చాటకైరః || పు || - చటకా|| సీ|| ౨- వరునగా,

తయోః=ఆపిచ్చుకలయొక్క, పునుపత్యే=మగపిల్ల
యందును, స్త్ర్యపత్యే-ఆడుపిల్లయందును నర్తిం
చును. [పేళ్లు, Numidian crane.

కర్కరేటుః- కరేటుః || పు || ౨- పెద్దకోక్కెర

కృకణః-క్రకరః || పు || ౨- కోక్కెరపేళ్లు.

వనస్త్రియః-పరభృతః-కోకిలః- పికః || పు || ౪-

కోకిలపేళ్లు, The black cuckoo.

కాకః- కరటః - అనిష్ఠః- బలిపుష్టః- సకృత్ప్ర

జాః-ధాన్యజ్ఞః-అత్తఘోషః-పరభృత్ || త్ || - బలి

భుక్ || జ్ || - వాయనః-చిరజీవీ || న్ || - ఏకదృష్టిః-మా

కులిః-పికవర్ధనః || పు || ౧౪- కాకిపేళ్లు. చిరజీవి మొ

దలునాలుగు నధికనామములు, A crow.

[పేళ్లు, A raven.

ద్రోణకాకః-కాకోలః || పు || ౨ - మాలకాకి

దాత్యూహః కాలక
ణ్డకః॥ ౨౩౨॥

ఆతాయి చిల్లా

దాత్యూహః గృధ్రౌ

కీర శుకా (సమా)।

క్రుశ్ క్రొచ్చోఽథ
ఒక కహ్వరి

పుష్కరాహ్వస్తు సా
రసః॥ ౨౩౩॥

కోక శ్చక్ర శ్చక్రవా
కో రధాక్షా (హ్వయ
నామకః)।

కాదమ్బః కలహంస
(సాన్య)

దుశ్కోశ కురకా
(సమా)॥ ౨౩౪॥

హంసాస్తు శ్వేతగరుత
శ్చక్రాక్షామానసాకః॥

రాజహంసా (స్తు తే
చఞ్చుచరైః గోహితైః
స్థితాః) ॥ ౨౩౫॥

(మలిన్తై) ర్మలి కా
ఖ్యా (స్తే)

ధార్తరాష్ట్ర (స్థితే
తరైః) ।

శరారి రాటి రాడిశ్చ

దాత్యూహః కాలకణ్డకః॥ పు॥ ౨- కూకురు
గుడ్డంగి పిట్టపేళ్లు. భరతపక్షి, A gallinule.

ఆతాయి॥న్ (సా)ఆతాపీన్॥-చిల్లః॥ పు॥ ౨-
పిన్నగద్దపేళ్లు. జెముడుకాకియు, చీరపిట్టయు, A kite.
దాత్యూహః-గృధ్రః॥ పు॥ ౨- గద్దపేళ్లు. బోరు
వియును, A vulture.

కీరః-శుకః॥ పు॥ ౨ - చిలుక పేళ్లు, A parrot
క్రుశ్-చ్-క్రొచ్చో॥పు॥ ౨-కొంగ, A curlew.
ఒకః-కహ్వరి॥ పు॥ ౨-వక్కుకొంగ, A crane.

పుష్కరాహ్వః-సారసః॥ పు॥ ౨-బెగ్గురుపేళ్లు,
The Indian crane.

కోకః - చక్రః-చక్రవాకః-రధాజః ॥ పు॥ ౪-
జక్కపిట్టపేళ్లు, The ruddy goose.

కాదమ్బః-కలహంసః॥ పు॥ ౨-ధూమ్రవర్ణము
లయుచ ముక్కుకాళ్లుగల హంసలపేళ్లు, A drake.
దుశ్కోశః-కురకః ॥ పు॥ ౨- పెన్నడపులుగు
పేళ్లు, An osprey.

హంసః-శ్వేతగరుత్ ॥ త్- చక్రాక్షః- మాన
సాకా॥న్ ॥ పు॥ ౪-హంసపేళ్లు, A swan

రాజహంసః ॥ పు॥ ౧ - లోహితైః చఞ్చుచర
నైః=ఎఱ్ఱనిముక్కు కాళ్లతోఁగూడి, స్థితాః=తెల్ల
నై యుండు అహంసలపేళ్లు

మలికః (సా) మలికాక్షః ॥ పు॥ ౧ - మలి
నైః=కొంచెముధూమ్రవర్ణముగలముక్కు కాళ్ల
తోఁగూడి తెల్లనై యుండు హంసలపేరు.

ధార్తరాష్ట్రః॥పు॥౧- సితేతరైః=నల్లనిముక్కు
కాళ్లతోఁగూడి తెల్లనై యుండు హంసలపేరు.

శరారిః-ఆటిః-ఆడిః॥సీ॥౩- ఆడేలుఅనుపక్షి పేళ్లు.

బలాకా బిసకణ్ఠికా అరం	బలాకా-బిసకణ్ఠికా నీ ౨- తెల్లకొక్కెర పేళ్లు, A small crane.
(హంసస్య యోషి) ద్వరటా	వరటా నీ ౧- హంసస్య=హంసయొక్క, యో షిత్ = స్త్రీ పేరు, A duck or goose.
(సారసస్యతు) లక్ష్మ ణా	లక్ష్మణా(సా)లక్ష్మణా నీ ౧-సారసస్య= బెగ్గురు పక్షియొక్క స్త్రీ పేళ్లు.
జతుకా ౭జనపత్రా (స్యా)త్పరోష్ఠీ తెలపా యికా అర౨	జతుకా(పా) జతుకా-అజినపత్రా నీ ౨- గబ్బిలాయి పేళ్లు, A bat. పరోష్ఠీ - తెలపాయి కా నీ ౨- బరిణేపురుగు పేళ్లు, A cock-toach.
వర్వణా మషికా నీలీ	వర్వణా-మషికా-నీలీ నీ ౩-నల్లనియీగపేళ్లు, A blue fly
సరఘా మధుమషికా కా	సరఘా-మధుమషికా నీ ౨-జంటియీగ పేళ్లు, తేనెటీగ, A bee.
పతణ్ఠికాపుత్రికాస్యా	పతణ్ఠికా-పుత్రికా నీ ౨ తెరయీగపేళ్లు, A small bee. [పేళ్లు, A gadfly
ద్వంశస్తు వనమషికా దంశీ (తజ్జాతి రల్పా స్యా)	దంశః పు - వనమషికా నీ ౨-అడవియీగ దంశీ నీ ౧-అల్పా=అల్పమైన, తజ్జాతిఃస్యాత్ = ఆయడవియీగలజాతిపేరు. అడవిదోమ.
ద్వణ్ణాలీ వరటా (ద్వ యోః)	గణ్ణాలీ[పా]గణ్ణాలీ-వరటా పు ౨- ఎఱ్ఱతు మైదపేళ్లు. కణుదురీగ, A wasp.
భృక్షారీ చీరుకా చీరీ ఝిల్లికాచ (సమా ఇ మాః) అర౪	భృక్షారీ-చీరుకా [పా] ఝిరుకా- చీరికా- చీరీ- ఝిల్లికా నీ ౪ - చిమటపేళ్లు. ఈలపురుగును, A cricket. [hopper.
(సమా) పతక్త శలభా ఖద్యోతో జ్యోతిరిజ్జ కేః	పతక్తః-శలభః పు ౨-మిడతపేళ్లు, A grass- ఖద్యోతః-జ్యోతిరిజ్జణః పు ౨- మిణుగుఱు బూచిపేళ్లు, A firefly.
మధువ్రతో మధుక రో మధులిన్ద్రు పాలి సః అర౫ ద్విరేఫ పు	మధువ్రతః-మధుకరః-మధులిట్ హే - మధు పః-అలీ నీ - ద్విరేఫః- పుష్పలిట్ హే -భృక్తః- పట్టడః-భ్రమరః-అలిః- [ఇన్దిరః - చిన్నరీకః-రో

ష్పలిష్ట్యుక్త పట్నదభ్ర
మరాలయః । [ఇన్దిర
శ్చక్చరీకోరోలమ్బా బ
మృరశ్చసః] ॥ ౨౪౬ ॥

మయూరో బర్హిణో
బర్హీ నీలకణ్ఠో భుజజ్గ
భుక్ శిఖావలశ్శిఖీకేకీమే
ఘనాదానులాస్యపి ॥ కే
కా (వాశీమయూరస్య)
(సమకా)చంద్రకమేచకా
శిఖా చూడా

శిఖణ్డస్త్వ పిచ్ఛ బర్హే
(నపుంసకే) ॥ ౨౪౭ ॥

ఖగే విహజ్గ విహగ వి
హజ్గమవిహాయసః శకు
న్తి పక్షీ శకుని శకున్త
శకున ద్విజాః ॥ ౨౪౮ ॥
పత త్రి స త్రి పతగ ప
త త్పత్రర ధాన్తజాః ।
నగోకో వాజి వికిర వి వి
ష్కిర పత త్రయః ॥ నీ
డోద్భవా గరుత్మన్తః
పితృన్తో నభసజ్గమాః ।

(తేషాం విశేషా) హ
రీతో మద్గుణి కారణ్ణవః
ప్లవః ॥ ౨౪౯ ॥ తిత్తిరిగి
కుక్కు భోలాపూ జీవం
జీవ శ్చకోరకః కోయప్తి
క ప్టిటిభకో వర్తకో వ

లమ్బః-బమ్భరః] ॥ పు ॥ ౧౫ - తుమ్మెదపేళ్లు. ఇన్దిర
శబ్దము మొదలు ౪ అధికనామములు, A large,
black bee.

మయూరః-బర్హిణః-బర్హీ ॥ న్-నీలకణ్ఠః-భుజజ్గ
భుక్ ॥ క్-శిఖావలః-శిఖీ ॥ న్ ॥ - కేకీ ॥ న్ - మేఘ
నాదానులాసీ ॥ న్ ॥ పు ॥ ౮ - నెమిలిపేళ్లు, A peacock.

[పేళ్లు, His cry
కేకా ॥ నీ ॥ ౧- మయూరస్యవాణీ ॥ నెమిలికూత
చంద్రకః-మేచకః ॥ పు ॥ ౨- నెమిలిపురికన్ను.
శిఖా-చూడా ॥ నీ ॥ ౨- నెమిలికూతటి, Crest.

శిఖణ్డః ॥ పు ॥-పిచ్ఛమ్-బర్హమ్ ॥ న ॥ ౩- నెమిలిపురి
పేళ్లు, Peacock's tail

ఖగః-విహజ్గః- విహగః- విహజ్గమః - విహాయాః
॥ న్ ॥- శకున్తి-పక్షీ ॥ న్ ॥- శకునిః-శకున్తః-శకునః-
ద్విజః-పత త్రి ॥ న్ ॥-ప త్రి ॥ న్ ॥ - పతగః-పతన్ ॥ త్ ॥-
పత్రరధః- అణ్డజః- నగోకాః ॥ న్ ॥- వాజీ ॥ న్ ॥- వికి
రః-వి- విష్కిరః- పత త్రిః- నీడోద్భవాః- గరుత్మాన్
॥ త్ ॥-పితృన్ ॥ త్ ॥-నభసజ్గమః ॥ పు ॥ ౨౨- సామా
న్యముగాఁ బక్షులపేళ్లు, A bird.

హరీతః ॥ పు ॥=పచ్చనిపిట్ట, The green pigeon.
మద్గుణి ॥ పు ॥=నీరుకాకి, The shag. కారణ్ణవః ॥ పు ॥=క
న్నెలేడు. ప్లవః ॥ పు ॥=నీరుకోడి. తిత్తిరి ॥ పు ॥=తీతువు.
The francoline partridge. కుక్కుభః ॥ పు ॥=బెళగ
వ్వ, A wild cock. లావః ॥ పు ॥=లావుక, A quail.
జీవంజీవః ॥ పు ॥=నన్నెపులుగు, A pheasant. చ

ర్తికాదయః॥ ౨౫౨ ॥

కోరకః॥పు॥ = వెన్నెల పులుగు, *Perdix 1ufa*. కోయప్తికః॥ పు॥ = చీకకుకొక్కెర, *గుడ్డికొంగ*. టిట్టిభకః॥పు॥ = లకుముకీషిట్ట, *Jacana* వర్తకః॥పు॥ = వెలిచెప్పిట్ట, దొట్టపులుగు వర్తికా॥నీ॥ = మీలవల్లంకి॥. ఈ ౧౩ - శబ్దములును, తేహంవిశేహః = ఆపక్షులలో భేదములు ఇచటఁ గొందఱు జీవంజీవచకోరకశబ్దములు పర్యాయములనియు వర్తకశబ్దమును స్త్రీలింగముగా పఠించి వర్తకావర్తికాశబ్దములు పర్యాయములనియుం జెప్పిరి.

గరుత్మక్షచ్ఛదాః పత్త్రం పతత్రంచ తనూరుహమ్॥

గరుత్ - పక్షుః - ఛదః॥ పు॥ - పత్త్రమ్ - పతత్రమ్ - తనూరుహమ్॥ న॥ ౬ - టెక్కలపేళ్లు, *A wing*.

(స్త్రీ) పక్షుతిస పక్షుమూలం

పక్షుతిః॥నీ॥ - పక్షుమూలమ్॥ న॥ ౨ - టెక్కలమొదటిపేళ్లు, *The root of a wing*.

చఙ్ఘస్త్రిటి (రుభేస్త్రియా)॥ ౨౫౩॥

చఙ్ఘః - త్రోటిః॥ నీ॥ ౨ - పక్షిముక్కుపేళ్లు, *The beak*.

ప్రక్షీ నోడ్డిన సణ్డీనా (న్యేతాః ఖగగతిక్రియాః)॥

ప్రక్షీనమ్॥న॥ = ఎగయుట, *Taking flight*. ఉడ్డినమ్॥న॥ = పాటుట, *Soaring*. సణ్డీనమ్॥ న॥ = వ్రాలుట, *Perching* ౩ - ను, ఏతాః = ఇవి, ఖగగతిక్రియాః = పక్షులగతి భేదములు.

వేశీ కోశో (ద్విహీన) ౭ణ్డం

వేశీ॥నీ॥ - కోశః॥ష్ట॥ - అణ్డమ్॥ న॥ ౩ - గుడ్డుపేళ్లు. వేశీకోశః - ఒకపదమనికొందఱు *An egg*.

కులాయో నీడ (మస్త్రియామ్) ౨౫౪॥

కులాయః॥పు॥ - నీడమ్॥ష్ట॥ ౨ - పక్షిగూటిపేళ్లు, *A nest*.

హోతః పాకోర్భకో శిన్ముఖి పృథుక శ్యాబక శ్శిశుః ।

హోతః - పాకః - అర్భకః - షిన్ముఖి - పృథుకః - శ్యాబకః - శిశుః ॥ పు॥ ౨ - సామాన్యముగా శిశువు పేళ్లు, *Young of any animal*.

స్త్రీపుంసౌ మిథునం ద్వద్వయం

స్త్రీపుంసౌ - మిథునమ్ - ద్వద్వయమ్ ॥ న॥ ౩ - స్త్రీపురుషులజంటపేళ్లు, *A couple, male and female*.

యుగ్మంతు యుగలం
యుగమ్॥ ౨౫౫॥

సమూహానివహవ్యూహా
సన్దోహా విసర ప్రజాః । స్తో
మాఘ నికర వ్రాత వార సజ్ఞాత స
జ్ఞాయాః॥ ౨౫౬॥ సముదాయ
సముదయ సమవాయశ్చ యోగణః ।
(స్త్రీయాంతు) సంహతి ర్బృన్ద
నికురమ్బం కదమ్బకమ్॥ ౨౫౭॥

(బృన్దభేదాః)

(సమై) ర్వర్గః

సజ్ఘ సార్థాతు (జన్తు
భిః) ।

(సజాతీయైః) కులం

యూథం (తిరశ్చాం
పున్నపుంసకం)॥

(పశూనాం) సమజోఽ

(నేత్రపాం) సమజోఽ

(ధనధర్మిణామ్) (స్వా)
స్వికాయః

యుగ్మమ్-యుగలమ్-యుగమ్॥న॥3 - జంట పేళ్లు, A pair or brace.

సమూహాః- నివహాః- వ్యూహాః- సన్దోహాః- విసరః- ప్రజాః-స్తోమాః- ఓఘాః- నికరః- వ్రాతః- వారః-సజ్ఞాతః- సజ్ఞాయాః- సముదాయః- సముదయః-సమవాయః-చయః - గణాః॥పు॥ - సంహతిః॥నీ॥ - బృన్దమ్- నికురమ్బమ్- కదమ్బకమ్॥ న॥ ౨౫౭. గుంపు పేళ్లు, A flock or multitude.

బృన్దభేదాః=ఇతః జెప్పఁబడునవి సమూహావిశేషముల పేళ్లు. వర్గః॥పు॥ ౧-సమై = ఒకతీరువ న్తువులగుంపు పేరు, A multitude of similar things.

సజ్ఘః- సార్థాః॥పు॥౨- జన్తుభిః=ప్రాణిసమూహము పేరు, An assembly of animals.

కులమ్॥న॥ ౧-సజాతీయైః = సజాతీయములైన ప్రాణిసమూహము పేరు. A multitude of homogeneous animals.

యూథమ్॥ ప్న॥ ౧-తిరశ్చామ్=తిర్యగ్జంతు సమూహము, A flock of birds or beasts.

సమజః॥పు॥౧- పశూనామ్ = పశువులగుంపు పేరు, A herd of beasts.

సమాజః॥పు॥ ౧- అనేకపామ్ = పశువులకంటె నన్యమయిన సరిపఱ్యోదిసమూహము పేరు, An assembly of men &c.

నికాయః॥పు॥ ౧ - సధర్మిణామ్ = ఒకవిధమయిన నడకగలవారియొక్క గుంపు పేరు, An association of persons performing like duties.

పుష్కరాశీ తూర్కరః
కూట (మస్త్రీయామ్)॥
కాపోత శౌక మా
యూరతై త్తిరాదీనిత
ద్గణే॥

(గృహసక్తాఃపక్షిమృ
గా) శ్చేకాః(స్రు) ర్గ
హ్యకా (శ్చ తే)॥౨౬౦॥

ఇతి సింహాదివర్గః.

మనుష్యా మానుషా
మర్యా మనుజామాన
వానరాః(స్రు)పుమాం
సః పశ్చజనాః పురుషాః
పూరుషా నరః॥ ౨౬౧॥

స్త్రీయోషిదబలాయో
షానారీసీమ స్త్రీవధూః॥
ప్రతీపదర్శినీ వామా వ
నితా మహిలా (తథా)॥
౨౬౨॥

(విశేషా) స్త్రీజ్ఞనా
భీరుః కామినీ వామ
లోచనా॥ ప్రమదా భా
వినీ కాంతాలలనా చ ని
తమ్బినీ॥ ౨౬౩ ॥సుందరీ

పుష్కః-రాశిః - ఉత్కరః॥పు॥-కూటమ్॥పు॥ ౪-
ధాన్యాదిసమూహముపేళ్లు, A heap of grain.
కాపోతమ్॥న॥= పాపురములగుంపు, A flock of
doves. శౌకమ్॥న॥= చిలుకలగుంపు,-of parrots.
మాయూరమ్॥న॥ = నెమిళ్లగుంపు,-of peacocks.
త్తై త్తిరమ్॥న॥తీతువులగుంపు,-of francoline par-
tridges. ఆదిపదముచేత మఱియు, తద్గణే = ఆ
యాగుంపున కీలాగు తెలియునది.

శ్చేకాః [పా] సేకాః-గృహ్యకాః॥పు॥ ౨-గృహ
సక్తాః=పెంపఁబడి యిల్లుమరగిన, పక్షిమృగాః=ప
క్షులకును మృగములకును పేళ్లు, Domesticated
birds or beasts.

సింహము మొదలైనవానితోఁ జేరిన
పదసమూహము ముగిసెను.

మనుష్యః-మానుషః- మర్త్యః-మనుజః- మా
నవః-నరః-పుమాన్ ॥ న్ ॥ - పశ్చజనః - పురుషః-
పూరుషః-నా॥ ఋ॥ పు ॥ ౧౧ - మనుష్యులపేళ్లు,
Man ; mankind.

స్త్రీ-యోషిత్ ॥త్, సీ॥ (ప) యోషితా॥ఆ॥-అబ
లా-యోషా (పా) జోషా-నారీ-సీమ స్త్రీ-వధూః-
ప్రతీపదర్శినీ-వామా-వనితా-మహిలా- ॥సీ॥ ౧౧-
సామాన్యముగా స్త్రీ పేళ్లు, A woman or female.

అజ్ఞనా = మంచి అవయవములుగలది, well-
shaped. భీరుః= భయముగలది, timid. కామినీ-
మిగులఁ గామముగలది, loving. వామలోచనా=
మంచినన్నులుగలది, having fine eyes. ప్రమ
దా = మిక్కిలిమదముగలది. భావినీ = శృంగార

రమణీ రానూ

చేష్టగలది (పా) మానిని = ప్రణయకోపముగలది.
కాంతా=మిక్కిలిచక్కనిది లలనా = వేడుకగలది,
నితన్నినీ = గొప్పఁజులుగలది. సుందరీ = రూప
లావణ్యముగలది, handsome. రమణీ = నాయకుని
రమింపఁచేయునది, రామా=గీతకళాదులు నేర్చి
రమించునది॥ సీ॥ ౧౨ - స్త్రీవిశేషములపేళ్లు.

కోపనా(సైవ) భామినీ ।

కోపనా-భామినీ॥ సీ॥ ౨-కోపముగలస్త్రీపేళ్లు,
A passionate woman.

వరారోహమత్తకాశి
న్యత్తమా వరవర్జినీ॥

వరారోహ - మత్తకాశినీ (పా) మత్తకాశినీ-
ఉత్తమా-వరవర్జినీ॥ సీ॥ ౪ - ఉత్తమస్త్రీపేళ్లు, A
handsome, healthy and affectionate woman.

(కృతాభిషేకా) మ
హిషీ

మహిషీ॥ సీ॥ ౧-కృతాభిషేకా = రాజుపట్టపు
దేవిపేరు, A queen.

భోగిన్యో (౭ న్యాయ)
పస్త్రీయః॥

భోగిన్యః॥ సీ॥ ౧-అన్యాయః సృష్టియః = పట్టపు
దేవికంటఁ దక్క-న రాజస్త్రీలపేరు, Other wives
of a king.

పత్నీ సాణిగృహీతీ చ
ద్వితీయా సహధర్మిణీ॥
౨౬౫॥ భార్యా జా
యా (౭ ధపుంభూమ్ని)
దారాః

పత్నీ - సాణిగృహీతీ - ద్వితీయా - సహధర్మిణీ-
భార్యా-జాయా॥ సీ॥ - దారాః ॥ పు, బ॥ ౭-అగ్ని
సాక్షికముగా వివాహముచేసికొన్న దానిపేళ్లు.
మొదటి ౪ ను యజ్ఞాధికారముగల పెండ్లామున
కును, తక్కిన ౩-ను సామాన్యమయిన పెండ్లాము
నకును పేళ్లనికొందఱందురు, A wife.

(స్యాత్తు) కుటుమ్బినీ ।
పురస్థీ

కుటుమ్బినీ-పురస్థీ॥ సీ॥ ౨ - పుత్రభృత్యాది
కుటుంబముగల స్త్రీపేళ్లు, A matron.

సుచరిత్రా సతీ సా
ధ్వీ పతివ్రతా॥ ౨౬౬॥

సుచరిత్రా - సతీ - సాధ్వీ-పతివ్రతా॥ సీ॥ ౪-
పతివ్రతపేళ్లు, A virtuous and faithful wife.

కృతసాపత్నికా ౭
హ్యూధా౭ధివిన్నా౭

కృతసాపత్నిక - అధ్యూధా - అధివిన్నా॥ సీ॥
౩-వెద్దపెండ్లాముపేళ్లు, The first wife.

ధన్వంతరీయవరా వతింవరా వర్యా॥ సీ॥ ౩-తనంత

ధన్వంతరీయవరా-వతింవరా-వర్యా॥ సీ॥ ౩-తనంత

వరాచ వర్యాఽ

టనేమగనివరించుస్త్రీ పేళ్లు, A bride choosing her husband.

ధ కులస్త్రీ కులపాలి
కా॥ ౨౬౭॥

కులస్త్రీ-కులపాలికా॥ సీ॥ ౨ - వ్యభిచారము లేమిచేత కులమును కాపాడుకొను స్త్రీ పేళ్లు, A chaste woman.

కన్యా కుమారి

కన్యా(ప్ర)కన్యకా-కుమారి॥ సీ॥ ౨ - మొదటి వయసునున్న వెండ్లి కానిపడుచు పేళ్లు, A virgin.

గౌరీ తు నగ్ని కాఽ
నాగతార్తవా॥

గౌరీ-నగ్నికా-ఆనాగతార్తవా॥ సీ॥ ౩-సమర్థా డని పడుచు, A girl who has not menstruated.

(స్వా)స్త్యధ్యమాదృష్ట
రజా

మధ్యమా-దృష్టరజా॥ సీ॥ ౨-క్రొత్తగా స మర్తాడిన పడుచు పేళ్లు, A girl arrived at puberty.

స్తరుణీ యువతి (స్స
మే)॥ ౨౬౮॥

తరుణీ (పా) తలునీ-యువతి॥ సీ॥ ౨-జవ్వని. ౩౦ ఏండ్లకులోఁబడినవయస్సుగలది, A young woman.

(సమా)స్నుషా జనీ
వధ్య

స్నుషా-జనీ-వధూ॥ సీ॥ ౩ - కోడలిపేళ్లు, A daughter-in-law.

శ్చిరణ్ణీతు సువాసినీ ।

చిరణ్ణీ-సువాసినీ (పా) స్వవాసినీ॥ సీ॥ ౨-పేరం టాలిపేళ్లు. స్వవాసినీ యనుపారమునందుఁ బట్టి నింటనున్న స్త్రీ పేళ్లు, A married woman staying in her father's house.

ఇచ్ఛావతీ కాముకా
(స్వా)

ఇచ్ఛావతీ-కాముకా॥ సీ॥ ౨ - ధనాదులయం దు ఆశగల స్త్రీ పేళ్లు, A woman covetous of wealth, eager for food, etc.

ద్యౌషస్యస్త్రీ తు కా
ముకీ॥ ౨౬౯॥

ద్యౌషస్యస్త్రీ-కాముకీ॥ సీ॥ ౨ - రతియం దాస క్రిగల స్త్రీ పేళ్లు, A lustful woman.

(కాన్తార్థినీ తు యా
యాతి సక్లేతంసా) ౭
భిసారికా ।

అభిసారికా॥ సీ॥ ౧- కాన్తార్థినీ= పురుషునిఁ గోరి నదై, సంకేతమ్= సంకేతస్థలమును గూర్చి, యా యాతి సా=పోవుచున్నస్త్రీ పేరు, A woman going to an assignation.

పుంశ్చలీ ధర్షణీ బద్ధ
కన్యసతీ కుల శేతవ్రీ ॥
సైవ్రణీ పాంసులా ౭

పుంశ్చలీ - ధర్షణీ (పా) చర్షణీ- బద్ధకీ- అసతీ - కులటా-ఇతవ్రీ-సైవ్రణీ-పాంసులా॥ సీ॥ ౪ - అంకు లాఁడిపేళ్లు, An unchaste woman.

(ధన్యా) దశిశ్వ (శిశు
నా వినా) ।

అవీరా (నిష్పతిసుతా)

విశ్వస్తావిధవే(సమే) ॥

అలి సృభి వయస్యాచ

పతివత్సినభర్తృకా ।

వృద్ధా పలిశ్చీ

ప్రాజ్ఞాతు ప్రజ్ఞా

ప్రాజ్ఞాతు ధీమతీ॥

౨౭౨॥

శూద్రీ (శూద్రస్య
భార్యాస్యా)

శూద్రా (తజ్జాతి
రజ్జనా) ।

అభీరీతు మహాశూద్రీ
(జాతిపుంయోగయో
స్సమే)॥ ౨౭౩॥

అర్యాణీ (స్వయ) మ
ర్యా (స్వాత్)

క్షత్రియాక్షత్రియా
ణ్యపి

ఉపాధ్యాయా పుష్పా

అశిశ్వీ॥నీ॥ ౧- శిశునావినా = బిడ్డలేని స్త్రీ పేరు,

A childless woman.

అవీరా॥ నీ॥ ౧- నిష్పతిసుతా = మగడునుబిడ్డ
లును లేని స్త్రీ పేరు, A woman having neither
husband nor children

[A widow.

విశ్వస్తా-విధవా॥ నీ॥ ౨- వెనిమిటిలేని స్త్రీ పేర్లు,
అలి - సభి- వయస్యా॥ నీ॥ ౩- చెలికత్తె పేర్లు,

A woman's female friend.

పతివత్సినభర్తృకా॥ నీ॥ ౩- మగనాలి పేర్లు,
A woman whose husband is living.

వృద్ధా-పలిశ్చీ॥ నీ॥ ౨- ముదిసిన స్త్రీ పేర్లు, An
old or grey-haired woman.

ప్రాజ్ఞా-ప్రజ్ఞా॥నీ॥ ౨-తాకికవ్యవహారమునందు
విక్కిలియెఱుకగల స్త్రీ, An intelligent woman.

ప్రాజ్ఞా - ధీమతీ॥ నీ॥ ౨ - ఎక్కువ బుద్ధిగల
స్త్రీ పేర్లు, A wise woman.

శూద్రీ॥నీ॥౧-శూద్రస్యభార్యా = శూద్రజాతి
కానిదైనను శూద్రునిపెండ్లాము పేరు, The wife
of a *sūdra*.

శూద్రా॥నీ॥౧-తజ్జాతిః అజ్ఞనా = శూద్రజాతి
యందుఁ బుట్టిన స్త్రీ పేరు, A woman of the
Sūdra tribe.

అభీరీ - మహాశూద్రీ॥ నీ॥౨- జాతిపుంయోగ
యోఃసమే = గొల్లజాతి స్త్రీకిని గొల్లనిపెండ్లామున
కును పేర్లు, A milk-woman or milkman's wife.

అర్యాణీ. అర్యా॥నీ॥ ౨- వైశ్యజాతియందుఁ
బుట్టిన స్త్రీ పేరు, A *Vaisya* woman.

క్షత్రియా-క్షత్రియాణీ॥నీ॥౨-క్షత్రియజాతి
యందుఁబుట్టి క్షత్రియునికిఁగాని మఱియొకనికిఁ
గాని పెండ్లామయిన స్త్రీ, A *Kshatriya* woman.

ఉపాధ్యాయా-ఉపాధ్యాయా॥ నీ॥ ౨-తనంత

ధ్యాయీ	టనే చదువుచెప్పెడి స్త్రీ, A female teacher.
స్వాదాచార్యాఽ (పి	ఆచార్యా సీ ౧-తనంతటనేమంత్రవ్యాఖ్యా
చ స్వతః) ౨౭౪	నముచేసెడి స్త్రీ, A spiritual instructress.
ఆచార్యాణీ (తువుం	ఆచార్యాణీ సీ ౧-తానుమూఢురాలై నను,
యోగే)	వుంయోగే=ఆచార్యునివెండ్లా మైన స్త్రీ, The
(స్వా) దర్శి	అర్శి సీ ౧-తానుశూద్రదియైనను వైశ్యు
క్షత్రియీ(తథా)।	నివెండ్లాముపేరు, Wife of a Vaisya.
ఉపాధ్యాయా న్యుపా	క్షత్రియీ సీ ౧-తానువైశ్యురాలయినను
ధ్యాయీ	క్షత్రియునివెండ్లాముపేరు. Wife of a Kshatria.
పోటా (స్త్రీపుంసల	ఉపాధ్యాయానీ-ఉపాధ్యాయీ సీ ౨-ఉపా
క్షణా) ౨౭౫	ధ్యాయుని వెండ్లాముపేళ్లు, Wife of a tutor.
వీరపత్నీ వీరభార్యా	పోటా సీ ౧-స్త్రీపుంసలక్షణా = స్త్రీపురుషుల
వీరమాతాతువీరసూః।	క్షణములుగల స్త్రీపేరు, A masculine woman.
జాతాపత్యా ప్రజా	వీరపత్నీ-వీరభార్యా సీ ౨-వీరునివెండ్లాము
తాచ ప్రసూతాచ ప్ర	పేళ్లు, A hero's wife. [పేళ్లు, A hero's mother.
సూతికా ౨౭౬	వీరామాతా ఋ -వీరసూః సీ ౨-వీరునితల్లి
(స్త్రీ) నగ్నికా కోట	జాతాపత్యా - ప్రజాతా-ప్రసూతా - ప్రసూ
వీ (స్వా)	తికా (ప) ప్రసూతకా సీ ౪-బాలింతరాలిపేళ్లు,
ద్వూతీసంచారికే (సమే)।	A woman recently delivered.
కాత్యాయ (స్వర్ధవ)	నగ్నికా (పా) లగ్నికా-కోటవీ సీ ౨-దినమొ
ధా యా కాషాయవస	లతోనుండు స్త్రీపేళ్లు, A naked woman.
నా౭ధవా) ౨౭౭	దూతీ-సంచారికా సీ ౨-దూతికి పేళ్లు, A fe-
పైరస్థీ (పరవే శ్చస్థా	male messenger or go-between.
స్వవశా శిల్పకారికా) ।	కాత్యాయనీ సీ ౧ - యా అర్ధవృద్ధా = సగ
	ముముదిసి, కాషాయవసనా = కావీచీరకట్టి, అధ
	వా=విధవయైయున్న స్త్రీపేరు.
	పైరస్థీ సీ ౧-స్వవశా = స్వతంత్రురాలై, పర
	వే శ్చస్థా=పరగృహముననుండి, శిల్పకారికా=గంధ

అసిక్ష్మీ (సా్య దవృద్ధా
యా ప్రేష్యాస్తకపుర
చారిణీ) || ౨౭౮||

వారస్త్రీ గణికా వే
శ్యా రూపాజీవా ౨

(భసాజనైః | సత్కృ
తా) వారముఖ్యా (సా్య)
త్కుట్టసి శమ్భలీ (న
మే) ౨౭౯||

విప్రశ్నికాత్వీక్షణికా
దైవజ్ఞా ౨

ధ రజస్వలా | స్త్రీధ
ర్మిణ్యవి రాత్రేయీ.మ
లిసీ పుష్పవత్యపి || ఋ
తుమ త్యపుష్పదక్యాపి

(సా్య) ద్రజగి పుష్ప
మార్తవమ్ |

శ్రద్ధాలు దోహదవతీ

నిష్కలా విగతార్త
వా || ౨౮౦||

ఆపన్నసత్త్వా (సా్య)
ద్గుర్విణ్యస్తర్వత్నీ చ గ
ర్భిణీ |

(గణికాదేస్తు) గాణిక్యం
గార్భిణం యావతం (గ
ణీ) || ౨౮౧||

లేపనతిలకనిర్మాణదులగుపనులుచేయు స్త్రీపేరు.

అసిక్ష్మీ || సీ || ౧ - అవృద్ధా = ముదుసలిగాక, ప్రే
ష్యా = రాజస్త్రీలుచెప్పినపనిచేయుచు, అస్తకపుర
చారిణీ = అంతఃపురముననుండు స్త్రీపేరు.

వారస్త్రీ - గణికా - వేశ్యా - రూపాజీవా || సీ || ౪ -
లంజెపేళ్లు, A courtesan or harlot.

వారముఖ్యా || సీ || ౧ - జనైః = జనులచేత, స
త్కృతా = సత్కరింపఁబడిన, సా = ఆ లంజెపేరు.
కుట్టసి - శమ్భలీ (సా) సమ్భలీ || సీ || ౨ - కుంఠనక
త్తైపేళ్లు. లంజెనువిటునికేదార్చనది, A procuress.

విప్రశ్నికా - ఈక్షణికా - దైవజ్ఞా || సీ || ౩ - వే
ల్పుసానిపేళ్లు శుభాశుభములను దెలిసినది. A
fortune-teller.

రజస్వలా - స్త్రీధర్మిణీ - అవిః - ఆత్రేయీ - మలి
సీ - పుష్పవతీ - ఋతుమతీ - ఉదక్యా || సీ || ౪ - ముట్టు
యిన స్త్రీపేళ్లు, A woman in her courses.

రజః || సీ || - పుష్పమ్ - ఆ ర్తవమ్ || స || ౩ - ముట్టునె
త్తురుపేళ్లు, The courses.

శ్రద్ధాలు - దోహదవతీ || సీ || ౨ - గర్భవశమున
మంచినస్తువులను గోరు స్త్రీపేళ్లు. వేవిళ్లుగలది,
A pregnant woman longing for anything.

నిష్కలా (ప) నిష్కలీ - విగతార్తవా || సీ || ౨ -
ముట్టుడిగిన స్త్రీపేళ్లు, A woman past child-bearing.

ఆపన్నసత్త్వా - గర్విణీ - అస్తర్వత్నీ - గర్భిణీ || సీ || ౪ -
గర్భిణీ స్త్రీపేళ్లు, A pregnant woman.

గాణిక్యమ్ - గార్భిణమ్ - యావతమ్ || స ||
౩ - గణికాదేః గణీ = వరుసగా గణికాసమూహ
మునకును (An assemblage of harlots); గర్భిణీ

పునర్భుద్ధిధిషూ(రూ
ధా ద్వి)

(స్తస్యా)దిధిషుః(పతిః)

(సతు ద్విజో) ౭గ్రేది
ధిషుః (సైవయస్య కు
టుమ్బినీ) ౨౩

కానీనః(కన్యకాజాత
స్సతో)

(౭థ) సుభగానుతః
సౌభాగినేయః

(స్యా) త్వరస్యైశే
య (స్తుపరస్త్రియాః)

వైతృష్వసేయః (స్యా
త్) వైతృష్వస్తీయశ్చ
(పితృష్వసుః) ।

(సుతో మాతృష్వసు
శ్చైవం)

వైమాత్రేయో విమా
తృజః ౨౪

(అథ) బాన్ధవీనేయస్సన్య
ద్బన్ధుల శ్చసతీసుతః ।
కాలటేయః కాలటేరో

(భిక్షుకీతు సతీ యది
తదా) కాలటీనేయో

సమూహమునకును, - of pregnant women; యు
వతీసమూహమునకును, - of young women.

పునర్భుః-దిధిషూః॥నీ॥ ౨-ద్విః=రెండుమాలు
లు, ఊధా=పెండ్లడిన స్త్రీ పేళ్లు, A virgin widow
re-married

దిధిషుః ॥ పు॥ ౧ - తస్యాఃపతిః= దానిరెండవ
మగనిపేరు, Her second husband.

అగ్రేదిధిషుః॥ పు॥ ౧-ఆమాటుమనువు దాని
యందు బిడ్డలఁగన్న ద్విజానిపేరు, One to whom
she has borne children.

కానీనః॥ ౧-కన్యకాజాతః సుతః= పెండ్లికాని
పడుచుకొడుకు, Son of an unmarried woman.

సుభగానుతః-సౌభాగినేయః॥ పు॥ ౨- భాగ్య
వంతురాలికొడుకు, Son of an auspicious mother.

పారస్యైశేయః॥పు॥౧- పర స్త్రియాః=పర స్త్రీకి
బుట్టిన కొడుకుపేరు, Son by another's wife.

వైతృష్వసేయః-వైతృష్వస్తీయః ॥ పు॥ ౨ -
పితృష్వసుః = తండ్రితోబుట్టినదాని కొడుకుపేళ్లు.
మేన త్తకొడుకు, Paternal aunt's son.

మాతృష్వసుః సుతశ్చపవమ్= తల్లితోబుట్టిన
దానికొడుకును ఇల్లే, మాతృష్వసేయః - మాతృ
ష్వస్తీయః, అనఁబడును, Maternal aunt's son.

వైమాత్రేయః-విమాతృజః॥ పు॥ ౨ - సవతి
తల్లికొడుకుపేళ్లు, Step-mother's son.

బాన్ధవీనేయః - బన్ధులః - అసతీసుతః - కాలటే
యః-కాలటేరః॥ పు॥ ౫- అంకులాడికొడుకు పేళ్లు,
A bastard. Son of a disloyal wife.

కాలటీనేయః-కాలటేయః॥పు॥౨-పతివ్రతయై,
భిక్షార్థముగా గృహములనుగూర్చి సంచారము

(2-స్యాః) కాలతేయో
(2-పిచాత్తజః)।

ఆత్తజ స్తనయస్సా
ను స్సతః పుత్రః

(స్త్రీయాం త్వమీ॥
౨౨౭ ॥ ఆహుర్దహిత
రం నర్వే)

2వత్యం తోకం (త
యో స్సమే)।

(స్వజాతే) త్వార సా
రస్యా

తాత స్తుజనకఃపితా ॥
జనయత్రీ ప్రసూర్తా
తా జననీ

భగినీ స్వసా।
ననన్దాతు (స్వసా ప
త్యు)

ర్షత్రీ పౌత్రీ (సు
తాత్తజా)॥ ౨౨౮॥

(భార్యాస్తుభ్రాతృవర్గ
స్య) యాతరః (స్వగ
పరస్పరమ్)।

ప్రజావతీ భ్రాతృజా
యా (brother's wife)

మాతులానీ తు మా
తులీ॥

౨౨౯॥

చేయు స్త్రీయొక్క కొడుకునకును పేళ్లు, A son
of a female beggar.

ఆత్తజః-తనయః-సూనుః-నుతః - పుత్రః॥ పు॥
౫-కొడుకుపేళ్లు, A son.

అమీసర్వే = ఈ ౫-ను, స్త్రీయామ్ = స్త్రీ లింగ
మందును వర్తించి, దుహితరమాహుః = కూతు
పేళ్లగును. అపుడు, ఆత్తజా-తనయా-సూనుః - ను
తా-పుత్రీ-పుత్రీకా - దుహితా॥ఋ॥ అని రూపం
బులు, A daughter.

అవత్యమ్ - తోకమ్॥ న॥ ౨ - కొడుకునకును
కూతునకును సమానమైనపేళ్లు, Offspring.

భౌరసః - భౌరస్యః॥ పు॥ ౨-స్వజాతే=నవర్ణవి
వాహస్త్రీయందుఁ దనవలనఁబుట్టిన కొడుకుపేళ్లు,
A legitimate son. [Father.

తాతః-జనకః-పితా॥ ఋ॥ పు॥ 3-తండ్రిపేళ్లు,
జనయత్రీ-ప్రసూః-మాతా॥ ఋ॥ - జననీ॥ నీ॥
౪-తల్లిపేళ్లు, Mother. [భ్ర, Sister.

భగినీ-స్వసా॥ ఋ॥ నీ॥ ౨-తోఁబుట్టినదానిపే
ననన్దా[పా] ననాన్దా॥ ఋ॥ నీ॥ ౧-మగనికితోఁ
బుట్టినదానిపేరు. ఆడుబిడ్డ, Husband's sister.

నస్త్రీ[పా]నస్తా॥ఋ॥ - పౌత్రీ॥ నీ॥ ౨-సుతా
త్తజా = కొడుకుకూతునకును, కూతుకూతున
కునుపేళ్లు. మనుమరాలు, Grand-daughter.

యాతరః॥ఋ॥ నీ, బ॥ ౧-భ్రాతృవర్గస్య=తోడఁ
బుట్టినవారియొక్క, భార్యాస్తు=పెండ్లాలు, పరస్ప
రమ్=తమలోఁదమకుపేరు. తోడికోడండ్రు.

ప్రజావతీ-భ్రాతృజాయా॥ నీ॥ ౧-తోడఁబుట్టిన
వాని పెండ్లాముపేళ్లు. అన్నపెండ్లామని కొండఱు.

మాతులానీ-మాతులీ॥ నీ॥ ౨-మేనమామ పెం
డ్లాముపేళ్లు, Maternal uncle's wife.

(పతిపత్నీప్రసూః)

శ్వశ్రూః

శ్వశుర (స్తుపితా త
యోః) ।

(పితృర్భ్రాతృ) పితృ
వ్య(స్సాన్యత్)

(మాతృర్భ్రాతృ తు)
మాతృలః॥ ౨౯౧॥

స్వాల్లా (స్వస్వర్భ్రాత
రః పత్నీప్రసూః)

(స్వామినో) దేవృదే
వకా ।

స్వస్రీయో భాగినేయ
(స్సాన్యత్)

జామాతా(దుహితృః
పతిః)॥ ౨౯౨॥

పితామహః పితృపి
తా

(తత్పితా) ప్ర పి తా
మహాః ।

(మాతృ)ర్భ్రాతామహః
(దేవృవం)

సపిణ్డా (స్తు) సనాథ
యః॥ ౨౯౩॥

సమానోదర్య సోద
ర్య సగర్భ్య సహజా

శ్వశ్రూః॥సీ॥౧-పతిపత్నీప్రసూః = మగని
తల్లికినివెండ్లాముతల్లికినిపేరు. అ తల్లి, Mother-in-law.

శ్వశురః॥ పు॥ తయోఃపితా = మగనితండ్రికిని
వెండ్లాముతండ్రికినిపేరు. మామ, Father-in-law.

పితృవ్యః॥ పు॥ ౧ - పితృర్భ్రాతృ = తండ్రితోఁ
బుట్టినవానిపేరు, Paternal uncle.

మాతృలః॥పు॥ ౧ - మాతృర్భ్రాతృ = తల్లితోఁ
బుట్టినవానిపేరు. మేనమామ, Maternal uncle.

స్వాల్లాః [పా] శ్వాలాః॥ పు, బ॥ ౧-పత్నీప్రసూః
భ్రాతరః = వెండ్లాముతోఁ బుట్టినవారిపేరు. బావ
మఱుదులు, Wife's brothers.

దేవా॥ఋ॥-దేవరః॥ పు॥ ౨-స్వామినః = వెనిమి
టితోఁబుట్టినవారిపేళ్లు, Husband's brother.

స్వస్రీయః-భాగినేయః॥ పు॥ ౨ - తోడఁబుట్టిన
దానికొడుకుపేళ్లు. మేనల్లుడు, Sister's son.

జామాతా॥ పు, ఋ॥ ౧ - దుహితృః పతిః =
కూతుమగనిపేరు. అల్లుడు, Son-in-law.

పితామహః॥ పు॥ - పితృపితా॥ ఋ॥ ౨-తండ్రి
తండ్రిపేళ్లు. తాత, Paternal grand-father.

ప్రపితామహః॥ పు॥ ౧-తత్పితా = తాతతండ్రి.
ముత్తాత, Paternal great grand-father.

ఏవమ్ = ఇట్లే, మాతామహః = తల్లి తండ్రి,
Maternal grand-father; ప్రమాతామహః తల్లి
తాత, Maternal great grand-father, అనఁబడు
దురు. ఇవి॥ పు॥

సపిణ్డాః-సనాథయః॥ పు॥ ౨ - ఏడుతరములకు
లోఁబడినజ్జాతులపేళ్లు, Kinsmen.

సమానోదర్యః-సోదర్యః - సగర్భ్యః-సహజః॥
పు॥ ౪ - ఒకతల్లికొడుకులపేళ్లు, A brother of the

(స్సమాః) ।

నగోత్రబాన్ధవజ్ఞాతిబన్ధ
స్వస్వజనా (స్సమాః)॥జ్ఞాతేయం బన్ధతా
(తేషాం క్రమా ద్భావ
సమూహయోః) ।ధవః ప్రియః పతిర్భర్తా
జార స్తూపపతి (స్స
మా)॥ ౨౯౫॥(అమృతే జారజః)
కుణ్డో An adulterine.(మృతేభర్తరి)గోలకః।
A widow's bastard.

భ్రాత్రీయో భ్రాతృజో

(భ్రాతృ భగిన్యో)
భ్రాతరా(పుభౌ)॥౨౯౬॥మాతాపితరా పితరా
మాతరపితరా ప్రసూ
జనయితారా ।శ్వశ్రుశ్వశురౌ శ్వ
శురౌపుత్రౌ (పుత్రశ్చ దు
హితౌచ)॥ ౨౯౭॥

whole blood.

నగోత్రః-బాన్ధవః-జ్ఞాతిః-బన్ధుః - స్వః-స్వజనః-
పు॥ ౬-ఒక గోత్రముగలజ్ఞాతులపేళ్లు, A distant
kinsmen.జ్ఞాతేయమ్॥ న॥౧-బన్ధతా॥ సీ॥ ౧-ఈరెండును
క్రమాత్ = నరునగా, తేషాంభావసమూహయోః
= జ్ఞాతిభావమునకును (Relationship), బంధుస
మూహమునకును (Aggregate of kinsmen). జ్ఞాతి
భావమునగా దాయాదత్వము. [పేళ్లు, Husband.ధవః-ప్రియః - పతిః - భర్తా॥ ఋ॥ పు॥ మగని
జారః - ఉపపతిః॥ పు॥ ౨-అంకుమగనిపేళ్లు,
Paramour.కుణ్డః॥ పు॥ ౧-అమృతే = మగఁడుజీవించియుం
డఁగా, జారజః = అంకుమగనికిఁ బుట్టినకొడుకు.గోలకః॥ పు॥ ౧-భర్తరిమృతే = మగఁడు చని
పోయిన వెనుక అంకుమగనికిఁ బుట్టిన కొడుకు.భ్రాత్రీయః(పా)భ్రాతృవ్యః-భ్రాతృజః॥ పు॥ ౨-
తోడఁబుట్టినవానికొడుకుపేళ్లు, A brother's son.భ్రాతరా॥ ఋ, పు, ద్వి॥ ౧- భ్రాతృభగిన్యోఉ
భౌ = తోడఁబుట్టిన యన్నచెల్లెండ్రకుఁ గాని, త
మ్ముఁడు అక్కలకుఁగానిపేరు, Brother & sister.మాతాపితరా॥ ఋ॥-పితరా॥ ఋ॥-మాతరపిత
రా॥అ॥[ప]ఋ॥-ప్రసూజనయితారా॥ఋ, పు, ద్వి॥
౪-తల్లిదండ్రులపేళ్లు, Father and mother.శ్వశ్రుశ్వశురౌ-శ్వశురౌ॥పు,ద్వి॥౨-అత్తమామ,
లకు పేళ్లు, Husband's or wife's father & mother.పుత్రౌ పు,ద్వి॥ ౧-పుత్రశ్చదుహితౌచ=కొడు
కునకును కూతునకును పేళ్లు, Son and daughter.

దమ్పతీ జన్మతీజాయా
పతీభార్యపతీ (చతౌ)।

దమ్పతీ - జన్మతీ - జాయాపతీ - భార్యపతీ॥
పు, ద్వి, ర - ఆలుమగలపేళ్లు, Husband & wife.

గర్భాశయో జరా
యుః(పుం) స్యుల్బంచ
కలలో (౭స్త్రీయామ్)॥
౨౯౮॥
సూతిమాసో వైజనసో

గర్భాశయః-జరాయుః॥ ఉ[ప] స్॥పు॥ ౨-గర్భ
మును చుట్టుకొనియున్న మావిపేళ్లు, Womb ఉ
ల్బమ్॥న॥-కలలః ॥ పు॥ ౨- శుక్లశోణితములుగూ
డినసిండ్లము, Embryo. ర - మావిపేళ్లనికొండలు.
సూతిమాసః-వైజనసః ॥పు॥ ౨- బిడ్డగును నెల,
The last month of gestation.

గర్భో భూణ (ఇహ
సహ)। తృతీయా ప్రకృ
తి శ్శణ్ణః క్షీబః పణ్డో న
పుంసకమ్॥ ౨౯౯॥

గర్భః-భూణః॥ పు॥ ౨-గర్భముపేళ్లు, Fetus.
తృతీయాప్రకృతి ॥ సీ॥-శణ్ణః [పా] వణ్ణః॥ పు॥-
క్షీబః-పణ్డః ॥ పు॥- నపుంసకమ్॥ న॥౩- నపుంసకుని
పేళ్లు, A eunuch.

శిశుత్వం శైశవం బా
ల్యం
తారుణ్యం యౌవనం
(సమే)।

శిశుత్వమ్. శైశవమ్ - బాల్యమ్॥ స॥ 3- పది
యేళ్లకు లోపలివయస్సుపేళ్లు, Childhood.
తారుణ్యమ్-యౌవనమ్॥న॥ ౨ మంచివయస్సు
పేళ్లు, Youth or manhood.

(స్యాత్) స్థావిరం(తు)
వృద్ధత్వం (వృద్ధసఃపి)
వార్ధకమ్॥ ౩౦౦

స్థావిరమ్ - వృద్ధత్వమ్ - వార్ధకమ్ (ప) వార్ధక్య
మ్॥ న॥ 3- ఏఁబదియేండ్లకుమీఁది ముదిమి వయస్సు
పేళ్లు, Old age. వార్ధకమ్॥౧-వృద్ధసఃపి=వృద్ధుల
సమూహమునకును పేరు, Assemblage of old men.

పలితం (జరసా శౌ
క్ల్యం కేశౌదా)

పలితమ్॥ న॥ ౧- కేశౌదా=వెండుకలు మొద
లయినవానియందలి, జరసా=ముదిమిచేత, శౌక్ల్య
మ్=తెల్లఁదనముపేరు, Greyness of hair.

విప్రసా జరా।

విప్రసా-జరా॥ సీ॥ ౨- మిక్కిలి ముదిమిపేళ్లు,
Decrepitude.

(స్యా) దుత్తానశయా
డిమ్భాస్తనపా (చ) స్త

ముందుఁజెప్పఁగల ఉత్తానశయాది శబ్దములకు “ త్రి
షుజరాపరాః” అనుచో లింగము వ్రాయఁబడును.
ఉత్తానశయా - డిమ్భా- స్తనపా॥ అ॥- స్తనం
ధయా॥ ర- చన్నగుడుచు చిన్నపాపపేళ్లు, An

నంధయా|| 300 infant.

బాల (స్తుప్త) న్నాణ
వకో

వయస్థ స్తరుణో యు
వా|

ప్రవయాః స్థవిరో వృ
ద్ధోజీవోజీవోజరస్మి||

వర్షియాన్ దశమీ
జ్యాయాన్

పూర్వజ స్త్వగ్నియో
౨౫౫||

జఘన్యజే (స్యః) కని
ష్ఠ యవీయో౨వరజా
నుజాః|| 303||

అమాంసో దుర్బల
శ్చాత్తో

బలవాన్ మాంసలో
౨౦౦||

తున్దిల స్తున్దిభ స్తున్దీ
బృహత్కుక్షిఃపిచణ్డీలః||

30౪||

అవటీటో౨ వనాటశ్చా
వభ్రటో నతనాసికే |

కేశవః కేశికః కేశీ
||

వలినో వలిభ (స్స
హా)|| 30౫||

వికలాజ్ఞస్త పోగణ్డః

బాలః-మాణవకః||౨-పదియాతేండ్ర కులోబడి
నవయస్కుగలవానిపేళ్లు, A child.

వయస్థః-తరుణః-యువాన్|| 3- ప్రాయపువాని
పేళ్లు, A young man.

ప్రవయాః||న్||-స్థవిరః - వృద్ధః - జీనః - జీర్ణః-
జరన్||త్||౨-ముదిసినవానిపేళ్లు, An old man.

వర్షియాన్||న్||-దశమీ||న్||-జ్యాయాన్||న్|| ౩-
మిక్కిలిముదిసినవానిపేళ్లు, One very aged.

పూర్వజః-అగ్నియః [పా] అగ్నిమః- అగ్రజః ||
3-అన్నపేళ్లు, Elder brother; first born. అగ్ర్యః-
అగ్నియః, అనియు రూపములు.

జఘన్యజః- కనిష్ఠః - యవీయాన్ ||న్|| - అజ
రజః-అనుజః||౫-తమ్మునిపేళ్లు, Younger brother.

కనీయాన్-కన్యసః-యవిష్ఠః, అనియు రూపములు
అమాంసః-దుర్బలః-ఛాతః [పా] శాతః || 3

బలవాన్||త్||-మాంసలః-అంసలః || 3 - బలీ
సినవానిపేళ్లు, Strong; lusty.

తున్దిలః-తున్దిభః [పా] తున్దికః-తున్దీన్||-బృహ
త్కుక్షిః-పిచణ్డీలః [పా] పిచిణ్డీలః||౫-పెద్దకడుపుగ

వానిపేళ్లు, Corpulent; pot-bellied.

అవటీటః-అవనాటః-అవభ్రటః- నతనాసికః||౪
చప్పిడిముక్కుగలవానిపేళ్లు, Flat-nosed.

కేశవః-కేశికః-కేశీన్|| 3 - మంచివెండ్రుకల
గలవానిపేళ్లు, Having much or fine hair.

వలినః-వలిభః|| ౨-ముదిమిచేత ముడతలుపడి
చర్మముగలవానిపేళ్లు, Flaccid.

వికలాజ్ఞః-పోగణ్డః [పా] అపోగణ్డః|| ౨ - అం

ఖర్వో హ్రస్వశ్చ వా
మనః ।

ఖరణాస్సౌ త్థ రణసో
విగ్ర (స్తు) గతనా
నికః॥ 30౬॥

ఖరణా (స్సౌ) త్థ ర
ణసః

ప్రజ్ఞః ప్రగతజానుకః ।

ఊర్ధ్వజ్ఞ రూర్ధ్వజానుః
(స్సౌత్)

సంజ్ఞ సంహతజాను
కః॥ 30౭॥

స్య దేదే బధిరః
కుబ్జే గడులః

కుకరే కుణిః ।

పృశ్ని రల్పతనౌ

శ్రోణిః పక్షా
ముణ్డస్తు ముణ్డతే॥

వలిరః కేకరే

ఖోడే ఖజ్జ

(స్త్రిషు జరావరాః) ।

హీనునిపేళ్లు, Deformed.

ఖర్వః-హ్రస్వః-వామనః ॥ 3- పొట్టివానిపేళ్లు,
A dwarf. [వానిపేళ్లు, Sharp-nosed.

ఖరణాః॥న్॥-ఖరణసః॥ ౨ - వాడిముక్కుగల
విగ్రః [ప్ర] విఖ్యః-గతనానికః॥ ౨ - ముక్కు-
పోయినవానిపేళ్లు, Noseless.

ఖరణాః॥న్॥-ఖరణసః॥ ౨ - బుట్టుముక్కుగల
వానిపేళ్లు, Potato-nosed

ప్రజ్ఞః [ప్ర] ప్రజ్ఞః-ప్రగతజానుకః॥ ౨- ఒకటి
కొకటి యెడముగల మోఁకాళ్లుగల వానిపేళ్లు,
Bandy-legged.

ఊర్ధ్వజ్ఞః [ప్ర] ఊర్ధ్వజ్ఞః-ఊర్ధ్వజానుః॥ ౨-
పొడుగుమోఁకాళ్లుగలవానిపేరు, Long-shanked.

సంజ్ఞః [ప్ర] సంజ్ఞః-సంహతజానుకః॥ ౨ - ము
ట్టిమోఁకాళ్లుగలవానిపేళ్లు, Knock-kneed.

ఏడః-బధిరః॥ ౨- చెవిటివానిపేళ్లు, Deaf.

కుబ్జః - గడులః॥ ౨- తొమ్మనఁగాని వీపునఁ
గాని కణితిగలపొట్టివాఁడు, Hump-backed.

కుకరః-కుణిః (ప) కూణిః॥ ౨ - ఈచఁబోయిన
చేతులుగలవానిపేళ్లు, Having a withered arm.

పృశ్నిః - అల్పతనుః॥ ౨ - అల్పదేహముగల
వానిపేళ్లు. కుఱుమట్టపు అలిపిరివాఁడు, Small,
Short or thin. [cripple.

శ్రోణిః-పక్షః ॥ ౨- పిచ్చుకుంటువానిపేళ్లు, A
ముణ్డః-ముణ్డతః॥ ౨ - బోడివానిపేళ్లు, Bald;
close-shaved. [eyed.

వలిరః-కేకరః ॥ ౨- మెల్లకంటివాఁడు, Squint-

ఖోడః-ఖజ్జః॥ ౨- కాలుకుంటివానిపేళ్లు, Lame.

జరావరాః-త్రిషు=జరా శబ్దమునకు వెనుకఁ
జెప్పిన శబ్దములన్నియు ఖజ్జశబ్దమువలకు॥ త్రి ॥

జటులః కాలకః పిష్టుః
స్తిలక స్తిలకాలకః ||

30౯||

అనామయం(స్యా)దా
రోగ్యం

చికిత్సా రుక్ష్వతిక్రి
యా)।

భేషజౌషధ భైషజ్యా
న్యగదోజాయ(రిత్విపి)।

(స్త్రీ) రుగ్రుజాచో
పతాప రోగ వ్యాధి
గదామయాః।

(పుమాన్)యత్క్షృత్
య శ్శోషః

ప్రతిశ్చాయస్తు పీనసః||
3౧౧||

(స్త్రీ) త్సుశ్మతం త్సు
వః (పుంసి)

కానస్తు త్సువధుః (పు
మాన్)।

శోఫస్తు శ్వయధుశ్శో
ధః

పాదస్ఫోటో వి పా ది
కా|| 3౧౨||

కిలాసం సిద్ధ

కచ్ఛావం(తు) పామ
పామే విచర్చికా ।

కణ్డూః ఖర్జూశ్చ, క

జటులః [పా] జటులః-కాలకః-పిష్టుః-తిలకః- తిల
కాలః||పు||౫ - తిలకాకారములయిన నల్లమచ్చల
పేష్టి. పుట్టుమచ్చలు, A fleckle or mole.

అనామయమ్-ఆరోగ్యమ్ ||న|| ౨-రోగము లేక
యుండుటసేర్పు, Health.

చికిత్సా-రుక్ష్వతిక్రియా||సీ|| ౨ - రోగమునకు
బ్రతిక్రియచేయుటపేగు, Medical treatment.

భేషజమ్-భౌషధమ్-భైషజ్యమ్||న || - అగదః-
జాయః||పు||౫-మందుపేష్టి, Medicament.

రుక్||జ్||-రుజా||సీ||-ఉపతాపః-రోగః - వ్యాధిః-
గదః-ఆనయః||పు||౭-రోగము పేష్టి, A disease.

యత్క్షృత్||న్||-క్షయః-శోషః||పు||౩-క్షయరోగము
పేష్టి, Pulmonary consumption.

ప్రతిశ్చాయః-పీనసః||పు || ౨ - పీనసపడిసెము
పేష్టి, Catarrh.

త్సుత్||ధ్||సీ||-త్సుతమ్||న||-క్షవః||పు||౩ - తుమ్ము
పేష్టి, Sneezing

కానః [పా] కాశః-క్షవధుః||పు||౨ - దగ్గుపేష్టి,
Cough

శోఫః-శ్వయధుః-శోధః [పా] శోషః|| పు || ౩-
వాపుపేష్టి, Intumescence.

పాదస్ఫోటః||పు||-విపాదికా||సీ||౨- కాళ్లుపగులు
కుప్పభేదముపేష్టి, Kibe.

కిలాసమ్-సిద్ధ||న్||[పా]సిద్ధమ్||న||౨-సిజ్జెము,
Blotch. సిద్ధమ్ అనుచో కిలాససిద్ధేయనిపారము.

కచ్ఛాః-పామా||న్||-పామా||ఆ||- విచర్చికా||
సీ||౪-గజ్జపేష్టి, Scab.

కణ్డూః-ఖర్జూః-కణ్డూయాః||సీ||౩-తీటపేష్టి, Itch.

జ్ఞాయా

విస్ఫోటక పిటక (స్త్రీ)
పు|| 303||

వ్రణో (స్త్రీయో)

మీర్చమరుః (స్త్రీబే)

నాడీవ్రణః(పుమాన్)

కోరో మణ్డలకం

కుష్ట శ్విత్తే

దుర్వామకాఽర్శసీ||

304||

ఆనాహ (స్త్రీ) విబంధ

(స్మృత్) Epistasis.

గ్రహణీరు క్షృవాహి

కా |

ప్రచ్ఛర్దికా వమి (శ్చ

స్త్రీ పుమాంస్తు) వసు

భు (స్సమాః)|| 305||

(వ్యాధిభేదా) విద్రధిః

(స్త్రీ) జ్వర మేహ భగ

ద్వరాః |

అశ్మరీ మూత్రకృ

చ్ఛర్స (స్మృత్)

పూర్వే శుక్రావధే

స్త్రీపు|| 306||

విస్ఫోటకః పు||-పిటకః|| త్రి|| ౨-పోక్కులపేళ్లు,
బొబ్బలు, Boil.

వ్రణః|| పు|| - ఈర్త్మ-అరుః|| న|| 3-పుంటి
పేళ్లు, Sore or wound.

నాడీవ్రణః|| పు|| ౧-సెలవేసినపుంటిపేరు, Ulcer.

కోరో|| పు|| - మణ్డలకమ్|| న|| ౨-మండలాకార

మయినకుష్టపేళ్లు ఎఱ్ఱపులుము, Leprosy with

round spots. [పులుము, Leprosy.

కుష్టమ్-శ్విత్తమ్|| న|| ౨-తెల్లకుష్టపేళ్లు తెల్ల

దుర్వామకమ్-అర్శః|| న|| ౩-మూలవ్యాధి

పేళ్లు, Hemorrhoids.

ఆనాహః-విబంధః [సా] నిబంధః|| పు|| ౨-ఇరువా

యిగట్టురోగము పేళ్లు, మలమూత్రములుగట్టుట.

గ్రహణీరుక్|| జ్|| -ప్రవాహికా|| నీ|| ౨-గ్రహ

ణిపేళ్లు, Diarrhoea.

ప్రచ్ఛర్దికా-వమి[సా] వమి|| నీ|| -వమభుః|| పు||

3-వాంతిపేళ్లు. కక్కు-వ్యాధి, Vomitting.

విద్రధిః|| నీ|| కడుపులోఁబుట్టుబల్లగడ్డ, An internal

abscess. జ్వరః|| పు|| జ్వరము, Fever. మేహః||

పు|| ప్రమేహము, Gonorrhoea భగద్వరః|| పు|| చూ

డరానితావునఁ బుట్టు భగందరమను వ్రణము,

Fistula in ano, ఈ రను, వ్యాధిభేదములు.

అశ్మరీ || నీ|| = Stone. మూత్రకృచ్ఛర్సమ్|| న|| =

Strangury, ౨ - మూత్రకృచ్ఛర్సముపేళ్లు. నీరువి

డువఁగూడని తెవులు.

ఇది మొదలుకొని శుక్రావధేః=శుక్రంజేజో

రేతసీచ' అనుశుక్రశబ్దమువఱకు, పూర్వే = ముం

రోగహార్యగదజ్ఞారో
భిషగైవద్యాచిత్సకే ।
వార్తా నిరామయఃక
ల్య ఉల్లాఘా (నిర్గతో
గదాత్) ॥ 302 ॥

గ్లాన గ్లాస్ను ఆమ
యావీ వికృతో వ్యాధి
తోఽపటుః । ఆతురోఽ
భ్యమితోఽభ్యాస్తః
(సమా)పామన కచ్చు
రౌ ॥ 303 ॥

దర్దుణో దర్దురోగీ
(స్యాత్)
అర్శోరోగయు తోఽ
ర్శనః ।

వాతకీ వాతరోగీ (స్యా
త్)
సాతీసారోఽ తిసా
రకీ ॥ 304 ॥

(స్యః) క్లిన్నాక్షే చు
ల్ల చిల్ల పిల్లాః (క్లిన్నే
ఽక్షి చాప్యమి) ।

ఉన్నత ఉన్నాదవతి
శ్లేష్మ లః శ్లేష్మణః క
ఫీ ॥ 305 ॥

న్యబ్జో (భుగ్నేరుజా)

దుఃశ్చైవగల శబ్దములన్నియు ॥ త్రి ॥

రోగహారీ ॥ 1 ॥ - అగదజ్ఞారః - భిషక్ ॥ 2 ॥ - వై
ద్యః - చిత్సకః ॥ 3 ॥ - వైద్యునిపేళ్లు, Physician.

వార్తా - నిరామయః - కల్యః ॥ 3 ॥ - రోగము లేనివా
నిపేళ్లు, Healthy. ఉల్లాఘః ॥ 1 ॥ - గదాత్ నిర్గతః = రో
గముతీతినవానిపేళ్లు, Recovered from sickness.

గ్లానః - గ్లాస్నుః ॥ 1 ॥ - చిక్కినవానిపేళ్లు,
Emaciated or weak. ఆమయావీ ॥ 1 ॥ - వికృ

తః - వ్యాధితః - అపటుః - ఆతురః - అభ్యమితః - అ
భ్యాస్తః ॥ 2 ॥ - తెవులుగలవానిపేళ్లు, Diseased.

పామనః - కచ్చురః ॥ 1 ॥ - గజ్జగలవానిపేళ్లు,
Scabby.

దర్దుణః - దర్దురోగీ ॥ 1 ॥ - దర్దువుననుకుష్ఠభేద
ముగలవానిపేళ్లు, Afflicted with herpes.

అర్శోరోగయుతః - అర్శనః ॥ 1 ॥ - మూలరోగ
ముగలవానిపేళ్లు, —with hemorrhoids.

వాతకీ ॥ 1 ॥ - వాతరోగీ ॥ 1 ॥ - వాతరోగము
గలవానిపేళ్లు, —with gout or rheumatism.

సాతీసారః - అతిసారకీ ॥ 1 ॥ - అతిసారరోగ
ముగలవానిపేళ్లు, —with dysentery.

క్లిన్నాక్షః - చుల్లః - చిల్లః - పిల్లః ॥ 1 ॥ - తడిసిన
కన్నులుగలవానిపేళ్లు, Blear-eyed. అమి = ఈ ర
శబ్దములు, క్లిన్నే అక్షి = తడిసిన కంటియందును
వర్తించును, Diseased eye. [వానిపేళ్లు, Insane.

ఉన్నతః - ఉన్నాదవాన్ ॥ 1 ॥ - నెట్టియెత్తిన
శ్లేష్మ లః - శ్లేష్మణః - కఫీ ॥ 1 ॥ - శ్లేష్మ వ్యాధిగల
వానిపేళ్లు. తెమడ తెవులు, Phlegmatic.

న్యబ్జః ॥ 1 ॥ - రుజా = రోగముచేత, భుగ్నే = వక్ర
మయినవానిపేరు, Gibbous from disease.

వృద్ధనాభౌ తుడ్డిల
తుడ్డిభౌ

కిలాసీ సిద్ధలౌ

ఁద్ధోఁద్ధు

ఙ్మూర్ఖతే మూర్త
మూర్ఖతౌ॥ 3-౨౧॥

శుక్రం తేజో రేతసీచ
బీజ వీర్యేన్ద్రియాణిచ

మాయుః పిత్తం

కఫః శ్లేష్మ

(స్త్రీయాంతు) త్వ
గ సృగ్వరా॥ 3-౨౨॥

పిశితం తరసం మాం
సం పలలం క్రవ్య మా
మిషమ్

ఉత్తప్తం శుష్కమాం
సం (స్యాత్త) ద్వల్లారం
(త్రిలిజమ్)॥ 3-౨౩॥

రుధిరే ఁస్మగ్లోహితా
స్రక్తక్షుతజశోఽఞితమ్
వృక్కాగ్రమాంసం

హృదయం హృత్

మేదస్తు వపా వసా॥

3-౨౪॥

వృద్ధనాభిః- తుడ్డిలః- తుడ్డిభః ॥ 3- పొడవైన
బొడ్డుగలవానిపేళ్లు, Having an elevated navel.

కిలాసీ॥ న్- సిద్ధలః॥ ౨- సిద్ధముగలవాని పే
ళ్లు, Having blotches.

అన్ధః-అదృక్॥ శ్- ౨- గుడ్డివానిపేళ్లు. Blind.
మూర్ఖతః-మూర్తః-మూర్ఖతః॥ 3- మూర్ఖ
రోగముగలవానిపేళ్లు, Fainting.

శుక్రమ్[పా]శుక్లమ్- తేజః॥ న్- రేతః॥ న్- బీజ
మ్-వీర్యమ్-ఇన్ద్రియమ్॥ న॥ ౬- రేతస్సుపేళ్లు, Seed.

మాయుః॥పు॥-పిత్తమ్॥ న॥ ౨-పైత్తము, Bile.
కఫః-శ్లేష్మ॥ న్॥పు॥-౨-కఫముపేళ్లు, Phlegm.

త్వక్॥చ్- అస్మగ్వరా [పా] అస్మగ్వరా॥ సీ॥ ౨-
చర్మముపేళ్లు, The skin.

పిశితమ్- తరసమ్ - మాంసమ్ - పలలమ్- క్ర
వ్యమ్-ఆమిషమ్॥ న॥ ౬- మాంసముపేళ్లు, Flesh.
మాంసామిషశబ్దములు-౨-ను॥ ప్న॥ అనికొందఱు.

ఉత్తప్తమ్- శుష్కమాంసమ్॥ న॥ -వల్లారమ్॥
త్రి॥ 3- ఎండినమాంసముపేళ్లు, Dry flesh.

రుధిరమ్- అస్మక్॥జ్- లోహితమ్-అస్రమ్- రక్త
మ్-క్షుతజమ్- శోఽఞితమ్॥ న॥ 2- నత్తురుపేళ్లు, Blood.

వృక్కా [పా] బుక్కా॥ సీ॥- అగ్రమాంసమ్॥
న॥ ౨ - శ్రోతమునందు వృక్క్యమని ప్రసిద్ధమైన
మంచిమాంసముపేళ్లు, The thorax.

హృదయమ్-హృత్॥ ద్, న॥ ౨- గుండెకాయ
పేళ్లు, హృదయకమలము, The heart. వృక్కాదు
లు ర ను గుండెకాయపేళ్లని కొందఱందురు.

మేదః॥ న్, న॥ ౧- హృదయమున నస్థులయం
దుండెడుమేదడు, The marrow of bones. వపా॥

పశ్చాద్ధ్యవాసిరా మ
న్యా
నాడీతు ధమని స్సిరా

తిలకం క్లోమ

మస్తిష్కం గోర్దం
కిట్టం మలో (౭ స్త్రి
యామ్) ౩౨౫॥

అస్త్రం పురీతత్

గుల్మస్తు ప్లీహా (పుం
స్యధ)
వస్నసా । స్నాయుః
(స్త్రీయాం)

కాలఖణ్డా యకృతీ (తు
సమే ఇమే) ౩౨౬॥
స్పటికాస్యద్దినీ లాలా

దూషికా (నేత్రయో
ర్మలమ్)।
[నాసామలంతు సిం

సీ॥ ౧- బొడ్డుక్రింద కోశవలెనుండు పొరమాంసము, The skin of the intestines. వసా॥ సీ॥ ౧- అన్ని మాంసములలో మేలైన క్రొవ్వు, The serum of flesh. ఈ ౩ ను పర్యాయములని కొందఱుందురు.

మన్యా॥ సీ॥ ౧- పశ్చాద్ధ్యవాసిరా = వెడతలనుండు బోలు నరము, Muscle at the nape of the neck.

నాడీ-ధమనిః [పా] ధమనీ-సిరా [పా] శిరా॥ సీ॥ ౩- సామాన్యముగా బోలునరముల పేళ్లు, A nerve.

తిలకమ్-క్లోమ॥ న్॥ [ప] క్లోమమ్॥ న॥ ౨- కడుపు లో నొకప్రక్క నెఱునైయుండు మాంసవిశేషము పేళ్లు నీరుతి త్తియనికొందఱు, The bladder.

మస్తిష్కమ్-గోర్దమ్॥ న॥ ౨- మెదడు, The brain.

కిట్టమ్॥ న॥- మలః॥ ప్ష॥ ౨- క్రొవ్వు, రేతస్సు, నెత్తురు, మెదడు, మూత్రము, విష్ట, గులిమి, చీమిడి, తెమడ, కన్నీరు, కంటిపుసి, చెమట, అను పండ్రిండు మలములపేళ్లు, An excretion.

అస్త్రమ్ [పా] ఆస్త్రమ్- పురీతత్॥ న॥ ౨- పేగుల పేళ్లు. పురీతచ్ఛబ్దము పుంలింగమును, Entrails.

గుల్మః- ప్లీహా॥ న్॥ పు॥ ౨- కడుపున నెడమది క్కున పచ్చనై యుండు మాంసవిశేషము, Spleen.

వస్నసా [ప] వస్నసా- స్నాయుః॥ సీ॥ ౨- నన్నపు నరములపేళ్లు, A tendon or muscle.

కాలఖణ్డామ్- యకృత్॥ న॥ ౨- కడుపున కుడి ప్రక్కనున్న నల్లని మాంసవిశేషము, The liver.

స్పటికా [పా] స్పటికా- స్పన్దినీ- లాలా॥ సీ॥ ౩- నోటిజొల్లుపేళ్లు, Saliva.

దూషికా [పా] దూషికా॥ సీ॥ ౧- నేత్రయోః మలమ్ = కంటిపుసిపేరు, The rheum of the eyes.

సింఘాణమ్॥ న॥ ౧- చీమిడి, the mucus of the nose.

ఘాణం పింజూషం కర్ణ
యో ర్తలమ్]

మూత్రం ప్రస్తావ
ఉచ్ఛారావస్కరా శ
మలం శకృత్ || పురీష
గూఢే వర్చస్క (మస్త్రీ)
విషా విషా (స్త్రీయా)।

(స్యా) తర్పరకపా
లో (౭ స్త్రీ)

కీకసం కుల్య మస్థిచ||
(స్యా చ్ఛరీరాస్థి) క
జ్జాలః

(పుష్టాస్థి తు) క శే
రుకా।

(శిరోస్థి తు) కరోటిః
(స్త్రీ)

(పార్శ్వస్థి తు) పర్శు
కా|| ౩౨౯||

అజ్ఞం ప్రతీకో౭ వయ
శ్రౌ౭ పఘనో౭

ధ క లేబరమ్ గాత్రం
వపుస్సంహననం శరీరం
వర్ష విగ్రహః || కాయో
దేహః (క్లీబ పుంసోః స్త్రీ
యాం) మూర్తిస్తనుస్త
నూః! పాదాగ్రం ప్రపదం

పాదః ప దక్షి శ్చర

పింజూషమ్||న||౧-గుమిలి, Ear-wax.

[పేళ్లు, Urine.

మూత్రమ్||న||-ప్రస్తావః||పు||౨-మూత్రము
ఉచ్ఛారః-అవస్కరః||పు||-శమలమ్ - శకృత్ -
పురీషమ్-గూఢమ్||న్న||-వర్చస్కమ్||న్న|| - విషా-
విట్||ష్||[ప్ర] విట్||శే|| సీ|| ౯ - అమేధ్యము పేళ్లు,
Fæces.

కర్పరః||పు||-కపాలః||న్న||౨-తలయెముక తునుక
పేళ్లు, The skull-bone.

కీకసమ్-కుల్యమ్-అస్థి||న|| ౩ - ఎముక, Bone.

కజ్జాలః||పు||౧ - (చర్మ మాంసరహితమై ఒక
టితోనాకటికూడుకొనియున్న) శరీరాస్థి = ఒడలి
యెముకలసమూహము పేరు, The skeleton.

క శేరుకా|| సీ|| ౧-పుష్టాస్థి = వెన్నెముక పేరు,
The back-bone.

కరోటిః || సీ || ౧ - శిరోస్థి = తలపుట్టెపేరు,
The skull; cranium.

పర్శుకా||సీ||౧- పార్శ్వస్థి = ప్రక్కయెముక
పేరు, A rib.

అజ్ఞమ్||న||-ప్రతీకః-అవయవః-అవఘనః||పు||౪-
కరచరణాద్యవయవముల పేరు, A limb.

క లేబరమ్-గాత్రమ్-వపుః || న్ ||-సంహననమ్-
శరీరమ్-వర్ష||న్||న||-విగ్రహః-కాయః||పు|| - దేహః||

న్న||-మూర్తిః-తనుః-తనూః||సీ||౧౨ - ఒడలిపేళ్లు.
తనుశబ్దము సాంతనపుంసకమును కలదు, The
body.

పాదాగ్రమ్-ప్రపదమ్||న||౨-పాదముయొక్క
కొనపేళ్లు. పాదాగ్రమ్, Point of the foot.

పాదః-పత్||ద్||-అక్షి||పు||-చరణః||న్న||౪-పా

ణో(ఽస్త్రియామ్)॥

(తద్గ్రంథీ) ఘటికే గు
త్సా

(పుమా) న్పార్శ్వ (ఽ
యో రధః) ।

జఙ్ఘాతు ప్రసృతా
జా నూరుపర్వాష్టివ

(దస్త్రియామ్)॥ 33౨॥

సక్లి(క్లి బేపుమా)నూరు
(స్తత్సన్ధిః పుంసి) న

జ్ఞానః ।

గుదంత్యపానం పాయు

(ర్నా)

వ స్త్రి(ర్నా భే రధోద్వ
యోః)॥ 333॥

కటా(నా)శ్రోణిఫలకం

కటిః శ్రోణిః కకుద్మ
తీ ।

(పశ్చా) నితమ్బః

(స్త్రీకట్యాః)

(క్లి బేతు) జఘనం (పు
రః)॥ 33౪॥

(కూపకాతునితమ్బస్థా
ద్వయహీనే) కుకుద్మరే ।

(స్త్రీయాం) స్థిచౌ క
టిప్రధా

పుపథో (వత్స్యమాణ

దముపేళ్లు, A foot.

ఘటికా॥సీ॥-గుల్ఫః॥పు॥ ౨-పాదముయొక్కపార్శ్వ
ములయందుండు బుడిసి చీలమండ, The ancles.

పార్శ్వః॥ పు॥ [ప]పార్శ్వః॥సీ॥ ౧-తయోరధః=ఆచీల
మండ్రంది ప్రదేశముపేరు, మడమ, A heel.

జఙ్ఘా-ప్రసృతా॥ సీ॥ ౨-వికృతపేళ్లు, The shank.
జాను॥న॥ [ప] జానుః॥పు॥-ఊరుపర్వ ॥న్॥ న॥

అష్టివత్॥స్మ॥౩-మోకాలిపేళ్లు, A knee.

సక్లి॥ న॥-ఊరుః॥ పు॥ ౨-తొడపేళ్లు, A thigh.

నజ్జణః॥ పు॥ ౧-తత్సన్ధిః = ఆతొడలకును పిఱు
దులకును సంధిపేరు, గజ్జలనుట, The groin.

గుదమ్ - అపానమ్॥న॥-పాయుః॥ పు॥ ౩ - గుద

స్థానము, The anus.

వ స్త్రిః॥ పు॥ ౧-నాభేరధః = బొడ్డుక్రిందిపొత్తి
కడుపుపేరు, The abdomen [The hip.

కటాః॥పు॥ - శ్రోణిఫలకమ్॥న॥ ౨-మొలపేళ్లు,

కటిః[పా]కటి-శ్రోణిః [పా] శ్రోణీ - కకుద్మతీ॥సీ॥
౨ - పిఱుదులపేళ్లు, Loins. ఈ ౫ మొలపేళ్లును.

నితమ్బః॥ పు॥ ౧-స్త్రీకట్యాః = స్త్రీలయొక్క

మొలకు, పశ్చాత్ = వెనుకదిక్కున నున్నప్రదేశ
మునకుపేరు. పిఱుదు, A woman's buttocks.

జఘనమ్॥ న॥ ౧ - పురః=స్త్రీలమొలముందరిప్ర
దేశముపేరు, మడికట్టు, Mons veneris.

కుకుద్మరమ్॥న॥౧-నితమ్బస్థా = అడుదానిపిఱు
దులమీదనుండు, కూపకా = గుంతలపేళ్లు, Cavi-
ties of the loins.

స్థిక్॥చ॥సీ॥-కటిప్రధాః॥ పు॥ ౨-పిఱుదులపై ని
యున్నతప్రదేశముల పేళ్లు, The buttocks.

ఉపథః॥ పు[ప] న॥ - వత్స్యమాణయోః = ముం

యోః॥	33౫॥	దుఃజెప్పగల యోనిశిశ్నముల పేరు, Organs of generation of either sex.
భగంయోని(ర్ద్వయోః)		భగః॥న॥-యోనిః॥ష్వ॥ ౨-యోనిపేళ్లు, Vulva.
శిశ్నో మేఘో మేహ		శిశ్నః-మేఘః॥పు॥ప్ర॥మేఘమ్॥స॥-మేహసమ్-
న శేఫసీ ।		శేఫః॥స॥ప్ర॥శేఫమ్॥స॥-శిశ్నముపేళ్లు, Penis
ముహ్మ ౨ ణ్ణోశో		ముహ్మః-అణ్ణోశః [ప్ర] అణ్ణః-కోశః - వృషణః
వృషణః		॥పు॥౩-వృషణములపేళ్లు, The scrotum and the testicles.
(వృష్టవంశాధరే) త్రి		త్రికమ్॥న॥౧-వృష్టవంశాధరే = వెన్నెముకకు
కమ్॥	33౬॥	దిగువనున్నప్రదేశముపేరు, The end of the spine.
పిచణ్ణ కుక్షీ జఠరోద		పిచణ్ణః[ప్ర]పిచణ్ణః-కుక్షిః॥పు॥-జఠరమ్॥ స్వ॥
రం తుస్థం		ఉదరమ్-తుస్థమ్॥న॥౫-శఘృపేళ్లు, The belly.
స్తనౌ కుచౌ		స్తనః-కుచః॥పు॥౨-చన్నులపేళ్లు, The paps.
చూచుకంతు కుచా		చూచుకమ్॥ష్వ॥-కుచాగ్రమ్॥న॥౨ - చను
గ్రం (స్యాత్) ౩-		మొనపేళ్లు, A nipple
(ననా) క్రోడం భుజా		క్రోడమ్॥స్వ॥-భుజాస్తరమ్॥న॥౨-చేతులనడుము.
స్తరమ్ ॥ 332 ॥		[The bosom.
ఉరో వత్సం చ వత్స శ్చ		ఉరః॥స॥-వత్సమ్-వత్సః ॥స॥౩-టామ్ముపేళ్లు,
పృష్ఠం (తు చరమం		పృష్ఠమ్॥న॥౧-తనోః = శరీరముయొక్క, చర
తనోః)।		మమ్=వెనుకటిపార్శ్వముపేరు, The back.
స్కన్ధో భుజశిరోఽం		స్కన్ధః॥పు॥-భుజశిరః॥స॥, స॥ -అంసః॥ష్వ॥ ౩ -
సో (౭స్త్రీ)		మూఁపుపేళ్లు, The shoulder; Scapula.
(సన్ధిస్త్రీవ) జత్రు		జత్రు॥న॥౧-తస్త్రీన=ఆమూఁపుయొక్క, సన్ధి=
ణీ॥	33౩॥	సంధులపేరు, The collar bones.
బాహుమూలే(ఉభౌ)		బాహుమూలమ్॥న॥-కక్షః॥పు॥౨-చంకపేళ్లు,
కక్షౌ		The arm-pit.
పార్శ్వ (మస్త్రీ త		పార్శ్వమ్॥ష్వ॥౧-తయోరధః = ఆచంకలకు ది
యో రధః)।		గువనున్నప్రదేశముపేరు, ప్రక్క, A side.
మధ్యమంచావలగ్నం		మధ్యమమ్-అవలగ్నమ్-మధ్యః॥ష్వ॥ ౩-నడుము
చ మధ్యో (౭స్త్రీ)		పేళ్లు, The waist.

(హస్తపరాద్వయోః)॥

33౯॥

భుజబాహూ ప్రవేష్టో
దోః

(స్యా) త్కూపోణి (స్తు)
కూర్పరః

(అస్యోపరి) ప్రగణ్డ
(స్యాత్)

ప్రకోష్ఠ (స్తస్య చా
ప్రధః)॥ 3౪౦॥

(మణిబద్ధా దాకనిష్ఠం
కరస్య) కరభో (బహిః)॥

పచ్చశాఖశ్శయఃపాణి

స్తర్జనీస్యాత్ప్రదేశినీ॥

అఙ్గుల్యః కరశాఖా
(స్సస్య)॥

(పుంస్య)ఙ్గుష్ఠః ప్రదే
శినీమధ్యమా ౭నామి
కా(చాపి) కనిష్ఠా (చేతి
తాఃక్రమాత్) 3౪౧॥

పునర్భవః కరరుహో న
ఖో (౭స్త్రీ) నఖరో (౭
స్త్రీయామ్)॥

ప్రదేశ తాలగోకర్ణా
(స్తర్జన్యాదియుతేతతే
3౪3॥ అఙ్గుష్ఠే)

పరాద్వయోః=ముందుఁజెప్పఁబడు భుజబాహుశబ్ద
ములు ౨-ను, ద్వయోః=పుంస్త్రీలింగములు.

భుజః-బాహూః- ప్రవేష్టః - దోః॥స్॥ పు॥ [ప]
దోః॥స్॥,న॥[ప]దోహాసీ॥-౪-చేతులపేళ్లు, The arm.

కూపోణి॥పు(ప) సీ॥-కూర్పరః[పా]కర్పరః॥పు॥౨-
మోచేతిపేళ్లు, The elbow

ప్రగణ్డః॥పు॥౧-అస్యోపరి = చంకవఱకునున్న
మోచేతి మీఁదిచేతిపేరు, Humerus

ప్రకోష్ఠః॥పు॥౧-తస్య అధః= మణికట్టువఱకును
న్న మోచేతికిందటి ముంజేతిపేరు, A fore-arm.

కరభః॥పు॥౧-మణిబద్ధాత్ = మణికట్టు మొదలు,
ఆకనిష్ఠమ్=చిటికెన వ్రేలివఱకు, కరస్య = చేతియొ
క్క, బహిః= వెలుపలిభాగము, Metacarpus

పచ్చశాఖః-శయః [పా] శయః-పాణిః॥పు॥3- మ
ణికట్టునుండి వ్రేళ్లతోఁగూడినచేయి, A hand.

స్తర్జనీ-ప్రదేశినీ[పా]ప్రదేశినీ॥సీ॥౨-జేట్టనవ్రే
లిపేళ్లు, A fore-finger.

అఙ్గులీ[ప]అఙ్గులిః-కిర శాఖా॥సీ॥౨ - సామాన్య
ముగా వ్రేళ్లపేళ్లు, Fingers.

అఙ్గుష్ఠః॥పు॥వెనువ్రేలు, The thumb. ప్రదేశి
నీ॥సీ॥జేట్టనవ్రేలు, Fore finger. మధ్యమా॥సీ॥నడి
మివ్రేలు, Middle finger. అనామికా॥సీ॥ దర్భవ్రే
లు, Ring finger. కనిష్ఠా॥సీ॥[పా] కనిష్ఠికా, కన్యసా,
కనీనీ, కనీనికా=చిటికెనవ్రేలు, Little finger.

పునర్భవః [పా] పునర్భవః-కరరుహః॥పు॥-నఖః॥
ష్ట॥-నఖరః॥ష్ట॥[ప]త్రి॥౪-గోరుపేళ్లు, A nail.

ప్రదేశః॥పు॥=లాడితెడు, Spithama. తాలః॥
పు॥,గోకర్ణః॥పు॥=జుత్తిలి, ఈ3-ను. తర్జన్యాదియుతే=
వరుసగా, జేట్టనవ్రేలు, నడిమివ్రేలు, దర్భవ్రేళ్లు

(సకనిష్ఠే స్వా)ద్వితస్తి
ద్వాదశాణ్దులః

A long span.

(పాణౌ) చపేటప్రతిల
ప్రహస్తా (విస్తృతాణ్దు
లా)॥ 3౪౪॥

(ద్వాసంహతౌ) సం
హతిలః (ప్రతతౌ వామ
దక్షిణౌ) ।

(పాణి ర్నికుబ్జః) ప్ర
స్థతిః

(తౌయుతౌ) వజ్రలిః
(పుమాన్) ॥ 3౪౫॥

(ప్రకోష్ఠే విస్తృతక
రే) హస్తౌ

(ముష్ట్యాతుబద్ధయా ।

స) రత్ని (స్వాస్తి)

దరత్ని (స్తు నిష్కనిష్ఠే
న ముష్టినా)॥ 3౪౬॥

వ్యామౌ (బాహ్వో
స్సకరయౌ స్తతయౌ
స్తిర్యగస్తరమ్) ।

(ఊర్ధ్వవిస్తృతదోః)

తోఃగూడి, తతే=పటుపఁబడిన, అఙ్గుష్ఠే=వెనువ్రేలి
చేతఁగొలిచిన, 3-కొలతలకుపేళ్లు, A short span.

వితస్తిః॥పు[స]నీ॥-ద్వాదశాణ్దులః॥ పు ॥ ౨-స
కనిష్ఠే.స్వాత్=చిటికెనవ్రేలితోఁగూడపటుపఁబడి
న వెనువ్రేలిచేఁ గొలిచిన కొలతపేళ్లు. జానెఁడు.

చపేటః-ప్రతిలః-ప్రహస్తః॥ పు॥ 3- విస్తృతా
ణ్దులా= చాచినవ్రేల్లుగల యటచేతి పేళ్లు, The
palm with extended fingers

సంహతిలః[పా]సింహతిలః॥పు॥౧-సంహతౌ=చా
చిన వ్రేల్లుగలిగి కూడియున్న, ద్వావామ దక్షిణౌ
ప్రతతౌ= ఎడమ కుడిచేతులు రెంటికినిపేరు. అనఁ
గా మొక్కెఁడుచేతులు, Both such palms joined.

ప్రస్థతిః ॥నీ[ప] పు॥౧-నికుబ్జః = వంపఁబడిన,
పాణిః = అటచేతిపేరు, చేర, పుడిసిలియు, The
palm bent as if to hold a liquid.

అజ్జలిః॥పు॥౧-యుతౌ = వంచికూర్పఁబడిన, తౌ =
ఆరెఁడుచేతులు, దోసిలి, Both such palms joined.

హస్తః॥పు॥౧-విస్తృతకరే=చాఁపఁబడినయటచే
యిగల, ప్రకోష్ఠే=ముంజేయి, మూర, A cubit.

రత్నిః॥పు [ప] నీ॥ ౧- ముడువఁబడినయటచేతి
తోఁగూడినమూరపేరు, షిడిమూర, A short cubit.

అరత్నిః॥పు [ప] నీ॥౧-నిష్కనిష్ఠేన= చాచిన
చిటికెనవ్రేలుగల, ముష్టినా = షిడికిలితోఁగూడిన
యామూరపేరు, A cubit from the elbow to the
tip of the little finger.

వ్యామః॥ పు॥౧- సకరయౌ= అటచేతులతోఁ
గూడుకొని, తిర్యక్=అడ్డముగా, తతయౌ= చా
పఁబడిన, బాహ్వోః = భుజములయొక్క, అస్త
రమ్=నడుముపేరు, బార, A fathom. Orgya.

పౌరుషమ్॥త్రి॥౧- ఊర్ధ్వవిస్తృతదోఃపాణిన

పాశీన్పమానే) పౌరు
మంత్రిషు॥ 3౪౭॥

కణ్ఠో గలో (౭౪)
గ్రీవాయాం శిరోధిః
కన్ధరే (త్యపి) ।

కమ్బుగ్రీవా (త్రిరే
ఖాసా)

౭వటు ఝటా కృకా
టికా॥ 3౪౮॥

వక్త్రస్యే వదనం తుడ్డా
మానసం లపనం ము
ఖమ్ । (క్రీబే)

ఘ్రాణంగన్ధవహః ఘో
ణా నాసాచ నాసికా॥

ఓషాధరా (తు) రదన
చ్ఛదౌ దశనవాససీ ।
(అధస్తా) చ్చిబుకం

గణ్ఠౌ కపోలా
(తత్పరా) హనుః॥
౧౫౦॥

రదనా దశనా దంతా
రదా

స్తాలు తు కాకుదమ్

రసజ్ఞా రసనా జిహ్వ

మానే = మీడికిజాఁపఁడిన బాహువులతోఁగూ
డిన యలచేతులుగలపురుషుని ప్రమాణమునకు
పేరు, మానిసిచేయెత్తుపొడవు, The measure of
a man's reach

కణ్ఠ-గలో॥పు॥ ౨ - కుత్తుకపేళ్లు, The throat.
గ్రీవా-శిరోధిః॥సీ॥ ౩- మెడపేళ్లు,
The neck.

కమ్బుగ్రీవా॥సీ॥ ౧-త్రిరేఖాసా = మూడురేఖ
లుగల యామెడపేరు, A conch-shaped neck.
అనటు॥పు॥ ఘటా- కృకాటికా॥సీ॥ ౩- మెడ
తల పేళ్లు, Back of the neck.

వక్త్రమ్- ఆస్యమ్ - వదనమ్ - తుడ్డామ్ - ఆన
నమ్-లపనమ్- ముఖమ్॥న॥౭- నోటిపేళ్లు, మోము,
The mouth ; the face.

ఘ్రాణమ్॥న॥-గన్ధవహః- ఘ్రాణా-నాసా [పా]
నస్యా-నాసికా॥సీ॥౫-ముక్కుపేళ్లు, The nose.

ఓష్ఠః- అధరః- రదనచ్ఛదః॥పు॥- దశనవాసః॥
న॥౮-మెడవిపేళ్లు, The lips.

చిబుకమ్॥న॥౧- అధస్తాత్ = మెడవిదిగువనున్న
గడ్డముపేరు, The chin.

గణ్ఠః- కపోలా॥పు॥ ౨- చెక్కిళ్లు, The cheeks,
హనుః॥ సీ(ప) పు ॥ ౧- తత్పరా - ఆచెక్కిళ్ల
మీడిభాగమునకుఁగాని వెనుకటిభాగమునకుఁగా
ని పేరు, వెలిదవుడలును, The jaw.

రదనాః- దశనాః- దంతాః- రదాః॥ పు, బ॥ ౪-
పండ్లపేళ్లు, Teeth.

తాలు॥ న॥- కాకుదమ్॥న॥ ౨- దవుడలపేళ్లు,
తాలువులు, The palate. [tongue.

రసజ్ఞా-రసనా-జిహ్వ॥ సీ॥౩- నాలుకపేళ్లు, The

(ప్రాంతామౌఖ్యస్య) సృ
కర్వణీ॥ ౩౫౧॥

లలాట మలికం గోధి

(రూఢ్వే దృగ్భావం)
భ్రువౌ (స్త్రియామ్) ।
కూర్చ (మస్తీ భ్రు
వౌ ర్భ్రాధ్యం)

తారకా (ఽక్షణి) కసి
నికా॥ ౩౫౨॥

లోచనం నయనం నే
త్ర మిక్షణం చక్షు ర
క్షిణీ । దృగ్దలపీ

చాశ్రు నేత్రామ్బురో
దనం చాస్ర మస్రచ॥

అపాజ్ఞా (నేత్రయోర
న్తా)

కటాక్షోఽపాజ్ఞదర్శనే
కర్ణ శబ్దగ్రహా శ్రో
త్రం శ్రుతిః (స్త్రీ) శ్ర
వణం శ్రవః॥ ౩౫౩॥

ఉత్తమాజ్ఞం శిర శ్శీ
ర్షం మూర్ధా (నా) మస్త
శో (ఽస్త్రియామ్) ।

చికురఃకుస్తలోవాలః
కచః కేశ శ్శిరోరుహః॥

(తద్భ్రృదే) కైశికం

సృకర్వ॥ ౩॥ [ప్రా]సృక్వి॥ ౩౧-ఓషస్య = వెదవియొ
క్క, ప్రాంతా = కడపటిభాగములపేరు. సెలవులు, The
corners of the mouth.

లలాటమ్-అలిమ్ (ప) అలీమ్॥ ౩॥-గోధి॥పు॥
3-నుదురుపేళ్లు, The forehead.

భ్రుః॥ ౩॥ ౧-దృగ్భావమూర్ధ్వే = కంటిమీఁది
భాగములపేరు, కనుబొమలు, The eye-brows

కూర్చమ్॥ ౩॥ ౧-భ్రువౌర్భ్రాధ్యమ్ = కనుబొమల
నడుముపేరు, The space between the eye-brows.

తారకా-కసినికా॥ ౩॥ ౨-కంటినల్లగుడ్డుపేళ్లు,
Pupil of the eye

లోచనమ్-నయనమ్ - నేత్రమ్ - ఈక్షణమ్ -
చక్షుః॥ ౩॥ - అక్షి॥ ౩॥-దృక్॥ ౩॥-దృష్టిః॥ ౩॥ ౧-క
న్నులపేళ్లు, An eye.

అశ్రు-నేత్రామ్బు-రోదనమ్-అస్రమ్ (ప)అశ్ర
మ్-అస్రు॥ ౩॥-కస్నీశ్లపేళ్లు, A tear.

అపాజ్ఞః॥పు॥ ౧-నేత్రయోః = నేత్రములయొక్క,
అన్తా = కడలపేరు, కడగన్ను, The outer corner of
the eye. [పుపేరు, A glance or side-look.

కటాక్షః॥పు॥ ౧ - అపాజ్ఞదర్శనే = కడగంటిచూ
కర్ణః-శబ్దగ్రహః॥పు॥-శ్రోత్రమ్॥ ౩॥-శ్రుతిః॥ ౩॥-
శ్రవణమ్-శ్రవః॥ ౩॥ ౨-చెవులపేళ్లు, The ear.

ఉత్తమాజ్ఞమ్-శిరః॥ ౩॥ - శీర్షమ్॥ ౩॥-మూర్ధా
॥ ౩॥-పు॥-మస్తకః॥ ౩॥ (ప) మస్తకః॥ ౩॥ - తలపేళ్లు.
శిరః-అని అకారాంతపుల్లింగమును, The head.

చికురః-కుస్తలః - వాలః - కచః-కేశః-శిరోరు
హః॥పు॥ ౨-తలవెండ్రుకలపేళ్లు, The hair.

కైశికమ్ - కైశ్యమ్ ॥ ౩॥ ౨-తద్భ్రృదే = అవె

కై శ్య

మలకా శుచ్చిగ్ధ కుచ
లాః ।(తే లలాచే) భ్రమ
రకాఃకాకపక్ష శ్శిఖిణ్ణకః॥
౩౫౬॥కబరీ కేశవేశోఽ
ధ ధమ్మిల్ల (స్సంయ
తాః కచాః) ।శిఖా చూడా కేశపాశీ
(వ్రతినాం తు) జటా
సటా॥ ౩౫౭॥

వేణీ ప్రవేణీ

శీర్షణ్య శిరస్యా (విశ
దే కచే) ।పాశః పక్షశ్చ హస్త
శ్చ (కలాపార్థాః కచా
త్పరే)॥ ౩౫౮॥తనూరుహం రోమ
లోమ(తద్వృద్ధౌ) శ్శశ్రు
(పుష్టుభే) ।ప్రకలయొక్క సమూహము పేళ్లు, The head of hair.
అలకాః॥పు॥(ప)న॥-చూర్ణ కు స్తలాః॥పు॥ ౨-కు
రులపేళ్లు, ముంగురులు, Curls.భ్రమరకాః॥పు॥ ౧-లలాచే=నొసటిమీఁద వ్రా
లెడి, తే=ఆముంగురులపేరు, నెటికురులు, Curls on
the forehead.కాకపక్షః - శిఖిణ్ణకః॥ పు॥ ౨ - కూకటిపేళ్లు,
చిప్పకూకటి నెలులు, Locks of hair left at the
tonsue. [A braid or tress.కబరీ॥సీ॥-కేశవేశః॥పు॥ ౨-తులుము పేళ్లు, కొప్ప,
ధమ్మిల్ల॥పు॥ ౧-సంయతాః=(మా క్షేకదామా
దులచే) కట్టబడిన, కచాః = వెండ్రుకలపేరు, కీలు
గంటు, Braided and ornamented hair,శిఖా-చూడా-కేశపాశీ॥సీ॥౩-సిగపేళ్లు, A lock
on the crown of the head.జటా-సటా॥సీ॥ ౨-వ్రతినామ్=వ్రతులయొక్క
జడపేళ్లు, An ascetic's clotted hair.వేణీ[పా]వేణిః-ప్రవేణీ [పా] ప్రవేణిః॥ సీ॥ ౨ -
అల్లినజడపేళ్లు, Braided and unornamented hair.శీర్షణ్యః-శిరస్య॥పు॥ ౨-విశదే = ఒకటి నొకటి
గలియని, కచే=వెండ్రుకలపేళ్లు, unentangled hair.పాశః-పక్షః-హస్త॥పు॥ ఈ ౩ ను, కచాత్పరే=
కేశపర్యాయములవైఁ బ్రయోగింపబడి, కలా
పార్థాః=కేశసమూహవాచకములొను ॥ ౬॥ కచ
పాశః, కేశపక్షః, కుస్తలహస్తః, Much hair.తనూరుహమ్-రోమ॥ న్-లోమ॥న్-న॥౩-శరీర
మునందుఁబుట్టిన వెండ్రుకలపేళ్లు, Hair of the body.శ్శశ్రు॥న॥ ౨ - పుష్టుభే=పురుషునిముఖమందు,
తద్వృద్ధౌ=ఆ వెండ్రుకలవృద్ధియందు వర్తించును,
అనఁగా గడ్డమును మీసమును, The beard.

ఆకల్ప వేషా నేపథ్యం
ప్రతికర్తృప్రసాధనమ్ ||
3౫౯ ||

(దశై తేత్రి) స్వలంక
ర్తాలంకరిష్టు శ్చమణీ
తః ప్రసాధితోఽలంకృ
తశ్చ భూషితశ్చ పరి
ష్కృతః || 3౬౦ || విభ్రా
ణ్ణాభ్యజ్ఞష్టు రోచిష్ణూ
భూషణం (స్యా) దలం
క్రియా ।

అలంకార స్వాభర
ణం పరిష్కారో విభూ
షణమ్ | మణ్డనం (హాధ)
మకుటం కిరీటం (పు
న్నపుంసకమ్) ।

చూడామణి శ్చిరోర
త్నం

తరలో (హారమధ్య
గః) || 3౬౨ ||

బాలపాశ్యా పారిత
ధ్యా
పత్రపాశ్యా లలాటి
కా ।

కర్ణికా తాలపత్రం
(స్యాత్)
కుణ్డలం కర్ణ వేష్టనమ్ |

ఆకల్పః- వేషః (ప) వేశః || పు || - నేపథ్యమ్ -
ప్రతికర్తృన్ || - ప్రసాధనమ్ || న || ౫ - సువర్ణవస్త్ర
మాల్యాదులచేతనయిన యొప్పిదముపేళ్లు ప్రతి
కర్తృప్రసాధనశబ్దములు తిలకపత్ర రచనాదులకు
పేన్లని కొందఱందుగా, Dress or embellishment.

అలంకర్తా || ఋ || - అలంకరిష్టు || - ౧- అలంకరిం
చువాడు, Skilled in adorning మణ్డతః- ప్రసాధి
తః- అలంకృతః- భూషితః- పరిష్కృతః || ౫ - అలంకరిం
పఁజినవానిపేళ్లు, Adorned. విభ్రాణ్ || జ్ || - భ్రాజ
ష్టుః- రోచిష్టుః- ౩- భూషణాదులచేతఁ బ్రకాశించు
చున్నవానిపేళ్లు, Resplendent. ఈ ౧౦ యు || త్రి ||
భూషణమ్ || న || [పా] భూషా- అలంక్రియా || సీ ||
౧- అలంకరించుట పేళ్లు, Act of adorning.

అలంకారః || పు || - ఆభరణమ్ || న || - పరిష్కారః ||
పు || - విభూషణమ్- మణ్డనమ్ || న || ౫ - సాములపేళ్లు,
Ornaments; jewels.

మకుటమ్ [పా] ముకుటమ్ || న || - కిరీటమ్ || ప్స ||
౧- కిరీటముపేళ్లు, A crest, or crown.

చూడామణిః || పు || - శిరోరత్నమ్ || న || ౧- తల
మానికముపేళ్లు, A gem on the crest.

తరలః || పు || ౧- హారముయొక్క నడిమినాయకము
పేరు, The central gem of a necklace.

బాలపాశ్యా- పారితధ్యా || సీ || ౧- కొప్పుననలం
కారము పెట్టునువర్ణాదిరచితవలయము పేళ్లు.

పత్రపాశ్యా- లలాటికా || సీ || ౧- నొనటగట్టు
బాసికముపేళ్లు, పాపటబాట్టును.

కర్ణికా || సీ || - తాలపత్రమ్ || న || ౧- చెవులకమ్మ
లపేళ్లు, An ear-ring worn by women.

కుణ్డలమ్- కర్ణ వేష్టనమ్ || న || ౧- పోగులపేళ్లు,

3౬౩

An ear-ring worn by men.

గైవేయకం కన్ధభూ
పా (A short necklace)

లమ్మనం (సాస్య) ల్లల ని
కా ।

(స్వర్ణై) సాలమ్మికా ౨

ధోరస్సూత్రి కా (మా
క్తి కై కృతా) ౩౬౪

హారో ముక్తావలీ
దేవచ్చస్త్రో ౨ (సా
శతయష్టికః) ।

(హారభేదా యష్టిభే
దా) ధృత్సగుత్సార్ధ గో
స్తనాః ౩౬౫ అర్ధహా
రో మాణవక

ఏకావ (త్ర్యేకయష్టికా) ।

(సైవ) నక్షత్రమాలా
(సాస్య త్సప్తవింశతిహా
క్తికా) ౩౬౬

ఆవాపకః పారిహార్యః
కటకో వలయో (౭స్త్రి
యామ్) ।

కేయూరమజ్జదం (తు
త్ర్యే)

అజ్గలీయక మూర్తి
కా ౩౬౭

గైవేయకమ్ [చ] గైవేయమ్, గైవం||న||-
కన్ధభూమా||సీ|| ౨-మెడనంటుకొన్న సాముల పేళ్లు.

లమ్మనమ్||స||-లల నికా|| సీ || ౨-మెడయందు
వేలుచున్న పేరుల పేళ్లు, A loose necklace.

సాలమ్మికా|| సీ|| ౧ - స్వర్ణై = బంగారుచేత
జేయబడిన పేరుల పేరు, A golden necklace.

ఉరిస్సూత్రి కా|| సీ|| ౧-మాక్తి కై కృతా = ము
త్యముల చేసి చేయబడిన పేరుల పేరు, A necklace
of pearls [A garland of pearls.

హారః||పు||-ముక్తావలీ||సీ|| ౨- ముత్యములదండ,
దేవచ్చస్త్రః|| పు|| ౧- శతయష్టికః = నూలుసర
ములుగల, అసా = ఈ ముత్యములదండ పేరు, A
garland composed of 100 strings.

గుత్సః-గుత్సార్ధః- గోస్తనః-అర్ధహారః- మాణ
వకః||పు||-ఈగను, యష్టిభేదాత్ = సరముల భేదము
వలన, హారభేదాః = వేర్వేరు హారముల పేళ్లు. అవి
వరుసగా ౩, ౨, ౧, ౪, ౧, ౨, ౨ సరములుగలవి.

ఏకావలీ||సీ|| ౧-ఒంటిసరిముగల హారము పేరు.

నక్షత్రమాలా|| సీ|| ౧-సప్తవింశతిహాక్తికా =
౨౭ ముత్యములుగల, సైవ = ఆ హారము పేరు, A
garland containing 27 pearls.

ఆవాపకః-పారిహార్యః||పు|| ౨-నూడిగము పేళ్లు.
కటకః|| ప్ష|| వలయః || ప్ష|| ౨- కడియము పేళ్లు.
౪-కడియము పేళ్లని కొండఱుందురు, A bracelet.

కేయూరమ్-అజ్జదమ్||న|| ౨- బాహుపురి పేళ్లు,
Ornament of the arm.

అజ్గలీయకమ్||న (ప) పు||- ఊర్తి కా || సీ|| ౨-
ఉంగరము పేళ్లు, A finger-ring.

(సాక్షరా) ఒడ్డులిము
ద్రా (సా)

కజ్జణం కరభూష
ణమ్ |

(స్త్రీ కల్యాణం) మేఖలా
కాఞ్చీ సప్తకీరశనాత
ధా|| 3౬౮ || (స్త్రీ బే) సార
సనం (చాధ)

(పుంస్కల్యాణం) శృ
భలం (త్రిమ) |

పాదాబ్జదం తులారో
టిరక్షోరో నూపురో
.. (స్త్రీయామ్) || ౩౬౯ ||
హంసకః పాదకటకః
Ornament of the feet.

కిక్కిణీక్షుద్రఘట్టికా |

(త్వ క్ఫల క్రిమి గో
మూః) వస్త్రయోని

(రక్ష త్రిమ) || ౩౭౦ ||
వాల్కం తౌమాది

ఫాలంశు కార్పాసం
బాదరం (చతత్) |

కాశేయం (క్రిమికో
శోత్థం)

అడ్డులిముద్రా || స || ౧-సాక్షరా = అక్షరము
లతోఁగూడిన, సా = ఆయుంగరముపేరు, ముద్దు
టుంగరము, A seal-ring

కజ్జణమ్ || ప్న || -కరభూషణమ్ || న || ౨-మాక్తి
కాదులతోఁగూడినకడియము, A wrist ornament.

మేఖలా-కాఞ్చీ [సా] కాఞ్చీ-సప్తకీ - రశనా
[సా] రసనా || సీ || -సారిసనమ్ || న || ఇవి, స్త్రీ కల్యాణమ్ =
స్త్రీలయొక్క ౫ విధములయిన మొలనూళ్లపేళ్లు.
వానికి వరుసగా, ౮, ౧, ౭, ౧౬, ౩-నరములుం
డును, A woman's girdle.

శృభలమ్ || త్రి || ౧=పుంస్కల్యాణమ్ = పురుషుని
మొలనూలుపేరు, A man's belt.

పాదాబ్జదమ్ || స || - తులారోటిః || సీ || -మక్షరః ||
ప్న || - నూపురః || ప్న || -హంసకః - పాదకటకః || పు ||
౬-అందెపేళ్లు ఇచట కొండఱు పాదాంగదతులా
కోటిశబ్దములు పెండెరముపేళ్లనియు, హంసక పా
దకటక శబ్దములు కాలినామ్మపేళ్లనియు పలికిరి.

కిక్కిణీక్షుద్రఘట్టికా || సీ || ౨ - చిటుగంటల
పేళ్లు, గజ్జెలును, Bells or tinkling ornaments.

త్వక్ = నార, ఫలమ్ = కాయ, క్రిమిః = పురుగు,
రోమన్ || = వెండ్రుకలు. ఈ రను, వస్త్రయోనిః =
వస్త్రమునకుఁ గారణములు, Materials of cloth.

ముందుఁజెప్పఁగలవాల్కాదిశబ్దములుం || త్రి ||
వాల్కమ్-తౌమమ్ || ౨-నారచీర, Made of bark.

ఫాలమ్-కార్పాసమ్ - బాదరమ్ || ౩-నూలుచీర
పేళ్లు, Made of cotton.

కాశేయమ్ || ౧-క్రిమికోశోత్థమ్ = పురుగులచే
తనైన బుట్టలనూలుచేతఁ జేయఁబడినపట్టుచీర
మొదలగువానిపేరు, Silken.

రాజ్యసం (వృక్షో) మజమ్||32౧|| Wollen.

అనాహతం నిష్పవాణి తస్త్రశం (చ సవా మ్బరే) ।

(తత్తాన్య) దుగ్ధమీయం (యద్ధాతయోవస్త్రయో ర్యుగిమ్) ।

పత్త్రోర్ణం ధాతకాశేయం

(బహుమూల్యం) మహాధనమ్) ।

తేమందుకూలం(స్యా)

(ద్వేతు) నివీతం ప్రావృతం (త్రిపు) 323||

(స్త్రియాం బహుత్వే వస్త్రస్య) దశాస్సుర్యి ర్వస్తయో(ద్వయోః) ।

దైర్ఘ్య మాయామ ఆరోహః

పరిణాహో విశాలతా|| 32౪||

పటచ్చరం జీర్ణవస్త్రం (సవహా)న క్తకకర్పణా

వస్త్ర మాచ్ఛాదనం వాస శ్చేలం వసన మం

రాజ్యసమ్||౧-వృక్షోమజమ్=వృక్షోమము లచే జేయబడిన చల్లాలు మొదలగువానివేరు.

అనాహతమ్-నిష్పవాణి - తస్త్రశమ్|| ౩-నవా మ్బరే=క్రొత్తచీరపేస్టు, New and unbleached cloth.

ఉద్గమయమ్||స||౧-ధాతయోః = ఉడుకబడిన, వస్త్రయోః=వస్త్రములయొక్క, యుగంతత్ = జంటపేస్టు, A pair of bleached cloths

పత్త్రోర్ణమ్|| స|| ౧-ధాతకాశేయమ్ = కడిగిన పట్టుచీర మొదలయినవానివేరు, Bleached silk.

మహాధనమ్||స|| ౧-బహుమూల్యమ్ = గొప్ప వెలగలచీరపేరు, దొడ్డివెలగల వస్తువులకన్నిటికిని పేర్లనికొందఱుందురు, Any thing precious.

తేమమ్ [ప్రా] త్మోమమ్ - దుకూలమ్||స|| ౨-వెలిపట్టుచీరపేస్టు, తెల్లనివలువయును, Wove silk. నివీతమ్-ప్రావృతమ్|| త్రి|| ౨ - కప్పుకొనుకోక పేస్టు, A veil or mantle.

దశాః|| సీ, బ|| - వస్త్రీః|| ప్స|| ౨-వస్త్రస్య= వస్త్రముయొక్క కొనపేస్టు, బద్దె Ends of a cloth.

దైర్ఘ్యమ్||స||-ఆయామః-ఆరోహః [ప్రా]ఆనా హః||పు||౩-నిడుపుపేస్టు, Length

పరిణాహః||పు|| - విశాలతా|| సీ|| ౨-వెడల్పు పేస్టు, Width. [ముపేస్టు, Old cloth.

పటచ్చరమ్-జీర్ణవస్త్రమ్|| స|| ౨ - పాతవస్త్ర న క్తకః-కర్పటః||పు||౨-చినిగినవస్త్రముపేస్టు-మాసినకోకయనియు, Dirty or tattered cloth.

వస్త్రమ్, ఆచ్ఛాదనమ్ - వాసః|| స||-చేలమ్-వసనమ్-అంశుకమ్|| స|| ౬ - కోకపేస్టు, న క్తకశబ్ద

శుకమ్॥	32౫॥	ముమొదలు రాయు కోకపేల్లిని కొండలు, Cloth.
నుచేలక పటోఁ		నుచేలకః॥పు॥-పటః॥ ప్ష॥౨- మంచికోకపేళ్లు,
(స్త్రీస్యాత్)		Fine cloth.
వరాశిః స్థూలశాట		వరాశిః [పా] వరాసిః స్థూలశాటకః॥ పు॥౨-
కః॥		ముదుగుకోకపేళ్లు, Coarse cloth.
నిచోలకి ప్రచ్ఛదపట		నిచోలః- ప్రచ్ఛదపటః॥ పు॥౨- పలుపుపైఁబ
		లుచుకోకపేళ్లు, A cover or wrapper.
(సమూ)రల్లకకమ్బతా॥		రల్లకః-కమ్బలః॥పు॥౨-కంబళిపేళ్లు, A blanket.
అస్తరి యోపనంవ్యాన		అస్తరియమ్-ఉపనంవ్యానమ్ - పరిధానమ్- అ
పరిధానాన్యధోంశుకే ।		ధోంశుకమ్॥న॥౪-కిట్టువస్త్రము, Lower garment.
(ద్వా) ప్రావారోత్త		ప్రావారః-ఉత్తరాంజః॥ పు॥- బృహతికా॥ నీ॥-
రాసజ్ఞా(సమూ) బృహ		సంవ్యానమ్- ఉత్తరియమ్॥ న॥ ౫- ఉత్తరియము
తికా(తధా)॥ 32౭॥ సం		పేళ్లు, వైనివేసికొను సంగవస్త్రము, Upper
వ్యానము త్తరియంచ		garment
చోలఃకూర్పానకోఁ		చోలః॥పు॥- కూర్పానకః॥ ప్ష॥౨- స్త్రీపురుషు
(స్త్రీయామ్) ।		ల కుబుసము పేళ్లు. అవికపేళ్లునికొండలు, A bodice.
నీశార(స్వాస్య త్ప్రావ		నీశారః॥పు॥౧- హిమానిలనివారణే = మంచు
రణే హిమానిలనివార		ను గాలినిపోగొట్టు, ప్రావరణే = పచ్చడముపేరు,
ణే)॥	32౮॥	A warm cloak.
(అర్ధోరుకం వరస్త్రీ		చణ్డాతికమ్॥ప్ష॥౧-వరస్త్రీణామ్=వారస్త్రీలయొ
ణాం స్వా) చ్చణ్డాతక		క్క, అర్ధోరుకమ్=తోడలనుసగముకప్పుచున్న, అం
(మంశుకమ్) ।		శుకమ్=వస్త్రముపేరు, చల్లాడము, A petticoat.
(స్వాత్రి) ష్వాప్రప		ఆప్రపదీనమ్॥త్రి॥౧-యత్ = ఏవస్త్రము, ఆప్ర
దీనం (తత్ప్రాప్నోత్యా		పదమ్ = మీఁగాలువఱకు, ప్రాప్నోతి= వ్యాపించు
ప్రపదంహియత్)॥		నో, తత్ = ఆవస్త్రముపేరు. అంగీ పావడ మొ
	32౯॥	దలై నది, A dress reaching to the feet.
(అస్త్రీ) వితాన ము		వితానమ్॥ప్ష॥- ఉల్లోచః [పా] ఉల్లాభః॥పు॥
ల్లోచో		౨- మేల్కట్టుపేళ్లు, చందువ, An awning.
దూష్యాద్యం వస్త్ర		దూష్యమ్-వస్త్రవేత్త॥ న్॥ న॥ఈ౨ ను ఆద్య

వేశ్మని ।

ప్రతిసేరా యవనికా
స్యా త్తిరస్కరిణీ (చ సా)

పరికర్తాజ్ఞసంస్కారః
Personal decoration.

(స్యా) స్వార్థి ర్వాజ్ఞా
మృజా ।

ఉద్వర్త నోత్సాదనే
(ద్వే సమే)

ఆప్లావఆప్లవః॥ 3౮౧॥
స్నానం

చర్పా తుచార్చిక్యం
స్థానకో౭

థ ప్రబోధనమ్ అను
బోధః

Reviving the scent
of a perfume.

పత్తి లేఖాపత్తాజ్ఞలి
(రిమే సమే)॥ 3౮౨॥

తిమాలపత్తి తిలక
చిత్రి కాణి విశేషకమ్ ।
(ద్వితీయం చ తురీయం
చ నస్త్రీయా)

(మధ) కుఙ్కుమమ్ ॥
3౮౩ ॥ కాశ్మీరజన్మాగ్ని
శిఖం వరం బాహ్మికపీత

పదమూచే బటకుటీరాదిశబ్దములును గుడారము
పేళ్లు, A tent.

ప్రతిసేరా- యవనికా [పా] జవనికా- తిరస్కరిణీ॥ 3- తెరబట్టపేళ్లు, A screen.

పరికర్తాన్, న॥-అజ్ఞసంస్కారః॥ పు॥ ౨- చందన
కుంకుమాదులచే దేహము నలంకరించుకొనుట.

మార్జ్ఞః-మార్జ్జనా- మృజా॥ 3- దేహమునం
దలిముఱికిపోగొట్టుటపేళ్లు, Cleaning the body

ఉద్వర్తనమ్- ఉత్సాదనమ్॥ న ॥ ౨- నలుగు
పేళ్లు, Cleaning with perfumes.

ఆప్లావః-ఆప్లవః॥ పు॥- స్నానమ్॥ న॥ 3- స్నాన
ముపేళ్లు, Bathing.

చర్పా॥ 3- చార్చిక్యమ్॥ న॥- స్థానకః॥ పు॥ 3-
కుంకుమము మొదలైన నవానిపూతపేళ్లు, Smearing
the body with fragrant unguents.

ప్రబోధనమ్॥ న॥- అనుబోధః॥ పు॥ ౨- సుగంధ
ద్రవ్యములయందు నణగియున్న పరిమళమును
తైలాదులచే ప్రకాశింపజేయుట.

పత్తి లేఖా [పా] పత్తి రేఖా-పత్తాజ్ఞలిః॥ 3-
౨- స్త్రీలస్తనాదులయందు కస్తూరికాదులచే వ్రా
యబడు మకరికాపత్రాదులపేళ్లు, Delineations
with saffron &c on the breast, cheeks, &c.

తిమాలపత్తి త్రిమమ్॥ న॥- తిలకమ్॥ ప్న॥- చిత్రకమ్
॥ న॥- విశేషకమ్॥ ప్న॥ ౪- నొసటిబాట్టుపేళ్లు, A
beauty-spot on the forehead.

కుఙ్కుమమ్- కాశ్మీరజన్మ॥ న ॥- అగ్నిశిఖమ్-
వరమ్- బాహ్మికమ్- పీతనమ్- రక్తమ్- సంకోచస్వి
శునమ్ [ప] సంకోచమ్- పిశునమ్- ధీరమ్- [పా] వీర

నే! రక్తసంకోచవిశునం
ధీరలోహితచస్తనమ్॥

లాటూరాటూజతు (క్లి
బే) యామ్రౌఽలక్తోద్భు
మామయః!

లవజ్గం దేవకుసుమం
శ్రీసంజ్ఞ
(మధ) జాపకమ్॥౩౫॥

కాలీయకం చ కాలాను
సార్యం చా

(ధనమూర్ధకమ్) వంశ
కాగురు రాజార్హ లో
హక్రిమిజ జోజ్గకమ్॥

కాలాగు ర్వగురుః

(స్యాత్త) న్మజ్జల్యా (మ
ల్లి గన్ధియత్)।

యక్షధూప స్పర్జరసో
౨రాల స్పర్జరసావపి
౩౫౨ ॥ బహురూపో౨

(ప్యధ) వృకధూపకృత్రి
సుధూపకౌ।

తురుష్కుః పిణ్డక సి
న్దోయావనో౨(ప్యధ)

సాయసః॥౩౫౩॥ శ్రీ
వాసో వృకధూపో౨పి
శ్రీవేష్ట సరలద్రవౌ।

మృగనాభి ర్మృగమ

రమ్-లోహితమ్-చస్తనమ్[ప]లోహితచస్తనమ్॥ స॥
౧౧-కుంకుమపువ్వుపేళ్లు, Saffron.

లాటూ-రాటూ [పా] రత్న॥ సీ॥-జతు॥న॥-యా
వః-అలక్తః-ద్రుమామయః॥ పు॥ ౬ - లక్ష్మపేళ్లు,
Lac.

లవజ్గమ్-దేవకుసుమమ్-శ్రీసంజ్ఞమ్॥న॥ ౩-కరా
పుపుపేళ్లు, అవంగము, Cloves.

జాపకమ్ [పా] జాయకమ్-కాలీయకమ్-కా
లానుసార్యమ్॥న॥౩-పచ్చవంటిగంధముపేళ్లు, నల్లని
గంధద్రవ్యమని కొండలు.

వంశకమ్(పా)వంశికమ్-అగురు - రాజార్హమ్-
లోహమ్-క్రిమిజమ్-జోజ్గకమ్॥న॥ ౬ - అగురుపేళ్లు,
A gallochum.

కాలాగురు॥న॥-అగురుః॥ పు॥౨- కృష్ణాగురుపు,
Black gallochum.

మజ్జల్యా॥న॥౧- మల్లెపువ్వులవాసనగల కృష్ణా
గురుపేరు, A fragrant sort.

యక్షధూపః-స్పర్జరసః-అరాలః [ప] రాలః-సర్వ
రసః-బహురూపః॥పు॥౫-సజ్జరసముపేళ్లు, Resin.

వృకధూపః-కృత్రిమధూపకః॥ పు॥ ౨-అనేక
పరిమళవస్తువులచే జేయఁబడిన ధూపముపేళ్లు,
Compounded perfume.

తురుష్కుః-పిణ్డకః-సిన్ధూః-యావనః॥ పు॥ ౪ -తు
రుష్కుదేశమునందుఁ బుట్టు అందుగుబంకపేళ్లు,
Incense.

సాయసః-శ్రీవాసః - వృకధూపః- శ్రీవేష్టః-స
రలద్రవః ॥ పు॥ ౫ - సరళదేవదారుపులశంకపేళ్లు,
Terpentine.

మృగనాభిః॥పు॥-మృగమదః॥ పు॥ ౬ -కస్తూరీసీ

దః కస్తూరీ (చాధ)
కోలకమ్ ౩౫౯॥ త
కోలకం కోశఫల

(మధ)కర్పూర(మస్త్రీ
యామ్) ఘనసారశ్చంద్ర
(సంజ్ఞ) సితాభా హి
మవాలుకా ॥ గంధసారో
మలయజో భద్రశ్రీశ్చ
ద్దనోఽ (స్త్రీయామ్)।

తైలపర్ణిక గోశ్వరే హ
రిచందన(మస్త్రీయామ్)॥
౩౯౦॥

తిలపర్ణి తు పత్రాజం
రజ్జనం రక్తచందనమ్ ।
కుచందనం

(చాధ) జాతికోశ జాతి
ఫలే (సమే)॥ ౩౯౧॥

(కర్పూరాగరుకస్తూరీ)
తక్కోలైర్యక్షకర్దమః॥

గాత్రానులేపనీ వర్తి
రల్లకం (స్యా) ద్విలేప
నమ్॥ ౩౯౩॥

చూర్ణాని వాసయో

3. కస్తూరి పేస్టు, Musk.

కోలకమ్-తక్కోలకమ్ [సా] కంకోలకమ్ [సా]
కకోలకమ్-కోశఫలమ్॥ న॥ ౩ - తక్కోలపుచెట్టు
పేస్టు, దానియొక్కఫలమని కొందఱు. Bdellium.
కర్పూరమ్॥ ప్ష॥-ఘనసారః-చంద్రః - సితాభ్రః
(సా)సితాభ్రః॥ పు॥-హిమవాలుకా॥ నీ ॥ ౫- కర్పూర
ముపేస్టు, Camphor.

గంధసారః-మలయజః-భద్రశ్రీః॥ పు ॥ - చందనః॥
ప్ష॥౪-చందనముపేస్టు, Sandal wood.

తైలపర్ణికమ్॥న॥౧- మిక్కిలిచల్లనైన తైలచం
దనము, white & cool sort. గోశ్వరేమ్॥న॥౧-మిక్కి
లి వాసనగలచందనము, very fragrant sort హరి
చందనమ్॥ ప్ష॥ ౧ -మామిడిపండువాసనగల పసుపు
వన్నె చందనము, yellow sort smelling like a ripe
mango ఈ ౩ ను పసుపువన్నె చందనము పేళ్లని
కొందఱు.

తిలపర్ణి॥నీ॥ [ప] తిలపర్ణి॥నీ॥పు॥-పత్రాజమ్-రజ్జ
నమ్-రక్తచందనమ్-కుచందనమ్॥ న ॥ ౫-ఎట్టునిచంద
నముపేస్టు, Red sanders.

జాతికోశమ్-జాతిఫలమ్॥ న॥ ౨ - జాజికాయ
పేస్టు, Mace

యక్షకర్దమః॥ పు॥౧-కర్పూరాగరు కస్తూరీతక్కోల
ములతోగూడిన గంధముపేరు, Perfumed paste.

గాత్రానులేపనీ-వర్తి॥నీ॥౨- సుగంధద్రవ్యముల
నుజేర్చి మెదిపినముద్దపేస్టు. వర్ణకమ్-విలేపనమ్॥న॥
౨-మైపురాతకై మెదిపినగంధాదులు, ఈ ర మై
పురాతయని కొందఱు. Perfume for the person.

చూర్ణమ్॥న॥-వాసయోగః॥పు॥౨ - గంధపొడి

గా (స్పృశ్య) ర్భావితం వాసితం (త్రిమ) | (సంస్కారోగధ) మాల్వ్యాదైర్వ్యసన్యత్ర) దధివాసనమ్ ||

3౯౪ ||

మాల్యం మాలాస్రజౌ (మూర్ధ్ని) (కేశమధ్యేతు) గర్భకః |

ప్రభ్రష్టకం (శిఖాలబ్ధి) (పురోన్యస్తం) లలమకమ్ ||

స్రాలమ్బ (మృజులమ్బిన్యా త్కణ్ఠాత్)

వైకక్షకం (తుతత్ | య త్తీర్థక్ షీప్తము రసి)

(శిఖాస్వా) వీడ శేఖరా ||

రచనాస్యాత్పరిస్పన్ద Decoration of hair.

ఆభోగః పరిపూర్ణతా | Completion.

ఉపధానం తూపర్వాః

పేష్టు, Perfumed powder. [ప్రపేష్టు, Perfumed. భావికమ్-వాసితమ్-||త్రి|| ౨-వాసనగట్టినవస్తు ఆధివాసనమ్ || స || ౧-గట్టమాల్వ్యాదైర్వ్య=గంధమాల్వాదులచే నస్త్రాదులకు, యః సంస్కారః స్యాత్ = ఏ సంస్కారముగలదో, తత్ = దానిపేరు,

Adjusting with perfumes.

మాల్యమ్ || స || - మాలా - స్రక్ || జ్ || సీ || ౩ - మూర్ధ్ని = శిరస్సునందలి పువ్వులదండపేష్టు, A chaplet. గర్భకః || పు || ౧ - కేశమధ్యే = మెండుకలలో బయటికి నెలియనట్లు ముడిచిన పూదండ పేరు, A chaplet worn in the hair

ప్రభ్రష్టకమ్ || స || ౧ - శిఖాలమ్బి = సిగను వ్రేలెడి పూదండపేరు, Suspended from the middle lock. లలమకమ్ || స || ౧ - పురోన్యస్తమ్ = నొసటి మీఁదఁ బడునట్లు ముందుగట్టిన పూదండపేరు, Falling over the forehead

స్రాలమ్బమ్ || స || ౧ - కణ్ఠాత్ = మెడనుండి, ఋజులమ్బి = చక్కఁగాఁజూమునవేలుపూదండ పేరు, Hung round the neck

వైకక్షకమ్ [పా] వైకక్ష్యకమ్ || స || ౧ - ఉరసి = తొమ్మన, తీర్థక్ = జంఁదమువలెనడ్డముగా, షీప్తం = వైచికోన్నతత్ = ఆపూదండపేరు, Worn as a scarf ఆవీడః - శేఖరః || పు || ౨ - శిఖాసు = శిఖమీఁదఁ జట్టఁబడిన పూదండపేరు, Tied on the crest.

రచనా||సీ||-పరిస్పన్దః||పు|| ౨ - మాల్వ్యాదులచే నైన శృంగారవిశేషమును బుట్టించుట పేష్టు, ఆభోగః||పు||-పరిపూర్ణతా||సీ|| ౨ - (వస్తువులయొక్క గాని గుణాదులయొక్కగాని) నిండియుండుట పేరు.

ఉపధానమ్ || స || - ఉపబర్హః || పు || ౨ - తలగడ, A pillow.

శయ్యానూం శయనీ
యనత్ ॥౩౯౨॥ శ-నుసం

మశ్చ సర్వజ్ఞ-పల్వ
క్షాఃఖట్వయా(సమాః)॥

గేఘకః కప్పకో

దీపః ప్రసీపః

పీఠమాసనమ్ ॥ ౩౯౩॥

సముద్గక సుంపుటక

ప్రతిగ్రాహః పతద్గ
హః॥

ప్రసాధనీ కజ్జుతికా
పిష్టాతః పటవాసకః ॥

౩౯౪॥

దర్పణేముకురాదర్శా

వ్యజనం తాలవృన్తకం॥

ఇతి మనుష్యవర్గః.

సస్త్యిగోత్రజనన కు
లా న్యభిజనాన్వయా ॥
౪౦౦ ॥ వంశోఽన్వవా
య స్సన్తానో

వర్ణా (స్సన్య ర్బ్రాహ్మ
ణావయః) [విప్రక్షత్రి
య విట్కాద్రాశ్చాతు
ర్వర్ణస్మితిన్యైకం] ।

రాజబీజీ రాజవంశో

శయ్యా॥ సీ॥-శయనీయమ్-శయనమ్ ॥ న॥ ౩-ప

ఋపు పేళ్లు, చానుపు, A bed.

మశ్చః-పర్వజ్ఞః-పల్వజ్ఞః॥పు॥ - ఖట్వా॥సీ॥

౪-మంచము పేళ్లు, A bedstead. [to play with

గేఘః-కప్పకః॥పు॥ ౧-చెండు పేళ్లు, బంతి, A ball.

సీపః-ప్రసీపః॥పు॥ ౧-దీపము పేళ్లు, A lamp

పీఠమ్-ఆసనమ్ ॥ న॥ ౧-పీట పేళ్లు, A stool.

సముద్గకః - సుంపుటకః॥ పు॥ ౧ - క రాటము

పేళ్లు, సుంపుటము, A casket

ప్రతిగ్రాహః-పతద్గ్రహః॥ పు॥ ౧-తమ్మపడిగము

పేళ్లు, A spitting pot . [A comb.

ప్రసాధనీ-కజ్జుతికా॥ సీ॥ ౧ - దువ్వెన పేళ్లు,

పిష్టాతః-పటవాసకః॥ పు॥ ౧ - చీరలు వాసన

కట్టు ద్రవ్యము పేళ్లు, Perfumed powder.

దర్పణః-ముకురః [సా] మకురః - ఆదర్శః॥పు॥

౩-అద్దము పేళ్లు, A mirror [పేళ్లు, A fan,

వ్యజనమ్-తాలవృన్తకమ్॥న॥ ౧- విసనకట్టి,

మనుష్యులతో జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

సస్త్యిః॥సీ॥-గోత్రమ్-జననమ్-కులమ్॥ న॥-అభి

జనః-అన్వయః-వంశః-అన్వయః- సంతానః॥ పు॥

౪-వంశము పేళ్లు, Race or lineage.

వర్ణః॥పు॥౧-జాతిపేరు, Tribe or class.

బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యశూద్ర వర్ణములుగూడి

చాతుర్వర్ణ్యమనబడును.

రాజబీజీ॥న్ ॥-రాజవంశ్యః॥ పు॥ ౧ - రాజవంశ

మునఁబుట్టినవాడు, Sprung from a royal family.

బీజ్యస్తుకులసమ్మనః॥
రంగ॥
మహాకుల కులీ నార్య
సభ్య సజ్జన సాధవః ।

బ్రహ్మచారి గృహీ వా
న ప్రసో భిక్షు

(శ్చతుష్టయే)॥ రం॥ ౨॥
ఆశ్రమో॥ (స్త్రీ)

ద్విజాత్యగ్రజన్మ భూ
దేవ బాడబాః । విప్రశ్చ
బ్రాహ్మణో॥ ౨

(సా) షట్కర్మా (యా
గాదిభి ర్యుతః)॥ రం॥ ౩॥

విద్వాన్విపశ్చిద్దోషజ్ఞ
స్సన్ సుధీః కోవిదో బు
ధః ధీరో మనీషీ జ్ఞః ప్రా
జ్ఞః సృజ్ఞాన్యవా స్పృణ్ణితః
కవిః ॥ రం॥ ౪ ॥ ధీమాన్
'సూరిః కృతీ కృష్టి ర్బ
వర్ణో విచక్షణః । దూర
దర్శీ దీర్ఘదర్శీ

శ్రోత్రీయ శాస్త్రపా

బీజ్యః-కులసమ్మనః॥ పు॥ ౧-ఏదైననోక వంశము
నందుఁబుట్టినవాఁడు, Sprung from any family.
మహాకులః - కులీనః - ఆర్యః-సభ్యః - సజ్జనః-
సాధుః॥ పు॥ ౨ - మంచికులమునఁబుట్టినవాని పేర్లు,
of honorable parentage.

బ్రహ్మచారి॥ న్॥ - గృహీ॥ న్॥ - వానప్రస్థః॥-
భిక్షుః॥ పు॥ ఈర ను వరుసగా బ్రహ్మచారిని (the
unmarried religious student), గృహస్థునకును
(the married householder), తపస్వికిని (the
hermit), సన్యాసికిని (the ascetic) పేర్లు

ఆశ్రమః॥ ష్ట॥ ౧-ఇది, చతుష్టయే=బ్రహ్మచర్య
ము-మొదలగు నాల్గింటికినిపేరు, Religious state.

ద్విజాతీః-అగ్రజన్మా॥ న్॥ - భూదేవః-బాడబః॥-
విప్రః-బ్రాహ్మణః॥ పు॥ ౨-బ్రాహ్మణునిపేర్లు, A man
of the sacerdotal class ద్విజః-ద్విజన్మా, అనియును.

షట్కర్మా॥ న్॥ పు॥ ౧-యాగాదిభిః = యజన
(Sacrifice), యాజన (assisting to sacrifice),
అధ్యయన (study), అధ్యాపన (teaching), దాన
(benefaction), ప్రతిగ్రహ (accepting alms) ము
లతో, యుతః=కూడిన, అసా=బ్రాహ్మణునిపేరు.

విద్వాన్॥ న్॥ - వివశ్చిత్॥ త్॥ - దోషజ్ఞః-సన్॥
త్॥ - సుధీః-కోవిదః-బుధః-ధీరః - మనీషీ॥ న్॥ - జ్ఞః -
ప్రాజ్ఞః-సజ్ఞాన్యవాన్॥ త్॥ - పణ్డితః - కవిః-ధీమాన్॥
త్॥ - సూరిః [ప] సూరి॥ న్॥ - కృతీ॥ న్॥ - కృష్టిః-
అభ్యుదయః - విచక్షణః॥ పు॥ ౩-విద్వాంసునిపేర్లు,
Wise or learned man. దూరదర్శీ॥ న్॥ - దీర్ఘదర్శీ॥
న్॥ పు॥ ౪ - దూరపు ఆలోచనగలవాని పేర్లు,
Provident ఈ ౨౨ను విద్వాంసునిపేర్లనియు.

శ్రోత్రీయః-శాస్త్రపా॥ పు॥ ౧-వేదముఁజదివిన

(సహూ) రం॥

ఉపాధ్యాయోఽప్య
పకోఽ

(ధన్యాన్ని పే కాదింపు)
ధురుః

(మస్త్ర వ్యాఖ్యాతే)
దాచార్య An in-
structor in holy writ

ఆదేష్టా (త్విష్వశే)
వ్రతీ॥ రం॥ యష్టాచ
యజమానశ్చ

(ససోమవతి) దీక్షితః

ఇజ్యాశీలో యాయ
జూకో

యజ్వా (తు విధి నే
ప్రవాన్)॥ రం॥

(స గీష్వతీప్త్యా) స్థపతిః

సోమపీఢీతు సోమపాః

సర్వవేదా (స్స యేనే
ప్రో యాగ స్సర్వస్వద
క్షిణః)॥ రం॥

అనూచానః (ప్రవచ
నే సాక్షేఽధీతీ గురో

వానిపేళ్లు, A priest conversant with scripture.

ఉపాధ్యాయః - అధ్యాపకః॥ పు॥ ౨-వేదముఁ
జనినించువానిపేళ్లు, A teacher.

గురుః॥ పు॥ ౧-నిషేకాదికృత్ = గర్భాభానము
పుంసవనము మొదలయిన కర్తములను చేయించు
తండ్రి పేరు, A spiritual parent

ఆచార్యః॥ పు॥ ౧ - మస్త్రవ్యాఖ్యాతృత్ =
కల్పసూత్ర సహితముగా వేదముఁ జదివించి దాని
యర్థమును చెలియఁజెప్పవనిపేరు

ఆదేష్టా॥ ఋ, పు॥ ౧-అధ్వరే = యజ్ఞ విషయమయిన
యుసదేశముఁ జేయువానిపేరు. వ్రతీ॥ ౧ - యష్టా॥
ఋ॥-యజమానః॥ పు॥ ౩-యజ్ఞముఁ జేయువాని
పేళ్లు. ఈ రశబ్దములును యజ్ఞ కర్త పేళ్లనికొండఱు.

దీక్షితః॥ పు॥ ౧-సోమవతి = సోమముగల యజ్ఞ
మునందుక ర్తయైన, సః = వానిపేరు.

ఇజ్యాశీలః - యాయజూకః॥ పు॥ ౨-పలుమా
ఱు యజ్ఞముఁ జేయుస్వభావముగలవానిపేరు.

యజ్వా॥ ౧, పు॥ ౧-విధినా = యథాశాస్త్రము
గా, ఇప్రవాన్ = యజ్ఞముచేసినవానిపేరు.

స్థపతిః॥ పు॥ ౧-గీష్వతీప్త్యా = బృహస్పతిపేరుగల
ఇష్టిచేతి యజ్ఞముచేసినవానిపేరు.

సోమపీఢీన్॥ [పా] సోమపీఢీన్॥-సోమపాః॥ పు॥
౨ - యజ్ఞముచేసి సోమపానముంజేసినవానిపేళ్లు.

సర్వవేదా॥ ౧, పు॥ ౨ - సర్వస్వదక్షిణః = తన
సామంతయు దక్షిణగాఁగల విశ్వజిత్తు మొదలయిన,
యాగః = జన్మము, యేన = ఎవనిచేత, ఇప్రః = చేయఁ
బడినదో వానిపేరు.

అనూచానః॥ పు॥ ౧-గురోః = ఒకగురువువలన,
సాక్షేప్రవచనే = షడంగములతోఁగూడిన వేదము

స్తు యః) ।

(అభ్యానుజ్ఞ) స్సమా
వృత్తిః

సుత్వా (త్వభిషవే కృ
తే)॥ ౪౦౯॥

ఛాత్రాస్తేవాసినా శి
ష్యే
శైక్షాః ప్రాథమకల్పి
కాః ।

(ఏక బ్రహ్మవ్రతాచా
రా మిథ) స్సబ్రహ్మచా
రిణః॥ ౪౧౦॥

సతీర్థ్యా స్తేవీకగురువః
Spiritual brethren.

(చిత్తవా నగ్ని) మగ్ని
చిత్ ।

(పారంపర్యోపదేశే
స్యా) దై తి హ్య మి తి
హాఽ(వ్యయమ్) ౪౧౧॥

ఉపజ్ఞా (జ్ఞానమాద్యం
స్యాత్)

(జ్ఞాత్వాఽరమ్భ) ఉప
క్రమః ।

యజ్ఞ స్సప్రాఽధ్వరో
యాగ స్సప్రతస్తు ర్న

నుజెప్పఁగా, అధీతీ యః=చదివినవాని పేరు
సమావృత్తిః॥ పు॥ ౧-అభ్యానుజ్ఞః = వేదాధ్య
యనముచేసిన వెనక గురువుచేత గృహస్థాశ్రమ
ముకొఱకు సనుమతించబడిన వాని పేరు.

సుత్వా॥ న్, పు॥ ౧-అభిషవేకృతే = జన్మము
సందలి సోమలతనుకొట్టి పిడిచినవాని పేరు

ఛాత్రః-అస్తేవాసీ॥ న్॥ - శిష్యః॥ పు॥ ౩ - శి
ష్యుని పేర్లు, A pupil.

శైక్షాః-ప్రాథమకల్పిః॥ పు॥ ౨-అపుసుచదువ
నారంభించిన శిష్యునిపేర్లు, A novice in Vedas.

సబ్రహ్మచారీ॥ న్, పు॥ ౧-ఒకగురువునొద్ద నొక
వేదము చదువ నొకవ్రతమునే యాచరించువారికి
తమలోఁ దమకు పేరు, Fellow students.

సతీర్థ్యాః-ఏకగురుః॥ పు॥ ౨-ఒకగురువునొద్దవేద
ముగాని మఱియొక విద్యగాని చదువువారిపేర్లు.

అగ్నిచిత్॥ పు॥ ౧ - అగ్నిం చిత్వాన్ = అగ్ని
చయనముచేసినవానిపేరు, ఆహితాగ్ని, One who
has consecrated the sacrificial fire.

ఐతిహ్యమ్॥ ౧॥-ఇతిహా॥అవ్య॥౨ - పారంపర్యో
పదేశే = పారంపర్యముచేత వచ్చిన యుపదేశము
పేర్లు, Traditional instruction.

ఉపజ్ఞా॥ నీ ॥ ౧ - ఆద్యంజ్ఞానమ్=ఉపదేశము
లేక తనంతటనే మొదటఁ బుట్టినజ్ఞానము పేరు,
Untaught knowledge.

ఉపక్రమః॥ పు॥ ౧ - జ్ఞాత్వా = ఇదియాలాగున
సిద్ధించునని యుపాయముజెలిసి, ఆరమ్భః = ఆరం
భించుటకుపేరు, Deliberate commencement.

యజ్ఞ- సవః- అధ్వరః- యాగః - సప్రతస్తుః-
మఘః [పా] మఖః- క్రతుః॥ పు॥ ౭ - యజ్ఞము

ఘృక్రతుః॥ ర౧౨॥ పేస్తు, A sacrifice.

(సాతో హోమ శ్చాచారః = వేదసారము, study of scripture, తిథీనాం సపర్యా తర్ప హోమః = వైశ్వదేవాదిహోమము, present-
ణం బలిః । ఏతేపశ్చ)మ ing of oblations to the gods ; అతిథీనాం సప
హాయజ్ఞా బ్రహ్మయజ్ఞా ర్యా=అతిథిపూజ, hospitable reception of guests,
దినామకాః॥ ర౧౩॥ తర్పణమ్=పితృతర్పణము, libation of water to
the manes of ancestors, బలిః=భూతబలి, casting
of food on the ground for gods or mundane
beings, ఏతే = అనునివి. పశ్చిమహాయజ్ఞాః =
పంచమహాయజ్ఞము లనఁబడును (Five daily
sacrifices) ఇవేవరుసగా, బ్రహ్మయజ్ఞాదినామకాః=
బ్రహ్మయజ్ఞము దేవయజ్ఞము మనుష్యయజ్ఞము
పితృయజ్ఞము భూతయజ్ఞమని పేర్లుగలవి.

సనుజ్ఞ్యా పరిషద్ధాస్తీ సనుజ్ఞ్యా - పరిషత్ ॥ ద్॥ - గోష్ఠీ-సభా - సమి
సభా సమితిసంసదః । ఆ తిః-సంసత్ ॥ ద్॥-ఆస్థానీ॥నీ॥ - ఆస్థానమ్ ॥న॥-సదః॥
స్థానీ (క్లిబ) మాస్థానం స, స్ప॥ ౬ - సామాన్యముగా సభపేళ్లు, ఆస్థానీ
(స్త్రీనపుంసకయో) స్స శబ్దముమొదలు 3 ను దొరలున్న సభపేళ్లని కొం
దః॥ ర౧౪॥ దఱుందురు, An assembly or meeting.

ప్రాగ్వంశః (ప్రాగ్వి ప్రాగ్వంశః ॥ పు॥ ౧ - హవిర్గోహాత్ = హవి
ర్గోహాత్) స్సలనుబెట్టియున్న గృహముకంటె, ప్రాక్ = పూ
A room in front of ర్వభాగమునందు యజమానుఁడు మొదలయిన
the offerings. వారుండుటకొఱకు నిర్దింపఁబడిన గృహముపేరు.

సదస్య విధిదర్శనః । సదస్యః-విధిదర్శి ॥నీ, పు॥ ౨ - యజ్ఞమునందు
హెచ్చుతక్కువలరాకుండ కనిపెట్టియున్న ఋత్వి
క్కులపేళ్లు, By-standers whose business it is to
notice and correct mistakes.

సభాసద స్సభాస్థారా సభాసత్ ॥ ద్॥ - సభాస్థారః - సభ్యః - సామా
స్సభ్యా స్సామాజికా జకః ॥పు॥ ౪-సభయందుండువానిపేళ్లు, A mem-
(శ్చేతే)॥ ర౧౫॥ ber of the assembly.

అధ్వ ర్యుద్ధాత్య
హోతారో (యజు
స్సామర్చిదః క్రమా
త్) ।

అగ్ని ధాద్యా ధన్వై
ర్వార్యా) ఋత్విజో
యాజకాశ్చ తే॥ ౪౧౬॥

వేదిః పరిష్కృతా
భూమిః The altar.
(నమే)స్థణిలచత్వరే

చపాలో యూపకట
కః

కుమ్భా (సుగహనా
వృత్తిః)॥ ౪౧౭॥

యూపాగ్రం తర్క
(నిర్మన్యదారుణి) త్వ
రణి(ర్ద్వయోః)।

దక్షిణాగ్ని ర్హౌ ప
త్యౌఽహవనీయా (త్ర
యోఽగ్నయః॥ ౪౧౮॥

(అగ్నిత్రయమిదం)
త్రేతా
ప్రణీత (స్సంస్కృత)

అధ్వర్యుః - ఉద్ధాతా॥ ఋ- హోతా॥ ఋ,
పు॥ ఈ 3 ను, క్రమాత్ = సహసగా, యజుస్సా
మర్చిదః = యజుర్వేదమును సామవేదమును ఋ
గ్వేదమును నెఱిగినఋత్విక్కులపేళ్లు, Reciters
of the prayers.

ఋత్వికోజ్- యాజకః॥ పు॥ ౨ - ధన్వై = య
జ్ఞకర్తృధనముచేత, వార్యాః = వరింపఁదగిన, అగ్ని
ధాద్యాః = అగ్నిధృఁడు మొదలయిన పదునా
ర్వృతకును పేళ్లు, Officiating priest.

వేదిః[పా]వేదీ॥సీ॥౧ - పరిష్కృతా = యజ్ఞము
కొఱకు పరిష్కరింపఁబడిన, భూమిః = భూమిపేళ్లు.
స్థణిలమ్ - చత్వరమ్॥న॥ ౨ - అగ్నిహోత్ర
మునుంచుకొఱకు సంస్కారముచేయఁబడిన స్థా
నముపేళ్లు, Sacrificial ground.

చపాలః-యూపకటకః॥ పు॥ ౨ - యూపస్తం
భమునందలి కొయ్యతోఁజేసిన కడియము పేళ్లు,
A wooden ling on the sacrificial post

కుమ్భా॥సీ॥౧ - యజ్ఞశాలచుట్టును బెట్టినమి
క్కిలి గహనమయిన వెలుగుపేరు, An enclosure
round the place of sacrifice.[Top of the post.

యూపాగ్రం-తర్క॥న॥౧- యూపముకొన,
అరుణిః॥ పు॥ ౧- నిర్మన్యదారుణి = అగ్నినిబు
ట్టించుటకై మధింపఁదగినవ్రూనిపేరు, Wood for
producing fire by attrition.

దక్షిణాగ్నిః- గార్హపత్యః - ఆహవనీయః ॥ పు॥
ఈ 3 ను ప్రత్యేకముగాఁదమతమపేళ్లచేతఁబ్రసి
ద్ధములయిన మూడగ్నలపేళ్లు.

త్రేతా॥సీ॥౧-ఒకమాటచేతమూడగ్నలపేరు,
The three sacred fires collectively.

ప్రణీతః॥పు॥౧- మంత్రముచేత సంస్కరింపఁ

తోఽనలః) ।

సమూహ్యః పరిచా
యోపచాయా (వ
గ్నా ప్రయోగిణః ॥

(యో గార్హపత్యా
దానీయ దక్షిణాగ్నిః
ప్రణీయతే । తస్మి)న్నా
నాయోఽ

ధాగ్నాయా స్వాహా
చ హుతభక్తియా ॥

(ఋక్) సామిధేవీ ధా
య్యా (చ యా స్వా
దగ్ని సమిన్ధనీ) ॥ ౪౨౧॥

(గాయత్రీ ప్రముఖం)
ఛన్దో

(హవ్యపాకే) చరుః
(పుమాన్) ॥ ౪౨౨॥

ఆమితౌ (సా శృతో
ష్ణే యా క్షీరే స్వాద్ద
ధియోగతః)।

ధవిత్రం (వ్యజనం త
ద్యద్రచితం మృగచర్మ
ణా) ॥ ౪౨౩॥

పృషదాజ్యం (సద
ధ్యాజ్యే)

పరమాన్నం తు పా
యసమ్।

బడినఅగ్ని పేరు, Fire consecrated by prayers.

సమూహ్యః-పరిచాయ్యః- ఉపచాయ్యః॥ పు ॥
3-యజ్ఞాగ్ని పేళ్లు, Sacrificial fire.

ఆనాయ్యః॥ పు॥౧- గార్హపత్యాత్ = గార్హప
త్యాగ్నినుండి, ఆనీయ = తెచ్చి, యః = ఏ, దక్షిణా
గ్నిః=దక్షిణాగ్ని, ప్రణీయతే = ప్రణయింపబడునో,
తస్మిన్ = దానిపేరు.

అగ్నాయా - స్వాహా - హుతభక్తియా॥ సీ॥
౪-అగ్నిహోత్రుని పెండ్లాము పేళ్లు.

సామిధేవీ-ధాయ్యా॥ సీ॥ ౨ - అగ్ని సమిన్ధనీ =
అగ్నిని మొదట ప్రజ్వలించజేయు, ఋక్ = వేద
ఋక్కు, Prayer uttered to excite fire

ఛన్దః॥ న,న॥ ౧- గాయత్రీ మొదలయిన యిరు
వదియాలు ఛందస్సులపేరు, Metre.

చరుః॥పు॥ ౧-హవ్యపాకే = అగ్నియందు వేల్వ
దగిన పక్వాన్నముపేరు, A prepared oblation.

ఆమితౌ॥సీ॥౧- శృతోష్ణే = కాచబడి వేడి
యైన, క్షీరే = పాలయందు, దధియోగతః = పెరు
గుకూర్చుటవలననైన వికారముపేరు, A mixture
of boiled and coagulated milk.

ధవిత్రమ్ [పా] ధువిత్రమ్॥న॥ ౧- యజ్ఞము
నం దగ్ని ప్రజ్వలనమునొరకు, మృగచర్మణా = ఇట్టి
తోలుచేత, రచితమ్ = చేయబడిన, వ్యజనమ్ =
విననకట్టుపేరు, A fan made of antelope's hide.

పృషదాజ్యమ్॥న॥౧- సదధ్యాజ్యే = పెరుగుతో
సూడిన నేతిపేరు, Oblation of butter and curds.

పరమాన్నమ్॥ న॥- పాయసమ్॥ న॥ (ప) ॥పు॥
౨-పాలుపోసివండిన యన్నముపేళ్లు.

హవ్యకవ్యే (వైవస్వతే) అన్నే

సాత్రం (సువాది కమ్)॥ ౮౨౮॥

ధ్రువోపభృజ్జహూ (ర్నాతు) సువో (భేదాః) సుచఃస్త్రియః॥

ఉపాకృతః (పశురసా యోభిమస్త్ర్య క తౌ హతః)॥ ౮౨౯॥

పరమృరాకం శననం ప్రోక్షణం (చ విధార్థకమ్)॥

(వాచ్యలిజ్ఞా) సమీ తోపసమ్పన్నప్రోక్షితా (హతే)॥ ౮౩౦॥

సాన్నాయ్యం హవి
The thing to be offered.

(రగ్నాతు హుతంత్రి ఘ) వషట్కృతమ్॥

దీక్షాన్తౌ = వభృధో (యజ్ఞే)

(తత్కర్తార్హంతం) యజ్ఞయమ్॥ (త్రిష్వ)

హవ్యమ్- కవ్యమ్॥ ౮౨౭- ఎరుసగా దేవతలకును పితృదేవతలకును యోగ్యమయిన ఆన్నము పేర్లు, Food of the gods and manes.

పాశ్రిమ్॥ ౮౨౮- సువాదికమ్ = సువమాచమనము మొదలైన యజ్ఞసామ్రాజ్యమును పోషించుచు, A vessel

ధ్రువా-ఉపభృత-జహూః॥ సీ॥- సుచః॥ పు॥ ౮౨౯- సుచః భేదాః = సుక్కుభేదములపేర్లు

ఉపాకృతః ॥ ౮౨౯ - క్రతౌ = యజ్ఞమునందు, యః = ఏవశువు, అభిమస్త్ర్య = అభిమంత్రించి, హతః = చంపబడినదో, అసాపశుః = ఈపశువు పేరు, A victim of sacrifice.

పరమృరాకమ్- శననమ్[నా] శమనమ్-ప్రోక్షణమ్॥ ౮౩౦- విధార్థకమ్ = యజ్ఞమునందలిపశువధ పేర్లు, Immolation.

ప్రమీతః-ఉపసమ్పన్నః-ప్రోక్షితః॥ త్రి॥ ౩- హతే = యజ్ఞమున హింసింపబడిన పశువు మొదలైనదానిపేర్లు, Slain or immolated

సాన్నాయ్యమ్-హవిః॥ ౮౩౧, ౮౩౨- అగ్నియందు వేల్చడగినహవిస్సుపేర్లు. సాన్నాయ్యశబ్దము దధిపయోరూపమైన హవిస్సుపేర్లు కొందఱు.

వషట్కృతమ్॥ త్రి॥ ౧ - అగ్ని = అగ్నియందు, హుతమ్ = వేల్చబడినహవిస్సు, Sacrificed in fire.

దీక్షాన్తః-అవభృథః॥ పు॥ ౨- యజ్ఞే = యజ్ఞాంతమునందలి న్యూనాతిరిక్త దోషపరిహారముకొరకు జేయునిష్ఠి, Supplemental sacrifice performed to atone for any defect in the principal one.

యజ్ఞయమ్॥ త్రి॥ ౧- తత్కర్తార్హమ్ = ఆయజ్ఞకర్తమునకుఁదగినవస్తువుపేరు, Suitable to a sacrifice.

(ధక్రతుక) క్షేప్తం

ఇప్తమ్॥ స॥ ౧- క్రతుకర్త = క్రతువునందలి హోమదానాదిక్రియపేరు, Sacrificial presents.

పూర్తం (ఖాతాది కర్తయత్)।

పూర్తమ్॥ స॥ ఖాతాదికర్తయత్ = గుంటలు గుళ్లు తోటలు మొదలైనవాని నిర్మించుటపేరు, An act of pious liberality

అమృతం విఘ్నోఽప
(యజ్ఞ శేషభోజన శేష
యోః)॥ ౪-౨౦॥

అమృతమ్॥ స॥ విఘ్నోఽప॥ యజ్ఞ శేష భోజన శేషయోః = జన్మమును జేయఁగా మిగిలినయాజ్ఞాదులకును దేవ బ్రాహ్మణులు భుజం పఁగా మిగిలిన యన్నాదులకును పేళ్లు, Remains of a sacrifice or oblation.

త్యాగోవిహపితం చా
న సుత్యర్జన విసర్జనే ।
విశ్రాంతం వితరణం స్వ
ర్జనం ప్రతిపాదనమ్ ॥
ప్రాదేశనం నిర్వపన
మపవర్జన మంహతిః ।

త్యాగః॥ పు॥ విహపితమ్ [పా] విహయితమ్-
దానమ్ - ఉత్సర్జనమ్ - విసర్జనమ్ - విశ్రాంతమ్-
వితరణమ్- స్వర్జనమ్- ప్రతిపాదనమ్ - ప్రాదేశనమ్-
నిర్వపనమ్- అపవర్జనమ్॥ స॥ అంహతిః॥ సీ॥ ౧౩-
ఈవిపేళ్లు, Gift or donation.

(మృతార్థంతదహదా
నం త్రిమన్యా) దార్ధ్య
దై హికమ్॥ ౪-౩౦॥

బౌద్ధ్యదై హికమ్ [పా] బౌద్ధ్యదేహికమ్॥ త్రి॥
౧-మృతార్థమ్ = మృతులయినవారినిగుఱించి, తద
సార్ధానమ్ = ఆమృతదినములయందుఁ జేయఁబడు
దానము పేరు, నెలమాసికములకును పేరు, Obse-
quies of a deceased person

పితృదానం నివాప
(స్సన్యత్)

పితృదానమ్॥ స॥ నివాపః॥ పు॥ ౨- పితరలను ద్దే
శించి చేయఁబడు జలాంజల్యాది దానము పేరు,
Gifts in honor of the deceased.

శ్రాద్ధం (తత్కర్తృశా
స్త్రతః)।

An obsequial oblation.

శ్రాద్ధమ్॥ స॥ ౧- శాస్త్రతః = శాస్త్రోక్త మయిన
దేశకాలపాత్రాది నియమముచేత, తత్కర్తృ = ఆ
పితృదేవతలనుగూర్చి చేయఁబడు బ్రాహ్మణ భోజన
ము మొదలయినదానిపేరు, తద్దినము.

అన్వాహార్యం మాసి
కే

అన్వాహార్యమ్-మాసికమ్॥ స॥ ౨- నెలనెలకుం
జేయఁబడు పిండపితృయజ్ఞ ముపేరు, అమావాస్య

(20 శోఽష్టమోఽ
హ్నాః కులపా (2, స్తి
యామ్) ౪౩౧॥

పర్యేషణా పరీప్తి శ్చ
నేషణాచ గవేషణః ।

సనిస్త్యధ్యేషణా

యాష్టాభిశ స్తిర్వా
చనాఽర్థనా ॥ ౪౩౨ ॥
^ (వట్టుత్తి)

ష్టస్థి (నుర్థాఢే)

పాద్యం (పాదాయవా
రిణి) ।

(క్రమా) దాతిధ్యాతి
ధేయే (అతిధ్యధేఽత్ర
సాధుని) ॥ ౪౩౩॥

స్యా దావేశిక ఆగస్త
రతిధిర్నా (గృహగతే) ।
పూజా సమస్యాఽప
చితి స్సపర్యాఽర్చాఽ
ర్హణా (స్సమాః) ॥ ౪౩౪ ॥

శ్రాద్ధము, Monthly obsequies.

కులపా (కులపా) ॥ ౨॥ హ్నాః = పగటియొ
ష్టమోఽంశః = ఎనిమిదవసాలు. ఆనఁగా పగ
లు గుఱచాలో ౨ సాక్షిపూర్ణగాఢవపాలనుట, To-
wards midday (the eighth *muhurta* of the day).

పర్యేషణా-పరీప్తిః॥ సీ॥ ౨- శ్రాద్ధాదులయందుద్విజ
భక్తి శుక్రమ, Homage. అనేషణా-గవేషణా॥
సీ॥ ౨- ధ్యేషణమునరయుట, Investigation ఈ ర-
సామాన్యముగా వెదకుటపేర్లనియును, Search.

సనిః-అధ్యేషణా॥ సీ॥ ౨- పూజ్యుల నొకప్ర
యోజనమునందు సత్కార పూర్వకముగా నియో
గించుటపేర్లు, Request or solicitation.

యాష్టా - అభిశ స్తిః - యాచనా - అర్థనా॥సీ॥
౪- అడుగుటపేర్లు, Asking or begging.

మాయ చెప్పఁగల అర్థ శబ్దము మొదలు ఆగంతు
శబ్దమువఱకు నాఱుశబ్దములను॥ త్రి॥

అర్థస్థి॥ త్రి॥-అర్థాఢే=పూజకోటకై న జలదు
లు. అర్థోదకము, A respectful oblation of water
పాద్యమ్॥ త్రి॥ ౧-పాదాయ = పాదముకొఱకై
న, వారిణి= ఉదకముపేరు, పాదోదకము, Water
for ablution of the feet.

ఆతిధ్యమ్-ఆతిధేయమ్॥ త్రి॥ ౨- క్రమాత్ =
వరుసగా, అతిధ్యధే = అతిథులకొఱకై న యన్నా
దులకును, అత్రిసాధుని = అతిథులయందుమంచి
దైన భక్త్యాదులకునుపేర్లు, Hospitality.

ఆవేశికః- ఆగస్త్యః॥ త్రి॥- అతిధిః॥ పు॥- గృహ
గతిః॥ ౪- ఇంటికివచ్చిన యతిధిపేర్లు, A guest.

పూజా- సమస్యా- అపచితిః- సపర్యా- అర్చా-
అర్హణా ॥ సీ॥ ౨- పూజించుటపేర్లు, Worship,
reverence.

నిరివస్యాతి శుక్రం నిరివస్యా-శుక్రప్రామా-పరిచర్యా॥ సీ॥ ఉవాస
నా పరిచర్యా పుష్కాస నమ్॥న॥[ప] ఉవాసనా-ఉవాస్తి॥సీ॥ర-శుక్రప్రామా
పేళ్లు, Service, propitiation

ప్రజ్యాఽటూఽట్యాస ప్రజ్యా-అటూ- అట్యా॥ సీ॥- పర్యటనమ్॥ న॥
ర - భిక్షాద్యర్థమై పలుమాటు దిరుగుట పేళ్లు,
Wandering for alms

చర్యా (త్వీర్యాపథస్థి చర్యా॥ సీ॥ ౧-ఈర్యాపథస్థితిః=ధ్యానమకానాది
తిః)॥ రకు॥ ప్రతముల మందుస్థిరమైయుండుట, Perseverance
in austerities.

ఉపస్పర్శస్తాచమక ఉపస్పర్శ॥పు॥- ఆచమనమ్॥ న॥౨- శుద్ధాచ
మనము పేళ్లు, Rinsing the mouth.

(మధ) మాన మభా మానమ్- అభాషణమ్॥ న॥ ౨- మాట్లాడకుం
డుటపేరు, Silence, taciturnity.

ఆచుపూర్వీ(స్త్రియాం ఆచుపూర్వీ॥ స్న॥ - ఆవృత్ - పరిపాటిః॥ [ప]
వా)౨వృత్పరిపాటిఅను పరిపాటి॥సీ॥-అనుక్రమః-పర్యాయః॥ పు॥ ౫- స్వా
క్రమః॥ పర్యాయ శ్చా ధ్యాయక్రమముపేళ్లు, Order, method

తిపాత (స్తుస్యా) త్ప తిపాతః-పర్యయః - ఉపాత్యయః॥ పు॥ ౩-
ర్యయ ఉపాత్యయః । క్రమముదప్పట, Violation of the order

నియమో వ్రత (మ నియమః-వ్రతమ్॥ ప్న॥ ౨ - శాస్త్రోక్తనియ
స్త్రీ తచ్చోపవాసాది మముచేరు, A vow పుణ్యకమ్॥న॥౧- ఉపవాసా
పుణ్యకమ్॥ ర32॥ దిరూపమైన ఆవ్రతముచేరు, A penance.

ఉపవస్తం తూపవా ఉపవస్తమ్[సా] ఔపవస్తమ్॥న॥- ఉపవాసః॥
సా [ప] ఉపోషణమ్॥పు॥ ౨-ఉపవాసముపేళ్లు, A fast.

వివేకః (పృథగాత్మ వివేకః॥పు॥-పృథగాత్మతా॥సీ॥౨- ప్రకృతిపురు
తా)॥ ఘబు వేఱని యెఱుంగుట చేరు, Discriminating
between matter & spirit. True knowledge.

(స్యా) ద్భృహ్మవర్చసం బ్రహ్మవర్చసమ్॥న॥-వృత్తాధ్యయనధిః॥ సీ॥ ౨-
వృత్తాధ్యయనధి ముంచినడత వేదపారములయు సమృద్ధి, Holiness.
(రథాఞ్జలిః॥ ర3౩॥ బ్రహ్మఞ్జలిః॥పు॥ ౧- వేదపారసమయమునందు

పారే) బ్రహ్మజ్ఞులిః
(పారే విప్రుషా) బ్ర
హ్మజ్ఞస్థః ।

(భ్యానయోగాసనే)
బ్రహ్మసనం
A holy posture
కల్పా విధి క్రమా ॥
౪౩౯॥

ముఖ్య (స్వస్తి త్విధ
మః కల్పా)౭
నుకల్ప (స్తుతితో౭
ధమః)।

(సంస్కారపూర్వం
గ్రహణం స్వా) దుపాక
రణం (శ్రుతేః) ॥ ౪౪౦॥
obeisance.
(సమేతు) పాదగ్రహణ
మభివాదన (మిత్యుభే)।

భిక్షుః పరివ్రాట్క
ర్షన్ పారాశర్యపి మ
స్కరీ॥౪౪౧॥తపస్వీ తా
పసః పారికాష్ఠీ వాచం
యమో మునిః ।

(తపః క్షేపనహా)

ప్రణమౌచ్చరణపూర్వకి మైస యంజలిపేరు.
బ్రహ్మజ్ఞస్థః॥ పు॥ ౧-పారే = వేదపారసమయ
మునందలి, విప్రుషః॥ = నోట వెడలుతుంపరల చేళ్లు,
Sanctified saliva.

బ్రహ్మసనమ్॥ స॥ ౧-భ్యానయోగాసనే = భ్యా
నము చేయుకొఱకు యోగమునందలి స్వస్తి
కిము పద్మకిము మొదలైన యాసనముపేరు.
కల్పః-విధిః-క్రమః॥ పు॥ ౩- ఇగి యిటుచేయన
లెసనడి వేదోక్తమయినవిధానముపేళ్లు, A sacred
precept or rite prescribed by religion.

ముఖ్యః॥ పు॥ ౧-ప్రధమః = మొదటచేయు,
కల్పః=వేదవిధానముపేరు, A chief injunction.

అనుకల్పః॥ పు॥ ౧-తతః=దానికంటె, అధమః=
వెనుకఁజెప్పఁబడు వేదవిధానముపేరు, A second-
ary or succedaneous injunction.

ఉపాకరణమ్॥ స॥ ౧ - సంస్కారపూర్వమ్ =
ఉపనయనసంస్కారము మొదలుగా, శ్రుతేః గ్ర
హణమ్ = వేదమును చదువ దొరఁగొనుట పేరు,
Holy study of the Vedas after initiation.

పాదగ్రహణమ్ - అభివాదనమ్॥ స॥ ౨-గోత్ర
నామములు చెప్పి మ్రొక్కుటపేళ్లు, A bow or
prostration to a person addressed by name.

భిక్షుః-పరివ్రాట్క॥ - కర్షన్॥ - పారా
శరీ॥ - మస్కరీ॥ - పు॥ ౫ - సన్న్యాసిపేళ్లు,
A mendicant. తపస్వీ॥ - తాపసః - పారికాష్ఠీ॥
స॥ పు॥ ౩ - తపస్సుగలవానిపేళ్లు, An ascetic.
వాచంయమః - మునిః॥ పు॥ ౨-వశానప్రతిపేళ్లు,
A holy sage practising rigid taciturnity. ఈ
౧౦ సన్న్యాసిపేళ్లనికొందఱు.

దాన్తః॥ పు॥ ౧ - తపఃక్షేపనహః=తపస్సువలనఁ

దాస్తో
చర్మినో బ్రహ్మచారి

గలుగుశ్రమనోర్మువాడు, Patient of austerity.

సామంత్యే

చర్మిన్ - బ్రహ్మచారీన్ || ౧ || పు|| ౨ - బ్రహ్మ

సామంత్యే

సామంత్యే - సామంత్యే - సామంత్యే || ౧ || పు|| ౨ - బ్రహ్మ

స్వాతక స్వాప్లుతో
(వ్రతీ)

స్వాతకః - ఆప్లుతః || పు|| ౨ - వ్రతీ = వేదమును చది

(యే నిర్జితే నిర్జయ
గ్రామా) యతినో య
తయ (శ్చతే) || ౪౪౩ ||

విసమీద నాశ్రమాంతరమును బొందక వ్రతముగ
లవాడై తీర్థస్నానశీలుడై యున్న బ్రహ్మచారిపేళ్లు
యతీ || ౧ || - యతీ || పు|| ౨ - నిర్జితే నిర్జయ గ్రా

(యః సణిలే వ్రతవశా
చ్ఛేతే) సణిలశాయ్య
(సా) సణిల (శ్చా

మాః = జరుంపబడిన యింద్రియ సమూహము
గలవానిపేళ్లు, A man with subdued senses.

ధ) విరజ స్తమన (స్సన్య)
ర్వమూతిగా || ౪౪౪ ||

సణిలశాయీ || ౧ || - సణిలః || పు|| ౨ - వ్రతవశా
త్ = వ్రతాధీనత్వమువలన, సణిలే = సేలను, యః = ఎ
వడు, శేతే = శయించునోవాడు, One who sleeps
on the bare ground by way of mortification.

పవిత్రం ప్రయతః
పూతః

విరజ స్తమాః || ౧ || - ద్వయాతిగః || పు|| ౨ - రజ స్త
మోగుణములను విడిదియున్న సాత్త్వికులపేళ్లు,
Men perfectly virtuous.

పాషణ్డా సర్వబిక్షిణః |
Heretices.

పవిత్రః - ప్రయతః - పూతః || పు|| ౩ - పవిత్రం
డయినవానిపేళ్లు, Holy, pious, or sacred person.

(పాలాశో దణ్డ) ఆపా
థో (వ్రతే)

పాషణ్డా [పా] పాషణ్డాః - సర్వబిక్షిణః || ౧ || పు|| ౨ - వేద
బాహ్యులైన బౌద్ధకాపాలికత్వపణకాదులపేళ్లు

రామ్భ (స్తు వైణవః) ||
(అస్త్రీ) కమణ్డలుః కుణ్డి

ఆపాథః || పు|| ౧ - పాలాశః దణ్డః = వ్రతమునం
దుఁ బట్టుమోదుగుకోలపేరు, A student's staff.

(వ్రతినా మాసనం)
బృసీ |

రామ్భః || పు|| ౧ - వైణవః = వెదురుకోలపేరు.
కమణ్డలుః || పు|| - కుణ్డి || సీ || ౨ - కమండలువు
పేళ్లు, A wooden water-pot of an ascetic.

బృసీ [ప] బృషీ || సీ || ౧ - వ్రతినామ్ = వ్రత
స్థులయొక్క, ఆసనమ్ = దర్భదులచేతఁ జేయఁ
బడిన యాసనముపేళ్లు.

అజినం చర్మకృత్తిః స్త్రీ

అజినమ్-చర్మన్, న||-కృత్తిః||నీ|| 3 = చర్మము
పేళ్లు, Deer skin.

భైశ్శం భిక్షా కదమ్బ
రకం ||

భైక్షం-భిక్షాకదమ్బకమ్||న|| ౨-భిచ్ఛమైత్తిన
అగ్గయోక్త్యంపు, Aggregate of alms

స్వాధ్యాయస్వస్తిః
ప Readinginaudibly,
or muttering prayers.

స్వాధ్యాయః-పః [పా] జాః||పు|| ౨ - తమ
వేదమును జదువుట పేళ్లు, అవృత్తిచేత వేదమును జ
దువుటయని కొందఱందురు.

స్మత్యాభివస స్స
వసం (చసా)

స్మత్యా||నీ||-అభిషవః||పు||-సవనమ్||న|| 3- స్నాన
మునకును సోమలతను దంచుటకును పేళ్లు

(సర్వైసామపథ్యం
సి జప్యం త్రిష్వ) ఘమ
ర్షణమ్|| రకం||

అఘమర్షణమ్|| త్రి|| ౧-సర్వైసామ్= సమస్త
పాపములను, అపథ్యంసి=పోగొట్టు, జప్యమ్= మం
త్రముపేరు, An expiatory prayer.

దర్శశ్చ పౌర్ణమాసశ్చ
(యాగా పత్యోస్తయోః
పృథక్)

దర్శః-పౌర్ణమాసః [పా] పౌర్ణమాసః || పు||
ఈ ౨, పత్యోస్తయోః=అమావాస్యపౌర్ణమాసుల
యందుఁ జేయఁబడు, పృథక్ యాగా=వేర్వేఱుయా
గములపేళ్లు, Half-monthly sacrifice.

(శరీరసాధనాపేక్షం ని
త్యం యత్కర్త త) ద్య
మః|| రకం||

యమః||పు|| ౧-శరీరసాధనాపేక్షమ్= శరీరమును
మాత్రిము సాధనముగా నపేక్షించునదై, నిత్యం
యత్కర్త=నిత్యముగాఁ జేయఁదగిన సత్యాహింసా
దికర్తములపేరు, A perpetual duty.

నియమః(స్తుతయత్క
ర్తానిత్య మాగస్తుసాధ
నమ్)

నియమః||పు|| ౧-ఆగస్తుసాధనమ్= శరీరముకంటె
బాహ్యములయిన మృజ్జలాదులను సాధనముగాఁ
గలిగినదై, అనిత్యంయత్కర్తనః = సమయవిశేష
ములయందు కామనాదులచేత చేయఁదగిన అనిత్య
మైన స్నానోపవాసజపాది కిర్తములపేరు.

A voluntary duty.

తైరంతు భద్రాకరణం
ముణ్డనం వపనం తథా||

తైరమ్-భద్రాకరణమ్-ముణ్డనమ్-వపనమ్ || న||
౪-తైరముపేళ్లు, Shaving.

ఉపవీతం యజ్ఞసూ
త్రం (ప్రోద్ధృతేదక్షిణే

ఉపవీతమ్||న|| ౧-దక్షిణేకరే=కుడిభజము, ప్రోద్ధృ
తేనతి = తొడుగఁబడుచుండఁగా, యజ్ఞసూత్రమ్=

క రే)।

ప్రాచీనావీత (మన్య
స్త్రిన్)నివీతం (కణ్డలమ్మిత
మ్)॥ ర౫౦॥అజ్ఞుల్యగ్రే తీర్థం దై
వం స్వల్పాజ్ఞుల్యో ర్మ
లేకాయమ్ మధ్యేజ్ఞ
ష్టాజ్ఞుల్యోః పైత్రం
మూలే హ్యజ్ఞస్య బ్రా
హ్మమ్॥ ర౫౧॥(సా)ద్యబ్రహ్మభూయం
బ్రహ్మత్వం బ్రహ్మసాయు
జ్య(మిత్యపి)।దేవభూయాదికం (త
ద్వత్)Becoming identified
with a god.కృచ్ఛ్రం (సాస్తవనా
దికమ్)॥ ర౫౨॥(సన్నాప్తవ త్యనశనే
పుమాన్) ప్రియోఎడమ భుజముమీది జందెముపేరు, The seered
thread passed over the left shoulderప్రాచీనావీతమ్॥న॥౧-అన్యస్త్రిన్ = ఎడమభుజము,
ప్రాచీన్యతేనతి=తొడుగఁబడుచుండఁగా, యజ్ఞసూ
త్రమ్=కుడిభుజముమీది జందెముపేరు.నివీతమ్॥న॥౧-కణ్డలమ్మితమ్ = మెడనుహారము
నలెనేలాడు, యజ్ఞసూత్రమ్=జందెముపేరుదైవంతీర్థమ్ = దేవసంబంధమైన తీర్థము, అజ్ఞు
ల్యగ్రే=ప్రేక్ష్యతదయందును, కాయమ్=ఋషిసంబం
ధమైనతీర్థము, స్వల్పాజ్ఞుల్యోః=చిటికెనవ్రేలు దర్శ
వ్రేళ్లయొక్క, మూలే=మొదటను, పైత్రమ్=పితృ
సంబంధమయినతీర్థము, అజ్ఞుష్టాజ్ఞుల్యోః=పెనువ్రేలు
జుట్టనవ్రేళ్లయొక్క, మధ్యే=నడుమను, బ్రాహ్మమ్=
బ్రహ్మసంబంధమయిన తీర్థము, అజ్ఞుస్వస్య = పెను
వ్రేలియొక్క, మూలే=మొదటనునుండును, అనఁగా
నాయాప్రదేశములయందు వారివారికిఁ దర్పణ
ములు చేయవలయుననుట.బ్రహ్మభూయమ్-బ్రహ్మత్వమ్-బ్రహ్మసాయుజ్యమ్॥
న॥౩-బ్రహ్మస్వరూప మాట పేళ్లు, Identification
with Brahma, Godheadదేవభూయాదికమ్=దేవభూయశబ్దము మొదల
యినశబ్దజాతము అనఁగా దేవభూయమ్, దేవత్వమ్,
దేవసాయుజ్యమ్, అనుశబ్దములు, తద్వత్ = అట్లే
దేవస్వరూపమాట. ఈ 3 ను-॥న॥.కృచ్ఛ్రమ్॥న॥౧-సాస్తవనాదికమ్ = సాంతపన
చాంద్రాయణాదివ్రతములపేరు, A penance.ప్రియః॥పు॥౧-సన్నాప్తపతి = సర్వసంగపరి
త్యాగముతోఁ గూడుకొని, అనశనే=ప్రాణపరిత్యా
గపర్యంత మాహారములేక యుండుట పేరు.
Fasting to die.

౭ధ వీరహా । నష్టా
గ్నిః

కుహనా (లోభా ని
ధ్యేర్యాపథకల్పనా) ॥

వ్రాత్య (సంస్కార
హీన స్సాన్య)

దస్వాధ్యాయో నిరా
క్రియః ।

ధర్మధ్వజీ లిజవృత్తి
An imposter.

రవకర్ణి (క్షుతవ్రతః) ॥

(సుప్తే యస్మి న్నన్ద
మేతి సుప్తే యస్మి న్ను
దేతి చ । అంశుమా)
నభిర్న్మక్తాభ్యుదితౌ(తౌ
యథాక్రమమ్) ॥

పరివేత్తా౭ (సుజో౭
నూధో జ్యేష్ఠే దారిపరి
గ్రహాత్) ।

పరివిత్తి (స్తుతజ్ఞా
యాన్)

నీరహః॥౧॥-నష్టాగ్నిః॥ పు॥ ౨- ఉత్సర్గేష్టేజేసి
గార్హపత్యాగ్నిని విశిదినవానిపేర్లు

కుహనా॥ సీ॥ ౧-లోభాత్ = ఆశేసలన, మిధ్యే
ర్యా పథకల్పనా = అసత్యభిక్షు ధర్మమార్గమును
కల్పించుకొని తిరుగుటచేరు, Hypocrisy. Practice
of religious austerities through avaiice

వ్రాత్యః॥ పు॥ ౧-సంస్కారహీనః = ఉపనయ
నాది సంస్కారములు చేనివానిచేరు, An unin-
itiated person

అస్వాధ్యాయః-నిరాక్రియః॥ పు॥ ౨- వేదముచదు
వనివాడఁడు, One who has not duly read the Vedas.

ధర్మధ్వజీ॥౧॥- లిజవృత్తిః॥ పు॥ ౨- రి త్తవేష
మున ప్రదుకువానిపేర్లు, A hypocrite.

అవకర్ణి ॥ ౧॥- క్షుతవ్రతః॥పు॥౨- పరస్త్రీగమ
నాదులచేతి నష్టమయిన వ్రతముగలవాని చేరు,
A violator of his vow through incontinence

యస్మిన్ = ఏద్యజుడు, సుప్తేనతి = నిద్రపోవు
చుండఁగా, అంశుమాన్ = సూర్యుడు, అస్తమ్=
అస్తమయమును, ఏతి = పొందుచున్నాఁడో, య
స్మిన్ = ఏద్యజుడు, సుప్తేనతి = నిద్రపోవుచుండఁగా,
ఉదేతిచ = ఉదయించుచున్నాఁడో, తౌ = ఆద్యజులిద్ద

ర౧౧॥ అను, యథాక్రమమ్ = వసనగా, అభిర్న్మక్తాభ్యు
దితౌ = అభిర్న్మక్తాభ్యుదియును, One who is asleep
at sun-set. అభ్యుదితుడనియును, —at sun-rise.

జ్యేష్ఠే = అన్న, అనూధేనతి = పెండ్లియాడక
యుండఁగా, అనుజః = అన్యుడు, దారిపరిగ్రహా
త్ = తాను పెండ్లియాడుటలన, పరివేత్తా = పరి
వేత్తయనఁబడును పరివేత్తా॥ ఋ, పు॥

పరివిత్తిః॥పు॥౧-తజ్ఞాన్యాన్ = ఆపరివేత్తయొ
క్క-యన్నపేరు, An unmarried elder broth

వివాహోపయమా
(సమా || తథా) పరిణ
యోద్వాహోపయా
మాః సాణిపీడనమ్ ।

వ్యవాయో గ్రామ్య
ధర్మో మైథునం నిధువ
నం రతమ్॥ రుగ్ ౨॥

త్రివర్గో(ధర్మకామా
ర్థ)

శ్చతుర్వర్గ (సమో
క్షకైః) ।

(సబలైస్సై) శ్చతుర్భ
ద్రమ్

జన్యా (స్నిగ్ధా వర
స్య యే)॥ రుగ్ ౧॥
ఇతి బ్రహ్మవర్గః.

మూర్ధాభిషిక్తో రాజ
న్యో బాహుజః క్షత్రి
యో విరాట్ ।

రాజ్ఞి రా ట్పర్థివ
క్షౌభ్ర స్పృవ భూవ
మహీక్షితః॥ రుగ్ ౧॥

(రాజాతు ప్రణతాశే

వివాహః - శివయమః-పరిణయః - ఉద్వాహః-
ఉపయానుః॥ పు॥ - హోషీషనమ్॥ న॥ ౬ - పెండ్లి
పేళ్లు, Marriage

వ్యవాయః- గ్రామ్యధర్మః॥ పు॥ - మైథునమ్ -
నిధువనమ్-రతమ్ [ప] సురతమ్॥ ౨- స్త్రీసంగమము
పేళ్లు, Copulation, sexual intercourse.

త్రివర్గః॥పు॥౧-ధర్మకామార్థైః= ధర్మకామార్థము
లుచూఁచికినొక పేర, The aggregate of the three
ends of human life viz. duty, love and wealth.
చతుర్వర్గః॥ పు॥౧ - సమోక్షకైః=మోక్షము
తోఁగూడుకొనియున్న ధర్మకామార్థములు నా
ల్గును, The above three with final beatitude.

చతుర్భద్రమ్॥న॥౧ - సబలైః=బలవంతులై న,
తైః=ఆ నాల్గింటికి నొక పేరు, 'The four ends of
human life equally potent.

జన్యాః॥పు॥౧ - మన్య=పెండ్లికొడుకుయొక్క,
స్నిగ్ధాః=చెలికాంపు, The bridegroom's friends.

బ్రాహ్మణలతోఁజేరిన పదుమూ
హము ముగిసెను.

మూర్ధాభిషిక్తః - రాజన్యః - బాహుజః - క్ష
త్రియః [ప] క్షత్రియః - విరాట్॥ జ్ఞ॥ పు॥ ౬-పట్ట
బద్ధుఁడయిన క్షత్రియునికిని ఆవంశమునఁ బుట్టిన
వారికినిపేళ్లు, A man of the military tribe.

రాజా॥న్॥ - రాట్॥ జ్ఞ॥ - పార్థివః-క్షౌభ్రత్॥
త్॥-స్పృవః-భూవః - మహీక్షిత॥ త్॥ పు॥ ౭-ప్రజ
లను చాలించు క్షత్రియునికిని ఆకార్యమును చే
యు మఱియొకనికిపేళ్లు, A king, a prince.

అనిశ్చరః॥పు॥౧-ప్రణతాశేషసామన్తః=తనకు

షసామస్తస్సాన్య) దధీ
శ్వరః ।

!

చక్రవర్తీ సార్వభౌ
మో

(సృష్టానో) మద్భా
లేశ్వరః॥ ర౬౦॥

(యే నేష్టం రాజసూ
యేన మద్భాత స్యేశ్వ
శ్చ యః । శాస్తి య
శాస్తిజ్ఞయా రాజ్ఞ స)
సమ్రా

!

(పథ) రాజకమ్॥ ర౬౧॥

రాజన్యకం (చ నృప
తి క్షత్రియాణాం గణే
క్రమాత్) ।

మస్త్రీ, ధీసచివౌ ౭
మాత్యో౭

౧ (స్వే) కిర్తసచివా (స్త
తః)॥ ర౬ ౨॥

మహామాత్రా ప్రధా
నాని

మ్రొక్కచున్న సకలసామంతులుగల, రాజా =
రాజుపేరు. సామంతులనఁగా తనదేశముచుట్టు
నుండు రాజులు, An emperor paramount over
all the neighbouring princes.

చక్రవర్తీ॥౧॥-సార్వభౌమః॥ పు॥ ౨-సమస్త
భూమినేలు రాజుపేళ్లు, A universal monarch.

మద్భాతేశ్వరః॥ పు॥ ౧ - సార్వభౌమునికంటె,
అన్యః = వేతై కొంతభూమినేలు, నృపః = రాజు
పేరు, A tributary prince.

యేన=ఎవనిచేత, రాజసూయేన = రాజసూ
యమను యాగముచేత, ఇష్టమ్=యజింపఁబడెనో,
యః=ఎవ్వఁడు, మద్భాతస్య=హిమవత్సేతుమధ్యభూ
మికి, ఈశ్వరః=ప్రభునైయున్నాఁడో, యః=ఎవఁ
డు, ఆజ్ఞయా=తనయాజ్ఞచేత, రాజ్ఞః=సకలరాజు
లను, శాస్తి=శిక్షించుచున్నాఁడో, సః=వారుము
గ్గురును సమ్రాట్లనఁబడుదురు. ఈమూఁడువిధ
ములుగల యొకఁడే సమ్రాట్టనికొందఱు. సమ్రా
ట్॥ జ్, పు॥ A paramount sovereign who has
performed a *Rajasuya* sacrifice.

రాజకమ్ - రాజన్యకమ్॥ న॥ ౨-క్రమాత్ =
వరుసగా, నృపతిగణే=ప్రజలనేలు రాజుల సమూ
హమునకును, An assemblage of princes, క్షత్రి
యాణాంగణే = క్షత్రియజాతివారి సమూహము
నకునుపేళ్లు, An assemblage of warriors.

మస్త్రీ॥౧॥-ధీసచివః॥-అమాత్యః॥ పు॥ ౩-అలో
చనఁజెప్పమంత్రిపేళ్లు, A minister, a counsellor.

కిర్తసచివః॥పు॥౧-తతః=ఆమంత్రికంటె, అన్యే=
వేతై న చిల్లరపనులవారిపేరు, Other ministers.

మహామాత్రః॥పు॥-ప్రధానమ్॥ న॥ [ప్ర] ॥పు॥
౨ - అధికులును హినులును గాక నశితరమైన

పురోహస్తపురోహితః |
(ద్రష్టరి వ్యవహారా
ణాం) ప్రాడ్వివాకాక్ష
దర్శకా || ర౬౩ ||

ప్రతీహారే ద్వారపాల
ద్వాస్థ ద్వాస్థిత దర్శ
కాః |

రక్షివర్గ స్తవనీకస్థాః

ధాధ్యక్షాధిక్యతౌ (స
హా) || ర౬౪ ||

స్థాయుకోఽ (ధిక్యతౌ
గ్రామే)

గోపా (గ్రామేషు భూ
రిషు) |

భౌరికః (కనకాధ్య
క్షో)

రూప్యాధ్యక్ష స్తు నై
ష్కికః || ర౬౫ ||

(అస్తవపురే త్వధిక్య
తస్సాస్య) దస్తవ్వంశికో
(జనః)

సౌవిదల్లాః కచ్చుకినః
స్థాపత్యాస్సౌవిదా (శ్చ
తే) || ర౬౬ ||

సేనాపతి మొదలయినవారిపేళ్లు, The king's
companions. [తులు, 'The priest or chaplain.

పురోహాః || న్ || - పురోహితః || పు || ౨ - పురోహి
ప్రాడ్వివాకః - అక్షదర్శకః || పు || ౨ - వ్యవహారా
రాణాం ద్రష్టరి = వ్యవహారములను విచారించు
ధర్మాధికారిపేళ్లు, The judge.

ప్రతీహారః [ప] ప్రతీహారః - ద్వారపాలః - ద్వా
స్థః - ద్వాస్థితః - దర్శకః || పు || ౫ - వాకిటికాపలివా
నిపేళ్లు. 'ద్వాస్థితదర్శకః' అని యొక పేరుగాఁ గొం
దలందురు, Door-keeper, porter.

రక్షివర్గః - అనీకస్థః || పు || ౨ - అంగరక్షకుల
సమూహముపేళ్లు, The royal body-guard.

అధ్యక్షః - అధిక్యతౌ || పు || ౨ - ఎందు సేని యొక
దానియందు నధికారముగలవానిపేళ్లు, Officer.

స్థాయుకః || పు || ౧ - గ్రామే = ఒక గ్రామమునందు, 4
అధిక్యతః = అధికారముగలవానిపేరు, An over-
seer of a village.

గోపః || పు || ౧ - భూరిషు గ్రామేషు = అనేక గ్రామ
ములయందు దధికారము గలవానిపేరు, The super-
intendent of a district.

భౌరికః || పు || ౧ - కనకాధ్యక్షః = బంగారమునం
దలి యధికారముగలవానిపేరు, The treasurer.

రూప్యాధ్యక్షః - నైష్కికః || పు || ౨ - టంక సాల
యధికారిపేళ్లు, The master of the mint.

అస్తవ్వంశికః || పు || ౧ - అస్తవపురే = అంతఃపుర
మునందు, అధిక్యతః = అధికారియైన, జనః = జనుడు,
The chamberlain.

సౌవిదల్లాః - కంచుకీ || న్ || - స్థాపత్యః - సౌవిదః ||
పు || ౪ - అంతఃపురమునందలి కాపలివానిపేళ్లు,
Attendants guarding the king's harem.

శబ్దోష్ణ వర (స్త్రోత్ర)

సేవకార్థ్యనుజీవినః ।

(విషయాన స్తరో రా
జా) శ త్త్రు ర్త్రి త్రి (మతి
సరమ్) ॥ ౪౬౭ ॥ ఉదాసీ
నః (సరతరిణ)

పార్శ్వ గ్రాహ (స్త్రోత్ర
తః) ।

రిపా వైరి సప త్నారి
ద్విష ద్వేషణ దుష్టా
దః ॥ ద్వి డ్విష త్తాహితా
మి త్రి ద్విష్య శాత్రవ శ
త్రినిః । అభియాతిపరా
రాతి ప్రత్యర్థి పరిపన్థిః ॥

స్నిగ్ధో నయస్య స్సవ
యా

(అథ) మిత్రైరి సఖా
సుహృత్ ।

సఖ్యం సాప్తపదీనం
(స్వా) దనురోధోఽను
వ ర్తనమ్ ॥ ౪౭౦ ॥

యథార్హానిర్ణయః ప్రణీ
ధి రపసర్ప శ్చరః స్వ

శబ్దః [పా] వణ్ణః-వృషరః ॥ పు ॥ ౨ - వృషణ
హీనులుగాని యన్యులుగాని స్త్రీస్వభావముగల
వారిపేళ్లు, నపుంసకులు, A eunuch.

సేవకః-అర్థీ ॥ న్ - అనుజీవీ ॥ న్ ॥ పు ॥ ౩-సేవకుని
పేళ్లు, కొలువుగాడు, A servant

విషయాన స్తరః=తనదేశమునకంటెచేరిన యా
నలిదేశమునందుండు, రాజా=రాజు, శ త్త్రుః ॥ పు ॥ =
శత్రువు, అతి పరి=అత్యంత దేశమునకు నావల దేశ
మునందుండెడిరాజు, మిత్ర మ్ ॥ న్ ॥ =మిత్రుడు, పర
తరః ॥ పు ॥ =అమిత్రునిదేశమునకు నావలదేశమునం
దుండురాజు, ఉదాసీనః=ఉదాసీనుడు, Neutial.

పార్శ్వ గ్రాహః ॥ పు ॥ ౧-ఒకదిక్కును గెలువబోవు
రాజునకు, పృథతః=వెనుక నుండు శత్రువుపేరు,
An enemy in the rear.

రిపః-వైరీ ॥ న్ - సపత్నః - అరిః - ద్విషత్ ॥ ద్ ॥ -
ద్వేషణః - దుష్టాత్ ॥ ద్ ॥ - ద్విట్ ॥ మ్ - విపత్తః-అ
హితః - అమిత్రః - దన్యుః - శాత్రవః - శత్రుః-అభి
యాతిః [పా] అభిఘాతః [ప] అభిఘాతీ ॥ న్ ॥ - ప
రః-అరాతిః-ప్రత్యర్థి ॥ న్ ॥ - పరిపన్థి ॥ న్ ॥ పు ॥ ౧౯-శత్రు
వుపేళ్లు, An enemy, a hostile party.

స్నిగ్ధః-వయస్యః-సవయాః ॥ న్ ॥ పు ॥ ౩ - సమాన
వయస్సుగలచెలికానిపేళ్లు, A companion.

మిత్రమ్ ॥ న్ - సఖా ॥ ఇ, పు ॥ - సుహృత్ ॥ ద్, పు ॥ ౩-
స్నేహితునిపేళ్లు, A friend, an ally. [Friendship.

సఖ్యమ్-సాప్తపదీనమ్ ॥ న ॥ ౨-చెలిమిపేళ్లు,
అనురోధః ॥ పు ॥ - అనువ ర్తనమ్ ॥ న ॥ ౨ - అను
కూలించుట పేళ్లు, Compliance. Serving.

యథార్హవర్ణః - ప్రణీధిః - అపసర్పః - చరః -
స్వశః-చారిః - గూఢపురుషః ॥ పు ॥ ౭ - వేగులవాని

శః! చారశ్చ గూఢపురుష

పేళ్లు, A spy, A secret agent in a disguise
ఇంగులో మొదటి అను - కృషీవలభిక్షుకాది
రూపముచేతనుండు వేగులవానిపేళ్లని కొందఱు ।

శాస్త్రజ్ఞః ప్రత్యయిత
(స్త్రీషు)॥ ర2౧॥

ఆప్తః - ప్రత్యయితః॥ త్రి॥ ౧ - ఆప్తునిశ్చయః,
Trusted, confidential.

సాంవత్సరో జ్యోతిషి
కో దైవజ్ఞ గణకా(వపి
స్య) ర్హూర్తిక మా
హూర్తి జ్ఞాని కార్తా
న్తికా (అపి)॥ ర2౨॥

సాంవత్సరికః-జ్యోతిషికః - దైవజ్ఞః - గణకః -
మాహూర్తికః-మాహూర్తికః - జ్ఞానీ॥న్॥ - కార్తా
న్తికః॥ పు॥ ౮-జ్యోతిస్యనిపేళ్లు, An astiologist or
an astronomer.

తాన్త్రికో జ్ఞాతసి
ద్ధాన్త

తాన్త్రికః - జ్ఞాతసిద్ధాన్తః॥పు॥ ౧-వదైవనాక
శాస్త్రముయొక్క తత్త్వము తెలిసినవానిపేళ్లు,
A man versed in any science.

స్సత్రీ గృహపతి (స్స
మా) ।

సత్రీ॥న్॥-గృహపతిః॥ పు॥ ౧ - సదాదానము
చేయువానిపేళ్లు, A generous house-holder.

లిపికారోఽక్షరచణో
క్షరచుఞ్చు శ్చ లేఖకే॥

లిపికారః [పా] లిపింకరః-అక్షరచణః-అక్షరచు
ఞ్చుః-లేఖకః॥పు॥ ౮-లేఖకునిపేళ్లు, లేకరి, A scribe.

లిఖ తాక్షరసంస్థానే
లిఖి బి(రుభే స్త్రియా)।
A writing.

లిఖతమ్ - అక్షరసంస్థానమ్ - లిపిః [పా] లిపీ-
లిఖి[పా] లిఖి॥నీ॥ ౧-వ్రాయబడిన యక్షరముల
యాకారముపేళ్లు. 'అక్షరవిన్యాసే' అనెడి పాఠ
మునందు, లిఖతా - లిపిః-లిఖి॥ నీ॥ ౩-వ్రాతపేళ్లు.

(స్యా) త్సందేశహరో
దూతో

సందేశహరః - దూతః॥ పు॥ ౧ - దూత పేళ్లు,
A messenger, envoy.

దూత్యం (తద్భావ క
ర్త్రణీ)॥ ర2౩॥

దూత్యమ్ [ప] దూత్యమ్॥న్॥ ౧ - తద్భావకర్త
ణీ = అదూతయొక్క భావకర్తములకుపేరు, An
embassy or message.

అధ్వసీనో ఽధ్వగో
ఽధ్వన్యః పాన్థః పథిక
(ఇత్యపి) ।

అధ్వసీనః-అధ్వగః - అధ్వన్యః - పాన్థః-పథికః॥
పు॥ ౫ - తెరువరిపేళ్లు, త్రోవనడచువాడు, A
traveller.

(స్వా) మ్యమాత్య సు

స్వామి॥న్॥ = రాజు, అమాత్యః=మంత్రి, సు

హృత్కోశరాష్ట్ర దుర్గ బలానిచ)॥ ౪౭॥ రా జ్యాజ్ఞాని (ప్రకృతయః పౌరాణాం శ్రేణయోఽపిచ) ।

The requisites of regal administration.

సద్ధి(ర్నా) విగ్రహా యాన మాసనం ద్వై ధ మాశ్రయః॥ ౪౭౬॥ షడ్గుణా

Six expedients in foreign politics

శ్శక్తయ (సిస్రప్ర భావౌత్సాహ మస్త్ర జాః) ।

(క్షయః స్థానంచ వృద్ధిశ్చ) త్రివర్గో (నీతివేద నామ్)॥ ౪౭౭॥

The three states.

(స) ప్రతాపః ప్రభావ (శ్చ) యత్తేజః కోశద

హృత్కోశరాష్ట్ర దుర్గ బలానిచ)॥ ౪౭॥ రా జ్యాజ్ఞాని (ప్రకృతయః పౌరాణాం శ్రేణయోఽపిచ) । బలమ్ = సేన, ౩ ను॥న॥ ఈ ౭ను, రాజ్యాజ్ఞాని = రా జ్యాంగములు. ప్రకృతయః ॥నీ॥ = ఇవి ప్రకృతులని చెప్పబడును పౌరాణాం శ్రేణయోఽపిచ = ఒకడు ముఖ్యుడుగాఁ గలవారును సజాతీయులును నై న పురజనుల సమూహములు ప్రకృతులనఁబడును.

సద్ధిః॥పు॥ = శత్రువుతోసంధిపొసఁగుట, peace, విగ్రహః॥ పు॥ = కలహించుట, war; యానమ్॥ స॥ దంజిత్తుట, invading. ఆసనమ్॥న॥ = యుద్ధమునకు సమయముఁజూచుట, maintaining a post; ద్వై ధమ్॥న॥ = భేదముపుట్టింపుట, a stratagem, ఆశ్ర యః॥పు॥ = బలవంతునిఁ జేపట్టుట, recourse to help, ఈ ౬ ను, షడ్గుణాః = షడ్గుణము లనఁబడును

ప్రభావః = కోశదండమువలనఁబుట్టిన తేజస్సు, majesty, ఉత్సాహః = ఎక్కువైన సరాక్రమచ్ఛేద, perseverance, మస్త్రః = సంధివిగ్రహములను తిగి నట్లు ప్రయోగించెడు నెఱుక, counsel, (వీనివలన) జాః = పుట్టిన, తిస్రః = మూడుబలములును, శక్త యః = శక్తులనఁబడును అవి ప్రభుశక్తి, ఉత్సాహ శక్తి, మంత్రిశక్తి అని చెప్పఁబడును. శక్తిః॥నీ॥, Power.

క్షయః॥ పు॥ = శత్రువుకంటె తానునక్కునై యుండుట, loss, స్థానమ్॥న॥ = శత్రువును తానును సమముగానుండుట, equality, వృద్ధిః॥నీ॥ = శత్రువు కంటె తానెక్కువైన యుండుట, success, ఈ ౩ను, త్రివర్గః॥పు॥ = నీతివేదులకు త్రివర్గములనఁబడును

ప్రతాపః - ప్రభావః ॥పు॥ ౧ - కోశదండము = భండారమువలనను దండువలనను పుట్టిన, య

ణజమ్) ।

(సామదానే భేదదణ్డా
వి) త్యూపాయ (చతుష్ట
యమ్)॥ రబా॥

సాహసం తు దమో
దణ్డా
స్సామసాస్త్య(మథో

సమా)। భేదోపజాపా

వుపథా (ధర్మాదై
ర్యత్పరీక్షణమ్)॥ రబా॥

(పఞ్చత్రి)

ష్వషడక్షీణో(యస్తౌ
తీయా ద్యగోచరః) ।

వివిక్త విజన చ్చన్న ని
శ్వలాకాస్తధారహః॥ ర
హశ్చోపాంశు (చాలిజ్ఞే)
రహస్యం (తద్భవేత్రి
షు) ।

(సమా) విస్తమభివి
శ్వాపా

భ్రేషో (భ్రంశో య

జః= తేజస్సుపేళ్లు, The dignity arising from trea-
sure and forces; Majesty.

సామ॥న్, న॥ = ప్రియముఁ జెప్పట, దానమ్॥
న॥=దానమిచ్చుట, bribery. భేదః॥పు॥ = కూడియు
న్నవారిని వేఱుపఱుచుట, దణ్ణః॥ పు॥ = వీడించుట,
ఇతి ఉపాయ చతుష్టయమ్=ఈ ర ను ఉపాయము
లనఁబడును. ఉపాయః॥పు॥, Means of success.

సాహసమ్॥న॥-దమః - దణ్ణః॥ పు॥ 3-దండోపా
యముపేళ్లు, Subduing, punishment.

సామ॥న్ ॥ - సాస్త్యమ్॥న॥ ౨-సామోపాయ
ముపేళ్లు, Conciliation, negotiation.

భేదః-ఉపజాపః॥పు॥ ౨ - భేదోపాయముపేళ్లు,
Disunion, sowing of dissention.

ఉపథా॥ సీ॥ ౧-ధర్మాదై ర్మః = ధర్మార్థకామముల
చేత మంత్రులు మొదలైనవారిని, యత్ పరీక్ష
ణమ్=పరీక్షించుటపేరు, Trial or test of honesty.

పఞ్చ= ఈముందు చెప్పఁబడు 'అషడక్షీణ వివి
క్త విజన చ్చన్న నిశ్వలాక' శబ్దములైదును ॥త్రి॥
అషడక్షీణః॥ త్రి॥ ౧ - తృతీయాద్యగోచరః =
మూడవవాఁడు మొదలైనవారికి తెలియనట్లుగా
నిద్దరాడుకొను, యః = ఏకాంతమేదిగలదో దాని
పేరు, Secret unknown to a third person.

వివిక్తః-విజనః-చ్ఛన్నః-నిశ్వలాకః ॥త్రి॥ - రహః
॥న్, న॥- రహన్-ఉపాంశు॥ అవ్య॥ ౭ - ఏకాంతము
నకుఁదగిన స్థలముపేళ్లు, Solitude.

రహస్యమ్॥త్రి॥ ౧ - తద్భవే = ఆయేకాంతస్థల
మునందుఁబుట్టినదానిపేరు, Occurring in private.

విస్తమభిః [పా] విశ్రమ్భః - విశ్వాసః॥ పు॥ ౨-
విశ్వాసముపేళ్లు, నమ్మిక, Trust, confidence.

భ్రేషః॥పు॥ ౧ - యథోచితాత్ =తనకుచితమైన

ధోచితాత్|| ౮౦౧||

ధర్మమువలన, భ్రంశః = చలించుట పేరు, Falling from rectitude, betraying.

అభ్రేష న్యాయ క
ల్పాస్తు దేశరూపం స
మజ్జసమ్ |

అభ్రేషః - న్యాయః-కల్పః||పు|| - దేశరూపమ్-
సమజ్జసమ్||న|| ౫ - తనకుచితమైన ధర్మమువలనఁ
జలించక యుండుట పేళ్లు, Propriety, fitness.

యుక్త మాపయికం
లభ్యం భజమా నాభినీ
త (వత్)||౮౦౨|| న్యాయ్యం(చ త్రిషు పట్)

యుక్తమ్-బౌపయికమ్ - లభ్యమ్ - భజమా
నమ్-అభినీతిమ్ - న్యాయ్యమ్||త్రి|| ౬-న్యాయము
తోఁగూడినదానిపేళ్లు, Right, fit or proper.

సంప్రధారణా తు స
మర్థసమ్ |

సంప్రధారణా||సీ|| - సమర్థసమ్||న||౨-యుక్తా
యుక్తములయందు నిదియుక్తమని సమర్థించుట
పేరు, Deliberation on the propriety or impropriety of any thing a determination thereon.

అవవాద స్తు నిర్దేశో
నిదేశ శ్యానసం(చ సః)||
౮౦౩|| శిష్టి శ్యాజ్ఞాచ

అవవాదః-నిర్దేశః-నిదేశః||పు|| - శాసనమ్||న||-
శిష్టిః-ఆజ్ఞా||సీ||౬-ఆజ్ఞ, An order or command.

సంస్థాతు మర్యాదా
ధారణా స్థితిః |

సంస్థా-మర్యాదా-ధారణా-స్థితిః||సీ||౮-మర్యాద
పేళ్లు, మేరదప్పక యుండుట, Continuance in the
right path.

ఆగోఽపరాధో మ
న్తు శ్చ
(సమేతూ)ద్దాన బద్ధనే||
ద్విపాద్యో (ద్విగుహో
దణ్డో)
భాగధేయః కరో ఒలిః|

ఆగః||సే||న||-అపరాధః - మన్తుః||పు|| ౩-అపరా
ధముపేళ్లు, Offence, fault, transgression.
ఉద్దానమ్-బద్ధనమ్||న||౨-కట్టివై చుట, Binding.
ద్విపాద్యః||పు|| ౧-ద్విగుణః = రెట్టింపగు, దణ్డః =
దండుగ గొనుట పేరు, Double penalty.

(ఘట్టాదిదేయం) శు
ల్కో (౭స్త్రీ)
ప్రాభృతం తు ప్రదే
శసమ్|| ౮౦౪||

భాగధేయః కరః - బలిః||పు|| ౩-రాజునకు నీచ
గిన యప్పనము పేళ్లు, Rents, tax, tribute
శుల్కః||పు|| ౧-ఘట్టాదిదేయమ్=సుంకపుచా
విడిమొదలైన చోట్ల రాజునకీదగిన ద్రవ్యము, Toll
ప్రాభృతిమ్-ప్రదేశసమ్||న||౨-దేవతలకును,
మిత్రులు మొదలగువారికినియ్యఁబడుకానుక పేరు

ఉపాయన ముపగ్రా
హ్య ముపహర (స్త
ధో) పదా

యాతకా (దితు య
ద్దేయం) సుదాయో హ
రణం(చతత్)॥౪౮౨॥

తత్కాల (స్తు) తదా
త్వం (స్యా)
(దుత్తరక కాల) ఆ
యతిః ।

సాందృష్టికం (ఫలం
నద్య)

ఉదర్కః (ఫలము త్త
రమ్)॥ ౪౮౩॥

అదృష్టం (ఎప్పితో
యాది)

దృష్టం (స్వపరచక్ర
జమ్) ।

Obvious danger.

(మహీభుజా)మహిభ
యం (స్వపక్షప్రభవం
భయమ్)॥ ౪౮౪॥

ప్రక్రియా త్వధికార

(స్నాన్య) చామరంతు
ప్రక్రికమ్ ।

An oblation, or a present.

ఉపాయనమ్-ఉప గ్రాహ్యమ్॥న॥-ఉపహరః॥పు॥-
ఉపదా ॥సీ॥ ౨ - రాజదర్శనార్థమైచ్చు కానుక
పేళ్లు, An humble offering to a king.

యాతకమ్॥న॥-సుదాయః ॥పు॥- హరణమ్॥ న॥
3-యత్ = ఏది, దేయన్ = వివాహమునం దల్లునికిని
ఆడుబిడ్డకును నీడగినదో ఆ వస్తువుపేళ్లు, A
nuptial present. A special present.

తత్కాలః॥పు॥-తదాత్వమ్॥ న॥౨- వర్తమా
నకాలముపేళ్లు, Present time.

ఆయతిః॥సీ॥ ౧- ఉత్తరః కాలః = రాగలకా
లముపేరు, Future time.

సాందృష్టికమ్॥న॥౧-సద్యః ఫలమ్=తత్కాలము
నందుఁగలుగు ఫలము, Immediate consequence.

ఉదర్కః॥ పు॥ ౧-ఉత్తరం ఫలమ్ = ముందు
రాగల ఫలముపేరు, Future consequence.

అదృష్టమ్॥ న॥ ౧- వహ్నితోయాది=అగ్ని జల
ము మొదలైన నచానివలనఁబుట్టిన భయముపేరు,
Casual and unseen danger.

దృష్టమ్॥న॥ ౧- స్వపరచక్రజమ్= తనవారివల
నను పగవారివలనను బుట్టిన భయము పేరు.

“దృష్టంత్వపరచక్రజమ్” అనియుసారముగలదు.

అహిభయమ్॥న॥౧- మహీభుజామ్= రాజులకు,
స్వపక్షప్రభవమ్=మూలబలము మొదలుగా నేడు
విధములైన స్వపక్షములవలనఁబుట్టిన, భయమ్ =
భయము, Latent danger from one's own party.

ప్రక్రియా॥సీ॥-అధికారః॥ పు॥ ౨- అధికారము
పేళ్లు, Bearing of royal insignia.

చామరమ్-ప్రక్రికమ్॥న॥ ౨-వింజామర, The
bushy tail of the Bos grunniens used as a fan.

నృసాసనం (తుయ) ధృద్వాసనం
సింహాసనం (తుతత్) ||
౪౮౯ || (హైమం)

ఛత్రిం త్వత్పత్రం
(రాజస్తు) నృపలక్ష్మ
(తత్) |

భద్రకుమ్భః పూర్ణ
కుమ్భా

భృశ్శరః కనకాలు
కా || ౪౯౦ ||

నివేశ శిబిరం (శక్త)

సజ్జనం తూపరక్షణమ్ |
A sentry, an out-post

(హస్త్యశ్వరథపా
దాతం) సేనాం (స్వా
చ్ఛతుప్తయమ్) ||

౪౯౧ ||

దస్తీదంతావలోహస్తీ
ద్విరదోఽశేషోద్విషః |
మతల్లజో గజో నాగః
కుజ్జరో వారణః కరీ ||

ఇభః స్తమ్బేరమః పక్తి
యాధనాథ (స్తు) యూ
ధపః |

మదోత్కటో మదక

నృసాసనమ్ - భద్రాసనమ్ || న || ౨ - రాజులు
కూర్చుండు నాసనముపేర్లు, A throne.

సింహాసనమ్ || న || ౧ - హైమమ్ = బంగారుతోఁ
జేయఁబడిన, తత్ = ఆరాజు కూర్చుండు నాసనము
పేరు, A throne made of gold. [A parasol.

ఛత్రిమ్ - ఆతపత్రమ్ || న || ౨ - గొడుగుపేర్లు,
నృపలక్ష్మ న్, న || ౧ - రాజ్ఞః = రాజునకుపట్టెడు,
తత్ = ఆగొడుగుపేరు, A royal parasol.

భద్రకుమ్భః - పూర్ణకుమ్భః || పు || ౨ - రాజద్రా
రాదులయందుఁ బెట్టఁబడిన పూర్ణకలశముపేరు,
A golden jar filled with holy water.

భృశ్శరః || పు || - కనకాలుకా || నీ || ౨ - బంగారు
గిండిపేర్లు, A golden vase.

నివేశః || పు || - శిబిరమ్ || న || ౨ - దండుదిగియున్న
తావు, దండువిడిసినపాళెము, A camp.

సజ్జనమ్ - ఉపరక్షణమ్ || న || ౨ - దండుకావలి
కొఱకు చుట్టుఁ బెట్టిన వెలుగు మొదలైనదానిపేర్లు.

సేనాజమ్ || న || ౧ - హస్త్యశ్వరథపాదాతమ్ =
ఏనుఁగులు గుఱ్ఱములు రథములు కాలుబలము
ననెడి, చతుప్తయమ్ = ఈ రను, సేనాంగము లనఁ
బడును, A component part of an army.

దస్తీన్ || - దంతావలః హస్తీన్ || - ద్విరదః - అనే
కపః - ద్విషః - మతల్లజః - గజః - నాగః - కుజ్జరః -
వారణః - కరీన్ || - ఇభః - స్తమ్బేరమః - పక్తిన్ || పు ||
౧౫ - ఏనుఁగుపేర్లు, An elephant.

యాధనాథః - యూధపః || పు || ౨ - ఏనుఁగుల
గుంపులో ముఖ్యమయిన యేనుఁగుపేర్లు, The
leader of a herd of wild elephants.

మదోత్కటః - మదకలః || పు || ౨ - మదముపట్టిన

లః

కలభః కరిశాబకః॥

౪౩॥

ప్రభిన్నో గర్జితో మ
త్తః(సమా) పుద్వాన్త ని
ర్మదా ।

హస్తీకం గజతా బృన్దే

కరిణీ ధేనుకా వశా॥

గణ్డః కటో

మదో దానం

వమఘః కరశీకరః ।

కుమ్భా (తు) శిరసః పి
ణ్డో(తయోర్మధ్యే) విదుః
(పుమాన్) ॥ ౪౪॥అవగ్రహా (లలా
టం స్యాత్)ఈషికా (త్వక్షికూట
కమ్) ।

(అపాఙ్గదేశో) నిర్యాణం

(కర్ణమూలంతు) చూ
లికా॥ ౪౫॥

(అధః కుమ్భస్య) వా

యేనుఁగుపేళ్లు, A rutting elephant

కలభః - కరిశాబకః [పా] కరిపోతకః॥పు॥ ౨

ఏనుఁగుపేళ్లు, A young elephant

ప్రభిన్నః-గర్జితః-మత్తః॥పు॥ ౩-మదముగాఱు
నేనుఁగుపేళ్లు, A furious elephant in rut

ఉద్వాన్తః - నిర్మదః॥పు॥ ౨ - మదమువిడిచిన

యేనుఁగుపేళ్లు, An elephant out of rut

హస్తీకమ్॥న॥-గజతా॥పు॥ ౨ - బృన్దే = ఏనుఁ
గులగుంపుపేళ్లు, A herd of elephants.కరిణీ-ధేనుకా-వశా॥ సీ॥ ౩-ఆడుఏనుఁగుపేళ్లు,
A she-elephant. [elephant's templeగణ్డః-కటః॥పు॥ ౨ - ఏనుఁగుచెక్కిలిపేళ్లు, An
మడః॥పు॥-దానమ్॥న॥౨ - మదముపేళ్లు, Rut.వమఘః-కరశీకరః॥ పు॥ ౨ - తొండమువలనఁ
బుట్టిన తుంపరపేరు, Water emitted from the
elephant's trunk.కుమ్భః॥పు॥ ౧ - శిరసఃపిణ్డో = ఏనుఁగుశిరస్సుమీఁ
దనుండు మాంసఖండములు, కుంభస్థలము, The
frontal globes on the forehead of an elephant.విదుః॥ పు॥ ౧ - తయోః=ఆకుంభస్థలములయొ
క్కమధ్యే=సడుము, The hollow between them.అవగ్రహః॥పు॥౧-లలాటమ్ = ఏనుఁగునొసటి
పేరు, Elephant's forehead.ఈషికా [పా] ఇషీకా॥ సీ॥ ౧-అక్షికూటకమ్=
ఏనుఁగుకనుగుడ్డుపేరు, Elephant's eyeball.నిర్యాణమ్॥ న॥ ౧-అపాఙ్గదేశః = ఏనుఁగుకడ
కన్నుపేరు, Corner of his eye.చూలికా॥ సీ॥ ౧-కర్ణమూలమ్ = ఏనుఁగుచెవి
మొనటిపేరు, Root of his ear.

వాహితమ్॥ న॥ ౧ - కుమ్భస్య = ఏనుఁగుకుంభ

హితం

స్థలమునకు, అధః = దిగువనున్న ప్రదేశముపేరు, Part below the frontal globes.

ప్రతిమాన (మధోఽస్య యత్) ।

ప్రతిమానమ్॥ న॥౧-అస్య = ఈవాహితమునకు, అధః=దిగువనున్న, యత్ = ప్రదేశము పేరు, Part between the tusks.

ఆసనం (స్కన్ధదేశస్సాయత్)

ఆసనమ్॥ న॥౧-స్కన్ధదేశః = ఏనుఁగుయొక్క మూఁపుపేరు, Elephant's withers.

పద్మకం (బిందుజాలకమ్)॥ ౪౯౭॥

పద్మకమ్॥ న॥౧-బిందుజాలకమ్ = ఏనుఁగునకు యావనమున దేహములోఁ బుట్టినబొట్లపేరు, ఏనుఁగుసిబ్బము, Marks on his body.

పక్షభాగః (పార్శ్వభాగో)

పక్షభాగః॥ పు॥ ౧ - పార్శ్వభాగః = ఏనుఁగుయొక్క యుభయపార్శ్వములపేరు, His flank.

దస్తభాగ (స్తుయోఽగ్రతః) ।

దస్తభాగః॥ పు॥౧-అగ్రతఃయః = ఏనుఁగుయొక్క ముందుభాగముపేరు, His front.

(హృద్పూర్వపశ్చాజ్ఞాదిదేశౌ) గాత్రవరే (క్రమాత్)॥ ౪౯౮॥

హృద్పూర్వపశ్చాజ్ఞాదిదేశౌ = ముందఁజను వెనుకనున్న మోఁకాళ్లక్రింది ప్రదేశములు రెండును, క్రమాత్ = వరుసగా, గాత్రవరే = గాత్రమ్ (Shoulder) అవరమ్ [పా] అవరమ్ (Thigh) అని చెప్పఁడును.

తోత్త్రం వైణక

తోత్త్రమ్-వైణకమ్ [పా] వేణకమ్॥ న॥ ౨. ఏనుఁగును శిక్షించుకోలపేళ్లు, అంకుశము, A pike to drive an elephant.

మాలానం బద్ధస్తమ్భే (౭౭)

ఆలానమ్॥న॥-బద్ధస్తమ్భః॥ పు॥ ౨- ఏనుఁగును కట్టు స్తంభము, Post to which he is tied

శృఙ్ఖలే । అనుకో నిగలో (ఽస్త్రీస్యాత్)

శృఙ్ఖలమ్॥ త్రి॥-అనుకః॥ పు॥-నిగలః [పా] నిగడః॥పు॥ ౩-ఏనుఁగును గట్టుగొలుసు పేళ్లు, Chains.

అఙ్కుశో (ఽస్త్రీ) స్పృణః (స్త్రీయామ్)॥

అఙ్కుశః॥పు॥-స్పృణః॥సీ॥ ౨- అంకుశము పేళ్లి, The goad of an elephant.

దూష్యా కఠ్యో వరాత్రా (స్యాత్) తల్పనా సజ్జ

దూష్యా[పా] చూషా-కఠ్యో [ప] కఠా-వరాత్రా॥ సీ॥ ౩ - ఏనుఁగునడుమునఁగట్టుతోలుమోకు. కల్పనా-సజ్జనా॥ సీ॥ ౨ - ఏనుఁగును పెరిగిన

నా (సమే) ।

ప్రవేణ్యాస్తరణం వ
ర్ణః పరిస్తోమః కుధో
(ద్వయోః) ॥ ౫౦౦॥
వీతం (త్వసారం హ
స్త్వశ్వం)

వారీతు గజబంధనీ ।

An elephant-stable.

ఘోటకే వీతి తురగ
తురగశ్వ తురగజమాః॥
వాజి వా హోర్వ గర్ధ్వ
హయసైన్ధవ స ప్తయః ।
అజానేయాః కులీనా

(స్పృ) ర్విసీతా (సా
ధువాహినః) ॥ ౫౦౧॥
వనాయుజాః పారసీ
కాః కామ్యజా బాహ్ని
కా (హయాః) ।

యయు (రశ్వోశ్వ
మేధీయో)

జవన (స్తుజవాధికః) ॥

౫౦౩॥

పుష్ట్యః స్థారీ

(సితః) కర్క-

రించుటపేళ్లు, Equipping an elephant.

ప్రవేణీ॥నీ॥-ఆ స్తరణమ్॥ స॥-వర్ణః- పరిస్తోమః॥
పు॥-కుధః॥ప॥ [ప] ॥ త్రి॥౫ - ఏనుఁగుమీదఁబ
చురత్నకంబళిపేళ్లు, His trappings.

వీతమ్॥ స॥ ౧-అసారమ్=బలములేని, హాస్త్వ
శ్వమ్= ఏనుఁగునకును గుఱ్ఱమునకునుపేరు An
elephant or horse unfit for riding.

వారీ॥నీ॥-గజబంధనీ॥ ౨ - ఏనుఁగును పట్టుటకొ
ఱకుఁ జేయఁబడిన యోదము(లేక)గజశాల, A hole
or trap for catching elephants.

ఘోటకః[ప] ఘోటః-వీతిః[పా] వీతిః[ప] వీతి॥న్॥-
తురగః-తురజః- అశ్వః- తురగజమాః- వాజీ॥న్॥-వా
హః-అర్వా॥న్॥ [ప] అర్వన్॥త్॥- గర్ధ్వః- హయాః-
సైన్ధవః-స ప్తి॥ పు॥ ౧౩- గుఱ్ఱముపేళ్లు, A horse.
అజానేయాః॥ పు॥౧- కులీనాః= మంచిజాతిగుఱ్ఱ
ములపేరు, Horses of a good breed.

విసీతాః॥పు॥౧-సాధువాహినః=లెస్సగమోయనే
ర్చినగుఱ్ఱములు, Horses trained for the manege.

వనాయుజః [ప] వానాయుజః- పారసీకః- కా
మ్యజః-బాహ్నికః॥పు॥ఈరను పరుసగా వానాయు
జము, పారసీకము, కాంబోజము, బాహ్నికము-అను
నాల్గుదేశములలోఁబుట్టిన, హయాః = గుఱ్ఱములు
యయుః॥పు॥౧- అశ్వమేధీయః= అశ్వమేధయా
గమునకుఁదగిన, అశ్వః=గుఱ్ఱమునకుపేరు, A horse
fit for sacrifice.

జవనః॥ పు॥ ౧ - జవాధికః = వేగముచేతనధిక
మైనగుఱ్ఱముపేరు, A fleet horse; a couiser.

పుష్ట్యః-స్థారీ॥న్॥[పా]స్థారీ॥న్॥ పు॥ ౨- మోఁ
పుమోయుగుఱ్ఱముపేళ్లు, A pack horse.

కర్క॥పు॥౧-సితః= తెల్లనిగుఱ్ఱము, A white horse.

రథోఽ (పౌ ధారథస్య
యః) ।

(బాలః) కిశోరో
వామ్యశ్వా బడబా

బాడబం(గణే)॥ ౫౦౪॥

(త్రిష్యా) శ్వేనం (య
దశ్వేన దినేనై కేన గ
మ్యతే)।

కశ్యం (తు మధ్య మ
శ్వానాం)

హేషా హ్రేషా (చ
నిస్వనః)॥ ౫౦౫॥

నిగాలస్తు (గలోద్దేశే)

(బృద్ధే) త్వశ్వీయా మా
శ్వ (వత్)।

ఆస్కన్దితం ధారితకం
రేచితం వల్లితం ప్లతమ్॥
౫౦౬ ॥ (గత యోఽ
మూః పశ్చధారా)

ఘోశా (తు) ప్రోధ
(మస్త్రీయామ్)।

కవికా తు ఖలీనో

రథ్యః॥ పు॥౧-రథస్యపౌ ధా యః = రథమును
వహించు గుఱ్ఱముపేరు, A chariot-house.

కిశోరః॥పు॥ ౧-బాలః=గుఱ్ఱపుష్పిల్ల పేరు, A colt.
వామీ - అశ్వా-బడబా॥ సీ॥ ౩- గోడిగ పేళ్లు,
ఆడుగుఱ్ఱము, A male.

బాడబమ్॥న॥ ౧-గణే=గోడిగలగుంపు, A stud
అశ్వేన=గుఱ్ఱము చేత, ఏ కేన దినేన = ఒక దినము
చేత, యత్ = ఏ త్రోవ, గమ్యతే=పోందఁబడుచున్న
దో, తత్ = ఆ త్రోవ, ఆశ్వీనమ్॥ త్రి॥=ఆశ్వీనమనం
బడును, A day's journey for a horse.

కశ్యమ్॥ న॥ ౧-అశ్వానామ్ = గుఱ్ఱములయొ
క్క, మధ్యమ్=నడుముపేరు, A horse's flank.

హేషా-హ్రేషా॥ సీ॥ ౧- నిస్వనః=గుఱ్ఱములు
సగిలించుటపెళ్లు, గుఱ్ఱముల ధ్వని, Neighing.

నిగాలః॥పు॥౧-గలోద్దేశే = గుఱ్ఱపుమెడదగ్గటి
చోటు, అచట దేవమణి యుండును, His throat.

అశ్వీయమ్-ఆశ్వమ్॥ న॥ ౧-బృద్ధే = గుఱ్ఱముల
గుంపుపేళ్లు, A multitude of horses

ఆస్కన్దిమ్॥ న॥= సమమైననడపు, walk. ధౌ
రితకమ్॥ న ॥ = అధికమైనచతురమైననడపు, trot.
రేచితమ్॥న॥= తాళగతితో పేరెముగాఁ దిరుగుట,
Sidling. వల్లితమ్॥ న ॥ = వేగముచేత విడువఁజే
మిఁదికి కాళ్లు కదలించుట, gallop. ప్లతమ్॥
న ॥ = వేగము చేత నంతమేరయును సమముగాఁ
బోవుట, vaulting. ఈ౫ ను, ధారాః॥ సీ॥=గుఱ్ఱపు
గతివిశేషములు, Paces of a horse.

ఘోశా - ప్రోధమ్॥ ప్ష॥ ౧ - గుఱ్ఱపుముక్కు
పేళ్లు, The nostrils of a horse

కవికా॥సీ॥-ఖలీనః [ప] ఖలీనమ్॥ప్ష॥ ౧-కిల్లము

(ఓస్త్రి) శఫం (క్షీబే)
ఖురః(పుమాన్)||

పుచోః (ఓస్త్రి) లూ
మ లాజ్ఞాలే వాలహ స్త
శ్చ(వాలధిః)।

(త్రిషూ)పావృత్త లుచి
తౌ పరావృత్తే ముహు
ర్భువి|| ౫౦౮||
(యానే చక్రిణి యుద్ధా
ర్థే) శతాజ్ఞ స్వస్దనో
రధః।

(అసౌ) పుష్యరథ (శ్చ
క్రయానం న సమరా
య యత్)|| ౫౦౯||
కర్ణిరధః ప్రహణం డ
యనం (చ సమం త్ర
యమ్)।

(క్షీబే) ౭ న శ్వకటో (ఓ
స్త్రి స్యా) ద్దస్త్రీ కమ్బలి
వాహ్యకమ్|| ౫౧౦||

శిబికా యాప్యయా
నం (స్యాత్)

దోలా ప్రేక్షా (ఓదికా
స్త్రియాం)।

(ఉభౌతు) ద్వైప వై
యా ఘా (ద్వీపిచర్మా

పేళు, The bit of a bridle.

శఫమ్|| న||-ఖురః || పు || ౨-గౌరిసెల పేళు,
A horse's hoof.

పుచ్యః|| ప్ష||-లూమ|| న్|| [ప] లూమమ్-లా
జ్ఞాలమ్|| న|| ౩-గుప్తము మొదలయినవానితోఁగ
పేళు, Tail. వాలహ స్తః-వాలధిః|| పు|| ౨-కేశ
యు క్షమైనతోఁగ పేళు, A bushy tail

ఉపావృత్తిః-లురితః|| త్రి|| ౨-భువి=భూమియం
దు, ముహుః=పలుమాటును, పరావృత్తే=పార్శ్వాడి
న గుప్తముపేళు, A horse tolling himself.

శతాజ్ఞః - స్వస్దనః - రధః|| పు|| ౩-యుద్ధార్థే =
యుద్ధముకొఱకై న, చక్రిణి=ఒండికండ్లతోఁగూడిన,
యానే = వాహనము రథము A wai-chaiiot

పుష్యరథః[పా]పుష్పరథః|| పు|| ౧-యచ్చక్రయానం =
ఏరథము, సమరాయ=యుద్ధముకొఱకు, న=కాదో,
అసౌ=ఇది. A car for travelling or for pleasure

కర్ణిరధః|| పు|| - ప్రహణమ్-డయనమ్|| న|| ౩-
మనుష్యులుమోయు విమానమను రథముపేళు,
A covered litter for women.

అనః|| న్, న||-శకటః|| ప్ష|| ౨-ఒండిపేళు, A cart.

గస్త్రీ|| సీ||-కమ్బలివాహ్యకమ్|| న|| ౨-ద్విదినయే
ద్దులుదీయుఒండిపేళు, A carriage drawn by oxen.

శిబికా|| సీ|| - యాప్యయానమ్|| న|| ౨-అండల
ముపేళు. పల్లకియు, A palanquin.

దోలా - ప్రేక్షా|| సీ|| ౨ - ఉయ్యాలపేళు. ఆది
శబ్దముచే మంచాదులకును డోలయనుపేరు కలదు.
A hammock or swing.

ద్వైపః-వైయాఘ్రః|| త్రి|| ౨ - ద్వీపిచర్మాపు
తే=పులితోలుచేతి కప్పబడిన, రథే=రథము పేళు,

సృతేరథే॥ ౫౧౧॥

(పాణ్డకమ్బుల సంపిత
సృష్టన) పాణ్డకమ్బులీ
(రథే) కామ్బులవాస్త్రా
(ద్యాః కమ్బు లాదిభి
రానృతే)॥ ౫౧౨॥

(త్రిశు ద్వైపాదయో)

రథ్యా రథకట్యా (రథ
వ్రజే)।

ధూః(స్త్రీకీబే) యాన
ముఖం

(స్యా)ద్రధాజ్ఞమప
స్మరం॥ ౫౧౩॥

చక్రం రథాజ్ఞం
(స్యాస్త్రే)కేమః(స్త్రీ
స్యాత్)ప్రసాపుమాన్
పిన్దకా నాభి

(రథాగ్రకీలకేతు ద్వ
యో)నిః॥ ౫౧౪॥

రథగుప్తి ర్వరూధో
(నా)

కూబరస్తుయుగస్థరః।

అనుకర్షో (దార్వధః
స్థం)

A car covered with tiger skin.

పాణ్డకమ్బులీ॥ నీ, త్రి॥ ౧-పాణ్డకమ్బులసంపిత
సృష్టనః=తెల్లకంబళిచేతఁగిప్పఁడిన రథముజేరు.

కామ్బులమ్॥ త్రి॥ ౧,వాస్త్రమ్॥ త్రి॥ ౧-ఇవిమొ
దలయినవి వరుసగా, కంబళము వస్త్రము మొద
లైనవానిచేత కప్పఁబడిన రథముజేళ్లు. ద్వైపా
దయః=దై ౧౪శ్లోము మొదలుకొని వాస్త్రశబ్ద
మునఱకు ౫౧౨శ్లోములును॥ ౫॥

రథ్యా-రథకట్యా॥ నీ॥ ౨-రథవ్రజే=రథసమూ
హముజేళ్లు, A multitude of cars.

ధూః॥ ౧, నీ॥-యానముఖమ్॥ న॥ ౨-రథము
మొదలయిన వాహనముల ముందుదిక్కు జేళ్లు,
Fore-part of a carriage.

రథాజ్ఞమ్-అవస్కరః [సా] అవస్కరః॥ పు॥
౨-బండికన్న కాడినొగ మొదలైన రథానయ
నముల జేళ్లు, Any part of a carriage [wheel.

చక్రమ్-రథాజ్ఞమ్॥ న॥ ౨-బండికంటి జేళ్లు, A
నేయి॥ నీ॥ [స] కేమీ-ప్రసాపు॥ ౨-తస్యాస్త్రే =
అబండికంటికడకిమ్మిజేళ్లు, The. [జేళ్లు, Nave.

పిన్దకా-నాభి॥ నీ॥ ౨-బండికంటి నడిమితుము
అని॥ పు॥ ౧-అథాగ్రకీలకే = ఇరునుకడపట బండి
కండ్లుజాఱకుండనుంచినచీల, The pin of the axle.

రథగుప్తి-వరూధః॥ పు॥ ౨-రథమనురక్షిం
చుకొనకు పైఁగిప్పిన లోహమయమైన కవచము,
The fender of a carriage.

కూబరః-యుగస్థరః॥ పు॥ ౨-కాడికట్టు నొగ
జేళ్లు, The pole to which the yoke is fixed.

అనుకర్షః॥ పు॥ [సా] అనుకర్షా॥ నీ॥ ౧-దార్వధః
స్థమ్=అనొగదిగువనుండు కోడిపీట యను మ్రాని
పేరు, Axle-tree or bottom of a carriage.

ప్రాసజ్ఞో (నా యుగా
ద్యుగః)॥ ౫౧౫॥

(సర్వం స్యా ద్వాహ
సం)యానం యుగ్యం ప
త్రంచ ధోరణమ్॥

పరంపరావాహనం
(య త్ర)ద్వైసితక (మ
స్త్రియామ్)॥ ౫౧౬॥
ఆధోరణా హ స్తిపకా

హస్త్యారోహః నిషాది
నః॥

నియంతా ప్రాజితా య
ంతా సూతః క్షత్తాచ సా
రధిః॥ ౫౧౭॥ సవ్యేష్ఠ
దక్షిణస్థా (చ సంజ్ఞారధ
కుటుమ్బినః) ।

రధిన స్వస్థనారోహః

అశ్వారోహః (స్తు)సాది
నః॥ ౫౧౮॥

భటా యోధాశ్చ యో
ధార

స్సేనారతౌ (స్తు)సైని
కాః ।

(సేనాయాం సమవే
తాయే) సైన్యా (స్తే)
సైనికా (శ్చ)తే॥ ౫౧౯॥
(బలినో యే సహస్రే)

ప్రాసజ్ఞః॥ పు॥ ౧-యుగాత్ = కాడికంటె, యు
గః = రెండవ కాడిపేరు, A separate yoke.

యానమ్- యుగ్యమ్ - పత్రమ్-ధోరణమ్॥ న॥
ర-సర్వమ్ = సకలమయిన, వాహనమ్ = వాహన
ములనుపేర్చు, Any vehicle : horse &c

పరంపరావాహనమ్॥ న॥-వై సితకమ్॥ ప్ష॥ ౧-
తేరుమాకు పేర్చు, A mediate vehicle; as a porter
carrying a litter or a horse dragging a carriage.

ఆధోరణః-హ స్తిపకః॥ పు॥ ౧-ఏనుఁగుమా
వటివానిపేర్చు, An elephant driver.

హస్త్యారోహః-నిషాదీ॥ న॥ పు॥ ౧ - ఏనుఁగు
నెక్కుదొర, A warrior riding an elephant.

నియంతా॥ ఋ॥ - ప్రాజితా॥ ఋ॥ - యంతా॥ ఋ॥-
సూతః-క్షత్తా॥ ఋ॥-సారధిః - సవ్యేష్ఠః [ప] సవ్యే
ష్ఠా॥ ఋ॥ [ప] సవ్యేష్ఠా॥ న॥-దక్షిణస్థః॥ పు॥ ఈ-
యు, రధకుటుమ్బినః = సారధికి, సంజ్ఞాః = పేర్చు,
A charioteer.

రధి॥ న॥-స్వస్థనారోహః॥ పు॥ ౧-రధికునిపేర్చు
రధము నెక్కుదొర, A Warrior in chariot.

అశ్వారోహః-సాదీ॥ న॥ పు॥ ౧-గుఱ్ఱపురౌతు
పేర్చు, A horseman.

భటః-యోధః-యోధా॥ ఋ॥ పు॥ ౩-యుద్ధము
చేయువానిపేర్చు, A warrior.

సేనారతౌః - సైనికాః॥ పు॥ ౧-దండుకాచుత
లారులపేర్చు, Guards or sentinels.

సైన్యాః-సైనికాః॥ పు॥ ౧-సేనాయామ్ = సేన,
యందు, యే = ఎవరు, సమవేతాః = కూడియున్న
రో, తే = ఆచతురంగబలము, Arrayed troops.

సహస్రః-సహస్రీ॥ న॥ పు॥ ౧ - యే = ఎవరు,

ణ) సాహస్ర (స్త్రీ)సహస్రిణః ।

పరిధిస్థః పరిచరః

సేనానీర్వాహినీపతిః॥

౫౨౦॥

కఞ్చుకో వారవాణో
(౭స్త్రీ)

(యత్తు మధ్యే సకఞ్చుకాః । బద్ధన్తి తత్సారసన మధికాజ్ఞో

(౭ధ)శీర్షకమ్॥౫౨౧॥

శీర్షణ్యంచ శిరస్త్రే (౭

ధ)తనుత్రం వర్షదంశనమ్॥ఉరశ్చదః కఙ్కటకో జాగరః॥కవచో (౭స్త్రీయామ్॥ ౫౨౨॥

ఆముక్తః ప్రతిముక్తశ్చ పినధ శ్చాపినధ (ఎత్) । సన్నద్ధో వర్తితస్సజ్జో దంశితో వ్యూఢకఙ్కటః॥౫౨౩॥ (త్రిష్వాముక్తాదయో)

(సర్వభృతాం) కావచిం (గణే) ।

పదాతి పత్తి పదగ సా

సహస్రేణ = వేయింటిలెక్కను, బలినః=గుట్టములు మొదలయిన బలముగలవారో, తే=వారిపేళ్లు, A thousand strong [వానిపేళ్లు, A guard.

పరిధిస్థః-పరిచరః॥ పు॥ ౨-సేనచుట్టును కాచు సేనానీః॥ఈ॥-వాహినీపతిః ॥పు॥ ౨-సేనాధిపతి

పేళ్లు, దళవాయి, A commander or general.

కఞ్చుకః॥ పు॥ - వారవాణః [పా] బాణవారః॥ పు॥ ౨-కుబుసమునలె మేనికి మఱు వయినదాని పేళ్లు, గొండలము, Breast-plate, hawbeik.

సారసనమ్॥న॥ - అధికాజ్ఞః॥పు॥ ఈ౨-ను, సకఞ్చుకాః=కంచుకముతోడిగినవారు, యత్తు=దేనిని, మధ్యే = నడుమున, బద్ధన్తి=కట్టుదురో, తత్ = దానిపేళ్లు, త్రాడుదట్టిమొదలయినవి, A grille.

శీర్షకమ్-శీర్షణ్యమ్ - శిరస్త్రమ్॥ న॥ ౩ - తలగొమిడికముపేళ్లు, A helmet.

తనుత్రమ్ - వర్ష॥న్ - దంశనమ్ [పా] దంశనమ్॥న॥ - ఉరశ్చదః-కఙ్కటకః - జాగరః॥పు॥-కవచః॥పు॥౭ - జోడుపేళ్లు; జీరాపేళ్లు, Armour; coat of mail.

ఆముక్తః - ప్రతిముక్తః - పినధః - అపినధః॥ ౪ - కట్టబడిన వస్త్రము మొదలయినదానిపేళ్లు, clothed or accoutred. సన్నద్ధః - వర్తితః-సజ్జః - దంశితః-వ్యూఢకఙ్కటః॥ ౫ - జోడుదొడిగినవాని పేళ్లు, Armed or mailed. ఆముక్తాదయః=ఆముక్తశబ్దము మొదలైన శబ్దములు తొన్నియియు॥త్రి॥

కావచిమ్॥న॥ ౧ - సర్వభృతామ్=జోడుదొడిగినవారియొక్క, గణే = సమూహముపేరు, Multitude of armed soldiers.

పదాతిః - పత్తిః - పదగః - పాదాతికః - పాదాతికః

దాటిఁ సూత్రయః || 2-కాలిబంటుపేళ్లు, A foot-soldier.
 (శ్వాధ)పాదాతం(సత్తి పాదాతమ్ || సగ-పత్తిసంహతిః=కాలిబంటుగూర్పువేరు, Infantry.

శస్త్రాజీవే కాణ్డపృష్టా శస్త్రాజీవః-కాణ్డపృష్టః [పా] కాణ్డపృష్టః [పా] యుధీయాయుధికా (స్పృష్టకాణ్డ-ఆయుధీయః-ఆయుధికః || ౪-ఆయుధమాః) || ౫౨౫ || మునుధరించి జీవనముచేయువానిపేళ్లు, A soldier by profession.

కృతహస్తస్సుప్రయోగవిశిఖః కృతపుష్పః || 3 - అస్తులు గుఱిదప్పక వేయనేర్చినవానిపేళ్లు, Skilled in archery.

అపరాధవృషత్కో-2 అపరాధవృషత్కో || ౧-యః=ఎవఁడు, లత్యోత్=గుఱినలన, చ్యుతసాయకః=జాతివోయిన బాణము కలనాఁడో, అసా=వానిపేరు, Unskilled, missing the butt.

ధన్వీ ధనుస్తాన్ ధాను ధన్విన్ || ౧-ధనుస్తాన్ || త్ || -ధానుష్కః-నిషజ్ఞీన్ || -అస్త్రీన్ || -ధనుర్ధరః || ౬-విలుకానిపేళ్లు, An archer or bowman.

(సా)త్కాణ్డవాంస్తు కాణ్డవాన్ || త్ || -కాణ్డరః || ౨-అస్తులేయాయుధము గాఁగలవాఁడు, One fighting only with arrows.

శ్వాక్తిక శ్వాక్తి హేతి శ్వాక్తికః - శక్తిహేతికః || ౨-శక్తియేయాయుధకః || ౫౨౭ || ముగాఁగలవానిపేళ్లు, A spearman.

యాష్టిక చారశ్వాధికా యాష్టికః=Aimed with a club చారశ్వాధికః=Aimed with a battle-axe. ఈరెండును చరణ గాయష్టిశ్వాధితి హేతికా=దుడ్డుకట్టెయును గండ్రిగొడ్డలియు నాయుధముగాఁ గలవారిపేళ్లు.

నైస్త్రింశికో-2 (సిహేతిస్సాన్యత్) (సహా) నైస్త్రింశికః || ౧-అసిహేతిః=అడ్డకత్తియే యాయుధముగాఁగలవానిపేరు, Aimed with a sword.
 ప్రాసికకాన్తికా || ౫౨౮ || ప్రాసికః-కాన్తికః || ౨-ఈఁటెవాఁడు, A lancer.

చక్రీఫలకపాణి (స్వాస్థ్య
త్)

పతాకీ వైజయంతికః

అనుష్టవ స్సహాయ
శ్చానుచరోఽభిచర
(స్సహాయః) ౫౨౯

పురోగాక్రేసర ప్ర
ష్ఠా గ్రతస్సర పురస్స
రాః | పురోగమః పురో
గామీ

మందగామీతు మందరః ||
౫౩౦

జఙ్గాలోఽతిజవ
(స్తుత్యా) జఙ్గాకరిక
జాఙ్గి కా |

తరస్వీ త్వరితో వేగీ
ప్రజవీ జవనోజవః || ౫౩౧

జయ్యో (యశ్యక్యతే
జేతుం)

జేయో (జేత్యమా
త్రకే) |

జైత్ర (స్తు) జేతా
(యోగచ్ఛ త్వలం

విద్విషతః ప్రతి || ౫౩౨ ||
సో) ౭భ్యమిత్రోఽ
భ్యమిత్రయోఽప్యభ్య
మిత్రీణ (ఇత్యపి) |

చక్రీ || ౧ || - ఫలకపాణిః || ౨ - అరిగవానిపేల్లు.
కేడముగలవాడు, A shield-bearer.

పతాకీ || ౧ || - వైజయంతికః || ౨ - పడగగలవాని
పేల్లు, తెక్కెముగలవాడు, A flag-bearer.

అనుష్టవః - సహాయః - అనుచరః - అభిచరః
[పా] అభిసరః || ౪ - తోడువచ్చినవానిపేల్లు, A com-
panion or follower.

పురోగః - అక్రేసరః - ప్రష్ఠః - అగ్రతస్సరః - పుర
స్సరః - పురోగమః - పురోగామీ || ౧ || ౭ - ముందరన
డచువానిపేల్లు, A leader.

మందగామీ || ౧ || - మందరః || ౨ - మెల్లగానడచు
వానిపేల్లు, Marching slow. [Marching fast.

జఙ్గాలః - అతిజవః || ౨ - వడిగానడచువానిపేల్లు,
జఙ్గాకరికః - జాఙ్గి కః || ౨ - దూరముగాఁబోయి
యక్కడి వార్తల నెఱింగించుచు బ్రదుకువాని
పేల్లు, A runner or express.

తరస్వీ || ౧ || - త్వరితః - వేగీ || ౧ || - ప్రజవీ || ౧ || - జవ
నః - జవః || ౭ - వేగముగలవానిపేల్లు, Expeditious.

జయ్యః || ౧ - యః జేతుంశక్యతే = అవిశ్వము
గెలువశక్యమయిన వానిపేరు, Conquerable.

జేయః || ౧ - జేతవ్యమాత్రకే = సామాన్యముగ
గెలువఁదగినవాడు, Fit for conquest. [conqueror.

జైత్రః - జేతా || ౧ || ౨ - గెలుచువానిపేల్లు, A
అభ్యమిత్ర్యః - అభ్యమిత్రీయః - అభ్యమిత్రీ

|| ౩ || - యః = ఎవఁడు, విద్విషతః ప్రతి = శత్రుప్రలను
గుఁజించి, అలమ్ = మిక్కిలియు, గచ్ఛతి = యుద్ధము
నకుఁబోవుచున్నాఁడో, సః = వానిపేల్లు, One who
ably faces the foe.

ఊర్జస్వల (స్వస్థ) దూర్జస్వీ (య ఊర్జోఽతిశయాన్వితః) ౫౩౩ (స్వస్థ)

దురస్వాను రసిలో
Broad-chested. Strong.
రకోధి రధిరో రధీ ।

కామంగా మ్య ను
కామినో

హ్యత్యస్తేన (స్తథా భృశమ్) ౫౩౪

శూరో వీరశ్చ విక్రాంతో
జేతా జష్ణుశ్చ చత్వరః ।

సాయుగీనో (రణసాధు)

(శస్త్రాణీవాదయన్త్రిషు) ౫౩౫

ధ్వజసీ వాహినీ సేనా
పృతనా ఽనికీనీ చ
మూః । వరూధినీ

బలం సైన్యం చక్రం
చానీక (మన్త్రియామ్) ౫౩౬

వ్యూహస్తు బలవిన్యాసో

(భేదా) దక్షాదయో
(యుధి) ।

ఊర్జస్వల - ఊర్జస్వీ, ౫౩౩ - ఊర్జోఽతిశయాన్వితః = బలాధిక్యముతోఁ గూడినవానిపేర్లు, Strong; powerful, energetic.

దురస్వాన్ ॥ త్ ॥ - ఉరసిల. ॥ ౨ - ఘనమయినతొమ్ముగలవానికని యొమ్ములము గలవానికని పేర్లు. రధికో-రధికో[వా]ధికో-రధికో ॥ ౩ - రథము

మీఁదనుండువాఁడు, A person riding in a car.

కామంగామినా (కామంగామినో) ॥ అనుకామినః ॥ ౨ - (యుద్ధాదులయందు) యత్నముగాఁగ వువానిపేర్లు, One who goes or acts as he lists.

అత్యస్తేన ॥ ౧ - అధా-భృశమ్ = మిక్కిలియుంబోవు స్వభావముగలవాఁడు, One who moves much.

శూరో-వీరో-విక్రాంతః ॥ ౪ - శూరినిపేర్లు, A hero.

జేతా ॥ ఋ ॥ - జిహ్వాః - జిహ్వోః ॥ ౩ - గెలుచువ్వభావము గలవాఁడు, Victorious; used to conquer.

సాయుగీనః ॥ ౧ - ౨ = యుద్ధమునందు, సాధుః = నేర్పరియైనవానిపేర్లు, Skilled in war.

శస్త్రాణీవాదయన్ ॥ = శస్త్రాణివాదయన్ముగలు సాయుగీనః శస్త్రములను = కు = న్నిశ్చలములును ॥ ౩ ॥

ధ్వజసీ-వాహినీ - సేనా-పృతనా - చానీకీనీ-చ మూః-వరూధినీ ॥ ౨ - చతురంగముతోఁగూడిన సైన్యపేర్లు, An army, or forces.

అమ్ సైన్యమ్-చక్రమ్ ॥ ౧ - అనికీనమ్ ॥ ౨ ॥ - చానీక-సేనా-పృతనా-చానీకము సేచకము, పేర్లు

Part of an army. An army.

వ్యూహ-అవిన్యాసపు ॥ ౨ - సేనయొడ్డుట-పేర్లు, Array of troops.

యుధి = యుద్ధకాలమునఁ జేయుటకు, దక్షాదయః = దక్షిణ భాగ ముండిలా సంహతములు మొద

Different forms of array.

ప్రత్యాసారో (ప్రత్యాసార్యైః)

(సైన్యపుష్కే) ప్రతిగ్రహః Reserve.

(ఏకేభైరకరథత్ర్యశ్వా) పత్తిః (పశ్చిపదాతికా) A platoon.

(పత్త్యజైః స్త్రిగుణైః) స్సర్వైః క్రమాదాభ్యా యథోత్తరమ్) ॥ ౫౩౮ ॥ సేనాముఖంగుల్కగణౌ వాహినీ పృతనా చమూః | అనీకినీ

(దశానీకి) న్యోతైహిణ్య A complete army.

(ధ)నంపది ॥ ౫౩౮ ॥ సం

లయినవి, భేదాః=వ్యూహభేదములు. బలము నడ్డముగానిలుపుట దండము, in line. ఒకటికి వెనుక నొకటినిలుపుట భోగము, in column. గుండ్రముగానిలుపుట మండలము, in a circle. వేటువేటుగానిలుపుట అసంహతము, in separate order.

ప్రత్యాసారః ॥ పు॥ గ-వ్యూహపార్శ్వైః = వ్యూహమునకు వెనుకనుండు సేన పేరు, The rear.

ప్రతిగ్రహః ॥ పు॥ గ-సైన్యపుష్కే = సేనకు వెనుక నన్ను టువిండ పట్టున నుండు ప్రత్యేకమైన సేన.

పత్తిః ॥ సీ॥ గ-ఏకేభైరకరథత్ర్యశ్వా = ఒక యేనుఁగు నొకరథమును మూడుగుట్టములునుగలిగి, పశ్చిపదాతికా=పదుగురు కాలిబంట్లునుగలసేన.

పత్త్యజైః=పత్త్యవయవములయిన, యథోత్తరమ్=ఉత్తరోత్తరమును, స్త్రిగుణైః=ముమ్మడింపఁబడిన, స్సర్వైః=సమస్తములయిన గజరథతురగపదాతులతోఁగూడియున్న యేడుసేనలకు, క్రమాత్=వరుసగా, సేనాముఖము మొదలయిన యేడును, ఆఖ్యాః=పేళ్లు. అనఁగా, 3- పత్తులు సేనాముఖము. 3- సేనాముఖములుగుల్కము. 3- గుల్కములు గణము. 3- గణములువాహిని. 3- వాహినులు పృతన. 3- పృతనలుచముపు. 3- చముపులు అనీకిని. అనియర్థము. సేనాముఖమ్ ॥ న॥ -గుల్కః-గణః ॥ పు॥ -వాహినీ-పృతనా-చమూః-అనీకినీ ॥ సీ॥

అతైహిణీ ॥ సీ॥ గ-దశ=పది, అనీకిన్యః=అనీకినులు గూడిన సేన పేరు. అనగా ౨౦౮౨౦ ఏనుఁగులు-అన్నిరథములు-౬౫౬౦౦ గుట్టములు - ౧౦౯౩౫౦ కాలిబంట్లును గలసేన యతైహిణి.

సంపత్ ॥ ద్-సంపత్తిః-శ్రీ-లక్ష్మీః ॥ సీ॥ ౪ - సం

పత్తిః శ్రీ (శ్చ) లక్ష్మీశ్చ
విపత్త్వాం విపదాపదా

పదపేళ్లు, Success or prosperity

విపత్తిః-విపత్ || ద్ || -ఆపత్ || ద్ || నీ || 3 - ఆపద
పేళ్లు, Adversity, poverty.

ఆయుధం (తు) ప్రహర
ణం శస్త్ర మస్త్ర

ఆయుధమ్-ప్రహరణమ్-శస్త్రమ్ - అస్త్రమ్ || న ||
౪-ఆయుధము పేళ్లు, A weapon.

(మధాస్త్రియా ||)
౫౪౦ || ధను శ్చాపా ధ
న్వ శరాసన కోదణ్డ కా
ర్ముకమ్ । ఇష్వాసో

ధనుః || న || [ప]ధనుః || ఉ, పు || [ప]ధనూః || నీ || -
చాపః || ప్న || -ధన్వ || న్ || -శరాసనమ్-కోదణ్డమ్- కార్ము
కమ్ || న || -ఇష్వాసః || పు || ౭-వింటిపేళ్లు, A bow.

(౭ పృథకర్ణస్య) కా
లపుష్పం (శరాసనమ్) ||
(కపిధ్వజస్య) గాణ్డివ గా
ణ్డివో (పున్న పుంసకా) ।
కోటి (రస్యా)టనీ

కాలపుష్పమ్ || న || ౧-కర్ణస్య = కర్ణనియొక్క, శరాస
నమ్ = వింటిపేరు, The bow of Karnav

గాణ్డివః-గాణ్డివః || ప్న || ౨- కపిధ్వజస్య = అర్జునుని
యొక్క, శరాసనమ్ = వింటిపేరు

కోటిః-అటనీ [పా] అటనిః || నీ || ౨-అన్య = ఈ వింటి
కొప్పచేరు, Notched extremity of a bow.

గోధాతలం (జ్యాఘా
తవారణే) || ౫౪౨ ||

గోధా || నీ || -తలమ్ || న || ౨- జ్యాఘాతవారణే =
వింటినారి దెబ్బతిప్పించుటకై చేతగట్టుకొనుతోలు
పేళ్లు, Leather fence for the arm.

లస్తక (స్త్రుధనుర్మధ్యం)

లస్తకః || పు || ౧-ధనుర్మధ్యమ్ = వింటినడుము పేరు,
Middle of the bow.

మూర్వీ జ్యా శిఞ్జనీ గు
ణః |

మూర్వీ-జ్యా-శిఞ్జనీ || నీ || -గుణః || పు || ౪- వింటినారి
పేళ్లు, The bow-string.

(స్యా) త్ప్రత్యావీధ
నూవీధ (మిత్యాదిస్థాన
పఞ్చకమ్) ౫౪౩ ||

Five attitudes in
shooting.

ప్రత్యావీధమ్-అవీధమ్ || న || ౨-ను - ఇత్యాది అ
న్నందుచేత, సమపదమ్, వై శాఖమ్, మర్దాలమ్ || న ||
౩-ను, స్థానపఞ్చకమ్ = ఈ ౫ను అయిదువిధములై న
విలుకాండ్రనిలుకడపేళ్లు. ఎడమకాలు ముందరికి
చాచినిలుచుట ప్రత్యావీధము. కుడికాలుముంద
రికి చాచినిలుచుట నూవీధము. రెండుకాళ్లు సమ
ముగానిలుచుట సమపదము. రెండుకాళ్లకు నడుము

	జానెడునుడముగలుగనిలుచుట వై శాఖము. రెండు కాళ్లును మండలాకారముగనిలుచుట మండలము.
లక్ష్యంలక్షంశరవ్యం	లక్ష్యమ్-లక్షమ్-శరవ్యమ్॥ న॥ 3 - గుటిపేళ్లు,
(చ)	A butt or mark.
శరాభ్యాస ఉపాస	శరాభ్యాసః॥పు॥-ఉపాసనమ్॥ న॥ ౧ - విలువిద్య
నమ్!	నేర్చుకొనుటపేళ్లు, Aichery.
పుష్పత్క బాణ నిశి	పుష్పత్క - బాణః - విశిఖః - అజహ్గః - ఖగః -
ఖా అజహ్గ ఖ గాశు	ఆశుగః-కలన్బుః-మార్గణః-శరః [పా] సరః-పత్త్రి॥
గాః॥౫౪౪॥ కలన్బుమా	న్॥-రోహః॥ పు॥ - ఇమః॥ పు॥ ౧౨ - అమ్ముపేళ్లు.
ర్గణ శరాః పత్త్రి రోప	An arrow.
ఇమ (ద్వయోః)।	
ప్రత్యేషనా(స్తు)నారా	ప్రత్యేషనః-నారాచః॥ పు॥ ౨ - నారసము
చాః	పేళ్లు, An iron arrow.
పక్షో వాజ	పక్షః-వాజః॥పు॥ ౨- గలులపేళ్లు, టెక్కలు,
(స్త్రిషూత్తిరే)॥౫౪౫॥	Feather of an arrow. ముందుచెప్పగల నిరస్త
నిరస్తః(ప్రహితే బా	దిగ్ధలి ప్రకశబ్దములు-3॥త్రి॥
ణే)	నిరస్తః॥ ౧-ప్రహితే = వేయబడిన, బాణే =
(విషాక్తే)దిగ్ధలిప్తకా।	బాణముపేరు, Shot, as an arrow.
	దిగ్ధః-లిప్తకః॥౨- విషాక్తే= విషముచేతబూ
	యబడిన బాణముపేరు, Poisoned arrow
తూణాపాసన్గ తూణీరని	తూణః-ఉపాసన్గ - తూణీరః - నిషన్గః॥ పు॥-
షన్గాఇమధి (ద్వయోః)	ఇమధిః॥ పు॥-తూణీ [ప] తూణా॥ నీ॥౬- అమ్ముల
౫౪౬॥ తూణ్యాం	పాదిపేళ్లు, A quiver.
ఖడ్గే(తు)నిస్త్రింశచన్ద్ర	ఖడ్గః- నిస్త్రింశః- చన్ద్రహాసః - అసిః - రిప్టిః-
హాసాసిరిప్టయః। కాక్షే	కాక్షేయకః - మణ్డలాగ్రః-కరవాలః [సా] కరపా
యకో మణ్డలాగ్ర-కర	లః-కృపాణః॥ పు॥ ౯ - ఖడ్గముపేళ్లు, పెద్దకత్తి,
వాలన కృపాణ (వత్)॥	A scimitar.
త్సరుగ (ఖడ్గాదిముష్టే	త్సరుగః॥పు॥౧-ఖడ్గాదిముష్టే= ఖడ్గము జముదా
సాన్యత్)	డిమొదలయినయాయుధముల పిడిపేరు, పరుజలు.

మేఖలా (తన్ని బద్ధ
నమ్)।

ఫలకో (ఓస్త్రీ) ఫలం
చర్మ

సంగ్రహా (ముష్టి
రస్యయః)॥ ౫౮౮॥

ద్రుఘణేముద్గరఘనా
(స్యా) దీలీ కరవాలికా

భిద్దిపాల స్పృగ (స్త్ర
త్యా) A short arrow.

పరిఘః పరిఘాతనః॥
౫౮౯॥ (ద్వయోః)

కుతార స్వధితిః పర
శు (శ్చ) పరశ్వధః ।

(స్యా) చుస్త్రీ చాసి
పుస్త్రీ (చ) చుస్త్రీకాచాసి
ధేనుకా॥ ౫౯౦॥

(వాపుంసి) శల్యం శ
ఙ్కు (ర్నా)

సర్వలా తోమరః (ఓ
స్త్రియామ్) ।

ప్రాస (స్తు) కుస్తః

కోణ (స్తుస్త్రియః) వా
ల్యశ్రీకోటయః॥ ౫౯౧॥

సర్వాభిసార స్పర్వా
ఘ స్పర్వసన్నహ నా

A hilt or handle.

మేఖలా॥ సీ॥ ౧-తన్ని బద్ధనం=అయాయుధముజ్ఞా
అకుండమణికట్టునగట్టుకట్టుపేరు, A sword knot,
ఫలకః॥ ప్ష॥- ఫలమ్-చర్మ॥ న॥ ౩-అరిగపేళ్లు,
కేడేము, A shield.

సంగ్రహః॥ పు॥ ౧-అస్యయఃముష్టిః= ఈయరి
గపట్టు పిడిపేరు, The gripe of a shield.

ద్రుఘణః-ముద్గరః- ఘనః-॥ పు॥ ౩ - ఇనుపగు
దియపేళ్లు, A mallet.

ఈలీ[పా] ఈలి-కరవాలికా [పా] కరవాలికా॥
సీ॥ ౨ - తులువక త్రిపేళ్లు, A short sword.

భిద్దిపాల[పా] భిడ్డిపాలః-స్పృగః॥ పు॥ ౨- వాస్త్ర
ప్రమాణమైన విడిచివాటుగుదియపేళ్లు.

పరిఘః-పరిఘాతనః॥ పు॥ ౨- ఇనుపకట్లగుదియ
పేళ్లు, A bludgeon.

కుతారః॥ ప్ష॥-స్వధితిః॥ పు॥-పరశుః - పరశ్వధః॥
పు॥ ౪-గండ్రగొడ్డలిపేళ్లు, An axe.

శస్త్రీ - అసిపుస్త్రీ - ఘరికా - అసిధేనుకా॥ సీ॥
౪-సురియక త్రిపేళ్లు, చూరక త్రి, A knife.

శల్యమ్॥ ప్ష॥ శఙ్కుః॥ పు॥ ౨- వసిపేళ్లు, సెలక
ట్టు, A javelin, the pointed end of an arrow.

సర్వలా [పా] శర్వలా॥ సీ॥- తోమరః॥ ప్ష॥
౨- నేజాపేళ్లు, చిల్లకోల, An iron crow.

ప్రాసః-కుస్తః॥ పు॥ ౨- ఈటెపేళ్లు బల్లెము,
A bearded dart.

కోణః॥ పు॥ పాలిః- అశ్రిః-కోటిః॥ సీ॥ ౪- అంఘ
పేళ్లు. కోన, Sharp edge of a sword.

సర్వాభిసారః- సర్వాఘః- సర్వసన్నహనః॥ పు॥
౩ - సకలసేనయు యుద్ధమునకు నాయత్రిపడుట

(రక్షః) ।

లోహాభిసారోఽ (స్త్ర)
భృతాం రాజ్ఞాం నీరా
జనావిధిః॥ ౫౫౨॥

(యత్సేన యాభిగ
మన మరా త) దభిషే
ణనమ్

యాత్రా ప్రజ్యాభి
నిర్యాణం ప్రస్థానం గ
మనం గమః॥ ౫౫౩॥

(స్యా) దాసారః ప్రస
రణం

ప్రచక్రం చలితా
(రక్షమ్) ।

(అహితా స్పృత్యభీత
స్య రణే యాన) మభి
క్రమః॥ ౫౫౪॥

వైతాలికా బోధకరాః

చాక్రికా ఘోషికా
(రక్షాః) ।

(స్య) ర్మాగధాస్తు మ
గధా

వద్దినః స్తుతిపారకాః॥

పేళ్లు, Assembling of a complete army.

లోహాభిసారః॥ పు॥ ౧ - యుద్ధప్రయాణాదుల
యందు, అస్త్రభృతామ్ = ఆయుధమునుధరించిన,
రాజ్ఞామ్ = రాజులయొక్క, నీరాజనావిధిః = ఆయు
ధములనివాళింపు పేరు, Lustration of arms.

అభిషేణనమ్॥ న॥ ౧ - సేనయా = సేనతో, అరా =
పగవానికి, అభిగమనంయత్ తత్ = ఎదురుగాఁ బో
వుటపేరు, March to repel an army.

యాత్రా-ప్రజ్యా॥ సీ॥ అభినిర్యాణమ్-ప్రస్థానమ్-
గమనమ్॥ న॥-గమః॥ పు॥ ౩ - గెలువ నిశ్చయించిన
రాజుయొక్క పయనము, March of an assailant.

ఆసారః॥ పు॥-ప్రసరణమ్॥ న॥ [ప] ప్రసరణీ॥ సీ॥
౨-అంతట సేనవ్యాపించుట, Surrounding a foe.

ప్రచక్రమ్ - చలితమ్॥ ౨ - కదలిన సేనపేరు.
ఇదిఅమరమాలాక్రిచేత॥ త్రి॥ An army in motion.

అభిక్రమః [పా] అతిక్రమః॥ పు॥ ౧-అహితాన్
ప్రతి=శత్రువులనుగూర్చి, అభీతస్య = భయములేని
పురుషునియొక్క, రణే = యుద్ధవిషయమై, యా
నమ్=పోవుటపేరు, A gallant attack.

వైతాలికః-బోధకరః॥ పు॥ ౨ - వేకుననురాజుల
మేలుకొలుపు పారకులపేళ్లు, Minstrels that
awaken kings at dawn.

చాక్రికః-ఘోషికః॥ పు॥ ౨-అనేకులుగాఁగూడి
స్తోత్రముచేయువారిపేళ్లు, Bards in throngs,
who chant in chorus. ఘంటావాద్యముచేత
నిద్రమేలుకొలుపు వారిపేళ్లని కొందఱు.

మాగధః-మగధః [పా] మధుకః॥ పు॥ ౨-వం
శావళిని జదువువారిపేళ్లు, A bard by birth.

వద్దినన్॥-స్తుతిపారకః॥ పు॥ ౨-పరాక్రమాదు

- ౫౭౫॥ అనుస్తుతిచూచారీపేర్లు, A panegyrist.
 సంశస్టకా (స్తునమ సంశస్టకః॥ పు॥ ౧-గమయాత్ = ఒట్టుపెట్టు
 మా త్సంగ్రామా దని కొనుటపలన, సంగ్రామాత్ = యుద్ధమునుంజ్ఞి,
 సైన్యః॥ అనివర్తనః = చురలనివారిపేరు, Chosen soldiers
 sworn not to recede
 రే య (స్వయోః స్త్రి, రే యః॥-ధూలిః॥ సీ॥-పాంసుః॥ పాంశుః॥ పు॥
 గూ॥ ధూలి) సాంసు రజాన్, న॥ ౪-ధూళిపేర్లు, Dust చూర్ణః॥ పు॥-
 (రాన ద్వయో) రజాన్ ౫॥ ౨-ఒకన స్త్రువును గొట్టిన వాడిపేర్లు,
 ౫౭౬॥ చూర్ణకే యిదే మొరముతోఁగూడిన ధూళిపేర్లు ని కొండ
 లు ఈయాటును ధూళిపేర్లు ని కొండలు.
 సముత్పిష్టా పిష్టాః(భృ సముత్పిష్టాః-పిష్టాః॥ పు॥ ౨-భృశమ్=మిక్కిలి,
 శమాకులే) ఆకులే = కలగిన సేన మొదలయిన వస్తువు పేర్లు,
 An army in great disorder.
 పతాకా వైజయ స్త్రి పతాకా-వైజయ స్త్రి॥ సీ॥ - కేతనమ్॥ న॥- ధ్వజ
 (సా) త్కేతనం ధ్వజ మస్త్రీయామ్॥ ౫౭౭॥ మ్॥ప॥ర-తెక్కెముపేర్లు, A flag or banner.
 (సా) వీరాశంసనం వీరాశంసనమ్॥ న॥ ౧-అతిభయప్రదా=మిక్కి-
 (యుద్ధభూమి ర్యాతి లి భయంకరమైన, యా = ఏయుద్ధభూమి గలదో,
 భయప్రదా) సా=ఆయుద్ధభూమి పేరు, The post of danger
 (అహంపూర్వమహం అహంపూర్వకా॥ సీ॥ ౧-అహంపూర్వమ్ = నేను
 పూర్వమి) త్యహంపూ ముందుచేసెద, అహంపూర్వమ్ = నేను ముందుచే
 ర్వికా(క్రియా) ॥౫౭౮॥ సెదనని ముందు చొచ్చు, క్రియా = క్రియసేరు,
 Emulation for precedence.
 ఆహోపురుషికా ఆహోపురుషికా॥ సీ॥ ౧-దర్పాత్ =గర్వమువ
 (దర్పా హ్య న్యా స్సం లన, ఆత్మని=తెచ్చయందు, సంభావనా = అడ్డుములేని
 భావనాత్మని) సామర్థ్యముగలదని తలంచుట, Self-exultation.
 అహమహమికా(తుసా అహమహమికా॥ సీ॥ ౧-పరస్పరమ్ = నేనె ప్రవర్తి
 స్యా త్పరస్పరం యో ధ్గుడను నేనె సమర్థుడనని వీరుల కొకరి కొకరికి,
 భవ త్యహంకారః॥ యః అహంకారః = ఏయహంకారము గలదో,
 ౫౭౯॥ సా=దానిపేరు, Military vaunting.

ద్రవిణం తర స్స
హా బల శౌర్యాణి
స్థామ శుష్మంచ | శక్తిః
పరాక్రమః ప్రాణో

విక్రమ స్వతి శ
క్తితా || ౫౬౦ ||

వీరపాణం (తుయత్వా
నం వృత్తే భావినివా
రణే) ।

యుద్ధ మా యోధనం
జన్యం ప్రధనం ప్రవి
దారణమ్ || మృగ మా
స్కన్దనం నభ్యం సమీ
కం సాంపరాయికమ్ ।
(అస్త్రీయాం) సమరా
నీక రణాః కలహ విగ్ర
హా || సంప్రహారాభినం
పాత కలి సంస్థాట సం
యుగాః । అభ్యామర్ద
సమాఘాత సంగ్రామా
భ్యాగమాఽహవాః || స
ముదాయః (స్త్రీయ)
స్సంయ త్సమి త్యాజి
సమి ద్యుధః ।

నియుద్ధం బాహుయు
ద్ధే (౨౪)
తుములం (రణసంకులే) ||
A confused combat.

ద్రవిణమ్-తరః || ౫ || - సహః || ౫ || - బలమ్ -
శౌర్యమ్-స్థావన్ || శుష్మమ్ || ౫ || - శక్తిః || ౫ || - పరా
క్రమః-ప్రాణః || పు || ౧౦-బలిమిపేళ్లు, Strength,
bravery.

విక్రమః || పు || - అతిశక్తితా || ౫ || - అధికమయిన
బలిమి, Heroic valour, Extraordinary prowess

వీరపాణమ్ || ౫ || ౧-రణే=యుద్ధము, వృత్తేవా =
నడచియుండఁగా నయిన, భావినివా = నడవఁబో
వుచునుండఁగానయిన, పానమ్ = వీరులు చేయును
ద్రవపానము పేరు, Drink of warriors.

యుద్ధమ్ - ఆయోధనమ్ - జన్యమ్-ప్రధనమ్-
ప్రవిదారణమ్ - మృగమ్-ఆస్కన్దనమ్-సభ్యమ్ -
సమీకమ్ - సాంపరాయికమ్ [పా] సంపరాయి
కమ్ || ౫ || - సమరః - అనీక-రణః || ౫ || - కలహః - వి
గ్రహః - సంప్రహారి - అభినంపాతి - కలి-సం
స్థాటః - సంయుగః - అభ్యామర్దః - సమాఘా
తః - సంగ్రామః - అభ్యాగమః - అహవాః - స
ముదాయః || పు || - సంకులే - సమితి ఆజః
సమితీ || తే || - యుతీ || ధే || ౫ || ౩౧ - యుద్ధముపేళ్లు,
సంయచ్చుబ్దమును ఆజశ్చబ్దమును పుల్లింగములును
గలవు, War, battle, combat.

నియుద్ధమ్-బాహుయుద్ధమ్ || ౫ || ౨-భూయుద్ధ
ముపేరు, వెనఁగులాడుట, Close fight, struggle.
తుములమ్ || ౫ || ౧-రణసంకులే = రెండు సేనలు
దొమ్మిగాఁ దాఁకుట పేరు, దొమ్మియుద్ధమును

త్యేడా(తు) సింహనా
ద (స్నాన్యత్)
(కరిణాం) ఘటనా ఘ
టా ।

క్రస్దనం యోధసంరా
మో

బృంహితం కరిగర్జ
తమ్ ॥ ౫౬౫ ॥

విస్ఫారో (ధనుషః
స్నాన్యః)
పటహః ౭ డమ్బరౌ (స
మా) ।

ప్రసభం (తు) బలా
త్కారో హరో ౭

ధ) స్థలితం ఛలమ్ ॥
౫౬౬ ॥

అజన్యం(క్లిబ) ఉత్పా
త ఉపసర్గ (స్సమం త్ర
యమ్) ।

మూర్ఖా(తు)కశ్శలం
మోహో ౭

వ్యవమర్ద(స్రు)వీడనమ్
Devastation. ౫౬౭ ॥

అభ్యవస్కన్దనం త్వ
భ్యాసాదనం

విజయో జయః ।

త్యేడా॥సీ॥-సింహనాదః॥పు॥ ౨-శ త్రువును భంగం
టటుకై చేయంబడు బొబ్బరింత పేళ్లు, Wai-whoop
ఘటనా - ఘటా ॥ సీ॥ ౨-ఏనుఁగులయొక్క
గుంపు పేరు, Troop of elephants.

క్రస్దనమ్॥న॥ - యోధసంరావః॥ పు॥ ౨-యుద్ధ
మున భటుల మ్రోత పేళ్లు, వీరాలాశములని కొం
దఱు, Mutual defiance of combatants.

బృంహితమ్॥న॥ - కరిగర్జితమ్॥ న॥ ౨-ఏనుఁగుల
మ్రోత పేరు, Roaring of elephants.

విస్ఫారః॥ పు॥ ౧-ధనుషః = వింటియొక్క, స్నాన్
నః = మ్రోత పేరు, Twang of a bow.

పటహః - ఆడమ్బరః॥ పు॥ ౨-యుద్ధమునందలీ
సంరంభము పేళ్లు, యుద్ధమునందలి నిస్సాహపు
మ్రోతయని కొందఱు, Drum used in battle.

ప్రసభమ్॥న॥ - బలాత్కారః-హరః॥ పు॥ ౩-౨
లాత్కారము పేళ్లు, Violence, force.

స్థలితమ్ - ఛలమ్॥ న॥ ౨-యుద్ధమునమర్యాద
తప్పట పేళ్లు, Fraud, stratagem; circumvention

అజన్యమ్॥న॥ - ఉత్పాతః - ఉపసర్గః॥పు॥ ౩-ఉ
త్పాతము పేళ్లు, A portent, Any unusual
phenomenon boding calamity.

మూర్ఖా॥సీ॥-కశ్శలమ్॥ న॥-మోహః॥ పు॥ ౩-
సొమ్మసిలుట పేళ్లు, మెయిమఱచుట, Fainting.

అవమర్దః॥పు॥-వీడనమ్॥ న॥ ౨-పరచక్రముచేతి
నైన దేశముయొక్క రాయిడి పేళ్లు, ఒరసికొనుట.

అభ్యవస్కన్దనమ్ - అభ్యాసాదనమ్॥ న॥ ౨ -
మోసముచే బరచక్రము నాక్రమించుట పేళ్లు,
దోపుడు, Striking to disable the foe, Assault,

విజయః-జయః॥పు॥ ౨-గెలుపు పేళ్లు, Victory.

వైరశుద్ధిః ప్రతీకారో
వైరనిర్యాతనం(చసా)॥

ప్రద్రావః-ఉద్ద్రావః- సంద్రావః - సందావః-
సంద్రావ సందావా వి
ద్రావోద్రావః । అపక్ర
మోఽపయానం(చ)

(రణేభజ్ఞః) పరాజయః॥
పరాజిత పరాభూతౌ

(త్రిషు)నష్టతిరోహితౌ ।

ప్రమాపణం నిబర్హ
ణం నికారణం నిశార
ణమ్॥ ప్రవాసనం పరా
సనం నిషూదనం నిహిం
సనమ్ । నిర్వాపణం సం
జ్ఞాపనం నిర్గ్రాసన మపా
సనమ్ ॥ నిస్తర్హణం ని
హాసనం క్షణనం పరివర్జ
నమ్ । నిర్వాసనం విశ
సనం మారణం ప్రతి
ఘాతనమ్ ॥ ఉద్వాసన
ప్రమథన క్రధనోజ్ఞాస
నానిచ॥ ఆలమ్భ పిజ్జ వి
శర ఘాతో న్నాథ వధా
(అపి స్యాత్) ౫౭౩॥

పశ్చుతా కాలధ
ర్మో దిష్టాంతః ప్రలయో
ఽత్యయః । అన్తో నా

వైరశుద్ధిః॥ సీ॥ ప్రతీకారః॥ పు ॥-వైరనిర్యాత
నమ్॥న॥౩-పగదీర్చికొనుట పేళ్లు, Revenge.

ప్రద్రావః-ఉద్ద్రావః- సంద్రావః - సందావః-
విద్రావః-ద్రావః-అపక్రమః॥ పు॥-అపయానమ్॥ న ॥
౮-పాటిపోవుట పేళ్లు, Flight, retreat.

[జ్ఞః=ఓటమిపేరు, ఓడుట, Defeat.
పరాజయః॥ పు॥ ౧ - రణే=యుద్ధమునందలి, భ
పరాజితః-పరాభూతః॥ త్రి॥ ౨-ఓడినవానిపేళ్లు,
Defeated, vanquished.

నష్టః - తిరోహితః ॥ త్రి॥ ౨ - ఓడిదాగినవాని
పేళ్లు, Missing, having disappeared.

ప్రమాపణమ్-నిబర్హణమ్- నికారణమ్- నిశా
రణమ్ [పా] విశారణమ్- ప్రవాసనమ్ - పరాస
నమ్-నిషూదనమ్ - నిహింసనమ్ - నిర్వాపణమ్ -
సంజ్ఞాపనమ్ - నిర్గ్రాసనమ్ - అపాసనమ్ - నిస్తర్హ
ణమ్ - నిహాసనమ్ - క్షణనమ్ - పరివర్జనమ్ - ని
ర్వాసనమ్ - విశసనమ్ - మారణమ్ - ప్రతిఘాత
నమ్ - ఉద్వాసనమ్-ప్రమథనమ్-క్రధనమ్ - ఉజ్జ్వా
సనమ్॥న॥-ఆలమ్భః-పిజ్జః- విశరః- ఘాతః- ఉన్మాదః
[పా] ఉన్మాదః-వధః॥ పు॥-ఈ ౩౦ దియు చంపుట
పేళ్లు, Slaughter, killing; destroying.

పశ్చుతా॥ సీ ॥ [ప] పశ్చుత్వమ్ - కాలధర్మః-
దిష్టాంతః - ప్రలయః-ఆత్యయః - అన్తః- నాశః ॥
పు॥-మృత్యుః॥ పు॥- మరణమ్॥ న॥ - నిధనః॥ పు॥

శో (ద్వయో) ర్మృత్యు
ర్మరణం నిధనో (ఽస్మి
యామ్)॥ ౫౭౪॥

పరాసు ప్రాప్తపశ్చ
త్వ పరేత ప్రేత సంస్థితాః । మృత ప్రమితౌ
(త్రి ప్వేతే)

చితా చిత్యా చితిః
(స్త్రియామ్)॥ ౫౭౫॥

కబంధో (ఽస్మి క్రి
యాయుక్త మపమూర్ధ
క లేబరమ్) ।

శ్మశానం (స్యా) త్వి
తృవనం

కుణప శ్వన (మస్త్రి
యామ్) ॥ ప్రగ్రహా
పగ్రహా బద్ధ్యాం

కారా (స్యా) ద్బద్ధనా
లయే ।

(పుంసి భూ) మ్నయన
వః ప్రాణా (శ్చైవం)

జీవ్రౌఽనుధారణమ్॥
౫౭౭॥

ఆయు ర్జీవితకాలో
(నా)

జీవాతుర్జీవనౌషధమ్॥

ఇతి క్షుత్రియవర్గః.

౧౦-చావుపేళ్లు, Death.

పరాసుః - ప్రాప్తపశ్చత్వః - పరేతః - ప్రే
తః-సంస్థితః - మృతః - ప్రమితః॥ త్రి॥ ౭ - చచ్చి
నవానిపేళ్లు, Dead, perished

చితా-చిత్యా-చితిః॥ సీ ॥ ౩॥ సౌద, A funeral
pile.

కబంధః॥ ప్న॥ ౧ - క్రియాయుక్తమ్ = నర్తనక్రియ
తోఁగూడిన, అపమూర్ధక లేబరమ్ = తలపోయినశ
రీరముచేరు, A headless trunk retaining life.

శ్మశానమ్-పితృవనమ్॥ న ॥ ౨ - శ్మశానముపే
ళ్లు, ఒలికిమిట్ట, Cemetery, cremation ground.

కుణపః॥ పు॥-శవమ్॥ ప్న॥ ౨-పీచుఁగు, Corpse.

ప్రగ్రహః-ఉపగ్రహః॥ పు॥- బద్ధీనీ॥ ౪ - చెఱ
సాలనున్న మనుష్యాదుల పేళ్లు, A prisoner,
A man or beast confined.

కారా॥ సీ॥-బద్ధనాలయః॥ పు॥ ౨ - చెఱసాల
పేళ్లు, A prison or jail

అనవః॥ ఉ॥ బ॥- ప్రాణాః॥ అ,బ,పు॥ ౨-ప్రాణముల
పేళ్లు, Inspiration and respiration of five sorts.

జీవః॥ పు॥- అనుధారణమ్॥ న॥ ౨ - ప్రాణముల
ధరించుట పేళ్లు, Life.

ఆయుః॥ స్,న॥-జీవితకాలః॥ పు॥ ౨ - ఆయుస్సు
పేళ్లు, బ్రతికియుండుకాలము, Age, duration of life.

జీవాతుః॥ పు॥- జీవనౌషధమ్॥ న॥ ౨- బ్రతికించు
మందు, A drug to revive the dead.

క్షుత్రియులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగి సెను.

ఊరవ్యాః ఊరజాః అ
ర్యా వైశ్యా భూమి
స్పృశో విశః॥ ౫౭౫॥
ఆజీవో జీవికా వార్తా
వృత్తి ర్నర్తన జీవనే ।

(స్త్రి నూ) కృషిః సా
శుశాల్యం వాణిజ్యం (చే
తి వృత్తయః)॥ ౫౭౬॥

సేవా శ్వవృత్తి
రశృతం కృషి

(రుక్మశిలం) శ్వవృత్తిమ్

(ద్వే నూచితాయాచి
తయో ర్యధాసంఖ్యం)
మృతామృతే॥ ౫౮౦॥

సత్యాశృతం (వణిగ్యా
వః)

(స్యా) దృణం పర్య
దశ్చనమ్ । ఉద్ధారోఽ

ర్థప్రయోగస్తుకుసీదం
వృద్ధిజీవికా॥ ౫౮౧॥

ఊరవ్యః - ఊరుజః - అర్యః - వైశ్యః - భూమి
స్పృశ్॥ ౫౭౫॥ - విత్॥ ౫౭౬॥ పు॥ ౬ - వైశ్యులపేళ్లు,
A man of the agricultural or mercantile tribe
ఆజీవః॥ పు॥ - జీవికా-వార్తా- వృత్తిః॥ సీ॥ - వర్త
నమ్-జీవనమ్॥ న॥ ౬ - సామాన్యముగా జీవనోపాయ
ముపేళ్లు, బ్రతుకు, Livelihood; profession

కృషిః॥ సీ॥ = దున్నివైరువెట్టుట, Agriculture,
సా శుశాల్యమ్॥ న॥ = గోమహిష్యాదులను పాలించు
ట, Pasture, వాణిజ్యమ్॥ న॥ = బేరిమాడుట,
Merchandise, ఇతి=ఈతను, వృత్తయః = ప్రత్యేక
ముగా వైశ్యవృత్తులపేళ్లు. [శూద్రవృత్తి, Service
సేవా-శ్వవృత్తిః॥ సీ॥ ౨ - కొలువుగొలుచుట,
అశృతమ్॥ న॥ - కృషిః॥ సీ॥ ౨-దున్నివైరువె
ట్టుట పేరు, Husbandry, agriculture

ముతమ్॥ న॥ ౧ - శ్చశిలమ్ = (ఊరులలో) బడి
యున్న గింజల సేతుకొని బ్రతుకుట యుంఁచము,
Gathering of grains, మల్లలొడిసె యెన్నలు
దెన్నుకొని బ్రతుకుట శిలము, Gleaning ears of
corn) ఈ రెంటిని పేరు

మృతమ్, Alms solicited, అమృతమ్॥ న॥, Alms
unsolicited, ద్వే = ఈ ౨ను, యధాసంఖ్యమ్ =
వగనగా, యాచితాయాచితోఽయోః = బంధింపగి
తుకుటకును నొకరి నడుగక బ్రతుకుటకును పేళ్లు

సత్యాశృతమ్॥ న॥ ౧ - వణిగ్యావః = బేరిమాడుట,
క్రయవిక్రయాదివ్యాపారము, Traffic, commerce
ముణమ్ - పర్యదశ్చనమ్॥ న॥ - ఉద్ధారః॥ పు॥ ౩ -
అప్పుపేళ్లు, Debt.

అర్థప్రయోగః॥ పు॥ - కుసీదమ్॥ న॥ - వృద్ధివికాః॥
౩-వడ్డిపేళ్లు, Usury; profession of money lenders

(యాష్టమాస్తం)
యాచితమ్

యాచితమ్॥ స ॥ ౧-యాష్టయా = అడుగుట
చేత, ఆ యాచితమ్ = పొందబడినవస్తువుపేరు, ఏరువును,
A loan, a borrowed thing

(నిమయా) దాపమి
త్యకమ్ ।

ఆపమిత్యకమ్॥ స ॥ ౧ నిమయాత్ = మార్పు
కొనుటవలనబొందబడిన వస్తువుపేరు, A thing
obtained by barter ఉత్తమర్ణశబ్దము మొదలు
ముందుచెప్పగల శబ్దములకు “ ఉత్తిమర్ణాదయ
స్త్రీషు” అని లింగము చెప్పబడును.

ఉత్తమర్ణా ధమర్ణా
(ద్వాప్రయోక్తౌ గ్రా
హకౌ క్రమాత్)॥
కుసీదికో వార్ధపికో వృ
ద్ధ్యాజీవశ్చ వార్ధపిః ।

ఉత్తమర్ణః = creditor, అధమర్ణః = debtor, ఈ
అను, క్రమాత్ = వరుసగా, ప్రయోక్తౌ గ్రాహకౌ =
అప్పిచ్చినవానికిని అప్పువుచ్చుకొన్న వానికిని పేర్లు
కుసీదికః - వార్ధపికః - వృద్ధ్యాజీవః - వార్ధపిః॥
౪-వడ్డీచేత బ్రదుకువానిపేర్లు, A usurer

క్షేత్రాజీవః కర్షకః
శ్చ కృషికశ్చ కృషీవలః॥

క్షేత్రాజీవః కర్షకః [సా] కార్షకః కృషికః - కృ
షీవలః॥ ౪-దున్నిబ్రదుకువాడు, A husbandman.

(క్షేత్రం) వైహేయ
శాలేయం (వీహిశా
ల్యుద్భవౌచితమ్)।

వైహేయమ్, A field fit for corn. శాలే
యమ్, - for rice. ఈ అను - వరుసగా, వీహిశా
ల్యుద్భవౌచితమ్ = వడ్లు రాజనాలు పండుటకు
దగిన, క్షేత్రమ్ = క్షేత్రము పేర్లు.

యవ్యం యవక్యం ప
ష్టిక్యం (యవాది భవ
నం హియత్)॥ ౫౮౪॥

యవ్యమ్-యవక్యమ్=పష్టిక్యమ్॥ ఈతిను-వరు
సగా, యవాదిభవనమ్=యవలు యవకలు పష్టిక
లు పండుక్షేత్రములకు పేర్లు

తిల్యతైలీన(వన్తాషా
మాణు భజ్గా ద్విరూప
తా)।

తిల్యమ్ - తైలీనమ్॥ అనువృత్తులు పండుక్షేత్రము
పేర్లు. మాష = మినుములు, ఉమా = నల్లయగి
సెలు, అణు = చిఱువడ్లు, భజ్గా = జనుము॥ ఈ ౪ ను-
పండుక్షేత్రములకును, ద్విరూపతా = (మాష్యమ్,
మాషీణమ్, ఉమ్యమ్, ఔమీనమ్, అణవ్యమ్,
అణవీనమ్, భజ్గ్యమ్, భాజ్గీనమ్, అని) రెండేసి పేర్లు.

మాన్దీన కాద్రవీణాది

మాన్దీనమ్-కాద్రవీణమ్॥ ఈ అను ఆదిపదము

(శేషధాన్యోద్భవైచిత్రమ్) ౫౮౫॥

బీజాకృతం తూప్తకృ

ప్తం

సీత్యంకృప్తం(చ)హల్య (వత్)॥

త్రిగుణాకృతం తృతీ యాకృతం త్రిహల్యం త్రిసీత్య (మపి తస్మిన్)॥

ద్విగుణాకృతే (తుత త్వర్వం ద్విపూర్వం) శ మ్భాకృత (మపీహ) ।

Twice ploughed.

(ద్యోణాథకాది వా పాదౌ) ద్యోణి కాథకి కాదయః॥ ౫౮౬॥

(ఖారీవాపస్తు) ఖారీక

ఉత్తమర్ణాదయస్త్రీషు ।

(పున్నపుంసకయౌ)

ర్వప్రం కేదారః త్తేత్ర

(మస్యతు) ॥ కైదారకం

(స్యాత్)కైదార్యంక్షై

త్రం కైదారికం (గణే)॥

లోష్టానిలోష్టవః(పుంసి)

చేత మాసూరీణాదిశబ్దములును, శేషధాన్యోద్భవైచిత్రమ్=వెనలు,ఆళ్లు, మసూరీలు మొదలయిన యాయాధాన్యములు పండుక్షేత్రములకు పేళ్లు.

బీజాకృతమ్-ఉత్తకృప్తమ్॥ ౨-ముందువిత్తివెనుక దున్నినక్షేత్రము, Land ploughed after sowing.

సీత్యమ్-కృప్తమ్-హల్యమ్ ॥ ౩ - దున్నినక్షేత్ర ముపేళ్లు, Ploughed, tilled.

త్రిగుణాకృతమ్-తృతీయాకృతమ్-త్రిహల్యమ్-త్రిసీత్యమ్॥౪ - మూడుచాళ్లుదున్నినక్షేత్రము పేళ్లు, Thrice ploughed.

ద్విగుణాకృతమ్-ద్వితీయాకృతమ్-ద్విహల్యమ్-ద్విసీత్యమ్॥తత్=అనునట్టి,పూర్వంసర్వమ్=ఈరను- శమ్భాకృతమ్ [పా] సమ్భాకృతమ్ - అనునది గయు, ఈ ౫ను, ద్విగుణాకృతే = రెండుచాళ్లు దున్నినభూమియందు వర్తించును.

ద్యోణికః-ఆథకికః॥ ఈ ౨ను, ఆదిపదముచేత స్థాస్థికాదిశబ్దములును వరుసగా నిద్దుము విత్తైడు భూమికిని, తూమువిత్తైడు భూమికిని, ఆదిపదముచేత కుంచెడు విత్తుభూమి మొదలయినవానికినిపేళ్లు.

ఖారీకః॥౧ - ఖారీవాపః = పుట్టెడువిత్తులువిత్తు క్షేత్రమునకుపేరు. [జెప్పినశబ్దములు ॥త్రి॥

ఉత్తమర్ణశబ్దము మొదలు ఖారీకశబ్దమువఱకుఁ వప్రమ్॥ష్ట॥-కేదారః॥పు॥-క్షేత్రమ్॥న॥ ౩- క్షేత్రముపేళ్లు, వరిపండునేల, A field.

కైదారకమ్-కైదార్యమ్ - క్షేత్రమ్ - కైదారి కమ్॥న॥-ఈరను, అస్య=ఈక్షేత్రముయొక్క,గణే= సమూహముపేళ్లు. వరిపండునేలలగుంపు, A multi- tude of fields. [A clod of earth.

లోష్టమ్॥ష్ట॥-లోష్టః॥పు॥ ౨-మంటిగడ్డపేళ్లు,

కోటిశో లోష్టభేదనః ||

౫౮౮-

ప్రాజనం తోదనం తో
త్రం

ఖనిత్ర మవదారణమ్

దాత్రం లనిత్ర

మాబన్ధో యోక్త్రం

యోత్ర

(మధోఽఫలమ్ || నిరీ
షం) కూటకం

The body of the
plough exclusive of
the pole and share.

ఫాలః కృషికో

లాజలం హలమ్ | గో

దారణం (చ) సీరో (౭

థ) శమ్యా (స్త్రీ) యుగ

కీలకః || ౫౮౯-

ఈషా లాజలదద్ధా

(స్యాత్)

సీతా లాజలపద్ధతిః |

(పుసి) మేధి (ఖతే హ
రు న్యస్తం యత్పశుబ
న్ధనే) || ౫౯౦-

ఆశు వీరహిః పాటలః

(స్యాత్) శితశూక య

కోటిశః [సా] కోటిశః-లోష్టభేదనః || పు || ౨-

మంతిగ్గలుకొట్టు కొయ్యపేళ్లు, A harrow

ప్రాజనమ్-తోదనమ్-తో త్రమ్ || ౩-మునికోత
పేళ్లు, ములుకట్టు, A goad, a whip.

ఖనిత్రమ్-అవదారణమ్ || ౧-గుడ్డలిపేళ్లు, A
spade or hoe. [A sickle.

దాత్రమ్-లనిత్రమ్ || ౧ || ౨ - కొడవలిపేళ్లు,
ఆబన్ధోపు-యోక్త్రమ్-యోత్రమ్ || ౧ || ౩-
పశువుల మెడనుగట్టుమోతుపేళ్లు

కూటకమ్ || ౧-అఫలమ్=కట్టులేనిదియు, నిరీ
షమ్=ఏడికోల లేనిదియునైన నాఁగేటిపేరు అఫ
లమ్-నిరీషమ్ - కూటకమ్ || ౧ || ఈకిను-నీనికేపేళ్లని
కొండలు అధోహలమనియుఁ బారముగలదు.

[The plough-share.

ఫాలః-కృషికః [సా] కృషికా || పు || ౨-కట్టుపేళ్లు,

లాజలమ్-హలమ్ [సా] హలః || పు ||-గోదారణమ్ ||

౧ ||-సీరః || పు || ౪-నాఁగేటిపేళ్లు, A plough.

శమ్యా || సీ ||-యుగకీలకః || పు || ౨-కాడిచీలపేళ్లు,

The pin of the yoke.

ఈషా [సా] ఈశా || సీ ||-లాజలదద్ధాః || పు || ౨-

ఏడికోలపేళ్లు, The shaft of the plough

సీతా [సా] శీతా-లాజలపద్ధతిః || సీ || ౨-నాఁగేటి

చాలుపేళ్లు, A furrow

మేధి || పు || ౧-ఇది, ఖతే=కత్తమున, పశుబన్ధనే=ప

సులగట్టునిమిత్తము, న్యస్తమ్=పాతిపెట్టిన, యత్

దాను=కొయ్య, The post of the threshing floor.

ఆశుష్ణ-వీరహిః-పాటలః || పు || ౩-ఎట్టునివల్ల పేళ్లు,

Rice ripening in the rains.

శితశూకః-యనః || పు || ౨-యవలపేళ్లు, Barley.

వా (సమా) । తోక్త
(స్తుతత్రహరితే)

కలాయ (స్తు)నతీనకః॥
౫౯౩ ॥ హరేణుఖిణ్డకౌ

(చాస్తిన్)
కోరదూషస్తుకోద్రవః

మజ్జల్యకో మసూ
రో౭

(ధ)మకుప్తక మయుప్త
కౌ॥౫౯౪ ॥ వనముద్గే

నర్షపే (తుద్వా)తుస్తు
భ కదమృకౌ ।

సిద్ధార్థ (స్తేష్వధవ
తో)

గోధూమ స్సుమన
(స్సమా)॥ ౫౯౫॥

(స్యా) ద్యావక (స్తు)కు
ల్తావ

శృణకో హరిమన్థకః ।
(ద్వాతిలే) తిలపిష్ఠశృ

తిలపేజశృ (నిష్ఫలే)॥
క్షవః త్సుతాభిజననో

రాజికాకృష్ణికా౭ సురీ
^ (స్త్రీయా) కజ్జుప్రియ

జ్జా (ద్వే)
అతనీ (స్యా) దునూ

క్షుమా॥ ౫౯౭॥

తోక్తః॥పు॥ ౧- హరితేతత్ర=పచ్చయవలపేరు,
Green or umipe bailey.

కలాయః సతీనకః[పా]సతీలకః-హరేణుః-ఖిణ్డకః॥
పు॥౪-లంకలపేళ్లు, Peas.

[Paspalum frumentaceum.
కోరదూషః- కోద్రవః ॥ పు ॥ ౨ - ఆళ్లపేళ్లు,

మజ్జల్యకః-మసూరః[పా] మసూరః॥ పు ॥ ౨.
చిఱు సెనగలపేళ్లు, Lentil.

మకుప్తకః[పా] ముకుప్తకః- మయుప్తకః[పా]
మయుప్తకః[పా] మపుప్తకః-వనముద్గః॥ పు॥౩-అడవి

వెసల పేళ్లు, Phaseolus lobatus.
నర్షపః-తుస్తుభః[వా] తిస్తుభః - కదమృకః॥

పు॥౩-ఆవాలపేళ్లు, Mustard.
సిద్ధార్థః॥పు॥౧-ధవలఃపమః = తెల్లనియావాల

పేరు, Sinapis glauca. White mustard.
గోధూమః - సుమనః ॥ పు ॥ ౨-గోదుమలు,

Wheat.
యావకః[పా] యవకః-కుల్తావః[పా] కుల్తా

నః॥పు॥ ౨ - అలసందలపేళ్లు, కారుమినుములును.
Awless bailey.

చణకః-హరిమన్థకః॥పు॥ ౨-సెనగలు, Gram.
తిలపిష్ఠః-తిలపేజః॥పు॥ద్వా=ఈ ౨ను, నిష్ఫలే

తిలే=బొల్లున.వృషలపేళ్లు, Baileen sesamum.
క్షవః-క్షుతాభిజననః[వా] క్షుధాభిజననః ॥ పు॥

రాజికా-కృష్ణికా-ఆనురీ॥ సీ॥ ౫-నల్లయావాలపేళ్లు,
Black Mustard.

కజ్జుః-ప్రియజ్జుః॥సీ॥ ౨-కొత్తలు, Panick Seed
ఆతనీ-క్షమా-క్షుమా॥ సీ॥ ౩-నల్ల యగిసెపేళ్లు

Linseed.

మాతులానీ(తు)భజ్జా
యాం

ప్రీహిభేద స్వణుః
(పుమాన్)।

కింశారుస్సస్యశూకం
(స్యాత్)

కణిశం సస్యమజ్జరీ||
ధాన్యం వీహిః స్త
మృకరిః

స్తమ్భా గుత్స (స్త)
ణాదినః)।

నాడీనాలం (చకాణ్డో
ఽస్య)

పలాలో (ఽస్త్రీ సని
ష్ఫలః) || ౫౯౯ ||

కడజ్గరో బుసం (క్రీ బే)
(ధాన్యత్వచి) తుషః
(పుమాన్) ।

శూకో (ఽస్త్రీ శ్శక్త
తీత్సా క్రే)

శమీ శిమ్బా

(త్రిషూ త్తరే) || ౬౦౦ ||

ఋద్ధ మావసితం(ధా
న్యం)

పూతం (తు) బహులీ
కృతమ్।

మాతులానీ-భజ్జా || సీ || ౨ - జనుముపేళ్లు,
Hemp.

అణుః||పు||౧-వీహిభేదః = చిటువడ్ల పేరు, Pa-
nicum pilosum.

కింశారుః||పు||-సస్యశూకమ్|| న|| ౨- ధాన్యము
యొక్క-ముల్లుపేళ్లు, Beard of corn. [of corn.
కణిశమ్||న||-సస్యమజ్జరీ || సీ|| ౨-ఎన్ను, Ear
ధాన్యమ్||న||-వీహిః- స్తమ్బకరిః|| పు||౩- ధాన్య
ముపేళ్లు, Corn, grain, seed.

స్తమ్భః-గుత్స||పు||౨-తృణాదినః=కసవుపైరుమొద
లైనవానిగంటు, A clump of grass; a sheaf of corn.

నాడీసీ||-నాలమ్||న||౨- అస్య= ఈతృణాదుల
యొక్క, కాణ్డః=కాడపేళ్లు, ఊచలు, Stalk.

పలాః||ష్ట||౧-నిష్ఫలః=ధాన్యముపోయిన, సః
=ఆపూరికట్టపేరు, Straw. [పొల్లుపేళ్లు, chaff.

కడజ్గరః||పు||-బుసమ్ [పా] బుషమ్|| న || ౨-
తుషః|| పు || ౧ - ధాన్యత్వచి = ఉమకపేరు,
Husk of corn.

శూకః|| ష్ట|| ౧-ఇది, శ్శక్తతీత్సా క్రే= సూక్ష్మ
మైవాడియు నయినవరిముల్లు పేరు, తేలుముల్లు
మొదలయినవానిపేరును, Awn; bristle.

శమీ-శిమ్బా [పా] సిమ్బా||సీ|| ౨-కాయధా
న్యములునురిచినపొట్టు, A legume or pod.

ఉ త్తరే= ముందుచెప్పఁగల ఋద్ధ ఆవసితపూ
తబహులీకృత శబ్దములు రను || త్రి ||

ఋద్ధమ్-ఆవసితమ్[ప] అవసితమ్౨- ధాన్యమ్
=నురిచినధాన్యము, Winnowed & stored grain.

పూతమ్- బహులీకృతమ్ || ౨- తూర్పెత్తిన
ధాన్యముపేళ్లు, Threshed out and winnowed.

(నూపాదయ)శ్శమీ
ధాన్యేశూకధాన్యే(య
'వాదయః)॥ ౬౦౧॥ శా
లయః (కలమాద్యాశ్చ
షష్ఠికాద్యా శ్చపుంస్య
మీ)॥

(తృణధాన్యాని) నీవా
రాః

(స్త్రీ)గవేధుర్గవేధుకా॥
౬౦౨॥

అయోగ్రం ముసలొ
(౭ స్త్రీస్యాత్)
ఉదూఖల ములూఖ
లమ్ ।

ప్రస్ఫటితనం శూర్ప
(మస్త్రీ)

చాలనీ తితడిః (పు
మాన్)॥ ౬౦౩॥

స్యాత ప్రసేవౌ
కణ్డోల పితౌ
కటకిలిజ్జకా(సమానౌ)
రసవత్సాం(తు) పాకస్థా
నం మహానసమ్॥౬౦౪॥

పౌరోగవ(స్తదధ్యక్ష)
స్సూపకారా(స్తు) వల్ల
వాః । ఆరాలికా ఆన్దసి

మినుములు పెసలు మొదలైనవి శమీధాన్య
ములనంబడును, Grain in pods. యవలు గోధు
ములు మొదలైనవి శూకధాన్యము లనంబడును,
Bearded corn. రాజనాలు ఎఱ్ఱరాజనాలు చొడ్డ
రాజనాలు మొదలయినవియు అఱువది దివస
ములకు పండుధాన్యములు మొదలైనవియు శాలి
ధాన్యములనంబడును, Rice. ఈమాష యవ
శాలి కలమ షష్ఠికశబ్దములు॥ పు॥

నీవారః॥ పు॥౧- తృణధాన్యాని = ఒకరువిత్తక
యే పడి మొలచిపండు గునుకువరి దూసర్లుమొద
లయినధాన్యములపేరు, Wild grains.

గవేధుః- గవేధుకా॥ నీ॥ ౨- అడవిగోడుమల
పేళ్లు, Coix barbata.

అయోగ్రమ్॥న॥-ముసలః॥ ప్న॥ ౨- రోచలిపే
ళ్లు, A pestle for cleaning rice.

ఉదూఖలమ్-ఉలూఖలమ్॥న॥ ౨- టోటిపేళ్లు,
A mortar

ప్రస్ఫటితమ్॥న॥-శూర్పమ్॥ ప్న॥ ౨- చేటపే
ళ్లు, A winnowing basket.

చాలనీ నీ॥- తితడిః॥ పు॥ ౨- జల్లెడపేళ్లు, A
sieve or cribble. [A sack or gunny bag.

స్యాతః [పా] సోనః-ప్రసేవః॥పు॥ ౨-పల్లిక,
కణ్డోలః-పిటః॥పు॥౨-గంపపేళ్లు, A basket.

కటః-కిలిజ్జకః॥పు॥౨-చాచపేళ్లు, A mat.
రసవతీ॥నీ॥-పాకస్థానమ్- మహానసమ్॥ న ॥ ౩-

వంటసాలపేళ్లు, A kitchen.

పౌరోగవః॥౧- తదధ్యక్షః = ఆవంటసాలయధి
కారిపేరు, An overseer of the kitchen సూప
కారః-వల్లవః - ఆరాలికిః - ఆన్దసికః-సూదః - బౌద

కా స్నూదా బౌదనికా
గుణాః॥ ౬౦౫॥ ఆపూపి
కః కాన్దవికో భక్షకార
(ఇమేత్రిమ)।

అశ్చ స్తముద్ధానమధి
శ్రయణీ చుల్లి రన్తికా॥
౬౦౬॥

అక్లారధానికా ౭క్లా
రశకట్యపి హసన్త్యపి
హసన్య ప్య

(ధనస్త్రీ న్య) దక్లా
రో౭లాత ముల్కుకమ్ ॥
౬౦౭॥

(క్లీబే) ౭మ్బరీపంభ్రా
ప్టో(నా)

కన్ద (ర్వా) స్వేదనీ
(స్త్రియామ్)।

అలిజ్జర (స్నాన్య) స్త్రణికః
కర్కర్యలూ ర్గలన్తి
కా॥ ౬౦౮॥

పిరః స్థాల్మ్యఖా కుణ్డం
కలశ (స్త్ర త్రిమద్వ
యోః)। ఘటః కుటనిపా

(వస్త్రీ) శరావౌ వర్ధ
మానకః॥ ౬౦౯॥

ఋజీపం పిప్లపచనం
కంపో(౭స్త్రీ) పానభా
జనమ్।

నికః. గుణాః॥ 2- వంటవానిపేళ్లు, A cook. ఆపూ
పికః. కాన్దవికః. భక్షకారః॥ 3- పిండివంటలువండు
వానికిగాని అమ్మువానికి గాని పేళ్లు, A baker.
పారోగవశబ్దము మొదలుకొని ఈ ౧౧ ॥ త్రి॥

అశ్చ స్తమ్-ఉద్ధానమ్ [పా] ఉద్ధానమ్॥ న॥
అధిశ్రయణీ-చుల్లిః [ప] చుల్లిః- అన్తికా॥ సీ॥ ౫-
ప్రాయి్య పేళ్లు, A furnace or fire-place

అక్లారధానికా-అక్లారశకటీ- హసన్తీ- హసనీ॥
సీ॥ ౪-అగ్నివృత్త, కుంపటియు, A portable furnace.

అక్లారః॥ ప్ష॥ ౧- నివ్వలపేరు, బొగ్గులపేరి
నికొందలు, Charcoal. అలాతమ్. ఉల్కుకమ్ ॥ న॥

౨-కొఱవిపేళ్లు, Half burnt wood. ఈ 3 ను,
కొఱవిపేళ్లనికొందలు, A fire brand.

అమ్బరీపమ్॥ న॥- భ్రాష్ట్రః॥ పు॥ ౨- మంగలము
పేళ్లు, A flying pan.

కన్దః॥ ప్ష॥- స్వేదనీ॥ సీ॥ ౨- వెనముపేళ్లు, An
iron plate or pan. [కాఁగుపేళ్లు, A large jar.

అలిజ్జరః-మణికః॥ పు॥ [ప] మణికమ్॥ న॥ ౨-
కర్కరీ-ఆలూః [పా] ఆలూః- గలన్తికా॥ సీ॥ 3-

గడి, గిండివంటికుండ, A pitcher. [డపేళ్లు, A pot.

పిరః॥ పు॥-స్థాల్మీ-ఉఖా॥ సీ॥- కుణ్డమ్॥ న॥ ౪-కుం
కలశః॥ త్రి॥-ఘటః॥ ప్ష॥- కుటః- నిపః॥ పు॥ ౪-
కడవపేళ్లు, A waterpot.

శరావః॥ ప్ష॥-వర్ధమానకః॥ పు॥ ౨- మూఁకు
డుపేళ్లు, A lid. [కుడుపేళ్లు, A seether or boiler.

ఋజీపమ్. పిప్లపచనమ్॥ న॥ ౨- బూరెలమూఁ
కంసః॥ ప్ష॥- పానభాజనమ్॥ న॥ ౨- గిన్నెపేళ్లు,

కంచము, A goblet; a metallic vessel.

కుతూః (కృత్తిస్నేహ
పాత్రే)

కుతూః|| సీ|| ౧-కృత్తి స్నేహపాత్రే = చర్మము
తోఁజేసిన తైలపాత్రమునకు పేరు, పెద్ద సిద్దె,
A leather bottle for oil.

(సైవాల్పా) కుతుపః
(పుమాన్)|| ౬౧౦||

కుతుపః|| పు|| ౧-అల్పాసైవ = చిన్నసిద్దెపేరు,
A small leather bottle.

(సర్వ మానవనం)
భాణ్డం పాత్రా మత్రే(చ)
భాజనమ్|

భాణ్డమ్ - పాత్రమ్-అమత్రమ్ - భాజనమ్|| న||
ర, సర్వమ్ = సమస్తమయిన, ఆపవనమ్ = ఒక వస్తు
పునుంచు గోన కడవ మొదలయిన వస్తువుల పేర్లు,
A vessel. [A ladle or spoon.

దర్విః కమ్పిః ఖజాకాచ
(స్యా) తర్దూ ర్దారు
హస్తకః|| ౬౧౧||

దర్విః-కమ్పిః-ఖజాకా|| సీ|| ౩-తెడ్డుపేర్లు, గరిటె,
తర్దూ|| పు||-దారుహస్తకః|| పు|| ౨-చట్టవము
పేర్లు, కొయ్యతెడ్డు, A wooden ladle.

(అస్త్రీ) శాకం హరిత
కం శిగ్రు

శాకం|| ప్న||-హరితకమ్|| న||-శిగ్రు|| పు|| ౩-కూ
రపేర్లు, A potherb.

(రస్య తు నాడికా) |
కడమ్బ(శ్చ)కలమ్బ(శ్చ)
వేశవార ఉపస్కరః ||

కడమ్బః-కలమ్బః|| పు|| ౨-అస్యనాడికా = ఈ
కూరకాడపేర్లు, Stalk of a potherb.

౬౧౨||

వేశవారః [పా] వేసవారః-ఉపస్కరః|| పు|| ౨-
ఇంగువ జీలకఱ్ఱ మొదలయిన సంబరాల పేర్లు,
A condiment, seasoning.

తిన్త్రిడికం(చ)చక్రం
(చ)వృక్షామ్

తిన్త్రిడికమ్ [పా] త్రిన్త్రిడికమ్ - త్రిన్త్రిణీకమ్-
చక్రమ్-వృక్షామ్|| న|| ౩ - చింతపండు పేర్లు,
The tamarind fruit.

(మథ) వేల్లజమ్| మరీ
చంకోలకం కృష్ణమూ
షణం ధర్మపత్తినమ్||

వేల్లజమ్-మరీచమ్ [పా] మరీచమ్ - కోలమ్-
కృష్ణమ్ - ఉషణమ్ [పా] ఉషణమ్ - ధర్మపత్తి
నమ్|| న|| ౬-మిరియాలపేర్లు, Pepper.

జీరకో జరణోఽజాజీ
కణా

జీరకః-జరణః|| పు||-అజాజీ-కణా|| సీ|| ౪ - జీల
కఱ్ఱపేర్లు, Cumin.

(కృష్ణేతుజీరకే) | సు
షవీ కారవీ పుధ్వీ పు
ధుః కాలోపకుఞ్చికా||

సుషవీ [పా] సుశవీ - కారవీ - పుధ్వీ - పుధు-
కాలా - ఉపకుఞ్చికా|| సీ|| ౬ - నల్ల జీలకఱ్ఱపేర్లు,
Nigella Indica.

ఆర్ద్రకం శృజబేరం
(స్యా దధ)

ఛత్రా వితున్నకమ్
కుస్తుమ్బురుచ ధాన్యాక
(మధ) శుశ్మీ మహా
షధమ్ || ౬౧౫ || (స్త్రీన
పుంసకయో) ర్విశ్వం
నాగరం విశ్వభేషజమ్ |

ఆరనాలక సావీర కు
ల్కాషాభిషుతాని(చ) || అ
వస్తిసోమ ధాన్యాస్లు కు
జ్జలాని(చ) కాజ్జికే |
సహస్రవేధి జతుకం బా
హ్నికం హింజు రామరమ్ ||
(తత్పత్తి) కారవీ పృథ్వీ
బాష్పికా కబరీ పృథుః |

నిశాఖ్యా కాశ్చనీ పీ
తా హరిద్రా వరవర్ణినీ ||

(సాముద్రం యత్తు
లవణ) మక్షీబం వశిరం
(చతత్) |

సైన్ధవౌ(౬స్త్రీ) శీత
శివం మాణిబద్ధం (చ
సింధుజే) || ౬౧౬ ||

కామకే బస్తకం

పాక్యం బిడం (చ కృ
తకే ద్వయమ్) |

ఆర్ద్రకమ్ - శృజబేరమ్ || న || ౨ - అల్లము పేళ్లు.
Ginger.

ఛత్రా సీ - వితున్నకమ్ - కుస్తుమ్బురు - ధాన్యాక
కమ్ || న || ౪ - కొత్తిమిరి పేళ్లు, కొత్తమల్లి, Coriander.
శుశ్మీ సీ - మహాషధమ్ || న || - విశ్వమ్ || ప్లు -
నాగరమ్ - విశ్వభేషజమ్ || న || ౫ - సాంటిపేళ్లు,
Dried ginger.

ఆరనాలకమ్ - సావీరమ్ - కుల్కాషాభిషుతమ్ [ప]
కుల్కాషమ్ - అభిషుతమ్ - అవస్తిసోమమ్ - ధాన్యా
స్లుమ్ - కుజ్జలమ్ - కాజ్జికమ్ [పా] కాశ్చికమ్ || న || ౭ -
కలిపేళ్లు, కడుగునీళ్లును, Sour gruel.

సహస్రవేధి - జతుకమ్ - బాహ్నికమ్ [పా] బాహ్ని
కమ్ - హింజు - రామరమ్ || న || ౫ - ఇంగువ, Asafoetida.
కారవీ - పృథ్వీ - బాష్పికా - కబరీ - పృథుః || సీ || ౫ -
తత్పత్తి = అయింగువ మ్రానిపేళ్లు.

నిశాఖ్యా - కాశ్చనీ - పీతా - హరిద్రా - వరవర్ణి
నీ || సీ || ౫ - పసుపుపేళ్లు, Turmeric.

అక్షీబమ్ - వశిరమ్ [పా] వశిరమ్ || న || ౨ - సాము
ద్రమ్ = సముద్రమునఁ బుట్టిన, యత్తులవణమ్ = ఏ
యుష్పగలదో, తత్ = దానిపేళ్లు, Sea salt.

సైన్ధవః || ప్లు || శీతశివమ్ [పా] శితశివమ్ - మా
ణిబద్ధమ్ [పా] మాణిమథమ్ - సింధుజమ్ || న || ౪ - సైంధవ
లవణము పేళ్లు, Rock salt.

కామకమ్ - బస్తకమ్ || న || ౨ - శాంభరిదేశము
నందు రుమయను గనిలోఁ బుట్టిన యుష్పపేళ్లు -
చౌటుప్పని కొందఱందురు.

పాక్యమ్ - బిడమ్ || న ||, ద్వయమ్ = ఈ ౨ను,
కృతకే = అంటుప్పపేళ్లు, Factitious salt.

సౌవర్చలేఽక్ష రుచ
కే

తిలకం (త్రస్త్ర మేచకే)॥

మత్స్యన్ద్రో ఫాణితం ఖ
ణ్ణవికారా

శర్కరా సితా ।

కూర్చికా (క్షీరవికృ
తి స్నాన్యత్) రసాలా తు
మార్జితా॥ ౬౨౦॥

(స్యా) తేమనం(తు)
నిష్ఠానం

(త్రిలిక్తా వాసితావ
ధేః) ।

శూలాకృతం భటి
త్రం(చ) శూల్య

ముఖ్యం(తు)వైరరమ్॥
౬౨౧॥

ప్రణీత ముపసంప
న్నం

ప్రశస్తం (స్యా త్సు
సంస్కృతమ్) ।

(స్యా) త్పిచ్ఛిలం (తు)
విజిలం

సౌవర్చలమ్. అక్షమ్. రుచకమ్॥ న॥ 3 - సౌవర్చ
లవణమును నుప్పుపేళ్లు. [వర్చలవణముపేరు

తిలకమ్॥ న॥ ౧ మేచకే = నల్లనైన, త్రస్త్ర = ఆ సౌ
మత్స్యన్ద్రో [సా] మత్స్యన్ద్రోసీ॥ - ఫాణితమ్॥ న॥

ఈ అను, ఖణ్ణవికారా = శర్కరావికారములు.
ఘుటికయగునట్లు కాచినచెఱకుపాగు మత్స్యన్ద్రో,
Granulated sugai. అర్ధపాకముగాఁ గాచినపాగు
ఫాణితము, Insipissated juice of sugar cane.

శర్కరా-సితా॥ సీ॥ ౨ - పంచదార, Sugar

కూర్చికా ॥ సీ॥ ౧, క్షీరవికృతిః = జున్నుపేరు,
Insipissated milk రసాలా - మార్జితా॥ సీ॥ ౨ - సి
గరిపేళ్లు, Curds with sugai & spices. దధిశర్క

రామరీచాదికృతమైన లేహ్యముపేళ్ల నిగొండలు.

తేమనమ్ - నిష్ఠానమ్॥ న॥ ౨ - మజ్జిగచారు,
ఊరుబిండి, Sauce or condiment

శూలాకృతశబ్దము మొదలు వాసితశబ్దము
వఱకు ముందుచెప్పఁగల శబ్దములు॥ త్రి॥

శూలాకృతిమ్. భటిత్రిమ్. శూల్యమ్॥ త్రి॥ 3 -
కఱకుట్టుపేళ్లు ఇనుపకత్తిని కుట్టి పక్వము చేయఁ
బడునది, Roasted on a spit.

ఉఖ్యమ్. వైరరమ్॥ త్రి॥ ౨ - కుండలోనండిన
పిండిమొదలయినదానిపేళ్లు, Boiled in a caldron.

ప్రణీతమ్. ఉపసంపన్నమ్॥ త్రి॥ ౨ - పాకముచేత
ను రసముచేతను సమగ్రమైన శాకాదులు, Dressed.

ప్రశస్తమ్ [సా] ప్రయస్తమ్ - సుసంస్కృత
మ్॥ త్రి॥ ౨ - ఇంగువ జీలకఱ్ఱ మొదలయినవిచేర్చి
తిరగఁబోసిన పదార్థముపేరు, Seasoned.

పిచ్ఛిలమ్ - విజిలమ్॥ త్రి॥ ౨ - మీఁగడగట్టిన
దానిపేళ్లు, Greasy; moist; slimy.

సంఘృష్టం శోధితం
(సమ) ౧ ౨౨౨

స్నిగ్ధం మృణం
స్నిగ్ధం
(తుల్య)

భావిత నాసితే ;
అష్టా పాలి కభూ
షా

లాజా (పుం భూమ్ని
చా) డితా ౧ ౨౨౩

పృథుక (స్నాప్త) చ్చి
పటకో

ధానా (భృష్టయనే
స్త్రీయామ్) ౧

పూనాపూపగి పిష్టక
(స్నాప్త) కిరమో
(దగిన క్తవం) ౧ ౨౨౪

భిస్సా (స్త్రీ) భ క్తమ
భి ౨ స్నా మోదనో
(౨ స్త్రీనా దీదివి) ౧

భిస్సూ దధికా
(సంస్కృతా) మ్దా
(మ స్త్రీయామ్) ౧

మాసరాచామ నిస్ర
వా (మల్లేభ క్త సముద్భ
వే) ౧

యవాగూ రుష్ణికా శ్రా
నావిలేపితరలా (చనా) ౧

సంఘృష్టమ్ - శోధితమ్ ౧ ౨౨౨ - గాలిసా
చానిపేల్లి, రాళ్లు లేయేటి. ౨, Strained.

చిక్నమ్ - మృణమ్ - స్నిగ్ధమ్ ౧ ౨౨౩ - మిడి
లదానిపేల్లి నిగ్గలది దట్టమును, Unctuous,
oily, smooth.

భావితమ్ - నాసితమ్ ౧ ౨౨౪ - వాసింపడెన
అష్టమ్ ౧ - పాలి - అభూషణః ౧ ౨౨౫ - నిగ్గ
పేల్లి, Food half dressed.

లాజా ౧ - పేలాలపేరు, Fried gram అడు
తా ౧ - అడుతలపేరు ౧ ౨౨౬ - పు, ౨. లాదకబ
ము సీ, ప, అడుతలపేరు ౧, ప, ౨౨౭ గలది.

పృథుక - చిటికె ౧ ౨౨౮ - పు, ౨. పు, ౨. పేల్లి,
Rice flattened.

ధానా ౧ - నిగ్గ - భృష్టయనే = బారుగుపేరు, Fried
barley or rice. [పేల్లి, A cake.

పూప - అపూప - పిష్టక ౧ ౨౨౯ - సిరిసిరింట్లు
కరిమ్మ ౧ ౨౩౦ - దగిన క్తవం = పెరుగుగలిపిన
వేపుపండిపేరు, Cake mixed with curds.

భిస్సా ౧ - భ క్తమ్ - అధి ౧ ౨౩౧ - అన్నమ్ ౧ ౨౩౨ - ఒడ
న ౧ ౨౩౩ - దీదివి ౧ ౨౩౪ - వంటకముపేల్లి, Boiled
rice [పేల్లి, Boiled rice scorched.

భిస్సూ - దధికా ౧ ౨౩౫ - మాడినవంటకము
మద్దామ్ ౧ ౨౩౬ - సర్వసాగ్రే = నెయ్యి నూనె
మొదలైన యన్నిరసములపై తేటపేరు, Scum.

మాసరాచామ - నిస్రవా ౧ ౨౩౭ - భ క్త
సముద్భవే = అన్నమునండగా వచ్చిన, మడ్డ =
గంజపేల్లి, Scum of boiled rice.

యవాగూ - రుష్ణికా - శ్రాణా - విలేపీ - తరలా ౧ ౨౩౮
౧ - కాపుడుగంజపేల్లి, Rice gruel.

మృక్షణాభ్యజ్ఞనేతై
లంకృతసరస్తుతితాదనః॥
గవ్యం (త్రిషు గవాం
సర్వం)

గోవిష్టోమయ (మ
స్త్రియామ్)।
(తత్త్విశుమ్నం) కరీషో
(౭స్త్రీ) దుగ్ధం ఊరిం
పయ (స్సమమ్)॥

పయస్య (మాజ్య ద
భ్యాది)

ద్రవ్యం (దధి ఘనత
రత్)।

ఘృత మాజ్యం హవి
స్సర్పిః
సవనీతం న పౌద్ధతై
తమ్॥ ౭౨౯॥

(తత్త్వి) హైయజ్ఞవీనం
(యత్ హోగోదో
హోద్యవం ఘృతమ్)

దణ్డాహతిం కాలశే
య మర్చిష్ట(మపి)గోరసః॥
తక్రం హ్యుదశ్విన్

మృక్షణమ్ - అభ్యంజనమ్॥ స॥ ౨-తైలకు ,
తలంటు పృసరి॥పు॥ = నువ్వులుకలసినయన్నమా.
గవ్యమ్॥ త్రి॥ ౧- గవామ్ = గోవులయొక్క, స
ర్వమ్ = పాలుపెరుగుమొదలయిన వానికని, అప
యవములకును పేరు, Belonging to a cow.

గోవిట్॥ష్ఠీ॥- గోమయమ్॥ ప్న॥౨- ఆవుపేడి
పేళ్లు, Cow-dung. [పేరు, Dry cow-dung.
కరీషః॥ప్న॥౧- శుమ్నంతిత్ = ఎండినయొకపేడి
దుగ్ధమ్-ఊరమ్-పయః॥ స॥స॥౩- పాలు, Milk.

పయస్యమ్॥ స॥౧-అజ్యదభ్యాది= నెయ్యి పెరుగు
వెన్న మొదలైన దానిపేరు, Prepared from milk.
ద్రవ్యమ్॥స॥౧- పెరుగులోనడుగుపెరుగు, నడి
పెరుగు,మీఁది పెరుగులకు, ద్రవము, ఘనము, శర
ములనిపేళ్లు, అందులో, ఘనతరత్ = ఘనముద
క్కడక్కనద్రవముశరము అను పెరుగుద్రవ్యము
నెడును, Thin or diluted curds.

ఘృతమ్-అజ్యమ్-హవిః॥ స॥- సర్పిః॥ స॥స॥ ౪-
సతిపేళ్లు, Ghee; clarified butter.
సవనీతమ్-న పౌద్ధతైతమ్-॥ స॥ ౨- వెన్న పేళ్లు,
Fresh butter

హోగోదోహోద్యవమ్—హ్యః = తోలునా
టి,గో=ఆవుయొక్క,దోహ=పాలవలన, ఉద్యవమ్ =
పుట్టిన, ఘృతమ్= నెయ్యిగానివెన్నగాని, యత్=ఏ
దిగలదో, తత్ = అది, హైయజ్ఞవీనమ్॥ స॥ ౧-హై-
యజ్ఞవీనమనబడును, Butter of yesterday's milk.

దణ్డాహతిమ్-కాలశేయమ్-అర్చిష్టమ్॥స॥ గోరసః॥
పు॥ ౪- మజ్జగమాత్రము, Butter-milk.
తక్రమ్ ఉదశ్విత్-నుధితమ్॥ స॥ ౫-కను-పి

ధితం (పాదామృద్ధాం
బు నిర్జలమ్)।

(మణ్డం దధిభవం) మ
స్తు

పీయూషో (ఽభినవం
పయః)॥ ౬౩౧॥

అశనాయా బుభుక్షౌ
క్షుత్

గ్రాసస్తు కబలః (పు
మాన్) ।

సపీతిః (స్త్రీ) తుల్యపానం
సగ్ధిః (స్త్రీ) సహభోజ
నమ్॥ ౬౩౨॥

ఉదన్యా (తు) పిపాసా
త్పత్స్వో

జగ్ధి (స్తు) భోజనమ్।
జేమనం లేప ఆహారో
నిఘసో న్యాద (ఇత్యపి)॥

సాహిత్యం తర్పణం
త్ప్తిః

ఫేలా (భుక్తసముష్ణ
తమ్)।

కామం ప్రకామం ప
ర్యాప్తం నికా మేష్టం

సగా, పాదామృద్ధాం = నాలుగవపాలునీళ్లుగలసినమజ్జ
గకును, అర్ధామృద్ధాం = సగమునీళ్లుగలసినమజ్జగకును,
నిర్జలమ్ = నీళ్లుగలియనిమజ్జగకును పేళ్లు.

మస్తు॥న॥౧-దధిభవమ్ = పెరుగువలనఁబుట్టిన,
మణ్డమ్ = పరక పేరు పెరుగుమీఁది తేట మీఁగడ
యని కొందఱు, Whey of curds.

పీయూషః॥పు॥౧- అభినవమ్ = నూతనమయిన,
పయః = చాలు, అనఁగా నీనిన యేడుదినములలోని
యాపుపాలు పేరు. జున్ను పాలు.

అశనాయా - బుభుక్షౌ - క్షుత్ ॥ ధౌ ॥ సీ॥ ౩-
ఆశలిపేళ్లు, Hunger.

గ్రాసః-కబలః॥పు॥౨-కడిచెళ్లు, A mouthful.
[యుట పేరు, Drinking together.

సపీతిః॥సీ॥-తుల్యపానమ్॥ ౨- కూడిపానముచే
సగ్ధిః[పా]జగ్ధిః॥సీ॥-సహభోజనమ్॥ న॥ ౨-పాత్తు
నఁగాని యొక బంటినిగాని కుడుచుటకు పేరు,
Eating together.

ఉదన్యా-పిపాసా-త్పత్స్వో ॥ మ॥సీ॥- త్పః॥ పు॥౪
దప్పిపేళ్లు, Thirst

జగ్ధిః॥సీ॥-భోజనమ్-జేమనమ్॥న॥-లేపః [పా] లే
హః-ఆహారః - నిఘసః [పా] నిఘాసః - న్యాదః॥
పు॥౨-భోజనముపేళ్లు, Food, Meal.

సాహిత్యమ్-తర్పణమ్॥న॥-త్ప్తిః॥ సీ॥౩- తనివి
పేళ్లు, Satiety.

ఫేలా॥ సీ॥౧-భుక్తసముష్ణ తమ్ = భోజనము
వలన విడువఁబడినది, భోజనము చేయగామిగిలిన
యెంగిలి, Orts; leavings of a meal.

కామమ్-ప్రకామమ్-పర్యాప్తమ్-నికామమ్-
ఇష్టమ్-యథేష్ఠితమ్॥ అవ్య॥ ఈ६ను యథేష్ఠమైన

యధేష్పితమ్॥ ౬౩౪॥

To the heart's content.

గోపే గోపాల గోసంఖ్య
గోధు గాభీర వల్లవాః ।

(గోమహిష్యాదికం)
పాదబన్ధనం

(ద్యౌ గవీశ్వరే)॥ గో
మాన్ గోమీ

గోకులం (తు) గోధనం
(స్యాద్గవాం వ్రజే)।

(త్రిష్వాశిత జ్వీనం
(తద్దావ్రా యత్రా౨
శితాః పురా)॥ ౬౩౬॥

Where cattle have
dwelt.

ఉత్తౌ భద్రో బలీ
వర్ష ఋషభో వృషభో
వృషః । అనడ్వాన్ సార
భేయో గౌః

(ఉత్తౌం సంహతి) రా
క్షకమ్॥ ౬౩౭॥

గవ్యాగోత్రా (గవాం)

౧(నత్పిధేన్వో) ర్వాత్స
క ధై ను కే।

దానిపేళ్లు కడమశబ్దములు తఱచుగా క్రియావిశే
ణములుగనుక॥ న॥, Sufficiently, enough

గోషః-గోపాలః-గోసంఖ్యః-గోధుక్॥హా॥- ఆభీ
రః-వల్లవః॥ పు ॥ ౬- గొల్లవానిపేళ్లు, Herdsman.

పాదబన్ధనమ్॥ ౧-గోమహిష్యాదికమ్ = ఆవులు
ఎనుములు మొదలయిన పసులపేరు, ఇచట 'యాద
వంధనం' అని పారముగలదు, Stock of cattle

గోమాన్॥తే॥-గోమీ॥న్॥పు॥ ౨, గవీశ్వరే=
ఆవులకుఁగ రయైనవానిపేళ్లు, Owner of kine.

గోకులమ్-గోధనమ్॥ న॥౨, గవామ్ = ఆవుల
యొక్క, వ్రజే=మందపేళ్లు, A cow-pen.

ఆశితజ్వీనమ్॥ త్రి॥, పురా=మున్ను, గాషః= ఆ
వులు, యత్ర=ఎచ్చట, ఆశితాః = మేపఁబడినవ్రా,
తత్=ఆచోటికిపేరు, Formerly grazed by cattle.

“త్రిష్వాశితం గవీనం తద్దావ్రాయ త్రోషితాః పు
రా” అను పారమునందు, ఆశితజ్వీనమ్॥ త్రి॥=
పూర్వమాపు లున్నస్థలముపేరు.

ఉత్తౌ॥న్॥-భద్రః-బలీవర్షః-ఋషభః-వృష
భః-వృషః-అనడ్వాన్॥ హా॥- సారభేయః-గౌః॥ ఓ॥
పు॥ ౯-ఎద్దుపేళ్లు, A bull or ox.

ఔక్షకమ్॥న॥౧, ఉత్తౌమ్= ఎద్దులయొక్క, సం
హతిః=సమూహముపేరు, A herd of oxen.

గవ్యా-గోత్రా॥నీ॥౨ - గవామ్ = ఆవులగుంపు
పేళ్లు, A herd of kine.

వాత్సకమ్॥న॥= A herd of calves. ధై నుకమ్॥
న॥=A herd of milch-cows. ఈ౨ను వరుసగా,

వత్సధేన్వోః = దూడలసమూహమునకును లేగటి
యావులసమూహమునకును పేళ్లు.

(ఉత్తా మహా) న్న
హోత్ (స్వాత్) ||
వృద్ధోత్ (స్తు) సరద్ధవః ||
(ఉత్పన్న ఉత్తా) జా
తోత్ :

(సద్యోజాతస్తు) త
ర్ణకః |

శకృత్కరి (స్తు) వత్స
(స్వాత్)

దమ్య ఎత్సతరా (స
మా) || ౬౩౯ ||

ఆర్షభ్య (ష్టాతాయో
గ్యః)

ష్టాగోపతి రిట్పరః |

(స్కన్ధప్రదేశోఽస్య)
వహః

సాస్నా(తు)గలక మృలః ||

(స్వా) న్నస్తిత(స్తు)న
స్వాత్ :

ప్రస్థివామ్యగసార్వ
గః |

(యుగాదీనాంతువ్రా
హారో) యుగ్య ప్రాస
ద్య శాకటాః || ౬౪౦ ||

(ఖన త్యనేన తద్వో
ధాఽస్యేదం) హాలికసై

మహోత్తః || పు || ౧ - మహన్ = గొప్పపై న,
ఉత్తా = ఎడ్డు, A large bull or ox [An old bull
వృద్ధోత్ = బుద్ధవః || పు || ౨ - ముదిసి నయ్యెన్
జాతోత్ || పు || ౧ - ఉత్పన్న ఉత్తా = మోయు
వయస్సుగలిగి చిక్కనికోడెపేరు, A bullock.

త్వత్ || పు || ౧ - సద్యఃజాతః = 'పునపున్విత' మా
డపేరు, A new-born calf

శకృత్కరిః ఎత్సత్ || పు || ౨ - ఏడాదిలోనిదూడ
పేరు, A calf.

దమ్య-ఎత్సతరః || పు || ౨ - మోయనుచున్ననా
ఎనుసలుచున్న నయస్సుగలిగోడెపేరు, A steel

కర్పభ్యః || పు || ౧ - ష్టాతాయోగ్యః = అబోత్తుకపై
టకు దగినకోడెపేరు, A steel fit to be set fixed.

ష్టాగోపతి - ఇట్పరః || పు || ౩ - అబోత్తుకపై
A bull at liberty

వహః || పు || ౧ - అస్య = ఈయెడ్డుయొక్క, స్కన్ధ
ప్రదేశః = మూపుపేరు, A bull's shoulder.

సాస్నా || స || - గలక మృలః || పు || ౨ - గలకమృలు,
A bull's dew-lap

నస్తితః - న స్వాత్ || పు || ౨ - చుక్కుత్రాడుగట్టిన
యెడ్డుపేరు, An ox with a rem through his nose.

ప్రస్థివాత్ || పు || - యుగ సార్వగ్యః || పు || ౨ - కా
డిమోయు నెద్దులదాపున పనుచుచుటకు గట్టిన
యెడ్డుపేరు, Young cattle in taming.

యుగ్యః - ప్రాసద్యః - శాకటః || పు || - ఈ ౩ ను,
యుగాదీనామ్ వ్రాహరః = ఎరుసగా కాడిమో
యు నెద్దునకును రెండవకాడి మోయు నెద్దు
కును బండిసిచ్చు నెద్దునకును పేళ్లు.

హాలికః - సైరికః || పు || - ఈ ౨ ను, అనన్ = ఈ
నాగేటిచేత, యః ఖనతి = ఎనుడుచున్నచున్నా

రికా!

Belonging to a plough.

1

ధూర్వాపేఁగుర్వ ధూ

రేయ ధురీశా (స్స)ధుర

నరాః॥ ౨౪ ౨॥

(ఉభా) వేకధురీశాః

ధురా వేకధురావహే॥

(స తు) చన్ద్రధురీణో

(యోభ ద్విస్సర్వ ధురా

వహాః॥ ౨౪ ౩॥

మాహేయీ సారభే

యీ గౌ రుస్రా మా

తాచ శృణ్ణిణీ॥ అర్జున్

ఘ్నాన్ రోహిణీ (నాన్)

(హృత్తిమాగోషు) నై

చిక్కి॥ ౨౪ ౪॥

(వర్ణాది భేవాన్సంజ్ఞా

స్సున్ శృణ్ణిణీ ధవలా

యః॥

ద్విహాయనీ వ్యచిహ్వా

(గౌః)

ఏకాబ్దా త్వేకహయ

నీ॥ ౨౪ ౫॥

చతురబ్దా చతుర్వాయ

కోవానికేని. తన్వోధాయః = దానిమోయునానికి

ని, చన్ద్ర ఇదమే=చ.నా.కేటినుబంధమయిన దాని

కిచిపేర్లు, A plough man, a plough-cattle.

ధూర్వహాః-ధుర్వః ధారేయః-ధురీణః-ధురన్ధురీ॥

పు॥౫-బండి నా.కేలు మొదలై నభారము వహించు

చుచిహ్వామొదలై నదానిపేర్లు, A beast of burden.

ఏకధురీణః-ఏకధురీ-ఏకధురావహాః॥పు॥౩-బండి

నా.కేలు మొదలై నభారములలో నొక్కభారము

నే మోయుదానిపేర్లు, Cattle for special burden.

సర్వధురీణః॥ పు॥ ౧-బండినా.కేలు మొదలై న

నకలభారమును వహించు వృషభము పేరు,

Cattle for any carriage.

మాహేయీ-సారభేయీ-గౌః॥ ౬॥ -ఉస్రా-

మాతా- శృణ్ణిణీ-ఆర్జునీ- అఘ్నాన్- రోహిణీ॥ నీ॥

౮-ఆచుపేర్లు, A cow

నై చిక్కి॥ నీ॥ ౧-గోషు=చన్ద్రలో, ఉత్తిమా =

ఉత్తిమమయిన యాచుపేరు, An excellent cow.

వర్ణాదిభేదాత్ = వర్ణములు ప్రమాణములు

ఆకాములు హే యలయన వానిభేదమువలన ఆ

చులకు, శభవలూకయః=శబలి (Spotted), ధవలా

(White), వామనీ(Short), వక్రశృణ్ణా (With crooked

horns), ఇవి మొదలై న, సంజ్ఞాః=పేర్లు, స్మృః=అగును.

ద్విహాయనీ-ద్వివర్ణా॥నీ॥ ౨-రెండేండ్ల వయస్సు

గల యాచుపేర్లు, A heifer two years old.

ఏకాబ్దా-ఏకహాయనీ॥నీ॥ ౧-ఏడాదివయస్సుగల

యాచుపేర్లు, —one year old.

చతురబ్దా-చతుర్వాయనీ॥నీ॥ ౨ - నాలుగేండ్ల

వయసుగల యాచుపేర్లు, —four years old.

(త్ర్యేవం) తృబ్దా త్రి
హాయణీ

వశా వన్ధ్యాఽ
వతోకా(తు) స్రవద్ధ
ర్భా(ఽధ)

సన్ధినీ || ౬౮౬ || ఆ
క్రాంతా వృషభేణాథ
వేహ ద్ధర్భోపఘాతినీ

(కాల్యా)పసర్యా(ప్ర
జనే)

ప్రప్తాహీ (బాలగర్భి
ణీ)|| ౬౮౭||

(స్యా)దచణ్ణీ తు సుకరా

బహుసూతిః పరేష్టు
కా

చిరసూతా బహ్మయణీ

ధేను(స్సాన్య) న్నవసూ
తికా|| ౬౮౮||

సుప్రతా సుఖసన్దో
హ్య

వీనోద్ధీ వీవర స్తనీ ।

దోగ్రాక్షీరా దోగ్రా

తృబ్దా-త్రిహాయణీ||సీ|| ౨-మూఁడేండ్లు వయసు
గలయావు, —three years old [barren cow.

వశా - వన్ధ్యా || సీ || ౨-గొడ్డుటావుపేళ్లు, A
అవతోకా-స్రవద్ధర్భా||సీ|| ౨-దైవికముననీచుకొని
పోయినయావు, A cow miscarrying by accident

సన్ధినీ||సీ||౧(వెదయై)వృషభేణ = ఆఁబోతుచేతి,
ఆక్రాంతా=వెంటాడఁబడిన యావు, A cow in heat
వేహత్ || ౩ ||-గర్భోపఘాతినీ|| సీ|| ౨-ఆఁబోతు
పాఁజఁగానీచుకొన్నయావుపేళ్లు, A cow miscarry-
ing from unseasonable union with the bull.

ఉపసర్యా|| సీ|| ౧-ప్రజనే=ప్రథమ గర్భమునం
దు, కల్యా=ప్రాస్తమయిన ఋతుకాలముగలిగిన
యావుపేరు, A cow fit for the bull.

ప్రప్తాహీ[సా]ప్రప్తాహీ||సీ||౧-బాలగర్భిణీ = బా
ల్యమునందే తొలిచూలుగల పడ్డపేరు, A preg-
nant heifer, a cow with calf for the first time.

అచణ్ణీ - సుకరా|| సీ|| ౨- సాధువయినయావు
పేళ్లు, A tractable cow.

బహుసూతిః-పరేష్టుకా|| సీ|| ౨-వెక్కు ఈతి
లీనినయావుపేళ్లు, A cow bearing many calves.

చిరసూతా-బహ్మయణీ|| సీ|| ౨- తిఱపియావు
పేళ్లు, A cow whose calf is full grown

ధేనుః-నవసూతికా|| సీ|| ౨-లేగటియావుపేళ్లు,
A cow recently calved.

సుప్రతా-సుఖసన్దోహ్య|| సీ|| ౨-సులభముగా
పితుకనిచ్చు నావుపేళ్లు, A cow easily milked. -

వీనోద్ధీ-వీవర స్తనీ|| సీ|| ౨-వెద్దపొదుగుగలయా
వుపేళ్లు, A cow with a large udder.

దోగ్రాక్షీరా-దోగ్రాదుఘా|| సీ || ౨- ఇద్దము

దుఘా

ధేనుష్యా (బస్థకేస్థితా)॥

౬౪౯॥

సమాంసమీనా (సా
యైవ ప్రతివత్సం ప్రసూ
యతే)।

ఊధ (స్తుక్తి బ) మాపీనం

(సమా) శివక కీలకా॥

౬౫౦॥

(నపుంసి) దామ సద్దానం

పశురజ్జ (స్తు) దామనీ।

వై శౌఖ మథ మన్థా

స మన్థానో మన్థదణ్డకే॥

కుటరో దణ్డవిష్క-

మౌభా

మన్థనీ గర్గరీ (సమే)।

ఉష్ట్రే క్రమేలక మయ

మహాజ్ఞాన

కరభ (శ్చిశుః)॥ ౬౫౧॥

(కరభాస్సుయ) శ్చౌష్ఠి

లకా (దారవై పాదబ

ద్ధనైః)।

అజా ఛాగీ

తుభ చ్చాగ బస్త

చ్ఛాగలకా అజే॥ ౬౫౩॥

మేఘోరభోరణోర్ణా

పాలుపితికెడి యావుపేళ్లు.

ధేనుష్యా॥ సీ॥ ౧- బస్థకే=కుదువలో, స్థితా =

ఉన్నయ ప్రపేరు, A cow pledged

సమాంసమీనా॥ సీ॥ ౧-యైవ=ఏయావు, ప్రతి

వత్సమ్=ప్రతినంవత్సరమును, ప్రసూయతే=ఈను

చున్నదో, సా = ఆయావుపేరు, A cow calving

every year.

[Udder.

ఊధః॥ న్ - ఆపీనమ్॥ న॥ ౧ - పొదుగుపేళ్లు,

శివకః-కీలకః॥ పు॥ ౧- పసులగట్టుగూటము

పేళ్లు, A pillar for tying cattle.

దామ॥ న్, స్ను॥-సద్దానమ్॥ న॥ ౧- తలుగుపేళ్లు,

త్రాడు, A rope or cord.

పశురజ్జః-దామనీ [పా] బస్థనీ॥ సీ॥ ౧-పసుల

గట్టుదామన, A foot-rope for cattle.

వై శౌఖః-మన్థః-మన్థానః-మన్థాః॥ న్ - మన్థద

ణ్డకే॥ పు॥ ౧-కవ్వము, A churning stick.

కుటరః [పా] కురరః-దణ్డవిష్కమ్భః॥ పు॥ ౧-

తరికంబముపేళ్లు [A churning-vessel.

మన్థనీ-గర్గరీ॥ సీ॥ ౧-పెరుగుద్రచ్చుకడవపేళ్లు,

ఉష్ట్రే-క్రమేలకః-మయః-మహాజ్ఞః॥ పు॥ ౧-

బంటుపేళ్లు, A camel [young camel.

కరభః॥ పు॥ ౧- శిశుః = బంటుపిల్లపేరు, A

శ్చౌష్ఠిలకాః॥ పు॥ ౧- దారవైః=మ్రానితోఃజే

సిన, పాదబద్ధనైః = కాళ్లబంధములతోఁ గూడిన

కరభాః=బంటుపిల్లలపేరు.

అజా-ఛాగీ॥ సీ॥ ౧-మేకపేళ్లు, A she-goat

తుభః-ఛాగః-బస్తః-ఛాగలకః-అజః॥ పు॥ ౧-

మేకపోతు పేళ్లు, A he-goat.

మేఘః - ఉరభ్రః - ఉరణః - ఉర్దాయుః-

యు మేష వృష్ణయ ఏక
కే। (ఉష్ట్రోరభాజబుద్ధే
స్యా) చాష్ట్రకౌరధకా
జకమ్॥ ౬౫౪॥

చక్రీనస్త(స్తు)బాలేయా
రాసభాగర్థభాః ఖరాః॥

వైదేహకస్సార్థవా
హోనైగమోవాణి
జోవణిక్॥౬౫౫॥ పణ్యా
జ్జప్రాహ్యపణిః క్ర
యవిక్రయిక (శ్చ సః)॥

విక్రేతా (స్యా) ద్వి
క్రయకః॥

క్రయికః క్రయిక (స్స
మా)॥ నాణిజ్యంతు వణి
జ్యా (స్యాత్)

మూల్యం వస్త్వైష్య
వక్రయః॥

నీవీ పరిపణో మూల
ధనం

లాభో (ఉధికంఫల
మ్)॥ ౬౫౬॥

పరిదానం పరివర్తనై
మేయ నిమయా (వపి)॥

(పుమా) నుపనిధి
ర్నాస్యసః

ప్రతిదానం (తదర్ప
ణమ్)॥ ౬౫౭॥

మేషః-వృష్ణః- ఏడకః॥ పు॥౭. గొట్టపేళ్లు, A ram.
బౌష్ట్రమ్॥౬౫౪॥-బౌరధకమ్॥౬౫౪॥-ఆజకమ్॥ ౬౫౪ ౩
నుపనుసగా, ఉష్ట్రోరభాజబుద్ధే=ఒంటెలయొక్కయు
గొట్టెలయొక్కయుపేరిలయొక్కయుగుంపు పేళ్లు.

చక్రీవాన్॥౬౫౪॥-బాలేయః- రాసభః- గర్థభః-
ఖరః॥పు॥౫ గాడిదపేళ్లు, An ass.

వైదేహకః- సార్థవాహః- నైగమః - వాణిజః-
వణిక్॥౬౫౫॥-పణ్యాజీవః- అపణిః- క్రయవిక్రయికః
॥పు॥౫-వర్తికునిపేళ్లు, A trader, merchant.

విక్రేతా॥ఋ॥-విక్రయికః॥ పు॥౭. అమ్మెడువా
నిపేళ్లు, A vender, seller. [A buyer.

క్రయికః-క్రయికః॥ పు॥ ౭. కొనువానిపేళ్లు,
వాణిజ్యమ్॥౬౫౫॥-వణిజ్యా॥ నీ॥-౭. వర్తకముపే
ళ్లు, బేరము, Traffic

మూల్యమ్॥ ౬౫౫॥ - వస్త్వైష్య-అవక్రయః॥పు॥౩-వెల
పేళ్లు, Price; value

నీవీ॥నీ॥-పరిపణః॥పు॥-మూలధనమ్॥ ౬౫౬ ౩. మొ
దలిసొమ్ముపేళ్లు, Capital, principal

లాభః॥పు॥౧-అధికమ్= అధికమయిన, ఫలమ్=
ఫలముపేరు, బేరమాడగామిగిలినసొమ్ము, Profit.

పరిదానమ్॥౬౫౬॥-పరివర్తనై-మేయః-నిమయః॥
పు॥౪-ఒకసరకిచ్చి మఱియొకసరకు మార్చుకొనుట
పేళ్లు, Barter, exchange.

ఉపనిధిః-న్యాస్యః॥ పు॥ ౭. దాచఁబెట్టుటపేళ్లు,
A deposit.

ప్రతిదానమ్॥ ౬౫౭॥-తదర్పణమ్= ఆదాచఁబెట్టి
న వస్తువును తిరుగనిచ్చుట, Return of deposit.

(క్రయే ప్రసారితం) క్రయ్యమ్ క్రేయం (క్రేతవ్యమాత్రకే) । విక్రేయం పణితవ్యం(చ) పణ్యం (క్రయ్యాదయస్త్రిమ్)॥ ౬౫౯॥

(క్రీజే) సత్యాపనం సత్యంకార సత్యాకృతిః (స్త్రియామ్)।

వివణో విక్రయ (సంఖ్యాసంఖ్యేయో హ్యదశ త్రిమ్)॥ ౬౬౦॥

(వింశత్యాద్యా సంధైక త్వే సర్వా సంఖ్యేయసంఖ్యయోః) ।

(సంఖ్యాధే ద్విబహు త్వేస్తః)

క్రయ్యమ్॥౧-క్రయే = కొనుటకు, ప్రసారితమ్ = పచరింపఁబడినవస్తువువేరు, మళ్ళిగాలోబెట్టి నది, Exposed for sale క్రేయమ్॥ ౧-క్రేతవ్యమాత్రకే = కొనుటకుఁ బచరింపఁబడనికొనఁదగిన వస్తుమాత్రమునకువేరు, Purchasable. విక్రేయమ్- పణితవ్యమ్- పణ్యమ్॥ 3 - అమ్మదగిన వస్తువు పేళ్లు, Saleable క్రయ్యాదయః= క్రయ్యశబ్దము మొదలుగాఁగలయెదును॥త్రి॥

సత్యాపనమ్॥న॥ సత్యంకారః॥ పు॥ సత్యాకృతిః॥ సీ॥ 3-ఒకవస్తువునమ్మెదననిగాని కొనెదననిగాని సత్యముగా వెళ్లనాడుటపేళ్లు, సంచకరము, Ratification of a bargain.

వివణః-విక్రయః॥పు॥౨-అమ్ముటపేళ్లు, Sale. సంఖ్యాః=ఏకశబ్దము మొదలయినసంఖ్యావాచకశబ్దములు, ఆదశ= అష్టాదశశబ్దమువఱకు, సంఖ్యేయే=తెక్కవెట్టఁదగిన వస్తువులయందు వర్తించును. అవియన్నియ॥త్రి॥ ఉదాహరణము, ఏకః పురుషః- ఏకాస్త్రీ- ఏకంకులమ్-అష్టాదశపురుషాః- అష్టాదశ స్త్రీయః - అష్టాదశకులాని, మొదలైనవి.

వింశత్యాద్యాః = ఏకోనవింశతిశబ్దము మొదలయిన, సర్వాః = తెక్కినసంఖ్యావాచకశబ్దములన్నియు, సంఖ్యేయసంఖ్యయోః=తెక్కవెట్టఁదగినవస్తువునందును తెక్కయందునువర్తించును, సదా= ఎల్లప్పుడును, ఏకత్వే= ఏకవచనాంతములై యుండును. ఉదాహరణము, వింశతిర్గావః-౧౦ వాంవింశతిః.

ఆ వింశత్యాదులు, సంఖ్యాధే సతి=మఱియొక సంఖ్యానాచకార్థము లగుచుండఁగా, ద్విబహుత్వే = ద్వివచనము బహువచనములందు నగుచుండ. గవాం ద్వేవింశతీ- గవాం తిస్త్రా వింశతియి.

(తాను చానవతేఃస్త్రి
యః) ౬౬౧॥

(పక్షేశ్వతసహస్రా
దిక్రమా ద్దశగుణోత్త
రమ్)॥

యాతపంద్రవయం పా
య్య (మితిమానార్థక
త్రయమ్)॥ ౬౬౨॥

Measure.

మానం తులాజులిప్ర
స్థైః

(గుజ్జాః పంచా)౬౬౩
మాషకః॥

(తేహోడశా)క్షః కర్ష
(౭స్త్రీ)
పలం (కర్ష చతుష్టయ
మ్)॥ ౬౬౩

సువర్ణ బిస్తా (హే

తాను = ఆవింశత్యాదులయందు, ఆ నవతేః =
నవతిశబ్దపర్యంతము, అనఁగా వింశతిత్రింశచ్చ
త్వారింశత్పంచాశత్షష్టినస్తత్త్యశీతి నవతిశబ్దములు,
స్త్రీయః = స్త్రీలింగములగును. వింశత్యాపురుషైః,
వింశత్యాస్త్రీభిః, వింశత్యాకులైః-అని॥౬॥

పంక్షేః = పదిమొదలుకొని పరార్థమువఱకు, దశ
గుణోత్తరమ్ = పదింటి గుణించినలెక్కలు, క్ర
మాత్ = వరుసగా, శతసహస్రాది = శతము సహస్ర
ము మొదలైన సంఖ్యలొను పదిపదులు శతము-
పదిశతములు సహస్రమని యిట్లుఁబోంచునది.

యాతపమ్-ద్రవయమ్-సాయ్యమ్॥న ॥ ఈ 3
ను, మానార్థకమ్ = మానశబ్దార్థముగలది. మాన
మనఁగా తూచుటకును, కొలుచుటకును సాధనము
లైన తులాజులిప్రస్థాదులకు సామాన్యనామము.
మానమ్ = ఆమానము, తులాజులిప్రస్థైః = త్రాసు

చేతను, అంగులము మొదలయినవానిచేతను, తూ
ము మొదలయినవానిచేతను మూఁడువిధములు
గానుండును. దానికి క్రమముగా, ఉన్తానము (by
weight), ప్రమాణము (measure of length),
పరిమాణము (measure of capacity), అనిపేళ్లు.

ఆద్యమాషకః॥ పు॥ ౧- (వెండిగాక తక్కిన)
గుజ్జాఃపంచా = ఐదుగురిగింజలయెత్తుగల బంగారము
మొదలయిన దానిపేరు, Equal in weight to
five seeds of abrus precatorius.

అక్షః॥పు॥-కర్ష॥ష్ట॥ ౨-హోడశ = పదాతైన,
తేః = ఆయాద్యమాషకము ఎత్తుగలదానిపేళ్లు.

పలమ్॥ న॥౧-కర్ష చతుష్టయమ్ = నాలుగుకర్ష
ములయెత్తుగలదానిపేరు.

సువర్ణః-బిస్తా[పా]విస్తా ॥ పు॥ ౨-హేమ్నః =

మోక్షము)

కురుబిస్త (స్తతత్వలే)।

తులా (స్త్రీయాం ప
లశతం)

భార (స్వాద్యంతి
స్తూలాః) ౬౬౮

అచితో (దశభారా
స్సయః)

(శాకటాభార) అచితః।

కార్వాపణః కార్విక
(స్వాస్యత్)

(కార్వికేతామ్రకే)పణః।

(అస్త్రీయా) మాధ

క ద్రోణో ఖారీ వా

హో నికుచ్చకః। కుడ

వస ప్రస్థ (ఇత్యాద్యాః

పరిమాణార్థకాః పృథ

క్)॥ ౬౬౯

(భాగ స్తురీయ) పా

ద (స్వాస్యత్)

అంశభాగో(తు) వణ్ణకః।

ద్రవ్యం విత్తం స్వాప

తేయం రిక్త మృక్తం ధ

నం వసు॥ ౬౭౦ హిర

ణ్యం ద్రవిణం ద్యుమ్న

బంగారముయొక్క, అక్షే = అక్ష మెత్తు పేళ్లు. [రుపేరు.

కురుబిస్తః॥ పు॥ ౧-తత్వలే = ఆపలమెత్తు బంగా

తులా॥ సీ॥ ౧-పలశతమ్ = నూలుపలాలయెత్తు

గలదానిపేరు.

భారః[ప్ర]భరః॥ పు॥ ౧, వింశతీఃతులాః = ఇరువది

తులములయెత్తుగల దానిపేరు

అచితః॥ పు॥ [ప్ర]॥ న॥ ౧-దశభారాః = పదిభారువుల

పేరు. [భారః = బరువుపేరు, A cartload.

అచితః॥ పు॥ ౧-శాకటః = బండిచేత మోయఁదగిన,

కార్వాపణః-కార్వికః॥ పు॥ ౨-(రెండుగురిగింజల

యెత్తువెండి యొక మాషకము, పదానుమాషక

ములొక కర్షము, అట్టి) కర్ష మెత్తు వెండిచే జేయంబడి

న టంకముద్రపేళ్లు. [రాగిముద్రపేరు.

పణః॥ పు॥ ౧-కార్వికే = కర్ష మెత్తుగల, తామ్రకే =

ఆఢకః॥ పు॥ ౧ = తూము. ద్రోణః॥ పు॥ ౧ =

నలుతుము. ఖారీ॥ సీ॥ ౧ = పుట్టి. వాహః॥ పు॥ ౧ =

ఇరువదిపుట్లు. నికుచ్చకః॥ పు॥ ౧ = సోల. కుడవః॥

పు॥ ౧ = మానిక ప్రస్థః॥ పు॥ ౧ = కుంచము, ఇత్యా

ద్యాః = ఇవి మొదలై నవియు, అదిపదముచేత మాన

ప్రవర్తికాదులును, పృథక్ = వేర్వేరుగా, పరిమా

ణార్థకాః = పరిమాణవాచకములు. ఈయాధికా

దు లాయాదేశములకుఁదగినట్లు సంజ్ఞలు గలిగినవి.

పాదః॥ పు॥ ౧-తురీయః = (ఒక దానియందు) నా

లవ, భాగః = భాగముపేరు, A quartet.

అంశః-భాగః-వణ్ణకః॥ పు॥ ౩ పాలిపేళ్లు, part, share.

ద్రవ్యమ్-విత్తమ్-స్వాపతేయమ్ - రిక్తమ్-ము

క్తమ్-ధనమ్-ఎను-హిరణ్యమ్-ద్రవిణమ్-ద్యుమ్నమ్॥

న॥-అర్థః-రాః॥ ఐ॥-విభవః॥ పు॥ ౧౩ - ధనము పేళ్లు,

Wealth; substance.

మర్ధై విభవా (అపి) |
(స్యా) త్కోశ (శ్చ)
హిరణ్యం (చ హేమరూ
ప్యే కృతాకృతే) ||

౬౬౮ ||

(తాభ్యాం య దన్య
త్త) త్కుప్యం

రూప్యం (తద్వయ
మాహతమ్) |

గారుత్తతం మరకత
మశ్శగర్భో హరిన్తణి ||
శోణరత్నం లోహిత

కః పద్మరాగో (౭౪)

మాక్తికమ్ | ముక్తా (౭
౪) విద్రుమః (పుంసి) ప్ర
వాలం (పున్నపుంసకమ్) ||

రత్నం మణిర్ద్వయో
రశ్శజాతౌ ముక్తాదికే
౭౫చ) |

స్వర్ణం సువర్ణం కనకం
హిరణ్యం హేమ హాట
కమ్ | తపనీయం శాతకు
మృగం గాఢేయం భర్త క
ర్బరమ్ | చామికరం
జాతరూపం మహారజత
కాశ్చనే రుక్తం కార్త

కోశః [స్యా] కోషః || పు || హిరణ్యమ్ || న || ౨ - కృ
తాకృతే = కరగినదియు సాముగాజేయఁడినదియు
నగు కృతమును, గనియందుఁబుట్టినపొడియగు అకృ
తమునగు, హేమరూప్యే = బంగారునకును వెండి
కిని, Wrought of unwrought gold of silver

కుప్యమ్ || న || ౧ - తాభ్యామ్ = ఆ వెండిబంగారము
లకంటె, యత్ అన్యత్ = ఇతరమయినరాగికంచు
మొదలయిన లోహముపేరు, Base metals.

రూప్యమ్ || న || ౧ - ఆహతమ్ = ముద్రవేయఁబడిన, త
ద్వయమ్ = ఆ వెండిబంగారములు, Stamped coin.

గారుత్తతమ్ - మరకతమ్ || న || - అశ్శగర్భః హ
రిన్తణి || పు || ౪ - పచ్చలపేళ్లు, An emerald.

శోణరత్నమ్ || న || - లోహితకః పద్మరాగః || పు || ౩ -
కేంపులపేళ్లు, A ruby. ప్రేళ్లు, A pearl.

మాక్తికమ్ || న || - ముక్తా || నీ || ౨ - ముత్తైము
విద్రుమః || పు || - ప్రవాలమ్ || ప్న || ౨ - పగడము,
Coral.

రత్నమ్ || న || - మణిః || ప్స || - ఈ ౨ను, అశ్శజాతౌ =
శిలాజాతులయిన మరకతాదులకును, ముక్తాది
కే ౭౫చ = ముత్యమునకు పగడమునకును సామాన్య
ముగాపేళ్లు, A gem; a precious stone.

స్వర్ణమ్ - సువర్ణమ్ - కనకమ్ - హిరణ్యమ్ - హేమ ||
న్ || - హాటకమ్ - తపనీయమ్ - శాతకుమ్ - గాఢే
యమ్ - భర్త || న || - కర్బరమ్ - చామికరమ్ - జాతరూ
పమ్ - మహారజతమ్ - కాశ్చనమ్ - రుక్తమ్ - కార్త
స్వరమ్ - జామ్బూనదమ్ || న || - అప్తాపదః || ప్న || ౧౯ -
బంగారుపేళ్లు, Gold.

స్వరం జామ్బూనద మ
ప్రాపదో (౨.స్త్రీయాం)

(అలఙ్కార సువర్ణం
య) చ్ఛ్వాసకమి (త్య
దః) ౬౨౩॥

దుర్వర్ణం రజతం రూ
ప్యం ఖర్జురం శ్వేత
(మిత్యపి)।

రీతిః (స్త్రీయా) మా
రకూటో (స.స్త్రీయా)

(మధ) తామ్రకమ్॥ శు
ల్బం మ్లేచ్ఛముఖం ద్వ్య
ప్త వరిష్టోదుమ్బరాణిచ॥

లోహో (౨.స్త్రీ) శ
స్త్రకం తీక్షణం పిణ్డం కా
లాయసాయసీ ౬౨౪॥

అశ్మసారో (౨.ధ)

మణ్డూరం సింహాణ
(మపి తన్వలే)।

(నర్వంచ తైజసం)
లోహం

Any thing metallic.

(వికార స్త్వయసః)
కుశీ ౬౨౬॥

౪ టౌరః కాచో (౨.ధ)

చపలో రస స్ఫూత
(శ్చ) పారదే।

గవలం (మాహిషం)

శృజ్జీకనకమ్॥ ౬౧. ఇతి౬దః = ఈశబ్దము, అల
ఙ్కారసువర్ణమ్ = సామ్మగాఢేసిన బంగారముపే
రు శృంగీ యనిప్రత్యేకనామమును. Gold for
ornaments

దుర్వర్ణమ్-రజతమ్-రూప్యమ్- ఖర్జురమ్ [పా]
ఖర్జురమ్-శ్వేతమ్॥ ౫. వెండిపేళ్లు, Silver.

రీతిః[పా]రీతీసీ॥-ఆరకూటః॥ ప్ష॥ ౨ - ఇత్తడి
పేళ్లు, Brass

తామ్రకమ్ - శుల్బమ్ - మ్లేచ్ఛముఖమ్-ద్వ్య
ప్తమ్-వరిష్టమ్-ఉదుమ్బరమ్ [ప] బొదుమ్మరమ్॥ ౫
౬-రాగిపేళ్లు, Copper.

లోహః॥ ప్ష॥ -శస్త్రకమ్- తీక్షణమ్- పిణ్డమ్-కా
లాయసమ్[పా]కృష్ణాయసమ్- అయః॥ స॥ - అశ్మ
సారః॥ పు॥ ౭-ఇనుముపేళ్లు, Iron.

మణ్డూరమ్-సింహాణమ్ - [పా] శిష్ణాణమ్॥ ౫
౨-ఆయినుపచిట్టెము పేళ్లు, Rust of iron,

లోహమ్॥ ౫౧ - తైజసమ్ = తేజోయుక్తముల
యిన, నర్వమ్ = సువర్ణరజత తామ్ర రీతి కాంస్య
త్రపు సీన ధీవరము లనునెనిమిదికిని పేరు

కుశీ॥ సీ॥ ౧-అయసః వికారః = ఇనుమునఁజేసిన
వానికి నన్నిటికిని పేరు, కఙ్కుకే పేరని కొందఱు.
Bar iron, wrought iron.

టౌరః-కాచః॥ పు॥ ౨ గాఙ్ఙపేళ్లు, Glass.

చపలః-రసః-స్ఫూతః - పారదః [ప] పారతః॥
పు॥ ౪. పాదరసముపేళ్లు, Quicksilver

గవలమ్॥ ౫౧-మాహిషమ్ = ఎనుముసంబంధ

శృంగ)

మధ్యం గిరిజా మ
లే॥ Talc, mica.

స్తోతోజ్జనం (తు) సా
వీరం కాపోతాజ్జన యా
మునే॥

తుత్థాజ్జనం శిఖిగ్రీ
వం వితున్నక మయూర
కే॥౬౭॥ కర్పరీ దార్వి
కా క్వాధోద్భవం తు
త్థం రసాజ్జనమ్ । రసగ
ర్భం తార్క్ష్యశైలం

గన్ధాశ్చని(తు) గన్ధకః॥
౬౭॥ సాగన్ధిక(శ్చ)
చక్షుష్యా కులాల్యా
(తు) కులత్థికా

రీతిపుష్పం పుష్పకేతు
పాష్పకం కుసుమాజ్జన
మ్॥ ౬౮॥

పిష్టరం పీతనం తాల
మాలం(చ)హరితాలకే॥

గైరేయ మర్థ్యం గిరి
జమశ్చ జం చ శిలాజతు॥

బోల గన్ధరస ప్రాణ
పిష్ట గోప రసా(స్సమాః)

మయిన, శృజమ్=కోమ్మపేరు, Buffalo's horn.

అభ్యకమ్-గిరిజమ్-అమలమ్॥ న॥ ౩-అభ్యకము
పేళ్లు “గిరిజామలమ్” అని యొక పేరనికొందఱు.

స్తోతోజ్జనమ్-సావీరమ్-కాపోతాజ్జనమ్ - యా
మునమ్॥న॥౪-సావీరాంజనము పేళ్లు, Antimony.

తుత్థాజ్జనమ్ - శిఖిగ్రీవమ్ - వితున్నకమ్ - మ
యూరకమ్- కర్పరీ ॥ నీ ॥ ౫-తుత్థాంజనము - మై
లుతు త్తము, Blue Vitriol దార్వికా॥నీ॥-క్వాధో
ద్భవమ్-తుత్థమ్-రసాజ్జనమ్ - రసగర్భమ్ - తార్క్ష్య
శైలమ్॥ న॥ ౬- రసాంజనము, Collyrium. ఇచట
తుత్థాంజనము మొదలు- ౪ - మైలుతు త్తమునకు
ను, కర్పరీదార్వికాశబ్దములు ౨ - వంటవలనఁబు
ట్టినమైలుతు త్తమునకును, రసాంజనము మొదలు
౪-ను రసాంజనమునకును పేళ్లు నికొందఱు.

గన్ధాశ్చ॥ నీ ॥ - గన్ధకః [పా] గన్ధికః - సాగ
న్ధికః॥పు॥ ౩-గంధకము పేళ్లు, Sulphur.

చక్షుష్యా- కులాలీ - కులత్థికా॥ నీ॥ ౩ - కుళు
త్థాంజనము పేళ్లు

రీతిపుష్పమ్॥ న ॥ - పుష్పకేతు॥ న ॥ - పాష్ప
కమ్[పా]పుష్పకమ్ - కుసుమాజ్జనమ్॥ న॥ ౩-కుసు
మాంజనము పేళ్లు, Calx of brass.

పిష్టరమ్- పీతనమ్ - తాలమ్ - ఆలమ్ - హరితా
లకమ్॥న॥౫-హరిదళము, Yellow orpiment,

గైరేయమ్ - అర్థ్యమ్ - గిరిజమ్ - అశ్శజమ్-
శిలాజతు॥న॥౫-సిలాజత్తు, Red chalk; Bitumen.

బోలః - గన్ధరసః - ప్రాణః - పిష్టః - గోపః
[పా] గోపః-రసః [పా] శశః॥ పు॥ ౬ - బోళము
పేళ్లు. గోపరసమనియొక పేరుగాకొందఱు. Myrrh.

శిష్టిగోఽభిక్తః పేనః

శిష్టిః [క] సిష్టిః - అభిక్తః - పేనః || పులి
ముగ్రపును... పేన్లు, Cuttle fish.

సిద్ధూరం నాగసంభవమ్ ||
వమ్ || ౬౮-౨ ||

సిద్ధూరమ్-నాగసంభవమ్ || న || ౨-సింహూరిమా
పేన్లు, Minium, or red lead

నాగ సీసం యోగేష్ట
వస్రాణి

నాగమ్-సీసకమ్-యోగేష్టమ్-వప్రమ్ || న || ౪-సీస
ముపేన్లు, Lead.

త్రిపు పిచ్చటమ్ రజ్జ
వజ్జేఽ

త్రిపు-పిచ్చటమ్-రజ్జమ్-వజ్జమ్ || న || ౪ - తగరము
పేన్లు, Tin [పేన్లు, Cotton.

(వృధ) పిచు స్తూలోఽ
ధ కమలో త్తరమ్ || (స్యా

పిచుః-తూలః [వ] పిచుతూలః || పు || ౨-దూది
కమలో త్తరమ్-కుసుమమ్-పిషిశిమ్ - మ

త్) కుసుమ్భం వహ్నిశి
ఖం మహారజన (మిత్యపి)

హారజనమ్ || న || ౪-కుసుమపువ్వుపేన్లు, Safflower;
Caithamus.

మేషకమ్బుల ఊర్ణాయు

మేషకమ్బులః-ఊర్ణాయః || పు || ౨-గొట్టెవెండ్లు
కలచేత నేసినకంఠిపేన్లు, A woollen blanket.

శశోర్ణం శశలోమ
ని || ౬౮-౪ ||

శశోర్ణమ్-శశలోమ || న || ౨-కుందేటివెండ్లుకల
పేన్లు, Hair's or rabbit's hair.

మధు ఔద్రం మా
క్షికాది

మధు-ఔద్రమ్ మాక్షిః || న || - ఈః న,
మాక్షికాది=మాక్షికి, భావం, పాత్తికిములను

మధూచ్ఛిప్తం (తు) సిక్
కమ్ ||

మధూచ్ఛిప్తమ్-సిక్కమ్ || న || ౨-మైనముపేన్లు,
Wax

మనశ్శిలా మనోగు
ప్తా మనోహ్వ నాగజి

మనశ్శిలా - మనోగుప్తా - మనోహ్వ - నాగజి
ప్తిహ్వకా|| సీ || ౪-మణిశిలపేన్లు, Red arsenic నై పాలీ.

హ్వకా || ౬౮-౫ || నై పా
లీ కునటీ గోలా

కునటీ-గోలా || సీ || ౩-నేపాళ దేశమునందుఁ బుట్టిన
మణిశిలపేన్లు, మనశ్శిలాదులు, ౭- మణిశిలపేన్లు.

యవతౌరో యవగ్ర
జః | పాశోఽ(౭ధ)

యవతౌరః - యవగ్రజః-పాశ్యః || పు || ౩ - య
వతౌరముపేన్లు, Nitre, Saltpetre.

సర్జికా తౌరః కాపా
త స్సఖివర్చకః || సావ

సర్జికా తౌరః-కాపాతః-సుఖవర్చకః || పు || - సా
వర్చలమ్-రుచకిమ్ || న || ౫-సజ్జాకారముపేన్లు.

ర్చలం (స్యాద్) రుచకం
త్వక్ ఊరీ వంశరోచ
నా |

శిగుజం శ్వేతమరిచం
మోరటం (మూలమై
క్షవమ్) || ౬౮౭ ||

గ్రన్థికం పిప్పలీమూలం
చటికాశిర (ఇత్యపి) |

గోలోమీ భూతకేశో
(నా)

పత్రాజం రక్తచన్ద
నమ్ || ౬౮౮ ||

త్రికటు త్యూషణం
వ్యావం

త్రిఫలా (తు) ఫలత్రి
కమ్ ||

ఇతివై శ్యవర్గః.

శూద్రా శ్చావరవర్ణా
(శ్చ) వృషలా(శ్చ) జఘ
న్యజాః || ౬౮౯ ||

(ఆచణ్డాలాత్తు) సంకీర్ణా
(అమృష్కరణాదయః) |

(శూద్రావిశోస్తు) క
రణో

అమృష్టో (వై శ్యాద్విజ

Alkali; Natron.

త్వక్ ఊరీ || సీ || - చంశరోచనా || సీ || . ౨ - తవక్షీరి
పేళ్లు, Manua of bamboos. [లపేళ్లు

శిగుజమ్ - శ్వేతమరిచమ్ || స || ౨ - మునగవిత్తు
మోరటమ్ || స || ౧ - చెఱకుపేళ్లు పేరు, Root
of sugarcane.

గ్రన్థిక్ - పిప్పలీమూలమ్ - చటికాశిరః || స ||
స || [స] చటికా || సీ || - నిరః [పా] నిరః || పు || ౩ - పిప్పలీ
మూలము పేళ్లు, Root of long pepper.

గోలోమీ || సీ || - భూతకేశః || పు || ౨ - జటామాం
సి పేళ్లు. భూతకేశమనుత్యూషణము పేళ్లని కొందఱు,
Root of sweet flag.

పత్రాజమ్ - రక్తచన్దనమ్ || స || ౨ - ఎఱ్ఱనిచంద
నము పేళ్లు, Red-wood.

త్రికటు-త్యూషణమ్ [పా] త్ర్యూషణమ్ - వ్యా
వమ్ || స || ౩ - సాంటి పిప్పిలి మిరియాలకూటమి పేళ్లు.

త్రిఫలా || సీ || - ఫలత్రిక్ || స || ౨ - కరక తాడిఉసిరి
కలనెడి మూఁటికూటమి, Three myriobalans.

వై శ్యులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

శూద్రః-అవరవర్ణః-వృషలః - జఘన్యజః || పు ||
౪ - శూద్రులపేళ్లు, Men of the fourth tribe.

సంకీర్ణాః || ౧ - చండాళశబ్దపర్యంతము ముందు
చెప్పఁగల అంబవృక్కరణాదిజాతులు సంకరజాతు
లనంబడుదురు, Men of mixed origin.

కరణః || పు || ౧ - శూద్రస్త్రీకిని వై శ్యునికినిఁ
బుట్టి లేఖనవృత్తిగలవానిపేరు, A scribe.

అమృష్టః || పు || ౧ - వై శ్యస్త్రీకిని బ్రాహ్మణుని

స్తనోః॥ ౬౯౦॥

(శూద్రా ఊత్రియ
యోగ్యుగ్రో

మాగధః (ఊత్రియా
విశోః) ।

నూహిష్యో (ఆర్యా
ఊత్రియయోః)

ఊత్తా (ఆర్యాశూద్ర
యోస్సత్తః)॥ ౬౯౧॥

(బ్రాహ్మణ్యాం ఊత్రి
యాత్సూతః

(తస్యాం) వై దేహకో
(విశః) ।

రథకార (స్తు)మాహి
ప్యాత్కరణ్యాం యస్య
సమ్భవః)॥ ౬౯౨॥

(స్యా) చ్చుడ్డాల (స్తు జ
నితో బ్రాహ్మణ్యాం వృష
లేన యః) ।

కారు శిల్పీ

(సంహతై సైర్ద్వి
యో) శ్శ్రేణిః (సృజాతి
భిః) । ౬౯౩॥

కిని పుట్టి చికిత్సావృత్తిగలవానిపేరు.

ఉగ్రః॥పు॥ ౧-శూద్రస్త్రీకిని ఊత్రియునికిని
పుట్టి శస్త్రవృత్తిగలవానిపేరు.

మాగధః॥పు॥ ౧ - ఊత్రియస్త్రీకిని వైశ్యుని
కిని పుట్టి స్తుతిసారవృత్తిగలవానిపేరు.

నూహిష్యః॥పు॥ ౧ - వైశ్యస్త్రీకిని ఊత్రియు
నికిని పుట్టి జ్యోతిషశకునస్వరశాస్త్రములు జీవికగా
గల వానిపేరు.

ఊత్తా॥ఋ, పు॥౧ - ఊత్రియస్త్రీకిని శూద్రు
నికిని పుట్టి వేటవృత్తిగలవానిపేరు. ఆర్యాశబ్ద
ము ఊత్రియస్త్రీవాచకము.

సూతః ॥ పు ॥ ౧ - బ్రాహ్మణస్త్రీయందు ఊ
త్రియునివలనఁ బుట్టి సారథ్యాదివృత్తిగల వాని
పేరు, A charioteer.

వై దేహకః ॥ పు ॥ ౧ - బ్రాహ్మణస్త్రీయందు
వైశ్యునివలనఁ బుట్టినవానిపేరు వైశ్యస్త్రీకినిశూ
ద్రునికిని పుట్టినవానిపేరుని కొండఋ

రథకారుః ॥ పు ॥ ౧-కరణ్యామ్=కరణస్త్రీయం
దు, మాహిప్యాత్ = మాహిష్యపురుషునివలన,
యస్య=ఎవనికి, సంభవః = పుట్టుకకలదోవానిపేరు.

చుడ్డాలః[పా]చాడ్డాలః ॥పు॥ ౧-బ్రాహ్మణ్యామ్=
బ్రాహ్మణస్త్రీయందు, వృషలేన = శూద్రునిచేత,
యః జనితః=పుట్టింపఁబడినవానిపేరు.

కారుః - శిల్పీ ॥ న్॥పు॥ ౨ - కంసాలవానికిని,
సాలెవానికిని, మంగలవానికిని, చాకలవానికిని,
ముచ్చివానికినిపేళ్లు, An artisan.

శ్రేణిః॥పు॥ ౧ - సజాతీయులయిన శిల్పులసం
ఘముపేరు, A guild or company of artisans.

కులిక (స్నాయత్) కులశ్రేష్ఠీ

కులికః [పా] కులకః-కులశ్రేష్ఠీ || ౧ || పు || ౨ - శిల్పికులములోఁ బ్రధానమైన వానిపేళ్లు, The chief of a guild An artist of high birth.

మాలాకార(స్తు)మాలికః ।

మాలాకారః-మాలికః || పు || ౨ - పువ్వులుగట్టి యమ్మువానిపేళ్లు, A florist.

కుమ్భకారః కులాల (స్నాయత్)

కుమ్భకారః-కులాలః || పు || ౨ - కుమ్మరవాని పేళ్లు, A potter

పలగణ్డ(స్తు) లేపకః || ౬౯౮ ||

పలగణ్డః-లేపకః || పు || ౨ - సున్నపుగారచేయు వాఁడు, A bricklayer or plasterer. [A weaver

తస్తువాయః కువింద (స్నాయత్) తున్నవాయ (స్తు) సాచికః ।

తస్తువాయః-కువిందః || పు || ౨ - సాలెవానిపేళ్లు, తున్నవాయః - సాచికః || పు || ౨ - చిప్పేవాని పేళ్లు, కుట్రపువాఁడు, A tailor

రజ్జాజీవ శ్చిత్రకరః

రజ్జాజీవః-చిత్రకరః || పు || ౨ - చిత్రరుపువ్రాయు వానిపేళ్లు, A painter

శస్త్రమార్జ్యో అసిధా వకః || ౬౯౯ ||

శస్త్రమార్జ్యః-అసిధావకః || పు || ౨ - ఆయుధము లుచికిలిచేయువాఁడు, An armourer A furbisher.

పాదూకృత్ చర్మకార (స్నాయత్)

పాదూకృత్-చర్మకారః || పు || ౨ - గొడగరవా నిపేళ్లు, పాదరత్నలుకుట్టువాఁడు, A shoe-maker.

వ్రాకారో లోహ కారకః ।

వ్రాకారః-లోహకారకః || పు || ౨ - కరమలవా నిపేళ్లు. గనిలోనినుముదెచ్చి శుద్ధలోహమునేయు కోసలాదిదేశ ప్రసిద్ధలోహకారజాతి పేళ్లనియు.

An iron-smith.

నాడిన్ధమ స్వర్ణకారః కలాదో రుక్తకారకే ||

నాడిన్ధమః - స్వర్ణకారః - కలాదః - రుక్తకా రకః || పు || ౨ - అగసాలవానిపేళ్లు, A goldsmith.

(స్నా) చాఘ్ణీకః కా మ్బవికః

శాఘ్ణీకః-కామ్బవికః || పు || ౨ - శంఖముచేతకడి యాలుమొదలై నవిచేసియమ్మువానిపేళ్లు, A shell-cutter.

శౌల్బిక తామ్రకుట్టకః ।

శౌల్బికః-తామ్రకుట్టకః || పు || ౨ - రాగిపనిచే యువానిపేళ్లు, A copper-smith.

తక్షా(తు)వర్ధకి స్వప్ట

తక్షా || ౧ || -వర్ధకి-తప్త || ఋ || - రథకారః - కా

రథకారశ్చకాపతట్ ||
(గ్రామాధీనో) గ్రామ
తక్షః

కౌటతక్షో (అనధీన
కః) |

క్షురీ ముష్టి దివా కీర్తి
నాపితాస్తావసాయిసః ||
నిర్ణేజక (స్నాన్య) ద్రజకః

శౌణ్డికో మణ్డహరకః |
A vintner.

జాబాల (స్నాన్య) దజా
జీవీ

దేవాజీవ (స్తు) దేవలః ||
౨౯ ||

(స్నాన్య) న్యాయా శామ్పరీ

మాయాకార (స్తు) ప్రా
తిహరికః |

శైలాలిన (స్తు) శైలూ
పా జాయాజీవాః కృ
శాశ్వినః || ౨౦ || భరతా
(ఇత్యపి) సటాః

చారణా (స్తు) కుశీలవాః |

పతట్ || మ్ || పు || ౫ - వడ్లవానిపేళ్లు, A carpenter.

గ్రామతక్షః || పు || ౧ - గ్రామాధీనః = గ్రామ
మునకు నధీనుడయిన కాణాచివడ్లవానిపేరు, A
carpenter working for the village.

కౌటతక్షః || పు || ౧ - అనధీనకః = ఒకరికనధీనుడు
గాక కూలికి పనిచేయు వడ్లవానిపేళ్లు, An in-
dependent carpenter.

క్షురీ || న్ || - ముష్టి || న్ || - దివా కీర్తిః - నాపితః - అస్తా
వసాయా || న్ || పు || ౫ - మంగలవానిపేళ్లు, A barber.

నిర్ణేజకః - రజకః || పు || ౨ - చాకలవానిపేళ్లు,
Washerman.

శౌణ్డికః - మణ్డహరకః || పు || ౨ - కల్లమ్మువానిపేళ్లు,
A distiller and seller of spirituous liquors.

జాబాలః - అజాజీవీ || న్ || [ప్రా] అజాజీవః || పు ||
౨ - మేకలనుగాచువానిపేళ్లు, A goatherd.

దేవాజీవః [ప్రా] దేవాజీవీ || న్ || - దేవలః || పు ||
౨ - కూలికి దేవరను బూజించువానిపేళ్లు.

మాయా - శామ్పరీ || నీ || ౨ - ఇంద్రజాలము
మొదలయిన మాయపేళ్లు, Jugglery.

మాయాకారః - [మాయావీ - మాయా] - ప్రా
తిహరికః [ప్రా] ప్రతిహరికః [ప్ర] ప్రతిహరికః || పు ||
౨ - మాయచేయువానిపేళ్లు, A Juggler.

శైలాలీ || న్ || - శైలూపః - జాయాజీవః - కృశా
శ్వీ || న్ || - భరతః - సటాః || పు || ౬ - నట్టువవానిపేళ్లు,
Dancers and tumblers.

చారణః - కుశీలవః || పు || ౨ - దిక్కులయందు సం
చరించునట్టువానికిఁగాని నట్టువవానికిఁగాని పేళ్లు,
A wandering actor or singer.

మార్దజ్జికా మారజి
కాః

పాణివాదా (స్తు) పాణి
ఘాః॥ 200॥

వేణుద్వాః (స్వ) రైన్
ణవికా

వీణావాదా (స్తు) వైణి
కాః॥

జీవాస్తక శ్యాకునికో

(ద్వా) వాగురిక జాలి
కా॥ 201॥

వైతంసికః కౌటిక (శ్వ)
మాంసిక (శ్వ సమం త్ర
యమ్) ॥

భృశకో భృతిభుక్
ర్తకరోవైతనిక (శ్వసః)॥
వార్తావహో వైస
ధికో

భారవాహస్తుభారికః॥
వివర్ణః పామరో నీచః
ప్రాకృతి (శ్వ) పృథగ్జనః॥
హీనో ఒపశదో జాల్మః
క్షుల్లక శ్చేతర (శ్వసః)॥

భృత్యే దాసేర దాసే
య దాస గోప్యక చేట
కాః॥ 202॥ నియోజ్య

మార్దజ్జికః-మారజిః ॥పు॥ ౨ - మద్దెలగొట్టు
వానిపేళ్లు, A drummer.

పాణివాదః-పాణిఘాః ॥పు॥ ౨ - చేతులతాళము
గొట్టువానిపేళ్లు, Those who clap their hands
to keep time in music.

వేణుద్వాః ॥౩॥ - వైణవికః ॥పు॥ ౨-పిల్లన గ్రోవి
నూదువారిపేళ్లు, Players on the flute.

వీణావాదః - వైణిః ॥పు॥ ౨ - వీణావాయించు
వారిపేళ్లు, Players on the lute. Lutanists.

జీవాస్తకః-శ్యాకునికః ॥పు॥ ౨ - పక్షులవేటా
డువానిపేళ్లు, A fowler. A bird-catcher.

వాగురికః - జాలికః ॥పు॥ ౨ - వల వేటుకాని
పేళ్లు, A hunter using nets.

వైతంసికః-కౌటికః - మాంసికః॥పు॥ 3 - మాం
సము విక్రయించువానిపేళ్లు, A vender of flesh.
meat.

భృశకః-భృతిభుక్ ॥జ్॥ - కర్తకరః-వైతనికః ॥
పు॥ ౪ - కూలివానిపేళ్లు A hireling, labourer.

వార్తావహః-వైవిధికః ॥పు॥ ౨ - కాపడిమో
యువాడు, A chandler; A carrier of loads on
a pole.

[వాడు, A porter.

భారవాహః-భారికః ॥పు॥-౨-మోపుమోయు
వివర్ణః-పామరః-నీచః - ప్రాకృతః - పృథగ్జనః-

నిహీనః - అపశదః [పా] అపసదః - జాల్మః - క్షు
ల్లకః [ప] ఖుల్లకః - ఇతరః ॥పు॥ ౧౦ - అల్పునిపేళ్లు,
A low man following a degrading profession.

భృత్యః-దాసేరః - దాసేయః - దాసః - గోప్య
కః- చేటకః- నియోజ్యః- కింకరః - ప్రేష్యః [పా]

వైప్ర్యః-భుజిప్యః - పరిచారకః ॥పు॥ ౧౧-బంటు

కింకర ప్రేయ భజమ్య పరిచారకాః ।

పేళ్లు, చాకిరివాడు, A servant or slave.

పరాచిత పరిస్కంద ప రజాత పరైధితాః ॥

పరాచితః- పరిస్కందః - పరిజాతః - పరైధితః॥
పు॥ ౪ - పెంపుడు బంటుపేళ్లు, A fostered slave

మద్ద స్తున్నపరిమృజ ఆలస్య శీతకో లలసో అనుష్ఠః ॥

మద్దః - శున్నపరిమృజః - ఆలస్యః - శీతకః -
అలసః - అనుష్ఠః॥ పు॥ ౬ - అలసనిపేళ్లు, A lazy man

దక్షే(తు) చతుర వేశల పటవ స్సూక్ష్మాన ఉన్య (శ్చ) ॥ ౭౭ ॥

దక్షః - చతురః - వేశలః - పటః-సూక్ష్మానః-
ఉన్యః॥ పు॥ ౬-నేర్పరిపేడు, A dexterous person.

చణ్డాల స్థవ మాతృగ దివాక్తిర్ది జనంగమాః । నిషాద శ్వపచా వస్తే వాసి చాణ్డాల పుక్కు సాః ॥ ౭౮ ॥

చణ్డాలః - స్థవః - మాతృగః - దివాక్తిర్ది - జనం
గమః-నిషాదః - శ్వపచః - అస్తేవాసీన్ ॥ - చా
ణ్డాలః - పుక్కుసాః ॥ పు ॥ ౮౦ - మాలవానిపేళ్లు,
A man of the lowest and most despised of the mixed castes

(భేదాః)కిరాత శృగ పులిన్దా (మేచ్చజాత యః) ॥

కిరాతః॥ పు॥ ౮-నెమిలిపిచ్చము మోడలయినవి
కట్టుకొని నాంధ్ర పేరు శబరః॥పు॥ ౮-ఆకులుగట్టు
కొనువాండ్రుపేరు. పులిన్దః॥ పు॥ ౮ - తమభాషయే
కాని యొకరిభాష నెఱుంగనివాండ్రుపేరు ఈ
3 ను, భేదాః = చండాళభేదములయిన, మేచ్చ
జాతయః-మేచ్చజాతులు, Barbarians.

వ్యాధో మృగపథాజీ పౌ మృగయు స్థాక (శ్వసః) ॥ ౭౯ ॥

వ్యాధః-మృగపథాజీవః - మృగయుః - లుక్కుకః॥
పు॥౪-బోయవానిపేళ్లు, A hunter. A deer-killer.

కా లేయక స్సారమే యః కుక్కురో మృగ దంశకః శునకో భషక శ్వా(స్యాత్)

కా లేయకః - సారమేయః - కుక్కురః - మృగ
దంశకః-శునకః - భషకః - శ్వాన్ ॥ పు॥౭-కుక్కు
పేళ్లు, A dog.

అలర్క (స్తు నయోగి

అలర్కః॥ పు॥ ౮-నయోగితః = బొమధప్రయో

<p>తః॥ 200॥ (శ్వా) విశ్వకర్మ (గ్రహ) గయాకుశలః) సరమా శునీ । విట్పుర (స్నాకరో గ్రామో) బర్కర (స్తరూణి పశుః)॥ 201॥ ఆచ్ఛోదనం మృగవ్యం (స్వా) దాఖేటో మృగయా (స్త్రి గూమ్) । (దక్షిణారు రుభయో గా)ద్దక్షిణేర్తా (కురజ్జకః) 202॥ చో రై కాగారిక స్తేన దన్యు తస్కర మోష కాః ప్రతిరోధిపరాన్మన్ది పాటచ్చర మలిమ్లు చాః॥ 203॥ చారికా సైన్య చా ర్యే (చ) స్తేయం లోప్తం (తు తద్దనమ్) । వితంస (స్తూపకరణం బద్ధ సేమృగపక్షిణమ్) ॥ 204॥ ఉన్మాధః కూటయ స్త్రం (స్నాత్)</p>	<p>గమయన్తే నైష్ఠిన్యో క్షేపకే, A mad dog. విశ్వకర్మః॥పు॥ ౧ - చ్యుతాకుశలః = వేలు యందు నేట్టుగల, శ్వా=కుక్క-పేరు, A hound. సరమా-శునీ॥సీ॥ ౨-ఆడుకుక్క పేళ్లు, A bitch విట్పురః॥పు॥ ౧ - గ్రామ్యఃసూకరః = ఊరబంది పేరు, A village hog. బర్కరః॥పు॥ ౧-తరూణః=స్త్రాయపునయస్సుగల, పశుః=పశుమా త్రమునకు పేరు, Any young animal ఆచ్ఛోదనమ్ - మృగవ్యమ్॥ స॥ - ఆఖేటః॥పు॥ - మృగయా॥సీ॥ ౪-వేటపేళ్లు, Chase, hunting దక్షిణేర్తాన్, పు॥ ౧-లుభయోగాత్ = వేట కానిబాణముతగులుటవలన, దక్షిణారుః = కుడిది క్కున గాయముగల, కురజ్జకః=మృగముపేరు, A deer wounded on its right side చోరః [చ] చారిక-వికాగారికః-స్తేనః-దన్యుః - తస్కరః-మోషకః. ప్రతిరోధీన్॥ - పరాన్మన్దీన్॥ స॥ - పాటచ్చరః-మలిమ్లుచః॥ పు॥ ౧-దొంగపేళ్లు, A thief or robber. చారికా॥సీ॥ - సైన్యమ్ - చార్యమ్ - స్తేయమ్॥ స॥ ౪-దొంగతనముపేళ్లు, Theft. [పేరు, Booty. లోప్తమ్॥ స॥ ౧-తద్దనమ్=దొంగలించినసాము వితంసః[చ]నీతంస॥పు॥ ౧-మృగపక్షిణమ్ = మృగములనుపక్షులను, బద్ధసే=పట్టుటయందు, ఉపకరణమ్ = సాధనమైనయురులు మొదలైనవ్యాధి పేరు, A net, chain, or cage. ఉన్మాధః॥పు॥-కూటయ స్త్రమ్॥ స॥ ౨ - బోను పేళ్లు. గాలమని కొందఱు, A snare or trap.</p>
---	---

ద్వాగురా మృగః స్థనీ |

శుల్బం వరాటకః (స్త్రీ) తు) రజ్జు (స్త్రీ) వటీ గుణః || 20౫ ||

ఉద్ధాటనం ఘటీయ స్త్రం (సలిలోద్వాహ నం ప్రహేః) |

(పుంసి) వేమా వాయ దణ్డః

సూత్రాణి (నరి) త స్తవః ||

వాణి ర్వాతిః (స్త్రీ) యాం తుత్యే) పుస్తం (లేప్యాదికర్తణి) |

పాఞ్చాలికా పుత్రికా (స్యా ద్వస్త్రదస్త్రాదిభిః కృతా) || 20౧ ||

పిటకః పేటకః

పేటామఙ్గామా (2౪)

విహగ్గికా | భారయప్తి

(స్తదాలమ్బి) శిక్యం కాచో (2౪)

పాదుకా || 2౦౨ || పా ద్ధా రుపానతో (స్త్రీ)

(సైవా) నుపదీనా 2 (పదాయతా) |

నద్ధీ వర్ధీ వరత్రా

వాగురా- మృగః స్థనీ || సీ || ౨-మృగములనుబట్టవలపేళ్లు, A net.

శుల్బమ్ || న ||-వరాటకః || స్త్ర ||-రజ్జుః || సీ ||-వటీ || త్రి ||-గుణః || పు ||-త్రాడుపేళ్లు, A cord, rope, or string.

ఉద్ధాటనమ్-ఘటీయ స్త్రమ్ || న ||-ఈ ౨ను, ప్ర హేః = నూతివలన, సలిలోద్వాహనమ్ = నీళ్లెత్తు రాట్టముపేళ్లు, A contrivance for raising water.

వేమా || న్, పు || [ప] || న ||- వాయదణ్డః || పు || ౨- కోకలునేయు తాచుడలకపేళ్లు, A locm.

సూత్రమ్ || న ||-త స్తు || పు || ౨-నూలు, Thread.

వాణిః-వ్యాతిః || సీ || ౨- నేయుటపేళ్లు, Weaving.

పుస్తమ్ || న || ౧- లేప్యాదికర్తణి = లెప్పపుఁని మొదలయినదానిపేరు, Plastering, modelling.

పాఞ్చాలికా - పుత్రికా || న || ౨ - వస్త్రదస్త్రాది భిః = వస్త్ర, దంతకాష్ఠాదులచేత, కృతా = చేయఁబడిన బొమ్మపేళ్లు, A doll or puppet.

పిటకః-పేటకః || పు || ౨- బట్టపేళ్లు, A basket.

పేటా[పా] పేడా-మఙ్గామా || సీ || ౨-మందనము పేళ్లు, A box. ఈ ర ను, పర్యాయములనికొందఱు.

విహగ్గికా[పా]విహజమా-భారయప్తిః || సీ || ౨- కావడిబద్ద పేళ్లు, A pole for carrying burdens.

శిక్యమ్ || న ||-కాచః || పు || ౨-తదాలమ్బి = ఆకా వడిబద్దయందు వ్రేలెడి యుట్టిపేళ్లు, Its slings

పాదుకా - పాదూః- ఉపానతో || హా || సీ || 3- చెప్పపేళ్లు, A shoe.

అనుపదీనా || సీ || ౧- అపదాయతా = కాలికొద్ది దైన, సైవ=ఆచెప్పపేరు, A boot.

నద్ధీ-వర్ధీ-వరత్రా || సీ || 3-వారుపేళ్లు, A thong.

(స్వాదశ్వాదేస్తాడనీ)
కశా॥ 20౯॥

చాడ్డాలికా(తు)కణ్ణో
లవీణా చడ్డాలవలకీ ।

నారాచీ(స్వా)దేషణికా
శాణ (స్తు)నికమః కమః॥
2౧౦॥

వ్రశ్వనః పత్రపరశు

రీషికాతూలికా(సమే) ।
తైజసావర్తనీ మూ
షా

భస్త్రా చర్మప్రసేవికా॥
ఆస్ఫటనీ వేధనికా
A gimlet, or auger.

కృపాణీ కర్తరీ(సమే) ।
వృక్షాదనో వృక్షభేది
A hatchet. A chisel.

టక్కుః పాషాణదార
ణః॥ 2౧౧॥

క్రకచో(2స్త్రీ) కరప
త్రం

(స్వా) దారా చర్మభే
దినీ ।

సూర్తిః స్థూణా2
యఃప్రతిమా

కశా॥ సీ॥ ౧-అశ్వాదేః=గుట్టము మొదలయిన
నానిని, తాడనీ=కొట్టుచుకుమేర, A whip.

చాడ్డాలికా - కణ్ణోలవీణా [౨] కిటోలవీణా -
చడ్డాలవలకీ॥సీ॥3-మాలవానివీణాపేళ్లు, A vulgar
lute. [smith's scales.

నారాచీ-ఏషణికా॥ సీ॥ ౧-త్రాసుపేళ్లు, Gold-
శాణ- నికమః- కమః॥ పు ॥ 3- బుగ్గలుపేళ్లు,
సానయు, A touchstone.

వ్రశ్వనః-పత్రపరశుః॥పు ॥ ౧ - చీన్చిమంపెల్లు,
A small saw [కణికపేళ్లు, A pencil or brush.

ఈషికా - తూలికా॥ సీ॥ ౧-చిత్తిరువువ్రాయు
తైజసావర్తనీ-మూషా॥సీ॥ ౧-బంగారు మొద
లైనవికర(గుమూస)పేళ్లు, A crucible. [Bellows.

భస్త్రా-చర్మప్రసేవికా॥ సీ॥ ౧-కొలిమితిత్తిపేళ్లు,
ఆస్ఫటనీ [౨] లాస్ఫటనీ-వేధనికా॥ సీ॥ ౧-
రత్నాదులు తొలులువేయు విడిసానపేళ్లు.

కృపాణీ-కర్తరీ॥సీ॥ ౧-కత్తెరపేళ్లు, Scissors.
వృక్షాదనః-వృక్షభేదీ॥సీ॥ ౧-మాచులన
అకు గొడ్డలి కత్తి యులి మొదలయినవానిపేళ్లు.

టక్కుః-పాషాణదారణః॥పు ॥ ౧ - రాయిసఱ
కెడు ఉలిపేళ్లు, A stone-cutter's chisel.

క్రకచో॥పు॥ కరపత్రమ్॥ న ॥ ౧ - అంపము
పేళ్లు, A saw.

ఆరా-చర్మభేదినీ॥సీ॥ ౧-ఆరెపేళ్లు, ఇనట 'క్ర
కచః కరపత్రంస్వా దారాచర్మప్రభేదికా' అని
యుం బాతముగలదు. A shoemaker's knife.

సూర్తిః[౨]సూర్తి-స్థూణా-అయఃప్రతిమా॥సీ॥
3-దాగలిపేళ్లు. ఇనుపప్రతిమయు, An anvil; an
image of iron.

శిల్పం (కర్తృకలాదికమ్) || 2-23 ||

కలాదికమ్ = వాత్సల్యమునుఁడు చెప్పిననృత్తి గీతాదిభాష్యక్రియలు - ౬రను, ఆలింగనముంబ నాద్యాంతరక్రియలు- ౬రను కళలనఁబడును. అవి మొదలై నకర్తృ-అనఁగా స్వర్ణకారాది క్రియలును, శిల్పమ్||న||-శిల్పమునఁబడును, An art.

ప్రతిమానం ప్రతిబిమ్బం ప్రతిమా ప్రతియాతనా ప్రతిచ్ఛాయా ప్రతికృతి రర్పా (పుంసి) ప్రతినిధి

ప్రతిమానమ్ - ప్రతిబిమ్బమ్||న||-ప్రతిమా - ప్రతియాతనా-ప్రతిచ్ఛాయా-ప్రతికృతిః - అర్పా||నీ||-ప్రతినిధిః || పు || ౮ - విష్ణువు మొదలయినవారి మూర్తులకు సమముగా శిలాదులచేతఁ జేసినప్రతిమపేళ్లు, A image; a statue or picture.

రుపమోపమానం (స్యాత్) || 2-2౪ ||

ఉపమా||నీ||-ఉపమానమ్||న||-౨-సరిపోల్పఁబడు వస్తువులకును సరిపోల్పుటకును పేళ్లు, Resemblance.

(వాచ్యలిక్ష్ణా) స్సమస్తుల్య స్సదృశ స్సదృశస్సదృక్ | సాధారణస్సమాన (శ్చ)

సమః-తుల్యః - సదృశః-సదృశః-సదృక్||శ్|| - సాధారణః - సమానః||2-సమానవస్తువుపేళ్లు, ఇవి విశేష్యములయొక్కలింగముగలవి, Like, similar.

(స్వరుత్తర పదేర్థమీ) || 2-25 || నిభ సంకాశ నీకాశ ప్రతీకా శోపమాదయః |

నిభః-సంకాశః-నీకాశః-ప్రతీకాశః|| పు || - ఉపమా||నీ|| - ఆచితబ్దచేత, కల్ప-భూత-రూప-శబ్దములును, అమీ=ఈ యు, ఉత్తరపదేస్యః=సమాసమునందు తుదపదములయి సమానవస్తువుపేళ్లు పును. ఉదాహరణము:- చంద్రనిభః- లక్ష్మీసంకాశా-పద్మనీకాశమ్- సూర్యప్రతీకాశః, మొదలై నవి.

కర్తృణ్యా(తు)విధాభృత్యా భృతయో భర్తా వేతనమ్|| భరణ్యం భరణం మూల్యం నిర్వేశః పణ (ఇత్యపి) |

కర్తృణ్యా - విధా - భృత్యా - భృతిః||నీ||-భర్తా||నీ||-వేతనమ్ - భరణ్యమ్ - భరణమ్ - మూల్యమ్||న||-నిర్వేశః-పణః|| పు|| ౧౧-కూలిపేళ్లు, Wages or hire.

సురా హలిప్రియా హాలా పరిస్రు ద్వరుణా

సురా-హలిప్రియా-హాలా-పరిస్రుత్ || త్ ||-పరుణాత్కజా - గన్ధోత్తమా - ప్రసన్నా-ఇరా - కాద

త్తజా||గన్ధోత్తమా ప్ర
సన్నేరా కాదమ్బర్యః
పరిస్రుతా మదిరాకశ్య
మద్యే (చా

ప్య)వదంశ (స్తభక్షణ
మ్)|| ౭౨౮||

A relish. A condiment.

శుణ్డాపానం మదస్థానం

మధువారా మధుక్ర
మాః |

మధ్వాసమౌ మాధ
వకో మధు మాద్దీవ్యక
(మద్వయోః)|| ౭౨౯||

మైరేయమాసవశీధు

రేదకో జగల (స్స
హా) |

సంధానం (స్యా) దభిష
వః

కిణ్వం (పుంసితు) నగ్న
హూః|| ౭౩౦||

కారో త్రర స్సురామణ్డ

వ్యరీ-పరిస్రుతా-మదిరా||సీ||-కశ్యమ్-మద్యమ్|| స||
౧౩-కల్లుపేళు, Spirituous liquor.

అవదంశః [చ-] ఉపదంశః || పు|| ౧-మద్యపాన
ముసేయునపుడు సంశకోనుమాంసహం మొదల
యినదానిపేరు. భోజనమునందుసంశకోను ఉండు
గాయ మొదలయినదియు.

శుణ్డాసీ-పానమ్ - మదస్థానమ్|| స|| ౩-కల్లు
ద్రాగునింటిపేళు, A tavern.

మధువారః-మధుక్రమాః||పు|| ౨- పెక్కుమాన్లు
కల్లుద్రాగువరునపేళు, Tippling.

మధ్వాసవః-మాధవకః||పు||-మధు||స|| ౩ - ఇప్ప
పువ్వులకల్లుపేళు, మాద్దీవ్యకమ్||స|| ౧-ద్రాక్షపండ్ల
కల్లుపేరు, ఇచటమాద్దీవ్యకమనుపాతమున నాలుగు
ను ఇప్పపువ్వులకల్లుపేళు, Spirit distilled from
the blossoms of Bassia latifolia.

మైరేయమ్ || స|| ౧-ఆ రెపువ్వుబెల్లము కడుగు
నీళ్లచేతఁజేసినకల్లు, అనవః|| పు|| ౧ - పిష్టముగాని
చెఱకురసమునఁజేసినకల్లు, శీధుః||పు|| ౧-పిష్టము
నచెఱకురసమునఁ జేసినకల్లు, Rum.

మేదకః-జగలః|| పు|| ౨-మద్యము సేయుటకు
నానాద్రవ్యములుగూర్చినముద్దపేళు.

సంధానమ్||స||-అభిషవః|| పు|| ౨-కల్లు సేయుట
పేళు, Distillation

కిణ్వమ్||స||-నగ్నహూః[ప్ర]నగ్నహూః|| పు|| ౨-
మద్యముసేయు మొలకపేళు, నానాద్రవ్య కృత
సురాబీజము, Ferment.

కారో త్రరః|| పు||-సురామణ్డమ్||స|| ౨ - కల్లు

మాపానం పానగోష్ఠి
కా|

చషకో (౭స్త్రీ) పాన
పాత్రం సరకో (౭ప్య)ను
తర్షణమ్|| 23౧||

ధూర్తో అక్షదేవీ కిత
ప్రోక్షధూర్తో ద్యూ
తకృ(తృమాః) (స్య)
ర్లగ్నకాః ప్రతిభువః సభి
కా ద్యూతకారకాః ||

23౨

ద్యూతో (౭స్త్రీయా)
మక్షవతీ కైత్రవం పణ
(ఇత్యపి) |

పణో (౭క్షేషు) గ్ల
పణో

అక్షా (స్త్ర) దేవనాః
పాశకా (శ్చతే)|| 233||

పరిణాయ (స్త్రశారీణాం
సమన్తాన్నయనే)

(౭స్త్రీయా) అష్టాప
దం శారిఫలం

ప్రాణిద్యూతం సమా
హ్వయః|| 23౪||

తేటపేళ్లు, Yest, fioth.

అపానమ్||న||.పానగోష్ఠికా||నీ || ౨ - అనేకులు
కూడి మద్యపానము సేయుచోటి పేళ్లు, A place
where people drink together.

చషకః||ష్ట|| పానవాత్రమ్|| న||-సరకః || (ఇది
అపిశబ్దముచేత)||ష్ట||-అనుత్పన్నణమ్|| న || ౪ - కల్లు
ద్రాగుగిన్నె పేళ్లు, A drinking vessel. సరకాను
తర్షణశబ్దములు-౨-ను మద్యమువడ్డించుట పేళ్లు
కొందఱు, Distribution of liquor.

ధూర్తః-అక్షదేవీ|| న||-కితవః - అక్షధూర్తః-
ద్యూతకృత్||త్||పు|| ౫ - జూదమాడువాని పేళ్లు,
A gamester [పేళ్లు, Surety.

లగ్నకః-ప్రతిభూః|| పు || ౨ - పూటవడువాని
సభికః-ద్యూతకారకః|| పు|| ౨ - జూదమాడిం
చువాని పేళ్లు, Keeper of a gaming house.

ద్యూతః||ష్ట||-అక్షవతీ||నీ||-కైత్రవమ్||న||-పణః||
పు||౪-జూదముపేళ్లు, Gaming.

పణః-గ్లహః||పు|| ౨-అక్షేషు=జూదములయంద
లి, పణః=పందెముపేరు, A stake, wagei.

అక్షః-దేవనః [పా] దేవకః-పాశకః||పు||3-పాచి
కలపేళ్లు, Dice

పరిణాయః||పు||౧-శారీణామ్ = సారెలయొక్క,
సమన్తాత్ = అంతట, నయనే = నడుపుటయందు
వర్తించును, Moving a piece at play.

అష్టాపదమ్-శారిఫలమ్||ష్ట||౨ - జూదమాడు
పలక, A checkered board or cloth.

ప్రాణిద్యూతమ్|| న||-సమాహ్వయః|| పు|| ౨ -
కోడిపందెముమొదలైనది, A match of cocks &c.

మూ॥ ఉక్తా భూరిప్రయోగత్వా దేకస్మి న్యేత్ర యాగికాః।
తాద్ధర్మ్యా దన్యతో వృత్తా స్తూహ్యో లిక్ష్వాన్తరేఽపితే॥ 23౫॥

టీక॥ అత్ర=ఈ శూద్రవర్గయందు, యాగికాః = యాగికములైన, యే=ఏమాలాకార మార్దగ్గిక వైణవికాది శబ్దములు, భూరిప్రయోగ త్వాత్=ప్రయోగబాహుళ్యమువలన, ఏకస్మిన్=ఒక పుంలింగమునందు, ఉక్తాః = చెప్పబడినవై, తే=ఆశబ్దములు, తాద్ధర్మ్యాత్ = ఆయాధర్మ ములు గలుగుటవలన, అన్యతః=స్త్రీదులయందు, వృత్తాన్సన్తః=వర్తిం చుచున్నవై, లిక్ష్వాన్తరేఽపి = స్త్రీలింగ నపుంసకలింగములయందును వర్తించుచున్నవి యని, ఉహ్యః=తెలియందగినవి

యాగికములయి జాతివాచకములైన కుంభకారాదిశబ్దములు శూ ద్రాదిశబ్దములవలె పుంలింగ స్త్రీలింగములయందును వర్తించుచున్నవనుట. ఉదాహరణము: మాలాకారః పురుషః- మాలాకారీ స్త్రీ - మాలాకారం బృన్దమ్. ఇత్యాదులు

ఇతి శూద్రవర్గః = శూద్రులతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

మూ॥ ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలిక్ష్మానుశాసనే।

భూమ్యాదికాణ్డో ద్వితీయః సాఙ్గవ సమర్థితః॥ 23౬॥

టీక॥ ఇతి=ఈ పూర్వోక్తమయిన, నామలింగానుశాసనే=నామలిం గానుశాసనమనెడి, అమరసింహకృతౌ=అమరసింహుని గ్రంథమునందు, ద్వితీయః = రెండవదయిన, భూమ్యాదికాణ్డః = భూమిమొదలైనవానిని దెలియఁజెప్పుభాగము, సాఙ్గవ = సమగ్రముగానే, సమర్థితః = నెరవే ర్పబడెను.

నామలింగానుశాసనము - ద్వితీయకాండము.

స ం పూ ర్ణ ము.

అనురణో శబ్ద - ద్వితీయకాండము.

ప ర్వా య స ద శేష ము.

శ్లో.

57. అనరోహః, a fibrous root from a radicant branch; a scandent plant climbing from the root to the top of a tree.

91. నదీనర్జకః, Terminalia Alata glabra.

121. కురణ్బకః=Baleria priontis.

125. పర్ణానః=Ocimum sanctum. అర్ణికః, Ocimum gratissimum.

163. గాంగేరుకీ, The shaip angled cucumber

172. వితున్నకః, The dwarf myrobalan.

183. ఋక్షగన్ధా, Osyris Peltata.

184. హయపుచ్ఛ, Phaseolus minimus.

202. చిత్రా, Bryonia callosa.

203. గంధీరః, Solanum speciosum.

240. రాజహంసః=A white gander with red legs and bill

241. మల్లికః,—with brown legs

శ్లో.

ధార్తరాష్ట్రః,—with black legs and bill శరాటిః, Turdus ginginianus.

277. కాత్యాయనీ, A middle aged widow wearing a dress indicating the practice of austerity.

278. సైరంద్రీ, A woman living in another's house and practising any art అసిక్నీ=A young maid-servant of the harem.

279. వారముఖ్యా, The head of a set of harlots.

290. యాతా, Husband's brother's wife.

363. బాలపాశ్యా, An ornament for the hair. పత్రపాశ్యా,—for the forehead

406. అదేష్టా, An employer of priests to perform a sacrifice.

407. ఇజ్యాశీలః, One who frequently sacrifices
409. అనూచానః, One who is completely learned in sacred knowledge సమాప్తతః, One who has taken leave of his preceptor to become a householder
418. దక్షిణాగ్నిః, A fire taken from the consecrated one, or from a domestic fire, and placed towards the south. గార్వాపత్యః, The fire perpetually maintained by a householder. ఆహవనీయః, Fire thence taken and prepared for receiving oblations; a consecrated fire. ఆనాయ్యః, The southern fire taken from the householder's hearth and consecrated.
420. అగ్న్యా, A goddess presiding over the prayers with which burnt-offerings are made.
424. పరమాన్నం, An oblation of rice, milk and sugar.
425. ధ్రువా, A vessel shaped like an Indian fig-leaf and made of the wood of *Flacourtia sapida*. ఉపభృత్, A round vessel made of the wood of a holy fig-tree జహూః=Asemicircular vessel made of the wood of Butca. స్త్రవః, A ladle made of the wood of *Mimosa Catechu*
428. అమృతమ్, Butter &c. remaining of a sacrifice. విఘ్నః, Residue of food offered to the gods, to the manes, to a spiritual parent &c.
439. బ్రహ్మంజలిః, A holy posture adapted to meditation and restraint of thought.
446. బృశీ, A seat made of *kusa* grass.
447. సుత్యా, Extracting the juice of acid *asclepias*.
456. పరివేత్తా, One married before his elder brother.
584. యవ్యమ్, A field fit for producing barley. యవక్యమ్,—for forced rice. వప్తిక్యమ్,—for quick-growing rice.

- శ్లో.
585. తిల్యమ్,—for sesamum
మాప్యమ్,—black kidney
beans ఉమ్యమ్,—for panic
seed భమ్యమ్,—for hemp
641. యుగ్యః, An ox yoked.
ప్రాసంగ్యః, An ox in train-
ing with a frame on his neck
శాకటః, An ox trained to
draught.
652. కుటరః, The post round
which the string of the
churning-stick passes.
- 653 శృంఖలకాః, Young camels
clogged with wooden rings
on their feet
- 654 ఔష్ణకం, A herd of camels.
ఔరభ్రకం, A flock of sheep
అజకమ్, A flock of goats
699. దేవాజీవః, A low Brahmana
subsisting by attendance
- శ్లో.
upon an idol and upon the
offerings made to it.
709. కిరాతః, A mountaineer
wearing feathers and armed
with a bow.
శబరః, A savage wearing
leaves.
పులిందః, A mountaineer
speaking no intelligible lan-
guage.
- 728 అవదంశః, Anything which
excites thirst or appetite.
- 730 మైరేయం, Rum distilled
from blossoms of *Lythrum*
fruticosum, with sugar &c.
అసవః,—from the raw
juice of sugar-cane శీఘ్రః,
—from molasses.
- మేదకః, Vinous liquor for
distilling.

శ్రీ రస్తు.

సచీకనామలింగానుశాసనము.

తృ తీ య కాం డ ము.

గ్రంథకర్త చదువువారికి నులభముగాఁ జెలియుటకై యీసామాన్యకాండమునఁ జెప్పఁగలవర్గలను వానికిఁ బూర్వకాండములయందుఁ జెప్పఁబడినవర్గలతోఁ గలసంబంధమును జెప్పుచున్నాఁడు
మూ॥ విశేష్యనిష్ఠై స్సంకీర్ణై న్నానార్థై రవ్యయై రపి ।

లింగాదిసంగ్రహై ర్వర్గా స్సామాన్యే వర్గసంశ్రయాః॥

టీక॥ సామాన్యే=పూర్వకాండములకు సాధారణమైన యీసామాన్యకాండమునందు, విశేష్యనిష్ఠైః = పూర్వోక్త స్త్రీ దారాదివిశేషములకు అధీనమైన లింగాదులుగల పదములచేతను, సంకీర్ణైః=పరస్పరవిరుద్ధములైన కర్త పారాయఃపరస్పర ప్రభృతిశబ్దములచేతను, నానార్థైః = అనేకార్థములుగలనాకాదిపదములచేతను, అవ్యయైరపి=అజ్ మొదలైన అవ్యయపదములచేతను, లింగాదిసంగ్రహైః=లింగసంగ్రహనామసంగ్రహములచేతను, వర్గాః=విశేష్యనిష్ఠు సంకీర్ణ నానార్థ అవ్యయ లింగాదిసంగ్రహములనునైదువర్గలు, (ఉచ్యంతే=చెప్పఁబడుచున్నవి.) (తే=ఆవర్గలు,)వర్గసంశ్రయాః=ప్రథమద్వితీయకాండవర్గలనే యాశ్రయించినవి తఱుచుగాఁ దమలో నవాంతరవర్గలు గలవి యనిగాని యర్థము.

ఈకాండమున విశేష్యనిష్ఠువర్గయందుఁజెప్పఁగల సుశృత్యాదులు పూర్వకాండములలోని స్వర్గాదులకు విశేషణములుగాను, సంకీర్ణవర్గయందుఁ జెప్పఁగల కర్తాదులు ఆస్వర్గాదులవ్యాపారములుగాను, ఇట్లే యిందలికడమవర్గలయందుఁ జెప్పఁగల నాకాదిశబ్దములు వానికి వాచకాదులుగాను నుండుట జెలియవచ్చును. కావున నీకాండము సామాన్యకాండ మనిపించుకొనును. రెండవపక్షము - నానార్థవర్గయందు కాంతాదివర్గలును ఆవ్యయవర్గయందు దవ్యయవర్గావ్యయనానార్థవర్గలును నిట్లే లింగాదిసంగ్రహవర్గయందు నున్నవని తెలియవలయును.

ఈశాస్త్రమున “ప్రాయశ్చోరూపభేదేన” అనుసంకేతముచేత త
ఱుచుగా రూపభేదముచేత లింగమెఱుంగఁదగినది యైనను నీవిశేష్యనిఘ్న
వర్గయందు నట్టిసంకేతము లేదని చెప్పచున్నాఁడు

మూ॥ స్త్రీదారాద్యై ర్యద్విశేష్యం యాదృశైః ప్రస్తుతం పదైః ।

గుణద్రవ్యక్రియాశబ్దా త్తథా స్యుః ప్రస్య భేదకాః॥ ౨॥

టీక॥ యద్విశేష్యమ్ = ఏవిశేష్యమయినయర్థము, యాదృశైః = ఏలింగా
దులుగల, స్త్రీదారాద్యైఃపదైః = స్త్రీదార మొదలయిన స్త్రీలింగపుల్లలింగ
నపుంసకలింగపదములచేతను, ప్రస్తుతమ్ = ప్రకృమింపఁబడునో, ప్రస్య = ఆవి
శేష్యమునకు, భేదకాః = విశేషణములయిన, గుణద్రవ్యక్రియాశబ్దాః = గు
ణద్రవ్య క్రియావాచకశబ్దములు, తథాస్యః = ఆవిశేష్యలింగాదులుగల
వేయాను.

అనఁగా, విశేష్యము ఏలింగమై ప్రకృమింపఁబడునో గుణద్రవ్యక్రియా
వాచకములయిన సుకృత్యాదివిశేషణములును ఆలింగములు గలవేయా
నని తాత్పర్యము. ప్రవీణాస్త్రీ - ప్రవీణాఃదారాః - ప్రవీణం కళత్రమ్, అని
గుణవాచక విశేషణములకును, ధనినీ స్త్రీ - ధనినో దారాః - ధని కళత్రమ్
అని ద్రవ్యవాచకవిశేషణములకును, డేమంకరాస్త్రీ - డేమంకరాదారాః -
డేమంకరం కళత్రమ్ అని క్రియావాచకవిశేషణములకును దాహరిణములు.

[డేమంకరో ౨ రిప్టు
తాతి శ్శివతాతి శ్శివం
కరః]

డేమంకరః - అరిష్టతాతిః - శివతాతిః - శివంకరః॥
౪ - శంభమును జేయువానిపేర్లు. ఈయర్థశ్లోకమును
ప్రక్షిప్తమని కొందఱు, Propitious.

సుకృతీ పుణ్యవాన్
నో

సుకృతీన్ ॥ - పుణ్యవాన్ ॥ త్ - ధన్యః॥ 3. పుణ్య
ముగలవానిపేర్లు, Well-fated Fortunate.

మహేచ్ఛ(స్తు)మహా
శయః॥ Magnanimous.

మహేచ్ఛః - మహాశయః॥ ౨. ఘనమైనమనస్సు
గలవానిపేర్లు. విరివియైన మనస్సుగలవాఁడు.

హృదయాలు సుహృ
దయో

హృదయాలుః - సుహృదయః॥ ౨ - మంచిమన
స్సుగలవానిపేర్లు, Good-hearted.

మహోత్సాహో మ
హోద్యమః ।

మహోత్సాహః - మహోద్యమః॥ ౨. చుమ్మ
ప్రయోజనములయందు చుట్టొసఁగు గలవానిపేర్లు
Persevering, diligent; persistent.

ప్రవీణే నిపుణాభిజ్ఞ వి
జ్ఞ నిష్ణాత శీక్షితాః॥౪॥
నైజ్ఞానికః కృతముఖః
కృతీ కుశల (ఇత్యపి) ।

పూజ్యః ప్రతీక్ష్య
సాంశయిక స్సంశ
యాపన్న మానసః॥౫॥

దక్షిణీయో దక్షిణా
ర్ష (స్త్ర)దాక్షిణ్య (ఇ
త్యపి)।

(స్య) ర్వదాన్య స్థూల
లక్ష దానశౌణ్డా బహు
ప్రదే॥ ౬॥

జైవాత్మక (స్సాన్య)
దాయుష్ష

సస్త్ర్యాణి (స్త్ర) శాస్త్ర
విత్ ।

పరీక్షకః కారణికో

పరద (స్త్ర) సమర్థకః॥౭॥

హర్షమాణో వికుర్వా
ణః ప్రమనా హృష్ట
మానసః ।

దుర్జనా విమనా అ
స్తర్జనా (స్సాన్య)

దుత్క ఉన్మనాః॥౮॥

ప్రవీణః - నిపుణః - అభిజ్ఞః - విజ్ఞః - నిష్ణాతః - శి
క్షితః - నైజ్ఞానికః (నా) నిజ్ఞానికః - కృతముఖః - కృతీ॥
న్॥ కుశలః॥౧౦॥ నేర్పరి పేళ్లు, Skilful, conversant.

పూజ్యః - ప్రతీక్ష్యః - పూ - గౌరవం, Venerable.
సాంశయికః - సంశయాపన్న మానసః॥ ౬ -
సందేహించువాని పేళ్లు, Inesoluit. సంశయించిన
వస్తువని కొంచెం, Uncertain, dubious

దక్షిణీయః - దక్షిణా - దక్షిణా (౮)
దక్షిణ్యః॥ ౩ - దక్షిణకు యోగ్యమయిన వాని పేళ్లు,
Meriting a fee or reward

వదాన్యః (నా) వదన్యః - స్థూలలక్షః (నా) స్థూల
లక్ష్యః - దానశౌణ్డాః - ౭ హుస్థి - ర-మిగల నిమ్మ
నట్టివాని పేళ్లు, Munificent.

జైవాత్మకః - జైవాత్మాన్॥ ౬॥ ౬ - జైవాయు
ష్మంతుని పేళ్లు, Long-lived

అస్త్ర్యాణి - శాస్త్ర విత్॥ ౭॥ ౭ - శాస్త్రము
నెఱింగినవాని పేళ్లు, Skilled in sacred sciences.

పరీక్షకః - కారణికో॥ ౭ - ప్రమాణములచేత
సర్థమును నిశ్చయించువాని పేళ్లు, Investigating.

పరదః - సమర్థకః॥ ౮ - సమర్థుని పేళ్లు, Granting a prayer.

హర్షమాణః - వికుర్వాణః - ప్రమనా॥ ౯॥ హర్ష
ప్రమానసః॥ ౮ - హర్షో సమమతో గౌరవం, మునుస్సు
గలవాని పేళ్లు, Joyful, cheerful.

దుర్జనాః॥ ౯॥ విమనాః॥ ౯॥ ౯ - దుర్జనాః॥ ౯॥
౩ - దుఃఖముతో గూడిన మనస్సుల వాని పేళ్లు,
Sad; perplexed.

దుత్క - ఉన్మనాః॥ ౯॥ ౯ - ఉన్మనాః॥ ౯॥ ౯ - ఉన్మనాః॥ ౯॥

	వెప్పుడు దొరకునాయని త్వరగలవానిపేళ్లు, Anxiously wishing for.
దక్షిణేశ్వర లోదారా	దక్షిణాః- సరలః- ఉదారాః॥ 3 - కుటిలముగాక
నుకలో (దాతృభో క్తరి)।	చక్కనై నమనస్సు గలవానిపేళ్లు, Sincere, candid. నుకలః॥౧-దాతృభో క్తరి = త్యాగభోగములు గలవానిపేరు, Liberal in giving and using.
తత్పరే ప్రసితాన	తత్పరః-ప్రసితః - ఆన క్తః॥ 3 - ఒక పదార్థము నందుఁ దగిలినమనస్సుగలవానిపేళ్లు, Attentive, Closely intent on.
కా	
విప్రాధోద్యుక్త ఉత్సుకః॥	విప్రాధోద్యుక్తః - ఉత్సుకః ॥ ౨ - ఇష్టమైన ప్రయోజనమునం దుద్యోగము గలవాని పేరు, Zealously active. Anxiously striving for.
ప్రతీతే ప్రధిత ఖ్యాత	ప్రతీతః - ప్రధితః - ఖ్యాతః - విత్తః - విజ్ఞాతః-విత్త విజ్ఞాత విశ్రుతాః॥
విత్త విజ్ఞాత విశ్రుతాః	శ్రుతః ॥ ౬ - ధనాదులచేఁ బ్రసిద్ధుండయినవాని పేళ్లు, Celebrated, famous.
(గుణైః ప్రతీతే తు) కృతలక్షణా ౭ హతలక్షణా॥	కృతలక్షణః-ఆహతలక్షణః॥ ౨- గుణైః = త్యాగశౌర్యాదిగుణములచేత, ప్రతీతే = ప్రసిద్ధుండయినవానిపేళ్లు, Noted for good qualities.
ఇభ్య ఆఘో ధనీ	ఇభ్యః- ఆఘ్యః- ధనీ ॥ ౩ - ధనికునిపేళ్లు, Opulent, wealthy.
స్వామీ (తీర్వ) శర్వరసపతి	స్వామీ॥ ౩ - ఈశ్వరః- పతిః- ఈశితా॥ ఋషిశితా॥ అధిభూ ర్నాయకః- నేతా॥ ఋషిః- పరివృధః అధిపః॥ ౧౦-ఏలువానిపేళ్లు, An owner of master
రీశితా అధిభూ ర్నాయకో నేతా ప్రభుః పరివృధో ౭ ధిపః॥	
అధికర్థి సమృద్ధి (స్వాస్థి) Prosperous	అధికర్థిః-సమృద్ధిః [పా] సమృద్ధిః॥ ౨ - అధిక సంపదగలవానిపేళ్లు, Every way happy.
కుటుంబ వ్యాపృత	కుటుంబ వ్యాపృతః- అభ్యోగారికః - ఉపాధిః ।
(స్తుయః) స్వా దభ్యాగా	3 - కుటుంబపోషణమునం దాసక్తుడై యుండ
రిక (స్తుస్త్రి) న్నుపాధి (శ్చ	వానిపేళ్లు, Attentive to support his family
పుమా నయమ్)॥ ౧౨॥	ఉపాధిశబ్దము నియతపుల్లంగము.

(వరాజ్ఞరూపోపేతో
య) సింహసంహసనో
(హి సః)

నిర్ధార్యః (కార్యకర్తా
య స్సమ్పన్నస్సత్త్వ
సమ్పదా)॥ ౧౩॥

Acting fearlessly.

అవాచి మూకోఽ
(ధ) మనోజవసః (పితృ
సన్నిభః) ।

(సత్కృత్యాంకృ
తాం కన్యాం యోద
దాతీ స) కూకుడః॥ ౧౪॥

లక్ష్మీవాన్ లక్ష్మణః
శ్రీలః శ్రీమాన్

స్నిగ్ధ(స్తు) వత్సలః ।
(స్వా) ద్దయాలుః కా
రుణికః కృపాలు స్సూర
తః(సమాః) ॥౧౫॥

స్వతన్త్రోఽపావృత
పైన్సవీ స్వచ్ఛన్దో నిర
వగ్రహః॥

పరతన్త్రః పరాధీనః
పరవాన్నాధవా (సపి)
౧౬॥ అధీనో నిఘ్న ఆ
యత్తోఽస్వచ్ఛన్దో

సింహసంహసనః॥౧- వరాజ్ఞరూపోపేతః=శ్రేష్ఠ
మయినయంగముతోను రూపముతోను గూడు
కొన్నవానిపేరు, Handsome and well-shaped. r

నిర్ధార్యః[పా] నిర్ధార్యః॥ ౧-సత్త్వసమ్పదా=
ఆపదలయందును కలతనొందని ధైర్యసంపదతో,
సమ్పన్నః= కూడుకొన్నవాడై, యః=ఎవడు, కా
ర్యకర్తా=కార్యమును జేయునో, సః=వానిపేరు.

అవాక్-మూకః॥౨-మూఁగవానిపేరు, Dumb.
మనోజవసః[ప] మనోజవః-పితృసన్నిభః॥ ౨-
తం ప్రినిబోలినవానిపేరు, Fatherly.

కూకుడః॥౧- యః=ఎవడు, సత్కృత్య=సత్కృ
రించి, అలంకృతామ్ = అలంకరింపబడిన, క
న్యామ్=కన్యకను, దదాతీ = దానము చేయుచు
న్నాడో, సః=వానిపేరు, One who gives a girl
in marriage, decorating her with ornaments.

లక్ష్మీవాన్॥త్ ॥ -లక్ష్మణః-శ్రీలః [పా] శ్రీలః-శ్రీ
మాన్॥ త్ ॥ ౪- సంపదగలవానికిని బిడ్డదముగల
వానికినిపేళ్లు, Prosperous, happy. [Affectionate.

స్నిగ్ధః-వత్సలః॥౨- స్నేహముగలవానిపేళ్లు.
ద్దయాలుః- కారుణికః- కృపాలుః- సూరతః॥ ౪-
దయగలవానిపేళ్లు, Compassionate.

స్వతన్త్రః-అపావృతః-పైన్సవీ॥న్ [పా] పైన్సవీః-
స్వచ్ఛన్దః-నిరవగ్రహః ॥ ౫-స్వతంత్రునిపేళ్లు, Un-
restrained. Independent.

పరతన్త్రః- పరాధీనః- పరవాన్॥ త్ ॥ - నాథ
వాన్॥త్ ॥ ౪-పరాధీనునిపేళ్లు, Dependent. అధీ
నః-నిఘ్నః-ఆయత్తిః- అస్వచ్ఛన్దః- గృహ్యకః॥ ౫-
అధీనునిపేళ్లు, Docile. ఈ యు పర్యాయములని

గృహ్యకో (ఋష్యసౌ) |

ఖలపూ (స్నాన్) ద్వ

హుకరో

దీర్ఘసూత్రశ్చిరక్రియః ||

౧౭ ||

జాల్మః అసమీక్ష్య కా

రి (స్నాత్)

కుణ్ఠో (మద్దన క్రియా

ను యః) |

కర్మక్షమో అలంక ర్మీ

ణః

క్రియావాన్ (కర్మ

సూద్యతః) || ౧౮ ||

(స) కార్మః కర్మశీలో

(యః) Laborious.

కర్మశూర (స్తు) కర్మరః |

Finishing carefully.

కర్మణ్యభు క్కర్మక

రః Working for hire

కర్మకార (స్తు) తత్క్రి

యః || ౧౯ ||

అపస్నాతో మృత

స్నాతః

ఆమిషాశీ (తు) శౌ

ష్కలః |

బుభుక్షిత (స్నాన్) త్మ

ధితో జిఘత్సు రశనా

యతః || ౨౦ ||

కొండలు.

ఖలపూః-బహుకరః || ౧ - కల్లమునూడుచువాని

పేళ్లు, A sweeper.

దీర్ఘసూత్రః-చిరక్రియః || ౨ విచారించి మెల్ల

గా కార్యముఁ జేయువానిపేళ్లు, Dilatory, slow.

జాల్మః-అసమీక్ష్య కారీ || ౩ - విచారింపక కా

ర్యముఁ జేయువాడు, Acting inconsiderately

కుణ్ఠః || ౧ - కార్యములయందు అలసఁడైనవాని

పేళ్లు, Indolent.

కర్మక్షమః-అలంక ర్మీణః || ౨ - కార్యమును జేయ

నమరుఁడైనవానిపేళ్లు, Competent to act.

క్రియావాన్ || ౩ || ౧ - కార్యమును జేయ నుద్యో

గించినవానిపేరు, Engaged in a business.

కార్మః-కర్మశీలః || ౨ - ఫలముగలిగినను లేకున్న

ను కార్యముఁ జేయు స్వభావముగలవానిపేళ్లు.

కర్మశూరః-కర్మరః || ౩ - ఫలముగలుగువఱకును

కార్యముఁ జేయు తెగువగలవానిపేళ్లు.

కర్మణ్యభుక్ (పా) భరణ్యభుక్ || ౪ - కర్మకరః ||

౨ - కూలిపుచ్చుకొని పనిచేయువానిపేరు.

కర్మకారః-తత్క్రియః || ౨ - కూలి లేక పనిచేయు

వానిపేళ్లు, Working without wages

అపస్నాతః-మృతస్నాతః || ౩ - బంధుసుహృ

దాదిమరణనిమిత్తమయి స్నానముచేసినవానిపేళ్లు,

Bathing after mourning.

ఆమిషాశీ || ౪ - శౌష్కలః || ౨ - మత్స్యమాంస

ములఁచినవానిపేళ్లు, Eating fish and flesh

బుభుక్షితః-త్మధితః-జిఘత్సుః - అశనాయితః ||

౪ - ఆకలిగొన్నవానిపేళ్లు, Hungry.

పరాన్నః పరపిణ్డాదో

భక్షకోః ఘస్త్వరోఽద్ద
రః

ఆద్యూన(స్సాన్య)చాద
రికో (విజగీషావివర్జితే) ||

(ఉభా) నాత్తమృరిః
కుక్షిమృరి (స్సోద్ధర
పూరకే) |

సర్వాన్నీన(స్తు)సర్వా
న్నభోజీ

గృఘ్న(స్తు)గర్ధనః || లు
భోఽభిలాషకస్తృప్ష్ణక్
(సమకా) లోలుప లో
లుభౌ |

సోన్మాద(స్తు)న దిష్ట
(స్సాన్య) Frantic.

దవినీత సముద్ధతః ||
౨౩||

మ త్రే శౌణ్డో త్కట
క్షీ బాః Intoxicated.

కాముకే కమితా ౨
నుకః | కమ్రః కామయి
తాఽభీకః కమనః కా
మనోఽభీకః || ౨౪ ||

విధేయో వినయగ్రహీ

పరాన్నః-పరపిణ్డాదః || ౨ - పరాన్న మేభుజించువా
నిపేళ్లు, Feeding at another's cost.

భక్షకః-ఘస్త్వరః-అద్దరః || ౩ - తిండిపోతుపేళ్లు,
Gluttonous.

ఆద్యూనః-ఔదరికః || ౨ - విజగీషావివర్జితే =
వేతే యుద్యోగము లేక పొట్టపోసికొనువాని పేళ్లు,
Shamelessly voracious,

ఆత్తమృరిః-కుక్షిమృరిః || ౨ - పోష్యవర్గమును
విడిచి, స్వోద్ధరపూరకే = తనకడుపునే నిండించుకొను
వానిపేళ్లు, Selfishly voracious.

సర్వాన్నీనః-సర్వాన్నభోజీ || ౧ - నియమము
లేక యన్నితావుల భుజించువానిపేళ్లు, Eating
all manner of food

గృఘ్నః-గర్ధనః-లుభః-అభిలాషకః-తృప్ష్ణక్ || ౧ -
౧. ఆశగలవానిపేళ్లు, Covetous, greedy.

లోలుపః-లోలుభః || ౨ - మిక్కిలియు నాశగల
వానిపేళ్లు, Very covetous

సోన్మాదః-ఉన్మాదిష్టః || ౨ - భూతావేశాదులచేత
నొడలెఱుంగనివానిపేళ్లు, Mad, insane.

అవినీతః-సముద్ధతః || ౨ - వినయము లేనివాని
పేళ్లు, Misbehaving

మత్రః-శౌణ్డః-ఉత్కటః-క్షీబః || ౪ - మద్యపానా
దులచేత నొడలెఱుంగనివానిపేళ్లు, Drunk

కాముకః-కమితా || ౨ - కమ్రః-కమనః-కామ
యితా || ౨ - అభీకః - కమనః - కామనః -
అభీకః || ౨ - కాముకునిపేళ్లు, కోరికగలవాడు,
Lustful

విధేయః - వినయగ్రహీ || ౧ - పచనేస్థితః-

వచసేన్ధిత ఆశ్రవః |

వశ్యః ప్రణేయో

Under influence

నిభృత వినీత ప్రశి

తా (స్సమాః) || ౨౫ ||

ధృష్టే ధృష్టుర్వియాత

(శ్చ) Shameless

ప్రగల్భః ప్రతిభా

న్వితే |

(స్యా)దధృష్టే(తు)శా

లీనో

విలక్షో విస్తయాన్వితే ||

Astonished. || ౨౬ ||

అధీరే కాతర

స్త్రస్నా భీరు భీరుక భీ

లుకాః |

ఆశంసు రాశంసితరి

గృహయాలు ర్గహీ

తరి || || ౨౭ ||

శ్రద్ధాలుః (శ్రద్ధయా

యుక్తే)

పతయాలు(స్తు) పాతు

కే |

లజ్జాశీలే ౭ పత్రపిష్టు

ర్వందారు రభివాదకే ||

ఆశ్రవః || ౪ - చెప్పినట్లు చేయువాడు, Compliant.

వశ్యః - ప్రణేయః || ౨ - బొంపఁగాదులచేత వశ్యమ

యినవానిపేళ్లు, Governable.

నిభృతః-వినీతః- ప్రశితః [పా] ప్రస్థతః || 3 - శిక్షిం

పఁబడినవానిపేళ్లు, Well trained.

ధృష్టః-ధృష్టుః(పా)ధృష్టుక్ || ౫ || - వియాతః || 3 - దిట్ట

తనముగలవానిపేళ్లు, Impudent

ప్రగల్భః-ప్రతిభాన్వితః || ౨ - అప్పటప్పటికి

క్రొత్తిగా ప్రకాశించు ప్రజ్ఞగలవానిపేళ్లు, En-

dowed with genius, bold.

అధృష్టః-శాలీనః || ౨ - దిట్టతనము లేనివానిపేళ్లు,

Modest; retiring.

విలక్షః-విస్తయాన్వితః || ౨ - ఆశ్చర్యముచే ప్రకృ

తార్థజానము లేనివాడు, వెఱఁగుపడినవాడు.

అధీరః-కాతరః || ౨ - వ్యసనాదులచేత వ్యాకుల

పడినవానిపేళ్లు, Confused.

త్రస్నుః-(పా)త్రస్నుః-భీరుః-భీరుకః-భీలుకః || ౪ -

వెఱచు స్వభావముగలవానిపేళ్లు, Timid.

ఆశంసుః-ఆశంసితా || ఋ || ౨ - ప్రియవస్తువుకోరు

వానిపేళ్లు, Desirous.

గృహయాలుః-గ్రహీతా || ఋ || ౨ - పుచ్చుకొను

స్వభావముగలవానిపేళ్లు, Disposed to take.

శ్రద్ధాలుః || ౧ - శ్రద్ధయా = నమ్మికతో, యుక్తే =

కూడియున్న వానిపేరు, Believing, faithful.

పతయాలుః-పాతుకః || ౨ - పడుస్వభావముగల

వానిపేళ్లు, Habitually falling.

లజ్జాశీలః-అపత్రపిష్టుః || ౨ - సిగ్గుపడుస్వభావము

గలవానిపేళ్లు, Bashful.

వందారుః-అభివాదకః || ౨ - మొక్కు స్వభావ

శరారు ధాతుకో హిం ప్రః (స్యా)ద్వర్ధిష్ఠః(స్తు)వర్ధ నః ఉత్పత్తిష్ఠ (స్తు) త్పత్తి తా२ లంకరిష్ఠః(స్తు)మణ్డనః అ२ భూష్టర్భవిష్ట ర్భవితా వర్తిష్ఠ ర్వర్తన (స్స మా)। నిరాకరిష్ఠః క్షిప్తుః (స్యాత్) (సాద్ర) స్నిగ్ధ స్తు మేదురః 30 జ్ఞాతా (తు) విదురో వి ద్ధః వికాసీ(తు)వికస్వరః విస్మత్స్వరో విస్మమరః ప్రసారీచ విసారిణి 31 సహిష్ఠ స్సహనః క్ష న్తా తితిక్షుః క్షమితా క్షమి క్రోధనోఽమర్షణఃకోపీ	ము గలవానిచెల్లి, Polite, respectful. శరారుః-ధాతుః-హింప్రః 3-చంపుస్వభావ ము గలవానిచెల్లి, Destructive, mischievous వర్ధిష్ఠః-వర్ధనః ౨-వృద్ధిబొందుస్వభావముగల వానిచెల్లి, Thriving, growing. ఉత్పత్తిష్ఠః-ఉత్పత్తితా ఋ ౨-ఎగయుస్వభావ ము గలవానిచెల్లి, Jumping up లంకరిష్ఠః-మణ్డనః ౨ - శృంగారిండుకొను స్వభావము గలవానిచెల్లి, Fond of ornaments. భూష్టః-భవిష్టః-భవితా ఋ 3-కాగల వాని చెల్లి, About to become. పలుమాటును మొలు చుస్వభావముగల కేశనఖాదులచెల్లిని కొండలు. వర్తిష్ఠః-వర్తనః ౨-వర్తించు స్వభావముగలవాని చెల్లి, Revolving; stationary, abiding నిరాకరిష్ఠః-క్షిప్తుః ౨-తిరస్కరించుస్వభావ ము గలవానిచెల్లి, Disdaining, obstructive. మేదురః ౧-సాద్ర=దట్టమయి, స్నిగ్ధః=నిగ్గుగలి గిన మేఘపటలాదుల చేరు, Thick with. జ్ఞాతా ఋ -విదురః-విద్ధః 3-ఎఱుగు స్వభావ ము గలవానిచెల్లి, Intelligent, knowing వికాసీ న్ -వికస్వరః ౨ - వికసించుస్వభావము గలవానిచెల్లి, Expanding. విస్మత్స్వః-విస్మమరః-ప్రసారీ న్ -విసారి న్ ౪-నెఱయుస్వభావముగల నీళ్లమీఁది తైలబిందు వులు మొదలయినవానిచెల్లి, Spreading, creeping. సహిష్ఠః-సహనః-క్షన్తా ఋ -తితిక్షుః - క్షమి తా ఋ -క్షమి ౬ - స్వభావముచేత నోర్పుగల వానిచెల్లి, Patient, content క్రోధనః -అమర్షణః - కోపీ న్ 3-స్వభావము
---	---

చేత కోపముగలవానిపేళ్లు, Passionate; wrathful.

చణ్డ స్వత్యస్తకోప చణ్డః-అత్యస్తకోపనః || ౨-మిక్కిలి కోపించు నః|| ౩౨|| కొనువానిపేళ్లు, Very passionate.

జాగరూకో జాగరితా జాగరూకః-జాగరితా||ఋ||౨-మేల్కొనియుండువానిపేళ్లు, Wakeful

ఘూర్ణితః ప్రచలా ఘూర్ణితః-ప్రచలాయితః||౨- కూరుకుపాటుపడువానిపేళ్లు కూర్చుండినిద్రపోవువాడు, Reeling.

స్వప్నక్ శయాలు ర్ని స్వప్నక్||జ్||శయాలుః-నిద్రాలు||౩-నిద్రపోతు పేళ్లు,తూఁగుపోతు, Sleepy, sluggish

ర్నిద్రాణ శయితౌ (స నిద్రాణః[పా] నిద్రితః-శయితః|| ౨ నిద్రపోవు మా)|| ౩౩|| వానిపేళ్లు, Asleep.

పరాఙ్ముఖః పరాచీన (సాన్య) పరాఙ్ముఖః-పరాచీనః || ౨ - వెడమొగముగా నున్నవానిపేళ్లు, Averting the face.

దవాజప్యధోముఖః! అవాజ్ || చ్||-(అపిశబ్దముచేత), అవాచీనః-అధోముఖః||౩-తలవంచుకొన్నవానిపేళ్లు.

(దేవానశ్చతి) దేవ ద్రవ్యజ్||చ్||౧-దేవాన్ అశ్చతి=దేవతలను గూర్చి పోవువానికిఁగాని దేవతలనుబూజించువాని కిఁగాని పేరు, Adorning deities.

విష్వద్రవ్యజ్ (విష్వగ శ్చతి)|| ౩౪|| విష్వద్రవ్యజ్|| చ్|| ౧-విష్వక్ అశ్చతి=అంతట నడచువానిపేరు, Going everywhere.

(య సహశ్చతి) స సద్రవ్యజ్||చ్|| ౧-సహ అశ్చతి=ఒకరితోడఁ బోవువానిపేరు, Accompanying.

(స)తిర్యజ్ (య స్తిరో ౭శ్చతి)|| తిర్యజ్||చ్|| ౧-తిరః అశ్చతి = అడ్డముగానడచు వానిపేరు, Moving tortuously.

వదో వదావదో వక్తా వదః-వదావదః-వక్తా||ఋ|| ౩-పలుక నేర్చినవాని పేళ్లు, Knowing how to speak.

వాగీశో వాక్పతి (స్స వాగీశః-వాక్పతిః|| ౨ - నిర్దోషముగాఁ బలుక మా)|| ౩౫|| నేర్చినవానిపేళ్లు, Eloquent.

వాచోయు కి పటు వాచోయు కి-పటుః-వాగ్||న్||౨-తానుపలుక

ర్వాగ్ని

నిశ్చయించిన యర్థమును తెస్సగా నిర్వహించి పలుకువానిపేళ్లు, Speaking sensibly.

వాపదూకోఽతివక్త
రి

వాపదూకః-అతివక్తా॥ ఋ॥ ౨ - అధికముగా మాటలాడువానిపేరు, Talkative, loquacious.

(సో)జ్ఞల్పాక(స్తు)వా
చాలో వాచాటో బ
హుగర్హ్యవాక్॥ ౩౬॥

జల్పాకః- వాచాలః- వాచాటః- బహుగర్హ్యవాక్॥ చ్॥ ౪ - దోషయుక్తముగా పెక్కుమాట లాడువానిపేళ్లు, Talking nonsense

దుర్దుఖే ముఖరాబద్ధ
ముఖా

దుర్దుఖః - ముఖః- అబద్ధముఖః॥ ౩ - అస్మయ ముగాఁబలుకువానిపేళ్లు, Scumilous.

శక్లగి ప్రియంవదే ।

శక్లః [పా] శక్లః- ప్రియంవదః॥ ౨ - ప్రియము గాఁ బలుకువానిపేళ్లు, Speaking civilly.

లోహల(స్సాన్య)దస్సు
టవాక్

లోహలః-అస్ఫుటవాక్॥ చ్॥ ౨ - స్వక్తము గా కుండ మాటలాడువానిపేళ్లు, Lipping.

గర్హ్యవాచీ(తు) కద్వ
దః॥ ౩౭॥

గర్హ్యవాచీ॥ న్॥-కద్వదః॥ ౨ - నిందింపఁడగిన మాటలాడువానిపేళ్లు, కొఱగానిమాటలాడు వాఁడు, Speaking ill

(సమా) కువాద కుచ
రా

కువాదః [పా] కుపాదః - కుచరః॥ ౨ - పరుల దోషమును బలుకువానిపేళ్లు, Censorious

(స్యాదసౌమ్యస్వరో)
ఽస్వరః

అస్వరః॥ ౧ - అసౌమ్యస్వరః = చెవులకు నింపు గాని స్వరముగలవానిపేరు, Having a bad voice.

రవణ శబ్దనో

రవణః-శబ్దనః॥ ౨ - మ్రోయుస్వభావము గల వానిపేళ్లు, Sonorous.

నాన్దీవాచీ నాన్దీకర
(స్సమా)॥ ౩౮॥

నాన్దీవాచీ॥ న్॥- నాన్దీకరః॥ ౨ - ఆశీర్వాదము తోఁగూడిన దేవతాదులయొక్క స్తోత్రమును జేయు మంగళశాసరకునిపేళ్లు, Speaker of a prologue.

జఙ్ఙోఽఙ్ఙే
Idiot, stupid.

జఙ్ఙః - అఙ్ఙః॥ ౨ - ఇష్టానిష్టసుఖదుఃఖముల నెఱుంగక పరవశుఁడై యూరకయున్నవానిచేళ్లు.

ఽనేడమూక (స్తువక్తుం
శ్రోతు మశిషీ తే)।

అనేడమూకః॥ ౧-వక్తుమ్=పలుకుటకును, శ్రో తుమ్=వినుటకును, అశిషీ తే = శిష్యింపఁబడనివాని

Deaf and dumb

పేరు. అనగా చెవిటివానికిని మూఁగవానికిని సరియైనవాఁడు. ఏడమూకయనుపారమంగీకరించిచె

తూష్ణింశీల (స్తు) తూష్ణికో

తూష్ణింశీలః-తూష్ణికః॥ ౨-మాటలాడకయూరకుండుస్వభావముగలవానిపేళ్లు, Silent.

నగ్నో ౭ వాసాదిగమ్యరే॥ ౩౯॥

నగ్నః-అవాసాః॥ ౩౯॥-దిగమ్పరః॥ ౩-దినమొలవానిపేళ్లు, Naked.

నిష్కాసితో ౭ వక్యప్ర(స్సాన్య)

నిష్కాసితః-అవక్యప్తః॥ ౨ - వెళ్లఁగొట్టఁబడినవానిపేళ్లు, Expelled. [డినవానిపేళ్లు, Cursed.

దవధ్వస్తస్తధిక్కృతః । ఆత్తగన్ధో ౭ భిభూత(స్సాన్యత్)

అవధ్వస్తః-ధిక్కృతః॥ ౨ - తిరస్కరింపఁబ

దాపితస్సాధిత(స్సమా) । రం॥

ఆత్తగన్ధః [పా] ఆత్తగర్వః - అభిభూతః॥ ౨-రాజుచేతఁగాని శత్రువుచేఁగాని పోఁగొట్టఁబడినగర్వముగలవానిపేళ్లు, Humbled ; subdued.

ప్రత్యాదిష్టో నిరస్త(స్సాన్య) తృత్యాఖ్యాతో నిరాకృతః ।

దాపితః-సాధితః॥ ౨-రాజుచేదండుగగ్నానఁబడినవానిపేళ్లు, condemned, or adjudged

నికృత(స్సాన్య) ద్విప్రకృతో

ప్రత్యాదిష్టః-నిరస్తః-ప్రత్యాఖ్యాతః-నిరాకృతః॥ ౪ - న్యాయముచేత పరిహరింపఁబడినవానిపేళ్లు, Removed; set aside.

విప్రలబ్ధ(స్తు)వశ్చితః॥ ౪౦॥

నికృతః-విప్రకృతః॥ ౨ - వీడింపఁబడినవానిపేళ్లు, Humiliated. Insulted.

మనోహతః ప్రతిహతః ప్రతిబద్ధో హత(శ్చసః) । అధిక్షిప్తః ప్రతిక్షిప్తో

విప్రలబ్ధః-వశ్చితః॥ ౨ - మోసపుచ్చఁబడినవానిపేళ్లు, Deceived; duped.

బద్ధే కీలిత సంయతో॥ ౪౧॥

మనోహతః-ప్రతిహతః-ప్రతిబద్ధః-హతః॥ ౪-మనస్సున నుత్సాహము చెడినవాఁడు, Disappointed.

అధిక్షిప్తః ప్రతిక్షిప్తో

అధిక్షిప్తః-ప్రతిక్షిప్తః॥ ౨-నిందింపఁబడినవానిపేళ్లు, Censured

బద్ధః కీలితః సంయతః॥ ౪౨॥

బద్ధః-కీలితః-సంయతః॥ ౩ - బాండ్కొయ్యమొదలయినవానిచేత కట్టఁబడినవానిపేళ్లు, Con-

finied in stocks. Fettered.

ఆపన్న ఆప త్ప్రాప్త
(స్వాత్మ)

కాన్దిశీకో భయద్రుతః॥

ఆఘోరితః ఘోరితోఽ
భిశ స్తే

సంకసుకోఽస్థిరే ॥

౪౩॥

వ్యసనార్తోపరక్తా(ద్వా)
Afflicted Suffering
pain from a cause
human or divine.

విహస్త వ్యాకుతో (స
మా) ! Perplexed.

విక్లబో విహ్వలః
Overcome by fear.

(స్యాత్తు) వివశోఽ రి
ప్రదుప్రథీః॥ ౪౪॥

కశ్యో కశార్హస్తే

(సన్నద్ధే) త్వత్తతా
యా(వధోద్యతే) ।

ద్వేష్యే త్వషిగతో

వధ్య శీర్షచ్ఛేద్య (ఇ
మాసమా) ॥ ౪౫॥

విష్యో (విషేణ యో
వధ్యో)

ఆపన్నః - ఆపత్ప్రాప్తః॥ ౨ - ఆపదఃబాంధిన
వానిపేళ్లు, Overtaken by calamity Distressed
కాన్దిశీకః-భయద్రుతః॥ ౨ - వెఱచి పాటిపోవు
వానిపేళ్లు, Put to flight

ఆఘోరితః-ఘోరితః-అభిశ స్తః॥౩- పర స్త్రీగమన
బ్రహ్మహత్యాదులవలన నిందింపఁబడిన వానిపేళ్లు,
Calumniated Accused of adultery.

సంకసుకః- అస్థిరః ॥ ౨- జేనియందును నిలుక
డలేనివానిపేళ్లు, Unsteady. Uncertain.

వ్యసనార్తః-ఉపరక్తః॥ ౨- దై వకృతమనుష్య
కృతములయిన శరీరపీడలు గలవానిపేళ్లు. జూదము
మొదలైన వ్యసనములుగలవానిపేళ్లు ని కొండలు

విహస్తః-వ్యాకులుః॥ ౨-శోకాదులచేత వెనుక
ముందెఱుంగనివానిపేళ్లు, Confounded, perplexed.

విక్లబః- విహ్వలః॥ ౨ - భయాదులచేతఁ దన
యవయవములను ధరింప శక్తి లేనివానిపేళ్లు,
Unable to contain one's self.

వివశః- అరిష్టదుష్టధీః॥ ౨ - ఆసన్న మరణము
చేత దూషితమైన బుద్ధిగలవాని పేళ్లు, Appre-
hensive of death.

కశ్యో - కశార్హస్తః॥ ౨-అపరాధమువలన చబు
కు పెట్లకుఁ దగినవాఁడు, Deserving a whipping.

ఆతతాయీ॥ ౧॥ ౧-వధోద్యతే=చంపుయత్ను
ముగల, సన్నద్ధే=సన్నద్ధునిపేరు, Murderous

ద్వేష్యః - అక్షిగతిః॥ ౨ - ద్వేషింపఁదగిన వాని
పేళ్లు, Hateful, detestable.

వధ్యః-శీర్షచ్ఛేద్యః॥ ౨- చంపఁదగినవానిపేళ్లు,
Meriting beheading.

విష్యః॥ ౧-విషేణ= విషముచేత, యః=ఎవఁడు,
వధ్యః = చంపఁదగినవాఁడో వానిపేరు, Meriting

death by poison

ముసల్యో (ముసలేన
యః) ।

శిశ్విదానో ఒకృష్ణక
ర్తా

చపలశ్చికుర(స్సమా)॥

Rash ర॥

Inconsiderate

దోషైకదృక్పూర్వభాగీ

నికృత స్తవృజుశ్చరః॥

కర్ణేజప సూచక

(స్సాన్య)త్పిశునో

దుర్జనః ఖలః॥ ర॥

నృశంసో ఘాతుకః

క్రూరః పాపో

ధూర్త(స్త) వజ్చుకః॥

అజ్ఞేమూఢ యథా

జాత మూర్ఖ వైధేయ

బాలిశాః॥ ర॥

కదర్శ్యే కృపణ త్సుద్ర

కింపచాన మితంపచాః ।

నిస్సస్త్రదుర్విధోదీనోద

రిద్రోదుర్బలోఒ(పిః)॥

వనీవకో యాచనకో

మార్గణో యాచ కార్థి

నౌ ।

ముసల్యః॥ ౧-ముసలేన = రోకటిచేతఁ జంపఁ
దగినవానిపేర్లు,—by knocks of a pestle

శిశ్విదానః - అకృష్ణకర్తా॥ ౧-మంచియాచా
రముగలవానిపేర్లు, Innocent. కొందఱు, శిశ్వి
దానః - కృష్ణకర్తా॥ ౨ - దురాచారము గలవాని
పేర్లు నిరి, Sinful or criminal.

చపలః - చికురః॥ ౨-దోషమువిచారింపక వధ

బంధనాదులను జేయువానిపేర్లు, Committing
a crime without considering the guilt

దోషైకదృక్॥ ౩-పురోభాగీ॥ ౧-దోషమునే
వెదకువానిపేర్లు, Malevolent. [Wicked; perverse.

నికృతః - అన్యజాః - శరః॥ ౩-కుత్సితుని పేర్లు,

కర్ణేజపః - సూచకః - పిశునః॥ ౩-కొండ్లముఁ

జెప్పవాని పేర్లు, Informer.

దుర్జనః-ఖలః॥ ౨-దుష్టాత్ముఁడు, Mischief-maker.

నృశంసః - ఘాతుకః - క్రూరః - పాపః॥ ౪-పరు

లకు బాధచేయు స్వభావముగలవానిపేర్లు, Dis-

tinctive, mischievous. [Fraudulent, crafty.

ధూర్తః-వజ్చుకః॥ ౨-మోసపుచ్చువానిపేర్లు,

అజ్ఞః-మూఢః - యథాజాతః - మూర్ఖః-వైధే

యః-బాలిశః॥ ౩-ఎఱుక లేనివానిపేర్లు, Idiot.

కదర్శ్యః-కృపణః - త్సుద్రః-కింపచానః - మితం

పచః॥ ౫-లోభిపేర్లు, Miser; avaricious.

నిస్సస్త్రః-దుర్విధః - దీనః-దరిద్రః - దుర్గతః॥ ౫-

దరిద్రునిపేర్లు, Poor; indigent.

వనీవకః[పా]వనీయకః - యాచనకః-మార్గణః-

యాచకః-అర్థి॥ ౧॥ ౫ - అడుగువానిపేర్లు, Beggar;

mendicant.

అహంయు (స్వాస్య) |
దహంకారీ

శుభంయు (స్తు)శుభా
న్వితః || ౫౦ ||

దివ్యైపపాదుకా (దే
వాః) of divine origin.

(నృగవాద్యా) జరా
యుజాః | Viviparous.

స్వేదజాః (క్రిమిదంశా
ద్యాః)

(పక్షీసర్పాదయోఽ)
ణ్ణజాః || Oviparous

ఇతి ప్రాణివర్గః.

ఉద్భిద (స్తరుగుల్తా
ద్యా)

ఉద్భి దుద్భిజ్జ ముద్భి
దమ్ |

సుస్తరం రుచిరం చా
రు సుషమంసాధు శోభ
నమ్ || ౫౨ || కాస్తం మ
నోహరం రుచ్యం మ
నోజ్ఞం మజ్జుమజ్జులమ్ |

(త) దాసేచనకం (తృ
ప్తేర్నాస్త్యనోయ
స్య దర్శనాత్) || ౫౩ ||

అభీష్టే ౨భీప్సితం
హృద్యం దయితం వ

అహంయుః - అహంకారీ || ౫౦ || ౧-అహంకార
ముగలవానిపేళ్లు, Proud.

శుభంయుః - శుభాన్వితః || ౫౧ || శుభముగలవా
నిపేళ్లు, Happy.

దివ్యైపపాదుకాః || ౧-దేవాః=స్వర్గమునందుం
డు మాతృపితృసంబంధము లేక పుట్టినదేవతలపేరు.

జరాయుజాః || ౧-నృగవాద్యాః = నూపియందుఁ
బుట్టినమనుష్యులు పశువులు మొదలైనవానిపేరు.

స్వేదజాః || ౧-క్రిమిదంశాద్యాః = చెమటవలనఁ
బుట్టినపురుగులు ఈఁగలు మొదలయినవానిపేరు.

Engendered by damp as worms and insects.

అణ్ణజాః || ౧-పక్షీసర్పాదయః = గ్రుడ్లువలనఁ బు
ట్టిన పక్షులు సాములు మొదలయినవానిపేరు.

ప్రాణివర్గము ముగిసెను.

ఉద్భిత్ || ౫౧ || ౧ - తరుగుల్తాద్యాః = నేలనువ్ర
క్కలించుకొని పుట్టువృక్షములు పొదలుకనవు మొ
దలయినవానిపేరు, Vegetables.

ఉద్భిత్ || ౫౨ || ఉద్భిజ్జమ్ - ఉద్భిదమ్ || ౩-ఆతరుగు
ల్తాదులకేపేళ్లు, Sprouting, germinating.

సుస్తరమ్-రుచిరమ్ - చారు-సుషమమ్ - సాధు-
శోభనమ్ - కాస్తమ్ - మనోహరమ్ [పా] మనో
రమమ్-రుచ్యమ్ - మనోజ్ఞమ్-మజ్జు - మజ్జులమ్ ||
౧౨-చక్కనివస్తువుపేళ్లు, Beautiful or pleasing.

ఆసేచనకమ్ || ౧-యస్య = ఏవస్తువుయొక్క, దర్శ
నాత్ = చూచుటవలన, తృప్తేః=తృప్తికి, అస్త్యః=తు.
ద,నాస్తి=లేదో, తత్ = అవస్తువుపేరు, Charming.

అభీష్టమ్ - అభీప్సితమ్ - హృద్యమ్-దయితమ్ -
లభ్యమ్-ప్రియమ్ || ౬-మనస్సునకుఁ బ్రియమయిన

ల్లభం ప్రియమ్!

నికృష్ట ప్రతికృష్టావస్థ
రేఫ యా ప్యావమా
ధమాః || కుపూయకుత్సి
తావద్య ఖేట గర్హాణ
కా (స్వమాః)।

మలీమనం(తు)మలినం
క చ్చరం మలదూషితం||
పూతం పవిత్రం మే
ధ్యం(చ)।

వీధ్రం (తువిమలార్థక
మ్)।

నిర్ణీకం శోధితం మృ
ప్తం నిశ్శోధ్య మనవ
స్కరమ్|| ౫౬||

అసారం ఫల్లు
శూన్యం (తు) వశికం
తుచ్ఛరి క్తకే ।

(క్లిబే) ప్రధానం ప్రము
ఖ ప్రవే కాను త్తమో
త్తమాః || ముఖ్య వర్య
వరేణ్యశ్చ ప్రబ్ధోఽ
నవరార్థ్య (వత్)। పరా
ధ్యై సాగ్రహర సా
గ్రాగ్రాగ్రీయ మగ్రి
యమ్ || శ్రేయాన్ శ్రే

ష్ఠః పుష్కల (స్వస్తి)
త్పత్తమ శ్చాతిశోభనే
(స్మరు త్తరపదే) వ్యా

వస్తువుపేళ్లు, Beloved, desired.

నికృష్టః-ప్రతికృష్టః-అర్వాన్|| రేఫః [ప] రే
ఫః||స్ ||-యావ్యః-అవమాః-అధమాః - కుపూయః-కు
త్సితః-అవద్యః-ఖేటః-గర్హాణ్యః-అణకః || ౧౩ - జా
త్యాచారాదులచేత నిందితుడైనవాని పేళ్లు,
Inferior, low.

మలీమనమ్-మలినమ్-క చ్చరమ్ - మలదూషిత
మ్||౪-మాసినవస్తువుపేళ్లు, Foul, dirty
పూతమ్-పవిత్రమ్-మేధ్యమ్|| ౩-పవిత్రమయిన
వస్తువుపేళ్లు, Purified.

వీధ్రమ్|| ౧-విమలార్థకమ్=(స్వభావముచేత)ని
ర్మలమయిన స్ఫటికాదివస్తువులపేరు, Clean.

నిర్ణీకమ్-శోధితమ్-మృప్తమ్-నిశ్శోధ్యమ్-అనవ
స్కరమ్||౫-కల్మషము లేనట్లు శోధించబడినవస్తువు
పేళ్లు, Cleansed. [యినవస్తువులపేళ్లు, Pithless.

అసారమ్-ఫల్లు||౨-సారము లేనిదూది మొదల
శూన్యమ్-వశికమ్-తుచ్ఛమ్-రి క్తకమ్ || ౪-రి త్త
యైనయిల్లు మొదలయినవానిపేళ్లు, Void, empty.

ప్రధానమ్||నిత్యనపుంసకిలింగము||-ప్రముఖః-
ప్రవేకః-అను త్తమః - ఉత్తమః - ముఖ్యః-నర్యః-
వరేణ్యః-ప్రబ్ధః-అనవరార్థ్యః-పరార్థ్యః-అగ్రః-
సాగ్రహరః-సాగ్ర్యః-అగ్ర్యః- అగ్రీయః - అగ్రి
యః||౧౭ ప్రధానవస్తువుపేళ్లు, Chief; principal.

శ్రేయాన్||స్||-శ్రేష్ఠః-పుష్కలః-స త్తమః-అతి
శోభనః||౫-మిక్కిలిశ్రేష్ఠునిపేళ్లు, Excellent ప్రధా
నశబ్దము మొదలు ౨ ౨ను శ్రేష్ఠునిపేళ్లని కొందఱు.
వ్యాఘ్రః-పుజవః-ఋషభః- కుజరః - సింహః-

ఘృ పుష్క వర్షభ కుష్ఠా శాస్త్రాలః-నాగః॥ ఈ ౭ను - ఆదిశబ్దముచేత ముఖ
రాః॥౫॥ సింహశాస్త్రా చంద్రశబ్దములును, ఉత్తరపదే = సమాసమునం
ల నాగాద్యాః (పుంసి పుంసములును, శ్రేష్ఠార్థగోచరాః = పూర్వ
శ్రేష్ఠార్థగోచరాః) । పదార్థశ్రేష్ఠత్వమును జెప్పును. అప్పుడు, పుంసి
స్యః=పుంలింగముకొను, Pie-eminent.

అప్రాగ్భ్యం (ద్యయ అప్రాగ్భ్యమ్-అప్రధానమ్ - ఉపసర్జనమ్ ॥ ౩.
హీనే ద్వే) అప్రధానో ప్రధానముకాని దానిపేర్లు, Secondary, subor-
పసర్జనే॥ ౬౦॥ dinate అప్రధానోపసర్జనశబ్దములు నియతి॥ న ॥
విశజ్జటంపుభుచ్చహ విశజ్జటమ్-పుభుచ్చహత్ ॥ ద్ ॥-విశాలమ్.
ద్విశాలం పుభులం మ పుభులమ్-మహత్-పిష్టమ్-ఉరు-విపులమ్॥౯- విరి
హత్ । వస్త్రోరువిపులం విస్తృతమనిపేర్లు, Spacious Copious.
పీన పీష్నీ (తు) స్థూల సీసమ్-సీచన్॥౯-స్థూలమ్-పీచరమ్॥౧౦-ఒలిసినదాని
పీనరే॥ ౬౧॥ పేర్లు, Fat, large.

స్తాకాల్ప ట్సుల్లకా స్తాకః-అల్ప-ట్సుల్లకః - సూక్ష్మమ్ - శ్లక్షణమ్-ద
సూక్ష్మం శ్లక్షణం ద భగ్నమ్-పిశ్యమ్-తను-మాత్రా-త్రుటిః॥నియతి శ్రీ॥-
భ్రం కృశం తను । లనః-రేశః-విచి-విచి-నియతి పు॥౧౧- కొంచెము
(స్త్రీయాం) మాత్రా మినూనదానిపేర్లు, నన్నమైనదియు. Minute, Little,
త్రుటి (పుంసి) లవ శశ త్నుటి (పుంసి) Small.
కణాణవః॥ ౬౨॥

అత్యల్పే ౭ ల్పిష్య ను అ-ల్పిష్యన్-అల్పియః॥౯॥-కినీయః॥౯॥-అణీయః॥
ల్పియః కినీయో ౭ ణీ న్॥౧౨-అణి-అణి, కినిష్యమ్-అణిష్యమ్, ఈ ౨ను
య (ఇత్యపి) । మిల్కటి కొంచెముగానిదానిపేర్లు, Very small.

ప్రభూతం ప్రచురం ప్రభూతమ్-ప్రచురమ్-ప్రాజ్యమ్ - అదభమ్-
ప్రాజ్య మదభ్రం హూలమ్-ఒహూ - పురహమ్ [సా] పురహూః-
లం బహూ ॥ పురుహం పురు-భూయిష్యమ్-స్థిరమ్ [సా] స్థూరమ్-భూయః॥
పురు భూయిష్యం స్థిరం న్ ॥ - భూరి ॥ ౧౩ - అధికమయినదానిపేర్లు,
భూయ(శ్వ)భూరి (చ) । Much, many.

పరిశృతా (ద్వాస్తే యేషామ్=ఏవ స్తుప్రలకు, శతాదికాల్=నూలు
యేషాం పరా సంఖ్యా మొదిలయిన సంఖ్యకంటె, పరా=అధికమైన, సం

శతాదికాత్) || ౬౪ || భ్యా=సంఖ్యగలదో, తే = ఆవస్తువులు, పరశ్శతా
More than a handied, ద్యాః=పరశ్శతము మొదలయిన పేళ్లుగలవి యాను.
Etc.

ఇవి సంఖ్యామాత్ర వాచకములయినపుడు || ౧ ||
గణనీయే గాణేయం గణనీయమ్-గాణేయమ్ [పా] గణేయమ్ ౨-
Calculable. లెక్క పెట్టఁదగిన దానిపేళ్లు, Numerable.

సంఖ్యాతే గణిత స మ్-గణితమ్ || ౨ - లెక్క పెట్టఁబడిన
దానిపేళ్లు, Numbered, counted

(మధ)సమం సర్వమ్ | సమం-సర్వమ్-విశ్వమ్-అశేషమ్ - కృత్స్నమ్-
విశ్వమ శేషం కృత్స్నం సమ స్తమ్-నిఖిలమ్-అఖిలమ్-ని శ్శేషమ్-సమగ్రమ్-
సమస్త నిఖిలాఖిలాని సకలమ్-పూర్ణమ్-అఖిల్లమ్-అనూనకమ్|| ఈగరను-
నిశ్శేషమ్ || ౬౫ || సమ ఆదిపదముచేత, సంపూర్ణమ్-పుష్కలమ్ - అవిక
గ్రం సకలం పూర్ణమఖిలమ్-అభిన్నమ్, ఇవి మొదలయినవియు - అంతయు
జ్ఞం (స్యా) దనూనకే | సమ సర్వము పేళ్లు, All; entire.

ఘనం నిరస్తరం సాన్ద్రం ఘనమ్-నిరస్తరమ్-సాన్ద్రమ్|| ౩-దట్టమయినదాని
Without interstices. పేళ్లు, Dense.Clustered together. [Delicate,fine.

పేలవం విరలం తను|| పేలవమ్-విరలమ్-తను || ౩-పలుచనిదానిపేళ్లు.

సమీపే నికటా ౭స సమీపమ్-నికటమ్-ఆసన్నమ్-సన్నికృష్టమ్-సనీ
న్న సన్నికృష్ట సనీడ (వ డమ్-స దేశమ్-అభ్యాశమ్[పా]అభ్యాసమ్-సవిధమ్-
త్) | సదే శాభ్యాశ సమర్యాదమ్-సవేశమ్-ఉపకణ్ఠః-అన్తికః-అభ్యర్ణః-
సవిధ సమర్యాద సవే అభ్యగ్రః-అభితః|| ౧౫ - దాపుపేళ్లు. అభితః-అను
శ (సత్) || ఉపకణ్ఠాన్తి నది యవ్యయము, Near, proximate.

కాభ్యర్ణాభ్యగ్ర (అ
ప్యభితో(౭వ్యయమ్)|

సంసక్తే (త్వ) వ్యవ సంసక్తమ్-అవ్యవహితమ్-అపదాన్తరమ్|| ౩-కది
హిత మపదాన్తర (మి సినదానిపేళ్లు, Adjoining; Contiguous

త్వపి) ౬౮|| [యినదానిపేళ్లు, Very near.

నేదిష్ఠ మన్తికతమం నేదిష్ఠమ్-అన్తికతమమ్ || ౨ - మిక్కిలి దావ
(స్యా)ద్దూరం విప్రకృ దూరమ్ - విప్రకృష్టకీమ్ || ౨ దవ్యయినదాని
ష్ఠకమ్ పేళ్లు, Distant.

దవీయ(శ్చ)దవిపం(చ) |
సుహారం

దీర్ఘ మాయతమ్ || ౬౯ ||

వర్తులం నిస్తలం వృ
త్తం

బన్ధురం (తూన్న తా
నతమ్) |

ఉచ్చస్రాంతూన్నతో
ద గ్రోచ్చితా స్తుజ్ఞే

౭ధ వామనేన్యజ్ఞేచ
ఖర్వ ప్ర స్వా (స్సుస్యః)

అవాగ్రే౭వన తాన
తమ్ |

అరాలం పృజినం జ
హ్మ మూర్క్యమ త్కుఞ్చి

తం నతమ్ || ౭౦ || అవిధం
కుటిలం భగ్నం వేల్లి

తం వక్ర(మిత్యపి) |

ఋజావజిహ్వా ప్రగుణౌ

వ్యస్తే(త్వి)ప్రగుణాకు
తా || ౭౧ ||

శాశ్వతి(స్తు) ధృపౌ
నిత్య సదాతస సనాత

నాః |

స్థాస్థుః స్థిరతరః స్థే
యా

(నేకరూపతయా తు
యః || ౭౩ || కాలవ్యా

దవీయః || స || - దవిపమ్ - సుహారమ్ || ౩ - మిక్కిలి
దవ్యయినదానిపేళ్లు, Very remote. [Long.

ఋమ్ - ఆయతమ్ || ౨ - నిడుపయినదానిపేళ్లు,

వర్తులమ్ - నిస్తలమ్ - వృత్తమ్ || ౩ - వట్టువైన
దానిపేళ్లు, Round. Circular. Globular.

బన్ధురమ్ || ౧ - ఉన్నతానతమ్ = స్వభావముచేత
పొడవైన యుపాధివశమున నించుక వంగినదాని
పేరు, Naturally high but factitiously bent.

ఉచ్చః - స్రాంతః - ఉన్నతః - ఉడగ్రః - ఉచ్చిత
తః - తుజ్ఞః || ౬ - పొడుగయినదానిపేళ్లు, High, tall.

వామనః - న్యక్ || ౭ - నీచః - ఖర్వః - ప్రస్వః -
౫ - కుటుచైనదానిపేళ్లు, Short

అవాగ్రమ్ - అవనతమ్ - ఆనతమ్ || ౩ - వంగిన
దానిపేళ్లు, Bent down.

అరాలమ్ - పృజినమ్ - జహ్మమ్ - ఊర్క్మిమత్ ||
౭ - కుఞ్చితమ్ - నతమ్ - అవిధమ్ - కుటిలమ్ - భు

గ్నమ్ - వేల్లితమ్ - వక్రమ్ || ౧౧ - వంకరియెన
దానిపేళ్లు, Crooked

[దానిపేళ్లు, Straight.

ఋజాః - అజిహ్వాః - ప్రగుణః || ౩ - చక్కనై యుండు
వ్యస్తః - అప్రగుణః - ఆకులః || ౩ - చెదరినదాని
పేళ్లు, Confounded.

శాశ్వతిః - ధృవః - నిత్యః - సదాతసః - సనాతనః ||
౫ - ఎన్నిటికిని నాశము లేక యుండుదానిపేళ్లు,

Eternal

స్థాస్థుః - స్థిరతరః - స్థేయాన్ || స || ౩ - వెక్కుకా
లముండుదానిపేళ్లు, Permanent. Firm.

కూటస్థః || పు || ౧ - ఏకరూపతయా = వికారము
లేక యొకలాగుననే, యః కాలవ్యాప్తీ = ఏది నిరవ

పీ స) కూటస్థః

ధికకాలముండునదో యట్టియాత్మాదుల పేరు,
Uniform, perpetually the same

స్థావరో జజ్ఞమేతరః ।

స్థావరః - జజ్ఞమేతరః॥ ౨ - కదలకయుండు గిరి
వృక్షాదులపేళ్లు, Immovable.

చరిష్ణు జజ్ఞమ చరం త్ర
స మిజ్గం చరాచరమ్॥

చరిష్ణు- జజ్ఞమమ్- చరమ్- త్రసమ్ - ఇజ్జమ్-
చరాచరమ్॥ ౩ - తిరుగులాడుమనుష్యాదులపేళ్లు,
Movable.

చలనం కమ్పనం క
మ్పనం

చలనమ్-కమ్పనమ్ - కమ్పనమ్॥ ౩ - కదలుస్వ
భావముగలయశ్వత్థదళాదులపేళ్లు, Tremulous.

చలం లోలం చలాచ
లమ్ । చచ్ఛలం తరలం
చైవ పారిప్లవ పరిప్లవే ॥

చలమ్- లోలమ్- చలాచలమ్- చచ్ఛలమ్-తర
లమ్- పారిప్లవమ్ - పరిప్లవమ్॥ ౪ - కదలుదానిపేళ్లు,
Quaking, moving [దానిపేళ్లు, Exceeding.

అతిరిక్త స్సమధికో

అతిరిక్తః-సమధికః॥ ౧ - మిక్కిలియధికమైన

దృఢసన్ని (స్తు) సంహ
తః । Strong knit.

దృఢసన్నిః-సంహతః॥ ౨ - దృఢమయినకీలుగల
యవయవాదులపేళ్లు, లెస్సగా నదికినది.

కర్కశం కఠినం క్రూ
రం కఠోరం నిష్ఠరం
దృఢమ్ ॥ ౭౬ ॥ జరరం
మూర్తిమ స్మూర్తం

కర్కశమ్ [సా] కఠ్ఠమ్ - కఠినమ్-క్రూరమ్-
కఠోరమ్-నిష్ఠరమ్-దృఢమ్-జరరమ్॥ ౭ - బిరుసైన
దానిపేళ్లు, గట్టిది, Hard, solid. మూర్తిమత్ ॥
త్ ॥ మూర్తమ్॥ ౧ - Material, corporeal.

ప్రవృద్ధం ప్రౌఢ మేధి
తమ్ ।

ప్రవృద్ధమ్-ప్రౌఢమ్-ఏధితమ్॥ ౩ - పెరిగినదాని
పేళ్లు, Full-grown.

పురాణప్రతనప్రత్న
పురాతనచింతనాః ॥

పురాణః- ప్రతనః- ప్రత్నః- పురాతనః- చిరం
తనః॥ ౪ - ప్రాతదానిపేళ్లు, Old, ancient.

ప్రత్యగోభినౌ భినౌ
నవ్రాణ నవీనో నూత
నో నవః । నూత్న(శ్చ)

ప్రత్యగ్-అభినవః-నవ్యః- నవీనః - నూతనః-
నవః-నూత్నః॥ ౫ - కొత్తదానిపేళ్లు, New.

సుకుమారం (తు) కో
మలం మృదులం మృదు॥

సుకుమారమ్-కోమలమ్ - మృదులమ్-మృదు॥
౬ - మెత్తనిదానిపేళ్లు, Soft.

అన్య గన్యత మను

అన్యత్ ॥ ౬ - అన్యత్మ్ - అనుగమ్ - అను

గేఁనుపదం (క్లిబమ
వ్యయమ్)।

ప్రత్యక్షం (స్యా) దై
న్ద్రియకం Perceptible.

అప్రత్యక్ష మతీన్ద్రి
యమ్॥౨౯॥ Beyond the
reach of the senses.

ఏకతానోఽనన్యవృ
త్తి రేకాగ్రా కాయనా
(వపి) । (అ) ప్యేకసర్గ
ఏకాగ్ర్యోఽప్యేకాయ
నగతో(ఽపిచ)॥౩౦॥

(పుం) స్యాదిగ పూర్వ
పౌరస్త్య ప్రథమాద్యా

(అథాఽస్త్రీయామ్)।
అన్తోజఘన్యం చరమ మ
స్త్య పాశ్చాత్య పశ్చి
మాః॥ ౩౧॥

మోఘం నిరర్థకం
స్పష్టం స్ఫుటం ప్రవృ
త్త ముల్బణమ్।

సాధారణం (తు) సా
మాన్య
మేకాకీ త్యేక ఏకకః॥

౩౨॥
భిన్నా (ర్థకా) అన్య
తర ఏక త్వా న్యేతరా
(అపి)।

పదమ్॥ ౪ - వెనుకపోవువానిపేళ్లు, అనుపదమ్॥ ౫,
అవ్య॥ Following.

ప్రత్యక్షమ్-విన్ద్రియకమ్॥ ౨ - పంచేంద్రియ
ములచేత నెఱుంగఁబడుదానిపేళ్లు, Visible.

అప్రత్యక్షమ్ [ప్ర] అనన్యక్షమ్ - అతీన్ద్రియ
మ్॥ ౨- నేత్రాదిపంచేంద్రియములచేత నెఱుంగఁబ
డనిరూపరసాదులపేళ్లు, Unperceived: absent.

ఏకతానః- అనన్యవృత్తిః- ఏకాగ్రః- ఏకాయ
నః-ఏకసర్గః-ఏకాగ్ర్యః- ఏకాయనగతః॥ 2. ఏకా
గ్రచిత్తునిపేళ్లు, Closely attentive.

ఆదిః॥నియతపుంలింగము॥-పూర్వః-పౌర స్త్యః -
ప్రథమః-ఆద్యః॥ ౩ - మొదటిదానిపేళ్లు, Prior ,
first, initial.

అ స్త్య॥ష్ట॥-జఘన్యమ్- చరమమ్- అ స్త్యమ్ -
పాశ్చాత్యమ్-పశ్చిమమ్ ॥ ౬- తుదయైనదానిపేళ్లు,
Last ; ultimate.

[దానిపేళ్లు, Vain, useless.

మోఘమ్-నిరర్థకమ్॥ ౨ - ప్రయోజనములేని
స్పష్టమ్-స్ఫుటమ్-ప్రవృత్తమ్- ఉల్బణమ్॥ ౪ ..
ప్రకటమయినదానిపేళ్లు, Apparent, evident.

సాధారణమ్-సామాన్యమ్॥౨ - అనేకులకు పో
తయినదానిపేళ్లు, Common.

ఏకాకీ॥న్- ఏకః- ఏకకః॥ 3- సహాయములేక
యొక్కటియైనదానిపేళ్లు, Alone, solitary.

భిన్నః-అన్యతరః-ఏకః-త్వః-అన్యః-ఇతరః॥ ౫- భి
న్నార్థకాః=ప్రకృతార్థముకంటె వేతైనదానిపేళ్లు.
ఇవి సర్వనామశబ్దములు, Other, different.

ఉచ్చావచం నై కభేద	ఉచ్చావచమ్-నై కభేదమ్॥ ౨ - అనేక ప్రకార
High and low.	ములయిన చిత్రాదులపేళ్లు, Variegated.
ముచ్చణ్ణ మవిలమ్బి	ఉచ్చణ్ణమ్-అవిలమ్బితమ్॥ ౨ - త్వరగలదాని
౨౩	పేళ్లు, Quick, expeditious
ఆరు న్తుద (స్తు) మర్	అరుంతుడః-మర్త్తస్పృక్॥ శ్॥ ౨ - మర్తమును
స్పృక్ Painful	నొప్పించుమాటలు మొదలయినవానిపేళ్లు, Sharp.
అబాధం(తు)నిరర్గలమ్॥	అబాధమ్-నిరర్గలమ్॥ ౨ - అడ్డపాటులేనిదాని
	పేళ్లు, Unobstructed
ప్రసవ్యం ప్రతికూలం	ప్రసవ్యమ్-ప్రతికూలమ్ - అపసవ్యమ్ - అప
(స్యా) దపసవ్య మప	వ్యం॥ ౪-ప్రతికూలమయినదానిపేళ్లు, Contrary.
వ్యం (చ)॥ ౨౪	
వామం (శరీరే) సవ్యం	వామమ్ - సవ్యమ్॥ ౨-శరీరే = శరీరముననెడ
(స్యాత్)	మపార్శ్వముపేళ్లు, Left.
అపసవ్యం (తు) దక్షి	అపసవ్యమ్ - దక్షిణమ్॥ ౨ - శరీరమునఁగూడి
ణమ్ ।	దిక్కుపేళ్లు, Right.
సంకటం (నాతు) సం	సంకటమ్-సంబాధః॥ ౨ - ఇరకటపుచోటిపేళ్లు,
బాధః	సంబాధశబ్దము నియతపులింగము, Narrow.
కలిలం గహనం (స	కలిలమ్ - గహనమ్॥ ౨ - చొరరానిదానికిని,
మే)॥ Impervious.	ఎఱుంగరానిదానికినిపేళ్లు, Hard to be understood.
సంకీర్ణే సంకుల౨ కీ	సంకీర్ణమ్-సంకులమ్ - ఆకీర్ణమ్॥ ౩-ఒకటికొకటి
రే	కలిసినదానిపేళ్లు, Crowded, confused.
ముణ్ణితం పరివాపిత	ముణ్ణితమ్ - పరివాపితమ్॥ ౨ - గొఱుగఁబడిన
మ్ ।	దానిపేళ్లు, Shaved.
గ్రధితం సద్ధితం దృ	గ్రధితమ్[సా]గ్రద్ధితమ్, గుమ్భితమ్ - సద్ధితమ్-
భం Strung, tied.	దృభితమ్॥ ౩ - కూర్పఁబడిన పుష్పమాలికాదులపేళ్లు.
విస్తృతం విస్తృతం త	విస్తృతమ్ - విస్తృతమ్-తతమ్॥ ౩ - వ్యాపించిన
తమ్॥ ౨౬	దానిపేళ్లు విరివిగలది, Spread; diffuse.
అస్మరతం విస్తృతం	అస్మరతమ్ - విస్తృతమ్॥ ౨ - మఱవఁబడిన
(స్యాత్)	దానిపేళ్లు, Forgotten.

ప్రాప్త ప్రణిహితే (స
మే) ।

వేల్లిత ప్రేక్షితాఽధూత
చలితాఽ కమ్పితా ధు
తే ॥ ౧౭॥

ను త్త నున్నాస్త ని
ఘ్నాతా విధక్షి ప్రేరితా
(స్పృహః) ।

పరిక్షిప్తం (తు) నివృ
తం

మూషితం ముషి తా
(ర్థకమ్) ॥ ౧౮॥

ప్రవృద్ధ ప్రస్ఫుతే

న్యస్త నిస్పష్టే

గుణితాఽహతే ।

నిదిగ్ధోపచితే

గూఢ గుప్తే

గుణితగూషితే ॥ ౧౯॥

ద్రుతావదీర్ణే Melted.

ఉద్ధూర్ణోద్యతే

కాచిత శిక్వితే ।

Suspended in a swing

ఘ్రాణ ఘ్రాతే

ప్రాప్తమ్-ప్రణిహితమ్ ॥ ౧-పొందఁబడినదాని
పేళ్లు, Placed, obtained

వేల్లితః-ప్రేక్షితః-ఆధూతః - చలితః - ఆకమ్పి
తః-ధుతః॥౧-కదలింపఁబడినదానిపేళ్లు, Shaken.

ను త్తః-నున్నః - అ స్తః - నిఘ్నాతః-ఆవిధః -
క్షిప్తః - ఈరితః ॥ ౭ - ప్రోయఁజినదానిపేళ్లు,
Thrown, cast, sent.

పరిక్షిప్తమ్-నివృతమ్॥ ౧ - కోట మొదలయిన
దానిచేతఁ జుట్టఁబడినదానిపేళ్లు, Intrenched

మూషితమ్-ముషితమ్ ॥ ౧-దొంగిలించఁబడిన
దానిపేళ్లు, Stolen.

ప్రవృద్ధమ్ - ప్రస్ఫుతమ్॥ ౧ - కొనసాగి పెరుగు
దానిపేళ్లు, Expanded; dispersed.

న్యస్తమ్ - నిస్పష్టమ్॥ ౧ - ఉంపఁబడినదాని
పేళ్లు, Deposited. [వేళ్లు, Multiplied.

గుణితమ్-ఆహతమ్ ॥ ౧-గుణింపఁబడినసంఖ్య
నిదిగ్ధః - ఉపచితః॥ ౧-లేపదులచేత వేసినదా
నిపేళ్లు, Plastered. [వేళ్లు, Hidden.

గూఢమ్ - గుప్తమ్॥ ౧ - దాఁచఁబడినదాని
గుణితమ్ [పా] గుణితమ్ - రూషితమ్॥ ౧-ధూ
ళ్యాదులచేత గప్పఁబడినదానిపేళ్లు, Overspread.

ద్రుతమ్-అవదీర్ణమ్॥ ౧-కరఁగించినదానిపేళ్లు.
ఉద్ధూర్ణమ్-ఉద్యుతమ్॥ ౧ - పొడవుగా నెత్తిఁబ
డినదానిపేళ్లు, Raised; held up.

కాచితమ్ - శిక్వితమ్॥ ౧-ఉట్టియందుఁ బెట్టఁబ
డినదానిపేళ్లు “కారితశిక్షితే” అనుపాఠమున లా
కకవైదికకర్తములయందు కృతాభ్యాసునిపేళ్లు.

ఘ్రాణమ్-ఘ్రాతమ్ ॥ ౧ - మూర్కొనఁబడిన

దిగ్ధ లిప్తే
సముదక్తోద్ధృతే (స
మే)॥ ౯౦॥

వేష్టితం(స్యా) ద్వలయి
తం సంవీతం రుద్ధ మా
వృతమ్ Surrounded.

రుగ్ధ భుగ్నేఽ(ధ)

నిశిత త్స్థిత శాతాని
తేజితే॥ ౯౧॥

(స్యాద్వివాశో స్తుఖం)
పక్వం

ప్రీణ ప్రీతౌ(తు) ల
జ్జితే ।

వృతే(తు) వృత్త వా
వృత్తే Chosen.

సంయోజిత ఉపాహి
తః॥ ౯౨॥ Joined

ప్రాప్యం గమ్యం స
మాసాద్యం

స్యన్నం రీణం స్రుతం
స్నుతమ్ Dripping.

సంగూఢ (స్యా))
తృంకలితోఽ

వగీతఃఖ్యాతగర్వణః ॥
౯౩॥

వివిధ (స్యా) ద్భహు
విధో నానారూపః పృ

దానిపేళ్లు, Smelled [Smeared, anointed.

దిగ్ధమ్-లిప్తమ్॥ ౨ - పూయఁబడినదానిపేళ్లు,
సముదక్తమ్-ఉద్ధృతమ్॥౨ - చేదఁబడినదాని

పేళ్లు, Drawn : raised from a deep place.

వేష్టితమ్-వలయితమ్-సంవీతమ్-రుద్ధమ్ . ఆవృ
తమ్॥ ౫ ॥ నద్యాదులచేతఁ జట్టఁబడిన పట్టణాదుల

పేళ్లు, Encompassed, secured from access.

రుగ్ధమ్-భుగ్నమ్ ॥ ౨- విఱువఁబడినదానిపేళ్లు,
Bent, crooked

నిశితమ్-త్స్థితమ్-శాతమ్-తేజితమ్ ॥ ౪- వాఁడి
గాఁజేయఁబడినవి, Sharpened, whetted.

పక్వమ్ ౧-వివాశోస్తుఖమ్ = నశింపనాయత్త
మయినదానిపేళ్లు పండినది, Mature.

ప్రీణః-ప్రీతః-లజ్జితః॥ ౩-సిగ్గువడినదానిపేళ్లు,
Ashamed.

వృతః-వృత్తః-వావృతః ॥ ౩ - కన్యాదులచేత
వరింపఁబడిన వరుఁడు మొదలయినవాని పేళ్లు

సంయోజితః-ఉపాహితః॥౨-మఱియొక పదార్థ
ముతోఁ గూర్పఁబడినదానిపేళ్లు, Annexed.

ప్రాప్యమ్-గమ్యమ్-సమాసాద్యమ్॥ ౩ - పొందఁ
దగిన వస్తువుపేళ్లు, Attainable.

స్యన్నమ్-రీణమ్-స్రుతమ్-స్నుతమ్ ॥ ౪- కాఱిన
నీళ్లు మొదలయినవానిపేళ్లు, Flowing, dropping.

సంగూఢః-సంకలితః॥౨ - కూర్పఁబడిన సంఖ్య
పేళ్లు, Arranged; heaped. Added.

అవగీతః-ఖ్యాతగర్వణః॥౨-నిందింపఁబడినదాని
పేళ్లు, Detested.

వివిధః-బహువిధః - నానారూపః-పృథగ్విధః॥
౪ - వెక్కు-విధము లయినవస్తువుపేళ్లు, Various,

ధగ్విధః ।

multiform.

అవరీహో ధిక్కృత
(సాని)అనోహః-ధిక్కృతః॥ ౨ - ధిక్కరింపబడినదాని
పేళ్లు, Censured, blamed.దపధ్వస్తో ౭ వచూర్ణి
తః॥ ౯౪॥అపధ్వస్తః-అనచూర్ణితః॥ ౨- పొడిగాఁగొట్టఁ
బడినదానిపేళ్లు, Coarsely pounded.(అనాయాసకృతం)
ఫాణ్డంఫాణ్డమ్॥౧-అనాయాసకృతమ్=ఆయాసములేక
చేయఁబడిన కి మాయాదులు, Easily prepared

స్వనితంధ్వనితం(సమే)।

స్వనితమ్-ధ్వనితమ్॥ ౨- మ్రోయు దానిపేళ్లు,
Making a noise.బద్ధే సద్దానితం మూత
ముద్దితం సద్దితం సితమ్॥బద్ధమ్-సద్దానితమ్-మూతమ్ - ఉద్దితమ్ - సద్ది
తమ్-సితమ్॥౨-కట్టఁబడినదానిపేళ్లు, Bound.నిష్పక్వం క్వధితం
Well-cooked.నిష్పక్వమ్-క్వధితమ్॥ ౨-ఎనిమిదనసాలు మిగు
లునట్లు కాఁచఁబడినక మాయాదులపేళ్లు, Decocted.(పాకే ఊరాఽజ్యహ
విహం) శృతమ్ ।శృతమ్॥౧-సాలునెయ్యి హవిస్సులయొక్క పాక
ముపేరు, Boiled (milk, &c.)నిర్వాణో (మునివ
హ్నీదౌ)నిర్వాణః॥౧-మునివహ్నీదౌ = శాంతుడైన
మునికిని అగ్ని మొదలయినదానికినిపేరు, Attained
beatitude (as a saint) Put out (as a fire).నిర్వాత (స్తుగతే ౭
నిలే)॥ Become calm.నిర్వాతః॥ ౧-గతే అనిలే = సంచారిముడిగిన
వాయువు పెరు, Wind no longer blowing.

పక్వం పరిణతే

పక్వమ్-పరిణతమ్॥ ౨- కాలవశమునఁబరిపాక
ముచుబొందిన బుద్ధి మొదలయినదానిపేళ్లు, Ripe.

గూనం హస్తే

గూనమ్-హస్తమ్॥ ౨- విడువఁబడినవిష్మిపేళ్లు,
Passed (as ordure).మీఢం (తు) మూ
త్రితే ।మీఢమ్-మూత్రితమ్॥ ౨ - విడువఁబడినమూ
త్రముపేళ్లు, Passed (as urine.)

పుష్టే (తు) పుషితం

పుష్టమ్-పుషితమ్॥౨ - పోషింపఁబడినపక్షిమృ
గాదులపేళ్లు, Nourished.

సోఢే టౌ న్త

సోఢమ్-టౌన్తమ్॥ ౨ - ఓర్వఁబడినతిట్టుకొట్టు
మొదలయినదానిపేళ్లు, Borne, endured.

ముద్వాస్తముద్ధతే ||

౯౭||

దాస్త (స్తు) దమితే
Trained, endured

శాస్త శ్శమితే

ప్రార్థితే అర్దితః ।

జ్ఞప్త (స్తు) జ్ఞాపితే
Made known.

ఛన్న శ్చాదితే

పూజితే అభ్యుతః || ౯౮ ||

పూర్ణ (స్తు) పూరితే

క్లిష్టః క్లిశితే

అవసితే సితః ।

ప్రప్త పుష్టా పితాద

ప్రేప్త త్వష్టా తనూకృతే ||

వేధిత చ్చిద్రితౌ విధే

విన్న విత్తౌ విచారితే

నిష్ప్రభే విగతారోకా

వీణే విద్రుత ద్రుతౌ ||

ఉద్వాస్తమ్ - ఉద్ధతమ్ || ౧ - క్రక్కబడినదాని
పేళ్లు, Vomited.దాస్తః-దమితః || ౧ - ఆచార్యులచేత శిక్షింపఁ
బడిన శిష్యాదులపేళ్లు. భారక్లేశాదులను సహించిన
దానిపేళ్లని కొందఱందురు.శాస్తః-శమితః || ౧ - అడఁపఁబడిన రాగాదుల
పేళ్లు, Pacified. Cured Allayed. [Asked.ప్రార్థితః-అర్దితః || ౧ - అడుగఁబడినవస్తువుపేళ్లు,
జ్ఞప్తః జ్ఞాపితః || ౧ - గురూపదేశాదులచేత
నెఱింగింపఁబడినదానిపేళ్లు. [Covered.ఛన్నః - ఛాదితః || ౧ - కప్పబడిన దానిపేళ్లు,
పూజితః-అభ్యుతః [పా] అర్చితః || ౧ - పూజింపఁ
బడినదానిపేళ్లు, Worshipped. Revered.పూర్ణః-పూరితః || ౧ - జలదులచే నిండింపఁబడిన
కలశాదులపేళ్లు, Filled, full.క్లిష్టః-క్లిశితః || ౧ - వీడింపఁబడిన మనుష్యాదుల
పేళ్లు, Tired, fatigued

అవసితః-సితః || ౧ - ముగిసినదానిపేళ్లు, Finished.

ప్రప్తః-పుష్టః-ఉపితః-దగ్ధః || ౪ - కాల్పబడిన
దానిపేళ్లు, Burnt. [ప్రాదులపేళ్లు, Pared.త్వష్టః-త్వష్టః-తనూకృతః || ౩ - చెక్కబడిన కా
వేధితః-చ్ఛిద్రితః-విధః || ౩ - బెజ్జమువేయఁబడిన
రత్నాదులపేళ్లు, Pierced.విన్నః-విత్తః-విచారితః || ౩ - విచారింపఁబడిన
కార్యాదులపేళ్లు, Judged ;discussed.నిష్ప్రభః-విగతః-అరోకః || ౩ - కాంతిలేని దివా
చంద్రాదులపేళ్లు, Gloomy, obscured.వీణే-విద్రుతః-ద్రుతః || ౩ - కరగినఘృతాదుల
పేళ్లు, Liquefied, melted.

సిద్ధే నిర్వృత్త నిష్ప సిద్ధ- నిర్వృత్తః - నిష్పన్నః॥ 3. సిద్ధించినదాని
నా ప్లే, Accomplished [దానిపేళ్లు, Split.

దారితే భిన్న భేదితౌ దారితః- భిన్నః- భేదితః॥ 3. వ్రక్క-లింపబడిన
ఉతం సూత్ర ముతం ఉతమ్-సూత్రమ్ - ఉతమ్॥ 3. తన్తుసంతతే= (చేతి త్రితయం తన్తు పోగులచే నేయబడిన వస్త్రాదులపేళ్లు, Woven;
సంతతే॥ ౧౦౧॥ stitched.

(స్యా) దర్శితే నమస్యి అర్చితమ్- నమస్యితమ్- నమసితమ్ - అపచా
త నమసిత మపచాయ యితమ్- అర్చితమ్- అపచితమ్॥ ౬- నమస్కరింప
తార్చితాపచితమ్ । బడిన దేవతాదులపేళ్లు, Honoured, saluted.

వరివసితే వరివస్యిత వరివసితమ్ - వరివస్యితమ్ - ఉపాసితమ్ - ఉప
ముపాసితం చోపచరి చరితమ్॥ ౮- సేవింపబడిన యుపాధ్యాయునిపేళ్లు,
తం(చ)॥ ౧౦౨॥ Served, adored.

సంతాపిత సంతప్తా సంతాపితః- సంతప్తః- ధూపితః- ధూపయితః-
ధూపిత ధూపయితౌ దూపః॥ ౫ - తపింపబడినదానిపేళ్లు, Suffering
(చ)దూప(శ్చ)। pain.

హృష్టో మ త సృ హృష్టః - మత్తిః - తృప్తః - ప్రహ్లాన్నః - ప్ర
ప్తః ప్రహ్లాన్నః ప్రముది ముదితః - ప్రీతః॥ ౬ - సంతోషించిన వానిపేళ్లు,
తిః ప్రీతిః॥ ౧౦౩॥ Pleased; content

ఛిన్నం ఛాతం లూ ఛిన్నమ్-ఛాతమ్- లూనమ్- కృత్తమ్- దాతమ్-
నం కృత్తం దాతం ది దితమ్-ఛితమ్- వృక్ష్ణమ్॥ ౮-కోయబడినతృణాదుల
తం ఛితం వృక్ష్ణమ్। సేళు, Cut.

ప్రప్తం ధ్వస్తం భ్ర ప్రప్తమ్-ధ్వస్తమ్ - భ్రష్టమ్- స్కంష్టమ్ -
ప్తం స్కంష్టం పన్నం ప్తమ్- చ్యుతమ్ - గలితమ్॥ ౭ - జాతిపడిన దాని
చ్యుతం గలితమ్॥ ౧౦౪॥ పేళ్లు, Fallen.

లబ్ధం ప్రాప్తం విన్నం లబ్ధమ్- ప్రాప్తమ్- విన్నమ్- భావితమ్- ఆసాదిత
భావిత మాసాదితం(చ) స-భూతమ్॥౬- పొందబడినదానిపేళ్లు, Obtained.
భూతం(చ)।

అన్వేషితం గవేషిత అన్వేషితమ్- గవేషితమ్ - అన్విష్టమ్ - మార్గ
మన్విష్టం మార్గితం తమ్ - మృగితమ్॥ ౫ - వెదకబడిన దానిపేళ్లు,

మృగితమ్॥ ౧౦౫॥ sought.

ఆర్ద్రం సార్ద్రం క్లి ఆర్ద్రమ్ - సార్ద్రమ్ - క్లిన్నమ్ - తిమితమ్ - స్తిమి
న్నం తిమితం స్తిమితం తమ్ - సమున్నమ్ - ఉత్తమ్॥ ౭ - తడిసిన వస్తువుపేళ్లు,
సమున్న ముత్తంచ॥ Wet, moistened.

త్రాతం త్రాణం రక్షి త్రాతమ్ - త్రాణమ్ - రక్షితమ్ - అవితమ్ - గోపా
త మవితం గోపాయితం యితమ్ - గుప్తమ్॥ ౬ - రక్షింపబడిన దానిపేళ్లు,
(చ) గుప్తం (చ)॥ ౧౦౬॥ Preserved; saved; guarded.

అవగణిత మవమతా అవగణితమ్ - అవమతమ్ - అవజ్ఞాతమ్ - అవ
వజ్ఞాతే అవమానితం మానితమ్ - పరిభూతమ్॥ ౫ - తిరస్కరింపబడిన
(చ) పరిభూతే॥ దానిపేళ్లు, Disregarded, despised.

త్యక్తం హీనం విధు త్యక్తమ్ - హీనమ్ - విధుతమ్ - సముజ్ఞితమ్ -
తం సముజ్ఞితం ధూత ధూతమ్ - ఉత్సృప్తమ్॥ ౬ - విడువబడినదాని
ముత్సృప్తమ్॥ ౧౦౭॥ పేళ్లు, Abandoned, left.

ఉక్తం భాషిత ముని ఉక్తమ్ - భాషితమ్ - ఉదితమ్ - జల్పితమ్ - ఆ
తం జల్పిత మాఖ్యాత ఖ్యాతమ్ - అభిహితమ్ - లపితమ్॥ ౭ - పలుకబడిన
మభిహితం లపితమ్॥ దానిపేళ్లు, Spoken, said.

బుద్ధం బుధితం మని బుద్ధమ్ - బుధితమ్ - మనితమ్ - విదితమ్ - స్రుతి
తం విదితం ప్రతిపన్న మ పన్నమ్ - అవసితమ్ - అవగతమ్॥ ౮ - ఎఱుగబడి
పసి తావగతే॥ ౧౦౮॥ నదానిపేళ్లు, Known, understood.

ఊరీకృత మురరీకృత ఊరీకృతమ్ [ప] ఊరీకృతమ్ - ఉరరీకృతమ్ -
మణ్డీకృత మాశ్రుతం అణ్డీకృతమ్ - ఆశ్రుతమ్ - ప్రతిజ్ఞాతమ్ - సంగీర్ణమ్ -
ప్రతిజ్ఞాతమ్ । సంగీర్ణ విదితమ్ - సంశ్రుతమ్ - సమాహితమ్ - ఉపశ్రుతమ్ -
విదిత సంశ్రుత సమా ఉపగతమ్॥ ౧౧ - అంగీకరింపబడినదాని పేళ్లు,
హిత ముపశ్రు తోప Accepted. Promised.

గతమ్॥ ౧౦౯॥

ఈడిత శస్త పణా ఈడితమ్ - శస్తమ్ - పణాయితమ్ - పనాయి
యిత పనాయిత ప్రణు తమ్ - ప్రణుతమ్ - పణితమ్ - పనితమ్ - అపిగీర్ణమ్ -
త పణిత పనితాని । అ [ప] గీర్ణమ్ - వర్ణితమ్ - అభివృతమ్ - ఈలితమ్ -
పిగీర్ణ వర్ణితాభివృతే॥ స్తుతమ్॥ ౧౨ - పొగడబడిన దేవతాదులపేళ్లు,

లితాని స్తుతా (ధాని) Praised

భక్షిత చర్విత లిప్త భక్షితమ్-చర్వి-మ-లిప్తమ్ [పా] లీఢమ్ - ప్రత్యవసిత గలిత భా త్యవసితమ్ గలితమ్ - ఖాదితమ్ - స్నాతమ్ 1. అభ్యదిత స్నాతమ్ 1 అభ్యవ వహృతమ్-అన్నమ్- జ్ఞమ్- స్త్రమ్- స్త్రమ్- అహృతాన్న జగ్ధగ్ధస్థ శితమ్-భుక్తమ్ ॥ ౧౪ - భుజంపఃబహివ యన్నాదుల స్తాశితం భుక్తే ॥ ౧౧౧ ॥ వేళ్లు, Eaten.

తేషిష్య తోదిష్య ప్రేష్య తేషిష్యమ్=మిక్కిలివేగముగలది, Most quick. వరిష్య స్థవిష్య బంహి తోదిష్యమ్=మిక్కిలితొందరమునది, Most small. ప్లాః 1 (క్షీప్రక్షుద్రా ధీ) వ్యృష్యమ్=మిక్కిలిప్రియమయినది, Most dear. వరిస్థిత పృథువీచర బహు ష్యమ్=మిక్కిలివిరివియైనది, Most large స్థవిష్యమ్=ప్రకర్షార్థాః) ॥ ౧౧౨ ॥ మిక్కిలిదలినది, Most corpulent. బంహిష్యమ్ = మిక్కిలితఱచైనది, Most numerous

సాధిష్య ద్రాఘిష్య శ్శే సాధిష్యమ్=మిక్కిలిశుభలమయినది, Most hard. ష్య గరిష్య హ్రసిష్య బృద్ధి ద్రాఘిష్యమ్=మిక్కిలినిడుపయినది, Most long శ్శే ప్లాః ॥ (భాఢ వ్యాయత) ష్యమ్=మిక్కిలియధికమయినది, Most abundant, బహు గురు వామసబృ largest. గరిష్ఠమ్ = మిక్కిలిభారమయినది, Most ద్వారకాతిశయే) ॥ ౧౧౩ ॥ heavy. హ్రసిష్యమ్=మిక్కిలితఱచైనది, Most short. బృద్ధిష్యమ్ = మిక్కిలి మనోహరమయినది, Most handsome.

ఇతి విశేష్యనిష్పవర్గః విశేషణములయినపదసమూహము ముగిసెను.

గ్రంథకర్త తాను మునుపుచెప్పిన రూపభేదాదులచేతను ప్రకృతి ప్రత్యయార్థములచేతను నీనందర్థ వర్గముందు లింగము నెఱుంగవలెనని చెప్పుచున్నాడు.

మూ॥ ప్రకృతిప్రత్యయార్థాభైః సంకీర్ణైః లింగ మున్నయేత్ ॥

టీక॥ సంకీర్ణే=ఈసంకీర్ణ వర్గముందు, ప్రకృతిప్రత్యయార్థాభైః = నామార్థ ప్రత్యయార్థ రూపభేద నాహచ్చ్యములచేతను, లింగమ్=స్త్రీపున్న పుంసకలింగములను, ఉన్నయేత్=ఊహింపవలెను. నామార్థముచే నెల్ల

నగా “అపరస్పరాః పురుషాః ఆపరస్పరాః స్త్రీయః- అపరస్పరాణి కలా ని” - ప్రత్యక్షమార్థముచేత నెట్లనిన ‘శాస్త్రీ-దాస్త్రీ’ ఇవి ‘స్త్రీయాంక్తిన్’ అనుసూత్రముచేత స్త్రీలింగబోధకమయిన తిప్రత్యయంతములు గనుక స్త్రీలింగములని యెఱుంగవలయు రూపభేదసాహచర్యములచే మునుపటివలె నెఱుంగవలయు.

కర్తృక్రియా

కర్తృన్, న||[ప] పు||-క్రియా|| సీ|| ౨-చేయుట చేసు Action Act

(తత్సాతత్యేగమ్యే) అపరస్పరః||త్రి|| ౧ - తత్సాతత్యేగమ్యే=ఎడతె
స్య) రపరస్పరాః|| గనిగమనాదిక్రియగలసార్థాదులపేరు, Continual
(in respect of action)

(సాకల్యా సజ్గవచనే) పారాయణమ్|| న||- పరాయణమ్ [సా] తురా
పారాయణ పరాయణే|| యణమ్||త్రి|| ౨- సాకల్యాసజ్గవచనే = పరుసగా

అంతయుననుసర్థమనకును (Totality), ఒకవస్తువు నందునాన క్తిని (Adherence, attachment) చేస్తు.

యదృచ్ఛా సైవ్రితా

యదృచ్ఛా-సైవ్రితా||సీ|| ౨-విచ్ఛలవిడివర్తిం చుటపేళ్లు, Wilfulness, independence.

(హేతుశూన్యా త్వే) విలక్షణమ్||న||౧- హేతుశూన్యా = నిష్కారణ
స్యా||విలక్షణమ్||౧౧౫|| మయిన, అస్యా=ఉనికిపేరు, Causeless state

శమధ(స్తు)శమశ్శాస్త్రీ

శమధః-శమః||పు||-శాస్త్రీ||సీ||౩ - కామక్రోధాదులులేకయుండుటపేళ్లు, Absence of passion

దాన్తి (స్తు) దమధో దమః|

దాన్తి|| సీ||-దమధః-దమః|| పు|| ౩ - బ్రహ్మచర్యాదికేశమనుసహించుటపేళ్లు, Endurance of the pain of austerities. Self-command

అపదానం (కర్తృన్) త్తం)

అపదానమ్|| న|| ౧-వృత్తమ్=పూర్వము నడిచిన, కర్తృ = పరిశుద్ధ వ్యాపారముపేరు, An act accomplished An approved occupation

(కామ్యదానం) ప్ర వారణమ్|| ౧౧౬||

ప్రవారణమ్[సా]ప్రహరణమ్||న|| ౧ - కామ్యదానమ్=కోరిన వస్తువును తానొక్కఁడలము నపేక్షించియిచ్చుటపేరు, A gift made with an object.

- సంవన వశక్రియా-సంవనమ్[ప్ర]సంవదనమ్||న|| ౧
 వశక్రియా-సంవనమ్[ప్ర]సంవదనమ్||న|| ౧
 మణిమంత్రైస ధాదులచేతవిశముగాఁ జేసికొనుట,
 Subduing by charms, drugs or incantations
- మూలకర్త (తు) కా మూలకర్త||నీ|| -కార్తణమ్||న|| ౨-మూలి
 ర్తణమ్ | Witch-craft. కలచేతనై ని స్తంభనవశీకరణాదులచేతు, Magic
 విధూననం విధువనం విధూననమ్-విధువనమ్||న|| ౨ - విదిలించుట
 చేతు,Tremour. [బొందించుటచేతు,Satisfaction.
- తర్పణం ప్రీణనావనే|| తర్పణమ్ -ప్రీణనమ్ - అవనమ్||న|| ౨ - త్పిష్ఠ
 పర్యాప్తి(స్నాన్య) త్ప పర్యాప్తి||నీ|| - పరిత్రాణమ్ - హస్తధారణమ్
 రిత్రాణం హస్తధారణ [ప్ర] హస్తవారణమ్ ||న|| ౩ - చంపెదననివచ్చిన
 (మిత్యపి) వాని నడ్డగించుటచేతు, Warding off a blow.
- సేవనం సీవనం సూయతి సేవనమ్-సీవనమ్||న|| -సూయతి||నీ|| ౩ - కోకలు
 మొదలైనవి కుట్టుటచేతు, Sewing.
- ర్విదరః స్ఫుటనం భిదా|| విదరః||పు||-స్ఫుటనమ్||న||-భిదా||నీ|| ౩- వ్రక్క
 Rending. ౧౧౧|| తొటకును వ్రక్కలించుటకును చేతు, Tearing.
- ఆక్రోశన మభీషజ్ఞః ఆక్రోశనమ్||న||-అభీషజ్ఞః||పు|| ౨-తిట్టుటచేతు,
 Curse, imprecation
- సంవేదో వేదనా (న సంవేదః||పు||-వేదనా||న్న|| ౨ - సుఖదుఃఖాద్య
 నా) నుభవము చేతు, Sensation, perception
- సమ్మూర్ఛన మభివ్యా సమ్మూర్ఛనమ్||న||-అభివ్యాప్తి||నీ|| ౨ - అంత
 షః టవ్యాపించుటచేతు, Peivading.
- యాష్ఠా భిక్షాఽర్థనా యాష్ఠా-భిక్షా-అర్థనా - అర్థనా||నీ|| ౪ - అడు
 ర్థనా|| ౧౧౨|| గుటచేతు, Begging, [Cutting.
- వర్జనం ఛేదనేఽ వర్జనమ్ - ఛేదనమ్ ||న|| ౧ - నఱకుటచేతు,
 (ధద్వే) ఆనన్దన సభా ఆనన్దనమ్ [ప్ర] ఆమ స్త్రణమ్-సభాజనమ్ - ఆ
 జనే | ఆప్రచ్ఛన ప్రచ్ఛనమ్||న|| ౩- బాంధవచూల నాలింగనసాన్వయ
 Civility; welcome. తాదులచేత సంతోషపెట్టుటచేతు, Courtesy
- (మధా) మ్నాయ స్స ఆమ్నాయః-సమ్ప్రదాయః||పు|| ౨-శిష్యపరంప
 ప్పదాయః రాగతమెన యువదేశము, Traditional doctrine.

క్షయే క్షియా || ౧-౨ ||

క్షయః || పు || - క్షియా || సీ || ౨ - చెడుట పేళ్లు, Loss.

గ్రహే గ్రహా

గ్రహః - గ్రహా || పు || ౨ - పుచ్చుకొనుట పేళ్లు,

Seizure, acceptance

[Wish.

వశః కాన్తా

వశః || పు || - కాన్తా || సీ || ౨ - ఇచ్చుగించుట పేళ్లు,

రక్ష స్త్రాణే Defence.

రక్షః || పు || - త్రాణః || ౨ - రక్షించుట, Protection.

రణః క్వణే | noise.

రణః - క్వణః || పు || ౨ - మ్రోయుట, Sound.

వ్యధో వేధే

వ్యధః - వేధః || పు || ౨ - బెజ్జమువేయుట, Perforation.

పచా పాకే

పచా || సీ || - పాకః || పు || ౨ - వండుట పేళ్లు, Cooking.

హవ్రా హూతే

హవః || పు || - హూతిః || సీ || ౨ - పిలుచుట, Calling.

వరో వృతే || ౧-౨ ||

వరః || పు || - వృతిః || సీ || ౨ - వరించుట, Engaging.

ఓషః పోషే

ఓషః - పోషః [పా] పోషః || పు || ౨ - కాల్చుటకును

కాలుటకును పేళ్లు, Combustion, burning.

నయో నాయే

నయః - నాయః || పు || ౨ - పొందించుట పేళ్లు, నీతి

Course of conduct.

యు, Guiding; policy.

[Growing old.

జ్యాని జీర్ణా

జ్యానిః - జీర్ణః || సీ || ౨ - ముదిమిపేళ్లు, Wearing out.

మో భ్రమా |

భ్రమః || పు || - భ్రమిః [ప] భ్రమి || సీ || ౨ - తిరు

గుట పేళ్లు, Whirling; going round

స్థాతి రృద్ధా

స్థాతిః - రృద్ధిః || సీ || ౨ - పెరుగుట పేళ్లు, Growth.

ప్రధా ఖ్యాతే

ప్రధా - ఖ్యాతిః || సీ || ౨ - ప్రసిద్ధిపేళ్లు, Fame.

స్పృష్టి పృక్తే

స్పృష్టిః - పృక్తిః || సీ || ౨ - ముట్టుట పేళ్లు, Touch.

స్నవ స్సవే || ౧-౨ ||

స్నవః - స్రవః || పు || ౨ - కురియుట పేళ్లు, Dripping.

ఏధా సమృద్ధా

ఏధా [పా] విధా - సమృద్ధిః || సీ || ౨ - సమృద్ధిపేళ్లు,

Thriving.

[Throbbing.

స్ఫరణం స్ఫరణే

స్ఫరణమ్ - స్ఫరణమ్ || స || ౨ - అడరుట పేళ్లు,

ప్రమితౌ ప్రమా |

ప్రమితిః - ప్రమా || సీ || ౨ - నిజముగా నెఱుగుట

పేళ్లు, True knowledge.

ప్రసూతిః ప్రసవే

ప్రసూతిః || సీ || - ప్రసవః || పు || ౨ - బిడ్డను గనుట

, Bringing forth.

[Pouring forth.

శ్చోతే ప్రాఘారః

శ్చోతః - ప్రాఘారః || పు || ౨ - కాలుట పేళ్లు,

క్లమధః క్లమే॥౧౨౩॥

ఉత్కర్షోఽతిశయే

క్లమధః-క్లమః॥పు॥ ౨-బడలుటపేళ్లు, Fatigue.

ఉత్కర్షః-అతిశయః॥పు॥ ౨-దొడ్డుతనముపేళ్లు, Excellence.

సన్ధిః శ్లేషే Junction.

విషయ ఆశ్రయే

సన్ధిః-శ్లేషః॥పు॥ ౨-కదియుటపేళ్లు, Union.

విషయః-ఆశ్రయః[పా]తశయః॥ పు॥ ౨-నిత్య

Asylum

ముగానుండుతావుపేళ్లు, Refuge. [ing. Directing.

క్షిపాయాం క్షేపణం

గీర్ణి ర్గిశా

గురణ ముద్యమే॥

క్షిపా-క్షేపణమ్॥న॥ ౨ - పేరేచుట, Throw-

గీర్ణః-గిరిః॥నీ॥౨-మింగుటపేళ్లు, Swallowing.

గురణమ్ [పా] గూరణమ్॥న॥-ఉద్యమః॥పు॥ ౨-

౧౨౪॥

యత్నముపేళ్లు, Effort, exertion.

ఉన్నాయ ఉన్నయే

ఉన్నాయ ఉన్నయః॥పు॥ ౨-హిందాకినెత్తుట

Inference.

కుఁగాని యూహించుటకుఁగానిపేళ్లు, Raising.

శ్రాయ శ్శ్రయణే

శ్రాయః॥పు॥-శ్రయణమ్॥న॥౨-ఆశ్రయించుట

పేళ్లు, Reliance. Taking refuge.

జయనే జయః ।

జయనమ్॥న॥-జయః॥ పు॥ ౨-గెలుచుట పేళ్లు,

Conquest, victory. [పేళ్లు, Discourse, speech.

నిగాదో నిగదే

మాదో మద Joy.

ఉద్వేగ ఉద్భ్రమే॥

నిగాదః-నిగదః॥ పు॥ ౨-స్పష్టముగాఁబలుకుట

మాదః-మదః॥పు॥౨-గర్వముపేళ్లు, Pride.

ఉద్వేగః-ఉద్భ్రమః॥పు॥౨- అవ్యవస్థితచిత్తత్వ

౧౨౫॥

ముపేళ్లు, Agitation, regret.

విమర్దనం పరిమలోఽ

విమర్దనమ్॥న॥-పరిమలః॥ పు॥ ౨-కుంకుమాదుల

మెదుపుటపేళ్లు, Trituration of perfumes.

భ్యుపపత్తి రనుగ్రహః

అభ్యుపపత్తిః॥నీ॥-అనుగ్రహః॥పు॥ ౨ - దానా

ద్యనుగ్రహముపేళ్లు, Conferring a benefit.

నిగ్రహ (స్తద్విరుద్ధ

స్సాన్యత్)

నిగ్రహః॥ పు॥ ౧-తద్విరుద్ధః=ఆయనుగ్రహము

నకు విరుద్ధమయిన యపకారముపేరు, Disfavour.

“ నిగ్రహస్తునిరోధస్సాన్యత్ ” అను పాఠమున

౨-ను నిగ్రహించుటపేళ్లు, Restraint.

అభియోగ(స్తద్వి)భిగ్ర.

అభియోగః-అభిగ్రహః॥ పు॥ ౨-యుద్ధాదుల

హా|| ౧౨౬|| యం దెమరుగా నుద్యోగించుటపేళ్లు, Attack. కల
హమునకుపిలుచుటయనియు, Challenge to fight.

ముష్టిబద్ధ(న్దు) సంగ్రా ముష్టిబద్ధః-సంగ్రాహః|| ౨-గట్టిగాపిడికిలించుట
హా పేళ్లు, పిడికిలిపేళ్లనికొందఱు, Clutching of the fist.

డిమ్మి డమర విప్లవౌ| డిమ్మః-డమరః-విప్లవః|| ౩-కొల్ల మొదలయిన
Irregular war. దేశోపద్రవము, Devastation, assault.

బద్ధనం ప్రసీతి శ్చారః బద్ధనమ్|| న||-ప్రసీతిః|| సీ||-చారః|| ౩-కట్టుసాధ
నమాలకు పేళ్లు, Fetters. Ligament.

స్వర్కః స్వప్రప్టోపథ స్వర్కః-స్వప్రప్టా|| ఋ||-ఉపతప్తా|| ఋ, ౩-తపిం
ప్రతి|| ౧౨౭|| పఞ్జేయు రోగాదులపేళ్లు, Morbid heat.

నికారో విప్రకార నికారః-విప్రకారః|| ౧ - చెడుపనిఁజేసెనని
(స్నాన్యత్) యొకని దుర్జనునిగాఁజేయుటపేళ్లు, Malice. అపకా
రమాత్రము పేళ్ల నికొందఱు, Injury.

ఆకార స్తిగ్జ ఇజ్జితమ్| ఆకారః-ఇజ్జః|| ౨-ఇజ్జితమ్|| న|| ౩-అభిప్రాయమును
Hint. ప్రకటించు చేప్టపేళ్లు, Indication of sentiment.

పరిణామో వికారో పరిణామః-వికారః|| ౨-పాలుపెరుఁగొటవలె
Change of form. వేఱురూపమునుబొందు వికారవిశేషముపేళ్లు.

(ద్వేసమే) వికృతి వి వికృతిః-విక్రియా|| సీ|| ౨-పరిణామరూపమైనట్టి
క్రియే|| ౧౨౮|| కానివేతె నట్టికానివికారము, Temporary change.

అపహర స్త్వపచయ అపహరః-అపచయః|| ౨-హనిపేళ్లు, Steal-
ing. Removing.

స్సమాహర స్సము సమాహరః-సముచ్చయః|| ౨-చెదరిన వస్తు
చ్చయః| పులను పోగుచేయుట, Gathering together.

ప్రత్యాహర ఉపాదా ప్రత్యాహరః|| ౨-ఉపాదానమ్|| న|| ౨-విషయ
నం మువలన నింద్రియమును మరలించుట పేళ్లు,
Restraining the organs of sense.

విహర(న్దు)పరిక్రమః| విహరః-పరిక్రమః|| ౨-ఉద్యానాదులయం
౧౨౯|| దుఁ గ్రీడార్థమెతిరుగుట, Walking for pleasure.

అభిహరో ౭ భిగ్రహ అభిహరః|| ౨-భిగ్రహణమ్|| న || ౨-ఎదురు

బం Robbery గా దొంగిలించుట, Seizure in one's presence.

నిర్హారోః ౭భ్యవకర్ష నిర్హారః॥పు॥-అభ్యవకర్షణమ్॥న॥ ౨ - నాటిన
ణమ్॥ ముల్లు మొదలయినవి తీయుట, Extraction.

అనుహరోః ౭ నుకార అనుహః॥అనుకారః॥పు॥ ౨-సరిపోలుట పేళ్లు,

Imitation

(స్వ్యా దర్థస్యాపగమే) వ్యయః॥పు॥౧- అర్థస్య = అర్థముయొక్క, అప
వ్యయః॥ ౧౩౦॥ గమే=వ్యయముపేరు, Expenditure.

ప్రవాహ (స్తు) ప్రవృత్తి (స్వ్యాత్) ప్రవాహః॥పు॥-ప్రవృత్తిః॥ సీ॥ ౨- ఎడతెగక వ
చ్చు జలాదిపరంపర పేళ్లు, Continuous flow.

ప్రవహో (గమనం బహిః) । Issuing. ప్రవహః॥ పు॥౧- బహిర్గమనమ్ = గృహాదుల
నుండి వెలుపలికినడుచుట పేరు, Going forth.

వియామో వియమో వియామః॥వియమః॥ పు॥౨ - పరపీడాదులను
యామో యమ స్సం చాలించుటపేళ్లు, యామః - యమః॥పు॥ ౨- చా
యామ సంయమా ॥ లించుటమాత్రమునకుపేళ్లు, సంయామః - సంయ
౧౩౧॥ Forbearance. మః॥ పు॥౨- అన్నియు లెస్సగాచాలించుట పేళ్లు,
ఈక్షను, పర్యాయములనికొండఱు, Restraint.

హింసా కర్తాభిచార హింసాకర్త॥న॥-అభిచారః॥పు॥౨- చంపుటకుఁ
(స్వ్యాత్) జేసినహోమాదిక్రియ, Incantation to destroy.

జాగర్యా జాగరా(ద్వ యోః) జాగర్యా॥సీ॥-జాగరా॥ ప్స॥ ౨ - మేలుకొని
యుండుటపేళ్లు, Waking. Watching.

విఘ్నో ౭ స్తరాయః విఘ్నః - అస్తరాయః - ప్రత్యూహః॥ పు॥ ౩
ప్రత్యూహః విఘ్నముపేళ్లు, Obstacle; impediment.

(స్వ్యా) దుపఘ్నో ౭ నికాశ్రయే॥ ౧౩౨॥ ఉపఘ్నః-అనికాశ్రయః॥ పు॥౨- సమీపము
నందుండు నాథారము, Contiguous support.

నిర్వేశ ఉపభోగ నిర్వేశః - ఉపభోగః॥ పు॥ ౨-భోగించుటపేళ్లు,
(స్వ్యాత్) Enjoyment. [Surrounding; encompassing.

పరిసర్యః పరిక్రియా । పరిసర్వః॥ పు॥-పరిక్రియా॥సీ॥-౨- చుట్టువాటుట,
విధురం (తు) ప్రవిశ్లే ౨॥పు॥౨- ఎడఁబాయుట

- అభిప్రాయ శబ్ద ఆశ అభిప్రాయః-ఛందః [ప] ఛందః||స్-ఆశయః||పు||
యః|| ౧౩౩|| ౩-అభిప్రాయముపేళ్లు, Meaning, intention
సంతోషణం సమసనం సంతోషణమ్ - సమసనమ్|| న|| ౨ - గొప్పను
కొంచెము సేయుట పేళ్లు, Abridgment.
పర్యవస్థా విరోధనమ్|| పర్యవస్థాసీ||-విరోధనమ్|| న|| ౨- విరోధించుట
పేళ్లు, Contradiction
పరిసర్యా పరిసారః పరిసర్యాసీ||-పరిసారః||పు|| ౨-అంతటతిరుగుట
పేళ్లు, Moving about
(స్యా) దాస్యా త్వా ఆస్యా- ఆననా- స్థితిః|| సీ|| ౩-ఉనికిపేళ్లు, Stay.
సనా స్థితిః|| ౧౩౪||
విస్తారో విగ్రహా విస్తారః-విగ్రహాః- వ్యాసః|| పు|| ౩- విరివిపేళ్లు,
వ్యాసః Diffusion, expansion.
(సతుశబ్దస్య) విస్తరః విస్తరః||పు||౧-శబ్దస్య=శబ్దసంబంధియైన, సతు =
ఆవిరివిపేరు, Lengthy discourse. Prolivity
సంవాహనం మర్దనం సంవాహనమ్ - మర్దనమ్|| ౨ - ఒడలు పిసుకు
(స్యాత్) టపేళ్లు, Shampooing
వినాశ (స్యా)దదర్శ వినాశః||పు||-అదర్శనమ్||న||౨- అగపడకుండుట
నమ్|| ౧౩౫|| పేళ్లు, Disappearance.
సంస్తవ (స్యా) త్పరి సంస్తవః- పరిచయః|| పు||౨- చిరకాల మొక
చయః వస్తువుతోఁ గూడియుండుట, Acquaintance
ప్రసర(స్తు) విసర్పణమ్|| ప్రసగః||పు||- విసర్పణమ్|| న||౨- తైలబింద్వా
దులు జలాదులయందు నెరయుట, Spreading.
నీవాశ(స్తు)ప్రయామ నీవాశః-ప్రయామః||పు||౨- ధాన్యాదులయం
(స్యాత్) దలియాదరాతిశయముపేళ్లు, Increased demand
for gain in times of scarcity.
సన్నిధి స్సన్నికర్ష సన్నిధిః||పు||- సన్నికర్షణమ్|| న|| ౨ - సమీప
ణమ్|| ౧౩౬|| మాట, Proximity
లవ్రా౨ భిలావ్రా ల వః-అభిలావః||పు||-లవనమ్|| న|| ౩-పైరు మొద
ననే |లై నవి కోయుటపేళ్లు, Reaping.

నిష్పావః పవనే పవః ।

ప్రస్తావ(స్నాన్య) దవసరః

త్రసర స్సుత్రవేష్ట
సమ్॥ A shuttle. ౧౩౭॥

ప్రజన (స్నాన్య) దుప
సరః

ప్రజనః-ఉపసరః॥ పు॥ ౧- ఆఁబోతు పసులను
చూలుచేయంబ్రవర్తించుట పేళ్లు, The impregna-
tion of a cow by the bull. చూలగుకాలమని
యు, The season of impregnation.

ప్రసర ప్రణయా (స
హా)।

ధీశక్తి ర్నిష్కమో
Intellectual faculty.

(౭స్త్రీతు) సంక్రమో
దుర్గసంక్రమః॥ ౧౩౮॥

ప్రత్యుత్క్రమః ప్ర
యోగార్థః Prepara-
tions for war.

ప్రక్రమ (స్నాన్య) దు
పక్రమః।

(స్నాన్య) దభ్యాదానము
ద్విత ఆరంభ

సమృద్ధిమ స్త్వరా॥
౧౩౯॥

ప్రతిబంధః ప్రతిష్ఠమో
౭వనాయ(స్త్ర)నియా
తనమ్॥

ప్రసరః [పా] ప్రశ్రయః-ప్రణయః॥ పు॥ ౧- స్త్రీ
తిచేతః బ్రార్థించుట, Affectionate solicitation.

ధీశక్తిః-నిష్కమః॥ పు॥ ౧- శుశ్రూషాశ్రవణ
ములు మొదలై నబుద్ధిసామర్థ్యము పేరు.

సంక్రమః॥ పు॥ ౧-దుర్గసంక్రమః॥ పు॥ ౧-పోరాని
జలప్రవాహమలయందుఁ బోవుటకుఁ గట్టిసకట్ట
మొదలయిన వానిపేళ్లు, A difficult passage.

ప్రత్యుత్క్రమః [పా] ప్రత్యుత్క్రమః-ప్ర
యోగార్థః [పా] ప్రయద్ధార్థః॥ పు॥ ౧- యుద్ధము
కొఱకు భటులయొక్క యుద్ధోగము పేరు.

ప్రక్రమః-ఉపక్రమః॥ పు॥ ౧- ప్రథమారంభ
మునకు పేళ్లు, A first beginning.

అభ్యాదానమ్॥ న॥-ఉద్ఘాతః- ఆరంభః॥ పు॥ ౩-
ఆరంభమాత్రమునకు పేళ్లు, Commencement.

సమృద్ధిమ॥ పు॥- త్వరా॥ స్త్రీ॥ ౧ - వేగిరపడుట
పేళ్లు, Haste; Hurry. [ము పేళ్లు, Impediment,

ప్రతిబంధః - ప్రతిష్ఠమృ॥ పు॥ ౧-కార్యవిఘాత
అవనాయః॥ పు॥ - నియాతనమ్ [పా] నిపాత
నమ్॥ న॥ ౧ - దిగువద్రొబ్బుటపేళ్లు, Causing to

descend.

[ముపేళ్లు, Direct perception.

ఉపలమ్మస్తవనుభవ
స్సమాలమ్భా విలే
పనమ్ ॥ ౧౮౦ ॥

ఉపలమ్మః-అనుభవః ॥ పు ॥ ౨- సాత్మాత్కారి
సమాలమ్భః ॥ పు ॥-విలేపనమ్ ॥ న ॥ ౨-నలుగిడుట
పేళ్లు, Smearing with sandalwood, &c.

విప్రలమ్భా విప్ర
యోగో
విలమ్భస్తవతిసర్జనమ్ ।

విప్రలమ్భః-విప్రయోగః ॥ పు ॥ ౨-ఎడఁబాసినస్త్రీ
పురుషుల శృంగారముపేళ్లు, separation of lovers.
విలమ్భః ॥ పు ॥-అతిసర్జనమ్ ॥ న ॥ ౨ - ఇచ్చుట
వళ్లు, Liberality

విశ్రావ (స్తు) ప్రవిఖ్యాతి

విశ్రావః ॥ పు ॥- ప్రవిఖ్యాతిః [పా] ప్రతిఖ్యాతిః
సీ ॥ ౨-మిక్కిలి ప్రసిద్ధిపేళ్లు, Celebrity.

రవేత్తా ప్రతిజాగరః ॥

అవేత్తా ॥ సీ ॥- ప్రతిజాగరః ॥ పు ॥ ౨ - ఎచ్చరిక

౧౮౧ ॥ పేళ్లు, Attention.

[Reading.

నిపాత నిపరా పాతే
తేమస్తేమా సమున్దనే

నిపాతః-నిపరః- పాతః ॥ పు ॥ ౩ - చదువుటపేళ్లు,
తేమః- స్తేమః ॥ పు ॥-సమున్దనమ్ ॥ న ॥ ౩ - తడియు
టపేళ్లు, Wetness.

[Distress.

ఆదీన వాస్తవా క్లేశే
మేలకే సజ్గ సజ్గమా
అన్వీక్షణం విచయనం
మార్గణం మృగణామృ
గః ।

ఆదీనవః-ఆస్రవః-క్లేశః ॥ పు ॥ ౩ - క్లేశముపేళ్లు,
మేలకః-సజ్గః-సజ్గమః ॥ పు ॥ ౩-కూడుట, Union.
అన్వీక్షణమ్ [పా] అన్వేషణమ్, గణేషణమ్ -
విచయనమ్ - మార్గణమ్ ॥ న ॥ - మృగణా ॥ సీ ॥-మృ
గః ॥ పు ॥ ౫ - వెదకుటపేళ్లు, Searching; research.

పరిరమ్భః పరిష్కర్ష
స్సంక్లేష ఉపసూహస
మ్ ॥ ౧౮౩ ॥

పరిరమ్భః - పరిష్కర్షః-సంక్లేషః ॥ పు ॥-ఉపసూ
హసమ్ ॥ న ॥ ౪-కొఁగించుటపేళ్లు, Embrace.

నిర్వర్ణసం(తు)నిధ్యానం
దర్శనాలోక నేక్షణమ్

నిర్వర్ణసమ్-నిధ్యానమ్ - దర్శనమ్-ఆలోకనమ్-
నేక్షణమ్ ॥ న ॥ ౫ - చూచుటపేళ్లు, Sight; seeing,

ప్రత్యాఖ్యానం నిరస
నం ప్రత్యాదేశో నిరా
కృతిః ॥ ౧౮౪ ॥

ప్రత్యాఖ్యానమ్-నిరసనమ్ ॥ న ॥ - ప్రత్యాదే
శః ॥ పు ॥-నిరాకృతిః ॥ సీ ॥ ౪ - తిరస్కరించుటపేళ్లు,
Rejection, disallowance.

ఉపశాయో విశాయ

ఉపశాయః-విశాయః ॥ పు ॥ ౨ -పర్యాయశయ

శ్చ (పర్యాయ శయనా) | నాథకౌ = ప్రహరి దిరుగువాండు వరుసపెట్టుకొని
 రథకౌ) | నిద్రపోవుటపేళ్లు, Watching alternately

అ ర్తనం (చ) ఋతీయా అ ర్తనమ్ || న || - ఋతీయా-హృణీయా || సీ || -
 (చ) హృణీయా (చ) ఘృ ఘృణా || ర - రోయుటపేళ్లు, Censure, reproach.
 ణా(రథకాః) || ౧౪౫ ||

(స్యా) ద్వ్యత్యాసో వ్యత్యాసః - విపర్యాసః - వ్యత్యయః - విప
 విపర్యాసో వ్యత్యయ ర్యయః || పు || ర - తడఁబడుటపేళ్లు, Contrariety,
 (శ్చ) విపర్యయే | opposition.

పర్యయోఽతిక్రమ పర్యయః - అతిక్రమః - అతిపాతః - ఉపాత్య
 (స్తస్తి) స్తుతిపాత ఉపా యః || పు || ర - క్రమము దప్పిపోవుటపేళ్లు, Trans-
 త్యయః || ౧౪౬ || gression

(ప్రేషణం యత్సమా ప్రతిశాసనమ్ || ౧ - భృత్యులను బిలిచి పను
 హూయ తత్ర స్యాత్) లకుఁ బంపుట, Sending of a servant on an
 ప్రతిశాసనమ్ | errand after calling him.

(స) సంస్తావః (క్ర సంస్తావః || పు || ౧ - క్రతుః = యజ్ఞములయందు,
 తుః యా స్తుతిభూమి ద్విజన్తనామ్ = ఉద్ధాత మొదలయిన బ్రాహ్మణుల
 ద్విజన్తనామ్) || ౧౪౭ || యొక్క, స్తుతిభూమిః = స్తోత్రముచేయు భూమి
 పేరు, A place where the priests stand reciting
 hymns and prayers ఆస్తోత్రముపేరనికొందఱు.

(నిధాయ తత్యతే య ఉద్ధనః || పు || ౧ - యత్ర కాష్ఠే = ఏకొయ్యమీఁ
 త్ర కాష్ఠే కాష్ఠం స) ఉ ద, కాష్ఠమ్ = మరియొకకొయ్యను, నిధాయ = పెట్టి,
 ధనః | తత్యతే = చెక్కఁబడునో, సః = ఆదాతి మాని
 పేరు, A carpenter's work-bench.

స్తమ్బఘ్న (స్తు) స్తమ్బ ఘ్నః - స్తమ్బఘ్నః || పు || ౨ - యేన = దేనిచేత,
 ఘ్నః (స్తమ్బా యేన స్తమ్బః = కనవుగంటలు, నిహన్యతే = పెల్లగింపఁబ
 నిహన్యతే) || A hoe. డునో, సః = ఆగుద్దలి, A sickle for cutting grass.

ఆవిధో (విధ్యతే యే ఆవిధః || పు || ౧ - యేన = దేనిచేత, విధ్యతే = ర
 న తత్ర) త్నాదులు బెజ్జమువేయఁబడుచున్నదో, తత్ర = బెజ్జ
 An auger. మువేయు వజ్రము పొగరు మొదలె నదాని పేరు.

(విష్వక్సమే) నిఘః | నిఘః|| పు|| ౧- విష్వక్సమే = వెడల్పు నిడుపుసరి
యయిన వేదికాదులపేరు, Circular, round.

ఉత్కార (శ్చ) నికార ఉత్కారః- నికారః|| పు|| ౨- ధాన్యోత్తేపణా
(శ్చ ద్వా ధాన్యోత్తేప ర్థకా = ధాన్యము పొడవుగాఁ గుప్పచేయుటకుఁగాని
ణార్థకా)|| ౧౪౯|| తూర్పెత్తుటకుఁగాని పేళ్లు, Piling up corn or
winnowing.

నిగా ర్హదార విత్త నిగారః, Swallowing, ఉద్ధారః, Vomiting;
ప్రాద్ధాహ (స్తుగరణా విత్తాహః, Cough, a sound, ఉద్ధాహః, Taking
దిషు)|| ఉద్ధాహః = వరుసగా మ్రింగుటకును, క్రక్కుటకును, క్రాయ
టకును, ఎగర వేసి పట్టుటకును పేళ్లు. ఉద్ధారశబ్దము
త్రేపునకుం బేరిని కొండలు

ఆర త్యవరతి విరత ఆరతిః - అవరతిః - విరతిః|| సీ|| - ఉపరామః [వ]
య ఉపరామే ఉపరమః|| పు|| ౪- చాలించుటపేళ్లు, Ceasing.
(వాస్త్రియాంతు) నిష్ఠే నిష్ఠేవః|| పు||-నిష్ఠ్యాతిః|| సీ||- నిష్ఠీవనమ్ - నిష్ఠే
వః|| నిష్ఠ్యాతిర్నిష్ఠీవన ని వనమ్|| న|| ౪- ఉమియుటపేళ్లు, Spitting.

పేవన(మిత్యభిన్నాని) పేవనం-జూతిః|| సీ||-౨-వేగమునఁబోవుట, Speed.
జవనే జూతిః సాతిః|| సీ||- అవసానమ్|| న|| ౨- క్రియాంతము
సాతి స్తవసానే (స్యా సాతిః|| సీ||- అవసానమ్|| న|| ౨- క్రియాంతము
పేళ్లు, Conclusion. End of action.

దధ) జ్వరే జూర్తిః|| జ్వరః|| పు||-జూర్తిః|| సీ||-౨-జ్వరముపేళ్లు, Fever.
ఉదజ (స్తు పశుప్రేరణ) ఉదజః|| పు|| ౧-పశుప్రేరణమ్ = పసులదోలుట,
Driving of cattle

మకరణి (రిత్యాదయ అకరణిః-అజననిః|| సీ||-అవగ్రాహః|| పు||-ఇవిమో
శ్వాపే) | దలయినవి శపించుటయందు వర్తించును, Curse.

(గోత్రస్తేభ్య స్తస్య గోత్రస్తేభ్యః = అపత్య ప్రత్యయాంతముల
బృన్దమి) త్యోపగవకా యిన బౌపగవ గార్గ్య దాత్యోదిశబ్దములమీఁద
(దికమ్)|| ౧౫౨|| ను, తస్యబృన్దమితి = నానిసమూహ మనునర్థము
నందు, బౌపగవకాదికమ్ = బౌపగవకమ్, గార్గ్యమ్,

దాక్షిణ్యమ్|| న|| అనునవి మొదలైన శబ్దరూపములు
పుట్టించున్నవి. ఉపగునియొక్క అపత్యములు బే

A multitude of des- పగవములు. బేపగవములయొక్క సమూహము
cendants of Upagu. పగవకము. ఇట్లన్యంబులూహ్యములు.

ఆపూషికం శామ్నలి అచేతసామ్ = ప్రాణివ్యతిరిక్తములయిన య
క (మేవ మాద్య మచే పూపములు శమ్నలులు మొదలయినవానిసమూ
తసామ్) A multitude హములయందు వరుసగా “ ఆపూషికమ్, శామ్న
of loaves and pies. లికమ్ ” ఇది మొదలయినవి వర్తించును అవి ||న||

(మాణవానాం తు) మాణవ్యమ్||న||౧-మాణవానామ్ = పిన్నవాం
మాణవ్యం ద్రసమూహము పేరు, A multitude of boys.

(సహాయానాం) సహాయతా|| సీ||౧- సహాయానామ్ = తోడువ
యతా|| ౧౫౩|| చ్చినవారి సమూహము పేరు,—of coadjutors.

హల్యా (హలానాం) హల్యా|| సీ||౧- హలానామ్ = నాఁగేళ్లగుంపు
పేరు,—of ploughs.

బ్రాహ్మణ్య బాడబ్యే బ్రాహ్మణ్యమ్-బాడబ్యమ్|| న|| 3- బ్రాహ్మణుల
(తు ద్విజస్తనామ్) సమూహము పేళ్లు,—of priests.

(ద్వేపర్మకానాం పు పార్మ్యమ్-పుష్ప్యమ్||న|| ఈ ౨ను, అనుక్రమా
స్థానాం) పార్మ్యం పు త్=వరుసగా, పర్మకానామ్ = పక్కయెముకలన
ప్ర్య (మనుక్రమాత్) మూహమునకును, A multitude of ribs, పుష్ప్యము

౧౫౪|| లనడి యజ్ఞసంబంధులయిన స్తోత్రవిశేషముల
సమూహమునకును పేళ్లు, A collection of hymns.

(ఖిలానాం) ఖిలినీ ఖిల్యా||సీ||౨- ఖిలానామ్ = కళ్లాలసమూ
ల్యా (ప్ర్య థ) హముపేళ్లు, A multitude of threshing floors.

మానుష్యకం (పు మానుష్యకమ్||న|| ౧- పుణామ్ = మనుష్యుల
ణామ్) సమూహముపేళ్లు,—of men.

గ్రామతా జనతా ధూ గ్రామతా,—of villages. జనతా,—of people.
మ్యా పాశ్యా గల్యా ధూమ్యా, Accumulation of smoke. పాశ్యా,
(పుధక్ష్పధక్) ౧౫౫|| Abundance of fetters.గల్యా,—of reeds. ౫- ను,
పుధక్ష్పధక్ = వేటువేటుగా, గ్రామములు, జను

లు, ధూమములు, పాశములు, తెలుకసపులు, ఈ యైదింటి గుంపుల పేళ్లు. గల్యా-అనునది కంఠముల సమూహమని కొందఱు, —of throats.

(అపి) సాహస్ర కారీష సాహస్రమ్, A multitude of thousands. వార్తాశాధర్వణాదికమ్ కారీష of pieces of dry cow-dung వార్తాణమ్, Abundance of armour. ఆధర్వణమ్, Collection of incantations. ఈ ర ను, ఆదిశబ్దము *—of burning coals చేత ఆక్లారమ్* చార్తాణమ్† మొదలయిన శబ్దములను వేటువేటుగా, సహస్రములు, పిడకలు, కవచములు, అధర్వమంత్రములు, అంగారములు, కేడేములు, మొదలైనవాని సమూహముల పేళ్లు.

*—of burning coals

†—of shields.

ఇతిసంకీర్ణవర్గః.

ప్రకృతిప్రత్యయార్థాదులచేత లింగ*
భేదము నొందియుండు నానావిధ
శబ్దముల సమూహము ముగిసెను.

గ్రంథకర్త యనేకపర్యాయపదములకు నొక యర్థము గలుగునట్లుగా నన్నివర్గలను జెప్పి యిపు షొక పదమునకు ననేకార్థంబులు గలుగునట్లుగా నానార్థవర్గను జెప్పనారంభించి యీశబ్దములు పూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పినవ్రా చెప్పనివ్రా యను శంకరాఁగా దాని నివర్తించు చున్నాఁడు.

మూ॥ నానార్థాః కేఽపి కాంతాదివర్గే ష్వే వాత్ర కీర్తితాః।
భూరిప్రయోగా యే యేషు పర్యాయే ష్వపి తేషు తే॥

టీ॥ అత్ర = ఈ గ్రంథమున, నానార్థాః = అనేకార్థములుగల, కేఽపి = ఏ యర్థమునందును ప్రసిద్ధప్రయోగములేని కొన్నిశబ్దములు, కాంతాదివర్గే ష్వేవ = కాంతగంతాదివర్గలయందే, కీర్తితాః = చెప్పఁబడినవి. అనఁగాఁ బర్యాయపదములయందుఁ జెప్పఁబడలేదనుట. యే = ఏశబ్దములు, యేషు పర్యాయేషు = ఏపర్యాయార్థములయందు, భూరిప్రయోగాః = ప్రచురప్రయోగములుగలవ్రా, తే = ఆశబ్దములు, తేషుఽపి = ఆపర్యాయార్థముల యందును, (అపిశబ్దముచే) ప్రసిద్ధముగాని యర్థమును జెప్పటకొఱకు కాంతాదివర్గలయందును, కీర్తితాః = చెప్పఁబడినవి. అనఁగా నీవర్గయందుఁ

జెప్పఁగలశబ్దములలోఁ గొన్ని పర్యాయములయందుఁ జెప్పనివియుఁ గొన్ని చెప్పినవియు నగు నని తాత్పర్యము.

(అకాశే త్రిదివే) నాకో | నాకః||పు||౧, ఆకాశే=ఆకాశమునకును, Sky,

లోక స్తు(భువనే జనే) | లోకః||పు||౧, భువనే=స్వర్గాది లోకములకును,

౧౫౭|| World, జనే=జనులకును, (ప) జనసమూహమున

కును పేరు, People

(పద్యేయశసిచ) శ్లోకః | శ్లోకః||పు|| ౧, పద్యే = నాలుగుపాదములుగల

పదసమూహమునకును, Verse, యశసిచ = కీర్తి

కినిపేరు, glory.

(శరే ఖడ్గేచ) సాయ | సాయకః||పు|| ౧, శరే=బాణమునకును, Arrow

కః | ఖడ్గే=ఖడ్గమునకును పేరు, Sword.

జమ్బుకౌ(క్రోష్టు వరు | జమ్బుకః||పు|| ౧, క్రోష్టు=నక్కకును, Jackal

ణౌ) | వరుణౌ=వరుణదేవునికినిపేరు, God of water.

పుథుకౌ(చిపిటార్భకౌ)|| పుథుకః||పు|| ౧, చిపిట=అటుకులకును, Fric

౧౫౮|| paddy flattened, అర్భకౌ=పిన్నవానికిని, Infant

అలోకౌ (దర్శనోద్ద్యోతౌ) | అలోకః||పు|| ౧, దర్శన=చూచుటకును, Sight

తౌ) | ఉద్ద్యోతౌ=ప్రకాశమునకును పేరు, Light

(భేరీపటహ) మానకౌ | అనకః||పు|| ౧, భేరీ=భేరికిని, A double drum

పటహమ్=తెప్పెటకును పేరు, A drum.

(ఉత్సజ్ఞ చిహ్నయో)ర | అజ్ఞః||పు|| ౧, ఉత్సజ్ఞ = తొడకును, Flank

జ్ఞః | చిహ్నయోః=గుఱుతునకును పేరు, Mark.

కలజ్జో (ఒజ్జోప | కలజ్ఞః||పు|| ౧, అజ్ఞ = గుఱుతునకును

వాదయోః)|| ౧౫౯|| Sign; అపవాదయోః=నిండకును పేరు, Slu.

తక్షకో(నాగవర్ధక్యోః) | తక్షకః||పు|| ౧- నాగ*=తక్షకుఁడనుసర్పముః

*Chief of snakes. కును, వర్ధక్యోః=వడ్లవానికినిపేరు, Carpenter.

అర్కః (స్ఫటికసూ | అర్కః||పు||౧-స్ఫటిక=స్ఫటికమునకు, Crysta

ర్యయోః) | సూర్యయోః=సూర్యునికినిపేరు, The sun.

(మారుతే వేధసి బ్ర | కః||పు|| ౧, మారుతే=వాయువు, wind; వేధసి:

ద్వే పుంసి)కః బ్రహ్మ, Brahma; బ్రద్వే=సూర్యుడు, The sun,
కం (శిరోఽమ్బునోః) ఆత్మ, soul కిమ్||న|| ౧-శిరః = శిరస్సు, head, అ
౧౬౦|| మ్బునోః=ఉదకమునకును, water.

(స్యా) త్పులాక (స్తు పులాకః||పు|| ౧, తుచ్ఛధాన్యే=శుద్ధధాన్య
చ్ఛధాన్యే సంతేపే భ మునకును (ప)పొల్లవడ్లకును, Shrivelled grain ,
క్తస్థికే) | సంతేపే=సంతేపమునకును, brevity, భ క్తస్థికే=
మెతుకునకును పేరు, boiled rice.

(ఉలూకే కరిణః పు పేచకః||పు|| ౧, ఉలూకే=గుడ్లగూబకును, owl,
చ్ఛమూలోపాస్తేచ)పే కరిణః పుచ్ఛమూలోపాస్తే = ఏనుగుయొక్క-
చకః|| ౧౬౧|| తోక మొదటనుండు మాంసవి శేషమునకును (ప)
తోక మొదటికిని, Root of an elephant's tail.

(కమణ్డలాచ) కరకః కరకః||పు||౧, కమణ్డలా=కమండలుపు, Water-
pot; చకారమువలన పక్షివి శేషము, curlew; వడ
గండ్లు, hail, దానిమ్మ, Pomegranate.

(సుగతేచ) వినాయ వినాయకః|| పు||౧, సుగతే=బుద్ధదేవర, చకా
కః| Obstacle, difficulty. రమువలన విఘ్నే శ్వరుడు, Ganesha, గరుత్మంతుఁ
డు, Garuda, గరువు, a spiritual teacher

కిమ్కు (ర్వ సే వితస్తా| కిమ్కుః||పు||౧, హస్తే=మూర, Cubit, వితస్తా=
చ) | జేన, Span , (చ) ముంజేయి, Fore - arm ,
కుత్తితుడు, Vile man.

(శూకకీటేచ)వృశ్చికః|| వృశ్చికః||పు|| ౧, శూకకీటే=కణుదురు, wasp,
*The sign Scorpio of a caterpillar, (చ) తేలు, Scorpion; తేలుమందు
the Zodiac. ౧౬౨|| ట్టు, Vangueria Spinosa ; వృశ్చికరాశి*.

(ప్రతికూలే) ప్రతీక ప్రతీకః|| ౧, ప్రతికూలే=ప్రతికూలమునకు పే
(స్త్రీ)ప్రేక్షదేశేతు పు రయినపుడు|| త్రి||, Contrary, ఏకదేశే=అవయవ
స్వయమ్) | మునకును పేరయినపుడు|| పు||, a limb.

(స్యా)ద్భూతికం(తుభా భూతికమ్||న|| ౧, భూనిమ్మే=నేలవేమునకును,
నిమ్మేక త్త్రిణే భూస్తౌ Gentian, క త్త్రిణే = కామంచితసప్తనకును, భూ
ణేఽపిచ)|| ౧౬౩|| స్త్రిణే=చిప్పకసప్తనకును పేరు, Fragrant grass.

- (జ్యోత్స్నికాయాంచ కోశాతకీ|| సీ|| ౧, జ్యోత్స్నికాయామ్=హోష్ఠ ఘోషేచ) కోశాతక్య చెట్టునకును, ఘోషే=అవడచెట్టునకును పేరు
(ధ కట్టలేసితేచ ఖది సోమవల్క|| పు || ౧, కట్టలే=గుమ్మడుచెట్టు
రే) సోమవల్క(స్నాప్త) నకును, సితేఖదిరే=తెల్లచేండ్ల చెట్టునకును పేరు
(దధ స్త్వి కే|| ౧౬౮|| పిణ్యాకః || పు || ౧, స్త్వి కే = అందుగుబంక
తిలకల్కేచ) పిణ్యాకో మొదలయిన సుగంధద్రవ్యములచేతఁజేసిన ధూప
ము, Incense; తిలకల్కే=గానుగుపిండి, Oil cake.
బాహ్లికం రామరే(౭పి బాహ్లికమ్ (సా) బాహ్లికమ్||న|| ౧, రామ రే* =
చ) | *Asafetida, † A ఇంగువకును, (అపి) బాహ్లిక దేశమునఁబుట్టిన గుట్ట
hoise bled in Bahlik మునకును†, కుంకుమపువ్వునకును పేరు, Saffron
(మహేంద్ర గుగ్గులూ కాశికః|| పు|| ౧, మహేంద్ర=దేవేంద్రునికిని,
లూక వ్యాలగ్రాహిషు) Indra; గుగ్గులు=గుగ్గిలపు చెట్టునకును, Bdellium;
కాశికః|| ౧౬౯|| ఉలూక=గుడ్డగూబకును, owl, వ్యాలగ్రాహిషు=
సాములవానికినిపేరు, snake-catcher.
(రుక్తాప శక్వాస్వా) ఆతక్కుః||పు||౧, రుక్=రోగమునకును, Disease,
తక్కుః తాప=తాపమునకును, pain; శక్వాసు = భయ
*Sound of a drum. మునకును, fear, * మద్దెల మ్రోతకును పేరు
(స్వల్పే౭పి) త్సుల్లక త్సుల్లకః || త్రి || ౧, స్వల్పే = కొంచెమయిన
(స్త్రీషు) | దానికిని, Small, అపిశబ్దముచేత చులుకనయిన
దానికిని, త్సుద్రునికినిపేరు, low, vile, poor.
జైవాతృక (శృశా జైవాతృకః||పు||౧, శశశ్శే౭పి=చంద్రునికిని,
శ్శేపి) The moon, ఆయుష్మంతునికినిపేరు, Long-lived.
(ఖురే౭స్వశ్వస్వ) వ వర్తకః||పు|| ౧, అశ్వస్వఖురే*=గుట్టుపుగారిజ
ర్తకః||*A horse's hoof. కును;అపిశబ్దముచేత వెలిచెట్టికును పేరు, A quail.
(వ్యాఘ్రే౭పి) పుణ్డరీ పుణ్డరీకః||పు||౧, వ్యాఘ్రే=పులి, A tiger;(అపి)
కో (నా) దిగ్గజము, the elephant posted in the S. E.,
తెల్లదామర, A white lotus; పుణ్డరీకమ్ || న ||
తెల్ల గొడుగు, a white parasol.
(యవాన్యామపి)దీపకః| దీపకః|| పు || ౧, యవాన్యామపి = ఓమమున

A certain elegance of construction.

శాలావృకాః (కపికోఽప్యై శ్వానః) (స్వర్ణరేఽపి) గై రికమ్॥ ౧౬౭॥

(పీడాధేఽపి) వ్యలీకం (స్యాత్)

అలీకం (త్వప్రియే ౭ నృతే) ।

(శీలాస్వయా) వసూకే (ద్యే)

శల్కే (శకలవల్కలే)॥ ౧౬౮* Scale of a fish.

(సాష్టేశ తేనువర్ణానాం హే మ్నయోర్భూషణే ఐలే । దీనారేఽపిచ) ని ష్కో (౭స్త్రీ)

* Ornament worn on the breast.

కల్కో (౭స్త్రీ శమలై నసోః॥ దమ్భే) (౭ప్యథ) పినాకో (౭స్త్రీ శూల శఙ్కరధన్వనోః) । ధేనుకా (తు కరేణ్యాం

కును, జీలకఱ్ఱకును, An aromatic seed, దీపమునకును, A lamp, *అలంకార విశేషమునకును పేరు.

శాలావృకః॥ పు॥ ౧, కపి=కోటి, Ape, కోఁప్యై=నక్క, jackal; శ్వానః=కుక్కకును పేరు. dog గై రికమ్॥ న॥ ౧, స్వర్ణరే=బంగారమునకును, Gold; (అపి) జేగురునకును పేరు, Red chalk.

వ్యలీకమ్॥ న॥ ౧, పీడాధే=దుఃఖమునకును, Pain, (అపి) అప్రియమునకును, displeasing, అకార్యమునకును, an improper act.

అలీకమ్॥ న॥ ౧, అప్రియే = అప్రియమునకును, Displeasing; అన్యతే=అనత్యమునకును, falsehood, అలాటమునకును పేరు, forehead

అనూకమ్॥ న॥ ౧, శీల=స్వభావమునకును, Disposition, అన్వయా=వంశమునకును, race; పూర్వజన్తమునకును పేరు, A former state of existence

శల్కమ్॥ న॥ ౧, శకల=తునుకకును, Part, వల్కలే=నారకును, bark, *మత్స్యకృతపచమునకును పేరు.

నిష్కః॥ ప్న॥ ౧, నువర్ణానామ్=నువర్ణములయొక్క, సాష్టేశ తే=౧౦౮కిని, హేమ్ని=బంగారుమాత్రమునకును, gold, ఉర్భూషణే* =టొమ్మున వ్రేలు భూషణమునకును, పలే = పలమునకును, A weight, పైఁడిటంకమునకును పేరు. నువర్ణమనఁగా ౧౦ గురిగింజలయెత్తు బంగారము. పలమనఁగా 3౨౦ గురిగింజలయెత్తు.

కల్కః॥ ప్న॥ ౧, శమల = విష, Ordure; ఏనసోః=పాపము, sin, దమ్భే=దంభము, fraud.

పినాకః॥ ప్న॥ ౧, శూల=శూలమునకును, Trident; శఙ్కరధన్వనోః=శివునివింటికిని, Siva's bow.

ధేనుకా॥ నీ॥ ౧, కరేణ్యామ్చ = ఆఁడు ఏనుగు

చ) *Milch cow. సకును, A female elephant, *లేగటావుసకును పేరు.
(మేఘజాలేచ) కాలి కాలికా || సీ || ౧, మేఘజాలే=మేఘసమూహమునకును, A succession of clouds; (చ) పార్వతీ దేవికిని; నలుపునకును, blackness స్వర్ణాది ధాతు దోషమునకును పేరు, Flaw in gold

కారికా (యాతనా కృత్యోః) కారికా || సీ || ౧, యాతనా=తీవ్రవేదనకును, Agony, కృత్యోః=చేయుటకును పేరు, action “యాతనావృత్త్యోః” అనుపారమున వృత్తియనఁగా సూత్రార్థము నేర్పడఁజెప్పవాక్యము, Explanatory verse

కర్ణికా (కర్ణభూషణే) కర్ణికా || సీ || ౧, కర్ణభూషణే=కర్ణభూషణమున కరిహసాజులొ పద్మ కును, An ear-ring; కరిహసాజులొ=ఏనుఁగుతోఁ కోశ్యాం) *The tip of డము కొనకును, పద్మ బీజకోశ్యామ్=తామరపువ్వు an elephant's trunk. లోని దుద్దనకును పేరు, the Pericarp of a lotos.

(త్రిమాత్రరే) || ౧౭౧ || ముందుఁజెప్పఁగల బృందారక శబ్దము మొదలు కాంతశబ్దములు ముగియునటకు నన్నియు || త్రి ||

బృందారకా (రూపి ముఖ్యా) *Haudsome. బృందారకః || త్రి || ౧, రూపి*=చక్కనిదానికిని ముఖ్యా=గుంపులొ ముఖ్యుఁడయినవానికిని, Chief ఏకే (ముఖ్యాన్య కేన ఏకః || త్రి || ౧, ముఖ్య=ప్రధానునికిని, Chief అన్య=పక్కతముకంటె వేఱయినవానికిని, other లాః) | కేవలాః=తొడులేనివానికిని పేరు, Alone, one.

(స్వాద్వామ్భికః) కా క్కుటికః || త్రి || ౧, దామ్భికః=డంఁముగఁ క్కుటికో (యశ్చాదూ వానికిని, యశ్చ=ఎవఁడు, అదూరే=సమీపప్రదేరే తేక్షణః) || ౧౭౨ || శమునందు, ఈరి తేక్షణః=ప్రేరేపఁబడిన చూపుక లిగినవాడో, అట్టిభిక్షువునకును పేరు, A mendicant who walks always fixing his eyes on the ground for fear of treading upon worms; (hence) a hypocrite.

లాలాటికః (ప్రభో లాలాటికః || త్రి || ౧, యః=ఎవఁడు, ప్రభోః రభావదర్శి కా రభావ ప్రభువుయొక్క భావ=భావమాను, దర్శి=తెలిసికొన మశ్చయః) | వాడో వానికిని, Watchful of his master's look

కార్య = కార్యమునందు, అక్షమః = అసమర్థుడైన వానికినిపేరు, Incapable of work.

(భూభృన్నితమ్మవలయ చక్రేషు) కటకో కిని, Side of a hull; వలయ = కడియమునకును, (ఁ. స్త్రియామ్) ౧౭౩|| bracelet, చక్రేషు = రాష్ట్రమునకును, metropolis; [ప] మూఁకకును పేరు, an army.

(సూచ్యక్రే త్సుద్రశ త్రౌచ లోమహ్వే చ) కణ్ణకః|| పు|| ౧, సూచ్యక్రే = సూదికొన, The point of a needle; త్సుద్రశ త్రౌ = అల్పశత్రువు, a paltry foe, లోమహ్వే = రోమాంచము, horripilation, (చ) ముల్లు, a thorn. ఇచట 'భూభృన్నితమ్మ' యనునది మొదలు ప్రక్షిప్తము.

శ్లేఞ్జితీ కాంతాః||

కాంత నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

మయాఖ (స్త్వి ట్క ర జ్వాలా)

మయాఖః|| పు|| ౧, త్విట్ = కాంతికిని, Brightness; కర = కిరణమునకును, ray of light; జ్వాలాను = మంటకును పేరు, flame.

(న్వలిబాణౌ) శిలీముఖౌ||

శిలీముఖః|| పు|| ౧, అలి = తుమ్మెదకును, A bee, బాణౌ = బాణమునకును పేరు, an arrow.

శఙ్ఖో (నిధౌ లలాటాస్థి కమ్బానస్త్రి)

శఙ్ఖః|| పు|| ౧, నిధౌ = నిధివిశేషమునకును, A hundred billions, లలాటాస్థి = నొసటియెముకకును, the bone on the forehead, కమ్బా = శంఖమునకును పేరు, the conch-shell.

(న్ద్రియేఽపి) ఖమ్

ఖమ్|| న|| ౧, ఇన్ద్రియే = ఇంద్రియము, Organ of sense; (అపి) ఆకాశము, Sky.

(ఘృణిజ్వాలేఽపి) శిఖే

శిఖా|| సీ|| ౧, ఘృణి = కిరణమునకును, Ray of light; జ్వాలే = మంటకును, flame; (అపి) సిగకును పేరు, Lock of hair on the head.

శ్లేఞ్జితీ ఖాంతాః||

ఖాంత నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(శైల వృక్షౌ) నగావణా|| ౧౭౪||

నగః - అగః|| పు|| ఈ శైల = పర్వతమునకును, A mountain; వృక్షౌ = చెట్టునకును పేరు, A tree.

అశుగౌ (వాయు విశి ఖా) అశుగః || పు|| ౧, వాయు = వాయువునకును, Wind; విశిఖా = బాణమునకును పేరు, an arrow.

(శరార్కవిహగః) ఖి ఖగః|| పు|| ౧, శర = బాణము, An arrow అర్క = సూర్యుడు, the sun, విహగః = పక్షి, a bird.

పతజ్ఞః (పక్షి సూర్యా పతజః|| పు|| ౧, పక్షి = పక్షికిని, సూర్యా = సూర్యునికిని, (చ) మిడుతకును పేరు, A grasshopper

పూగః (క్రముక బృన్ద పూగః|| పు|| ౧, క్రముక = పోక చెట్టు, Aieca; యోః)|| ౧౭౬|| బృన్దయోః = సమూహము, multitude.

(పశవౌఽపి) మృగా మృగః|| పు|| ౧, పశవః = పశువులకును, cattle; (అపి) లేళ్లకును, deer; మృగశీర్ష నక్షత్రమునకును, a constellation, ఏనుఁగుజాతివి శేషమునకును, a kind of elephant; వెదకుటకును పేరు, search.

వేగః (ప్రవాహ జవ యో ^{౧౭౭}) వేగః|| పు|| ౧, ప్రవాహ = ప్రవాహమునకును, Stream, జవయోః = వేగమునకును, speed; (అపి) మలమూత్రాది ప్రవృత్తికిని పేరు, Call of nature.

పరాగః (కాసుమే రే ణౌ స్నానీయాదౌ ^{౧౭౮} సృష్టి)|| పరాగః|| పు|| ౧, కాసుమే రేణౌ = పుష్పాడికిని, Pollen of flowers; స్నానీయాదౌ = స్నానసాధన మయిన పిండి మొదలయినవానికిని, fragrant powder, రజస్యపి = ధూళికిని పేరు, dust.

(గజేఽపి) నాగమా నాగః|| పు|| ౧, గజే = ఏనుఁగునకును, Elephant; తజ్ఞౌ (అపి) సర్పమునకును, snake, నీసమునకును పేరు, lead మాతజ్ఞః|| పు|| ౧, గజే = ఏనుఁగు, Elephant; (అపి) చండాలునికిని పేరు, A race of mountaineers.

అపాఙ్గ (స్త్రీ కేఽపిచ)|| అపాఙ్గః|| పు|| ౧, త్రీలకే = బొట్టు, A ciclet on the forehead, (అపి) కడకన్ను, Corner of the eye.

సర్గ (స్వభావ నిర్తోక్ష నిర్శ్చ యాధ్యాయ సృష్టి ఘ్న)|| సర్గః|| పు|| ౧, స్వభావ = స్వభావము, nature; నిర్తోక్ష = విడుచుట, Relinquishment; నిర్శ్చయః = నిశ్చయము, certainty; అధ్యాయ = కావ్యపరిచ్ఛేదము, chapter; సృష్టిఘ్న = నిర్మాణము, Creation.

యోగ (స్పన్దహనో యోగః॥పు॥౧, సన్నహన=కవచాదులు, Armour; పాయ ధ్యాన సంగతి ఉపాయ=సామాన్యపాయములు, means; ధ్యాన= ధ్యానమునకును, Meditation, సంగతి = కూటమి, junction, యుక్తిఘ=కూర్పుట, union.

భోగ (స్పృశేస్త్వాది భోగః॥పు॥౧, సుఖే=సుఖము, Enjoyment; స్త్రాన్య భృతా వహేశ్చ ఫణ దిభృతౌ=స్త్రీలు ఏనుఁగులు మొదలయినవానిపోష కాయయోః॥ ౧౭౯॥ ణము, Hire, అపాఃఫణకాయయోః=పాముపడగ, Expanded head of a serpent, పాముశరీరము, Body of a serpent, భోజనము, eating.

(చాతకే హరిణే వుం సారజ్ఞః॥ పు॥ ౧, చాతకే = వానకోయిల, A సి)సారజ్ఞ (శ్వబలేత్రిమ)॥ sort of bird; హరిణే=ఇట్టి, deer; శబలే=నానావర్ణ ములుగలవస్తువు॥ త్రి॥, Variegated.

(కపాచ) ప్లవగ ప్లవగః॥ పు॥ ౧, కపా = కోతి, An ape; (చ) కప్ప, A frog; అనూరుడు, the dawn.

(శ్వాపే) త్వభివజ్ఞః (ప అభివజ్ఞః॥పు॥ ౧, శాపే=శాపము, Curse; పరా రాభవే॥ ౧౭౮॥ భవే = తిరస్కారము, defeat; లేని యపవాదము, Groundless imputation; ఆలింగనము, embrace.

(యానాద్యజ్ఞే) యుగః యుగః॥ ౧, యానాద్యజ్ఞే=కాడికిపేరై నపుడు॥ (పుంసి)యుగం (యుగ్మే పు॥, a yoke. యుగ్మే=రెంటికిని, A pair; కృతాది కృతాదిమ)॥ ఘ=నాలుగుయుగములకు పేరై నపుడు॥న॥ an age.

(స్వ ర్గేషు పశు వా గౌః॥పు॥౧, స్వర్గ=స్వర్గము, Heaven; ఇషు= గ్వజ్రది శ్చేత్రి ఘృణి బాణము, an arrow; పశు=పశువు, a bull. వాక్= భూ జలే॥ ౧౮౧॥ వాక్కు, speech; వజ్ర = వజ్రాయుధము, the లక్ష్యదృష్ట్యా స్త్రియాం thunderbolt; దిక్=దిక్కు, a region; నేత్ర=కన్ను, an eye; ఘృణి=కిరణము, a ray of light; భూ=భూ మి, the earth; జలే=నీళ్లు, water; ఈశబ్దము. “స్వర్గేషు జ్యేష్ఠేషు చ రశ్మేషు చ బలీషు ర్దేవ గౌః పుమాన్ ॥ స్త్రీ బాణోహిణీ దృద్ధి గ్వాగ్భూమి స్వపుష్కరా మ్నిచ”॥ అని త్రికాండ శేషమునందుఁ జెప్పినట్లు,

లక్ష్మ్యదృష్ట్యా = ప్రయోగానుసారముచేత, స్త్రియాం
పుంసి = స్త్రీలింగపుంలింగములయందూహింపవలను.

రిజ్జం (చివ్వా శేఫసాః) లిజ్జమ్ || స || ౧, చివ్వా = గుఱుతు, Mark; శేఫ
సాః = శిశ్నమునకును పేరు, membrum vuile.

శృజ్జం (ప్రాధాన్యసా శృజ్జమ్ || స || ౧, ప్రాధాన్య = ప్రభుత్వము,
నోవ్వచ్చు) Sovereignty, సానోవ్యః = పర్వతశిఖరము, summit of
a mountain, (చ)కోమ్ము, A horn; జీవకమను ౧౦
ధద్రవ్యము, a sort of plant.

వరాజం (మూర్ధగుహ్య వరాజమ్ || స || ౧, మూర్ధ = శిరస్సు, The head;
యోః) || ౧౨౨ || గుహ్యయోః = యోని, pudendum muliebre; ఏ
నుగు, elephant.

భగం (శ్రీ) కామ మా భగమ్ || స || [ప] || పు || ౧, శ్రీ = విశ్వర్యము, Pros-
హత్య వీర్య యత్నా perity; కామ = కోరిక, love; మాహత్య = దోడ్డత
ర్క కీర్తిషు) | నము, excellence; వీర్య = శక్తి, Strength; యత్న =
ప్రయత్నము, attempt; అర్క = సూర్యుడు, one
of the twelve suns; కీర్తిషు = కీర్తి, glory.

శ్చిఞ్చి గాంతాః శ్చి గాంతనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
పరిఘః (పరిఘా తేః పరిఘః || పు || ౧, పరిఘా తే = హింస, Destruction;
స్త్రీఽవ్యో) | అస్త్రీ = ఇనుపకట్లగుదియ, an iron club, (అపి) పరి
ఘయోగము, One of the Yogas in astrology.

ఘో (బృద్ధేఽమృసాం ఓఘః || పు || ౧, బృద్ధే = సమూహము, Multitude,
రయే) || ౧౨౩ || అమృసాం రయే = నీటివేగము, a current of water.

(మూల్యే పూజావి అర్ఘ్యః || పు || ౧, మూల్యే = వెల, Price, పూజా
ధా) వర్ణో విధౌ = పూజసేయుట, Mode of adoration.

(౭౦ హో దుఃఖవ్యస అఘమ్ || స || ౧, అంహః = పాపము, Sin; దుఃఖ =
నే) వ్యఘమ్ | దుఃఖము, pain; వ్యసనేఘ = జూదము మొదలైన
వ్యసనము, passion.

(త్రి ప్విష్టేఽల్పే) ల అఘః || త్రి || ౧, ఇష్టే = ఇష్టమయినది, pleasing;
ఘః అల్పే = చులుకనయినది, Small, light.

శ్లో ఇతి ఘాంతాః ॥ ౧౩ ॥

కాచా (శ్విక్యమృద్ధే)
దదృగ్రుజః ॥ ౧౩౮ ॥(విపర్యాసే విస్తరేచ)
ప్రపఞ్చః
(వావకే) శుచిః (మా
స్యమాత్యే చాత్మ్యప
థే పుంసి మేధ్యే సితే
త్రిమ) ॥ ౧౩౯ ॥(అభివ్యక్తే స్పృహ
యాంచ గభస్తాచ) రు
చిః (స్త్రీయామ్) ॥

శ్లో ఇతి చాంతాః ॥ ౧౪ ॥

[ప్రసన్నే భల్లుకేఽప్య
చోచ్చగుచ్ఛః స్తబక హ
రయోః పరి ధానాఞ్చలే
కచోచ్చ జలప్రాస్తే త్రిలింగ
కః ॥] అధికపారము.

శ్లో ఇతి ఛాంతాః ॥ ౧౫ ॥

(కేకి తార్క్ష్య) వహి
భుజౌ(దస్తవి ప్రాణజా) ద్వి
జాః ॥ ౧౪౦ ॥

ఘాస్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

కాచః ॥ పు ॥ ౧, శిక్య = ఉట్టి, A swing for
suspending a load; మృద్ధేద = గాజ, glass; దృగ్రు
జః = కంటిరోగము, a disease of the eye.ప్రపఞ్చః ॥ పు ॥ ౧, విపర్యాసే = వై పరీత్యము, Reverse;
విస్తరేచ = విస్తారము, Copiousness.శుచిః ॥ పు ॥ ౧, వావకే = అగ్నికిని, Fire; మాసి = ఆ
షాఢమాసమునకును, name of a month; అత్మ్య
పథే = ధర్మాదిపరీక్షలచేతఁ బరిశుద్ధుఁడయిన, అమా
త్యే = మంత్రికిని, a tried minister; శుచిః ॥ త్రి ॥,
మేధ్యే = పవిత్రమయిన వస్తువునకును, Pure; సితే =
తెల్లని వస్తువునకును, white.రుచిః ॥ సీ ॥ ౧, అభివ్యక్తే = అత్యాసక్తికిని, Passion;
స్పృహయాంచ = ఇచ్ఛకును, desire, గభస్తాచ =
కాంతికిని పేరు, splendour.

చాస్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

అచ్చః ॥ పు ॥ ౧, ప్రసన్నే = నిర్మలమయినదాని
కిని, Clear; భల్లుకే = ఎలుఁగుగొడ్డునకును పేరు, a bear.గుచ్ఛః ॥ పు ॥ ౧, స్తబక = గుత్తునకును, A cluster;
హరయోః = ముత్యాలహారమునకును పేరు, a sort
of necklace. కచోచ్చ ॥ ౧, వస్త్రము చెఱఁగునకు
పేరై నపుడు ॥ పు ॥, Hem of a garment; కస్సిము
నకుపేరై నపుడు ॥ త్రి ॥, bank or shore.

ఛాస్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

అహిభుక్ ॥ జ్ఞ, పు ॥ ఇది, కేకి = నెమిలికిని, A peacock;
తార్క్ష్య = గరుత్మంతునికిని పేరు, Garuda.ద్విజః ॥ పు ॥ ౧, దస్త = నోటిపల్లు, a tooth; విప్ర =
బ్రాహ్మణుడు త్రియవై శుక్యులు, a regenerate man
of the first three tribes; అణజాః = పక్షులునర్ప

ములు మొదలైన యండజములు, An oviparous animal: a bird &c.

అజా (విష్ణు హరచ్ఛా
గా)

అజః||పు||౧, విష్ణు=విష్ణుప్రసకును, Vishnu; హర=శివునికిని, Siva, ఛాగాః=మేకకును, a goat, బ్రహ్మకును, Brahma, మన్మథునికిని పేరు, Cupid.

(గోష్ఠాధ్య నివహః)
వ్రజాః ।

వ్రజః||పు||౧, గోష్ఠం=పసులదొడ్డికిని, A cowpen, అధ్వ=త్రోవకును, a load, నివహః=సమూహమునకును, a multitude.

ధర్మరాజౌ (జినయ
మా)

ధర్మరాజః||పు||౧, జిన=బుద్ధదేవరకును, Buddha; యమా=యమునికిని పేరు, The god of death.

కుఞ్చో (దస్తేఽపి న
స్త్రియామ్)|| ౧౮౭||

కుఞ్చః||ష్ట||౧, దస్తే=పనుగుదంతమునకును, An elephant's tooth, పొందరింటికిని పేరు, an arbour

వలజ్జే(క్షేత్ర పూర్వా
రే)వలజా (వల్లదర్శనా)

వలజమ్||న||౧, క్షేత్ర=చేను, A field, పూర్వారే=పట్టణపువాటికి, City gate; వలజా||నీ||, వల్లదర్శనా=మంచిచూపుగల స్త్రీ, A pretty woman.

(సమే త్క్రాంతే రణే)
ప్యాజిః

ఆజః||నీ|| ౧, సమేత్క్రాంతే = చదరమయిన నేలకును, Even ground race-course; రణే=యుద్ధమునకును, War, (అపి)క్షణకాలమునకును, an instant.

ప్రజా (స్వాత్సంతతౌ
జనే) ౧౮౮||

ప్రజా||నీ|| ౧, సంతతౌ = సంతానమునకును, Progeny, జనే=జనులకును పేరు, people.

అబ్జా (శఙ్ఖశాశ్కా-
చ)

అబ్జః|| పు|| ౧, శఙ్ఖ=శంఖము, A conch; శశాశ్కా=చంద్రుడు, the moon, (చ) తామర, the lotus, ధన్వంతరి, Physician of the gods.

(స్వకే నిత్యే) నిజం
(త్రిమ) ।

నిజమ్|| త్రి||౧, స్వకే=తనవస్తువునకును, own, నిత్యే=నిత్యమయినదానికిని పేరు, Perpetual.

శ్చి ఇతి జాన్తాః శ్చ

జాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

(పుం స్వాత్మని ప్రవీ
ణేతు) క్షేత్రజ్ఞో (వా
చ్యలిఙ్గకః)|| ౧౮౯||

క్షేత్రజ్ఞః|| ౧, ఆత్మని=ఆత్మకు పేరయినపుడు|| పు||, Soul; ప్రవీణే = నేర్పరికి పేరయినపుడు|| త్రి||, skilful.

సంజ్ఞా (స్యాచ్చేతనా
నామహస్తాదై ౧ శ్చార్థ
సూచనా)।

దోషజ్ఞా (వైద్యవి
ద్వాంసా)

జ్ఞో (విద్వాన్సోమజో
౭పిచ)

శ్చ ఇతి జ్ఞాంతాః క్షి
(కాకేభగణ్డౌ) కరణ

(గజగణ్డ కటి) కటా

శిపివిష్ట (స్త్రుఖలతౌదు
శ్చర్మణి మహేశ్వరే)।
(దేవశిల్పిన్యపి) త్వష్టా

దిష్టం (దైవేపి న ద్య
యోః) ౧౯౧

(రసే) కటుః (కట్వ
ర్యే త్రిమ మత్సర తీక్ష
ణ్యోః) ౧౯౨

రిష్టం (క్షేమాశుభా
భావే)

వ్యరిష్టే (తు శుభాశు
భే) ౧౯౩
(మాయా నిశ్చలయ

సంజ్ఞా||సీ||౧-చేతనా=బుద్ధిని, Thought; నామ
పేరునకును, Name, హస్తాదైవ్యః = హస్తాదులచేత,
అర్థసూచనా=అర్థముసూచనసేయుటకును, Hint.
దోషజ్ఞః||పు||౧ - వైద్యునికిని, A physician;
విద్వాంసునికినిపేరు, A wise man.

జ్ఞః||పు||౧-విద్వాంసునికిని, A wise man;
బుధునికినిపేరు, the first of the lunar race.

జ్ఞాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.
కరటః||పు||౧-కాక=కాకికిని, Acrow. ఇభగణ్డౌ
ఏనుగుగండస్థలమునకును, An elephant's cheek.
కటః||పు||౧-గజగణ్డ=ఏనుగుచెక్కిలికిని, An
elephant's cheek. కటి=మొలకును, The hip.

శిపివిష్టః||పు||౧-ఖలతౌ=బట్టతలవాడు, Bald;
దుశ్చర్మణి=కుష్ఠరోగి, Leper; మహేశ్వరే=శివుడు
త్వష్టా||ఋ, పు||౧-దేవశిల్పిని=విశ్వకర్మకును,
Divine artist, (అపి) వడ్లవానికిని, A carpenter.

దిష్టమ్ || న || ౧ - దైవే = పురాకృతకర్మము,
Destiny, దిష్టః||పు||౧, కాలము, Time.

కటుః||౧-రసే=కారమునకుపేరైనపుడు || పు||,
Pungency, అకార్యే=చేయఁదగనిదానికి పేరయిన
పుడు||న||, Improper act; మత్సర=మచ్చరముగల
వానికిని, Envious, తీక్షణ్యయోః=తీక్షణ్యమయినవస్తువు
నకునుపేరైనపుడు||త్రి||, Fierce.

రిష్టమ్||న||౧-క్షేమ=క్షేమమునకును, Happi-
ness, అశుభ=అశుభమునకును, Ill-luck; అభా
వేషు=నాశమునకును పేరు, Destruction.

అరిష్టమ్||న||౧-శుభ=శుభమునకును, Happi-
ness; అశుభే = అశుభమునకునుపేరు, misery.
కూటమ్||ప్ర||౧-మాయా=ఇంద్రజాలముమొ

స్త్రేషు కైతవానృత రా
శిషు అయోఘనే శైల
శృజ్గేసీరాజ్ఞే) కూట (మ
స్త్రియామ్॥ ౧౯౩॥

(సూక్ష్మైలాయాం) త్రు
టిః (స్త్రీస్యాత్కాలేచ
త్వే సంశయేఽపిచ) ।

(ఆ ర్థ్యత్కర్షాశ్చ
యః) కోటిః

(మూలే లగ్నకచే) జ
టా॥ ౧౯౪॥

వృష్టిః (ఫలేనమృద్ధా
చ)

దృష్టి (జ్ఞానేఽక్షి దర్శ
నే) ।

ఇష్టి (ర్యాగేచ్ఛయో)

స్పృష్టం (నిశ్చితే బ
హులేత్రిషు)॥ ౧౯౫॥

కష్టేతు (కృచ్ఛృగహ
నే)

దలయినమాయ, Illusion ; నిశ్చల=కదలని యా
కాశాదులు, uniform substance (as the ethereal
element) ; యస్త్రేషు = మృగాదులనుహింసించు,
నురులు మొదలయినవి, a trap; కైతవ=కపటము,
fraud; అనృత = బాంకు, a lie; రాశిషు = రాశి,
Assemblage; అయోఘనే = సమ్మెట, Hammer ;
శైలశృజ్గే = పర్వతశిఖరము, summit of a hill ;
సీరాజ్ఞే=నాఁగేటికట్టు, ploughshare.

త్రుటిః॥ సీ॥ ౧-సూక్ష్మైలాయామ్ = సన్న యేల
కులు, Small caidamum; అల్పేకాలే=అల్పకాల
ము, an instant ; (ప) అల్పే = లేశము, An
atom; సంశయే=మరణసంశయము, doubt.

కోటిః॥ సీ॥ ౧-ఆర్థి=వింటికోప్పనకును, End of
a bow; ఉత్కర్ష=అతిశయమునకును, Eminence;
అశ్రిః=అంచునకును పేరు, Edge, corner.

జటా॥ సీ॥ ౧-మూలే=ఊడకును, A root; లగ్న
కచే=జడకును పేరు, Clotted hair.

వృష్టిః॥ సీ॥ ౧ - ఫలే=ప్రయోజనమునకును,
Consequence; సమృద్ధా=సమృద్ధికిని పేరు, Opulence.

దృష్టిః॥ సీ॥ ౧ - జ్ఞానే=జ్ఞానము, Knowledge.
అక్షి=కన్ను, the eye; దర్శనే=చూపు Sight.

ఇష్టిః॥ సీ॥ ౧ - యాగ=యాగమునకును, A
sacrifice; ఇచ్ఛయోః=ఇచ్ఛకును పేరు, Desire.

స్పృష్టమ్॥ త్రి॥ ౧-నిశ్చితే=నిశ్చయింపఁబడినదాని
కిని, The subject of ascertainment; బహులే=బ
హులైన దానికిని పేరు, much.

కష్టమ్॥ ౧ - కృచ్ఛృ = దుఃఖమునకును,
Painful; గహనే=చొరరానిదానికిని, Not easily
attainable.

(దక్షామందా గజేష్వ చ) పటు (ద్వైవావ్య శక్తాచ)	పటు ౧, దక్ష=సమర్థునికిని, Skillful; అమంద= మందులగానివానికిని, Diligent, అగజేష్వ=రోగ ములేనివానికినిపేరు, Healthy. ఈ అను త్రి.
శ్చ ఇతి టాన్తాః శ్చ నీలకణ (శ్చివేపిచ)	శ్చ టాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను. నీలకణః పు ౧, శివే=శివునికిని, Siva; ఆపిశబ్ద
(పుంసి)కోష్ఠో(౨స్తర్జ ౦౦ కుసూలో౨స్తర్జ హం తథా) ।	౧౯౬ మువలస నెమిలికిరిపేరు, a peacock. కోష్ఠః పు ౧, అస్తర్జరగమ్ = లోనికిడుపున కును, Gilgach, కుసూలో=గా చెరును, Gianary; అ స్తర్జహం=లోపలియిటికిని పేరు, an apartment.
నిష్ఠా (నిష్పత్తి నాశా నా	నిష్ఠః పీ ౧, నిష్పత్తి = కార్యహాట, Con- summation, నాశ=కాన రాకుండుట, Disappear- ance, అన్తాః=చెడుటనుపేరు, Destruction
కాష్ఠో (త్కిరేసిత్వో ఓ శి)	కాష్ఠా నీ ౧, త్కిరే=ఉత్కర్ష, Excellence; సిత్వో=మర్యాద, Limit; దిశి=విక్రు, region.
(త్రిమ) జ్యేష్ఠో(౨తిశ సేపి)	జ్యేష్ఠః త్రి ౧, ఆతిశస్తే = మిక్కిలిశ్రేష్ఠుడ యిరవానికిని, Pie-eminent; (అపి) లోడబుట్టిన యన్నకును, eldest, వృద్ధునికినిపేరు, very old
కనిష్ఠో(౨తియువా౨ల్ప యోః)। * Very young,	కనిష్ఠః త్రి ౧, అతియువా=మిక్కిలికొంచెమైన వ యస్సుగలవాడు, అల్పయో=అల్పమైనది, small.
శ్చ ఇతి రాన్తాః శ్చ దక్షో౨ (స్త్రీలగుడే పిస్వాత్)	శ్చ రాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను. శ్చ దక్షః పు ౧, లగుడే=దుష్టతోల, a staff, (అపి) సూర్యపార్శ్వపతి, companion of the sun, చతు ర్థోపాయము, punishment, కప్పము.
గుణో (గో లేక్షుపాక యోః)	గుణః పు ౧, గోల = మృత్తికాదులచేత జేయంబడినయుంటమను, A globe or ball; ఇక్షు పాక యో=బెల్లమునకును పేరు, law sugai.
(సర్పమాంసాత్పశూ) వ్యాడో	వ్యాడః పు ౧, సర్ప=సర్పమునకును, A serpent; మాంసాత్పశూ=మాంసమునుదిన క్రూ రమృగమునకును పేరు, A carnivorous beast.

(భూగోవాచ) స్త్వి
డా ఇలాః ।

త్యేడా (వంశశలాకా
ఽపి)

నాడీ (కాలేఽపి పట్న
ణే)॥

* Hollow stalk.

కాణ్డో (ఽస్త్రీ దణ్డ
బాణార్వ వర్గావసరవా
రిషు) ।

(స్వా)ద్భాణ (మశ్వా
భరణేఽ మత్రే మూల
వణిగనే) ॥

* Stock or capital.

శ్శి ఇతి డాంతాః శ్శ
(భృశ ప్రతిజ్ఞయో)
ర్భాఢం

ప్రగాఢం (భృశకృ
చ్ఛయోః) ।

(శక్త స్థూతా త్రిషు)
దృఢా

వ్యూఢా (విన్యస్త సం
హతా)॥ ౨౦౧॥

శ్శి ఇతి డాంతాః శ్శ
భ్రూణో (ఽర్భకే
స్త్రైణగ ర్భే)

ఇడా-ఇశా॥ నీ॥ ఈ ౨ ను, భూ=భూమి, The
earth, గో=ఆవు, A cow, వాచః=వాక్కు, speech.

త్యేడా॥ నీ॥ ౧, వంశశలాకా = వెదురుచివ్వ,
A bamboo rod; సింహనాదము, Wai whoop.

నాడీ॥ నీ॥ ౧, పట్న ణేకాలే=ఆఱుక్షణములకాలము,
A measure of time equal to 24 minutes, (అపి)

క్రోవిసరము, an artery, * కూర కాండలు మొదలై నవి

కాణ్డో॥ ప్న॥ ౧, దణ్డ=కోల, A stem, బాణ=

బాణము, an arrow, అర్వ = కుత్సితుండు, bad ,

వర్గ=కావ్యాదులయందు పరిచ్ఛేదము, a chapter;
[ప] సమూహము, Multitude; అవసర = అవసర

ము, opportunity, వారిషు=నీళ్లు, water.

భాణమ్॥ న॥ ౧, అశ్వాభరణే = గుఱ్ఱాలసాము,
Tappings of a horse, అమత్రే=మృణ్మయాదిపా

త్రము, a vessel; మూలవణిగనే= * వర్తకునిచేత
లాభముకొఱకు సంపాదించిన మూలధనము.

శ్శి డాంత నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను శ్శ
బాఢమ్॥ త్రి॥ ౧, భృశ=మిక్కిలి, Much, ప్రతి

జ్ఞయోః = అంగీకారము, Promise.

ప్రగాఢమ్॥ త్రి॥ ౧, భృశ=మిక్కిలి, Much, కృచ్ఛ
యోః=దుఃఖము, pain; [ప] చీరరాని, difficult.

దృఢమ్॥ త్రి॥ ౧, శక్త=లావుగల, Able; స్థూ
తా=బలీసిన, bulky.

వ్యూఢా॥ త్రి॥ ౧, విన్యస్త=ఒడ్డుతీర్పబడిన సేన
కును, Arranged (as an army), సంహతా=దట్టమైన

దానికినిపేరు, Compact.

శ్శి డాంత నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను. శ్శ
భ్రూణోపు॥ ౧, అర్భకే = పిన్నవానికిని, Child;
స్త్రైణగ ర్భే=స్త్రీలగర్భమునకును, Human foetus.

బాణో (బలిను తే శ రే) బాణః॥ పు॥ ౧, బలిను తే = బలిచక్రవర్తికుమారునికిని, శ రే = అమ్మనకును పేరు, An arrow.

కణో (ఓతిసూక్ష్మధాన్యాం శే) కణః॥ పు॥ ౧, అతిసూక్ష్మ = మిక్కిలికొంచెమైనదానికీ, A particle, ధాన్యాం శే = నూకలకును, A grain.

(సంఘాతే ప్రమధే) గణః॥ పు॥ ౧, సంఘాతే = సమూహము, Multitude; ప్రమధే = ప్రమధగణము, Siva's attendants.

పణో (ద్యూతాదిషూ త్సృష్టే భృతో మూల్యే ధనేఽపిచ) పణః॥ పు॥ ౧, ద్యూతాదిషూ = జూదము కోడిపందెము మొదలయినవానియందు, ఉత్సృష్టే = బడ్డునట్టి, భృతో = పంచెము, A stake at play; మూల్యే = కూలి, wages, వెల, price; ధనే = ధనము, wealth; (అపి) ౩. ౨ గురిగింజలయెత్తు రాగిముద్ర, A weight

(హార్వ్యాం ద్రవ్యా శ్చితే సత్త్వ శుక్ల సద్ధ్యాదికే) గుణః॥ పు॥ ౧, హార్వ్యామ్ = వింటినారి, A bow-string; ద్రవ్యాశ్చితే = ద్రవ్యాశ్చితములయినరూపరసాదులు, an object of sense; త్యాగశౌర్యాదులు, Virtue; సత్త్వ = సత్త్వరజస్తమస్సులు, an ingredient of nature, శుక్ల = శుక్ల నీలపీతాదులు, property; సద్ధ్యాదికే = సంధి విగ్రహాదులు, an expedient.

(నిర్వ్యాపారస్థితౌ కా లవిశేషోత్సవయోః) క్షణః॥ పు॥ ౧, నిర్వ్యాపారస్థితౌ = వ్యాపారము లేక యూరకుండుట, State of being unemployed కాలవిశేష = గడియలో నాఱవ భాగము, a moment ఉత్సవయోః = ఉత్సవము, a festival.

వర్ణో (ద్విజాదా శుక్లాదా స్తుతౌ వర్ణంతు వాఽక్షరే) వర్ణః॥ ౧, ద్విజాదా = బ్రాహ్మణాదిజాతి, Tribe; శుక్లాదా = తెలుపు మొదలయిన వన్నె, colour; వాఽక్షరే = స్తోత్రము॥ పు॥, praise అక్షరము ॥ పు॥, A letter.

అరుణో (భాస్కరేఽపి స్యా ద్వర్ణభేదే త్రిమ) అరుణః॥ పు॥ ౧, భాస్కరే = సూర్యునికిని, The sun; (అపి) అనూరునికిని, the dawn; వర్ణభేదే = ఎఱుపువ స్తువునకును॥ త్రి॥, dark red.

సాణు (శృర్వే

సాణు|| పు|| ౧, శర్వే=శివునికిని, Siva, (అపి) మోటుచెట్టునకును పేరు, A pollard.

-వ్యధ)ద్రోణః

ద్రోణః || పు || ౧, కాకే=కాకికిని, A raven, (అపి) నలుతుమునకును పేరు, a measure.

కే)

(అప్యజౌరవే) రణః||

రణః|| పు|| ౧, అహౌ=యుద్ధమునకును, War ; అం|| రవే=ధ్వనికిని పేరు, sound.

గ్రామణీ (రాపితే పుం
సి శ్రేష్ఠే గ్రామాధిపే
త్రిము) | * excellent.

గ్రామణీ|| పు|| ౧, నాపితే = మంగలవానికిని, A barber, || త్రి|| శ్రేష్ఠే = శ్రేష్ఠునికిని, గ్రామాధిపే = గ్రామాధిపతికిని, Superintendent of a village

ఊర్ణా (మేషాదిలోమ్మి
స్యా దావర్తే చాన్తరా
భ్రుశ్రా||)

ఊర్ణా|| సీ|| ౧, మేషాదిలోమ్మి = గొట్టెకుండేలు మొదలయినవాని రోముమునకును, భ్రుశ్రాః = కను బొమలయొక్క, అన్తరా = నడుమనుండు, అవర్తే = నుడికిని, A circle of hair between the eye-brows

*Wool, felt.

హరిణీ (స్యాన్త్రగ్రీహే
మప్రతిమా హరితాచ
యా)

హరిణీ|| సీ|| ౧, మృగీ = లేడి, A doe, హేమప్రతిమా = బంగారుప్రతిమ, A golden image; యా హరితా = పచ్చనివన్నెగలది, green.

(త్రిమృష్ణౌచ) హరి
ణః

హరిణః || ౧, వాణ్ణు = తెలుపు పసుపువన్నెలు గూడననుపునకు పేరునునపుడు|| త్రి||, Yellowish white, (చ) ఇట్టికి పేరునునపుడు|| పు||, A deer.

స్థూణా (ప్రమ్మేఽపివే
శృన్వతి)||

స్థూణా|| సీ|| ౧, ప్రమ్మే = ఇంటికింటము, A house post; (అపి) ఇనుపప్రతిమ, an iron image.

త్వష్టే (స్వప్రహ పిహ
సే ద్వే)

త్వష్టా|| సీ|| ౧, స్వప్రహ = ఆశకును, Desire; పిహసే = దప్పించిపేరు, this

(జగుహ్నకరుణే) ఘృణే |

ఘృణా|| సీ|| ౧, జగుహ్న = రోతకును, Blame; కరుణే = దయను పేరు, pity.

(వణిక్పథే చ) విపణిః

విపణిః|| సీ|| ౧, వణిక్పథే = అంగడినీధి, A market; (చ) అంగడి, A stall or shop

(స్పృరా ప్రత్యక్ష్) వా

వారుణీ|| సీ|| ౧, స్పృరా = శల్లు, Spirituous liquor;

అం|| ప్రత్యక్ష్ = పడమటిదిక్కు, West.

క రేణు(రిభ్యాంస్త్రీ నే
భే)

ద్రవిణం(తుల లేధనే)

శరణం (గృహ రక్షే
త్రోః)

ప్రసృజ్యం (కమలేఽపి
చ॥ ౨౦౯॥

(వి షాభిమర లోహే
మ)తీక్షణం (క్రీ బే ఖ రే త్రి
మ) ।

ప్రమాణం(హేతు మ
ర్యాదా శాస్త్రే యతా
ప్రమాత్వమ)॥

measure, extent.

కరణం (సాధకతమం
క్షేత్ర గాత్రేన్ద్రి యేష్య
పి) ।

*a kind of rythmical
pause.

(ప్రాణ్యత్వాదే) సం
సరణ (మసంబాధే చ
మూగతౌ॥ ౨౧౧॥ ఘ
ణ్ణపథే)

(౭థ వాస్తాస్తే)సము

క రేణుః॥ పు॥ ౧, ఇభే=మగ యేనుఁగునకును, క
రేణు॥సే॥ ౧-ఇభ్యామ్=ఆడు యేనుఁగునకును పేరు.

ద్రవిణమ్॥స॥౧, బలే=బలమునకును, Strength;
ధనే=ధనమునకును పేరు, wealth.

శరణమ్॥ స॥ ఇది, గృహ = ఇంటికిని, a house,
రక్షేత్రోః=రక్షించువానికిని పేరు, Preserver.

ప్రసృజ్యే॥ స॥ ౧, కమలే=తామరపువ్వుకును,
A lotos, (అపి) నెల్లి చెట్టు, Nelumbiam.

తీక్షణమ్॥ స॥ ౧, నిష=విషము, Poison, అభిమర=
యుద్ధము, war, లోహే=ఇనుము, Lion, ఖరే=వాఁ
డియైనది॥ త్రి॥, sharp.

ప్రమాణమ్॥స॥ ౧, హేతు = ప్రత్యక్షాదిజ్ఞాన
కారణము, Proof, authority, మర్యాదా=మర్యాద,
limit; శాస్త్ర = శాస్త్రము, sacred ordinance; ఇయ
త్తా=కొలతతూనిక మొదలైనమానము; ప్రమా
త్వమ = ఎఱుఁగునది, having a right notion;
మఱియు ఏకత్వమునకును పేరనిరభసుఁడు, Unity.

కరణమ్॥ స॥ ౧, సాధకతమం=చేదనాదిక్రియ
లయల దుడయోగించుఖడ్గాదులు, Instrument, క్షే
త్ర=క్షేత్రము, Field; గాత్ర=శరీరము, body; ఇ
న్ద్రియేషు=చేతురాంధ్రయము, organ of sense,
(అపి) కారణము, a cause; క్రియ, performance;
గణికుఁడు, a scribe; *నాట్యగీతభేదము.

సంసరణమ్॥ స॥ ౧, ప్రాణి = ప్రాణులయొక్క,
ఉత్పాదే=ఉత్పత్తిరూపమయిన సంసారము, Birth
and re-birth, అసంబాధేచమూగతౌ = ఇఱుకట
ములేని సేననడుచుట, Unresisted march of
troops; ఘణ్ణపథే=వెద్దివీధి, a legal way.

సముద్ధరణమ్॥స॥౧, వాస్త=క్రక్కిన, అస్తే =

ధరణ (మున్నయే) ।

(అథత్రిమ)

విషాణం (స్యాత్ప్రశుశృ
జ్జభదస్తయోః)॥

—౧౦౨॥

ప్రవణః (క్రమని
మ్నోర్వాం ప్రహ్వే
నాతు చతుష్పథే)॥

సంకీర్ణా (నిచి తాశు
ద్ధా) *Miscellaneous.

† impure, mixed.

ఇరిణం (శూన్యమూ
షరమ్)॥

—౧౦౩॥

శ్చ ఇతిశాస్తాః ॥

(దేవసూర్యా) వివస్వ

స్తా

సరస్వస్తా (న దార్ణ
వా)॥

*A river; †the sea.

(పక్షితార్కా) గరుత్మా

స్తా

శకుస్తా (భాస పక్షి
శౌ)॥

—౧౦౪॥

(అగ్నిత్యాతౌ) ధూ
మకేతూ

అన్నమునకును, Food vomitted, ఉన్నయే = ఎత్తుటకును పేరు, raising.

ఇరణముందుఁజెప్పఁగల నాస్తశబ్దములు॥ త్రి॥ ౧

విషాణమ్ త్రి॥ ౧-సశుశృజ్జ = పసరపుకొమ్మున
కును, A horn; ఇభదస్తయోః = ఏనుఁగు దంతమున
కును పేరు, an elephant's tooth, a tusk.

ప్రవణః॥ ౧-క్రమ = వాటముగా, నిమ్నోర్వాం =
పల్లమయిన నేలకును, Declivity; ప్రహ్వే = సముద్ర
దైనవానికిని పేరైనపుడు॥ త్రి॥ Humble. చతుష్పథే =
నాలుగు తెరువులుగూడినచోటికి పేరయినపుడు॥ పు॥,
A place where four roads meet.

సంకీర్ణః॥ త్రి॥ ౧, నిచిత = మేల్చుసంకీర్ణము దేశ
మన్నట్లు నెరసినదానికిని; అశుద్ధా = † సంకీర్ణముజాతి
యన్నట్లు మరియొక దానితోఁగలసినదానికిని పేరు.

ఇరిణమ్ [సా] ఈరిణమ్॥ త్రి॥ ౧, శూన్య = వా
డైనదానికిని, Desert, ఉషరమ్ = చాటినేలకును
పేరు, Salt and barren soil.

శ్చ ఇతిశాస్తాః ॥ శ్చ ఇతిశాస్తా నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను. శ్చ
వివస్వాన్ త్, పు॥ ౧, దేవ = దేవతలకును, A
god, సూర్యా = సూర్యునికిని పేరు, The sun.

సరస్వాన్ త్, పు॥ ౧, నద = సరస్వంతమను
పేరుగలనదమునకును, అర్ణవా = † సముద్రమునకును
పేరు. నదమనఁ గాఁబ్రత్యక్షవాహముగలయేలు.

గరుత్మాన్ త్, పు॥ ౧, పక్షి = పక్షికిని, A bird;
తార్కా = గరుడునికిని పేరు, Vishnu's vehicle.

శకుస్తాః॥ పు॥ ౧, భాస = చమురుకాకికిని, Vulture;
పక్షిశౌ = పక్షిమాత్రమునకును పేరు, a bird.

ధూమకేతూః॥ పు॥ ౧, అగ్ని = అగ్నికిని, fire; ఉత్పా
తౌ = ఉత్పాతమునకును పేరు, A comet.

జీమూతౌ (మేఘపర్వ
తౌ) ।

హస్తా (తుపాణి నక్షత్రే)
*The asterism corvus.

మరుతౌ (పవనామ
రౌ)॥ ౨౧౫॥

యన్తా (హస్తిపకేశసూ
తే) *A charioteer.

భర్తా (ధాతరి పోష్టరి)।
*Supporter; †husband.

(యానపాత్రేశికౌ) పో
తః *A young animal.

ప్రేతః (ప్రాణ్యస్తరే
మృతే)॥ ౨౧౬॥

(గ్రహభేదేధ్వజేకేతుః)
*The ninth planet, †a

flag,

(పార్థివే తనయే) సు
తః ।

స్తపతిః (కారుభేదేఽపి)
ధ్

భూభృ (ద్యౌమిధరే)
స్యపే)॥ ౨౧౭॥

మూర్ధాభిషిక్తో (భూపే
ఽపి) *A crowned king.

ఋతుః (స్త్రీకుసుమే
ఽపిచ) ।

జీమూతః॥ పు॥ ౧, మేఘుః = మేఘమునకును, Cloud;
పర్వతౌ = పర్వతమునకును పేరు, Mountain.

హస్తా॥ పు॥ ౧, సాణి = చేయి, A hand; నక్ష
త్రే = *నక్షత్రవిశేషము, మూర, a cubit.

మరుతౌ॥ పు॥ ౧, పవన = వాయువునకును, wind;
అమరౌ = దేవతలకును పేరు, A deity.

యన్తా॥ ఋ, పు॥ ౧, హస్తిపకేశే = ఏనుగుమావటివాఁ
డు, An elephant driver, సూతే* = సారథి.

భర్తా॥ పు, ఋ॥ ౧, ధాతరి = మోయువానికిని, A
bearer, పోష్టరి = *పోషించువానికిని, †మగనికిని పేరు.

పోతః॥ పు॥ ౧, యానపాత్రే = ఏఱుదాఁటించునట్టి
యోడకును, A boat, *శికౌ = శిశువునకును పేరు

ప్రేతః॥ పు॥ ౧, ప్రాణ్యస్తరే = నరకమునందుండు
జంతువునకును, Evil spirit, మృతే = చచ్చినవాని

కిని పేరు, departed soul; dead.

కేతుః॥ పు॥ ౧, గ్రహభేదే = *కేతుగ్రహము,
ధ్వజే = † పెక్కెము, [ప్ర]కాంతి, brightness, ఉత్పా
తము, comet, చిహ్నము, Mark.

సుతః॥ పు॥ ౧, పార్థివే = రాజునకును, King;
తనయే = కొడుకునకును పేరు, a son.

స్తపతిః॥ పు॥ ౧, కారుభేదే = శిల్పికిని, An architect,
(అపి) బృహస్పతియాగము చేసినవానికిని, A person

performing a sacrifice to the planet Jupiter.

భూభృతౌ॥ పు॥ ౧, భూమిధరే = పర్వతమునకును,
స్యపే = రాజునకును పేరు, king.

మూర్ధాభిషిక్తః॥ పు॥ ౧, భూపే = రాజమాత్రుఁడు, One
of the Kshatriya caste, (అపి) *పట్టాభిషిక్తుఁడు.

ఋతుః॥ పు॥ ౧, స్త్రీకుసుమేఽపిచ = స్త్రీలరజస్సునకు
ను, A woman's courses; (అపి) వసంతాదిఋతుః

	పులకును, a season
(విష్ణువర్ణ) జితావ్యక్తా	అజితః॥ పు॥ ౧, విష్ణో=విష్ణువు, Vishnu, (అపి) గెలువఁ దానిని॥ త్రి॥, Unconquered అవ్యక్తః॥ పు॥, నిష్టో=విష్ణువు, ॥పు॥-(అపి) స్ఫుటముగా నేర్పడఁ దిది॥ త్రి॥, Indistinct. Any invisible principle.
సూత (స్తవ్యరి సారథా)॥ ౨౧౦॥	సూతః॥ పు॥ ౧, తవ్యరి = నల్లవానికిని, A cartwright, సారథా = సాధికిని పేరు, Charioteer
వ్యక్తః (ప్రాజ్ఞే=పి)	వ్యక్తః॥ ౧, ప్రాజ్ఞే=ప్రాజ్ఞునికిని॥ పు॥, Wise, (అపి) స్పష్టముచఁ దానికిని॥ త్రి॥, evident.
దృష్టాంతా (పుభే శాస్త్ర నివర్తనే)।	దృష్టాంతా॥ పు॥ ౧, శాస్త్ర = శాస్త్రమునకును, A science, నివర్తనే = ప్రక్రితార్థమునకు ప్రతిగా చూపఁచెప్పఁబడునది, an example
క్షత్తా (స్యాత్సారథా ద్వారో స్థే క్షత్రియా యాం చ శూద్రజే)॥	క్షత్తా॥ పు॥, సూ॥ ౧, సారథా = సారథి, Charioteer; ద్వారో స్థే = వాకిలిగా దువాడు, porter; క్షత్రియా మామే = క్షత్రియస్త్రీయందు, శూద్రజే = శూద్రునివలనఁబట్టినవాడు, A man of the mixed tribe
వృత్తాంత (స్యాన్తివృ కరశే ప్రకారే కా ర్తన్నివార్తయోః)।	వృత్తాంతః॥ పు॥ ౧, ప్రకారజే=ప్రస్తావమునకును, Topic; ప్రకారే=విధమునకును, mode; కార్తన్నివార్త = అంతయునగునర్థమునకును, Whole; వార్తయోః = వార్తకుఁడు పేరు, Rumour.
ఆనర్త (స్సమరే నృ త్యస్థాన నీచ్య ద్విశేష యోః)॥ ౨౨౧॥	ఆనర్తః॥ పు॥ ౧, సమరే=యుద్ధమునకును, War; నృత్యస్థాన=నాట్యమాడుస్థలమునకును, A stage, నీచ్యద్విశేషయోః = పశ్చిమ సముద్రతీరిమునందుండు దేశవిశేషమునకును పేరు, Name of a country
కృతాంత (యమ సిద్ధాంతై వా పుకలకర్త సు)।	కృతాంతః॥ పు॥ ౧, యమ=యమునికిని, సిద్ధాంత=సిద్ధాంతమునకును, Demoustrated doctrine, దైవ=పురాకృత శుభాశుభకర్తమునకును, destiny; అకుశలకర్తను = సాపకర్తమునకును, sinful act.

(శ్లేష్మాది రసరక్తాది మహాభూతాని తద్గుణాః॥

౨౨౧॥ ఇద్వియా న్య శ్చవికృతి శ్చబ్ద యోని శ్చ) ధాతవః[* Phlegm,

wind and bile. †Blood, flesh,marrow &c. ‡The primary elements.[&c. § their qualities: odour

(కక్షాంతరే౭పి) శుద్ధాన్తో (సృపస్యసర్వ గోచరే)॥ ౨౨-౨॥

(కాసూ సామర్థ్య యో) శ్చక్తిః

* The productive power inherent in causes

మూర్తిః (కాఠిన్య కా యయోః)।

(విస్తారవల్లో) ర్వృతతిః

వనతీ (రాత్రి వేత్త నోః)॥ ౨౨3॥

(క్షయార్చయో) రపచితిః

సాతి (ద్రానావసాన యోః)।

ఆర్తిః (వీడాధనుష్కా

ధాతుః॥పు॥౧, శ్లేష్మాది* = శ్లేష్మవాతపిత్తములకును, రసరక్తాది† = రసాస్పజ్జాంసమేదో౭స్థిమజ్జా

శుక్లములకును, మహాభూతాని‡ = పృథివ్యప్తేజోవా య్వాకాశము: ౪ను, తద్గుణాః§ = శబ్దస్పర్శరూపర సగంధములకును, ఇద్వియాణి = త్వక్చక్షుశ్రోత్ర

జిహ్వఃపూణములకును, The five organs. అశ్చ వికృతిః = జేగులు మెదలయిన శిలావికారము లకును, Fossil; శబ్దయోనిః = శబ్దములకుఁ గారణ మయిన భూవా౭దిక్రియలకును పేరు, Crude verb.

శుద్ధాన్తః॥పు॥౧, అసర్వగోచరే = సకలజనులు చూడఁగూడని, సృపస్య = రాజయొక్క, కక్షాన్తరే = లోకట్టనందు అనఁగా సంతఃపుఃమన

కును, The king's private palace; అపిశబ్దము వలన సంతఃపురస్త్రీకినిపేరు, The king's wife.

శక్తిః॥నీ॥౧, కాసూ = భల్లమను నాయుధవిశే షమునకును, An iron spear; సామర్థ్యయోః = ప్రభుత్వాది శక్తులకును, Power, (ప)*కారణ వస్తువులయందునుండు నొకానొక ధర్మమునకును పేరు

మూర్తిః॥నీ॥౧, కాఠిన్య = కఠిన్యము, Matter, కాయయోః = శరీరము, Body; a definite form.

వృతతిః॥నీ॥౧, విస్తార = విరివికిని, Expansion, వల్లోః = తీగకును పేరు, A creeping plant.

వనతిః॥నీ॥౧, రాత్రి = రాత్రికిని, Night; వేత్త నోః = ఇంటికిని పేరు, A house.

అపచితిః॥నీ॥౧, క్షయ = హానికిని, Loss; అర్చి యోః = పూజకును పేరు, Worship.

సాతిః॥నీ॥౧, దాన = దానమునకును, Gift. అప సానయోః = ముగియుటకును పేరు, Destruction.

ఆర్తిః॥నీ॥౧, వీడా = వీడకును, Pain; ధనుష్కా

ట్యోః)

జాతి (సామాన్య జన్మనోః)॥ ౨౨౮॥

(ప్రచార స్యందయో) రీతిః

ఈతి (ద్విమృ ప్రవాసయోః)।

* Travelling abroad.

(ఉదయే౭ధిగమే) ప్రాప్తిః

త్రేతా (త్వగ్నిత్రయే యుగే)॥ † Second age of the world.

(వీణాభేదే౭పి) మహతీ ‡ Na1ada's harp.

భూతి (భస్మని సంపది)।

(నదీ నగరోర్నాగానాం) భోగవత్య ధ

(సంగరే ॥ ౨౨౯॥ సక్లేనభాయాం) సమితిః

(క్షయవాసావపి) ష్టితిః ।

(రవే రర్చిశ్చ శస్త్రం

ట్యోః=వింటికొప్పనకును, End of a bow.

జాతిః॥సీ॥ ౧, సామాన్య=గోత్రబ్రాహ్మణత్వాదిజాతులకును, Caste, kind or sort; జన్మనోః=పుట్టుటకును పేరు, A birth, lineage.

రీతిః॥ సీ॥ ౧, ప్రచార = వ్యవహారమునకును, Usage; స్యందయోః = జాటుటకును, Oozing; చిత్తేమునకును = Scoria of metals ఇత్తళికిని (biass) పేరనిరుద్రుడు. "ప్రకారస్యందయోః" అని పారముగలదు.

ఈతిః॥ సీ॥ ౧, డిమ్మ = అతివృష్టి మొదలయిన యీతిబాధ లాటింటికిని, Calamity of season; ప్రవాసయోః * = ప్రవాసమునకును పేరు.

ప్రాప్తిః॥సీ॥౧, ఉదయే=లాభమునకును, Gain; rise; అధిగమే=సొందుటకును పేరు, Obtaining.

త్రేతా॥సీ॥౧, అగ్నిత్రయే=గార్హ పత్యాదులగు మూడగ్నులకును, Three sacrificial fires, యుగే † = త్రేతాయుగమునకును పేరు.

మహతీ॥సీ॥౧, వీణాభేదే౭పి ‡ = నారదునివీణకును, అధికమయినదానికిని పేరు, Greatness.

భూతిః॥సీ॥౧, భస్మని=భస్మము, Ashes; సంపది=సంపద, Success; superhuman power.

భోగవతీ॥సీ॥౧, నాగానామ్=సర్పములయొక్క, నదీనగరోః=నదికిని, పట్టణమునకును పేరు, River of snakes, City of serpents

సమితిః॥సీ॥౧, సంగరే=యుద్ధమునకును, Combat; సక్లే=కూటమికిని, Company; సభాయామ్ = సభకును పేరు, Assembly.

ష్టితిః॥సీ॥౧, క్షయ=నాశమునకును, Loss; వాసా=ఉనికికిని, Abode; అపిశబ్దమువలన భూమికిని, Earth.

హేతిః॥సీ॥౧, రవే అర్చిశ్చ=సూర్యునికిరణమున

చ వహ్నిజ్వాలాచ) హే కును, Sun-beam ; శస్త్రంచ=ఆయుధమునకును,
తయః॥ ౨౨౨॥ Weapon , వహ్నిజ్వాలాచ = అగ్నిజ్వాలకును,

Flame, ఆయుధమునకు పేరయినపుడు॥ పృ॥

జగతీ(జగతి చ్చన్దో వి జగతీ॥సీ॥౧, జగతి= * లోకమునకును, చన్దోవి శే
శేషేఽపి ఋతావపి) శేషి= పంచైండ్రక్షరములపాదముగలచందస్సునకు

* World, ను, a sort of metre; ఋతావపి=భూమికిని, Earth.

ప జ్ఞే-
దశమం)

ప జ్ఞే॥సీ॥౧, దశమమ్=పదియక్షరముల పాద
ముగల, చన్దోఽపి=చందస్సునకును, A metre, అపి
శబ్దమువలన శ్రేణికిని, A row, పదింటికిని, Ten.

(స్యా త్ప్రభావే ఽపి)
చాయతిః॥ ౨౨౩॥

ఆయతిః॥సీ॥౧, ప్రభావేఽపి=ప్రభావమునకును;
Majesty; అపిశబ్దమువలన భవిష్యత్కాలమున
కును, Future time; నిడుపునకును పేరు, Length.

(గ్రతౌచ)

ప త్రిః॥సీ॥౧, గతౌ=నడపునకును, Motion; కాలి
బంటునకును, A foot soldier; సేనాభేదమునకును,
A platoon.

(మూలేతు) పక్షతిః
(పక్షభేదయోః)

పక్షతిః॥సీ॥౧, పక్షభేదయోఃమూలే=శుక్ల కృష్ణ
పక్షములమూలమనగా పాడ్యమికిని, First day of
a lunar month; పక్షితెక్క మొదలుకును, Root of
a wing.

ప్రకృతి (ర్యోని లిక్లే
చ) ‡ Material cause.

ప్రకృతిః॥సీ॥౧, యోనిలిక్లే = ఉపాదానకారణ
ములకును ‡, స్త్రీపున్నపుంసకలింగములకును, Sex;

* The constituent
elements of the state.

(చ)* రాజ్యాంగము లేడింటికిని, పౌరశ్రేణులకును,
The subjects of a king, స్వభావమునకును, Natu-
ra disposition, భగమునకును, Vagina, సత్త్వాది
గుణములయొక్క సామ్యవస్థకును పేరు.

(కై శిక్యా ద్యాశ్చ) వృ
తయః॥ ౨౨౪॥

వృత్తిః॥ సీ॥ ౧, కై శిక్యాద్యాః=అలంకారశా
స్త్రప్రసిద్ధములయిన కై శిక్యాది వృత్తులకును, Styl-
of composition; (చ) జీవికకును, Profession;
సూత్రాదివివరణ గ్రంథములకును, Gloss.

సికతా (స్ఫుర రా

సికతా॥సీ॥నిత్యబహువచ॥౧, వాలుకా=ఇసు

లుకొఁపి)

(వేదే శ్రవసి చ) శ్రు

తిః । *Holy scripture.

కకును, Sand, ఇసుక నేలకును, Sandy ground.

వనితా (జనితాత్మకా

నురాగాయాంచ యో

మితీ) ౨౩౦॥

గు ప్తిః (క్షీతిప్యదాసే

౨౩౧॥

ధృతి (ధారణ ధైర్య

యోః) ।

బృహతీ (ఊర్ధ్వ వా

రాకే ఛన్దోభేదే మహా

త్యపి) ౨౩౨॥

*A metre;†Greatness

వాసితా (స్త్రీకరిణ్యో

శ్చ) ౨౩౩॥

వార్తా (వృత్తే జనశ్రు

తౌ) । వార్తం (ఫల్గున

రోగేచ (త్రి)

(వ్యుత్థు చ) ఘృతా

మృతే ౨౩౪॥

(చ) ఘృత = నేయి, Ghee, అమృతే = అమృతము,

Nectar; యజ్ఞ శేవము, Residue of a sacrifice;

అయాచితము, Unsolicited alms, మోక్షము,

Exemption from transmigration.

కలధౌతం (రూప్య పే

మ్నోః) ౨౩౫॥

కలధౌతమ్ ॥న॥౧, రూప్య = వెండికిని, Silver,

హేమ్నోః = బంగారమునకును, Gold.

శ్రుతిః ॥న॥౧, వేదే = *వేదమునకును, శ్రవసి = చెవికిని,

వనితా ॥ నీ ౧, జనిత = పుట్టింపఁబడిన, అత్యర్థ =

మిక్కిలియు, అనురాగాయామ్ = ప్రేమగల, యో

మితీ = స్త్రీకిని, A beloved woman; (చ) స్త్రీమా

త్రమునకును పేరు, A woman.

గు ప్తిః ॥ నీ ౧, క్షీతిప్యదాసే = నేలగుంటకును,

A hole in the ground; (ఁపి)రక్షించుటకును, Con-

cealment, చెఱసాలకును పేరు, Prison.

ధృతి ॥నీ॥౧, ధారణ = ధరించుటకును, Holding,

ధైర్యయోః = ధైర్యమునకును పేరు, Steadiness.

బృహతీ ॥న॥౧, ఊర్ధ్వ వార్తాకే = ములక చెట్టు, An

egg-plant; [ప]వాకుఁచెట్టు; ఛన్దోభేదే = తొమ్మిది

యక్షరముల పాదముగల ఛందస్సు, మహాతీ† = అధి

క మైనది, (అపి)ఉత్తరీయము, Mantle.

వాసితా [స] వాశితా ॥ నీ ౧, స్త్రీ, Woman;

కరిణ్యోశ్చ = ఆడమనుఁగు, Female elephant.

వార్తా ॥ స్త్రీ ౧, వృత్తే = జీవనోపాయమునకును,

Livelihood, జనశ్రుతౌ = లోక వార్తకును, Rumour;

వార్తం ॥ న ౧, ఫల్గుని = తుచ్ఛము, Chaff; ॥ త్రి ॥

అరోగే = రోగము లేని, Healthy.

ఘృతమ్ - అమృతమ్ ॥న॥౨, అప్పు = నీళ్లు, Water;

(చ) ఘృత = నేయి, Ghee, అమృతే = అమృతము,

Nectar; యజ్ఞ శేవము, Residue of a sacrifice;

అయాచితము, Unsolicited alms, మోక్షము,

Exemption from transmigration.

కలధౌతమ్ ॥న॥౧, రూప్య = వెండికిని, Silver,

హేమ్నోః = బంగారమునకును, Gold.

నిమిత్తం (హేతుల క్షణోః) ।

నిమిత్తమ్॥న॥ ౧, హేతు = కారణమునకును, Cause, లక్షణోః=చిహ్నమునకును, Token.

శ్రుతం (శాస్త్రాపధృతయోః)

శ్రుతమ్॥న॥ ౧, శాస్త్ర = శాస్త్రము, Science, ॥ త్రి॥ అవధృతయోః=విసంబంధినది, Heard.

(యుగపర్యాప్తయోః) కృతమ్॥

కృతమ్॥న॥ ౧, యుగ = కృతయుగమునకును, 'The golden age, పర్యాప్తయోః = నివారణమునకును పేరు, Enough

అత్యాహితం (మహాభీతిః కిర్త జీవానపేక్షి చ) ।

అత్యాహితమ్॥న॥ ౧, మహాభీతిః=మహాభయము, Great dread; జీవానపేక్షి = ప్రాణమునపేక్షింపని, కర్త = సాహసకర్తము, Valiant act.

(యుక్తే త్వాదావృతే) భూతమ్॥

భూతమ్॥ న॥ ౧, యుక్తే = యోగ్యమయినది, Right, త్వాదా=పంచభూతములు, An element; ఋతే = సత్యము, Truth, ప్రాణి=ప్రాణిమాత్రిము, A living being; లతీతే=భూతకాలము, Past; ॥ త్రి॥ సమాసమునందు ఉత్తరపదమై నదృశవస్తువునకు పేరు, Like.

వృత్తం (పద్యే చరిత్రే త్రిష్వతీతే దృఢనిస్తలే) ।

వృత్తమ్॥న॥ ౧, పద్యే = పద్యము, Verse; చరిత్రే=చరిత్రము, Conduct; ॥ త్రి॥ అతీతే=గడచినది, Past; దృఢ=బట్టవైనది, Firm, నిస్తలే=వట్టువయ్యినది, Round.

మహా (ద్రాజ్యం చా)

మహత్॥న॥ ౧, రాజ్యమ్=రాజ్యము, Realm; (చ)దొడ్డవానికి పేరయినపుడు॥ త్రి॥, Great.

వగీతం (జన్యే స్యాద్గర్హితే త్రిషు॥) ౨౩౫॥

అవగీతమ్॥న॥ ౧, జన్యే=జనాపవాదము, Calumny; ॥ త్రి॥ గర్హితే=నిందింపబడినది, Blamed.

శ్వేతం (రూప్యేఽపి)

శ్వేతమ్॥న॥ ౧, రూప్యే = వెండి, Silver; (అపి) ॥ త్రి॥ తెల్లనివస్తువు, White.

రజతం (హేమ్ని రూప్యే సితే త్రిషు) ।

రజతమ్॥ న॥ ౧, హేమ్ని = బంగారము, Gold, రూప్యే=వెండి, Silver; ॥ త్రి॥ సితే=తెల్లనివస్తువు, White.

(త్రిష్వితో)

జగ (దిశ్చేఽపి)

ఇది మొదలు తాంతశబ్దములన్నియు || త్రి ||

జగత్ = త్రి || ౧, ఇశ్చే = సంచరించువస్తువు, Mov-
able, (అపి) || న || లోకము, The world; || పు || వా
యువు, Air.రక్తం (నీల్యాది రాగి
చ) || ౨౩౬ ||రక్తమ్ || త్రి || ౧, నీల్యాది = నీలి మొదలయిన దాని
చేత, రాగి = చాయవేయబడిన వస్త్రాదులు, Tinged;
(చ) అనురక్తుడు, Fond; ఎఱుపై నది, Red; || న ||
కుంకుమము, Saffron; నెత్తురు, Blood.అవదాత (స్థితే వీతే
శుద్ధే)అవదాతః || త్రి || ౧, స్థితే = తెల్లనివస్తువు, White;
వీతే = పచ్చనివస్తువు, Yellow, శుద్ధే = పరిశుద్ధమ
యినవస్తువు, Clean. [నా, తెల్లనివస్తువు, White.

(బద్ధాబ్జనా) సితో

సితః || త్రి || ౧, బద్ధ = కట్టబడినది, Bound; ఆర్జు

(యుక్తేతి సంస్కృతే
మర్షి) ణ్యభిసితోఅభిసితః || త్రి || ౧, యుక్తే = యోగ్యమైనది, Fit;
అతిసంస్కృతే = లెస్సగాఁ జేయబడినది, Excel-
lent; మర్షిణి = కోపములేనివాడు, Patient; [ప]
అమర్షిణి = కోపముగలవాడు, Impatient.

(౭భ) సంస్కృతమ్ ||

సంస్కృతమ్ || త్రి || ౧, కృత్రిమే = చేయబడిన

౨౩౭ || (కృత్రిమే లక్ష
ణోపేతేఽప్య)ఘటాదులు, Wrought or finished; లక్షణోపే
తే = వ్యాకరణలక్షణయుక్తమయినశబ్దము, Gram-
matically correct; (అపి) లెస్సగాఁ జేయబడిన
వస్తువు, Excellent, adorned.

నన్తోఽ(నవధావపి)

అనన్తః || త్రి || ౧, అనవధా = అవధిలేనిది, Infinite;
endless; (అపి) || పు || ఆది శేషుడు; విష్ణువు; || న || ఆకా
శము, The sky; || నీ || భూమి, Earth.(ఖ్యాతేహృష్టే) ప్రతీ
ణోప్రతీతః || త్రి || ౧, ఖ్యాతే = పేరువడ్డవాడు, Fa-
mous; హృష్టే = సంతోషించినవాడు, Glad.౭భిజాత స్తు (కులజే
యధే) || ౨౩౮ ||అభిజాతః || త్రి || ౧, కులజే = కులముగలవాడు,
Noble, బుధే = పండితుడు, Learned.

వివిక్తా (పూతవిజనా)

వివిక్తః || త్రి || ౧, పూత = పవిత్రమైనది, Pure;

విజనా = ఏకాంతస్థలము, Desert or lonely

మూర్ఖతౌ (మూఢసో చ్ఛ్చయా) | మూర్ఖతః || త్రి || ౧, మూఢ = మూర్ఖపోయినది, In-sensible, సో చ్ఛ్చయా = వృద్ధిఁబొందినది, High, tall.
(ద్వా చాప్లుపరుషౌ) శు క్తమ్ || త్రి ||, అప్లు = ఆప్లువిశేషము, Sour; శుకా వినెగర్, పరుషౌ = నిష్ఠుర మయినది, Harsh. ఆప్లు విశేషమనఁగా మంటికుండ మొదలయిన దాని యందు తేనె బెల్లము కలి ఈమూఁడునుగూర్చి ధాన్యరాశియందు మూఁడురాత్రులు పెట్టినపులుసు.

శి తీ (ధవల మేచకా) | శి తి || త్రి || ౧, ధవల = తెల్లనిదానికిని, White, ౨౩౯ || మేచకా = నల్లనిదానికనిపేరు, Black

(సత్యే సాదా విద్య మానే ప్రశస్తే ౭ భ్య ర్హితేచ) సత్ || త్రి ||, సత్యే = సత్యము, True; సాధౌ = సాధువు, Right; విద్యమానే = కలిగియున్నది, Existing, ప్రశస్తే = శ్రేష్ఠమయినది, Excellent; అభ్య ర్హితే = పూజ్యమయినది, Respected.

పురస్కృతః (పూజితే ౨ త్యభియుక్తే ౭ గ్రతఃకృతే) || పురస్కృతః || త్రి ||, పూజితే = పూజ్యఁడు, Revered; అరాతి = శత్రువుచేత, అభియుక్తే = ఆక్రమింపబడ్డవాఁడు, Distressed by foes, అగ్రతః = ముందుగా, కృతే = చేయఁబడినది, Placed in front.

నివాతా (వాశ్రయా వాతౌ శస్త్రాభేద్యంచ న ర్హయత్) | నివాతః || త్రి ||, ఆశ్రయ = ఉండుస్థలము, An abode; అవాతౌ = గాలితేనిచోటు, Free from wind; శస్త్ర = శస్త్రములచేత, అభేద్యమ్ = భేదింపరాని, వర్త = జోడు, యత్ = ఏదో, Safe (as strong armour.)

(జాతోన్నత ప్రవృద్ధా స్సుయ) రుచ్చితా | ఉచ్చితః || త్రి ||, జాత = పుట్టినది, Produced; ఉన్నత = పొడవైనది, High, tall; ప్రవృద్ధా = బహుళమయినది, Grown large.

ఉత్థితా (స్తవమీ ౨౮౧ || ఉత్థితః || త్రి ||, వృద్ధిమత్ = వృద్ధిఁబొందిన, Increased; ప్రోద్యత = ఉద్యోగముగల, Endeavouring; ఉత్పద్యతోత్పన్నా) ఉత్పద్యతః || త్రి ||, ఉత్పద్యతః = పుట్టిన, Born.

ఆదృతౌ (సాదరాద్రి | ఆదృతః || త్రి ||, సాదర = ఆదరించు, Respectful.

తొ)।

శ్లోతితాన్తాః శ్లో
అర్థో (అభిధేయ రై
వస్తు ప్రయోజన నిన్పు
త్తిషు)॥ ౨౪ ౨॥

(నిపానాగమయో)
స్త్రీధి(మృసిజప్తజలే గు
రా)।

సమర్థ(స్త్రిషుశక్తిష్టే
సంబద్ధార్థే హితేఽపి
చ)॥ ౨౪౩॥

దశమీశా (క్షీణరాగ
వృద్ధా)
వీధీ (పదవ్యపి)।
(ఆస్థానీ యత్నయో)
రాస్థా

ప్రస్థో (౭స్త్రిసాను
మానయోః)॥ ౨౪౪ ॥

శ్లోతిధాన్తాః శ్లో
ప్రాయవశో) ఛ
వద్దా (జీమూత వత్స

అర్చితో=పూజింపఁబడిన, Respected.

శ్లో తాన్తనానార్థకశబ్దములు. ముగిసెను. శ్లో
అర్థః॥పు॥, అభిధేయ=శబ్దమునకు వాచ్యమయి
నది, Meaning; రై=ధనము, Wealth, వస్తు=నస్తు
పు, Thing, ప్రయోజన=ప్రయోజనము, Purpose,
నిన్పు త్తిషు=నిన్పు రించుట, Prohibition; కోరఁబడు
నది, Request.

స్త్రీధిమ్ ॥ న॥ ౧, నిపాన=నూతియొద్దినీ శ్లోతొట్టి,
A tthough of water, అగమయోః=శాస్త్రము,
Sacied science, ఋషిజప్తజలే = ఋషులచేత
సేవింపఁబడిన జలాశయము, Sacied water, గు
రా = గురువు, Holy instructor; “నిపానాగమ
యోః” అనిపారాంతరము, Ford.

సమర్థః॥త్రి॥ ౧, శక్తిష్టే = మిక్కిలిశక్తిగల,
Powerful; సంబద్ధార్థే = అన్వయయోగ్యమయిన
యర్థముగల, Connected in sense; హితే=హిత
మైన, Benevolent.

దశమీశాః॥పు॥౧, క్షీణరాగ=నష్టవీర్యఁడు, im-
potent; వృద్ధా=వృద్ధఁడు, Very old. [క్తి, A line.
వీధీ॥సీ॥౧, పదవీ=మార్గము, A road; (అపి) పం
ఆస్థా॥సీ॥ ౧, ఆస్థానీ = సభకును, Assembly,
యత్నయోః=యత్నమునకును పేరు, Effort.

ప్రస్థో॥ష్ట॥ ౧, సాను = కొండనెత్తమునకును.
Side of a hill, మానయోః=కుంచమునకును పేరు.
A measure of quantity.

శ్లో ధాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను. శ్లో
ఛన్దః॥ పు॥౧, అభిప్రాయ = అభిప్రాయము,
Opinion, వశో=అధీనము, Subjection.

అబ్జః ॥పు॥ ౧, జీమూత=మేఘము, Cloud;

- కా)। వత్సకా = సంవత్సరము, A year.
- అపవాదా (తు నిన్దాజ్ఞే) అపవాదః || పు || నిన్దా = నింద, Defamation; ఆజ్ఞే = ఆజ్ఞ, command.
- (దాయాదా) సుత బాన్ధవో || దాయాదః || పు ||, సుత = కొడుకు, Son; బాన్ధవో = అక్క, Kinsman.
- పాదా (రశ్మ్యజ్ఞీ) తు పాదః || పు ||, రశ్మి = కిరణము, A ray of light; అర్వాంశాః = కాలు, A foot, తుర్వాంశాః = నాలవపాలు, A fourth part.
- (చంద్రా) గ్నర్కా తమోనుత్ || ద్ || పు ||, చంద్ర = చంద్రుడు, Moon; స్తమోనుదః || అగ్ని = అగ్ని, Fire; అర్కః = సూర్యుడు, Sun.
- నిర్వాదో (జనవాదే) నిర్వాదః || పు ||, జనవాదే = నింద, Ill report; (అపి) నిశ్చితమయినవాదమా, A controversy decided; వాదు లేకుండుట, Absence of contest.
- శాదో (జమ్బూల శమయోః) || శాదః || పు ||, జమ్బూల = అడుసు, Mud; శమయోః = లేతకసపు, Young grass.
- (సారావే) రుదితే త్రా ఆక్రందః || పు ||, సారావే = ఆర్తధ్వనితోఁగూడిన, రుత) ర్యాక్రందో (దారుణే) దితే = రోదనము, Exclamation in pain, త్రాతరి = రక్షించువాడు, A defender; దారుణేరణే = భయంకరమయిన యుద్ధము, Terrific war.
- (స్యా) త్ప్రసాదో (అనురోధే) ప్రసాదః || పు ||, అనురోధే = అనుసరించుట, Compliance; (అపి) నైర్మల్యము, Clearness; propitiatory offering; ప్రీతికిని, Favour; కావ్యగూణవిశేషమునకును పేరు.
- సూద (స్నాన్య ద్వ్య) సూదః || పు ||, వ్యజ్జనే = పప్పు మొదలైన నవ్యంజనము ఇన్దేపిచ || అర2 || Condiment; (అపి) వండెడువాఁడు, A cook.
- (గోష్ఠాధ్యక్షే) అపి గోవిందః || పు ||, గోష్ఠాధ్యక్షే = ఆవుల నేలువాడు A cow-herd; (అపి) విష్ణువు, బృహస్పతి
- (హర్షే) అపామోద హర్షః || పు ||, హర్షే = సంతోషము Joy; (అపి) ఆమోదశబ్దము పరిమళమునకును

ప్రాధాన్యే రాజలిక్ష్మేచ | Fragrancy; మదశబ్దము గర్వమునకును పేరు, Pride.
 కకుదః||ష్ట|| (ప) కకుత్ ||ద్, సీ||౧, ప్రాధాన్యే = ప్రధా
 వృషాణ్ణే కకుదో (౭ స్త్రీ) నమయినది, Chief, రాజలిక్ష్మే = రాజచిహ్నము, Royal
 యామ్ || ౨౮ || insignia; వృషాణ్ణే = ఎద్దు మూఁపురము, Hump
 of a bull.

(స్త్రీ) సంవిత్ (జ్ఞానసం సంవిత్ ||ద్, సీ||, జ్ఞాన = జ్ఞానము, Knowledge;
 భాషా క్రియాకారా సంభాషా = సంకేతము, Watchword, (ప) సంభా
 జినామసు) | షణము, Discourse ; క్రియాకార = నిశ్చయము,
 Agreement; ఆజి = యుద్ధము, War, నామను = నామ
 ధేయము, Name.

(ధర్మే రహ) స్యుపనిషత్ ఉపనిషత్ ||ద్, సీ||, ధర్మే = ధర్మము, Religious
 and moral merit, రహసి = రహస్యము, Privacy.
 Sacred lore.

(స్యాదృతౌ వత్సరే) శ శరత్ ||ద్, సీ||, ఋతౌ = శరదృతువు, Sultry
 రత్ || ౨౮ || season, వత్సరే = సంవత్సరము, A year.

పదం (వ్యవసితీ త్రాణ పదమ్ ||న||, వ్యవసితీ = ఉద్యోగము, Industry,
 స్థాన లక్ష్యజ్ఞీ) వస్తుషు | త్రాణ = రక్షించుట, Defence ; స్థాన = స్థానము,
 Place; లక్ష్య = అడియాలము, Mark; లక్ష్య = అడుగు,
 Foot; వస్తుషు = వస్తువు, Thing.

గోష్పదం (సేవితే మా గోష్పదమ్ ||న||, సేవితే = *ఆవులుతిరుగు ప్రదేశ
 నే) *Spot frequented ము; మానే = ఆవులగారిజదిగఁబడినగుంట, As
 by kine; much as a cow's footstep will hold.

(ప్రతిష్ఠాశృత్య) మా ఆస్పదమ్ ||న||, ప్రతిష్ఠా = స్థానము, Place; dignity;
 స్పదమ్ || ౨౯ || శృతిష్ఠమ్ = చేయదగినది, Business;

(త్రిప్విష్ట మధురౌ) స్వాదు ||త్రి||, ఇష్ట = ఇష్టమయినది, Desired; మ
 స్వాదు మధురౌ = మధురమయినది, Sweet.

మృదూ (చాతీక్షణకో మృదుః ||త్రి||, అతీక్షణ = క్రూరముకానిది, Gentle;
 మతౌ) | blunt; కోమతౌ = మెత్తనిది, Soft.

(మూఢాల్పాపటు ని ముద్దః ||త్రి||, మూఢ = మూఢుఁడు, అల్ప = అల్ప

ర్భాగ్యా)మద్దా (స్సు) మెనది, Little ; అపటు=సమర్థుడుకానివాడు, 'oolish, dull;నిర్భాగ్యాః=నిర్భాగ్యుడు, Unlucky.

(ర్వోతు) శారదా || శారదః|| త్రి||, ప్రత్యగ్ర = నూతనమయినది, (ప్రత్య గ్రాప్రతిభౌ) New;అప్రతిభౌ=సమర్థుడుకానివాడు, Diffident. (విద్వ త్సుప్రగల్భా) విశారదః|| త్రి||, విద్వత్=విద్వాంసుడు, Learned; విశారదా । సుప్రగల్భా=ప్రౌఢుడు, Confident.

శ్శీతి దాన్తాఃశ్శీ దాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను. శ్శీ (వ్యామోవటశ్చ) న్య న్యగ్రోధః||పు||, వ్యామః=బొర, A fathom; వట గ్రోధౌ శ్చ=మట్టి చెట్టు, Banian tree.[=పొడవు, Height. ఉత్సేధః(కాయఉన్నతిః) ఉత్సేధః||పు||, కాయే=శరీరము, Body; ఉన్నతిః (పర్యాహరశ్చ మా వివధః=వీవధః||పు||, పర్యాహరశ్చ=వర్తకుడు దేశాంతరమునుండి తెచ్చి విక్రయస్థానమందునిచిన వస్తువులు, Storing of corn, (ప)కావడికిని, A yoke for burdens; మార్గశ్చ=మార్గము, A high way.

పరిధి (ర్యజ్ఞియతరోః పరిధిః ||పు||, యజ్ఞియతరోః=యజ్ఞార్థ మైనమేడి శాఖాయా ముపసూ చెట్టు మొదలైనదానియొక్క, శాఖాయామ్=కొమ్మ, ర్యకే) || ౨౫౩|| Branch of a tree at a sacrifice; ఉపసూర్యకే= పరివేషము, A misty halo round the sun

(బన్ధకం వ్యసనం చేతః ఆధిః|| పు||, బన్ధకమ్=త్రేత్రాదులు కుదువపెట్టు పీడా౨ ధిష్ఠాన) మాధ ట, A pledge; వ్యసనమ్=జూదము మొదలయిన వ్యసనము, Calamity; చేతఃపీడా=మనోదుఃఖము, Anxiety;అధిష్ఠానమ్=ఆశ్రయించుట, Residence.

(స్యస్సమర్థన నీవాక సమాధిః|| పు|| ౧, సమర్థన=శంకాపరిహారము, నియమాశ్చ) సమాధ Reconciling of differences ; నీవాక=మాట్లాడ యః|| ౨౫౪|| కుండుట, Silence; [ప] అగ్గువై నధాన్యములయం దు జనుల యాదరము, Collecting grain in scarcity; నియమ = వ్రతోపవాసాదులు, Vow; [ప]అంగీకారము, promise; (చ)చిత్రైకాగ్ర్యము. deep meditation.

(దోషోత్పాదే) అను అనుబంధః॥ పు॥, దోషోత్పాదే=దోషోత్పాదన
బంధ(స్వాస్య తృప్తత్యా ము, Offence; ప్రకృత్యాదివివక్షరే = ప్రకృతిప్ర
దివివక్షరే । ముఖ్యాను త్యయాదులయందు నశించిపోవునక్షరము, An
యాయని శిశౌ ప్రకృ indicatory letter not sounded; ముఖ్యానుయా
త స్యానువ ర్తనే॥ యిని = ముఖ్యులయినతండ్రి మొదలైనవారినిఅను

అను॥ సరించిపోవు, శిశౌ=శిశువు, A child following an
example. ప్రకృతస్య అనువ ర్తనే = ప్రకృతమయి
నది యెడతెగకయనువ ర్తించుట, Continued devo-
tion. ముఖ్యులయినవారి ననుసరించినవారికిని, శి
శువునకును పేరని కొందఱు.

విధు(ర్విష్ణౌ చద్యమసి) విధుః॥పు॥, విష్ణౌ=విష్ణువు, చద్యమసి=చంద్రుడు.
(పరిచ్ఛేదేబిలే) అవధిః॥ పు॥, పరిచ్ఛేదే=మర్యాద, Limit; బి
లే=బిలము, A hole.

విధి (ర్విధానేదై వేపి విధిః॥ పు॥, విధానే = చేయుట, Performing;
దై వే=దై వము, Fate; (అపి) బ్రహ్మ; ప్రకారము,
Form; విధాయక వాక్యము, Command.

ప్రణిధిః (ప్రార్థనే చ ప్రణిధిః॥పు॥, ప్రార్థనే=ప్రార్థన, Request;చరే
రే॥ =వేగులవాడు, A spy, situation.

బుధ వృద్ధౌ (పణ్డితేపి బుధః॥పు॥-వృద్ధః॥ త్రి॥-౨, పణ్డితే=విద్వాంసుడు,
పి) Learned. (అపి) వరుసగా, బుధునికిని, (Planet
mercury), ముసలివానికిని (old) పేళ్లు.

స్కంధ(స్సముదయేపి స్కంధః॥పు॥, సముదయే=అధ్యాయాది సమూ
హము, Multitude; chapter. అపి)మూఁపు, Shoul-
der; చెట్టుమొదలు, The trunk of a tree; సైన్యము,
A troop; బౌద్ధశాస్త్ర క్షమైనరూపవేదనావిజ్ఞాన
సంజ్ఞాసంస్కారములనెడి పంచ స్కంధములు,
The five forms of mundane consciousness.

(దేశే నదవిశేషేపి సింధుః॥ పు॥, దేశే=దేశవిశేషము; నదవిశేషే=
భౌ) సింధు (స్సనరితీస్త్రీ నదవిశేషము; అక్షౌ=సముద్రము, The sea.

యామ్) || ౨౫౭ || || సీ ||, సరితి = నది, A river.

విధా (విధా ప్రకారేచ)

విధా || సీ || [ప] పు విధా = చేయుట, Action; ప్రకారే = ప్రకారము, Manner, form or rule; (చ) గజాన్నము, Fodder, కూలి, Hire.

సాధూ (రమ్యేఽపిచ త్రిమ) | సాధూ || త్రి ||, రమ్యే = బిమ్మిదమయినవ స్తువు, Hand. some; (అపి) సజ్జనుడు, Right, virtuous.

సహూ (హూయా స్ను పా స్త్రీ చ) | సహూ || సీ ||, జాయా = పెండ్లాము, Wife, స్నుపా = కోడలి, Daughter-in-law; స్త్రీ = స్త్రీ మాత్రము, Woman.

సుధా (లేపోఽమృతం స్నుహీ) || - ౨౫౮ || | సుధా || సీ ||, లేప = సున్నముపూయుట, Plaster, అమృతమ్ = అమృతము, Nectar; స్నుహీ = జెముడు చెట్టు, Euphorbia Tirucalli.

సద్ధా (ప్రతిజ్ఞా మర్యాదా) | సద్ధా || సీ ||, ప్రతిజ్ఞా = ప్రతిజ్ఞ, Promise, మర్యాదా = మేర, Limit.

శ్రద్ధా (సంప్రత్యయః స్పృహ) | శ్రద్ధా || సీ ||, సంప్రత్యయః = భక్త్యశీల్యము, Fondness; స్పృహ = ఇచ్ఛ, Belief.

మధు (మద్యే పుష్ప రసే త్షౌద్రేఽప్య) | మధు || న ||, మద్యే = మద్యము, Ardent spirit; పుష్పరసే = పూదేన, Nectar of flowers; త్షౌద్రే = తేనె, Honey; (అపి) చైత్రమాసము ; మధు వనురాక్షసుడు, A demon; || పు || ఇప్ప చెట్టు, Bas-sia latifolia.

న్ధం (తమస్యపి) || ౨౫౯ || | అన్ధమ్ || న ||, తమసి = చీకటి, Darkness; (అపి) గుడ్డివానికి పేరైన పుడు || త్రి ||, Blind.

(అథ త్రిమ) | ముందుఁజెప్పఁగల ధాంతశబ్దములు || త్రి || సమున్నద్ధా (పణ్డితం మన్య గర్వితో) | సమున్నద్ధా || త్రి ||, పణ్డితం మన్య = పండితుఁడుగాక యే తాను పండితుఁ డనుకొనువాఁడు, Conceited of learning; గర్వితో = గర్వముగలవాఁడు, Proud.

బ్రహ్మబన్ధు (రథితే పి నిర్దేశే) | బ్రహ్మబన్ధుః || త్రి ||, అధితే పే = బ్రాహ్మణకర్మహీనుఁడైన బ్రాహ్మణుడు, A nominal Brahmana; నిర్దేశే = ద్వేషముచేత పేర్కొనబడినవాఁడు, An

unworthy Brahmana

(ధావలమ్మితః || ౨౬౦|| అవప్తబుః || త్రి || ౧, అవలమ్మితః = అవలంబింపఁ
అవిదూరోః, వ్రవప్తబుః బడినవాఁడు, Relied on; అవిదూరోః = దగ్గఱనున్నది,
Near, (అపి) కట్టబడినవాఁడు, Bound.

ప్రసిద్ధా (ఖ్యాత భూ ప్రసిద్ధః || త్రి || ౧, ఖ్యాత = ఖ్యాతిగలవాఁడు; Cele-
బ్రితే) । బ్రాహ్మణ్య = అలంకరింపఁబడినది, Adorned.

శ్చేతిధాన్తాః || శ్చేతిధాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను, శ్చే
సూర్యవహ్ని చిత్ర చిత్ర భానుః || పు || ౧, సూర్య = సూర్యునికిని, Fine;
భాను వహ్ని = అగ్నికిని పేరు, The sun.

భాను (రశ్మి దివాక రా) భానుః || పు || ౧, రశ్మి = కిరణమునకును, Ray of
|| ౨౬౧ || light; దివాక రా = సూర్యునికిని పేరు, The sun.

భూతాత్మనా (ధాతృ భూతాత్మా || న్, పు || ౧, ధాతృ = బ్రహ్మకును,
దేహా) Brahma; దేహా = దేహమునకును పేరు, Body.

(మూర్ఖ నీచా) పృథగ్జ్ఞ మూర్ఖ నీచా || పు || ౧, మూర్ఖ = మూర్ఖుఁడు, An ignorant
నా man; నీచా = హీనజాతివాఁడు, One of low tribe.

గ్రావాణౌ (శైల పా గ్రావాన్ || న్, పు || ౧, శైల = పర్వతము, Mountain;
పాషాణౌ = రాలు, Stone.

పత్రిణౌ (శర పక్షిణౌ) పత్రి || న్, పు || ౧, శర = బాణము, An arrow;
|| ౨౬౨ || పక్షిణౌ = పక్షి, A bird.

(తరు శైలా) శిఖరిణౌ న్, పు || ౧, తరు = వృక్షము, Tree; శై
లా = పర్వతము, Mountain.

శిఖినా (వహ్ని బర్హిణౌ) శిఖిన్ || పు || ౧, వహ్ని = అగ్ని, Fire; బర్హిణౌ =
నెమిలి, A peacock.

ప్రతియత్నా (పుభా ప్రతియత్నా || పు || ౧, లిప్సా = అభిలాష, Desire;
లిప్సాపగ్రహా) ఉపగ్రహా = చెఱవట్టుట, Making prisoner;
ప్రతికారము, Retaliation.

(వధ) సాదినౌ (ద్వా సాదీన్ || పు || ౧, సారథి = సారథి, Horseman;
సారథి హయారోహణా) హయారోహణా = గుఱ్ఱపురొత్తు, Charioteer.

వాజినో (౭ శ్వేషు ప వాజీన్ || పు || ౧, అశ్వ = గుఱ్ఱము, Horse; ఇషు =

క్షీణః) ।

బాణము, Arrow; పక్షిణః=పక్షి, bird.

(కులేఽ) వ్యభిజనో (జన్మభూమ్యామప్య)

అభిజనః||పు||గులే=కులము, Family; noble birth or descent, జన్మభూమ్యాం = జన్మభూమి, Native country; (అపి) కీర్తి, fame; కులాగతమయిన ధ్వజాదులు, retinue.

(ధ)హోయనాః|| ౨౬౪||

హోయనః|| పు||గు, వర్ష = సంవత్సరము, A year;

(వర్షార్చి ర్వీహి భేదాస్సస్యః)

అర్చిః = కిరణము, A ray of light; ప్రీహిభేదాః = ధాన్యవిశేషము, Red rice.

(చంద్రాగ్నోర్మా) విరోచనాః ।

విరోచనః|| పు||గు, చంద్ర = చంద్రుడు, Moon; అగ్ని = అగ్ని, Fire; అర్మా = సూర్యుడు, Sun.

(కేశేఽపి) వృజినో

వృజినః|| త్రి||, కేశే = వెండ్రుకలకును, Hair; (అపి)||న||పాపమునకును, sin, ||పు||క్లేశమునకును, Distress.

విశ్వకర్తా (ర్కసురశిల్పినోః)||

విశ్వకర్తా|| న్, పు||, అర్క = సూర్యునికిని; సురశిల్పినోః = దేవశిల్పికిని, Architect of the gods.

ఆత్తా (యత్తోధృతి ర్బుద్ధి స్వభావై బ్రహ్మ వర్చః) ।

ఆత్తా||న్, పు||గు, యత్నః = యత్నము, Care, ధైర్యము, Firmness; బుద్ధిః = బుద్ధి, Intellect; స్వభావః = స్వభావము, Natural disposition బ్రహ్మ = పరమాత్మ, The supreme Brahma; వర్చః = దేహము, Body; (చ) జీవుడు, Sentient soul.

(శక్ర ఘాతుక మత్తే భ వర్షకాబ్దా) ఘనాఘనాః|| ౨౬౬||

ఘనాఘనః||పు||, శక్ర = దేవేంద్రునికిని, Indra; ఘాతుక మత్తేభ = చంపుస్వభావముగల మదపుటేరుగునకును, A vicious elephant; వర్షకాబ్దాః = వర్షించుమేఘమునకును పేరు, A rainy cloud.

అభిమానోఽ (ధాది దర్పేఽజ్ఞానే ప్రణయ హింసయోః) ।

అభిమానః||పు||, అర్థాదిదర్పే = ధనాదులచేతవచ్చినగర్వము, Pride of wealth &c; అజ్ఞానే = అజ్ఞానము, Ignorance; ప్రణయ = ప్రార్థన, Request; హింసయోః = హింస, Killing.

ఘనో (మేఘే మూర్తిగుణే త్రిమూర్తే

ఘనః||పు||, మేఘే = మేఘము, A cloud; మూర్తిగుణే = కాఠిన్యము, Solidity; ఘనమ్||త్రి||, మూర్తే = క

- నిరస్తరే॥ ౨౬౭॥ నిరస్తమైన, solid; నిరస్తరే = దట్టమైన, Uniformly extended. ఇది లోహముద్గర (anvil) ముస్తాకాం స్యతాశాదులకును (cymbal) పేరు.
- ఇన(స్సూర్యే ప్రభౌ) ఇనః॥పు॥ ౧, సూర్యే = సూర్యునికిని, The Sun; ప్రభౌ = ప్రభువునకును పేరు, A king.
- రాజా (మృగాజ్ఞే క్షత్రియే నృపే) రాజా॥ న్, పు॥ ౧, మృగాజ్ఞే = చంద్రునికిని; క్షత్రియే = క్షత్రియజాతివానికిని; నృపే = భూమి నేలువానికిని ప్రభువునకును పేరు, A king
- వాణీన్యో (నర్తకీదూత్యై) * A drunken dancing girl; దూత్యై = దూతికాస్త్రీ, intriguing woman. “మత్తా*విదగ్ధేవాణీన్యో” అనిపారముగలదు
- (సప్తవ్యూహం) వాహినీ॥ నీ, సప్తవ్యూహం = నది, River; (అపి) సేనావిశేషము, An army.
- హృదీన్యో (వజ్రతటితౌ). హృదీనీ॥ నీ, వజ్ర = వజ్రాయుధము, The thunderbolt; తటితౌ = మెఱపు, Lightning.
- (వన్దాయామపి) కామినీ॥ నీ, వన్దాయామ్ = బడనిక, A climbing plant, (అపి) విలాసినియైన స్త్రీ, A loving woman.
- (త్వగ్దేహయోరపి) తనుః॥ నీ, త్వక్ = తోలు, The skin, దేహయోః = దేహము, Body; ॥ త్రి॥ అల్పమైన, Small; సన్నమైన, thin;
- సూనా (ఽధోజిహ్వీ కాఽపిచ) సూనా॥ నీ, అధోజిహ్వీకా = కొండనాలుక, The uvula, (అపి) వధస్థానము, Place of execution.
- (క్రతు విస్తారయో రస్త్రీ) వితానమ్॥ ప్న, క్రతు = యజ్ఞము, A sacrifice; విస్తారయోః = విస్తారము, expansion; ॥ త్రి॥ తుచ్ఛకే = రిత్తయైన, empty; మన్ద = మందుడు, Dull.
- కేతనం (కృత్యే తా పుపనిమన్త్రణే) కేతనమ్॥ న, కృత్యే = చేయదగినది, An indispensable act; కేతౌ = తెక్కెము, a standard or symbol, ఉపనిమన్త్రణే = బ్రాహ్మణుల నిమంత్రము చేయుట, an invitation.

(వేద స్తత్త్వం తపో) బ్రహ్మ బ్రహ్మ (విప్రసి ప్రజాపతిః) । * Holy writ, (ఉత్సాహనే చ హింసా యాం సూచనేచాపి) గన్ధనమ్॥ ౨౭౧॥

బ్రహ్మ॥న్, న॥, * వేదము; తత్త్వమ్ = పరమాత్మ, The supreme being; తపోః = తపస్సు, Devotion, ॥పు॥ బ్రహ్మ పు॥ విప్రః = బ్రాహ్మణుడు, ప్రజాపతిః = బ్రహ్మదేవుడు. గన్ధనమ్॥న॥, ఉత్సాహనే = ఉత్సాహము, Pei-severance; హింసాయామ్ = హింసించుట, Destruction; సూచనే = ఎఱిగించుట, Hint. (అపి) ప్రకాశము, Manifestation.

ఆతచ్ఛనం (ప్రతీవాప జప నాప్యాయ నార్థకమ్) । * Calcining; †Speed; ‡ Gratifying;

ఆతచ్ఛనమ్॥ న॥, ప్రతీవాప = * ప్రతివాపము, జపన = † వేగము, ఆప్యాయనార్థకమ్ = ‡ తృప్తిచేయుట, ప్రతీవాపమనఁ గరఁగినబంగారు మొదలైనదానిని ద్రవ్యాంతరముతోఁగూర్చి పొడిచేయుట; పాలుతోడుపెట్టుట, Causing to curdle.

వ్యజ్ఞనం (లాఞ్ఘనే శ్చ నిష్ఠానావయ వేష్వపి) ॥ ౨౭౨॥

వ్యజ్ఞనమ్॥న॥, లాఞ్ఘనే = గుఱుతు, A mark, శ్చ శ్చ నిష్ఠానావయవేష్వు = గడ్డము, మీసాలు, Beard; తిమ్మనము, Condiment; స్త్రీ పురుషుల గుహ్యవయవములు, Private part of male or female; (అపి) కకారాది వర్ణములు, A consonant.

(స్యా)త్కాలీనం (లోకవాదే యుద్ధేపశ్వహి పక్షిణామ్) ।

కాలీనమ్॥న॥, లోక వాదే = లోకాపవాదము, Rumour; పశ్వహిపక్షిణామ్యుద్ధే = పశుసర్పపక్షుల యొక్క యుద్ధము, Combat of animals.

(స్యా)దుద్యానం (నిస్సరణే వనభేదే ప్రయోజనే) ॥

ఉద్యానమ్॥న॥, నిస్సరణే = గృహదులనుండి వెడలుట, Going forth; వనభేదే = శృంగారపుతోట, A garden; ప్రయోజనే = ప్రయోజనము, Purpose.

(అవకాశేస్థితౌ)స్థానం

స్థానమ్॥ న॥, అవకాశే = తావు, Place; తెఱసి, Leisure; స్థితౌ = ఉనికి, Stay.

(క్రీడాదావపి) దేవనమ్॥

దేవనమ్॥ న॥, క్రీడాదా = క్రీడ, Sport or play; (అది) విజిగీషా (emulation); వ్యవహార (business); ద్యుతి (splendour); స్తుతి (praise); కాంతి (beauty), గతులకును (motion); (అపి) లీలోద్యాన (Pleasure

ఉత్థానం (పౌరుషే త ఉత్థానమ్||న||, పౌరుషే = పురుష ప్రయత్నము, ground), విలాపము, Grief; జూడము, Gambling.
 ప్రే సన్నివిష్టోద్గమే Manly exertion, తన్త్రే = సైన్యము, An army;
 పిచ) || ౨౭౦|| సన్నివిష్టోద్గమే = కూర్చున్న వాడు లేచుట, Getting
 up, (౭౭) మలోత్సర్గము, evacuating (by stool
 &c), హర్షము, Joy.

ఉత్థానం (ప్రతిరోధే వ్యుత్థానమ్||న||, ప్రతిరోధే = అడ్డపెట్టుట, Ob-
 చవిరోధాచరణే పిచ) struction, విరోధాచరణే = ప్రతికూలము చేయుట, Op-
 position, (అపి) స్వాతంత్ర్యకృత్యము, Independ-
 ent action, సమాధిమానుట, Ceasing meditation;

(మారణే మృతసం సాధనమ్||న||, మారణే = చంపుట, Killing;
 స్కారేగతౌ ద్ర వ్యేర్థ మృతసంస్కారే = మృతుని సంస్కరించుట, Obse-
 దాపనే|| ౨౭౧|| నిర్వ quies; గతౌ = గమనము, Motion; ద్రవ్యే = వస్తువు,
 ర్తనోపకరణానుప్ర Substance, wealth, అర్థదాపనే = అప్పుచుచుకొ
 జ్ఞాసు చ) సాధనమ్| న్నయర్థము నిప్పించుట, Enforcement of the
 payment of debt; నిర్వర్తన = సాధించుట, Accom-
 plishing; ఉపకరణ = ఉపాయము, Means; అనుప్ర
 జ్ఞాసు = వెంటఁబోవుట, Following; (చ) సైన్య
 ము, An army; మేఘము, The penis.

నిర్యాతనం (వైరశు నిర్యాతనమ్||న||, వైరశుద్ధా = పగ సాధించుట,
 ధౌ దానే న్యాసార్పణే Revenge, దానే = దానము, Gift, న్యాసార్పణే =
 ౨౭౨|| దాచఁబెట్టినది తిరుగనిచ్చుట, Delivery of a
 deposit; (అపి) అప్పతీర్పుట, Payment of a debt.

వ్యసనం (విపది భ్రంశే వ్యసనమ్||న||, విపది = అపద, Calamity; భ్రంశే =
 దోషే కామజకోపజే) పడుట, Fall; కామజకోపజేదోషే = కామక్రోధముల
 వలనఁబుట్టిన స్త్రీద్యూతాదిన ప్రవ్యసనములు, Vice.

పక్షా (క్షిలోమ్ని కిష్ట పక్షాన్, న||, అక్షిలోమ్ని = తెప్ప వెండ్రుకలు,
 ల్మే తన్వాద్యంశే Eyelash; కిష్టల్మే = ఆకరుపువ్వు, Filament of a
 ప్యణీయసి)|| flower; తన్వాద్యంశే = సూక్ష్మమైన నూలు మొదలైన

దానితునుకలు, A short thread; (అపి) పక్షులతు
వ్వడు, A wing.

(తిథిభేదేక్షణే) పర్వ పర్వన్, న॥, తిథిభేదే = పున్నమమొదలై నపర్వ
తిథులు, The full and change of the moon; త్సణే
= ఉత్సవము, Festival; పున్నమ పాడ్యమిసంధికిని;
కణుపు, A knot or joint, ప్రస్తావము, A chapter;

వర్జ (నేత్రచ్ఛదే
చ్ఛని) । వర్జన్, న॥, నేత్రచ్ఛదే = తెప్ప, Eyelid,
అధ్వని = తెరువు, A road.

(అకార్యగుహ్యే) కా కాపీనమ్॥ న॥, అకార్య = చేయరానిపని, An
unfit act, గుహ్యే = గుహ్యము, Privy part, or
[ప్ర] గోచి, covering of privy part.

మైథునం (సజ్జతౌ ర మైథునమ్॥ న॥, సంగతౌ = సంబంధము, Union;
తౌ)॥ ౨౭౮॥ రతౌ = సురతము, Copulation.

ప్రధానం (పరమాత్మా ప్రధానమ్॥ న॥, పరమాత్మా = పరమాత్మ, The
ధీః) supreme soul; ధీః = బుద్ధి, Intellect, ప్రకృతి, Na-
ture; ప్రధాని, Minister, ముఖ్యుడు, Chief.

ప్రజ్ఞానం (బుద్ధిచిహ్న మ్నానమ్॥ న॥, బుద్ధి = బుద్ధి, Knowledge, చి
హ్నానమ్)॥ హ్నానమ్ = గుఱుతు, Token.

ప్రసూనం (పుష్పఫల ప్రసూనమ్॥ న॥, పుష్ప = పుష్పము, A blossom;
హ్నానమ్) ఫలహ్నానమ్ = ఫలము, A fruit.

నిధనం (కులనాశ నిధనమ్॥ న॥, కుల = కులము, A family, నాశ
హ్నానమ్)॥ ౨౭౯॥ హ్నానమ్ = నాశము, Death. [నే = పిలుచుట, A calling.

క్రందనే (రోదనాఽహ్వనే క్రందనమ్॥ న॥, రోదన = ఏడ్పు, Weeping; ఆహ్వా
వర్జ (దేహప్రమాణ వర్జన్, న॥, దేహ = దేహమునకును, Body; ప్ర
హ్నానమ్)॥ హ్నానమ్ = కొలతకును పేరు, Measure.

(గృహ దేహ త్విట్వ) ధామన్, న॥, గృహ = గృహము, A house; దే
భావా) ధామన్య హా = దేహము, Body, త్విట్వ = కాంతి, Light; ప్ర
భావాః = ప్రభావము, Dignity or magesty.

(చతుష్పథే)॥ ౨౮౦॥ సంస్థానమ్॥ న॥, చతుష్పథే = నాలుగు తెరువులు

సన్నివేశేచ) సంస్థానం గూఢినదిక్కు, Meeting of four roads, సన్నివేశే = సన్నివేశము, An open place near a town; (చ) ఆకృతి, Form; మరణము, Death; సన్నివేశమనగా అవయవరచనావిశేషమని కొందఱు, Configuration; ఊరుచుట్టునుండు బయలని కొందఱు.

లక్ష్మ (చిహ్నప్రధాన యోః) | లక్ష్మన్, స||, చిహ్నము=గుఱుతు, Token; ప్రధానయోః=ప్రధానము, Chief.

ఆచ్ఛాదనే (సంపిధాన మపవారణ మిత్యభే) | ఆచ్ఛాదనమ్||స||, సంపిధానమ్=వస్త్రము, Clothing; అపవారణమ్=కప్పట, Covering.

ఆరాధనం (సాధనేస్యా దవాప్తోపణేఽపిచ) | ఆరాధనమ్||సాధనే=సిద్ధించుట, Accomplishment; అవాప్తో=ప్రాప్తి, Attainment, తోపణే=సంతోషించుట, Gratifying.

అధిష్ఠానం (చక్రపుర ప్రభో వాధ్యాసనే ష్వపి) | అధిష్ఠానమ్||స||, చక్ర=బండికన్ను, Wheel; పుర=పట్టణము, A town, ప్రభావ=ప్రభావము, Dignity; ౨౨౨|| అధ్యాసనేష్వపి = ఆక్రమించుట, Approach.

రత్నం (స్వజాతి శ్రేష్ఠేఽపి) | రత్నమ్ ||స||, స్వజాతి శ్రేష్ఠే=స్వజాతిలో శ్రేష్ఠమైనది, Excellent of its kind; (అపి)వజ్రముమొదలైన మణులు, A gem. [ననే=అడవికిని, Forest.

వనే (సలిల కాననే) | వనమ్|| స||, సలిల=ఉదకమునకును, Water; కాతలినం (విరలే స్తోకే) | తలినమ్||త్రి||, విరలే=వలుచునిది, Thin; [పనిర్లమైనది, Clear; స్తోకే=ఇంచుకంత, Small.

(వాచ్యలిక్ష్ణా స్తథో త్తరే) | ఉత్తరే=ముందుఁజెప్పఁగల నాంతశబ్దములు, తథా=ఆతలినశబ్దమువలె, వాచ్యలిక్ష్ణాః = విశేష్యలింగముగలవి.

సమాసా (స్సత్సమైకే స్యుః) | సమాసః||త్రి||, సత్=సజ్జనునికిని, Virtuous; సమ=సదృశమయినదానికిని, Similar; ఏకే=ఒక్కఁడైన వస్తువునకును పేరు, Same.

| సూచకా = కొండకానికనిపేరు, Tale-bearer

హీనన్యూనా (పూనగ హీనః-న్యూనః|| త్రి|| ౨, ఊన = తక్కువైన, Deficient, గర్హ్య = నిందింపబడిన, Blamable.

గర్హ్య) (వేగశూరా) తరస్వినా|| తరస్వీన్, త్రి||, వేగి = వేగముగల, Swift; శూరా ౨౮౪|| రా = బలవంతమైన, Valiant.

అభిపన్నో (౨పరా అభిపన్నః|| త్రి||, అపరాధ్యః = అపరాధముచేసిన, Guilty; అరిగ్రస్త = శత్రువుచేత బట్టువడిన, Fugitive, subdued, వ్యాపదతావపి = ఆపదబొందిన, Involved in calamity

శ్చ ఇతి నాన్తాః|| శ్చ నాన్త నాన్తాన్తకశబ్దములు ముగిసెను|| శ్చ కలాపః|| పు||, భూషణే = తొడపు, An ornament; ౨౮౫|| *A quiver; కలాపః|| పు||, భూషణే = తొడపు, An ornament; ౨౮౫|| *A quiver; లపాది, సంహతావపి = సమూహము, Multitude.

(పరిచ్ఛదే) పరీవాపః పరీవాపః|| పు||, పరిచ్ఛదే = గుడారము మొదలయినది, Furniture; పర్యప్తా = వెడవెట్టుట, Sowing around; సలిలస్థితో = నీళ్లునిలుచుట, Standing water; [ప]నీళ్లయునికిపట్టు, A piece of water, పరిచ్ఛదమనఁగా పరివారమనికొందఱు, Retinue.

(గోధుగ్ధోష్ఠపతీ) గోపా గోపః|| పు||, గోధుక్ = గొల్లవాఁడు, A herdsman, గోష్ఠపతీ = ఆవుల నేలువాఁడు, The head of a cowpen, [ప] రాజ, A king, అనేకగ్రామాధికారి, Superintendent of a district.

(హరవిష్ణూ) వృషాకపి|| పు||, హర = శివునికిని, విష్ణూ = విష్ణువునకును, [ప] అగ్నికిని, ఇంద్రునికినిపేరు.

బాష్ప (ఊష్మాశు) బాష్పః|| పు||, ఊష్మ = ఆవిరికిని, Vapour; అశ్రు = కన్నీళ్లి కునుపేరు, A tear

కశిపు (స్తవ్విన్నమా కశిపుః|| పు||, అన్నమ్ = అన్నమునకును, Food; చాచ్ఛదనం ద్వయమ్) | ఆచ్ఛాదనమ్ = వస్త్రమునకును, Clothing; ద్వయం = ఈ రెంటికినిపేరు, Food and clothing.

| ర్వద్విజ్ఞాపూర్వశబ్దములు 'వబయోరభేద' మనుటచేత సీబాంతములయందుఁ జెప్పఁబడియెను.

శ్లో ఇతిబాంతాః. శ్లో
కుమ్భా (ఘటేభమూర్ధాంశౌ)

శ్లో బాస్తనానార్థశబ్దములు ముగిసెను. శ్లో
కుమ్భః||పు||, ఘట = కడవకును, A jar; ఇభ
మూర్ధాంశౌ = ఏనుఁగుకుంభస్థలమునకును పేరు,
Frontal globe of an elephant's head.

డిమ్భాతు (శిశు బాలిశౌ)|| ౨౯౦||

డిమ్భః||పు||, శిశు = శిశువునకును, A child; బాలిశౌ = మూర్ఖునికిని పేరు, An ignorant man.

స్తమ్భా (స్థూణా జడిభావౌ)

స్తమ్భః||పు||, స్థూణా = కంబము, Pillar, జడిభావౌ = మాన్వడియుండుట, Insensibility.

శమ్భా (బ్రహ్మత్రిలోచనౌ)

శమ్భః||పు||, బ్రహ్మ = బ్రహ్మకును, Brahma; త్రిలోచనౌ = శివునికిని పేరు, Siva

(కుక్షి భూణార్భకౌ) గర్భాః

గర్భః||పు||, కుక్షి = కడుపుకును, The belly; భూణ = కడుపులోని శిశువునకును, A foetus; అర్భక = బాలునికిని పేరు, A child.

విస్తమ్భః (ప్రణయేఽపిచ)|| ౨౯౧||

విస్తమ్భః||పు||, ప్రణయేచ = పరిచయము, Acquaintance, (అపి) క్రీడాకలహము, Playful dispute; విశ్వాసము, Confidence.

(స్యాద్భేర్యాం) దున్దభిః (పుంసిస్యాదత్తే) దున్దభిః (స్త్రీయామ్) |

దున్దభిః||, భేర్యామ్ = భేరికి పేరయినపుడు|| పు||, A large drum; అత్తే = పాచికలయందుండు ఇత్తిగకు పేరైనపుడు || స్త్రీ||, A die; అక్షమనఁగా పాచికలని కొండఱు.

(స్యాన్మహారజనేక్లేబం) కుసుమ్భం (కరకే పుమాన్) || ౨౯౨||

కుసుమ్భమ్|| న||, మహారజనే = కుసుమపువ్వు, Safflower, || పు|| కరకే = కమండలము, A water pot.

(క్షత్రియేఽపిచ) నాభి (ర్నా)

నాభి|| పు||, క్షత్రియే = క్షత్రియుఁడు, (అపి) విజిగ్ముడయినరాజు, An emperor, || పు|| బొడ్డు, Navel; || స్త్రీ|| బండికంటినడిమి, Nave of a wheel; ప్రధానము, Chief point; కస్మూరి, Musk.

సుఖభి(ర్గవి చ స్త్రీయామ్) ।

సభా (సంసది సభ్యేచ)

(త్రివ్యధ్యక్షేఽపి) వల్లభః॥ ౨౯ ౩॥

శ్చ ఇతిభాన్తాః॥

రణప్రగ్రహా) ర

౨

(కపిభేకా) ప్లవజ్గమా

(ఇచ్ఛా మనోభవౌ)

కామా

(శౌర్యోద్యోగౌ) పరాక్రమా॥ ౨౯ ౪॥

ధర్మా (పుణ్య యమ న్యాయ స్వభా వాఽచార సోమపాః) ।

(ఉపాయపూర్వ ఆరమ్భ ఉపధాచా) పుష్ప క్రమః॥ ౨౯ ౫॥

సురభిః॥సీ॥, గవి = ఆవు, A cow; (చ) ॥పు॥ వసంత ధ్రువు, Spring; ॥త్రి॥ మంచిపరిమళము గల, Fragrant; మనోహరమైన, Pleasing.

సభా॥సీ॥, సంసది=ఆస్థానము, A hall; సభ్యే=సామాజికుడు, One of a company; (చ)సమూహము, An assembly, ద్యూతమందిరము, A gambling-house.

వల్లభః॥ త్రి॥, అధ్యక్షే=అధ్యక్షుడు, A super-intendent; (అపి) స్త్రీయమయినది, Beloved

శ్చ ఇతిభాన్తాః॥ శ్చభా స్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.॥

రశ్మిః॥ పు॥, కిరణ=కిరణము, A ray of light;

ప్రగ్రహా=పగ్గము, A rein [కప్ప, A flog.

ప్లవజ్గమః॥పు॥, కపి=కోతి, An ape; భేకా

కామః॥ పు॥, ఇచ్ఛా=ఇచ్ఛ, Desire; మనోభ

వౌ=మన్మథుడు, Cupid, కామమ్॥స॥=మిక్కిలి,

Much.

పరాక్రమః॥పు॥, శౌర్య=సామర్థ్యమునకును,

Power, valour, ఉద్యోగౌ = చేయవలయుపనులం

బ్రౌరంభించుటకును పేరు, Exertion.

ధర్మా॥పు॥, పుణ్య=పుణ్యము, Moral and reli-

gious merit, యమ=యముడు, న్యాయ=నీతి,

Propriety, స్వభావ=స్వభావము, Nature; ఆచా

ర=ఆచారము, Usage; సోమపాః = సోమయాజి

[ప] యజ్ఞము, A sacrifice

ఉపక్రమః॥పు॥, ఉపాయపూర్వఆరమ్భః=ఉపా

యమునెఱిగి యారంభించుట, Deliberate

undertaking with knowledge of means; ఉపధా

చ=అమాత్యాదులను పరీక్షించుట, Test of hon-

esty; (అపి)ఇది మొదలనిచెప్పట, Commencement.

(వణిక్పథః పురం వే
దో) నిగమో నిగమః॥ పు॥, వణిక్పథః = అంగడివీధికిని, A
market; పురమ్ = పట్టణమునకును, A town; వేదః
= వేదమునకును పేరు, Holy writ.

(నాగరోపణిక్) నైగ
మా (ద్వా) నైగమః॥ పు॥, నాగరః = పట్టణమునందున్నవాఁ
డు, A citizen; వణిక్ = వర్తకుఁడు, A trader.

(బలే) రామో (నీల
చారుసి తేత్రిపు) ॥ రామః॥ పు॥, బలే = బలభద్రుఁడు, ॥ త్రి॥ నీల =
నల్లనిది, Black; చారు = బిచ్చెడిది, Pleasing, సి
२౯౬॥ తే = తెల్లనిది, White.

(శబ్దాది పూర్వోబృద్ధే
౭పి) గ్రామః గ్రామః॥ పు॥, శబ్ద = శబ్దము, ఆది = మొదలయిన శబ్ద
ములు, పూర్వః = పూర్వమందుండునపుడు, బృద్ధే =
సమూహమునకు పేరు. 'శబ్దగ్రామః - గుణగ్రామః'
అని. A multitude; (అపి) ఊరికిని, A village; స్వర
సమూహమునకును పేరు, An octave in music.

(క్రాంతాచ) విక్రమః విక్రమః॥ పు॥, క్రాంతా = ఆక్రమించుటకును,
A stride; overcoming; (చ) పరాక్రమమున
కును పేరు, Valour.

స్తోమః (స్తోత్రే౭ధ్వ
రే బృద్ధే) స్తోమః॥ పు॥, స్తోత్రే = స్తోత్రము, Praise, అధ్వ
రే = యాగము, A sacrifice; బృద్ధే = సమూహము,
An assembly.

జిహ్వా (స్తుకుటిలే౭లసే) జిహ్వా॥ పు॥, కుటిలే = వంకరయైనది, Crooked;
అలసే = మందమయినది, Slow, lazy.

గుల్తా (రుక్ స్తమ్భసే
నాశ్చ) గుల్తః॥ పు॥, రుక్ = గుల్మరోగము, A disease
of the spleen; స్తమ్భ = పొద, A bush; సేనాః =
సేనావిశేషము, Body of troops consisting of
9 platoons.

జామిః (స్వస్థకులస్త్రీ
యోః) ॥ జామిః [ప్రాయామిః ॥ సీ॥, స్వస్థ = తోడబుట్టిన
ది, A sister, కులస్త్రీయోః = కులస్త్రీ, A chaste
woman; జామి॥ అవ్య॥ = ఆలస్యము.

(క్షీతి త్వాన్త్యోః) క్ష
త్వమా॥ సీ॥, క్షీతి = భూమికిని, The earth; త్వా

మా(యుక్తే)క్షమం (శ న్త్యోః=ఓర్పునకును, Patience; ||న||యుక్తే=ఉచిత
క్తే హితే త్రిషు) । మయినదానికని, Fit, ||త్రి|| శక్తే = సమర్థునికని,
Able; హితే=హితునికనిపేరు, Benevolent.

(త్రిషు)శ్యామా (హరి శ్యామః||త్రి||,హరిత్ =పచ్చనిదానికని, Green;
తృప్తౌ) శ్యామా కృష్ణా=నల్లనిదానికని, Black; శ్యామా||నీ||, శారి
(స్వాచ్ఛారిబా నిశా) ॥ బా=సుగంధపాలకును, Convolvulus argenteus;
౨౯౮॥ నిశా=రాత్రినిపేరు, Night.

లలామం (పుచ్చ పు లలామమ్ [ప]లలామ||న్,న||, పుచ్చ=తోక,
ణ్ణాశ్వ భూషా ప్రాధా A tail; పుణ్ణా=తిలకము, A mark on the fore-
స్యకేతుషు) । head; అశ్వ=గుట్టము, A horse; భూషా=ఆభరణ
ము, An ornament; ప్రాధాన్య = ప్రధానమయి
నది, Chief; కేతుషు=ఛెక్కెము, Flag.

సూక్ష్మ (మధ్యాత్మమ సూక్ష్మమ్||త్రి||, అధ్యాత్మమ్=పరమాత్మ, The
ప్యా) supreme soul, (అపి) స్వల్పమైనది, An atom.

(దోప్రధానే) ప్రథ ప్రథమమ్||త్రి||, ఆదా = మొదటిది, First;
మం (త్రిషు) ౨౯౯॥ ప్రధానే=ముఖ్యమయినది, Chief.

వామా (వల్లుప్రతీపా వామః||త్రి||,వల్లు=మనోహరమయినది, Pleasing;
ద్వా) ప్రతీపా=ప్రతికూలమయినది, Reverse.

వధమా (న్యూనకుత్సి అధమః ||త్రి||, న్యూన= కొడువయైనది, Low,
తౌ) । కుత్సితౌ=నిందింపఁబడినది, Vile.

(జీర్ణంచ పరిభుక్తం యాతయామమ్||త్రి||, జీర్ణంచ=చివికినది, Old;
చ) యాతయామ పరిభుక్తంచ=అనుభవింపఁబడినది, Used.

దం ద్వయమ్) ॥ ౩౦౦॥

శ్శీ ఇతిమాన్తాః. శ్శీమా స్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను. శ్శీ
(తురంగగరుడౌ) తా తార్క్ష్యః||పు||, తురంగ = గుట్టమునకును, A
క్షౌ horse; గరుడౌ=గరుడునికనిపేరు, Garuda.

(నిలయాపచయౌ)క్ష క్షయః||పు||, నిలయ=ఇంటికిని, A house; అప
యౌ చయౌ=నాశమునకునుపేరు, Destruction.

శ్వశుర్యా (దేవరశ్వ శ్వశుర్యః||పు||, దేవర = మగనితోడఁబుట్టిన

వర్ణము.] -య

తృ తీ య కా ం డ ము.

తా)

వాఁడు, Husband's brother; భార్యతా=అలితాడఁబుట్టినవాఁడు, Wife's brother.

భ్రాతృవ్యో భ్రాతృ జద్విషే॥ 300॥

భ్రాతృవ్యః ॥పు॥, భ్రాతృజ = తోడఁబుట్టినవానికొడుకు, Brother's son; ద్విషే=పగవాఁడు, An enemy.

పర్జన్యా (రసదబ్దేనౌ)

పర్జన్యః॥పు॥, రసత్=ఉఱుముచున్న, అబ్ద=మేఘము, A thunder-cloud; ఇన్ద్రా=ఇంద్రుఁడు, Indra.

(స్వా) దర్యః (స్వామి వైశ్యయోః) ।

అర్యః॥ పు॥, స్వామి=ప్రభువు, Master; వైశ్యయోః=వైశ్యుఁడు, Vysia.

తిష్యః (పుష్పే కలియగే)

తిష్యః॥పు॥, పుష్పే=పుష్పనక్షత్రమునకును, కలియుగే=కలియుగమునకును పేరు.

పర్యాయో (ఎవసరే క్రమే) ॥ 301॥

పర్యాయః॥పు॥, అవసరే=అవసరము, Opportunity; క్రమే=వరుస, Succession.

ప్రత్యయో (అధీనశపథజ్ఞాన విశ్వాస హేతుషు । రన్ధ్రేశ్చ బ్దేః)

ప్రత్యయః॥పు॥, అధీన=అధీనము, Subjection; శపథ=శపథము, Oath, జ్ఞాన=తెలివి, Knowledge; విశ్వాస=విశ్వాసము, Trust; హేతుషు=హేతువు, Cause, రన్ధ్రే=అవకాశము, A hole; శబ్దే=శబ్దతత్త్వములు మొదలగు ప్రత్యయము, An affix.

(భా)నుశయో (దీర్ఘ ద్వేషానుతాపయోః) 303॥

అనుశయః॥పు॥, దీర్ఘ ద్వేష=దీర్ఘ ద్వేషము, An old enmity; అనుతాపయోః = పశ్చాత్తాపము, Repentance.

స్థూలోచ్ఛయ (స్తవ సాకల్యే గజానాం మధ్యమేగతే) ।

స్థూలోచ్ఛయః॥పు॥, అసాకల్యే=సంపూర్ణము గాకుండుట, Incompleteness; గజానామ్=ఏనుగులయొక్క, మధ్యమే=నడితరమయిన, గతే=(తీవ్రమును మందమునుకాని) గమనము, An elephant's middle pace.

సమయా (శ్మపథాః చార కాల సిద్ధాంత సంవిదః)॥ 304॥

సమయః॥ పు॥ ౧, శపథ=శపథము, An oath; చార కాల=అచారము, Usage; కాల=కాలము, Time; సిద్ధాంత=సిద్ధాంతము, Demonstrated

(వ్యసనా న్యశుభం దై
సం విపది) త్యనయా
(స్త్రయః) ।

conclusion; సంవిదః=జ్ఞానము; సం కేతము (convention) మొదలయినది.
అనయః||పు||, వ్యసనాని= జూదము మొదలైన
సప్తవ్యసనములు, Vice; అశుభం దై వమ్= పూర్వ
మునం జేసిన యశుభకర్తము, Ill fortune; విపత్=
ఆపద, Calamity.

అత్యయో (అతిక్ర
మే కృచ్ఛే)దోషే దణ్డే
అత్యయః||పు||, అతిక్రమే = అతిక్రమించుట,
Transgression; కృచ్ఛే = దుఃఖము, Distress;
దోషే=దోషము, Fault. దణ్డే=దండము, Punish-
ment; (అపి) నాశము, Destruction.

(ధా౭పది||౩౦౫|| యు
ద్ధాయతో) స్సంపరా
యః
పూజ్య(స్త్ర శ్వ శు రే
అపిచ)।

సంపరాయః||పు||, ఆపద=ఆపద, Calamity,
యుద్ధ=యుద్ధము, War, ఆయతో=భవిష్యత్కా-
లము, Futurity.
పూజ్యః||పు||, శ్వశురేచ=మామ, Father-in-law;
(అపి)పూజార్హుడు, Respectable.

(పశ్చాదవస్థాయీబలం
స మ వా య శ్చ) సన్న
యా|| ౩౦౬||

సన్నయః||పు||, పశ్చాత్ అనస్థాయీ బలమ్= సే-
నకు వెనుకనుండుదుముదారిపాఞ్చ, Rear guard;
సమవాయః= సమూహము, Multitude.

(సజ్ఞాతే సన్నివేశేచ)
సంస్తాయః

సంస్తాయః||పు|| సజ్ఞాతే=సమూహము, Assem-
blage; సన్నివేశే=ఊరిచుట్టునుండు ఁయలు, Vici-
nity; (చ) గృహము, A house.

ప్రణయా (స్త్రీమీ
విస్రమ్భ యాఞ్చా ప్రే
మాణో)

ప్రణయః||పు||, విస్రమ్భ=పరిచయము, Acquaint-
ance; యాఞ్చా=అడుగుట, Solicitation; ప్రేమా-
ణః=ప్రేమ, Affection.

(విరోధే౭పి) సము
చ్ఛయః|| ౩౦౭||

సముచ్ఛయః||పు||, విరోధే=వైరము, Enmity;
(అపి) పాదవు, Elevation.

విషయో (యస్యయో
జ్ఞాత స్తత్రశబ్దాదికేష్వ
పి)

విషయః||పు||, యస్య=ఎవనికీ, యః=ఏది, జ్ఞాతః=
పరిచయముచేయఁబడునో, తత్ర= అది, Subject
matter; శబ్దాదికేషు = శబ్దస్పర్శరూపరసగంధ
ములు, Object of sense; (అపి) దేశము, Country.

(నిర్యాసేఽపి) క షా క షాయః॥ష్ప॥, నిర్యాసే=క షాయము, Infusion; యో(ఽస్త్రీ) (అపి) ఒగరు, Astringent taste; మైపూఁత, Smear- ing, perfume.

(సభాయాంచ) ప్రతి ప్రతిశ్రయః॥పు॥, సభాయామ్=సభ, Assembly; శ్రయః॥ 30౮॥ (చ) ఉనికిపట్టు, Refuge; గృహము, House.

ప్రాయో (భూమ్నః ప్రాయః ॥పు॥, భూమ్ని = బాహుశ్యము, Fre- న్తగమనే) quency; అ న్తగమనే = మరణార్థమై యాహారము లేకయుండుట, Starving oneself to death; ఇదికాక సమానమునం దు త్తరపదమయి సదృశా ర్థమగును, Similar.

మన్య (దైన్యే క్రతౌ మన్యః॥పు॥, దైన్యే = దైన్యము, Distress; క్ర క్రుధి) తౌ=యజ్ఞము, Sacrifice, క్రుధి=కోపము, Anger.

(రహస్యోపస్థయో) ర్గు గుహ్యమ్॥త్రి॥, రహస్య = దాఁచఁదగినది, A హ్యం secret; ॥న॥ ఉపస్థయోః=స్త్రీ పురుషగుహ్యస్థయవ ము, Privy part, ॥పు॥ తాఁబేలు, Tortoise.

సత్యం (శ పథ త ధ్య సత్యమ్॥న॥, శ పథ=ఆన, An oath; ॥త్రి॥తధ్య యోః)॥ 30౯॥ యోః = నిజము, Truth; యుగభేదలోక భేదముల కును పేరనికొందఱు.

వీర్యం (బలేప్రభావే వీర్యమ్॥న॥, బలే=సత్తువ, Animal strength; ప్ర చ) భావే=ద్రవ్యశక్తి, Dignity; (చ) రేతస్సు, Semen vile; తేజస్సు, Splendour.

ద్రవ్యం (భవ్యేగుణాశ్ర ద్రవ్యమ్॥న॥, భవ్యే=మంచిపదార్థము, Substance; యే) గుణాశ్రయే=గుణాశ్రయమైనవస్తువు, The sub- stratum of qualities; భవ్యుడనఁగా భాగ్యసంపన్నుడనియు యోగ్యుడనియు కొందఱు. wealthy, right.

ధిష్ఠ్యం (స్థానే గృహే ధిష్ఠ్యమ్॥న॥, స్థానే=తావునకును, A place; గృ థేఽగ్నౌ) హే = ఇంటికిని, House; భే = సక్షత్రమునకును, An asterism; ॥పు॥అగ్నౌ=అగ్ని కిని పేరు.

భాగ్యం (కర్మశుభా | భాగ్యమ్ || న ||, శుభాశుభమ్ = శుభమును అశు
శుభమ్) || 3౧౦ || భమునైన, కర్మ = కర్మమునకుపేరు, Destiny;
good luck; ill fate.

(కశేరుహేమ్నా) గ్గా గాజ్జేయమ్ || న || ౧, కశేరు = తామరకలువ
జ్జేయం మొదలయినదాని దుంపకును, A pignut; హే
మ్నాః = బంగారమునకునుపేరు, Gold.

విశల్యా (దన్తికాఽ విశల్యా||సీ||౧, దన్తికాచ = దంతిచెట్టునకును,
పిచ) (అపి) పాపరచెట్టునకును, తటిగొట్టు చెట్టునకును,
నాగేటిచాలికురకునుపేరు.

వృషాకపాయా (శ్రీ వృషాకపాయా||సీ||౧, శ్రీ = లక్ష్మికిని, శారోః =
శారోః) పార్వతికినిపేరు.

రభిఖ్యా (నామ శోభ అభిఖ్యా||సీ||౧, నామ = నామధేయమునకును,
యోః) || 3౧౧ || Name; శోభయోః = కాంతికినిపేరు, Beauty.

క్రియా|| సీ||౧, ఆరమ్భః = ఉద్యోగము, Begin-
ing; నిష్కృతిః = ప్రాయశ్చిత్తము, Atonement;
తౌ పూజనం సంప్రథా శిక్షా = శిక్ష, Instruction; పూజనమ్ = పూజనము,
రణమ్ | ఉపాయః కర్మ శిక్షా = శిక్ష, Instruction; పూజనమ్ = పూజనము,
చేష్టాచ చికిత్సాచనవ) Worship, సంప్రధారణమ్ = వ్యవహారమునందు ని
క్రియాః || 3౧౨ || శ్చయమునుబుట్టించులిఖితసాక్ష్యాదులు, Judicial
investigation; ఉపాయః = ఉపాయము, Expedi-
ent, కర్మ = వ్యాపారము, Act; చేష్టా = బుద్ధిపూర్వక
వ్యాపారము, Practice; చికిత్సా = చికిత్స, Remedy;
నవ = ఈతోమిదింటికిపేరు, (చ) ధాత్వర్థము మొదల
యినది, A verb.

ఛాయా (సూర్యప్రి ఛాయా||సీ||౧, సూర్యప్రియా = సూర్యనిభార్య;
యా కా నిః ప్రతిబిమ్బ కాంతిః = కాంతి, Beauty; ప్రతిబిమ్బమ్ = ప్రతిబింబము,
మనాతపః) | Reflected image; అనాతపః = నీడ, Shade.

కత్యా (ప్రకోష్ఠేహ కత్యా|| సీ || ౧, హర్త్యాదేః = మేడలుమొద
ర్త్యాదేః కాఞ్చ్యం మ లయిన రాజగృహములయొక్క, ప్రకోష్ఠే = అంత
ధ్యేభబద్ధనే) || 3౧౩ || రుపులు, *Enclosure of an edifice; కాఞ్చ్యమ్ =

* A rope round an elephant's body. మొలనూలు, A string of bells, మధ్యేభబద్ధ నే* = ఏనుగునడుమునఁ గట్టుమోకు,

కృత్యా (క్రియాదేవ కృత్యా||సీ||, క్రియా = చేయుట, An act; దేవ తయోస్త్రిమభేద్యేధనా తయోః = దేవతావిశేషము, A certain deity, దిభిః) । ధనాదిభిః = ధనాదులచేత, భేద్యే* = లోఁబఱచుకొనందగిన పరరాష్ట్రరాజులు మొదలయిన వారు.

* Seduced from an alliance. జన్యం (స్వాజ్ఞనవాదే జన్యమ్|| త్రి||, జనవాదే = లోకాపవాదము, A rumour; (అపి) యుద్ధము, ||పు|| పెండ్లికొడుకు చెలి కాండు, Bride's attendants, పెండ్లికొమా రితభృత్యాదులు, Bridegroom's companions, తండ్రి, Father.

జన్యం (స్వాజ్ఞనవాదే జన్యమ్|| త్రి||, జనవాదే = లోకాపవాదము, A rumour; (అపి) యుద్ధము, ||పు|| పెండ్లికొడుకు చెలి కాండు, Bride's attendants, పెండ్లికొమా రితభృత్యాదులు, Bridegroom's companions, తండ్రి, Father.

జఘ (న్యోస్త్యే2ధ జఘన్యః|| త్రి||, అన్త్యే = మొకఁబుట్టినవాఁడు, మే2పిచ)|| 308|| Last, అధమేచ = అధముఁడు, Worst, lowest; (అపి) శిశ్నము, The penis.

(గర్హ్యాధీనాచ) వ క్త వ క్తవ్యః|| త్రి||, గర్హ్య = కుత్సితుఁడు, Reprehensible; అధీనా = చెప్పినట్లుచేయువాఁడు, Dependent; (చ)పలుకందగినశబ్దము, Fit to be said.

కత్యా (సజ్జ నిరామ కల్యః|| త్రి||, సజ్జ = సంపాదించబడినది, Ready; యా) । నిరామయా = రోగములేనిది, Healthy.

(అత్తవాసనపేతో2 అర్థః|| త్రి||, అత్తవాన్ = ఎఱుకగలవానికిని, రా) దర్శా Intelligent, అర్థాత్ = అర్థమువలన, అనపేతః = ఎడఁబాయనివానికిని పేరు, Wealthy.

పుణ్యం (తుచార్హపి)|| పుణ్యమ్||న||, చారు = ఒప్పడిదానికిని, Pleasing; (అపి) సుకృతమునకును పేరు, A good action.

రూప్యం (ప్రశస్తరూ రూప్యమ్|| త్రి||, ప్రశస్తరూపే = సౌందర్యము గలదానికిని, Beautiful; ||న||ముద్రవేసినబంగారున కును వెండికినిపేరు, Gold or silver coin.

వదాన్యో (వల్లవాగ వదాన్యః|| త్రి||, వల్లవాక్ = లెస్సగామాటలాడు

పి) ।

వాఁడు, Eloquent; (అపి) దాత, Generous.

(న్యాయ్యేఽపి) మధ్య మధ్యః॥ త్రి॥, న్యాయ్యే = ఉచితమయినది, Just, reasonable, (అపి) ॥ ప్న ॥ నడుము, Middle.

స్సౌమ్యం (తుసుందరే సౌమ్యమ్॥ త్రి॥, సుందరే = బుచ్చెడునది, Handsome; సోమదైవతే॥ 3౧౬॥ సోమదైవతే = సోముఁడుదేవతగాఁగలహవిస్సూక్తములు, Sacred to the moon.

శ్చ ఇతియాన్ఞః. శ్చ యా న్తనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను. శ్చ (నివ హావసరా) వారౌ వారః॥ పు॥, నివహా = సమూహము, Multitude;

అవసరా = అవసరము, Occasion.

సంస్తరా (ప్రస్తరా ధ్వరా) ।

సంస్తరః॥ పు॥, ప్రస్తర = దర్భాదులచేతఁజేయఁబడినపాన్పు, A bed of grass or bark, అధ్వరా = యజ్ఞము, A sacrifice.

గురూ (గీష్వతిపిత్రా ద్యా) A spiritual teacher.

గురుః॥ పు॥, గీష్వతి = బృహస్పతి, Jupiter, పిత్రాద్యా = తండ్రిమొదలైనపూజ్యులు, A parent or other venerable relative, భారవస్తువు, Heavy, great.

ద్వాపరా (యుగసంశయా)॥ 3౧౭॥

ద్వాపరః॥ పు॥, యుగ = మూఁడవయుగము, The third age; సంశయా = సంశయము, Doubt.

ప్రకారా (భేద సాదృశ్యే)

ప్రకారః॥ పు॥, భేద = భేదమునకును, Difference; సాదృశ్యే = పోలికకును పేరు, Similitude

ఆకారా (విశ్లేతాఽకృతీ) ।

ఆకారః॥ పు॥, ఇశ్లేత = అభిప్రాయసూచకమయినచేష్ట, Hint, ఆకృతీ = అభిప్రాయసూచకమయిన ముఖతా గాదివికారము, Expression of the face; form.

కింశారా (ధాన్యశూకేషూ)

కింశారుః॥ పు॥, ధాన్యశూక = పరిముల్లు, Beard of corn; ఇషూ = బాణము, An arrow.

మరూ (ధన్వ ధరాధరా)॥ 3౧౮॥

మరుః॥ పు॥, ధన్వ = నిర్జలభూమి, A country void of water; ధరాధరా = పర్వతము, A mountain.

అద్రయో (ద్రుమశైలార్కః)

అద్రిః॥ పు॥, ద్రుమ = వృక్షము, A tree; శైల = పర్వతము, A mountain; అర్కః = సూర్యుఁడు, The sun.

స్త్రీస్తనాబ్దా) పయో పయోధరః || పు ||, స్త్రీస్తన = స్త్రీస్తనము,
ధరా | A woman's breast ; అబ్దా = మేఘము, A cloud.

(ధాన్తారిదానవా) వృత్రః || పు ||, ధాన్త = చీకటి, Darkness; అరి =
వృత్రా శత్రువు, A foe; దానవాః = వృత్రాసురుడు.
(బలి హస్తాంశవః) క కరః || పు ||, బలి = అప్పనము, Tax; హస్త = చేయి,
రాః || 308 || Hand; అంశవః = కిరణము, Ray of light.

ప్రదరా (భజ్జ నారీరు ప్రదరః || పు ||, భజ్జ = విఱుచుట, Splitting ; నారీ
గ్బాణా) రుక్ = స్త్రీలయొక్క రక్తస్రావవ్యాధి, Excess of
menstuation, బాణాః = అమ్ము, An arrow.

అస్రః (కచాలపి) అస్రః [పా] ఆస్రః || పు ||, కచాః = వెండ్రుకలు,
Hair; (అపి) || న || నెత్తురు, Blood, కస్నీళ్లు, A tear.

గౌః కా తూబరః || పు ||, కాలే = కాలమునందు, అజాతశృంగః =
లేఁ పృశ్చశ్రుర్నాచ) కొమ్ములురాని, గౌః = ఎద్దునకును, A hornless bull;
తూబరః || 309 || అశ్శ్రుః = గడ్డముమీసమురాని పురుషునికిని పేరు,
A beardless man.

(స్వర్ణేఽపి) రాః రాః || ఐ ||, స్వర్ణే = బంగారు, Gold, wealth;
(అపి) పదార్థము, Property.

పరికరః (పర్యజ్కు పరి పరికరః || పు ||, పర్యజ్కు = మంచము, A bed; పరి
వారయోః) వారయోః = పరివారము, A dependent.

(ముక్తాశుద్ధాచ) తార తారః || పు ||, ముక్తాశుద్ధా = ముత్యాలశుద్ధి,
(స్నాన్యత్) Elegance of a pearl; (చ) || నీ || నక్షత్రము, A star;
కనుగ్రుడ్డు, The pupil of the eye; || త్రి || గొప్ప
ధ్వని, A high note.

శారో (వాయకాసతు శారః || గ, వాయకా = వాయువునకు పేరయినపు
త్రిషు || 310 || కర్బు డు, || పు ||, Air; కర్బురే = నానావర్ణములుగలదానికి
రేఁ) పేరయినపుడు || త్రి ||, Variegated.

(థ ప్రతిజ్ఞాఽని సంవి సజ్గరః || పు ||, ప్రతిజ్ఞా = ప్రతిజ్ఞ, Promise; ఆజి
దాపత్స) సజ్గరః | యద్ధము, సంవిత్ = క్రియానిశ్చయము, Bargain;
ఆపత్స = ఆపద, Calamity.

(వేదభేదేగు ప్రవాచే) మస్త్రః||పు|| వేదభేదే = గాయత్ర్యాది వేదము
మస్త్రే || పు || ల్ముల, ... ers of the Vedas; మస్త్రాచే =
రహస్యాలోచనము, Secret consultation.

మిత్రో (రవావిపి) మిత్రః||పు||, రవో = సూర్యునికిని, The sun,
3-2-2 || (అపి)||న|| చెలికానికినిపేరు, A friend.

(మఖేషు యూపఖ స్వరుః||పు||, మఖ = యజ్ఞము, A sacrifice; ఇషు =
బాణము, An arrow; యూపఖణ్డే = యూప స్తం
ణ్డేపి) స్వరు భముయొక్క తునుక, A piece of sacrificial
post; (అపి) వజ్రాయుధము, Thunderbolt

(గ్రహేష్వ) ప్యవస్కరః||పు||, గ్రహేష్వ = స్త్రీ పురుషుల గ్రహ్య
ప్రదేశము, Privy part, (అపి) మలము, Excre-
ment, కడవయడుగు అంటు, Sweepings.

అడమ్బర (స్తూర్యరవే అడమ్బరః||పు||, తూర్యరవే = వాద్యధ్వని, Noise
గజేంద్రాణాంచగర్జితే|| of trumpets; గజేంద్రాణామ్ = ఏనుగులయొక్క,
3-2-3 || గర్జితే = గర్జనము, Roaring of large elephants;
(చ) సరంభము, Making a show.

అభిహారో (అభియో అభిహారః||పు||, అభియోగే = అపకారము చేయు
గేచ చార్యే సన్నహనే టకోటకు నెదిరించి యాక్రమించుట, A brisk
అపిచ||) అసైన్యంబు దొంగిలించుట, Robbery; సన్న
హనే = ఆయత్తపడుట, Preparation.

(స్యాజ్జగమే) పరీవారః||పు||, జగమే = పరిజనము, An attendant,
(ఖడ్గకోశే పరిచ్ఛదే)|| ఖడ్గకోశే = కత్తియొక, A scabbard; పరిచ్ఛదే =
ఛత్రచామరాద్యుపకరణము, The insignia of
dignity.

విష్టరో (విటపీదర్భము విష్టరః||పు||, విటపీ = వృక్షము, A tree; దర్భము
ప్రీపీరాద్య మాసనమ్) ప్రీ = దర్భపిడికిలి, A handful of sacred grass; పీరా
ద్యం ఆసనమ్ = పీఠ మొదలైన యాసనము, A stool.

(ద్వారి ద్వారోస్థే) ప్రతీ హారః||పు||, ద్వారి = వాకిలి, A door; ద్వార
హారః (ప్రతీహార్యవ్యవ రోస్థే = వాకిటి కావలివాడు, A porter; ప్రతీ
స్తరే)|| 3-2-4 || హారీ || న్ || - అనియు రూపముగలదు, వాకిలిగా

చుస్త్రీకి, ప్రతిహఃరీ||నీ|| అనిపేరు, A female porter.
 (విపులేనకులే విష్ణే) బ భు|| పు||, విపులేనకులే = గొప్పముంగిన,
 భు (ర్వాపిజ్జలేత్రిమ) | A large ichneumon; విష్ణే = విష్ణువు, Vishnu,
 | త్రి|| పిజ్జలే = పచ్చనిది, Tawny.

సారో (బలే స్థిరాంశే సారః||పు||, బలే = సత్తువ, Strength; స్థిరాంశే
 చ న్యాయ్యేక్లిబం వరే = స్థిరాంశము, Essence, ||న|| న్యాయ్యే = యుక్తము
 ప్రమ) || 3-౨౬ || Propriety, (చ) మెదడు, Marrow, || త్రి|| వరే =
 శ్రేష్ఠము, Excellent.

దురోదరో (ద్యూత దురోదరః||పు||, ద్యూతకారే = జూదమాడు
 కారేపణే ద్యూతే దురో వాడు, A gamester, ||న|| పణే = పందెము, A stake,
 దరమ్) | ద్యూతే = జూదము, Gaming.

(మహారణ్యే దుర్గప కాంతారమ్||పు||, మహారణ్యే = దొడ్డయడవి,
 థే) కాంతారం (పున్నపుం A forest; దుర్గపథే = పోవశక్యముకాని త్రోవ,
 సకమ్) || 3-౨౭ || A difficult road.

మత్సరో (ఽన్యశుభ మత్సరః||పు||, అన్యశుభ ద్వేషే = పరులమేలు
 ద్వేషే. తద్వ త్కృపణ చూడజాలమికిని, Envy; || త్రి|| మత్సరముగలవా
 యోస్త్రీమ) | నికిని, Envious; కృపణునికిని పేరు, Niggardly.

(దేవాద్యృతే) వర వరః||పు||, దేవాత్వృతే = దేవతలవలనబొం
 (శ్చేష్ఠేత్రిమ క్లిబే మ దబడినయభీష్టము, A boon; || త్రి|| శ్చేష్ఠే = శ్రేష్ఠవ
 నాస్పియే) || 3-౨౮ || స్తువు, Excellent; మనాస్పియే = ఇంచుకంతప్రి
 యమయినది, A little approved; అపుడు||అవ్య||

(వంశాఙ్కురే) కరీరో కరీరః||పు||, వంశాఙ్కురే = మెదురుకొమ్మ, Shoot
 (ఽస్త్రీ తరుభేదే ఘటే of a bamboo; ||పు|| తరుభేదే = వెలుతురుచెట్టు,
 చ నా) | ఘటే = కడవ, A jar.

(నాచమూజఘనేనా ప్రతిసరః||పు||, చమూజఘనే = సేనవెనుకదిక్కు,
 స్తనూత్రే) ప్రతిసరో (ఽ Rear-guard, ||పు|| హస్తనూత్రే = వెండిలోగట్టు
 స్త్రియామ్) || 3-౨౯ || కంకణపుదారము, A string worn on the wrist
 at wedding.

(య నూనిలేన్ద్ర) చ హరిః||పు||, యను = యమునికిని, అనిల = నాయు

ద్వార్యవిష్ణు సింహంశు | వునకును, ఇన్ద్ర=ఇంద్రునికిని, చన్ద్ర=చంద్రునికిని,
వాజిషు | శుకాహికపిభే | అర్క=సూర్యునికిని, విష్ణు=విష్ణువునకును, సింహ=
కేషు) వారి (ర్నాకపిలే | సింహమునకును, అంశు=కిరణమునకును, వాజిషు=
త్రిషు|| 330|| గుట్టమునకును, శుక=చిలుకకును, అహి= పామున
కును, కపి=కోతికిని, భేకేషు= కప్పకును;|| త్రి|| కపి
లే=బంగారుచాయ గలదానికిని పేరు, Tawny.

శర్కరా (కర్పరాం శర్కరా||సీ||, కర్పరాంశే= పెంచు, Potsherd;
(అపి) మొరపనేల, Soil abounding in stony
nodules; పంచదార, Candied sugar.

యాత్రా (స్యాద్యాప యాత్రా||సీ||, యాపనే=భోజనము మొదలై నవ
నే గతౌ) | ర్నము, Liveliness; గతౌ=గమనము, Travelling.

ఇరా (భూ వాక్కురా ఇరా||సీ||, భూ=భూమి, The earth; వాక్=వా
ఁపుస్యాత్) | క్కు, Speech, సురా=మద్యము, Ardent spirit;
అపు=నీళ్లు, Water.

తన్ద్రీ (నిద్రా ప్రమాల తన్ద్రీ||పా||తన్ద్రీ||సీ||, నిద్రా=నిద్ర, Drowsiness;
యో|| 331|| ప్రమాలయోః=ఒడలెఱుంగకుండుట, Lassitude.

ధాత్రీ (స్యాదుపమా ధాత్రీ||సీ||, ఉపమాతా= దాది, A nurse; షీ
తాఽపి షీతి ర స్యామ తిః=భూమి, The earth; ఆమలకీ = ఉసిరికచెట్టు,
లక్యపి) | An emblic myrobalan.

క్షుద్రా (వ్యక్షా నటీ క్షుద్రా||సీ||, వ్యక్షా=అంగహీనురాలు, A crip-
వేశ్యా సరఘా కణ్ణకారి | pled woman; నటీ=నాట్యమాడు స్త్రీ, A danc-
కా|| 332|| త్రిషు క్రూ ing girl; వేశ్యా=వేశ్య, A whore; సరఘా=తేనెఁ
రేఁ ధమేఽల్పే ఁపి) | గ, A bee; కణ్ణకారికా=వాకుడుచెట్టు, An egg-
క్షుద్రం | plant; || త్రి || క్రూరే=క్రూరుడు, Cruel; అధమే=
అధముడు, Low; అల్పే=కొంచెమైనది, Trifling;
(అపి) కృపణుడు, Miserly.

మాత్రా (పరిచ్ఛదేల మాత్రా|| సీ||, పరిచ్ఛదే=పరివారము, Requi-
ల్పేచపరిమాణేచ) మా sites; అల్పే = కొంచెము, A little; పరిమాణే =
*Half a short syllable. కొలఁది, Quantity; (చ) అక్షరావయవము ||న||

త్రం (కాశ్చేన్యైవ త్రేన్యైవ = సకలము, The whole; అవధారణే. ధారణే) 333 || నిశ్చయము, Only.

(ఆలేఖ్యాఽశ్చర్య చిత్రమ్ || న, ఆలేఖ్య = చిత్తరువు, Painting; ఆ యో) శ్చిత్రం శ్చర్యయోః = అద్భుతము, Wonder.

కలత్రం (శ్రోణిభార్య కలత్రమ్ || న, శ్రోణి = పిఱుడు, The hip and యోః) loins; భార్యయోః = పెండ్లిము, A wife.

(యోగ్యభాజనయోః) వాత్రమ్ || న, యోగ్య = యోగ్యుడు, Capable; పాత్రం భాజనయోః = భోజనపాత్రము, A vessel; నద్యాదు ల రెండుదరులనడుము, The channel of a river.

పత్రం (వాహనపక్ష పత్రమ్ || న, వాహన = వాహనము, A యోః) 334 || vehicle; పక్షయోః = తెక్క, A wing.

(నిదేశ గ్రంథయో) శాస్త్రమ్ || న, నిదేశ = ఆజ్ఞ, Command; గ్రంథ యోః = వ్యాకరణాది గ్రంథములు, Institutes of a science

శస్త్ర (నూయుధలో శస్త్రమ్ || న, ఆయుధ = ఆయుధము, A weapon; హయోః) లోహయోః = లోహము, Iron.

(న్యా జ్జటాఽంశుక నేత్రమ్ || న, జటా = చెట్టువేరు, Root of a tree; యో) ర్నేత్రం అంశుకయోః = వెలిపట్టు చీర, Wove silk bleached; ఇదిగాక కంటికిని వేరు, An eye; The rope of a churn.

క్షేత్రం (పత్నీ శరీర క్షేత్రమ్ || న, పత్నీ = పెండ్లిము, A wife; శరీర యోః) 335 || యోః = దేహము, Body; మడి, A field, సిద్ధస్థాన ము, A holy spot.

(ముఖాగ్రే క్రోడహ లయోః) పోత్రమ్ || న, క్రోడహలయోః ముఖాగ్రే = పందిమూతి, Snout of a hog; నాగేటికొన, Fore-part of a plough.

గోత్రం (తునామ్ని గోత్రమ్ || న, నామ్ని = నామధేయము, Name; చ) కులము, Family, race; ద్రవ్యము, Wealth; || పు || పర్వతము, Mountain; || సీ || భూమి, The earth; గోసమూహము, A herd of kine.

సత్ర (మాచ్ఛాదనే | సత్రమ్||న||, ఆచ్ఛాదనే=గృహము, A house,
యజ్ఞే సదాదానేవనే | covering; యజ్ఞే=యజ్ఞవిశేషము, Sacrifice; సదా
చ|| 33౬|| దానే=ఎడతెగని యీవి, Liberality; వనేచ=వన
ము, A forest; (అపి) డంభము, Fraud.

అజరం (విషయే కా | అజరమ్||న||, విషయే=శబ్దాదివిషయము, Ob-
యే) | ject of perception, కాయే=శరీరము, Body; (అపి)
ముంగిలి, A court-yard; వాయువు, Wind.

వ్యవృథం (వైవిధ్యమ్ | అవృథమ్||న||, వైవిధ్యమ్ = ఆకాశము, The
వాససి) | sky; వాససి=వస్త్రము, Apparel.

చక్రం (రాష్ట్రేఽప్య | చక్రమ్||న||, రాష్ట్రే=దేశము, Realm; (అపి)
సైన్యము, An army; బండికన్ను, Wheel; సుడి
గుండము, Whirlpool, కుమ్మరసాన, A potter's
wheel; ఆయుధవిశేషము, A sharp discus; ||పు||
చక్రవాకపక్షి, A ruddy goose; సమూహము,
Multitude.

క్షరం (తు మోక్షే | అక్షరమ్||న||, మోక్షే=మోక్షము, The final
౭పి) | beatitude, (అపి) అకాశాదివర్ణము, A letter;
పరబ్రహ్మ, The supreme soul.

క్షీర (మధుచ) || 33౭|| క్షీరమ్||న||, అధ్న=నీళ్లు, Water; (చ) పాలు,
Milk.

(స్వర్ణేఽపి) భూరి | భూరి||న||, స్వర్ణే=బంగారము, Gold; (అపి)||త్రి||
చదై (ద్వై) | బహుళము, Numerous చద్రః||పు||, బంగారము
(అపి) చంద్రుడు, కర్పూరము, Camphor; జల
ము, Water.

(ద్వారమాత్రేఽపి) | గోపురమ్||న||, ద్వారమాత్రే=వాకిలిమాత్ర
గోపురమ్ | ము, Door, (అపి) పట్టణపువాకిలి, A town gate;
తుంగము స్తలు, Cyperus grass.

(గుహాదమ్భా) గహా | గహ్వరమ్||న||, గుహా = గుహ, A cavern; ద
రే (ద్వై) | మ్భా=కపటము, Pride, fraud.

(రహాన్తిక) ముప
హ్వారే॥33౮॥

(పురో ౭ ధిక ముస)
ర్యగ్ర

(ఋగారే నగరే) పు
రమ్ | మద్దిరం(చా

ధ)రాష్ట్రే (౭ స్త్రీవిష
యే స్యామపద్రవే)॥

దరో (౭ స్త్రీయాం
భయేశ్వభే)

వజ్రో(౭ స్త్రీ హీరకే
పవా)॥

తస్త్రం (ప్రధానే సి
ద్ధాంతే సూత్రవాయే ప
చ్ఛదే)॥ 3౪౦॥

ఔశీర (శ్చామ రేదణ్డే)
- ప్యాశీరం (శయనా
నే)॥

పుష్కరం (కరిహస్తా
గ్రే వాద్యభాణముఖే జ
లే) 3౪౧॥ ప్రియామ్నిఖడ్గ
ఫలే పద్మే తీర్థాపధివిశే
షయోః॥

ఉపహ్వారమ్ || న || ౧, రహా = ఏకాంతము,
Solitude, అన్తికమ్ = సమీపము, Near.

అన్తిమ్ || ౧, పురో = ముందర, Front; అధికమ్ =
అధికము, Much; ఉపరి = మీఁద, Top; || త్రి || స్రధా
నము, Chief; || న || గ్రాస చతుష్టయ ప్రమాణమ
యినభిత్, Four mouthfuls, కొన, Extremity.

పురమ్-మద్దిరమ్ || న || ౨, అగారే = ఇంటికిని,
A house, పట్టణమునకును, A town.

రాష్ట్రే || ప్న ||, విషయే = దేశమునకును, Country,
ఉపద్రవే = ఉపద్రవమునకును, Calamity.

దరో || ప్న ||, భయే = భయమునకును, Fear; శ్వ
భే = గుంటకును, A hole in the ground; ఇంచు
కంత యను సర్థమునందు || అవ్య || A little.

వజ్రో || ప్న ||, హీరకే = వజ్రమును రత్నము,
Diamond; పవా = వజ్రాయుధము, Thunderbolt.

తస్త్రమ్ || న || ప్రధానే = ప్రధానుఁడు, Chief;
సిద్ధాంతే = సిద్ధాంతము, Right conclusion, సూత్ర
వాయే = సూలిపడుగు, A weaver's batten; పరి
చ్ఛదే = పరివారము, Dependants.

ఔశీరః || పు ||, చామరే = చామరము, A fan;
దణ్డే = యష్టి, The handle of a fan; || న || శయన =
శయనము, A bed; ఆసనే = పీఠము, A stool, శయ
నమనఁగా నిద్రయని కొండఱు. (ఆపి) || త్రి || పట్టివే
ళ్ల సంబంధమైనది, Fragrant root of grass.

పుష్కరమ్ || న ||, కరిహస్తాగ్రే = ఏనుఁగుతొండ
ముకొన, Tip of an elephant's trunk; వాద్య
భాణముఖే = మద్దెలమొదలైన వాద్యములముఖ
ము, Head of a drum; జలే = నీళ్ళు, Water, ప్రియా
మ్ని = ఆకాశము, Sky; ఖడ్గఫలే = కత్తివాదర, Edge

of a scimitar; వద్దు = కమలము, A lotus, తీర్థ = తీర్థవిశేషము, name of a continent; ఓషధివిశేషయోః = ఓషధివిశేషము, A drug

అస్తర (మవకాశావ అస్తరమ్||న||, అవకాశ = ఎడము, Intermedi-
ధి పరిధానానర్థి భేద ate time or space, అవధి = మర్యాద, Period; పరి
తాదర్థ్యే||3ర|| చిద్రా ధాన = కట్టుకోక, Clothing; అస్తర్ధి = మఱుంగు,
ఽత్మీయ వినా బహిర Concealment; భేద = విశేషము, Difference; తాద
వసరమధ్యేఽస్తరాత్త్య ర్థే = దానికొఱకు, Sake; చిద్ర = రంధ్రము,
నిచ) । Hole; ఆత్మీయ = తనసంబంధమైనది, Own; వినా = అది
వెలిగొ, other than; బహిః = వెలుపట, Outside; అవ
సర = అవసరము, Opportune time; మధ్యే =
మధ్యప్రదేశము, inside; అస్తరాత్మని = పరమాత్మ,
Supreme soul, (చ) అన్యమైనది, Another.

(ముస్తేఽపి) పిరరం పిరరమ్||న||, ముస్తే = తుంగము స్తలు, Cyperus.
rotundus; (అపి) కుండ, A vessel, కవ్వపుకోల,
A churning stick

(రాజక శేరుణ్యపి) నా నాగరమ్||న||, రాజక శేరుణి = భద్రము స్తలు, Cy-
గరమ్|| 3ర3|| perus pertenuis, (అపి) సొంటి, Ginger; ||త్రి||నగ
రసంబంధమయినది, Belonging to a city.

శార్వరం(త్వన్దతమసే శార్వరమ్||న||, అన్దతమసే = ఘనమయినచీకటి,
ఘాతుకేభద్య లింగకమ్) । Very dark, ||త్రి||ఘాతుకే = చంపుస్వభావముగలది,
Destructive.

గౌరోఽ (రుణే సితే గౌరః||త్రి||, అరుణే = ఎఱుపువ స్తువునకును, Pale
పీతే) red; సితే = తెలుపువ స్తువునకును, White; పీతే = ప
చ్చనివ స్తువునకును పేరు, Yellow.

(వ్రణకార్యప్య) రుమ్మ- అరుమ్మ-రః||త్రి||, వ్రణకారి = వ్రణమును చే
రః|| 3రర|| యునది, Corrosive; (అపి) ||పు|| జీడిచెట్టు, Semi-
carpus Anacardium.

జతరః (కఠినేఽపిస్య) జతరః||త్రి||, ఇది, కఠినే = కఠినమయినవ స్తువు,

	Hard; (అపి) న కడుపు, The belly.
(దధస్తాదపి) చాధరః	అధరః , అధస్తాత్ = దిగువనుండువస్తువు, Low, (అపి) త్రి హీనుఁడు, Inferior; పు పెదవి, The lip.
(అనాకులేఽపి) మై	ఏకాగ్రః త్రి , అనాకులేచ = కలఁకఁబాటని,
కాగో	Unperplexed, (అపి) సావధానుఁడయిన, Attentive.
వ్యగో (వ్యాసక్త ఆ	వ్యగ్రః త్రి , వ్యాసక్తే = ఒకదానియందు మనస్సు
కు లే) 3 ర ౫	తగిలిన, Eagerly occupied; ఆకులే = కలఁతపడిన, Distracted, perplexed.
(ఉప ద్యదీచ్య శ్రేష్ఠే	ఉత్తరః త్రి , ఉపరి = మీఁదికిని, Superior, high;
వ్య) పుష్కర (సాన్య)	ఉదీచ్య = ఉత్తరపుదిక్కునందుండుదానికిని, Northern, శ్రేష్ఠేఘ = శ్రేష్ఠునికి, Excellent; (అపి) ప్రత్యుత్తరమునకును, An answer.
దనుత్తరః (ఏషాం వి	అనుత్తరః త్రి , ఏషామ్ = వీనియొక్క, విపర్య
పర్యయే శ్రేష్ఠే)	యే = వ్యత్యాసమునందు అనఁగా మీఁదుగానిదానికిని, Low; ఉత్తరపు దిక్కునందుండనిదానికిని, Southern, శ్రేష్ఠముగానిదానికిని, Worse; శ్రేష్ఠే = శ్రేష్ఠునికిని, Excellent; ప్రత్యుత్తరములేనిదానికిని చేరు, Silent, unable to answer.
(దూ రానా త్కిత్త	పరః త్రి , దూర = దవ్వయినది, Distant; అనాత్మ -
మాః) పరాః 3 ర ౬	తనకంటె నన్యమయినది, Other; ఉత్తమాః = శ్రేష్ఠమయినది, Pre-eminent.
(స్వాదుప్రియా తు)	మధురః త్రి , స్వాదు = తియ్యనైనది, Sweet;
మధురౌ	ప్రియా = ఇష్టమయినది, Pleasing.
క్రాకౌ (కఠిన నిర్ద	క్రూరః త్రి , కఠిన = కఠినమయినది, Hard; నిర్ద
యా)	యా = దయలేనివాఁడు, Cruel, pitiless.
ఉదారో (దాతృ మ	ఉదారః త్రి , దాతృ = దానముచేయువాఁడు,
హతోః)	Generous; మహతోః = దొడ్డవాఁడు, Great.
ఇతర (స్తవ్య నీచ	ఇతరః త్రి , అన్య = పరుఁడు, Other; నీచయోః =
యోః) 3 ర ౭	నీచుఁడు, Low, vile.
(మద్దస్వచ్ఛందయోః)	పైవ్యః త్రి , మద్ద = అలసుఁడు, Indolent; స్వచ్ఛ

స్వయోః=స్వతంత్రుఁడు, Independent, uncontrolled.

శుభ్ర (ముద్దీ ప్రశుక్ల యోః) శుభ్రమ్ || త్రి||, ఉద్దీప్త=మిక్కిలి ప్రకాశించు, Splendid; శుక్ల యోః=తెల్లని, White.

శ్శీః ఇతిరాస్తాః శ్శీః శ్శీరాస్తనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను శ్శీ (చూడా కిరీటం కేశా మాలిః||పు||, చూడా=శిఖ, Lock of hair on the head; కిరీటమ్=కిరీటము, A diadem; సంయయ(స్త్రయః) 3౪౮|| తాః కేశాశ్చ=ముడిచిన వెండ్రుకలు, Hair tied on the head.

(ద్రుమ ప్రభేద మాతజ్ఞ పీలుః || పు ||, ద్రుమ ప్రభేద = గోగుచ్చెట్టు; కాణ్డ పుష్పాణి) పీలవః | మాతజ్ఞ=పనుఁగు, An elephant, కాణ్డ=బాణము, Arrow, పుష్పాణి=పుష్పము, Flower.

(కృతా న్తానేహసోః) కాలః||పు||, కృతాస్త్ర=యముఁడు, Yama; అనే హసోః=కాలము, Time.

(చతుర్థేఽపి యుగే) కలిః||పు||, చతుర్థేయుగే=నాలవయుగము, The కలిః 3౪౯ || fourth age; (అపి) కలహము, Quarrel.

(స్యాత్కురజ్జేఽపి) క మలః||పు||, కురజ్జే=ఇట్టి, Deer; (అపి) ||న||తా మలః మరపుష్ప, Lotus; నీళ్లు, Water, ||నీ||లత్తి.

(ప్రావారే ఽపిచ) క కమ్బలః||పు||, ప్రావారే=ఉత్తరీయము, (అపి) కంబళి, A blanket; గంగఁడోలు, Dewlap; సర్ప విశేషము, Chief of serpents.

(కరోవహారయోఃపుం సి) బలిః (ప్రాణ్యజ్ఞజే పూజోవకరణము, An oblation, ||నీ|| ప్రాణ్యజ్ఞజే=ప్రేయామ్) 3౫౦|| జంతువుల యవయవములవలనఁ బుట్టినది, అనఁగా నొడలితలులు, A wrinkle; బలిచక్రవర్తి, A giant.

(సౌల్య సామర్థ్య సై బలమ్||న||, సౌల్య=బలుపు, Bulkiness; సామ న్యేషు)బలం (నా కాక ర్థ్య=నత్తువ, Strength; సై న్యేషు=సేన, Army; నీరిహోః) ||పు|| కాక=కాకి, A crow; నీరిహోః=బలభద్రుఁడు.

వాతూలః (పుంసి వా వాతూలః॥పు॥, వాత్యాయామ్ = వాయుసమూత్యాయా మపి వాతాస హము, Whirl-wind; ॥త్రి॥ వాతాస హే = గాలి హే త్రిషు॥ ౩౫౧ ॥ సహింపనివాఁడు, Gouty; ఉన్మత్తుఁడు, Insane.

(భేద్యలిక్ష్మశ్చ రే) వ్యాలః యలః॥త్రి॥, శరే = దుర్జనుఁడు, Wicked, ॥పు॥ శ్వా (పుంసి శ్వాపదసర్పయోః పద = పులి, A tiger; సర్పయోః = పాము, A serpent.

మలో (౭. స్త్రీ. పాప వి మలః॥ష్ట॥, పాప = పాపము, Sin; విట్ = విష్ట, ట్కిట్టా) Filth; Excretion; కీట్టాని = వసాశుక్లాది ద్వాదశవిధము లయిన దేహమలములు, Dregs; చిత్తైము, Rust.

(స్య స్త్రీ) శూలం (రుగా శూలమ్॥ష్ట॥, రుక్ = శూలరోగము, Colic; ఆ యుధమ్॥ ౩౫౨ ॥ యుధమ్ = ఆయుధము, A weapon.

(శక్ష్మావపిద్యయోః) కీలః॥ష్ట॥, శక్ష్మ = మేకు, A wedge, (అపి) అగ్ని జ్వాల, A flame; ॥ నీ॥ మోచేతిపోటు, A blow with the elbow.

పాలిః (స్త్ర్య శ్ర్యజ్- పాలిః॥నీ॥, అశ్రి = అంచు, Edge; అజ్మ = చిహ్నము, A mark; ప జ్జీమ = పంక్తి, A row; ఇదిగాక మిసాలుగల స్త్రీ, A woman with a beard; ప్రస్థము, A measure of capacity; the hip.

కలా (శిల్పే కాలభేదే) కలా॥నీ॥, శిల్పే = చిత్తరువు మొదలయిన పనుల యందలి నేర్పు, A mechanical art; కాలభేదే = కరం రెప్పపాట్లుగల కాలము, A measure of time; (అపి) చంద్రునిలో పదియా అవసాలు, A digit of the

* A low and inarticulate tone. moon; విద్య, Skill; వడ్డీ, Interest on capital,

" త్రి ॥ అవ్యక్తమధురధ్వని" ఆలిః (ప) ఆలీ॥నీ॥, సఖి = చెలికత్తె, A companion; ౩౫౩ ॥ ఆవలీ = పంక్తి, A row; (అపి) కట్ట, A bridge.

(అబ్ధ్యమ్బువికృతౌ) వే నేలా॥నీ॥, అబ్ధ్యమ్బువికృతౌ = సముద్రజలవికృతౌ (కాలమర్యాదయో రము అనగా సముద్రము పొంగుట, Tide; కాల = కార్యోచితకాలము, Time, మర్యాదయోః = మర్యాద, Limit; (అపి) చెల్లెలికట్ట, Sea shore; అనాయాస మరణమునకును పేరు, Easy and sudden death.

బహులాః (కృత్తికా బహులాః॥సీ, బ॥, కృత్తికా=కృత్తికానక్షత్ర
గాఘ్రా) బహులే (గౌరము, The pleiades, ॥సీ॥ గావః=గోవులు, (చ)పల
శితౌత్రిమ॥ ౩౫౪॥ కులు, ॥త్రి॥ నల్ల నివస్తువు; ॥ పు ॥ అగ్ని; కృష్ణ
పక్షము, The dark fortnight.

లీలా (విలాసక్రియ లీలా॥సీ॥, విలాస=స్త్రీలశృంగారచేష్ట, Gesture;
యోః) క్రియయోః=క్రియ, Sport.

ఉపలా (శర్కరాః ఉపలా ॥ సీ ॥, శర్కరా = మొరపమన్ను,
పిద) Stony nodule; చక్కెర, Sugar; (అపి) ॥పు॥రత్న
ము, A gem; రాయి, A stone.

(శోణితేమృసి) కి కీలాలమ్॥న॥, శోణితే=నెత్తురు, Blood, అమ్మ
లం సి=నీళ్లు, Water.

మూల (మాద్యే శి మూలమ్॥న॥, ఆద్యే=మొదలు, Origin; శిఘ్ర
ఘా భయోః॥ ౩౫౫॥ =ఊడ, Root; భయోః =మూలనక్షత్రము, An
asterism.

జాలం (సమూహ ఆ జాలమ్॥న॥, సమూహః=సమూహము, A mul-
నాయో గవాక్ష త్వార తిude; ఆనాయః=వల, A net; గవాక్ష=కిటికీ, A
కా window; త్వారకా = పసరు మొగ్గు, An unblown
flower; (అపి) గారిడివిద్య, Magic; డంభము,
Pride; జాలీ ॥ సీ ॥ పొట్లచెట్టు, Trichosanthes
dioica.

శీల (స్వభావే సద్వృత్తి శీలమ్॥న॥, స్వభావే=స్వభావము, Disposition;
సద్వృత్తే=మంచి నడత, Good conduct.

(సస్యే హేతుకృతే) ఫల ఫలమ్॥న॥, సస్యే=పైరు, Produce, fruit; హే
మమ్॥ ౩౫౬॥ తుకృతే = ప్రయోజనము, Consequence; బాణా
గ్రము, Edge of a weapon; డాలు, Shield.

(ఛదిర్నేత్రరుజోః క్షీ పటలమ్॥న॥, ఛదిః=ఇంటికప్పు, Roof; నేత్రరు
బం సమూహే) పటలం జోః=నేత్రరోగము, Film over the eye; ॥న్న॥
(ననా) సమూహే = సమూహము, Multitude.

(అథ స్వరూపయో తలమ్॥న్న॥, అథః=క్రిందు, Bottom; స్వరూప

౪ (స్త్రీ) తలం

యోః=స్వరూపము, Essential character; హస్త
కివచము, Leathern fence for the arm; అ
ఱచేతికొట్టు, A slap with the hand.

(స్వాచ్ఛమిషే) పల
మ్|| ౩౫౭||

పలమ్||న||, అమిషే=మాంసము, Flesh, (చ)
3-౨౦ గురిగింజలయెత్తు, A weight.

(బౌర్వానలేఽపి)పాతా
లం

పాతాలమ్ || న||, బౌర్వానలే = బడబాగ్ని,
Submarine fire, (అపి) నాగలోకము, Infernal
regions.

చేలం (వస్త్రేఽధమే
త్రిషు) ।

చేలమ్||న||, వస్త్రే = వస్త్రము, Clothes;||త్రి||
అధమే=అధమమైనది, Inferior.

కుకూలం (శబ్దుభిశ్చ కీ
ర్ణే శ్వభే) నా తు తుమా
నలే|| ౩౫౮ ||

కుకూలమ్||న||, శబ్దుభిః = మేకులచేత, కీర్ణే=
నాటంబడిన, శ్వభే=పల్లము, అనగా మేకులునా
టిన గుంట, A ditch filled with stakes,|| పు ||
తుమానలే=కుమ్ము, A fire made of chaff.

(నిర్ణీతే) కేవల (మితి
త్రిలింగం త్వేక కృత్స్న
యోః)।

కేవలమ్||న||, నిర్ణీతే=నిర్ణయింపబడినది, Absolute;
(ఇతి) మాంతమగునవ్యయమనికొండలు,||పు|| ఏక =
ఒకటి, Alone;కృత్స్నయోః=అంతయు, Entire, all.

(పర్యాప్తి త్వేమ పు
ణ్యేషు) కుశలం (శిషీ తే
త్రిషు)|| ౩౫౯ ||

కుశలమ్||న||, పర్యాప్తి=సామర్థ్యము, Ade-
quacy; త్వేమ=శుభము, Welfare; పుణ్యేషు=పుణ్య
ము, Virtue; || త్రి || శిషీతే = శిషింపబడినది,
well-veised.

ప్రవాల (మఙ్గురేఽ
ప్యస్త్రీ)

ప్రవాలమ్||ప్య||, అఙ్గురే=మొలక, A shoot,
(అపి) చిగురు, Tender leaf; వీణాదండము,
Neck of a lute; పగడము, Coal.

(త్రిషు) స్థూలం (జడే
ఽపిచ)।

స్థూలమ్||త్రి||, జడేచ = మందబుద్ధిగల, Stupid;
(అపి) బలిసిన, Bulky.

కరాలో (దన్తురే తుణ్ణే)

కరాలః||త్రి||, దన్తురే = ఒడ్డుమిట్ట, Uneven;
[ప]మిట్టపండ్లవాడు, having projecting teeth, తుణ్ణే
=పొడవైనది, High; వెఱపుబుట్టించునది, Terrible.

(చారా దక్షేచ) పేశ పేశలః॥ త్రి॥, చారా = మనోహరమయినది, లః॥ 3౬౦॥ Beautiful, దక్షే = నేర్పరి, Expert.

(మూర్ఖేఽర్భకేఽపి) బాల(స్సైన్యత్) కాలః॥ త్రి॥, మూర్ఖే = మూర్ఖుడు, Ignorant; అర్భకే = పిన్నవాడు, Young; (అపి)॥న॥ కురువేరు, Andropogon Schoenanthoeus;॥పు॥ పుచ్చము, Tail, కేశము, Hair.

లోల (శ్చల సత్పష్ట యోః) లోలః॥ త్రి॥, చల = కదలునది, Tremulous; సత్పష్టయోః = ఆశగలది, Eager for.

శ్శీఘ్రి లాంతాః॥ శ్శీలాస్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.॥ దవదావౌ (వనారణ్య వహ్ని) దవః-దావః॥పు॥౨, వన = అడవి, Forest; అరణ్యవహ్ని = కారుచిచ్చు, Forest conflagration.

(జన్మహరా) భవౌ॥ భవః॥పు॥, జన్మ = పుట్టుక, Birth; హరా = శివుడు; మరియు సంసారము, Worldly life.

(మన్త్రిసహాయ)స్సచి హౌ సచివః॥పు॥, మన్త్రి = మంత్రి, A counsellor; సహాయః = తోడ్కొలుపువాడు, A companion.

(పతి శాఖ సరా) ధ వాః॥ ధవః॥పు॥, పతి = పెనిమిటి, A husband, [ప] ఏలువాడు, A master; శాఖ = చంద్ర చెట్టు, Lythrum fruticosum; సరాః = మనుష్యుడు, A man.

అపయః (శైల మే పారా) అపిః॥పు॥, శైల = పర్వతము, A mountain; మేప = గొట్టె, A sheep; అర్కః = సూర్యుడు.

(ఆజ్ఞాఽఽహ్వనాధ్వ రా) హవాః॥ 3౬౨॥ హవః॥పు॥, ఆజ్ఞా = ఆజ్ఞ, Command; ఆహ్వన = పిలుచుట, Call; అధ్వరాః = యజ్ఞము, Sacrifice.

భావ (స్సత్తా స్వభా వాభిప్రాయ చేష్టాఽఽత్త జన్మసు) భావః॥పు॥, సత్తా = ద్రవ్యాదులకలిమి, State of being; స్వభావ = స్వభావము, Disposition; అభిప్రాయ = అభిప్రాయము Intention; చేష్టా = ధాతువాచ్యక్రియ, Gesture; ఆత్మ, Soul; జన్మ = పుట్టుక, Birth; మరియు మనోవికారము, Abstract idea; శబ్దప్రవృత్తినిమిత్తము, Purport.

(స్యాదుత్పాదేఫలేపుప్రసవః॥పు॥ ఉత్పాదే=పుట్టుక, Production; ఫలే=ఫలము, Fruit, పుష్పే=పుష్పము, Blossom, మోచనే॥ ౩౬౩॥ గర్భమోచనే=ప్రసూతి, Bringing forth.

(అవిశ్వాసేఽపహ్నవే నిహ్నవః॥పు॥ అవిశ్వాసే=అవిశ్వాసము, Distrust, అపహ్నవే=దాచుట, Concealment, నికృతౌ = తిరస్కరించుట, Denial, (అపి) కపటము, Wickedness.

(ఉత్సే కామర్షయో ఉత్సవః॥పు॥ ఉత్సే=ఉత్సాహము, Elevation; రిచ్ఛాప్రసవేమహా ఉ అమర్షయోః = కోపము, Impatience, ఇచ్ఛాప్రసవః॥ ౩౬౪॥ నవే=ఇచ్ఛపుట్టుట, Rising of a wish; మహాః = పండుగ, Festival

అనుభావః (ప్రభావే అనుభావః॥పు॥ ప్రభావే=ప్రభావము, Dignity; సతాంచ మతినశ్చ సతాంచ=పెద్దలయొక్క, మతినశ్చయే=బుద్ధి నిశ్చయము, Firm opinion, (చ)సాత్త్వికాదిభావమును గుఱించిన భ్రూవిక్షేపాదులు, Indication of a feeling.

(స్యాజ్జన్మహేతుః) ప్ర ప్రభవః॥పు॥ జన్మహేతుః=జననమునకు కారణమయినది, Generative cause, origin; అద్యోపలబ్ధయే॥ ౩౬౫॥ లబ్ధయే= మొదటఁబొందుటకు, స్థానంచ=స్థానమయినది, Place where a thing is first perceived; Soutce, (చ)పరాక్రమము, Strength

(శూద్రాయాంవిప్ర పారశవః ॥ పు॥ శూద్రాయాంవిప్రతనయే= తనయే శస్త్రీ)పారశవః శూద్రస్త్రీయందు బ్రాహ్మణునివలనఁ బుట్టినకు (పుమాన్)॥ మారుడు, One born of a brahman in a sudra woman; శస్త్రీ=ఆయుధము, Battle-axe.

ధృతౌ (భభేదేక్షీ బే ధృవః॥పు॥ భభేదే=ధృవనక్షత్రము, The తు నిశ్చితే శాశ్వతే త్రి॥ polar star ; ॥న॥ నిశ్చితే = నిశ్చయింపఁబడినది, Certainty; ॥త్రి॥ శాశ్వతే=నిత్యమయినది, Perpetual, immovable

స్వోజ్ఞాతౌ = జ్ఞాతి, A kinsman, ॥న॥ ఆ

స్వంత్రస్వాత్మయే స్వాత్మని=ఆత్మ, 'The soul; || శ్రీ || ఆత్మయే=తననం
 ౬స్త్రీయాం ధనే|| బంధమైనది, Own, || స్వ || ధనము, Wealth
 (స్త్రీకటివస్త్రబద్ధేపి) నీనీసీ, స్త్రీకటివస్త్రబద్ధే = స్త్రీలకటిప్రదేశ
 సీపీ(పరివరణేపిచ) మండలి పోకముడి, The knot of a woman's
 wearing garment; పరివరణేచ = మొదటిసొమ్ము,
 Principal; (అపి) పందెముగట్టిన ద్రవ్యము, A
 stake at play.

శివా(గౌరీ ఘోరవయోః) శివా||సీ||, గౌరీ=గౌరీదేవి, ఘోరవయోః=నక్క,
 A jackal; కరకచెట్టు, ఉసిరికచెట్టు, Myrobalan,
 ||పు||శివుడు, ||న|| శుభము, Auspiciousness.

ద్వంద్వం (కలహాయు ద్వంద్వమ్||న||, కలహ = యుద్ధము, Quarrel;
 గ్గయోః)|| ౩౬౭|| యుగ్గయోః=రెండు, A pair, మిథునము, Union
 of the sexes.

(ద్రవ్యాసు వ్యవసాయేషు) సత్త్వమ్||న||, ద్రవ్య = పృథివ్యాదిద్రవ్యము
 సత్త్వ (మస్తీలు, Substance, అసు=ప్రాణము, Vitality, వ్య
 తు జన్తుషు) | వసాయేషు=ఉద్యోగము, Vigor;||స్వ|| జన్తుషు=
 జంతువు, An animal.

బం(నపుంసకం వశ్లే బమ్||న||, వశ్లే=నపుంసకుడు, A eunuch,
 వాచ్యలింగమవిక్రమే)|| శ్రీ|| అవిక్రమే = పరాక్రమహీనుడు, Weak;
 ౩౬౮|| నపుంసకమ్, Neuter gender.

శ్చివానామ్ శ్చివాన్త నానాగ్రకశబ్దములు ముగిసెను.శ్చ
 (ద్వా) విశౌ వైశ్య విట్||శ్||, వై శ్య = వై శ్యుడు, A man of the
 మనుజౌ) commercial tribe; మనుజౌ = మనుష్యుడు, a man.

(ద్వాచారాభిమరౌ) స్పశః||పు||, చార = వేగులవాడు, A spy, అభి
 స్పశౌ | Conflict with మరౌ=యుద్ధము, War; [ప] క్రూరమృగములతో
 a dangerous animal. హోట్రాట.

(ద్వా) రాశీ పుష్క మే రాశి||పు||, పుష్క=హోగు, A heap; మేషాద్య
 షాద్యా) =మేషాదిరాసులు, A sign of the zodiac.

(ద్వా) వంశౌ (కులమ వంశః||పు||, కుల = కులము, Family; మస్క-

స్కంకా॥ 3౬౯॥ కా = వెనుక, A bamboo.

(రహస్య కాశా) సీకా వీకాశః॥ పు॥, రహః = ఏకాంతస్థలము, Solitude; ప్రకాశం = స్ఫుటమైనది, Display.

నిశ్చేశో (భృతి భోగ్యో) నిర్వేశః॥ పు॥, భృతి = కూలి, Wages, భోగ్యో = భోగము, Enjoyment.

(కృతాస్తే పుని) కీనా కీనాశః॥ పు॥, కృతాస్తే = యముఁడు, || త్రి॥ త్నుద్ర = దరిద్రుఁడు, Niggardly; కర్షకయో = దున్నువాఁడు, Cultivator.

(పదే లక్ష్య నిమిత్తే) అపదేశః॥ పు॥, పదే = స్థానము, A place; లక్ష్యే = న్యాసము, Pretext, [ప] గుఱి, A butt; నిమిత్తే = నిమిత్తము, A cause; ప్రసిద్ధి, Fame.

(స్వాప్య) త్కుచు క్షమోనః॥, ఆపు = నీళ్లు, Water; (చ) దర్శనః॥ Sac rificial grass

దశా (౭వస్తా ౭నేకవి దశా॥ సీ॥, అనేకవిధా = అనేకవిధములయిన, అవస్థా = బాల్యము మొదలయిన యవస్థలు, Age; ధా౭) (అపి) వత్తి, Wick; కోకిల బద్దె, Ledge of cloth.

పాశా (తృష్టా ౭పిచా ఆశా॥ సీ॥, ఆయతా = ఆధికమయిన, తృష్టా = అయతా॥ 3౭౦॥ పేక్ష, Desire, (అపి) దిక్కు, quarter.

వశా (స్త్రీ కరిణీ వధ్వా) వశా॥ సీ॥, స్త్రీ, A woman; కరిణీ = ఆడుపనుఁగు, A female elephant, వధ్వా = గొడ్డుటావు, A barren cow; || త్రి॥ అధీనమైనది, Dependent.

దృగ్ (జ్ఞానే జ్ఞాతరి త్రి దృక్ శోనీ॥, జ్ఞానము, Knowledge, || త్రి॥ జ్ఞాతరి = ఎఱుఁగువాఁడు, One who knows or sees; నేత్రము, An eye, || సీ॥ చూపు, Sight; చూచువానికి పేరైనపుడు॥ త్రి॥.

(స్వాత్మకర్మశ) కర్మశః॥ త్రి॥, సాహసికః = సాహసముగలవాఁడు, Violent; కఠోర = గట్టియైనది, Hard, అమనృణావపి॥ 3౭౧॥ శౌ = పరుసనిది, Intangible; (అపి) దయలేనివాఁడు, Unmerciful.

ప్రకాశో (ఁతిప్రసిద్ధిఁ
ఁపి)

(శిశావజ్ఞేఁపి) బాలి
శః

(నృశంసఖడ్గో)నిస్త్రీం
శా

పాశో (బద్ధన శస్త్ర
యోః)॥ 323॥

కోశో (ఁస్త్రీ కుడ్కులే
ఖడ్గసిధానేఁర్థాఘదివ్య
యోః)॥

శ్చ ఇతిశానాః॥

(సురమత్యాన్య)వనిమి
షా

పురుషా(వాత్సహానవౌ)

(కాకమత్యాన్యభౌగౌ)
ధ్యాక్షౌ

కక్షౌ(చ తృణవీరుధౌ)॥

అభీషుః (ప్రగ్రహే ర
శ్చౌ)

వైమః (ప్రేమణ మ
ర్దనే)॥

పక్ష(సహాయే)

ప్రకాశః॥ త్రి॥, అతిప్రసిద్ధేఁమిక్కిలిప్రసిద్ధమ
యినది, Famous; (ఁపి)॥పు॥ఎండ, Light.

బాలిశః॥ త్రి॥, శిశౌ=పిన్నవాఁడు, Young; అజ్ఞే=
ఎఱుక లేనివాఁడు, Ignorant; (అపి) మూర్ఖుఁడు.

నిస్త్రీంశః॥ త్రి॥, నృశంస = హింసించువాఁడు,
Cruel, ॥పు॥ ఖడ్గో=కత్తి, A sword.

పాశః॥పు॥, బంధన = త్రాడు, A rope; శస్త్ర
యోః=ఆయుధము, A weapon.

కోశః॥ష్ట॥, కుడ్కులే = మొగ్గ, A bud; ఖడ్గసి
ధానే=కత్తియొఱు, Scabbard; అర్థాఘ = ధన
సమూహము, Treasure; దివ్యయోః = దివ్యప్ర
మాణభేదము, an oath.

శ్చ శాస్త్ర నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను శ్చ
అనిమిషః॥పు॥, సుర=దేవత, A god; మత్యాన్య
=మత్స్యము, A fish. [వౌ=మనుష్యుఁడు.

పురుషః॥పు॥, ఆత్మ=ఆత్మ, The soul; మాన
ధ్యాక్షః॥పు॥, కాక = కాకి, A crow; మ
త్యాన్యై=మత్స్యములనుదెను, ఖగౌ = కొక్కెర
పక్షి, Any bird which preys on fish

కక్షః॥పు॥, తృణ=కనపు, Grass; వీరుధౌ = తీఁ
గెపొద, A climbing plant; (చ) చంక, The
aim-pit, ఎండినయడవి, A forest of dead trees;
॥న॥పాపము, Sin.

అభీషుః॥పు॥, ప్రగ్రహే=పగ్గము, A rein; రశ్చౌ=
కిరణము, A ray of light.

వైమః॥పు॥, ప్రేమణ=అంపుటకును, Despatch;
మర్దనే=పీడించుటకును, Paining. Fatigue.

పక్షః॥పు॥, సహాయే=సహాయము, Partisan;
(అపి) శుక్లకృష్ణపక్షములు, Fortnight; తెక్క,

Wing; పార్శ్వము, Side.

2 పుష్టిష్ఠి (శిరోవేష్ట ఉష్టిష్ఠి || పు||, శిరోవేష్ట = తలకుచుట్టెడు పాగా కిరీటయోః) || 321 || మొదలయినవానికిని, A turban; కిరీటయోః = కిరీట మునకును పేరు, A diadem.

(శుక్రలే మూషికే వృషః || పు||, శుక్రలే = వీర్యవృద్ధి గలవాఁడు, శ్రేష్ఠే సుకృతే వృషః Lustful; మూషికే = ఎలుక, A rat; శ్రేష్ఠే = శ్రేష్ఠుఁడు, Pre-eminent; సుకృతే = పుణ్యము, Virtue; భే) వృషః! వృషభే = వృషభము, A bull.

(ద్యూతే 2 డే శారిఫ అక్షర్షః || పు||, ద్యూతే = జూదము, Gaming with dice; అక్షే = పాచికలు, A die; శారిఫలకే = జూదమాడు పలక, A board for playing; (అపి) అకర్షించుట, Attraction.

2 ధాక్ష (మిద్రియే) అక్షమ్ || న ||, ఇద్రియే = ఇంద్రియము, An organ of sense; || పు|| ద్యూతాక్షే = పాచికలు, A die; కర్షచక్రే వ్యవహారే కర్ష = ఎనుబదిగరిగింజలయెత్తుగలది, A measure; చక్రే = బండికన్ను, A wheel; వ్యవహారే = వ్యవహారము, A lawsuit; కలిద్రుమే = తాండ్రచెట్టు, The belleic myrobalan.

కర్షూ (ర్వార్తా కరీషా కర్షూః || పు||, వార్తా = కృషి, Agriculture; కర్గ్నిః) కర్షూః (కుల్యాభిధా మాగ్నిః = విడకనిప్పు, Fire with cowdung; || నీ || యినీ) || 322 || కుల్యాభిధాయినీ = నది, A river.

(పుంభావే తత్త్రియా పౌరుషమ్ || న ||, పుంభావే = మగతనము, Virility యాంచ) పౌరుషం తత్త్రియాయామ్ = పురుషుఁడు చేయు పని, Manly act; (చ) మానిసి చేయెత్తు పొడవు, The height of a man's stature.

విష (మపుచ) | విషమ్ || న ||, అప్పు = నీళ్లు, Water; (చ) విషము Poison.

(ఉపదానే) 2 ప్యామి ఆమిషమ్ || ప్న ||, ఉపదానే = కానుక, A bribe పం (స్యాత్) on Offering; (అపి) మాంసము, Flesh.

(అపరాధేఽపి) క్షిప్య | క్షిప్యమ్||స||, అపరాధే = అపరాధమునకును,

32౫|| An offence, (అపి) పాపమునకును పేరు, Sin

(స్వాద్వృష్టే లోకథా వర్షమ్||ష్ట||, వృష్టే = వాన, Rain; లోకథా త్వంశే వత్సరే) వర్ష త్వంశే=భారతవర్షము మొదలయిన భూఖండము, (మస్త్రీయామ్) | A continent; వత్సరే=సంవత్సరము, A year, 'లోకథాత్వంశే' అని పారాంతరము.

ప్రేతా (నృతేక్షణం ప్రేతా||సీ||, నృత్త=నాట్యము, Dancing, ఈక్షణం=చూచుట, View; ప్రజ్ఞా=బుద్ధి, Intellect
ప్రజ్ఞా) భిక్షా (సేవాఽర్థనా భిక్షా||సీ||, సేవా=సేవించుట, Service; అర్థనా=భృతి|| 32౬|| అడుగుట, Begging; భృతి=కూలి, Wages.

త్వి (ట్యభాఽపి) త్విట్||మ్, సీ||, శోభా = కాంతి, Splendour ; (అపి) దీప్తి, A ray of light.

(త్రిమ పరే) తక్కినమాంతములన్నియు||త్రి||
స్యత్వం (కార్తస్యస్య స్యత్వమ్||త్రి||, కార్తస్యస్య=అంతయుననుటకును, Entire; నికృష్టయోః) | Inferior.

(ప్రత్యక్షేఽధిక్యతే) అధ్యక్షః|| త్రి||, ప్రత్యక్షే=సాక్షాత్తుగా నెఱుంగబడునది, Perceptible; అధిక్యతే=గ్రామారులకు నధికారియైనవాడు, Superintendent.

రూక్ష (స్వప్రేక్ష్య చిక్కణే)|| రూక్షః|| త్రి||, అప్రేక్ష్య = ప్రేమలేనిది, Unfriendly; అచిక్కణే=పరుసనిది, Rough.

శ్శీ ఇతిమాన్తాః || శ్శీ పాస్తనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను. ||

(రవిశ్వేతచ్ఛదాహం హంసః||పు||, రవి=సూర్యుడు, శ్వేతచ్ఛదా=హంస, Swan, మఱియు లోభములేని రాజు, Au

*One free from malice. unambitious king; విష్ణువు; అంతరాత్మ, The soul ; *మత్సరము లేనివాడు, ఉత్తమసన్న్యాసి, An ascetic; ఉత్తరపదమయినపుడు శ్రేష్ఠుడు.

(సూర్యవహ్ని) విభా విభావనుః||పు||, సూర్య = సూర్యునికిని, The sun; వహ్ని=అగ్నికినిపేరు, Fire.

వత్స (తర్ణక వర్షా వత్సః||పు||, తర్ణక=దూడకును, A calf; వర్షా

చావ్వి)

సంవత్సరమునకును పేరు, A year.

(సారక్లాశ్చ) దివౌక
సః॥ 3౫౧॥

దివౌకాః॥ న్, పు॥, దేవతలు, A god; సారక్లాశ్చ=చాతకపక్షులు, Cuculus; (చ)పక్షి, A bird.

(శృక్లారాదావిషే వీ
ర్యే గుణే రాగే ద్రవే)
రసః ।రసః॥పు॥, శృక్లారాదా = శృంగారాదిరసము,
Sentiment, విషే=విషము, Poison, నీళ్లు, Water;
వీర్యే=బలము, Virility; సాదరసము, Quick-silver;
గుణే=మధురాదిషడ్రసములు, Taste; రాగే=అను
రాగము, Zeal; ద్రవే=ఆర్ద్రమైనది, liquid, పుల్లనీళ్లు.(పుం)న్యత్తంసావతం
సా (వా కర్ణపూరేఽపి
శేఖరే)॥ 3౫౨॥ఉత్తంసః. అవతంసః॥ష్వ॥ ౨, కర్ణపూరే=చెవుల
బెట్టుపువ్వులు సాములు మొదలయినవి, An ear-
ring; శేఖరే=కిరీటాదిశిరోభూషణములు, A crest.(దేవభేదేనలేరశ్చై)
వసూ(రత్నేధనే) వసుః॥వసుః॥పు॥, దేవభేదే=అష్టవసువులు, A class of
deities; అనలే=అగ్ని, Fire, రశ్చై=కిరణము, A ray
of light; ॥న॥ రత్నే=రత్నము, A gem; ధనే
ధనము, Wealth.

(విష్టాచ) వేధాః

వేధాః॥న్, పు॥, విష్టా=విష్ణువునకును, (చ)బ్రహ్మ
కును, విద్వాంసునికిని పేరు.(స్త్రీ) త్వాశీః(హితా
ఽశంసా ఽహిదంష్ట్ర
యోః)॥ 3౫౩॥ఆశీః॥న్, నీ॥, హితాఽశంసా=హితమయిన వ
స్తువుకావలెననుట, Benediction; అహిదంష్ట్ర
యోః=సాముకోట, Fang of a serpent.లాలసే (ప్రార్థనాత్స
క్యే)లాలసః॥ష్వ॥, ప్రార్థన = వేడుకోలు, Request;
బౌత్సక్యే=ఇష్టవస్తు వెప్పుడు కలుగునను రాగవిశే
షము, Eagerness; ॥త్రి॥ విషయానక్తుడు, Ta-
king pleasure in.హంసా (చౌర్యాదిక
ర్కచ)హింసా॥ నీ॥, చౌర్యాదికర్క=దొంగతనము కొ
ట్టుట కట్టుట మొదలయినవి, Mischief, as rob-
bery &c.; (చ) చంపుట, Slaughter.

ప్రసూ (రశ్వాపి)

ప్రసూః॥ నీ॥, అశ్వా=ఆడుగుట్టము, A mare ;

(భూద్యావౌ) రోద
స్యా
రోదసీ(చ తే)॥ 3౮౪॥

రోదసీ॥సీ॥, భూ=భూమి, The earth; ద్యావౌ
=ఆకాశము, The sky.

రోదః॥న్, న॥, తే=ఆభూమికిని ఆయాకాశమున
కునుపేరు, The earth and sky.

(జ్వాలా భాసోర్నపుం)
స్యర్చిః
జ్యోతి (ర్భ ద్యోత దృ
ప్తిషు) ।

అర్చిః॥న్, స్న॥, జ్వాలా=మంటకును, Flame,
భాసోః=కాంతికినిపేరు, Light.

జ్యోతిః॥న్, న॥, భ =నక్షత్రము, A star; ద్యో
త=తేజస్సు, Light; దృప్తిషు = దృప్తి, Pupil of
the eye. ॥పు॥ సూర్యుడు, అగ్ని.

(పాపాపరాధయో)
రాగః

అగః॥న్, న॥, పాప = పాపము, Sin; అపరాధ
యోః=అపరాధము, An offence.

(ఖగబాల్యాదినో) ర్వ
యః॥ 3౮౫॥

వయః॥న్, న॥, ఖగ=పక్షి, A bird; బాల్యాది
నోః=బాల్య యశావనాది వయస్సు, Age.

(తేజఃపురీషయో) ర్వ
రోచ్ఛి
మహా (స్తూత్సవ తేజ
సోః) ।

వర్చః॥న్, న॥, తేజః=తేజస్సు, Splendour; పురీ
షయోః=విష్మ, Ordure.

మహా॥న్, న॥, ఉత్సవ=పండుగ, Festival; తే
జసోః=తేజస్సు, Light.

రజో (గుణేఽపిస్త్రీపు
ష్పే)

రజః॥న్, న॥, గుణే=రజోగుణము, Quality of
passion; స్త్రీపుష్పే=స్త్రీలముట్టు రక్తము, Wo-
man's menses, (అపి)ధూళి, Dust, పుష్పాడి, Pollen.

(రాహశా ధా
తమః॥ 3౮౬॥

తమః॥న్, న॥, రాహశా = రాహువు, Moon's
ascending node; ధాన్వే=చీకటి, Darkness; గు
ణే=తమోగుణము, Illusion.

ఛన్దః (పద్యే ఽభిలా
షేచ)

ఛన్దః॥న్, న॥, పద్యే = గాయత్రి మొదలయిన
ఛందస్సు, Poetical metre; అభిలాషే=ఇచ్ఛ, De-
sire; uncontrolled conduct; (చ)వేదము. ఇచ్ఛకు
పేరియినపుడు అకారాంత పుంలింగముంగలదు.

తపః(కృచ్ఛాదికర్త
చ) ।

తపః॥న్, న॥, కృచ్ఛాదికర్త = కృచ్ఛము
చాంద్రాయణము మొదలయిన తపస్సులు, Aus.

terity; (చ) ధర్మము, Virtue; ||పు|| శిశిరముతు
ను, మాఖమాసము.

సహా (బలం) సహా సహా||స్, న||, బలమ్=బలిమి, Strength; ||పు||
(మార్గో) మార్గః=మార్గశీర్ష మాసము, Winter.

నభః (ఖంశ్రావణో) నభః||స్, న||, ఖమ్=ఆకాశము, The sky; ||పు||
భాః|| 3౮౭|| శ్రావణః=శ్రావణమాసము, A month.

ఓక (స్పద్మా శ్రయ శ్చ) కాః ఓకః||స్, న|| [వ]||ల, పు||నద్మ=ఇల్లు, A house; ఆ
శ్రయః=తావు, An asylum, (చ)పక్షి, A bird.

పయః (క్షీరం పయో ౭మ్ముచ) పయః|| స్, న||, క్షీరమ్=పాలు, Milk; ఆమ్ము
చ=నీళ్లు, Water.

ఓజో (దీప్తా బలే) ఓజః|| స్, న||, దీప్తా=తేజస్సు, Splendour, బ
లే=బలిమి, Strength.

స్తోత (ఇన్ద్రియే నిమ్న గారయే)|| ౩౮౮|| స్తోతః|| స్, న||, ఇన్ద్రియే=శ్రోత్రాదీంద్రియము
లు, Organ of sense; నిమ్న గారయే=నదీవేగము,
Stream of a river.

తేజః (ప్రభావేదీప్తాచ బలే శుక్రే) తేజః|| స్, న||, ప్రభావే=ప్రభావము, Dignity;
దీప్తాచ = కాంతి, Splendour, బలే = బలిమి,
Strength; శుక్రే=రేతస్సు, Semen virile; (అపి)
తిరస్కారము నోర్వకుండుట, Strength of cha-
racter, not bearing insult with impunity.

(౭ప్యత ప్రీతు) ఇది మొదలు సాంతములన్నియు || త్రి || స్త్రీ
లింగవివక్షయందు బీభత్సశబ్దముతప్ప కడమశబ్ద
ములు ఈకారాంతములొను.

విద్వాన్ (నిష్ఠదంశ్చ) విద్వాన్ || స్, త్రి ||, విదన్ = ఎఱుకగలవానికిని,
Intelligent; (చ) ఆత్మజ్ఞానికిని, Having a true
knowledge of the soul; విద్వాంసునికిని, Learned.

బీభత్సో (హింసో) బీభత్సః|| త్రి ||, హింసః=చచ్చునవ్వభావముగల
వాడు, Cruel ; (అపి) రోతగలది, Envious;
అర్జునుడు, Arjuna.

(౭ప్యతిశయేత్వమి) ముందరఁజెప్పబడు జ్యాయశ్శబ్దము మొద

- తై నవి రసు స్వాధాతికయగునందు వ ర్తించును.
 (వృద్ధ ప్రశస్యయో) జ్యాయూన్ || స్, త్రి||, వృద్ధ=చిక్కిరిస్తాడనుడు,
 జ్యాయూన్ Very old, ప్రశస్యయోః = మిక్కిలీశ్రేష్ఠుడు,
 Very excellent
- కనీయాం (స్తుయువా కనీయాన్ || స్, త్రి||, యువా=మిక్కిలిప్రాయ
 ల్పయోః) | పుచాడు, Very young, అల్పయోః = మిక్కిలి
 యుల్పడు, Very small
- వరీయాం (స్తూరువర వరీయాన్ || స్, త్రి||, ఉరు=మిక్కిలి ఘనుడు, Very
 యోః) | great, వయోః మిక్కిలీశ్రేష్ఠుడు, Very excellent.
- సాధీయాన్ (సాధు సాధీయాన్ || స్, త్రి||, సాధు=మిక్కిలి మంచి
 యోః) || ౩౯౦|| వాడు, Very light; బాధయోః = మిక్కిలిదృఢ
 మైనవాడు, Very firm.
- శ్చేతిసాంతా క్షే శ్చే సా న్ననానార్థకశబ్దములు ముగిసెను క్షే
 (దలేపి) బర్హం బర్హమ్ || ప్ష||, దలే=ఆకు, A leaf, (అపి) పరి
 వారము, Retinue, నెమలిపురి, A peacock's tail.
- (నిర్భన్ధోపరాగార్కా నిర్భహః || పు||, నిర్భన్ధ = గ్రహణము, Seizure;
 దయో) గ్రహః | ఉపరాగ=చంద్రసూర్యగ్రహణము, An eclipse,
 అర్కాదయః = సూర్యుడు మొదలు గాఁగల నవ
 గ్రహములు, A planet
- (ద్వార్యాపీడే క్వా నిర్యూహః || పు||, ద్వారి=వాకిలి, A door; ఆపీ
 ధరసే) నిర్యూహో డే = సిగనుజుట్టిన పూలదండ, A chaplet; నాగద
 (నాగదస్తకే) || ౩౯౧|| స్తకే = కొణిగకు నాధారముగా గోడను నాటినకొ
 య్య, Wood jutting out of a hall; క్వాధర
 సే=కషాయము, Extracted juice
- (తులాసూత్రైశ్వాది ప్రగ్రహః-ప్రగ్రహః || పు|| ౨, తులాసూత్రే =
 రశ్మౌ) ప్రగ్రహః ప్రగ్ర త్రాసుకోల మొదలైనవానిత్రాటికిని, The string
 హో(ఽపిచ) | సుస్థాదిరశ్మౌ = గుట్టము
 మొదలుగాఁగలవానిని గట్టు పగ్గము మొదలయిన
 వానికిని పేళ్లు, Halter for horses.

(పత్నీ పరిజనాదా పరిగ్రహః॥ పు॥, పత్నీ = పెండ్లము, A wife; నమూల శాపాః) పరిగ్ర Family; పరిజన=పరివారము, Dependent; ఆదా హః॥ 3౯౨॥ న=పుచ్చుకొనుట, Acceptance; మూల = మొదలు, Origin, root; శాపాః=శపథము, Oath.

(దారేష్వపి) గృహః గృహః॥ పు, నిత్యబ॥, దారేషు = పెండ్లము, Wife, (అపి)॥న॥ ఇల్లు, A house.

(శ్రోత్ర్యా మ) ప్యారో ఆరోహః ॥ పు॥, వరస్త్రీయాః = ఉత్తమస్త్రీ హో (వరస్త్రీయాః) యొక్క, శ్రోత్ర్యామ్ = పిఱుడు, A woman's waist, (అపి) ఏనుగు మావటివాడు, Rider of an elephant; ఎక్కుట, Ascent; నిడుపు, Length, పొడవు, Height.

వ్యూహో (బృద్ధే) వ్యూహః॥పు॥, బృద్ధే=సమూహము, Multitude; (అపి) పౌజబౌరు తీర్పుట, Array of troops; మిక్కిలియూహ, Reasoning; రచన, Fabrication.

వ్య హి (ర్వృత్రే౭) అహిః॥పు॥, వృత్రే=వృత్రాసురుడు, A demon; (అపి) పాము, A serpent.

(వ్యగ్నీద్వరా) స్త తమో౭పహః ॥పు॥, అగ్ని = అగ్ని, Fire; తమో౭పహః॥ ౪౦౩॥ ఇన్దు=చంద్రుడు, The moon; అర్కః = సూర్యుడు, The sun.

(పరిచ్ఛదే సృపార్థే పరిబర్హః॥పు॥, పరిచ్ఛదే=పరివారము, Retinue; ౭రే) పరిబర్హో సృపార్థే = రాజునకు యోగ్యమయిన, అర్థే= ఛత్ర చామరాదివస్తువు, Insignia of loyalty.

శ్చితి హస్తాః॥ శ్చి హస్తానానార్థకశబ్దములు ముగిసెను. శ్చి ఇది మొదలు లింగాదిసంగ్రహవర్గ దనుకః The following are in. జెప్పఁగలశబ్దము లవ్యయంబులు. అందులో నానార్థావ్యయంబులు ముందుఁజెప్పి పెనుక నే కార్థకావ్యయంబులు చెప్పఁబడుచున్నవి.

ఇతి నానార్థవర్గః.

{ అనేకములైన యర్థములుగల పద }
{ సమూహము ముగిసెను. }

ఆజ్ (ఈషదర్థేభివ్యాప్తౌ సీమార్థే ధాతుయోగజే)॥ ౩౯౮॥

టీ.-ఆజ్॥అ॥ ఇది, ఈషదర్థే=ఇంచుక యనుసర్థమునందును, ॥ఉ॥ ఆపాణ్డరీభూతముఖచ్చపీనామ్, A little, అభివ్యాప్తౌ = ఒక క్రియకు మేరను జెప్పనపుడు దానితోడ ననుసర్థమునందును, ॥ఉ॥ ఆకుమారంయశశిపాణినే, Including; సీమార్థే=ఒక క్రియకు మేరను జెప్పనపుడు అందాఁకలనుసర్థమునందును, ॥ ఉ॥ ఓదకాస్తంప్రియం పాన్థ మనువ్రజేత్, Up to; ధాతుయోగజే=క్రియయొక్క సంబంధమువలనఁ బుట్టుదానియందు, అనఁగా గ్రియాయోగమువలనఁ బుట్టినక్రియార్థద్యోతకత్వమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆహరతి.

మూ॥ ఆ(ప్రగృహ్యః స్మృతౌ వాక్యే౭)

టీ.-ఆ॥అ॥ ఇది, స్మృతౌ=తలంపునందును, Oh (remembering); ॥ఉ॥ ఆ ఏవంకిలతత్, వాక్యే=వాక్యపూరణమునందును వర్తించును, Expletive; ॥ఉ॥ ఆ ఏవంను మన్యసే; ఆ అద్య స్వా ద్విష్టభోజనం లబ్ధమితి; ప్రగృహ్యః=దీనికి ప్రగృహ్యమన్నందున సంధిలేదు.

ప్యాః(కోపేతాపవీడయోః) ।

టీ.-ఆ॥అ॥ ఇది, కోప=కోపమునందును, ॥ఉ॥ ఆఃరక్ష స్తిష్ఠ, తాప=తాపమునందును, ॥ఉ॥ ఆఃక్వాసిప్రియే; వీడయోః = వీడయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ విద్యాంమాతరఃహఃప్రదర్శ్యసృపశూన్ భతుస్వ; ఆఃకష్టంవర్తస్తే. Alas (sorrowfully, angrily, painfully).

(పాప కుల్లేషదర్థే) కు

టీ.-కు॥ అ॥ ఇది, పాప=పాపమునందును, ॥ఉ॥ త్యజేత్కుజనసంగతిమ్, Sinful, కుత్సా=నిందయానను, ॥ఉ॥ కుభోజనమ్, Bad; ఈషదర్థే=ఇంచుక యనుసర్థమునందును, ॥ఉ॥ కప్రాన్ణమ్, కోష్ణమ్, A little.

ధిక్(నిర్భర్తన నిన్దయోః)॥ ౩౯౯॥

టీ.-ధిక్॥అ॥ ఇది, నిర్భర్తన= అదలించుటయందును, ॥ఉ॥ ధిక్ గ్రామం నిఘ్రాలాపమ్, నిన్దయోః = నిందయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ ధిగిమాం దేహభృతామసారతామ్. Fy! (menacingly; reproachfully.)

మూ॥ చా (న్వాచయ సమాహ రేతరేతర సముచ్చయే) ।

టీ.-చ॥అ॥ ఇది, అన్వాచయ=రెండుక్రియలలో నొకటి ప్రధానమై యొ

కటియ ప్రధానమైయుండుటయను నన్వాచయమునందును, Moreover, ||ఉ||
భిక్షామట గాంచానయ; సమాహార=ఒక క్రియలో నవయవ వస్తువులకు
ప్రాధాన్యము లేక సముదాయమే ప్రధానమయియుండుట యనుసమా
హారమునందును, And, ||ఉ|| ఛత్రోపాసహమ్, అశ్వబలీవర్దమ్; ఇత రేతర=
పరస్పరసాపేక్షములయిన యవయవవస్తువులకు నొక క్రియతో సంబంధ
ముగలుగుట యనునిత రేతరయోగమునందును, Mutually, ||ఉ|| దేవద
త్తయజ్ఞదత్తాభ్యామిదంకార్యమ్; సముచ్చయే=పరస్పరనిరపేక్షములయిన
యవయవవస్తువులకు నొక క్రియతో సంబంధముగలుగుట యను సము
చ్చయమునందును Also, ||ఉ|| రాజ్ఞోకారశ్వః పురుషశ్చ; పాదపూరణ
పక్షాంతర హేతునిశ్చయములయందును వర్తించును.

స్వ(స్వాశీః క్షేమపుణ్యాదా)

టీ.-స్వస్తి||అ||ఇది, ఆశీః=ఆశీర్వాదమునందును, Well(a benediction); ||ఉ||
స్వస్తి తే=స్తులతయాసహవృత్త; క్షేమ=నిరుపద్రవమునందును, Safety;
||ఉ|| స్వస్తి ప్రజాభ్యః; భూతానుకమ్పితవచే దియం గౌ రేకాభవేత్స్వ
స్తిమతీత్వదస్తే, పుణ్య=పుణ్యమునందును, Virtue; ||ఉ|| స్వస్తిమాన్
స్వర్గమశ్నుతే, ఆనిశబ్దమువలన శుభాదులయందును వర్తించును, Auspicious
ous &c ||ఉ|| ప్రాస్థానికంస్వస్త్వయనంప్రయుజ్య.

(ప్రకర్షే లబ్ధినే) వ్యతి|| 33౬||

టీ.-అతి|| అ|| ఇది, ప్రకర్షే=మిక్కిలియనునర్థమునందును, Very, ||ఉ||
అతివృద్ధః; అతిశేతే; లబ్ధినే=దాటెననుటయందును, Past; surpassing;
excellent. ||ఉ|| అతీతకాల స్త్వహమభ్యుపేతః, అపిశబ్దమువలన పూజయం
దును వర్తించును.

మూ||స్వి(త్ప్ర)క్షే చ వితర్కే చ)

టీ.-స్విత్||అ|| ఇది, ప్రశ్నయందును, What (interrogative); ||ఉ|| క
స్విదేకాకీచరతి; వితర్కేచ=వితర్కమునందును వర్తించును, What
(doubtingly) ||ఉ|| అధస్విదాసీ దుపరిస్విదాసీత్.

తు(స్వా ద్భేదేవధారణే) ।

టీ.-తు|| అ|| ఇది, భేదే=భేదమునందును, But(indicating difference),
|| ఉ || పూజ్యాగౌ కపిలాతుపూజ్యతరా ; అవధారణే=నిశ్చయమందును

వ ర్తించును, Indeed. ||ఉ|| వేదాస్తుప్రమాణమ్.

సకృ (తస్మై హైకవారే స్మృతే)

టీ.-సకృత్ ||అ|| ఇది, సహ=తోడ ననునర్థమునందును, Together; ||ఉ||
దేవదత్తయజ్ఞదత్తై సకృద్భుజ్జాతే; ఏకవారే=ఒక సారియునునర్థమునందును
వ ర్తించును, Once. ||ఉ|| సకృత్ప్రదీయతే కన్యా.

ఆరా (దూర సమీపయోః)||

టీ.-ఆరాత్ ||అ|| ఇది, దూర= దూరమునందును, Far; ||ఉ|| ఆరాద్గతో
దృష్టిపథంవ్యతీతః, సమీపయోః=సమీపమునందును వ ర్తించును, Near.
||ఉ|| తమర్చ్యమారా దభివర్తమానమ్.

మూ|| (ప్రతీచ్యం చరమే) పశ్చాత్

టీ.-పశ్చాత్ ||అ|| ఇది, ప్రతీచ్యమ్=పడమటిదిక్కునందును, Westward;
||ఉ|| పశ్చాదంతోరవిః; చరమే = వెనుకదిక్కునందును వ ర్తించును,
Afterwards, lastly; behind. ||ఉ|| పశ్చాద్యాతి; శ్రోత్రియేభ్యః పూర్వం
దీయతాం పశ్చా దితరేభ్యః

ఉతా(ప్యర్థ వికల్పయోః) ।

టీ.-ఉత||అ|| ఇది, అప్యర్థ=అప్యర్థమునందును, Also; ||ఉ|| ఉతభిన్ద్యాద్వి
రసాశిలోచ్ఛయమ్; ఉతదణ్డఃపతిష్యతి; వికల్పయోః=ఇటోఅటో అనువిక
ల్పార్థమునందును వ ర్తించును, What (doubtingly), either. ||ఉ|| ఉతప
ర్వితోభిద్యేత; ఉతతృప్యేద్వజ్రి. అప్యర్థమనఁగా దృఢార్థమును ప్రశ్నయును.

(పున స్సదార్థయో) శ్వశ్వత్

టీ.-శ్వశ్వత్ ||అ|| ఇది, పునః=మరియు ననునర్థమునందును, Again; ||ఉ||
శ్వశ్వత్స్వత శబ్దవార్ధిలహోవిద్యోభ్యణమ్; సదార్థయోః = ఎల్లపుడు నను
నర్థమునందును వ ర్తించును, Constantly; for ever. ||ఉ|| శాశ్వతంవై రమ్.

సాతౌ(త్ప్రత్యక్షతుల్యయోః)||౩౯౮||

టీ.-సాతౌత్ ||అ|| ఇది, ప్రత్యక్ష=ప్రత్యక్షమునందును, Actually; ||ఉ||
సాతౌద్దృష్టోఽసి; తుల్యయోః = సమానమునందును వ ర్తించును, Like;
in person. ||ఉ|| ఏషా సాతౌల్లక్ష్మీః.

మూ|| (భే దానుకమ్పానంతోష విస్తయోఽమస్తజే) బత|

టీ.-బత||అ|| ఇది, భేద=భేదమునందును, Alas (expressing sorrow),

॥ఉ॥ అహో బత మహాత్మప్తమ్; అనుకమ్నా=దయయందును, (—pity),
 ॥ఉ॥ మారోదీ ర్భతపుత్రత్వమ్, సంతోష=సంతోషమునందును, (—joy),
 ॥ఉ॥ బతముక్తాస్త కిబ్బిపాతే, విస్తయ=ఆశ్చర్యమునందును, (—surprise),
 ॥ఉ॥ అహో బతాసిన్స్పహాశీయవీర్యః. ఆమస్త్రణే = పిలుచుటయందును
 వర్తించును, ॥ఉ॥ ఏహిబత. Oh! (calling).

హస్త (హస్తేనుకమ్నాయాం వాక్యారమ్భవిషాదయోః)॥
 టీ.-హస్త॥అ॥ఇది,హస్తే=సంతోషమునందును, Oh (expressing joy),
 ॥ఉ॥ హస్తజీవితాస్తః; అనుకమ్నాయామ్=దయయందును, (—com-
 passion), ॥ఉ॥ మారోదీర్హస్తపుత్రక; వాక్యారమ్భ=వాక్యారంభమునం
 దును, ॥ఉ॥ హస్తతేకధయిష్యామః, విషాదయోః=దుఃఖించుటయందును
 వర్తించును, (—grief) ॥ఉ॥హస్తహతాః పథికగేహిన్యః.

మూ॥ప్రతి(ప్రతినిధౌ వీప్సా లక్షణాదౌ ప్రయోగతః)।

టీ.-ప్రతి॥అ॥ఇది, ప్రతినిధౌ=సదృశార్థమునందును, Instead, ॥ఉ॥ అ
 భినున్యరర్జునాత్మతి; వీప్సా=గుణక్రియలచేత నన్నివస్తువులను ప్రత్యేక
 ముగావ్యాపింపనిచ్చుగించుట యనువీప్సయందును, Each; ॥ఉ॥ వృక్షం
 వృక్షంప్రతిసిద్ధితి; లక్షణ=గుఱించి, Towards; for; ॥ఉ॥ వృక్షంవృ
 ష్టంప్రతి విద్యోతతే విద్యుత్; ఆదౌ=మొదలయినదానియందును, ఆదిపద
 ముచేత నొకప్రకారమును బొందినవానిఁగాఁజెప్పట యను నిత్థంభూతా
 భ్యాసమునందును, As to, ॥ఉ॥సాధుర్నాతరంప్రతి, ప్రయోగతః=ఒకటినిచ్చి
 మరియొకటిపుచ్చుకొనుట యను ప్రతిదానమునందును, In exchange.
 ॥ఉ॥ తిలేభ్యోమాషాన్ ప్రతియచ్ఛతి; భాగమునందును వర్తించును, Be-
 longing to (as a portion), ॥ఉ॥ యదత్రమాంప్రతి స్యాత్తద్దీయతామ్.

ఇతి (హేతు ప్రకరణ ప్రకాశాది సమాప్తిః)॥ రం

టీ.-ఇతి॥అ॥ ఇది, హేతు=కారణమునందును, Therefore; ॥ఉ॥హస్తీతి
 పలాయతే; ప్రకరణ=ప్రకారమునందును, Thus, ॥ఉ॥ శౌరశ్వోహస్తీతి
 జాతిః; ప్రకాశ=ప్రకాశమునందును, Well known as such, ॥ఉ॥ ఇతిప్రా
 ణిణః, ఆది=మొదలనుసగ్రమునందును, Etcetera, ॥ఉ॥ హేలాలీలేత్యమీ
 హావాః; సమాప్తిః=ముగియుటయందును వర్తించును, Finis. ॥ఉ॥ ఇతి
 [పథమస్సర్గః.

మూ॥ (ప్రాచ్యాం) పురస్తా (త్ప్రధమే పురాధేఽగ్రత ఇత్యపి)।

టీ.-పురస్తాత్ ॥ అవ్య॥ ఇది, ప్రాచ్యామ్=తూర్పుదిక్కునందును, Eastward, ॥ఉ॥ పురస్తాదు దేతిసూర్యః, ప్రధమే=మొదలనుసర్థమునందును, First, ॥ఉ॥ పురస్తాత్క్రియ తేకర్త పశ్చాత్సిద్ధ్యతి తత్ఫలమ్; పురాధే=తొల్లియనుసర్థమునందును, Formerly, ॥ఉ॥ పురస్తాద్రామోఽభూత్; అగ్రతఇత్యపి=ముందర అనుసర్థమునందును వర్తించును, In front; ॥ఉ॥ పురస్తా తేనా నిర్యాతి.

యావత్తావ (చ్చసాక లేయైవథా మానేఽవధారణే) ॥ ౪౦౧॥

టీ.-యావత్-తావత్ ॥ అవ్య॥ ఈ అను, సాక లేయై=అంతయు ననుసర్థము నందును, As much as (the whole), ॥ఉ॥ యావత్కార్యం తావత్క్రురు; అవథా = మేరయందును, Until, ॥ఉ॥ యావత్సన్యం తేత్రంతావత్కణ్టికివృత్తిఃపరివృతమ్; మానే = పరిమాణమునందును, As many as (number), ॥ఉ॥ యావద్దత్తం తావద్భుక్తమ్; అవధారణే=పరిమాణనిష్ప్రయమునందును వర్తించును, So much (affirmative), ॥ఉ॥ యావదమత్ర తావద్బ్యాప్తా నామస్త్రయన్య.

మూ॥ (మగ్గలాన స్తరాఽరమ్భ ప్రశ్న కార్తేన్న్యై)ష్వభో అథ ।

టీ.-అభో-అథ॥ అవ్య॥ ఈ అను, మగ్గల=మంగళార్థమునందును, Auspicious particle; ॥ఉ॥ అథవర్ణనమామ్నాయః; అన స్తరే=తర్వాత ననుసర్థమునందును, After, ॥ఉ॥ అథ ప్రజానామధిపః ప్రభాతే; అరమ్భ=దొరకొనుటయందును, Now, ॥ఉ॥ అథేదాసీమేతన్నిరూప్యతే, ప్రశ్న=అడుగుటయందును, What? , ॥ఉ॥ అధైక ధేనోరపరాధచణ్డాద్దురోః కృశాను ప్రతిమా ద్భిభేషి; కార్తేన్న్యైషు=అంతయు ననుసర్థమునందును వర్తించును, All (comprehensively), ॥ఉ॥ అథ చురాదయః కథ్యన్తే.

వృధా(నిరర్థ కావిధ్యోః)

టీ.-వృధా॥ అవ్య॥ ఇది, నిరర్థక=వ్యర్థమనుటయందును, In vain; ॥ఉ॥ ప్రాసాదశృంగ్లాః పృథాఽధ్యర్థరుక్షన్; అవిధ్యోః=విధిలేక చేయుటయందును వర్తించును, Improperly, ॥ఉ॥ ప్రపచ్యతే స సరకేయో వృధా అథతే పశుమ్.

నానా(౭ నేకోభయార్థయోః) ॥ ౪౦౨॥

టీ.-నానా॥ అ॥ ఇది, అనేక=బహు ప్రకారమునందును, Many; ॥ఉ॥

నానాచేష్టైర్జలదలలితైర్నిర్జితంతంనగేంద్రమ్; ఉభయార్థయోః=రెంటియం
దునువర్తించును, Both, ||ఉ||నానాగ్రాం సమిధంత్యజేత్.

మూ|| ను (పుచ్చాయాంవికల్పేచ)

టీ.-ను|| అవ్య|| ఇది, పుచ్చాయామ్=ప్రశ్నయందును, What?, ||ఉ||
కోనుధావతి, వికల్పేచ=వికల్పమునందును వర్తించును, Or, ||ఉ|| భీమో
ను ఫల్గునోను యోధా.

(పశ్చాత్సాదృశ్యయో)రను ।

టీ.-అను|| అ|| ఇది, పశ్చాత్ = వెనుక అనుసర్థమునందును, After,
||ఉ|| తమనుధావతి, సాదృశ్యయోః = సాదృశ్యమునందును వర్తించును,
Like; మాతరమనుకరోతి; మరియులక్షణా, Indication, ఇత్థంభూతాఖ్యాన,
In particular relation; భాగ, A share; వీహ, Repetition; సమీప
Near, ములయందును వర్తించును,

(ప్రశ్నావధారణానుజ్ఞానునయామస్త్రణే)నను||౪౦౩||

టీ.-నను|| అ|| ఇది, ప్రశ్న = ప్రశ్నయందును, What?, ||ఉ|| సస్య
భోజి; అవధారణా=నిశ్చయమునందును, Certainly, ||ఉ||నస్యధగచ్ఛామః,
అనుజ్ఞా = అనుమతియందును, Indicating assent, ||ఉ|| నన్వాదిశ; అను
నయ = ఊహించుటయందును, A consolatory and kind expression,
||ఉ|| ననుచణ్ణిప్రసీదమే, ఆమస్త్రణే=సంబోధనమునందును వర్తించును,
Vocative particle, ||ఉ|| ననుదేవదత్త.

మూ|| (గర్హా సముచ్చయ ప్రశ్న శఙ్కా సమ్భావనా) స్వపి ।

టీ.-అపి||అ|| ఇది, గర్హా = నిందయందును, Reprehensive particle,
||ఉ|| అపిసిద్ధ్యేత్పలాణ్డమ్; సముచ్చయ = సముచ్చయమునందును, And,
||ఉ|| భీమోర్జునోఽపి; ప్రశ్న=ప్రశ్నయందును, Earnest inquiry, ||ఉ||
అపిక్రియార్థం సులభం సమిత్కుశమ్, శఙ్కా=అనిష్టము నూహించుట
యందును, Doubt or suspicion; ||ఉ|| అప్యగచ్ఛేద్వాన్వయః; సమ్భావ
నాను=ఇది యిటువలె సంభవించు ననుసంభావనయందును వర్తించును,
Possibility and likelihood, even, ||ఉ|| సముద్రమపిల్లుయేత్.

(ఉపమాయాం వికల్పే) వా

టీ.-వా||అ|| ఇది, ఉపమాయామ్=పోలికయందును, Like, ||ఉ|| అశీవి

పో వానంక్రుద్ధః; వికల్పే=వికల్పమునందును వర్తించును, Or, either;
||ఉ|| యవైర్హిపి ిర్వా యతే.

సామి (త్వద్ధే జగుప్సనే) || ౪౦౪ ||

టీ.-సామి||అ|| ఇది, అర్ధే=నగమచు చర్ధమునందును, Half; ||ఉ|| సా
మినిమాలితాక్షీ, జగుప్సనే=నిద్రయందును వర్తించును, Blamably, ||ఉ||
సామ్యధ్యయన మనధ్యాయే.

మూ|| అమా (సహ సమీపేచ)

టీ.-అమా||అ||ఇది,సహ=కూడననునర్థమునందును, With, ||ఉ|| అమా
వాస్య; సమీపేచ=సమీపమునందునువర్తించును, Near, ||ఉ||అమాత్మ్యః.

కం (వారిణి చ మూర్ధ్నిచ) ।

టీ.-కమ్||అ|| ఇది, వారిణి=శీల్యయందును, Water, ||ఉ|| కంజంపద్మమ్;
మూర్ధ్నిచ=శిరస్సునందును, Head, ||ఉ||కన్ధరా; చకారమువలన సుఖము
నందుచువర్తించును, Pleasure, ease, ||ఉ|| కన్ధర్వః.

(ఇ వేత్థమర్థయో) రేవం

టీ.-ఏవమ్||అ||ఇది, ఇవ=పోలికయందును, Like, as, ||ఉ|| భానురేవం
మునిర్భాతి; ఇత్థమర్థయోః = ఈప్రకారమనుటయందును వర్తించును,
Thus, ||ఉ|| ఏవంవాదినిదేవర్షా.

నూనం (త ర్కే-ర్థనిశ్చయే) ||౪౦౫||

టీ.-నూనమ్||అ|| ఇది, తర్కే=ఊహయందును, Perhaps; ||ఉ||నూన
మున్నమతి యజ్ఞనాంపతిః, అర్థనిశ్చయే = అర్థనిశ్చయమునందును వర్తి
చును, Certainly, ||ఉ||త్సుద్రైపి నూనం శరణం ప్రపన్నే, ఉత్ప్రేక్షకు, In-
dicating recollection ||ఉ||మదనస్యేష పౌనూనంయువతీనాంద్యశశ్శితాః.

మూ|| (తూష్ణీమర్థే సుఖే) జోషం

టీ.-జోషమ్||అ||ఇది,తూష్ణీమర్థే=మానమునందును, Silently, ||ఉ|| ఇతి
జోషమవస్థితేమునా, సుఖే=సుఖమునందునువర్తించును, At ease, ||ఉ||
జోషమాసీతవర్షాసు.

కిం (పృచ్ఛాయాం జగుప్సనే) ।

టీ.-కిమ్||అ||ఇది, పృచ్ఛాయామ్=ప్రశ్నయందును, What?, ||ఉ|| కిం
తోఽసి; జగుప్సనే = నిద్రయందును వర్తించును, Bad. || ఉ || కింరాజా
యో సరక్షతి.

నామ(ప్రాకాశ్య సంభావ్య క్రోధోపగమ కుత్సనే)॥ ౮౦౬॥

టీ.-నామ ॥ అ ॥ ఇది, ప్రాకాశ్య = ఎఱిగింపఁదగిన యర్థమునందును, Evidently, ॥ ఉ ॥ హిమాలయోనామనగాధిరాజః ; సంభావ్య=ఇటువలె సంభవించు ననునర్థమునందును, Possibly, ॥ ఉ ॥ అపీహసీతానామసంభ విష్యతి; క్రోధ=కోపమునందును, Wrath, ॥ ఉ ॥ అఃకంసస్వభయం నామ గోపాన్నాపిసురద్విషః, ఉపగమ = అంగీకారమునందును, Indignant consent, ॥ ఉ ॥ అస్తునామధనీకించిదదాతి; [ప] కోపముచేత నంగీకరించుటయందును, Reproach, కుత్సనే=నిందయందును వర్తించును, ॥ ఉ ॥ కోనామాయం ప్రలపతి విభోర్నిర్విశజ్కుం సభాయామ్.

మూ॥అలం (భూషణ పర్యాప్తి శక్తి వారణవాచకమ్) ।

టీ.-అలమ్ ॥ అ ॥ ఇది, భూషణ=భూషణమునందును; Ornament, ॥ ఉ ॥ అలంచకారాస్యవహూరహస్కరః, పర్యాప్తి=పూర్ణ మనునర్థమునందును, Enough; ॥ ఉ ॥ తస్యాలమేషాక్షుదితస్యత్వవైద్యః; శక్తి = సమర్థుడను నర్థమునందును, Able; ॥ ఉ ॥ అలందశాస్యవ్యవధాయరాఘవః; వారణవాచకమ్=చాలింపుమను నర్థమునందును వర్తించును, Prohibition; ॥ ఉ ॥ అలంవివాదేన యథాశ్రుతం త్వయా.

హుం (వితర్కే పరిప్రశ్నే)

టీ.-హుమ్ ॥ అ ॥ ఇది, వితర్కే=ఊహయందును, Indicative of doubt and reflection; ॥ ఉ ॥ హుంజలంమృగత్పప్లూ, పరిప్రశ్నే=ప్రశ్నయందును, ॥ ఉ ॥ హుందేవదత్తోఽయమ్; కోపమునందును, ॥ ఉ ॥ హుంనిహన్తి సహసాయుధిశత్రూన్; భర్తించుటయందును వర్తించును, ॥ ఉ ॥ హుంనిర్జజ్ఞమ్. What (indicating anger, fear, dislike or reproach.)

సమయా(ఽన్తిక మధ్యయోః)॥

టీ.-సమయా॥అ ॥ ఇది, అన్తిక=సమీపమునందును, Near, ॥ ఉ ॥ గజ్గా సమయావారాణీ ; మధ్యయోః=నడిమియందును వర్తించును, Within, midst, ॥ ఉ ॥ సమయాశైలయోర్నదీ.

మూ॥ పున (రప్రథమే భేదే)

టీ.-పునర్ ॥ అ ॥ ఇది, రప్రథమే=మరియు అనునర్థమునందును, Again, ॥ ఉ ॥ పునర్బభాషేతురగస్యరక్షితా; భేదే=విశేషమునందును వర్తించును,

॥ఉ॥ భ్రాతృషు పునర్దిష్టోభవాన్. But, on the contrary.

ని(ర్నిశ్చయ నిషేధయోః) । •

టీ.-నిర్ ॥ అ॥ ఇది, నిశ్చయ=నిశ్చయమునందును, Certainly; ॥ఉ॥ నిర్ణయః; నిషేధయోః=నిషేధమునందునువర్తించును, Negation, ॥ఉ॥ నిర్ధనః.

(స్యాత్ప్రబంధే చిరాతీతే నికటాగమికే) పురా ॥ ౪౦౮ ॥

టీ - పురా ॥ అ॥ ఇది, ప్రబంధే=వాక్యరచనయందును, Text; ॥ఉ॥ పురాణమ్, చిర=దీర్ఘ కాలమునందును, Long since; ॥ఉ॥ పురాతనమ్; అతీతే = పోయిన కాలమునందును, Old; past, ॥ఉ॥ పురాగతః; నికట=సమీపమునందును, Near, ॥ఉ॥ పురాగచ్ఛతి; ఆగమికే=రాగలదానియందును, Future, వర్తించును, ॥ ఉ॥ ఆలోకేతేనిపతతిపురాసా బలి వ్యాకులావా; మఱియు నెడతెగనిపారమునందును, Ceaseless study; ॥ఉ॥ ఉపాధ్యాయేన పురాఽధీయతేన్యః; పూర్వ మనేక కాలము పోయినదానియందును, Long in the past, ॥ఉ॥ పురాతనంత్యాం పురుషంపురావిడః; ఆసన్నభవిష్యదర్థమందును, Proximate future. ॥ఉ॥ గచ్ఛశీఘ్రపురాదేవ్రావర్షతి.

మూ॥ ఊరర్హరీ-హోరరీ (చవిస్తారేఽగ్గీకృతౌ త్రయమ్)।

టీ.-ఊరరీ-ఊరీ[పా]ఊరీ-ఊరరీ ॥ అ॥ ఈ 3ను, విస్తారే=విస్తారమునందును, Expansion, ॥ఉ॥ అర్థిషుస్వయమురీకృతకామ్యః; అగ్గీకృతౌ=ఈయకొనుటయందును వర్తించును, Assent, ॥ఉ॥ అజ్ఞామురరీకృత్యయాతి.

(స్వర్గేచ పరలోకే) స్వర్

టీ.- స్వర్ ॥ అ॥ ఇది, స్వర్గే=స్వర్గమునందును, Heaven; ॥ఉ॥ స్వర్నద్యాం స్నాతినారదః; పరలోకే=పరలోకమునందును, The next world; చకారమువలన జన్మాంతరమునందును, ॥ఉ॥ స్వర్గతస్యక్రియాఃకుర్యాత్పుత్రః; పరమభక్తిః; స్వర్గాతస్యహ్యపుత్ర పత్నీతద్భాగమర్హతి; సుఖమునందును, Happiness; ఆకాశమునందును, The sky, వర్తించును.

(వార్తా సంభావ్యయోః) కిల ॥ ౪౦౯ ॥

టీ.-కిల ॥ అ॥ ఇది, వార్తా=లోక వాడుకయందును, News, ॥ఉ॥ జహానకంసం కిలవాను దేవః; సంభావ్యయోః=ఇదిసంభవించుననునర్థమునందును, Probably, ॥ఉ॥ అర్జునఃకిలవిజేష్యతేకురూన్; మరియు, అసత్యమందునువర్తించును, Falsely, ॥ఉ॥ గోత్రస్థలితంకిలాఽశ్రితమ్. Indicating displeasure.

మూ॥ (నిషేధ వాక్యాలంకార జిజ్ఞాసానునయే) ఖలు|

టీ.- ఖలు॥అ॥ ఇది, నిషేధ = ప్రతిషేధమునందును, Prohibition; ॥ఉ॥ నిర్ధారితేఽర్థేభ్యేనఖలూక్తాఖలువాచికమ్; వాక్యాలంకార = వాక్యాలంకారమునందును, Expletive; ॥ఉ॥ అధఖలుభగవాన్; జిజ్ఞాసా=ఎఱుంగనిచ్చయించుటయందును, Indicating enquiry; ॥ఉ॥ కింఖల్వధీతేపుత్రః, అనునయే = ఊహించుటయందును వర్తించును, A conciliatory expression. ॥ఉ॥ నఖలునఖలు ముగ్ధే సాహసం కార్యమేతత్.

(సమీపో భయతశ్శీఘ్రసాకల్యాభిముఖే)ఽభితః॥ ౪౧౦ ॥

టీ.- అభితః॥అ॥ఇది, సమీప=సమీపమునందును, Near, ॥ఉ॥ వారాణసీ మభితోభాగీరధీ, ఉభయతః=ఇరుపార్శ్వములయందును, On both sides; ॥ఉ॥భేజేఽభితః పాతుకసిద్ధసిద్ధోః; శీఘ్రమునందును, Quickly; ॥ఉ॥ అభిశ్శత్రురాయాతి; సాకల్య=అంతయుననుసర్థమునందును, Entirely; ॥ఉ॥ భుక్త్యేఽన్నమభితోఽతిధిః; అభిముఖే=ఎదురుగా ననుసర్థమునందును వర్తించును, In front. ॥ఉ॥ అభితోహింసకోదస్తీ మామేవపరిధావతి.

మూ॥ (నామప్రాకాశ్యయోః) ప్రాదుః

టీ.-ప్రాదుః॥అ॥ ఇది, నామ = నామధేయమునందును, Name, ॥ఉ॥ విష్ణోర్దశ ప్రాదుర్భావాః; [ప్ర] సంభావనయందును, ప్రాకాశ్యయోః=ప్రకాశించుదానియందును వర్తించును, Appearance, ॥ఉ॥ ప్రాదురాసీద్వసుంధరా, “జన్మప్రాకాశ్యయోఃప్రాదుః” అనిపాఠముగలదు.

మిథో(ఽన్యోన్యం రహస్యపి)।

టీ.-మిథః॥అ॥ ఇది, అన్యోన్యమ్ = తమలోఁదామను సర్థమునందును, Mutually; ॥ఉ॥ వాసిష్ఠకౌణ్డినిమైత్రావరుణామిథోనవివాహ్యః, రహస్యపి=ఏకాంతమునందును వర్తించును, In private. ॥ఉ॥ మిథస్తస్త్వదాభావణలోలుపం మనః; మిథఃకృతే మన్మథపషసాక్షీ.

తిరో (ఽస్తర్థా తిర్యగర్థే)

టీ.-తిరస్ ॥ అ॥ ఇది, అస్తర్థా=కప్పటయందును, Concealment; ॥ఉ॥ కృష్ణమేఘస్తిరోదధే; తిర్యగర్థే=అడ్డముగాననుసర్థమునందును వర్తించును, Awry. ॥ఉ॥ గతంతిరశ్శీనమనూరుసారధేః.

హా (విపాద శుగా ర్తిషు)॥ ౪౧౧॥

టీ.-హా||అ|| ఇది, విషాద=వ్యధపడుటయందును, Alas!, ||ఉ|| పుణ్యా
స్త్రః పురమేవహాప్రవిశతిక్రుద్ధోమునిర్భార్గవః; శుక్ = శోకమునందును,
Regret, ||ఉ|| హాప్రియే జనకరాజపుత్రి; ఆర్తిః = పీడయందునువర్తించును,
Alas, ||ఉ|| హాహతోఽస్మి.

మూ|| అహ (హేత్యద్భుతే ఖేదే)

టీ.-అహహ[ప] అహహా||అ||ఇది, అద్భుతే=ఆశ్చర్యమునందును, Indi-
cation of wonder, ||ఉ|| అహహమహతాం నిస్సీమానశ్చరిత్రవిభూతయః,
ఖేదే=వ్యసనపడుటయందునువర్తించును, Of pain or fatigue, ||ఉ|| అహ
హకప్తమపజ్జితతావిధేః || ఉ || అహహాభిక్షమాణోఽపి క్షుధా సంవీధ్యతే
జనః.

హి (హేతా వవధారణే)।

టీ.-హి||అ||ఇది, హేతౌ = కారణమునందును, Because, ||ఉ|| జానా
మ్యగ్నిరిహస్తీతి మహాన్ ధూమోహిదృశ్యతే, అవధారణే = నిశ్చయము
నందునువర్తించును, Indeed, ||ఉ|| చన్ద్రోహిశీతః, పరుషోక్తికథంతస్మిన్
బ్రూహి త్వంహి తపోధన.

{ ఇతి నానార్థావ్యయవర్గః=అనేకార్థములుగల
అవ్యయపదసమూహము ముగిసెను. }

చిరాయ చిరరాత్రాయ చిరస్యాఽ(ద్యాశ్చిరార్థకాః) || ౪౧౨||

టీ.-చిరాయ-చిరరాత్రాయ - చిరస్య ||అ||ఈ 3 ను ఆద్యశబ్దముచేత,
చిరమ్ - చిరేణ - చిరాత్, అను నవ్యయములును, చిర=బహుకాలమును,
అర్థకాః = అర్థమునందువర్తించును, తడవనుట, ||ఉ|| చిరాయసంతర్ప్వ
సమిద్భిరగ్నిమ్; చిరరాత్రాయసంచితమ్; చిరస్యదృష్టేవ మృతోత్థితమ్;
చిరంససహతేస్థాతుంపరేభ్యోభేదశక్త్యాయా; చిరేణ నాభింప్రథమోదభి
న్దవః, చిరాత్సుతస్పర్శరసజ్ఞతాయయా. Long time.

మూ|| ముహుః పునఃపున శ్శశ్వ దభీష్ట మసకృ (త్సమాః)।

టీ.-ముహుః - పునఃపునః - శశ్వత్-అభీష్టమ్-అసకృత్||అ||ఈ ౫ ను,
సమాః = సమానార్థకములు, అనగా మాటిమాటికి అను సర్థమునందు
వర్తించును, ||ఉ|| అవేక్షమాణం మహతీంముహుర్ముహుః, పునఃపునస్సూత
నిషిద్ధచాపలమ్; వన్యవృత్తిరిమాంశశ్వత్; అభీష్టమాస్ఫాలయతీవకుమ్భ
మ్; అసకృదనవగీతం గీతమాకర్ణయన్తః. Again and again; frequently.

ప్రాగ్ డిత్వజ్ఞసాహస్యద్రాక్షజ్ఞునపది (ద్రుతే) || ౪౦౩||

టీ.-ప్రాక్-ర్నుడితి [సా] ఝటితి-అజ్ఞసా - అహస్య-ద్రాక్ - మజ్ఞ-న పది||అ||ఈ ౨ ను, ద్రుతే=శీఘ్రమును సర్థమునందు వర్తించును, ||ఉ|| ప్రాగ్ యో యాతి దేహినామ్; సుతశతమత్యస్తదుర్భరం ఝడితి ; అజ్ఞసాయా తితురగః; అహస్య తావ దరుణేన తమోనిరస్తమ్ , ద్రాగ్భవిష్యతి సుఖంతవప్రియే ; మజ్ఞాదపాదిపరితఃపటలై రలీనామ్ ; వచనస్తస్యనపది క్రియాకేవల ము త్తరమ్. Soon, instantly.

మూ|| బలవ త్సుష్మ కిముత స్వత్యతీవ (చనిర్భరే)|

టీ.-బలవత్-సుష్మ కిముత - సు-అతి - అతీవ ||అ|| ఈ ౩ ను, నిర్భరే= మిక్కిలియను సర్థమునందు వర్తించును, ||ఉ|| పునర్వశిత్యా బలవన్నిగృ హ్య; సుష్మవీతం మయాఘృతమ్, కిముతాద్యకృతంకార్యమ్, సువృష్టిస్సస్య వర్ధనీ, అతివృష్టి రనావృష్టిః, అతీవ శోభతేరాజా. Much, very.

పృథగ్వినాస్తరేణరేహీరుజ్జనా (చవర్జనే)|| ౪౦౪||

టీ.-పృథక్-వినా - అస్తరేణ-ఋతే - హిరుక్-నానా ||అ|| ఈ ౪ ను, వర్జనే=అది తప్పించియనుటయందు వర్తించును, ||ఉ||కించిద్దత్వా పృథక్క్రియామ్; క్షణమప్యత్యహతే నమాంవిना ; అస్తరేణ మతంనాస్తి సుఖం సంసారిణాం భవి ; ఋతేరవేః క్షౌశయితుం క్షమేత కః; హిరుక్కర్మన మోక్షఃస్యాత్ , నానావిష్ణుం మోక్షదో నాస్తిదేవః. Without; except.

మూ|| యత్త ద్యత స్తతో (హేతౌ)

టీ.-యత్-తత్-యతః-తతః ||అ|| ఈ ౫ ను, కారణమునందు వర్తించును, ||ఉ|| యద్విద్యానుప్రగల్భోఽసి తత్సర్వైరపి పూజ్యసే , యతో గజ్ఞాఽన్భుసిన్నాత స్తతోనిష్కల్మషోనరః. Because; therefore.

(అసాకల్యేతు) చి చ్చన

టీ.-చిత్-చన ||అ|| ఈ ౬ ను, అసాకల్యే=కొంతయను సర్థమునందు వర్తించును, ||ఉ|| కరోతి కించి దభ్యాసాత్ , అపాత్రే కుశలై ర్దేయం నకించన ధనం సదా. కించిత్=Some; కళ్ళన=Some body.

కదాచి జ్ఞాతు

టీ.-కదాచిత్ - జ్ఞాతు ||అ|| ఈ ౭ ను, ఒకానొకప్పుడు అను సర్థము

నందు వర్తించును, ||ఉ|| కదాచి దాసన్నసఖిముఖేన సా , నజాతుకామః
కామానా ముపభోగేన శామ్యతి. Sometimes.

సార్థం(తు) సాకం సత్రా సమం సహ || రంగ ||

టీ.-సార్థమ్-సాకమ్-సత్రా-సమమ్-సహ ||అ|| ఈ ౫ను, తోడ సను
నర్థమునందు వర్తించును, ||ఉ|| సార్థముద్ధవసీరిభ్యామ్, సాకం శక్తిధరేణ
తత్రభవతో దేవాద్భవానీపతేః; సత్రాకలత్రేణ సుఖంసమశ్నుతే; సమంవ
ధూభిర్వలభీర్యువానః; నిఃశ్వాసధూమంసహరత్నభాభిః. Togethe, with.

మూ|| (అనుకూల్యార్థకం) ప్రార్థ్యం

టీ.-ప్రార్థ్యమ్||అ|| ౧, అనుకూల్య=అనుకూలతయను, అర్థకమ్=అర్థము
గలది. అనగా బంధనహేతుకమైన యానుకూల్యమునందు వర్తించు
ను. ||ఉ|| సవ్యేతరమ్ ప్రార్థ్య మితః ప్రయుజ్ఞే. Conformity.

(వ్యర్థకేతు) వృధా ముధా|

టీ.-వృధా-ముధా|| ఈ ౨ ను, వ్యర్థకే=వ్యర్థ మనునర్థమందు వర్తిం
చును, ||ఉ|| ప్రయుక్త మప్యస్త్ర మితో వృధా స్యాత్; తత్రభవత్యేవ
ముధాపడజ్ఞీ. In vain.

అహో ఉతాహో కిముత (వికల్పే) కిం కి మూత చ || రంగ ||

టీ.-అహో [వా] అహో-ఉతాహో-కిముత-కిమ్-కిము-ఉత ||అ|| ఈ
౬ను, వికల్పే=వికల్పమునందు వర్తించును, ||ఉ|| స్థాణు రయమాహో
పురుషః; ఉతాహోస్విద్భృపౌరాజా నలగపరపురజ్జయః; కిముత త్వం శి
పౌబ్రహ్మ; స్థాణురయం కింపురుషః; కిము తేకార్యము తాన్యదీయకా
ర్యమ్. Either, or (indicating deliberation.)

మూ|| తు హి చ స్త హ వై (పాదపూరణే)

టీ.-తు-హి-చ-స్త-హ-వై ||అ|| ఈ ౬ను, పాదపూరణే = పాదపూర
ణమునందు వర్తించును, ||ఉ|| రామస్తులక్ష్మణంప్రాహ; అహంహియాస్యే
నగరమ్; సచప్రాహచరాజానమ్; మయాస్మభుక్తం సహసా; రామం
హప్రాహులక్ష్మణః; తేనవై రాక్షసో హతః. Epithetives.

(పూజనే) స్వతి |

టీ.-సు-అతి ||అ|| ఈ ౨ను, పూజనే = పూజార్థమందు వర్తించును,
||ఉ|| సుపన్నా అతిపన్నాశ్చ. Particles of praise and reverence.

దివాఁ(హీన)

టీ.-దివా॥ అ॥ ౧, అహ్నితి = పగటియం దనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ కేచిద్దివా తథారాత్రౌ ప్రాణిన స్తుల్యదృష్టయః. By day

(తృధ) దోషా(చ) న క్తం(చ రజనా వితి)॥ ౪౧౭॥

టీ.-దోషా-న క్తమ్ ॥అ॥ ఈ అను, రజనౌఞ్చతి = రాత్రియం దనునర్థము నందు వర్తించును, ॥ఉ॥ చోరా దోషా యయుఁగి పథి; న క్తమాపాన భూమిషు. By night.

మూ॥ (తిర్యగర్థే) సాచి తిరో(౭) Crooked, bent; awry.

టీ.-సాచి.తిరః ॥అ॥ ఈ అను, తిర్యక్ = అడ్డముగానను, అర్థే = అర్థము నందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సాచిలోచనయుగం నమయ స్తీ; తిరోఞ్చతి.

(వృధ సంబోధ నార్థకాః)

స్యః) ప్యా డ్వా డ్జ హే హై భో

టీ.-ప్యాట్ - పాట్ [పా] ఘాట్ - అజ్గ-హే-హై-భోః [పా] భో॥ అ॥ ఈ ౩ ను, సంబోధనార్థకాః = సంబోధనార్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్యాట్ పుత్ర పరసర్వదా; పాట్ప్రియే హ్యేహిమన్దిరమ్; ఘాట్సఖేఫలి తశ్చుతః; శ్రూయతామజ్గవామపి; హేవటోభైక్షమాహర; హైవృక్షకింకమృసే; భోస్సప్తద్విపవర్తినోరాజాన శ్చేతయధ్వమ్; భోరావణోత్తిష్ట మమాగ్రత్రోయుధి. Vocative particles.

స్సమయానికపాహిరుక్ ॥

టీ.-సమయా - నికపా - హిరుక్ ॥అ॥ ఈ ౩ ను, సమీపార్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సమయా పర్వతం నదీ; విలజ్జ్యలజ్జాం నికపా హ నివ్యతి; పర్వతస్య హిరుజ్జుదీ; సమయా - నికపా-ఈ అను, మధ్యము నందు వర్తించునని కొందఱు. Near; midst.

మూ॥ (అతర్కిరేతు) సహసా

టీ.-సహసా॥అ॥౧, అతర్కితే = విచారింపక యనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సహసా విదధీత స క్రియామ్. Inconsiderately; suddenly.

(స్యాత్)పురః పురతో౭గ్రతః

టీ.-పురః పురతః - అగ్రతః ॥అ॥ ఈ ౩ను, ముందర ననునర్థమునందు వర్తించును, ॥ ఉ ॥ పురస్పృహీనా మనుసీత లోచనే; నాసీరధూలి ధవ

లాః పురతః ప్రయాన్తి, ప్రత్యర్థినోఽగ్రతోలేఖ్యమ్. Before, in front.

స్వాహా (దేవ హవిర్దాసే) శ్రౌష ఙ్ఞౌష ఙ్ఞౌష ట్స్వధా॥౧౮॥

టీ.-స్వాహా-శ్రౌషట్ - వాషట్ -వషట్ -స్వధా॥అ॥ ఈను, దేవ = దేవతలకు, హవిః = హవిస్సుయొక్క, దానే=ఇచ్చుటయందు వర్తించును; ॥ఉ॥ అగ్నయేస్వాహా; అస్తుశ్రౌషట్; శిఖాయైవాషట్, వషట్కురోతి, స్వధాపితృభ్యః. Invocations with the offerings made to the gods or manes.

మూ॥ కింది దీపస్తనా (గల్పే)

టీ.-కిందిత్ -ఈషత్ -మనాక్ ॥అ॥ ఈను, అల్పే = ఇంచుకంతయనుటయందు వర్తించును, కొంచెమనుట, ॥ ఉ ॥ కిందిత్కుఞ్చితమూర్ధజః; ఈషదుష్ణంపయః పిబ, మనాక్ విహస్యసన్తుష్టః A little.

ప్రేత్యాముత్ర (భవాన్తరే)।

టీ.-ప్రేత్య-అముత్ర॥అ॥ ఈను, భవాన్తరే=జన్మాంతరమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రేత్య స్వరే మహీయతే; ఇహ చాముత్రచ ఫలం. In the next life

వ ద్వా యథా తథే వైవం(సామ్యే)

టీ.-వత్ -వా-యథా-తథా-ఇవ-ఏవమ్॥అ॥ ఈను, సామ్యే = పోలికయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సోమచత్ప్రియదర్శనః; పుష్పేక్షణేర్లమ్భితలోచకైర్వా; తస్యార్తస్య యథౌషధమ్; యథాచైత్రస్తధామైత్రః; ఇన్దుక్షీరనిధావివ, అగ్ని రేవం ద్విజో భస్మసాత్కుర్యాదవమానితః. As; like.

అహో హీ (చవిస్త్తయే)॥

టీ.-అహో-హీ ॥అ॥ ఈను, చిస్త్తయే = ఆశ్చర్యమునందు వర్తించును, ॥ ఉ ॥ అహో మే సాభాగ్యం మమచ భవభూతేశ్వ ఫణితో; హతవిధిలసితానాం హీ విచిత్రోవిపాకః. Ah! (indicating surprise.)

మూ॥ (మానేతు) తూష్ణీమ్ తూష్ణీకాం

టీ.-తూష్ణీమ్-తూష్ణీకామ్॥అ॥ ఈను, మానే=మానమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ మునిస్తూష్ణీమాస్తే; జపన్నాస్తేమునిర్దేవీం తూష్ణీకాం జలమధ్యగః, Silently.

సద్యస్సపది (తత్త జే) ।

టీ.-సద్యః-సపది॥అ॥ఈ అను, తత్త జే = అప్పుడను సర్థమునందువ ర్తించును, ॥ ఉ ॥ సద్యఃపతతిమాంసేన; సపది ప్రదహ త్యుపేక్షితోఽగ్నిః. Instantly.

దిప్త్యా సముపజోషం (చే త్యానన్దే)

టీ.-దిప్త్యా-సముపజోషమ్॥అ॥ ఈ అను, ఆనన్దే = సంతోషమునందు వ ర్తించును, ॥ఉ॥ దిప్త్యా త్వ మసి మేధావీ; సముపజోషం భవాన్ జయతి. కొండలు, దిప్త్యా-శమ్- ఉపజోషమ్- అని మూడుపేర్లుగాఁజెప్పిరి, ॥ఉ॥ శక్కిరశ్శంకరోతునః; ఉపజోష మిహన్త హే. Indication of joy. అధాన్తరేన్తరా॥౮౨౧॥

మూ॥ అన్తరేణ (చ మధ్యే స్వ్యః)

టీ.-అన్తరే-అన్తరా-అన్తరేణ ॥అ॥ ఈనిను, మధ్యే = నడుమననుట యందు, స్వ్యః = వ ర్తించును, ॥ ఉ ॥ ఆవయోరన్తరేజాతాః; అన్తరా త్వాంచమాంచక మణ్డలుః; మృణాలసూత్రామల మన్తరేణ స్థితశ్చల చ్చామరయో ర్ద్వయం సః, Between; amidst.

ప్రసహ్య (తు హతార్థకమ్) ।

టీ.-ప్రసహ్య॥అ॥ ౧, హతార్థకమ్ = బలాత్కారమునందు వ ర్తించు ను, ॥ఉ॥ ప్రసహ్య పితౄని హరిన్తి చోరాః. Forcibly; violently.

(యుక్తే ద్వే) సాంప్రతం స్థానే

టీ.-సాంప్రతమ్-స్థానే॥అ॥, ద్వే= ఈరెండును, యుక్తే = యుక్తమను సర్థమునందు వ ర్తించును, తగుననుట. ॥ఉ॥స్వయంఛేత్తుమసాంప్రతమ్;సం ప్రత్యసాంప్రతంవ క్తుముక్తేముసలపాణినా; స్థానేభవానేకనరాధిపస్సన్. Properly.

అభీక్ష్యం శశ్వ (దనారతే)॥ ౮౨౨॥

టీ.-అభీక్ష్యమ్-శశ్వత్॥అ॥ఈ అను, అనారతే = ఎల్లపుడునను సర్థము నందు వ ర్తించును, ॥ఉ॥ అభీక్ష్యముష్ణేరపి తన్య సోష్ణణః; శశ్వద్యాతి. Continually. Perpetually.

మూ॥ (అభావే) న హ్య నో నా(౭పి)

టీ.-నహి-అ-నో-న॥ ఈ ౮ అవ్యయములును, అశిశబ్దమువలన, అన-అ నునదియు, అభావే=లేదనుటయందును, కాదనుటయందును వ ర్తించును,

॥ఉ॥ సహి స్వాత్తారామం విషయమృగత్వస్థా భ్రమయతి; అవిప్ర ఇవ భాషసే; నోచక్రీ కింకులాలః; సమే కించన దహ్యతే. No; not. .

మాస్త్ మా లం (చవారణే)।

టీ - మాస్త్ - మా - అలమ్ ॥ ఆ ॥ ఈకిను, వారణే = వద్దనుటయందువ ర్తించును, ॥ఉ॥ సాధాత్పజ్గప్రణయవిముఖో మాస్త్ భూ రుజ్జయిన్యాః; మాభూదా శ్రమపీడేతి; అలం మహిపాలతవ శ్రమేణ. Negative and prohibitive.

(పక్షాస్తరే) చే ద్యది చ

టీ - చేత్ - యది ॥ ఆ ॥ ఈ అను, పక్షాస్తరే = పక్షాంతరమునందువ ర్తించును. ఇటువలెనైననుట, ॥ఉ॥ సత్యంచే త్తపసాచకిమ్, శుచిమనోయద్యస్తి తీరేన కిమ్. If.

(తత్త్వే) త్వద్ధాఽజ్ఞసా (ద్వయమ్) ॥

టీ - అద్ధా - అజ్ఞసా ॥ అ ॥, ద్వయమ్ = ఈరెండును, తత్త్వే = సత్యమును సర్థమునందు వ ర్తించును, ॥ఉ॥ ఆరాధితోఽద్ధామనురప్సరోభిః; అజ్ఞసేతి రురుదుః కచగ్రహైః. Truly.

మూ॥ (ప్రకాశే) ప్రాదు రావి (స్సాత్)

టీ - ప్రాదుః - అవి ॥ అ ॥ ఈ అను, ప్రకాశే = అగపడుటయందువ ర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రాదురాసీ ద్వసుంధరా, అవి ర్భూవ కుశగర్భముఖం మృగాణాం యూధమ్. Apparent

ఓ మేవం పరమం (మతే)।

టీ - ఓమ్ - ఏవమ్ - పరమమ్ ॥ అ ॥ ఈకిను, మతే = అంగీకరించుటయందు వ ర్తించును, ॥ ఉ ॥ ఓమిశ్యుక్తవతోఽధశార్జ్విణఇతి; ఏవం యదాత్థభగ సన్, తతః పరమ మిశ్యుక్త్యా. Yes.

సమస్తత (స్తు) పరి, స్సర్వతో నిష్క్వ (గిత్యపి) ॥ ౪౨౪॥

టీ - సమస్తతః - పరితః - సర్వతో - నిష్క్వ ॥ అ ॥ ఈకిను, ఇత్యపి అన్నం దున విశ్వతః - సమంతాత్ - అనునదియు అంతటను అనుసర్థమునందు వ ర్తించును, ॥ఉ॥ సమస్తతోవర్షతి మేఘసజ్ఞః; ఆయాన్తిపరితః శ్రియః; స్వం సర్వతోగామిచ సాధకంచ; విష్వక్తేషు పతతి స్ఫుట మస్త రిక్షమ్. All around. Every way.

మూ॥ (అకామానుషతౌ) కామమ్

టీ.-కామమ్||అ|| ౧, అకామ= మనసురాక, అనుమతౌ = అంగీకరించుటయందు వర్తించును, ||ఉ|| కామం సృపా స్సన్తు సహస్రశోఽన్యే Acquiescing with reluctance. కొండఱు 'అకామానుమతౌ' అనుపాఠమునంగీకరించి మిక్కిలి యంగీకరించుటయందు వర్తించుననిరి. Willing compliance.

(అసూ యోపగమే) ౭స్తు(చ) ।

టీ.-అస్తు-చకారమువలన - భవతు||అ||ఈఅను, అసూయా= ఓర్వమిచేత, ఉపగమే= పొందుటయందు, అనఁగాఁ గోపముచే నంగీకరించుటయందు వర్తించును, ||ఉ|| భావన్నేవ దశాననఃప్రహరతే మత్ప్రేయసీ మస్తువా; భవతు భవ త్వసుహృజ్జనస్సకామః. Be it so (implying regret in the acquiescence.)

నను చ (స్వాద్విరోధోక్తా) Indicating contradiction.

టీ.-నను చ||అ||౧-విరోధ=ఒకఁడు పలికినందులకు విరుద్ధముగా, ఉక్తా= పలుకుటయందు వర్తించును, ||ఉ||ననుచాత్ర తుగాగమః కథంభవతి.

కచ్చి (త్కామప్రవేదనే)|| ౪౨౫||

టీ.-కచ్చిత్||అ||౧, కామ=ఇష్టార్థమును, ప్రవేదనే = తెలియఁజేయుటయందు, అనఁగా నిష్టార్థప్రశ్నయందు వర్తించును, || ఉ || కచ్చిజ్జీవతిమే మాతా. I hope.

మూ|| నిష్ఠమం దుష్ఠమం (గర్హ్యే) Improperly, unseasonably

టీ.-నిష్ఠమమ్-దుష్ఠమమ్||అ|| ఈఅను, గర్హ్యే = నిందింపఁదగినదానియందువర్తించును, || ఉ || నిష్ఠమంవక్తిమూర్ఖః, దుష్ఠమంవర్తతేవధూః.

యథాస్వం (తు) యథాయథమ్|

టీ.-యథాస్వమ్-యథాయథమ్|| అ|| ఈఅను, తమతమవస్తువులను నర్థమునందును తాము తామనునర్థమునందును వర్తించును, ||ఉ||యథాస్వమాశ్రమైశ్చక్రే; యథాయథం పలాయంతః. As thereto appertaining.

మృషా మిథ్యా (చవితథే)

టీ.-మృషా-మిథ్యా||అ||ఈఅను, వితథే=అసత్యమునందువర్తించును, ||ఉ|| ఉచ్చాయసౌందర్యగుణామృషోద్యాః; మిథ్యావాదిని దూతి బంధవజన స్యాజ్ఞాతపీడాగమే. Falsely.

Properly, Suitably. యథార్థం(తు) యథాతథమ్॥౮౨౬॥

టీ.-యథార్థమ్-యథాతథమ్॥అ॥ ఈ_అను, సత్యమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ యథార్థము క్తవాన్నాన్యత్; గురుర్వక్తియథాతథమ్.

మూ॥ (స్య) రేవం తు పునర్వైవే (త్యవధారణవాచకాః) ।

టీ.-ఏవం-తు-పునః-వా-ఏవ॥ అ॥ ఈ_అను, అవధారణవాచకాః = ఇది యయనునియమార్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఏవమేతద్వధాప్రాహ విష్ణుస్తు జగతాంపతిః, రావణంతు దురాత్మానమ్, భవభిద్రాఘువశి పునః; వ్యాసోవాసర్యధర్మజ్ఞః, త్వమేవసాక్షాత్కరణీయఇత్యతః; ఇచట “ స్య రేవంతు పునర్వైవే త్యవధారణవాచకాః” అనుపాఠముగలదు. Indeed.

ప్రా (గతి తార్థకం)

టీ.-ప్రాక్॥అ॥, అతీత = జరిగినకార్యముయొక్క, అర్థకమ్ = అర్థము గలది, అనఁగా పోయినకాలమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రపేదిరేవృక్తనజన్మవిద్యాః, Before; anterior.

నూన మవశ్యం(నిశ్చయే ద్వయమ్)॥ ౮౨౭॥

టీ.-నూనమ్-అవశ్యమ్॥అ॥ ద్వయమ్=ఈ రెండును, నిశ్చయే = నిశ్చయా ర్థమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ నూనంహంతాస్తి రావణమ్. అవశ్యంయాతార శ్చిరతరముపి త్వాపివిషయా. Certainly; necessarily.

మూ॥ సంవ(ద్వరే)

టీ.-సంవత్ ॥అ॥, వర్షే=సంవత్సరమందువర్తించును, ॥ఉ॥ రామఃపశ్య దశేసంవదయోధ్యాంప్రవివేశహ. A year.

(౨వరే) త్వర్వాక్

టీ.-అర్వాక్॥అ॥, అవరే= మేరగాఁజెప్పవస్తువునకుఁగ్రిందటిదైనకాలమునందును, దేశమునందును వర్తించును. ॥ఉ॥ యామాదర్వాజ్ఞభుజ్జీతః; గ్రామాదర్వాజ్ఞదీ. Former; prior.

ఆమేవం

టీ.-ఆమ్-ఏవమ్ ॥అ॥ ఈ_అను, ఒకఁడు చెప్పినదాని నంగీకరించుట యందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆం కరోమి తవ ప్రీయమ్, ఏవం కుర్తః. Assent, consent, promise.

స్వయ (మాత్మనా)

టీ.-స్వయమ్॥ అ ॥ ౧, ఆత్మనా=తనంత ననునర్థమునందు వర్తించు ను, ॥ఉ॥ స్వయంకృతప్రసాదస్య, Self; of himself.

(అల్పే) నీచై

టీ.-నీచై॥అ॥ ౧, అల్పే=కొంచెమందు వర్తించును, ॥ఉ॥ తథాపినీచై ర్విసయాదదృశ్యత. Little, low.

(ర్షహ) త్యుచైః

టీ.-ఉచైః॥ సీ॥ ౧, మహతి=అధికమందు వర్తించును, ॥ఉ॥ శృంగము చైః ర్గిరేరిషమ్. Great; high.

ప్రాయో(భూ)

టీ.-ప్రాయః॥అ॥౧, భూమ్ని=తటమగా ననునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రాయోనవవధూఃకాంతమ్, Frequently, generally.

(మృద్రుతే) శనైః॥

టీ.-శనైః॥అ॥౧, అద్రుతే = మెల్లగా ననునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆలిజ్జతిశనైశ్శనైః. Slowly.

మూ॥ సనా (నిత్యే) Perpetually, ever.

టీ.-సనా॥అ॥ ౧, నిత్యే=నిత్యమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ పనాతనః.

బహి (ర్బాహ్యే)

టీ.-బహిః॥అ॥ ౧, బాహ్యే = వెలుపలననునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ దాపీకున్బుంబహిర్బాహ్యమాత్. External; out.

స్తా(తీతే)

టీ.-స్తా॥అ॥ ౧, అతీతే=కడచెననునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సేవతే స్త శయనం పరాజ్ఞుభి, Formerly.

స్త(మదర్శనే) ।

టీ.-అస్తమ్॥అ॥ ౧, అదర్శనే = కానరాకుండుటయందు వర్తించును ॥ఉ॥ అస్తంగతో రావణః, అస్తంగతో భాస్కరః. Disappearance.

(అస్తి సత్త్వే)

టీ.-అస్తి॥ అ॥ ౧, సత్త్వే = కలదనుటయందు వర్తించును, ॥ ఉ ॥ అస్తియిరాగౌ. Present; now.

(రుషోక్తా) పు

టీ.-॥ఉ॥అ॥ ౧, రుషా=కోపముచేత, ఉక్తా=పలుకుటయందువ ర్తించును.
॥ఉ॥ఉగతశ్శత్రుః రుషోక్తాహుమ్, అనియుపాతము, ॥ఉ॥వృద్ధాస్తేనవిచారణీయచరితా స్తిషస్తుహుంవ ర్తతామ్ Interjection expressing wrath.

ఉం(ప్రశ్నే)

టీ.-ఉమ్॥ అ॥ ౧, ప్రశ్నయందువ ర్తించును, ॥ఉ॥ ఆగతశ్శత్రురూమ్.
(ఁనునయే)త్వయి॥

టీ.-అయి॥అ॥ ౧. అనునయే=ఉఁఅడించుటయందు వ ర్తించును, ॥ఉ॥
అయిముగ్ధే. Encouraging vocative.

మూ॥ (తర్కే) ను (స్యాత్)

టీ.-ను॥అ॥౧, తర్కే=ఉఁహయందువ ర్తించును, ॥ఉ॥ అస్తశైలగహనం ను వివస్వా నావివేశ జలధిం ను మహీం ను. తర్కేతుస్యాత్, అనుపాతమునందు స్యాత్ అనునదియూహయందు వ ర్తించుననియర్థము, ॥ ఉ ॥
స్యాత్కిచ్చిన్పపద్యతే. Indicating reflection.

ఉషా(రాత్రేరపసానే) Break of day.

టీ.-ఉషా॥ అ॥ ౧, రాత్రేః=రాత్రియొక్క, అపసానే=అంతమునందు
అనగా బ్రాతఃకాలమునందు వ ర్తించును, ॥ఉ॥ ఉషాజనాఃప్రబుద్ధవ్రతేః
ఉషాతనోనాయురుపైతిమన్దమ్. Close of the night; morn.

నమో(నతౌ) ।

టీ.-నమః॥అ॥ ౧, నతౌ=నమస్కారమునందువ ర్తించును, ॥ఉ॥ నమో
విష్ణవే, Hail; salutation, bow.

(పునరర్థే)ఁజ్ఞ

టీ.-అజ్ఞ ॥అ॥ ౧, పునః=మరియునను, అర్థే=అర్థమునందు వ ర్తించును,
॥ఉ॥ మూర్ఖస్తు నావమ స్తవ్యః కిమజ్ఞ విద్వాన్. Again; rather.

(నిన్దాయాం) దుష్టు

టీ.-దుష్టు॥అ॥ ౧, నిన్దాయామ్=చెడ్డదియనునర్థమునందు వ ర్తించును,
॥ఉ॥ దుష్టువృత్తిర్దుష్టస్యాత్. ill.

సుష్టు (ప్రశంసనే) ౪3౦॥

టీ.-సుష్టు॥అ॥౧, ప్రశంసనే=మంచిదియనుటయందు వ ర్తించును, ॥ఉ॥
సుష్టుభుక్తంమయాగృహే. Well.

మూ॥ [ఆమా(నుగుణ్యే) Oh, yes.

. టీ.-ఆమ్॥అ॥౧, ఆనుగుణ్యే=అనుకూలార్థమునందు వ ర్తించును, ॥ఉ॥ ఆమ్ జ్ఞాతమ్, Oh; I see it now.

(స్మరణే)౨ యే

టీ.-అయే॥అ॥౧, స్మరణే=స్మరణమునందువ ర్తించును, ॥ఉ॥ అయేపూర్వంకృతంమయా. Ah (showing recollection).

ఫ(ద్విష్ణునిరాకృతౌ)।

టీ.-ఫట్॥అ॥౧, విష్ణు=విష్ణుముయొక్క,నిరాకృతౌ=హో(గొట్టుటయందు వ ర్తించును, ॥ ఉ॥ అస్త్రాయఫట్. A word used in uttering spells to ward off evil.

(అక్షీకృతౌస్యా) దధకిం

టీ.-అధకిమ్॥అ॥౧, అక్షీకృతౌ=అంగీకారమునందు, స్యాత్=వ ర్తించును, ॥ఉ॥ దేవదత్త కిం భోక్త్యసి; అధకిమ్. Yes; quite so.

(హీనసగబోధనేతు) రే॥ ౪౩౧॥

టీ.-రే॥అ॥ ౧, హీన=హీనునియొక్క, సగబోధనే=పిలుచుటయందువ ర్తించును, ॥ఉ॥ రేరేపాపమమాన్తికాదపసర. 'ఆమానుగుణ్యే'అన్నది మొదలిదివఱకుఁ బ్రక్షిప్తమని కొందఱు. (Used in addressing menials.)

మూ॥ సాయం(సాయే)

టీ.-సాయమ్॥అ॥౧, సాయే = సాయంకాలమునందువ ర్తించును, ॥ఉ॥ సాయంతనమల్లి కాను. Evening.

ప్రగేప్రాతః (ప్రభాతే) Morning.

టీ.-ప్రగే-ప్రాతః॥అ॥ఈఅను, ప్రభాతే=ప్రాతఃకాలమునందు వ ర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రగే సృపాణా నుథ తోరణా ద్భహిః, ప్రాతస్సన్ధ్యాముపాసీత. నికషా(౨ నికే)।

టీ.-నికషా॥అ॥ ౧, అన్తికే=సమీపమునందు వ ర్తించును, ॥ఉ॥ విలఙ్ఘ్యలక్ష్మం నికషా హనివ్యతి. Near.

పరుత్పరారై వ్యవమా(౨బ్ధే పూర్వే పూర్వతరే యతి)॥

టీ.-పరుత్-పరారి - ఐవమః॥ అ॥ ఈ3ను వరుసగా, పూర్వేఅబ్ధే=హోయనయేటియందును, Last year; పూర్వత అబ్ధే=అంతకుమున్నటియందు

దును, Year before the last; యతి=నడచుచున్న యేటియందును వ ర్తిం
చును, Current year. ||ఉ|| పరారినభ్యంతం వి త్తం పరున్నప్తమభోగతః,
ఐషమ శ్చీయతే యత్నా త్తతః కింవా భవిష్యతి.

మూ॥ అద్యా(త్రాహ్న)ః

టీ.-అద్యః॥ అ॥ ౧, అత్ర అహ్ని =నడచుచున్న పగటియందు వ ర్తించును,
||ఉ||నరలోకేద్యదుర్లభః. To-day.

(ధర్మార్వేహ్నిత్యాదౌపూర్వోత్తరాపరాత్ ।

తథాధరాన్యా న్యత రేతరా)త్పూర్వేద్యు(రాదయః)||౪౩౩||

టీ.-పూర్వోత్తరాపరాత్-అధరాన్యాన్యత రేతరాత్ = పూర్వఉత్తర
అపర అధర అన్య అన్యతర ఇతర అనుశబ్దములవలనఁబుట్టిన, పూర్వేద్యు
రాదయః, పూర్వేద్యుః=నిన్న, Yesterday, ఉత్తరేద్యుః= రేపు, To-morrow;
అపరేద్యుః=ఎల్లుండి, The day after to-morrow; అధరేద్యుః= మొన్న, The
day before yesterday; అన్యేద్యుః-ఇతరేద్యుః= మఱియొక నాఁడు, Another
day; అన్యతరేద్యుః= రెండుదినములలోనొక నాఁడు, One of two days,
అనుశబ్దములయందు వ ర్తించును, || ఉ || నిమన్తయత పూర్వేద్యుః; నాస్తి
ముఖాదు త్తరేద్యు ర్వివాహాః పరికీర్తితః, ఆగతానపరేద్యుస్తాన్; అధ
రేద్యుస్సమాగతాః; అన్యేద్యురాత్మానుచరన్యభావమ్; పశ్చామిషష్ఠ్యో
రన్యతరేద్యుః పితరంద్రక్ష్యసి; కప్టదినా దితరేద్యుః ప్రియోద్రష్టవ్యః,

మూ॥ ఉభయద్యు శ్చోభయేద్యుః

టీ.-ఉభయద్యుః-ఉభయేద్యుః॥అ॥ ఈ ౨రు, రెండుదినములనునర్థము
నందు వ ర్తించును, ||ఉ|| ఉభయద్యురుత్సవః, Both days.

(పరేత్వహ్ని) పరేద్యవి

టీ.-పరేద్యవి॥అ॥౧, పరేత్వహ్ని=మఱునాఁటియందు వ ర్తించును, ||ఉ||
ద్రష్టాస్తి పరేద్యవి సఖాయమ్. Next day.

హోగ్(గతే)

టీ.-హ్యః॥అ॥ ౧, గతే=పోయిన, అహ్ని=దినమందు అనఁగా నిన్నయ
నునర్థమునందు వ ర్తించును, ||ఉ||హ్యస్సర్వమభవత్కార్యమ్. Yesterday.

(ఽనునాగతేహ్ని) శ్వః

టీ.-శ్వః॥ అ॥ ౧, అనాగతే=రానట్టి, అహ్ని=దినమందు అనఁగా తేపను

నర్థమునందు వర్తించును, ||ఉ|| శ్వశ్వాకార్యమద్యకుర్వీత. To-morrow.

The day after to-morrow పరశ్వ (స్తత్పరేహని)||

టీ.-పరశ్వః ||అ|| ౧, తత్పరే=అవతలి, అహని=దినమందు అనగా నెల్లుండి యనునర్థమందు వర్తించును, ||ఉ|| పరశ్వోవాభవిష్యతి.

మూ|| తదా తదానీం

టీ.-తదా-తదానీమ్ ||అ|| ఈ ౨ను, అప్పుడనునర్థమునందు వర్తించును, ||ఉ|| తదాచక్షుష్తతాంప్రీతిః, యదాస్యాత్ప్రియయాసజ్ఞః తదానీమేవమే సుఖమ్. Then, at that time.

యుగపదేకదా At once, at the same time.

టీ.-యుగపత్ ఏకదా ||అ|| ఈ ౨ను, ఒక్కకాలమందనునర్థమందు వర్తించును, ||ఉ|| యుగపద్వ్యానశేదితః; ఏకదా మిళితాః ద్విజాః.

సర్వదా సదా At all times.

టీ.-సర్వదా-సదా ||అ|| ఈ ౨ను, ఎల్లపుడనునర్థమందు వర్తించును, ||ఉ|| సర్వదా సర్వదోఽనీతి; యాచతే యాచకస్సదా. Always.

ఏతర్హి సమృతీదానీ మధునా సామృతం (తథా) || ౪౫౩||

టీ.-ఏతర్హి-సమృతి-ఇదానీమ్-అధునా - సామృతమ్ ||అ|| ఈ ౫ను, ఇప్పుడనునర్థమునందు వర్తించును, ||ఉ|| భవంత మేతర్హి మనస్విగర్హితే, సమృత్యసామృతంవక్తుమ్; ఇదానీ మస్మి సంవృత్తః, బలాదలేనాదధునాహిపూర్వవత్; కోన్వస్మిన్ సామృతంలోకే. Now; at this time.

మూ|| (దిగ్దేశకాలే పూర్వాదా) ప్రాగుద క్షృత్యగాదయః |

టీ.- ప్రాగుద క్షృత్య గాదయః = ప్రాగుద క్షృత్య గాద్యవ్యయములు, పూర్వాదా=పూర్వాదులయిన, దిగ్దేశకాలే = దిగ్దేశకాలములయందు వర్తించును. ప్రాక్ ||అ|| - ఇదిపూర్వదిక్కునకును, East; పూర్వదేశమునకును, Eastern; పూర్వకాలమునకును, Prior time, పేరు. ||ఉ|| ప్రాజ్ఞుభోఽన్నానిభుజ్జీత; పాగ్భాగ్యతఃపతదిహేదముపత్యకాను; పాగ్స్పష్టేకేవలాత్తనే. ఉదక్ ||అ||-ఇదిఉత్తరదిక్కునకును, North; ఉత్తరదేశమునకును, Northern; ఉత్తరకాలమునకును, Subsequent; పేరు. ప్రత్యక్ ||అ|| ఇది పడమటిదిక్కునకును, West; పడమటిదేశమునకును, Western; పేరు. అదిశబ్దముచేత, అవాక్=South, southern, or former; దక్షిణాత్.

దక్షిణతః=దక్షిణేన=Southward; ఉత్తరాత్-ఉత్తరతః-ఉత్తరేణ=Northward; అధరాత్-అధరతః-అధరేణ-అధరస్థాత్=Underneath; పురస్థాత్=Before; ఉపరి-ఉపరిస్థాత్=Above; అధస్థాత్=Behind, మొదలయినవి గ్రహింపఁబడును.

శ్లో-ఇత్యవ్యయవర్గః = అవ్యయములయొక్క పదసమూహము ముగిసెను. శ్లో

గ్రంథకర్త తాను గ్రంథాదియందుఁజేసిన ' సంపూర్ణ ముచ్యతే వర్తైర్నామలిక్ష్ణానుశాసనమ్ ' అను ప్రతిజ్ఞచొప్పున లింగములతోడ నామముల కనుశాసనముతోఁజుకు వర్గాంతరమును ప్రారంభించుచున్నాఁడు.

మూ॥ సలిక్ష్ణశాస్త్రైః సన్నాదికృతద్ధితసమాసజైః॥ ౪౩౬॥

అను కై సన్నజ్యహే లిజం సంకీర్ణన దిహోన్నయేత్ ।

టీ.-ఇహసన్నజ్యహే = ఈలింగాదినంగ్రహవర్గయందు, సలిక్ష్ణశాస్త్రైః = పాణిని వరదుచి మొదలైనవారిచేతఁజెప్పఁబడిన లింగలక్షణములుగల, 'స్త్రీయామిదూద్విరామైకాచ్' అనునది మొదలయిన వాక్యములతోఁ గూడినట్టి, సన్నాదికృతద్ధితసమాసజైః = సనాద్యంతధాతువులమీది అప్రత్యయము మొదలయిన కృత్ప్రత్యయములవలనను కేవలధాతువుల మీది కృత్ప్రత్యయమువలనను, తద్ధితప్రత్యయములవలనను సమాసము లవలనను బుట్టిన, అనుకైః = పూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పఁబడిన, 'స్త్రీభావాదావనిక్తిన్' మొదలయిన కృత్ప్రత్యయములతోఁగూడిన వాక్యములచేతను, 'తల్బృద్ధియేని కడ్యచ్తా' ఇవిమొదలయిన తద్ధితప్రత్యయములతోఁగూడిన వాక్యములచేతను, 'అదనైర్ద్విగురేకార్థః' ఇవి మొదలయిన సమాసములతోఁగూడిన వాక్యములచేతను, లిజమ్ = స్త్రీపుంసపుంసకలింగములను, ఉన్నయేత్ = తెలిసికోవలయును. మరియు దృష్టాంతముచేతను లింగము నెఱుంగు నుపాయమును జెప్పచున్నాఁడు. సంకీర్ణవత్ = సంకీర్ణ వర్గయందువలె బ్రకృతిప్రత్యయార్థాదులచేతను లింగమును తెలిసికొనవలెను.

ఈవర్గయందుఁ జెప్పనట్టి లింగలక్షణములకుఁ బూర్వవర్గలయందుఁజెప్పిన విశేషవిధులతో విరోధమువచ్చినప్పు డేలక్షణము ప్రవర్తించునను సందేహమును పరిహరించు చున్నాఁడు.

లిక్ష్మణేషవిధి ర్వాప్యసీ విశేషై ర్యద్యబాధితః ||

౪౩౨||

= ఈవర్ణయందుఁ జెప్పఁబడు సామాన్యమయిన లింగలక్షణము, విశేషైః = ఈశాస్త్రమున నక్కడక్కడఁ జెప్పఁబడిన విశేషవిధులచేత, అబాధితోయది = బాధింపఁబడనిదైన, వ్యాపీ = తాను ప్రవర్తించునదియగును. అనఁగా నీవర్ణయందుఁ జెప్పఁబడిన లింగలక్షణము పూర్వవర్ణయందుఁ జెప్పిన విశేషవిధిని విడిచిపెట్టి కడమ దిక్కుననే ప్రవర్తించునని తాత్పర్యము. అది యెట్లన నీవర్ణయందు స్వర్ణపర్యాయములు పుంలింగములను అనువిధి “ద్యోదివాద్వేస్త్రీయామ్” అను విశేషవిధిచోట ప్రవర్తించదు.

మూ || స్త్రీయామ్

టీ.-స్త్రీయాం అనుపదము ‘పుం స్త్రీనభేదానుచరాః’ అను పుంలింగాధికార పర్యంత మనునర్థించి వచ్చును, కావున నదివఱకుఁ జెప్పఁబడుములు స్త్రీలింగములు.

ఈదూద్విరా మైకాచ్

టీ.-ఏకాచ్ = ఒకయచ్చుకలిగిన, ఈదూద్విరామా = ఈకారంత ఊకారంతశబ్దములు||సీ||, ||ఉ|| శ్రీః; ధీః; భూః; భూః.

సయోనిప్రాణినామచ |

టీ.-యోనికలిగిన ప్రాణులకుఁ బేరయినశబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తించును, ||ఉ|| మాతా; యోషిత్; సురభిః, కరేణుః.

నామ విద్యున్నిశా వల్లీ వీణా ది గ్భూ నదీ హ్రీయామ్ || ౪౩౩ ||

టీ.-విద్యుత్ = మెఱపు, నిశా = రాత్రి, వల్లీ = తీగె, వీణా = వీణ, దిక్ = దిక్కు, భూ = భూమి, నదీ = నది, హ్రీ = సిగ్గు || ఈ౮వ స్తువులయొక్క, నామ = పేర్లు, విశేషవిధి బాధలేనివి||సీ||, ఇచట వీణాపర్యాయములకును హ్రీపర్యాయములకును, ‘జాబూజ స్తమ్ - ఈదూద్విరామైకాచ్, అనువిధుల చేత స్త్రీలింగము సిద్ధించినను విస్వప్రాణముగాఁ జెప్పినాడు. కొందఱు వాణీదిగ్భూనదీధియామ్’ అని పాఠము గలదనిరి. మొదటిపక్షమునందు హ్రీపర్యాయములయిన మందాక్షప్రీడశబ్దములు విశేషవిధిబాధ కలవి గనుక నక్కడ నీ విధిలేదు.

మూ|| అదనై ర్ద్విగురేకార్థో

టీ.-అదన్తై = అకారాంతములయిన యుత్తరపదములతోఁ గూడు
కోనియున్న, ఏకార్థోద్విగుః=సమాహారమునందలి ద్విగుసమాసము॥ సీ॥,
ద్విగుసమాస మన సంఖ్యాపూర్వపదమైన సమాసము, ॥ ఉ ॥ పఞ్చ
నాం మూలానాం సమాహారః=పఞ్చమూలీ; దశమూలీ; త్రిలోకీ.

న స పాత్రయుగాదిభిః।

టీ.-పాత్రయుగాదిభిః = ఉత్తరపదములయిన పాత్రయుగాది శబ్దము
లతోఁగూడియున్న, సః= ఆద్విగుసమాసము, న= స్త్రీలింగముకాదు, ॥ఉ॥
పఞ్చపాత్రమ్, చతుర్ద్యుగమ్, త్రిభువనమ్.

తత్

టీ.-భావార్థమునందును సమాహారమునందును స్వార్థమునందును
విధింపఁబడిన తత్ ప్రత్యయ మంతముగాఁగల శబ్దములు॥సీ॥, ॥ఉ॥ భావా
ర్థమున, పురుషస్యభావః పురుషతా; అశ్వతా, సమాహారమున, గ్రామా
ణాంసమూహః గ్రామతా, జనతా, బంధతా; సహాయతా; స్వార్థమున,
దేవపద దేవతా.

బృద్ధే యేనికడ్యచ్ఛ్రా

టీ.-బృద్ధే=సమాహారమునందు విధింపఁబడిన య, ఇని, కడ్యచ్ఛ్రా [పా]
కట్యచ్ఛ్ర, అను ప్రత్యయములంతముగాఁగల శబ్దములు॥సీ॥, ॥ఉ॥ య
ప్రత్యయాంతమునకు, పాశానాంసమూహః పాశ్యా; ఈలాగే ఇని ప్రత్య
యాంతమునకు ఖలినీ; కడ్యచ్ఛ్ర ప్రత్యయాంతమునకు, రథకడ్య [పా] ర
థకట్యా; త్రప్రత్యయాంతమునకు గోత్రా.

వైర మైథుని కాది పుక॥రకె॥

టీ.-వైర=విరోధమునందును, మైథునిక = వివాహమునందును, ఆది
శబ్దముచేత వీప్సయందును దండమునందును దానమునందును విధింపఁ
బడిన పున్ అను ప్రత్యయమంతముగాఁగల శబ్దములు ॥సీ॥, ॥ఉ॥ విరోధము
న, అశ్వమహిషయోర్విరోధః అశ్వమహిషికా; కాకోలూకికా; వివాహ
మున, అత్రిభరద్వాజయోర్వివాహః అత్రిభరద్వాజికా, వసిష్ఠకుశికికా;
వీప్సయందు, ద్వాపాదౌదదాతి ద్విపదికాండదాతి; ద్విశతికాండదాతి,
దండమునందు, ద్వాపాదౌదణ్డతః ద్విపదికాండణ్డతః; ద్విశతికాండణ్డతః;
దానమునందు, ద్వాపాదౌవ్యవసృజతి ద్విపదికాంవ్యవసృజతి; ద్విశతి

కాం వ్యవస్థజతి, పున్ ప్రత్యయము పుష్కో ప్రత్యయమునకు నుపలక్షణముగనుక పుష్కో ప్రత్యయంతములకును కొన్నియెడల స్త్రీలింగములొను, ||ఉ|| శిష్యోపాధ్యాయయోగ్యవః శైష్యోపాధ్యాయకా; ఇత్యాదులు.

మూ|| స్త్రీభావాదావనిక్తిన్వల్లజ్జన్య చ్యు బ్యు జ జే ఇన్ శాః|

టీ - స్త్రీభావాదా = స్త్ర్యధికారమందలి భావాద్యర్థములయందు విధింపబడిన అని - క్తిన్ - ణ్వల్ - ణచ్ - ణ్వచ్ - క్యప్ - యుచ్ - అజ్ - అ - ఇష్ - నిశ అను ప్రత్యయము లంతముగాఁగల శబ్దములు || సీ||, ||ఉ|| అజననిః; అకరణిః ఇచటనాక్రోశమునందని ప్రత్యయము. కృతిః; భృతిః భావార్థమునందు క్తిన్ ప్రత్యయము ప్రవాహికా; ప్రచ్ఛర్దికా ఇచట రోగాఖ్యయందు ణ్వల్. కారికా; జీవికా ఇచట ధాత్వర్థమునందు ణ్వల్. వ్యావక్రోశీ, ఒకరినొకరు తిట్టుకొనుట, వ్యాత్యక్షీ, ఒకరిపై నొకరు నీళ్లుచల్లుకొనుట, ఇచట కర్తవ్యతిహారమునందు ణచ్. భవతఃశాయికా, భవతః ఆసికా, ఇచట పర్యాయార్థమునందు ణ్వచ్. భవానర్హతి ఇత్యుభక్షికామ్; పయః పాయికామ్, ఇచట అర్హార్థమునందు ణ్వచ్. ఇత్యుభక్షికాంమేధారయసి; ఓదనభక్షికామ్, ఇచట ఋణార్థమునందు ణ్వచ్. ఇత్యుభక్షికా, మే ఉదపాది ఓదనభక్షికా, ఇచట నుత్పత్తియందు ణ్వచ్. వ్రజ్యా; ఇజ్యా, ఇచట భావార్థమునందు క్యప్ సమజ్యా, నిషద్యా, ఇచట సంజ్ఞయందు క్యప్. మణ్డనా, ఆననా, ఇచట భావార్థమునందు యుచ్. పచా; చిదా, మృజా, ఇచట భావార్థమునందు అజ్. చికిర్వా; జిహ్వార్వా, ఇచట సన్ ప్రత్యయముమీఁద భావార్థమునందు అప్రత్యయము. కాంకారిమకార్నీః, ఇమాంకారిమకార్నమ్, ఇచట ప్రశ్నాఖ్యానములయందు ఇష్. జ్యానిః, గ్లానిః, ఇచట భావార్థమునందు నిప్రత్యయము. శప్రత్యయంతమునకు, క్రియా, ఇచ్ఛా, ఇత్యాదులు.

ఉణాదిషు నిరూ రిశ్చ

టీ.-ఉణాదులయందలి నిః ఉః ఈ అనుసీమూఁడు ప్రత్యయములు సం తముగాఁగల శబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తించును, || ఉ || నిప్రత్యయమునకు, శ్రేణిః; శ్రోణిః. ఉప్రత్యయమునకు, ఖర్జూః, కణ్డూః, చమూః. ఈ ప్రత్యయమునకు, తన్ద్రిః; లక్ష్మీః ఇత్యాదులు అగ్ని ఎహ్ని యోని పార్వి శబ్దములు నిప్రత్యయంతములయినను పుంలింగము లనువిశేషవిధియన్నది.

జ్యోబూజస్తం చలం స్థిరమ్॥౪౪౦॥

టీ.-జీ-అనగా, జీప్-జీమ్-జీన్, అను ప్రత్యయములు. ఆప్ - అనగా లాప్-డాప్-చాప్, అను ప్రత్యయములు ఈయాఱును ఊజ్ అను ప్రత్యయమును సంతముగాఁగల శబ్దములు, చలమ్=విశేష్యనిష్ఠుములు అయినవియు, స్థిరమ్=నియతలింగము లయినవియు॥ నీ॥, ॥ఉ॥ విశేష్యనిష్ఠుములయిన జ్యంతములకు, పుంసః ఇయమ్ పౌంస్త్వి; ఉపగోరియమ్ బౌపగవీ; నియతలింగములయిన జ్యంతమునకు, కరిణీ; కర్త్రీ, ఇచట జీప్. దాతౌ యణీ; గారీ, ఇచట జీమ్. శార్థరవీ; బై దీ, ఇచట జీన్. అజా ఏడకా రమా, ఇచట లాప్. సురాజా, బహుసీమా, ఇచట డాప్. కారీషగన్ధ్యా, వారాహ్య, ఇచట చాప్. రమ్యారూః, కరభోరూః, ఇచట ఊజ్ ఇత్యాదులు.

మూ॥ తత్క్రిడాయాం ప్రహరణంచేన్నౌష్టా పాల్లవా ఇదిక్.

టీ.-తత్=ఆముష్టిపల్లవాదులు, క్రిడాయామ్=ఈక్రిడయందు, ప్రహరణంచేత్=ఆయుధమాయెనేని, ఆయర్థమునందు విధింపబడిన నిప్రత్యయాంతశబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తించును, ॥ ఉ ॥ ముష్టిః ప్రహరిణమస్యాం క్రిడాయామ్ మాష్టా. ఈలాగున పాల్లవా. ఇదిక్ అన్నందున దాండాదులును తెలియవలెను.

ఘఞ్ఘో ఖ స్సాక్రియాన్యాయే ద్దాణ్డపాతాహి ఘాల్లునీ॥

మూ॥ శైవ్యనంపాతాహిమృగయా తైలంపాతాస్వధేతి దిక్.

టీ.-సాక్రియా=ఆదండపాతాదిక్రియ, అస్యాంచేత్ = ఈఘాల్లున్యాయులయందు కలిగినయెడ, ఆయర్థమునందు, ఘఞః = ఘఞాంతముమీఁద విధింపబడిన, ఞః=ఇ ప్రత్యయాంతము॥నీ॥, ॥ఉ॥ దాణ్డపాతోన్యాయాఘాల్లున్యాయితదాణ్డపాతా ఘాల్లునీ; శేవ్యనపాతోన్యాయమృగయాయామిత శైవ్యనంపాతా మృగయా; తిలపాతోన్యాయస్వధాయామిత తైలంపాతాస్వధా; దిక్పబ్దమువలన మాసలపాతాదులు నీలాగున తెలియవలెను.

స్త్రీ స్యా త్కాచి స్మృణా ల్యాది ర్వివత్తోపచయే యది ॥

టీ.-అల్పార్థమునందు వివత్ కలిగినయెడ మృణాలీశబ్దము మొదలయిన కొన్నిశబ్దములు స్త్రీలింగములాను. ॥ ఉ ॥ అల్పమృణాలమ్ మృణాలీ; అహ్వోఘటః ఘటీ; ఇట్లే, శస్త్రీ, విషాణీ; వీణీ, ఖర్జూరీ; అసునివి మొదలయినవి తెలియవలెను. కొన్ని యన్నందున అహ్వోవృక్షః వృక్ష

కః; ఇత్యాదులు స్త్రీలింగములుకావు. ఇచటఁ గొందఱు స్త్రీత్వమని చెప్పి స్త్రీత్వవివక్షయందు మృణాల్యాదిశబ్దములు స్త్రీలింగములందురు.

ఈప్రకారముగా లక్షణముచేత లింగనిర్ణయమునుజెప్పి యిఁకను కకారాంతాదిక్రమమున లింగనిర్ణయమును జెప్పచున్నాఁడు.

మూ॥ లజ్జా శేఫాలికా టీకా ధాతకీ పజ్జికా౨౨౫కి॥

సిద్ధికా శారికా హిక్మా పృచి కోల్కా పిపీలికా॥ ౪౪౩॥

తిన్దుకీ కణికా భజ్జీ సురజ్ఞా శూచి మాధయః॥

పిచ్చా వితణ్డా కాకిణ్య శూర్పి శ్యాణీ ద్రుణీ దరత్ ॥ ౪౪౪॥

సాతిః కన్ధా కధా౨౨౫సన్ది నాభీ రాజసభా౨౫పిచ॥

ఝల్లరీ చర్పరీ పారీ హోరా లట్వాచ సిద్ధలా॥ ౪౪౫॥

లాటా లిటాచ గణ్డాపా గృధ్రసీ చమసీ మసీ॥

టీ.-లంకాశబ్దముమొదలు మసీశబ్దపర్యంతము ౪౩ శబ్దములు స్త్రీలింగములు. ఈశబ్దములకర్థము, లజ్జా=రావణపట్టణము, శేఫాలికా=వావిలి, టీకా=విషమపదవ్యాఖ్యానము, ధాతకీ=ఆరెమ్రాను, పజ్జికా=నిశ్శేషపదవ్యాఖ్యానము, ఆధకీ=తువరిమన్ను, సిద్ధికా=భిల్లుమ్రాను, శారికా=గోరువంకపిట్ట, హిక్మా=వెక్కిళ్లు, పృచికా=అడవియీగ, ఊల్కా=కొఱవి, పిపీలికా=చీమ, తిన్దుకీ=తుమ్మికిచెట్టు, కణికా=పరమాణువు, వీరహిభేదమును, గోదుమపిండియనికొందఱు, భజ్జీ=రచనాప్రకారము, సురజ్ఞా=కన్నము, సూచి=సూది, మాధిః=చిగురాగు, వీచియని కొందఱు, పిచ్చా=గంజయు, బూరుగబంకయు, వితణ్డా=స్వపక్షస్థాపనములే నివాదము, కాకిణీ=కర్ష మెత్తులోనాలవపాలు, పలములో నాలవపాలని కొందఱు, శూర్పిః=గద్యభేదము, శ్యాణీ=సాన, ద్రుణీ=చెవిదూఱుపాము, తాఁబేలనికొందఱు, దరత్=మేచ్చజాతి, చటియయనికొందఱు, సాతిః=దానము, తీవ్రవేదన యనికొందఱు, కన్ధా=బొంత, కధా=చరిత్ర, ఆసన్ది=వెండిపీఠ, శవవాహనమని కొందఱు, నాభిః=బొడ్డు, రాజసభా=రాజకొలుపుకూటము, ఝల్లరీ=వాద్యవిశేషము, చర్పరీ=నృత్యవిశేషము, పారీ=పనుఁగుకాలిగాలును, హోరా=లగ్నాంశము, లట్వా=ఊరఁబిచ్చిక, సిద్ధలా=పూతిమత్స్యతోదము, సిబ్బెముగలదియు, లాటా=లత్తుక, లిటా=పేనుగ్రుడ్డు, గణ్డాపా=పుక్కిలిధిచుట, గృధ్రసీ=రొండ్డిలోనివాత

వ్యాధి, చమసీ-సోమసానపాత్రము, మసీ=మసి.

శ్లో. ఇతి స్త్రీలిజ్జసంగ్రహః. ౧౬

పుంస్త్రీ

టీ.-ముందు నపుంసకే అనువహకుఁ జెప్పబడు శబ్దములు పుంలింగముందు వర్తించుననుట.

సభేదానుచరా స్సపర్యాయా స్సురాసురాః || ౮౮౬ ||

టీ.-సపర్యాయాః = అమర నిర్జరాది పర్యాయములతోడను దైత్య దైతేయాది పర్యాయములతోడను కూడుకొనియున్న, సురాసురాః = సురశబ్దమును అసురశబ్దమును, సభేదానుచరాః = తమతమలో విశేషములయిన యింద్రాగ్నాది దేవతలపేళ్లతోను నముచిశంబరరావణాది రాక్షసులపేళ్లతోను తమతమయనుచరులయిన హాహాహూహూ మారరపింగాళాదులపేళ్లతోను చండముండప్రహస్తాదులపేళ్లతోను పుంలింగములతోను. ఈశబ్దములలో విశేషవిధిగల శబ్దములందీవిధి ప్రవర్తింపదు.

• మూ॥ స్వర్గ యాగాద్రి మే ఘాభి ద్రు కాలాసి శ రారయః |

కర గ ణ్డోష్ణ దోర్దస్త కణ్డ కేశ నఖ స్తనాః || ౮౮౭ ||

టీ.-స్వర్గ=స్వర్గము, యాగ=యజ్ఞము, అద్రి=పర్వతము, మేఘు = మేఘము, అభి=సముద్రము, ద్రు=వృక్షము, కాల=కాలము, అసి=ఖడ్గము, శర=బాణము, అరి=శత్రువు, కర=హస్తమును, అప్పనమును, కిరణమును, గణ్డ=కపోలము, ఓష్ణ=అధరము, దో=బాహువు, దస్త=దంతములు, కణ్డ=కంఠము, కేశ=కేశములు, నఖ=గోళ్లు, స్తన=స్తనములు, ఈ ౨౨ వస్తువులపేళ్లు సంభవించిన దిక్కున వీని విశేషములపేళ్లను || పు || వీనిలో దేనికి విశేషవిధియున్నదో యక్కడ నీవిధి ప్రవర్తింపదు. అదియేలాగన, స్వర్గవాచకములయిన ద్యౌదివ్ శబ్దములును, వృక్షవిశేషవాచకములయిన హరిచందనశింశుపాశబ్దములును, కాలవిశేష వాచకములయిన తిథిప్రతిపదాదులును, బాణవాచకములయిన ఇమృశబ్దమును, కిరణవాచకములయిన నీధిత్యాదులును, ఓష్ణవాచకములయిన దశనవాసశ్యబ్దమును, బాహువాచకములయిన భుజబాహువులును, దంతవిశేష వాచకములయిన దంష్ట్రాశీర్విషాణశబ్దములును, కేశవిశేష వాచకములయిన జటానటాశబ్దములును, నఖవాచకములయిన నఖనఖరశబ్దములును, విశేష

విధి కలిగియున్నవి కనుక నక్కడ నీవిధి ప్రవర్తింపదు.

.మూ॥ అహ్నిహోంతాః

టీ.-అహ్నింతములయినపూర్వాహ్నిహోంతాఃది శబ్దములును, అహం తములయిన ద్వ్యహత్ర్యహాది శబ్దములును ॥పు॥, అత్యహ్నిభోజన మ్-నిరహ్నివేళా; అనుదిక్కుల నన్యపదార్థము నపుంసకమయినను స్త్రీలింగమయినను అహ్నింతశబ్దములు పుంలింగములేయని కొందఱు.

క్షేపణభేదా

టీ.-విశేషవాచకములయిన సారాష్ట్రిక శౌక్తి కేయాదిశబ్దములు ॥పు॥, కాకోల కాలకూటాదిశబ్దములకు విశేషవిధియున్నందున నచ్చట నీవిధి ప్రవర్తింపదు.

రాత్రాంతాః ప్రాగసంభ్యతాః ।

టీ.-ప్రాగసంభ్యతాః=సంఖ్యాపూర్వపదములుగాని, రాత్రాంతాః = రాత్రాంతములయిన పూర్వరాత్ర అపరరాత్ర అర్ధరాత్రాదిశబ్దములు ॥పు॥, రాత్రాంతమయినను సమాహారమునందు 'అహోరాత్రమ్' అనికలదు. అతిరాత్రః అనుదిక్కుల నన్యపదార్థము భిన్నలింగమయినను ॥ పు॥ అనికొందఱు. సంఖ్యాపూర్వపదమయినపుడు, గణరాత్రమ్ - పంచరాత్రమ్, అని॥న॥.

శ్రీవేష్ట(ద్యాశ్చ) నిర్యాసా

టీ.-శ్రీవేష్ట-శ్రీవాస-సరలద్రవ, అనునవి మొదలయిన, నిర్యాసాః=మానిబంకపేళ్లు॥పు॥.

అసన్నంతా అబాధితాః॥ ౪౪౫॥

టీ.-అబాధితాః=విశేషవిధులచేత బాధింపబడని, అసన్నంతాః = అజ్జిరన్ పురోధన్ మొదలయిన యసంతములును, సుపర్వన్ స్త్రీహన్ మొదలయిన యన్నంతములును॥పు॥, అబాధితాః-అన్నందున 'యశన్ పయన్ నామన్' అనుదిక్కుల నీవిధి ప్రవర్తింపదు.

మూ॥ కశేరు జతు వస్తూని హిత్యా తు రు విరామకాః ।

టీ.-కశేరుజతువస్తూని=కశేరు జతు వస్త్రు అనుశబ్దములను, హిత్యా=విడిచి, తురువిరామకాః=తు అనువర్ణము నంతముగాఁగల హేతు సేతు మొదలైన శబ్దములును, రు అనువర్ణము నంతముగాఁగల చరు గురు

మొదలైన శబ్దములును॥పు॥, క శేరుజతువస్తుశబ్దములు॥న॥, ఇది యుప
లక్షణము గనుక దారు శ్శ్రు కుస్తుమ్బురు మస్తు శబ్దములును॥న॥. •

క ష ణ భ మ రో పాంతాయద్య దంతా అమీ అధ॥ రర॥

మూ॥ ప థ న య స టో పాంతా

టీ.-క-ష-ణ-భ-మ-ర-ప-ధ-న-య-స-ట - ఈ ౧౨ - వర్ణములు ను
పాంతములుగాను అకారమంతముగాను గలిగినశబ్దములు ॥పు॥ వరుసగా
॥ఉ॥ అర్కః; స్ఫటికః; వృషః; నికషః; గణః; గుణః, కుమ్భః; కలభః;
వ్యామః; గ్రామః; హారః; సారః, ధూపః; సూపః; అర్థః; శపథః, స్తనః;
జనః; కులాయః, తన్తువాయః; రసః, దానః, ఘటః; పటః; ఇత్యాదులు.

గోత్రాఖ్యా శ్చరణాఽహ్వయాః॥

టీ.-గార్హ్య-వాసిష్ఠః, అనునవి మొదలైనగోత్రాపత్యమును జెప్పవే
ళ్లును, కరః-బహ్వృచః-ఛన్దోగః, అనునవి మొదలయిన వేదశాఖాధ్యే
తపేళ్లును॥పు॥.

నా మ్నైక కర్తరి భావేచ ఘృజ జబ్జ ఘాఘుచః॥ ర౫౦॥

టీ.-నామ్నైక = సంజ్ఞాయందును; అకర్తరి = కర్తృవ్యతిరిక్తకారకము
నందును, భావేచ = భావార్థమాత్రమునందును, యథాసంభవముగా
విధింపఁబడిన ఘృజ్ అచ్ నజ్ ణఘ అఘచ్ అను నీయేడు ప్రత్యయ
ము లంతముగాఁ గలశబ్దములు విశేషవిధిలేనిచోట॥పు॥, ॥ఉ॥సంజ్ఞాయందు
ఘఙ్ఘనకు పాదః, రోగః, వేశః, కర్తృవ్యతిరిక్తకారకమునందు ఘఙ్ఘనకు ప్ర
క్రియత ఇతి ప్రకారః, ప్రసీద స్త్యస్త్రిన్వితి ప్రసాదః; రజ్య తే అనే నేతిరాగః;
భావార్థమునందు ఘఙ్ఘనకు త్యాగః, భోగః, అచ్యుత్యయమునకు నయః;
జయః; చయః; అప్యత్యయమునకు కరః; గరః; లవః, నజ్ ప్రత్యయమునకు
యజ్జః, యత్నః; ణప్రత్యయమునకు న్యాదః; ఘప్రత్యయమునకు ఊరచ్చ
దః, దస్తచ్చదః; అఘచ్చ్యత్యయమునకు వమఘః, వేపఘః; ఇత్యాదులు.

మూ॥ ల్యుః కర్తరి

టీ.-కర్తరి=కర్తృధమునందు విధింపఁబడిన, ల్యుః=ల్యు ప్రత్యయాం
తములైన, నస్తనః-రమణః-దహనః - అనునవి మొదలయిన శబ్దములు॥ పు॥.

ఇమని జ్ఞాపే

టీ.-భావే=భావార్థమునందు విధింపఁబడిన, ఇమనిచ్=ఇమనిచ్చ్యత్య

యాంతములయిన ప్రధిమన్-గరిమన్, అనునివి మొదలయిన శబ్దములు॥ పు॥

కో ఘో కిః ప్రాది తోఽన్యతః!

టీ.-కః=భావార్థమునందు విధింపఁబడిన కప్రత్యయాంతము లయిన, ప్రస్థః-విఘ్నః - ఆఘాతః - శ్యేనోత్థః, అనునవి మొదలయిన శబ్దములును, ప్రాదితః=ప్ర-పరా అనునవి మొదలయిన యుపసర్గలకంటె, అన్యతః=వేరయిన సుబంతమును కర్తృపదముగాఁగల, ఘోః=ఘసంజ్ఞక ధాతువు మీద నధికరణార్థమునందు విధింపఁబడిన, కిః = కిప్రత్యయాంతములయిన అమ్బుధిః-ఇమధిః, అనునివి మొదలయిన శబ్దములు॥ పు॥

ద్వంద్వేఽశ్వబడబా వశ్వబడబానసమాహృతే॥ ౪౫౧॥

టీ.-సమాహారవ్యతిరిక్తమయిన అశ్వబడబా అను ద్వంద్వసమాస రూపమయిన శబ్దము ॥పు॥, ఇచట “పూర్వపదశ్వబడబా” అను సూత్రము నందు ద్వివచనము వివక్షితము గాదని తెలియఁజేయుటకై అశ్వబడ బాః అనిబహువచనమును ప్రయోగించినాఁడు. సమాహారమునందు॥న॥.

మూ॥ కాస్తసూర్యేన్ద్ర పర్యాయ పూర్వోఽయఃపూర్వోఽపిః ।

టీ.-సూర్యపర్యాయ శబ్దములును చంద్ర పర్యాయ శబ్దములును అయశ్వబ్దమును పూర్వములుగాఁగల కాంతశబ్దము॥పు॥, ॥ఉ॥ సూర్యకాస్తః; రవికాస్తః; ఇన్ద్రకాస్తః; చంద్రకాస్తః; అయస్కాస్తః; అపిచలన్ద్రున లోహకాస్తశబ్దమును॥పు॥ అని కొందఱు.

మూ॥ వటక శ్చానువాకశ్చ రల్లకశ్చ కుడజ్జకః॥ ౪౫౨॥

పుణ్ణో న్యూజ్ఞ సముద్గశ్చ విటపట్టధటాః ఖటాః!

కోట్టాఽరఘట్ట హట్టాశ్చ పిణ్ణ గోణ్ణ పిచిణ్ణవత్ ॥ ౪౫౩॥

గడుగ కరణ్ణో లగుణ్ణో వరణ్ణ శ్చ కేణో ఘుణాః ।

దృతి సీమన్త హరితో రోమ స్థోద్గిధ బుద్బుదాః॥ ౪౫౪॥

కానమర్దోఽర్బుదగి కున్దః ఘేన స్తూపౌ సయూపకౌ ।

ఆతపః క్షత్రియే నాభిగి కణప త్సుర కేదరాః॥ ౪౫౫॥

పూర త్సురప్ర చుక్రాశ్చ గోల హిజ్జుల పుద్గలాః!

వేతాల మల్ల భల్లాశ్చ పురోడాశోఽపి పట్టినః॥ ౪౫౬॥

కుల్లాఖో రభస శ్చైవ సకటాహః పతద్గ్రహః ।

టీ.-వటకశబ్దము మొదలుకొని పతద్గ్రహశబ్దవర్యంతములయిన శబ్ద

ములన్నియు || పు||, ఈశబ్రములలోఁ గొన్నిటికి నర్థము, కుడజుకః = పొద, న్యూజ్ఞః=ఎడతెగక యుచ్చరించిన యాటు ఓంకారములు, ధటః=తక్కి డ, ఖటః=తృణవిశేషము, కోటః=దుర్గవిశేషము, ఆరఘట్టః=దొడ్డబావి, హట్టః=అంగడివీధి, గోట్టః=దేశవిశేషము, వరణః=ముఖరోగము, దృతిః=లోలుతి త్రి, ఉద్గిధః=సామవేద ప్రణవము, కాసమర్థః=కసింద, స్తూపః=మన్ను మొదలయినవానిదిన్నె, కణపః=ఆయుధవిశేషము, కేదరః = వృక్షవిశేషము, పశువిశేషమును, పూరః=ప్రవాహము, క్షురప్రః=శరవిశేషము, చుక్రః=పుల్లప్రబ్బలి, గోలః = వర్తులాకారమైన మృత్పిండము మొదలగునవి, ఇంద్రియాధారావయవ విశేషమును, విధవాపుత్రుఁడును, హింజులః=ఇంగిలీకము, పుద్గలః=జీవుఁడు, పరమాణువును, కుల్తాపః=అర్ధపక్షములైన ముద్గ గోధుమాదులు, రభసః = త్వర, కటాహః = బహుద్రవ్యాధారమైన మృణ్మయాదిభాండ విశేషము, పతద్గ్రహః=తప్తపడిగ, తక్కినవానియర్థంబులూహ్యంబులు.

శ్లో ఇతి పుల్లజ్జశేషః ||

నపునకేఽన్యత్

టీ.-అన్యత్ = స్త్రీలింగ పుంలింగములకంటె వేఱయిన ముందుచెప్ప, నపునకే=శబ్దరూపమంతయు నపునకమున వర్తించును, ద్విహీనేఽన్యచ్చ అనుపారమున నిదియ యర్థము.

ఖారణ్య పర్ణశ్వభ్ర హిమోదకమ్ || ౪౫౭ ||

మూ|| శీతోష్ణ మాంస రుధిర ముఖాక్షి ద్రవిణం బలమ్ |

ఫలహేమశుల్బలోహం సుఖదుఃఖశుభాశుభమ్ || ౪౫౮ ||

మూ|| జలపుష్పాణి లవణం వ్యజ్జనా న్యనులేపనమ్ |

టీ.-ఖ=ఆకాశమును, ఇంద్రియమును, తక్కినశబ్దములయర్థము సుబోధ్యము. ఈయాకాశాదివస్తువులపేళ్లను సంభవించినదిక్కున వీని విశేషములపేళ్లను విశేషవిధిబాధితములుకానివి || న||.

[భయామృత శక్రత్వస్త్ర చాపాభరణ లాఞ్ఘనమ్ || ౪౫౯ ||

మూ|| దాశ్వాషధమృధాపత్య హృద యోదరకాకుదమ్ |

పత్తనాజిర శృఙ్గార్క ద్వారబద్ధోడు మానసమ్ || ౪౬౦ ||

మూ|| భ్యాస్తంచా

టీ.-ఈ శ్లోకము లధికములని కొందఱు చెప్పిరి. ఇందు కర్థము:-భయ ము మొదలైన ౨౩ వస్తువులపేర్లు విశేషవిధిచే బాధింపఁబడనివి॥న॥.

౨వ్యక్తలిङ్గస్య భణితౌ యత్ప్రయుజ్యతే ।]

టీ.-అవ్యక్తలిङ్గస్య = స్త్రీయనిగాని పురుషుడనిగాని యెఱుఁగఁబడని వస్తువుయొక్క, భణితౌ = చెప్పటయందు, యత్ప్రయుజ్యతే = ఏశబ్దము ప్రయోగింపఁ బడుచున్నదో అది ॥న॥, ఇందుకు “ స్త్రీవాపుమాన్వాకింతస్య జాతం తద్బృహిపణిత ” అని ॥ఉ॥.

కోట్యా శ్శతాదిసఖ్యాన్వా

టీ.-కోట్యాః = కోటిశబ్దముకంటె, అన్వా = వేఱైన, శతాదిసఖ్యాః = శత సహస్రాది సంఖ్యావాచకములు॥న॥, కోటిశబ్దము॥నీ॥.

వా లక్షా నియుతం చ తత్ ॥

టీ.-లక్షా = లక్షశబ్దము, వా = వికల్పముగా॥న॥పక్షమునందు॥నీ॥, తత్ = అలక్షయే, నియుతమ్ = నియుత మనిపించుకొనును.

మూ॥ ద్వ్యచ్ఛ మసిసుసన్నస్తం

టీ.-ద్వ్యచ్ఛమ్ = రెండచ్చులుగలిగిన, అసిసుసన్నస్తమ్ = అస్ - ఇస్ - ఉస్ - అస్, అనునివి యంతములుగాఁగల శబ్దములు॥న॥, ॥ఉ॥ అసంతమునకు, యశః; పయః. ఇసంతమునకు, సర్పిః; హవిః. ఉసంతమునకు, వపుః; ధనుః. అన్నంతమునకు, నామ; రోమ. ఇత్యాదులు,

య దనాస్త మకర్తరి ।

టీ.-అకర్తరి = కర్తృర్థవ్యతిరీక్తములయిన కరణాధికరణ భావాద్యర్థములయందు విధింపఁబడిన ల్యుట్ప్రత్యయము మొదలయిన ప్రత్యయములకు నాదేశమగు, అనాస్తంయత్ = అన అనునది యంతముగాఁగల శబ్దములు॥ న॥, కరణార్థమునందు, సాధ్యతే అనే నేతిసాధనమ్; అధికరణార్థమునందు, అధిక్రియతే అస్తిన్నితి అధికరణమ్; భావార్థమునందు, పచనమ్ ఇత్యాదులు.

త్రాస్తం సలోపధం శిష్టం

టీ.-త్రాస్తమ్ = త్ర అనునక్షరము అంతముగాఁగల పత్ర గాత్రకలత్రాదిశబ్దములును, సలోపధమ్ = లకారోపధములైన కుల ఫల జలాదిశబ్దములును, శిష్టమ్ = విశేషవిధిబాధితములుగానివి॥ న॥, కొందఱు సలోపధమను

దానికి సకారోపధములును లకారోపధములును నని యర్థముచెప్పి యవసరి బిసాదులును॥న॥అందురు. కొండఱు 'త్రాస్తంసనోపధం' అనిపాతముచెప్పి కేవలత్రాంతములైన పాత్రకలత్రాదులును సకారోపధములైనత్రాంతములైన వస్త్రశస్త్రాదులును సకారోపధములైన త్రాంతములైన ఆస్త్రతస్త్రాదులును॥న॥ అందురు.

రాత్రం ప్రాశస్త్యాయాఽన్వితమ్॥

టీ.-సప్త్యయాప్రాక్ = సంఖ్యావాచకమయిన పూర్వపదముతో, అన్వితమ్=కూడిన, రాత్రమ్=రాత్రశబ్దము॥ న॥, ॥ఉ॥ గణరాత్రమ్; త్రిరాత్రమ్; ఇత్యాదులు.

మూ॥ పాత్రాద్యదనై రేకార్థో ద్విగు ర్లక్ష్యేనుసారతః ।

టీ.-పాత్రాద్యదనైః పాత్రశబ్దము మొదలుగాఁగల అకారాంతములయిన యుత్తరపదములతోఁ గూడినదై, ఏకార్థః=సమాహారార్థమునందువర్తించిన, ద్విగుః=ద్విగుసమాసము.లక్ష్యేనుసారతః=ప్రయోగానుసారమువలన॥న॥, ॥ఉ॥పంచపాత్రమ్; త్రిభువనమ్; చతుర్భుగమ్, ఇత్యాదులు.

ద్వంద్వైక త్వవ్యయాభావౌ

టీ.-ద్వంద్వైకత్వ=సమాహారార్థమునందు వర్తించిన ద్వంద్వసమాసమును, అవ్యయాభావౌ=అవ్యయాభావసమాసమును॥న॥, ఉ॥ సమాహారద్వంద్వమునకు పాణిపాదమ్; అశ్వబలీవర్దమ్, అవ్యయాభావమునకు ఉపకుమ్భమ్; యథావిధి.

పథ స్సంఖ్యైవ్యయా త్పరః॥ ర=౨॥

టీ.-సంఖ్య = సంఖ్యనుజెప్పశబ్దములు, అవ్యయాత్=అవ్యయపదములు వీనికంటె, పరః=పరమై కృతసమాసాంతమయిన, పథః = పథశబ్దము విశేషవిధిబాధితముగానిది॥న॥, ॥ఉ॥ సంఖ్యాపూర్వకమునకు త్రిపథమ్; చతుష్పథమ్, అవ్యయపూర్వకమునకు విపథమ్; దుష్పథమ్.

మూ॥ షష్ఠ్యా శ్చాయా బహూనాంచే ద్విచ్ఛాయం

టీ.-షష్ఠ్యాః అనునీపదము 'కన్తోశీనరనామను' అనుపర్యంత మనువర్తించును. షష్ఠ్యాః = షష్ఠ్యంతముకంటెఁ బరమైన, ఛాయా ఛాయా శబ్దమంతముగాఁగల తత్పరుష సమాసము, బహూనాంచేత్ = ఆఛాయ

బహువస్తువుల సంబంధియైన ||న||, విచ్ఛాయమ్. అనునదియు దాహరణము, వీనాంపక్షిణాంఛాయా విచ్ఛాయమ్, అనివిగ్రహము.

సంహతౌసభా ।

శాలార్థాఽపి పరా రాజా మనుష్యార్థా దరాజకాత్ ॥ ౪౬౩॥

మూ॥ దాసీసభం నృపసభం రక్షససభ మిమాదిశః ।

టీ-షష్ఠ్యంతముకంటఁ బరమయిన, సంహతౌ = సమూహార్థమునం దువర్తించిన, సభా = సభాశబ్దమంతముగాఁగల తత్పురుషసమాసము||న||, షష్ఠ్యంతములయి, అరాజకాత్ = రాజశబ్దవ్యతిరిక్తములైన, రాజాఽమనుష్యార్థాత్ = రాజపర్యాయములకంటెను రక్షఃపిశాచాది వాచకముల కంటెను, పరా = పరమై, శాలార్థాఽపి = శాలార్థకమునైన, సభా = సభాశబ్ద మంతముగాఁగల తత్పురుషసమాసమును ||న||, దాసీసభమనునది మొదలు 3 ను, క్రమముగా నుదాహరణములు ఇమాదిశః అన్నందున నీ లాగే యుదాహరణాంతరములు తెలియవలెను.

ఉపజ్ఞోపక్రమాస్తశ్చ తదాదిత్వప్రకాశనే ॥ ౪౬౪॥

మూ॥ కోపజ్ఞ కోపక్రమాఽది

టీ.-ఉపజ్ఞోపక్రమాస్తః = ఒకరుచెప్పక యేతనచేతనెఱుఁగఁబడిన వస్తువు ఉపజ్ఞా అనఁబడును, ఒకరుచెప్పక యే తనచేత నారంభింపఁబడిన వస్తువు ఉపక్రమః అనఁబడును. ఇట్టి యుపజ్ఞోపక్రమశబ్దము లంతములు గాఁగల షష్ఠీతత్పురుషసమాసములు, తదాదిత్వప్రకాశనే = ఆయుపజ్ఞోపక్రమములకు మొదలుతోఁచునపుడు||న||, ||ఉ|| కోపజ్ఞమ్, కోపక్రమమ్, ఇచట కస్యఉపజ్ఞా; కోపజ్ఞమ్, కస్యఉపక్రమః; కోపక్రమమ్, అనివిగ్రహములు, ఇందుకు క అనఁగా బ్రస్తా అతనిచేత నొకరుచెప్పకయే మొదట నెఱుఁగఁబడినదియనియు, సతనిచేతనే నొకరుచెప్పకయే మొదట నారంభింపఁబడినది యనియు సర్థము. ఆరెంటికిని వరుసగా వేదమును సర్థమును విశేష్యములు. ఆదిశబ్దముచేత 'ప్రాచేతసోపజ్ఞం రామాయణమ్' ఇత్యాదులు తెలియవలెను.

కన్ధోశీసర నామసు ।

టీ.-ఉశీసర = ఉశీసరదేశమునందలి, నామసు = సంజ్ఞావిషయమయినపుడు, కన్ధా = కన్ధాశబ్దమంతముగాఁగల షష్ఠీతత్పురుషసమాసము|| న||, సా

శమీనాంకన్దాసాశమికన్దమ్ ఆహ్వరకన్దమ్ ఇత్యాదు లుదాహరణములు.

భావే న ణ క చిద్భ్యై సమూహే భావకర్తణోః॥ .

మూ॥ అదంతప్రత్యయాః

టీ.-నణక చిద్భ్యై=నప్రత్యయణప్రత్యయక ప్రత్యయ చకారేత్ప్రత్యయములకంటె, అన్యే = ఇతరములైన, భావే=భావ్యర్థమునందు విధింపఁబడిన కృత్ప్రత్యయములును, సమూహే=సమూహార్థమునందును, భావకర్తణోః = భావకర్తార్థములయందును విధింపఁబడిన, అదంతప్రత్యయాః=అకారాంత తద్ధిత ప్రత్యయములును సంతముగాఁగలశబ్దములు ॥న॥, ॥ఉ॥ కృత్ప్రత్యయములకు భావార్థమునందు వస్తవ్యమ్, ఇచట తవ్యప్రత్యయము; జేయమ్, ఇచట యత్; బ్రహ్మభూయమ్, ఇచట క్యప్; సాంరా విణంవర్తతే, ఇచట ఇనుణ్, అకారాంతతద్ధితములకు సమూహార్థమునందు, భిక్షాణాం సమూహోభై ట్టమ్; గార్భిణమ్; యావతమ్, ఇచట అణ్; భావకర్తార్థములయందు శుక్లస్యభావకర్తవా శౌక్ల్యమ్; బ్రహ్మణ్యమ్, ఇచట వ్యక్; యత్నః, న్యాదః; ఆఖాత్థ, జయః; ఇవిమొదలయిన నణకచిత్ప్రత్యయాంతములు॥పు॥

పుణ్యసుదినాభ్యాం త్వహః పరః ।

టీ.-పుణ్యసుదినాభ్యామ్ = పుణ్యసుదినశబ్దములకంటె, పరః = పరమైయుండు కృతసమాసాంతమైన, అహః=అహశ్యబ్దము॥న॥, ॥ఉ॥ పుణ్యాహమ్; సుదినాహమ్; ఇచట సుదినశబ్దము శోభసమాప్రవాచకము.

క్రియావ్యయానాం భేదకా న్యేకత్వే

టీ.-క్రియావ్యయానామ్=క్రియలకును అవ్యయములకును, భేదకాని = విశేషణములయినశబ్దములు ॥న॥, అవి ఏకత్వేఽపి అన్నందున నేకవచనాంతములును ॥ఉ॥ క్రియావిశేషణములకు మన్దం పచతి, మృదుపచతి; అవ్యయవిశేషణములకు శ్వశ్శోభనమ్; శోర్వరమణీయమ్.

ఇతను గొన్ని నపుంసకములను స్వరూపముచే జెప్పచున్నాడు.

౨.పుష్కతోటకే॥ ౪౬౨॥

మూ॥ చోచం బర్హం గృహస్థాణం తిరీటం మర్తయోజనమ్ ।

రాజసూయం వాజపేయం గద్య పద్యే కవేః కృతౌ॥౪౬౩॥

మాణిక్య భాష్య సిందూర చీర చీవర పజ్జరమ్ ।

లోకాయతం హారీతాలం విదలం స్థాల బాహ్నికమ్॥ ౪౬౯॥

టీ.-ఉత్తశబ్దము మొదలు బాహ్నికశబ్దపర్యంతమైన శబ్దములు॥న॥, వీని లోఁ గొన్ని టికర్థములు. ఉత్తమ్=సామవిశేషము, తోటకమ్=వృత్తవిశేషము, చోచమ్=తాటిపండు, తిరీటమ్=చుట్టుట, లోకాయతమ్=చార్వాక శాస్త్రము, విదలమ్ = దాడిమవిత్తులు, పెసలు మొదలైనవానిబేడలని కొందఱు, స్థాలమ్=భోజనసాత్రము.

శ్లో ఇతి నపుంసకలిజ్జశేషః. ౪౭

మూ॥ పున్నపుంసకయోః శేషో

టీ.-ఇది స్త్రీపుంసాధికారమువలన కనువర్తించును, శేషః = పున్నపుంసకవివరణములయందుఁ జెప్పఁబడు అర్ధర్వాదిశబ్దములు॥ష్ట॥.

౭ర్ధర్చ పిణ్యాక కణ్ఠకాః।

మోదక స్తణ్డక ప్లజ్కు శ్వాటకః ఖర్వటో౭ర్బుడః॥ ౪౭౦॥

మూ॥ సాతకోద్యోగచరక తమాలామలకా నడః।

కుప్తం ముణ్డం శీధు పుస్తం త్వేడితం తేమ కుట్టిమమ్॥

సజ్జమం శతమా నార్త శమ్బ లావ్యయ తాణ్డవమ్।

కవికం కస్తకార్పాసం పారావారం యుగస్థరమ్॥ ౪౭౧॥

పూయం ప్రగ్రీవ పాత్రీవే యూషం చమస చిక్కసే ।

టీ.-ఇందులోఁ గొన్ని టికర్థము, అర్ధర్చః=ఋక్కులోసగము, తణ్డకః=భూషణము [సా] దణ్డకః, శ్వాటకః=అల్పవస్త్రము, ఖర్వటః=గ్రామశతమ ధ్యమునందునుండు ప్రధానగ్రామము[ప] ఉపగ్రామము [ప]కంటకావృత గ్రామము [సా] కర్పటః=చిన్నపంచ, చరకః=వైద్యగ్రంథము, పుస్తమ్ = పూయుట మొదలయినక్రియ, పుస్తకమును [సా]బుస్తమ్=మాంసవిశేషము, శతమానమ్ = పలిమెండువెండి, తూమెండుధాన్యము మొదలయినవి యనికొందఱు, అర్త=నేత్రరోగము, నకారాంతము, అకారాంతమనికొందఱు, శమ్బలమ్ = సంబళము, అవ్యయమ్ = అవ్యయశబ్దములు, కవికమ్ [సా]కవియమ్[సా]కవీయమ్=కల్లెము, యుగస్థరమ్=రథమునొగలు, పర్వత విశేషమనికొందఱు, పూయమ్=చీము, ప్రగ్రీవమ్=కిటికి, మదనచేతులని కొందఱు, పాత్రీవమ్ = యజ్ఞోపకరణము, యూషమ్=పెసలు మొదలయిన దానికట్టు, చమసమ్ = యజ్ఞపాత్రము, చిక్కసమ్=యవాదులపిష్టము.

అర్ధర్చాదౌ ఘృతాదీనాం పుంస్త్యం య ద్వైదికం ధ్రువమ్ ||
 మూ॥ తస్మాక్తమిహ లోకేఽపి త చ్చేదస్త్యస్తు శేషవత్ |.

టీ.-అర్ధర్చాదౌ = అర్ధర్చాది గణమునందు, ఘృతాదీనామ్ = ఘృతక్షీ
 రాది శబ్దములకు, యత్ పుంస్త్యమ్ = ఏ పుంలింగము చెప్పబడెనో అది,
 ధ్రువమ్ = నిశ్చయముగా, వైదికమ్ = వేదసిద్ధము, తత్ = కనుక, ఇహ =
 ఇక్కడ, నోక్తమ్ = చెప్పబడలేదు, లోకేఽపి = లోకమునందును, తత్ = ఆ
 పుంలింగ ప్రయోగము, అస్తిచేత్ = కలిగినయెడ, శేషవదస్తు = శేషమువలె
 నగును. అనగా 'శేషంతు జ్ఞేయం శిష్టప్రయోగతః' అని ముందు చెప్ప
 చున్నాడు. అక్కడ శేషమనగా నీశాస్త్రమునందుఁ దానుజెప్పని నామ
 లింగ నిర్ణయములు ఏలాగున శిష్టప్రయోగమువలనఁ దెలియఁదగినవై
 యాలాగున నిక్కడను తెలియవలెనని యర్థము.

॥ ఇతి పున్నపుంసకలిజ్ఞశేషః ॥

స్త్రీ పుంసయోః

టీ.-ఇది స్త్రీ పుంసకాధికారమువలన కనువర్తించును.

అపత్యాంతాః

టీ.-అపత్య = అపత్యార్థమునందు విధింపబడిన అన్ ఇక్ యక్
 మొదలయిన ప్రత్యయములు, అంతాః = అంతముగాఁగల శబ్దములు॥ప్స॥,
 ॥ఉ॥ఔ॥పగవః, ఔ॥పగవీ; దాక్షిః, దాక్షీ; గార్గ్యః, గార్గీ.

ద్విచతుష్టప్ప దోరగాః॥౪౭౪॥

మూ॥ జాతిభేదాః

టీ.-ద్విచతుష్టప్పద = ద్విచతుష్టప్పద జాతులఁజెప్ప శబ్దములును, ఉ
 రగాః = సర్పవాచకశబ్దములును ॥ప్స॥, ॥ఉ॥ ద్విపదజాతికి-పురుషః, పురు
 షీ; కుక్కుటః, కుక్కుటీ; చతుష్పదజాతికి-మృగః, మృగీ; షట్పదజాతికి-
 భ్రమరః, భ్రమరీ; సర్పవాచకములకు-ఉరగః, ఉరగీ, ద్విపదజాతు లుప
 లక్షణము కనుక, మత్స్యః, మత్సీ; ఇత్యాదులును॥ప్స॥.

పుమాఖ్యాశ్చ స్త్రీయోగై స్సహ

టీ.-పుమాఖ్యాః = పురుషవాచకములయిన ప్రవృత్త గోపాల గణకాది
 శబ్దములు; స్త్రీయోగై స్సహ = పురుషసంబంధమువలన స్త్రీలునుజెప్ప ప్ర
 వృత్త గోపాలీ గణకీ ఇత్యాది శబ్దములతోడ ॥ప్స॥, ఇచట మఱియొక వ్యా

ఖ్యానము, స్త్రీ=స్త్రీవ్యక్తి, యోగైః = పురుషసంబంధములచేత, పుమా
ఖ్యా=ప్రవృత్తిగోపాలాది పురుషనామములను పొందునని, ఈ ౨ వ్యాఖ్యా
నములయందును ప్రవృత్తిగోపాలాది ప్రాతిపదికములు పురుషులను స్త్రీలను
జెప్పి ద్విలింగములొననుట; రెండవ వ్యాఖ్యానమునందు, 'సహ' అనుప
దము ముండటి మల్లకపదముతోఁ జేరుచున్నది.

మల్లకః!

యోని ర్వరాటక స్సాన్వతి ర్వరణో ఝాటలో మనుః॥ ౪౭౫॥

మూ॥ మూషా సృపాటీ కర్కశ్చా ర్యష్టి శ్వాటిః కటీ కుటీ!

టీ.-మల్లకశబ్దము మొదలు కుటీశబ్దము పర్యంతములయిన శబ్దము
లు॥సృ, ఇందులోఁ గొన్నిటికి సర్థము, మల్లకః=ప్రమిద, వర్ణకః=నీలిమొ
దలయిన వన్నెలు, [ప్ర]వల్లకః=వీణె, ఝాటల = మొక్కచుచ్చెట్టు, ఇయం
మరుః=మరుపువెండ్రాము [ప్ర]ఇయంమునిః=తపస్విని, సృపాటీ = పరిమాణ
విశేషము, నవీవి శేషమును, కుటీ=గుడిసె.

ॐ ఇతి స్త్రీపుంలింగశేషః॥

∴

స్త్రీనపుంసకయోః

టీ.-ఈపదము త్రిలింగాధికారమువల కనువ ర్తించును.

భావక్రియయోష్యశ్ క్వచిచ్ఛుశ్చ॥

మూ॥ జౌచిత్య మౌచితీ మైత్ర్యం మైత్రీ వుశ్ ప్రాగుదాహృతః!

టీ.-భావక్రియయోః=భావార్థకర్తృములయందువిధింపఁబడిన, వ్యశ్=
వ్యశ్ప్రత్యయంతములును, వుశ్=పుష్ప్ప్రత్యయంతములును, క్వచిత్ =
ఒకానొక దిక్కున॥న్న॥, వ్యశ్ప్రత్యయంతమునకు ఉదాహరణములు.
జౌచిత్యమ్, జౌచితీ; మైత్ర్యమ్, మైత్రీ; అని ఇది దిక్పద్యనముకనుక, వై
దగ్యమ్, వైదగీ; ఆనుపూర్వమ్, ఆనుపూర్వీ ఇవి మొదలయినవి తెలియ
వలెను, క్వచిచ్ఛ అన్నందున బ్రాహ్మణ్యమ్; దార్ధ్యమ్; శౌక్ల్యమ్; మొదల
యినవిసపుంసకములేను, వుశ్=పుష్ప్ప్రత్యయంతములు, ప్రాక్=మునుపే,
అనఁగామనుష్యవర్గాదులయందు, ఉదాహృతః=చెప్పఁబడియున్నవి, అది
యెట్లన, చోరికా ఆహోపురుషికా వార్ధకమ్ అని, క్వచిచ్ఛ అన్నందున
పుశ్ ప్రత్యయంతములు కొన్ని స్త్రీలింగములే కొన్ని సపుంసకలింగములే

కొన్ని రెండులింగములును కాబట్టి ప్రయోగములవలన తెలిసికొనఁ దగినది.

వ్యస్తప్రాకృతా సేనా ఛాయా శాలా సురా నిశాః॥ ౪౭౭॥

మూ॥ స్యుర్వాన్యసేనం శ్వనిశం గోశాల మితరేచ దిక్।

టీ.-వ్యస్తంతపూర్వపదముగాఁ గల సేనా ఛాయా శాలా సురా నిశా శబ్దములు॥న్న॥, స్యుః=ఓను, నృసేనమిత్యాదు లుదాహరణములు. ఇతరే చ అన్నందున = వృక్షచ్ఛాయమ్-యవసురమ్ అనునవియుం దెలియవలె ను. ఇచట వా అన్నందున నృసేనా-వృక్షచ్ఛాయా-గోశాలా-యవసు రా-శ్వనిశా, అని స్త్రీలింగోదాహరణములును తెలియవలెను. శ్వనిశ మనఁగా కృష్ణచతుర్దశి.

ఆబన్నంతోత్తరపదో ద్విగు శ్చాపుంసినశ్చలుప్॥ ౪౭౮॥

మూ॥ త్రిఖట్వంచ త్రిఖట్వీచ త్రితక్షంచ త్రితక్షపి।

టీ.-ఆబన్నంత = ఆబంతమును అన్నంతమును, ఉత్తరపదః = ఉత్తర పదముగాఁగల, ద్విగుశ్చ = ద్విగునమాసము, ఆపుంసినశ్చలుప్ = అనఁగా అన్నంతనకారములకు లోపమువచ్చుననియర్థము, ॥ఉ॥ త్రిఖట్వమ్; త్రి ఖట్వీ మొదలై నవి

శ్చి ఇతి స్త్రీనపుంసక శేషః ॥

త్రిమ పాత్రీ పుతీ పేతీ వాతీ కువలదాడిమకా॥ ॥౪౭౯॥

టీ.-పాత్రీశబ్దము మొద లాఱుశబ్దములు మూఁడులింగములయందు వర్తించును.

ఇతి త్రిలింగశేషః.

పరలిజం స్వప్రథానే ద్వంద్వే తత్పురుషేఽపిచ ।

టీ.-స్వప్రథానేద్వంద్వే = ఇతరేతరయోగద్వంద్వమునందును, తత్పురు షేఽపిచ=తత్పురుషనమాసమునందును, పరలిజమ్ = పరపదముయొక్క లింగమువచ్చును, ॥ఉ॥ ఇతరేతరయోగద్వంద్వమునకు-కుక్కుటమయూ ర్వా; మయూరీకుక్కుటా; తత్పురుషమునకు-అర్థపిప్పలీ; కరకినలయమ్.

ఇతి పరవల్లిజ శేషః.

అథాన్తాః ప్రాద్యలంప్రాప్తాః పన్నపూర్వాః పరోపగాః॥౪౮౦॥

టీ.-అథాన్తాః=అర్థశబ్దమంతముగాఁగలనమాసములును, ప్రాద్యలంప్రా ప్తాః=పన్నపూర్వాః=ప్రాద్యపసర్గలును అలంకృతమును ప్రాప్తశబ్దమును

ఆపన్నశబ్దమును పూర్వముగాఁగలసమాసములును, తత్పురుషములయి
నను, పరోపగాః=విశేష్యలింగముగలవి, అర్థాంతములకు ॥ఉ॥ బ్రాహ్మణా
యాయమ్ బ్రాహ్మణార్థస్సూపః; బ్రాహ్మణార్థాయవాగూః; బ్రాహ్మణార్థంప
యః; ప్రాదులకు॥ఉ॥ అతిక్రాన్తఃఖట్వామ్ అతిఖట్వఃపురుషః, అతిఖట్వాస్త్రీ;
అతిఖట్వంకులమ్, ఇత్యాదులు. అలంపూర్వమునకు॥ ఉ॥ అలంజీవికామై;
అలంజీవికః; అలంజీవికా, అలంజీవికమ్. ఈలాగున ప్రాప్తజీవికః, ఆపన్నజీ
వికః, అనునవియు.

మూ॥ తద్ధితార్థే ద్విగుః

టీ.-తద్ధితార్థే = తద్ధితార్థమునందువిధింపఁబడిన, ద్విగుః=ద్విగుసమాస
మువిశేష్యలింగముగలది, ॥ ఉ ॥ పచ్చసుకపాలేషుసంస్కృతఃపచ్చకపాలః
పురోడాశః, పచ్చకపాలాయవాకూః; పచ్చకపాలం హవిః.

సజ్ఞా సర్వనామ తదస్తకాః।

టీ.-సజ్ఞా=సంఖ్యావాచకశబ్దములును, సర్వనామ=సర్వనామశబ్దము
లును, తదస్తకాః=అవియంతముగాఁగలశబ్దములును విశేషవిధిలేనివి వి
ష్యలింగముగలవి, ॥ఉ॥ సంఖ్యావాచకములకు-ఏకః పురుషః; ఏకాస్త్రీ;
ఏకంకులమ్, ఇత్యాదులు. సర్వనామములకు-సర్వః, సర్వా; సర్వమ్; ఇ
త్యాదులు. సంఖ్యాంతములకు-పరమైకః; పరమైకా; పరమైకమ్, ఇత్యా
దులు. సర్వనామాంతములకు-పరమసర్వః; పరమసర్వా; పరమసర్వమ్
ఇత్యాదులు.

బహువ్రీహి రదిజ్ఞామ్నా మున్నేయం తదుదాహృతమ్॥౪౨౧॥

టీ.-అదిజ్ఞామ్నామ్ = దిగ్వాచకశబ్దములకంటె వేఱయినశబ్దములకు
వచ్చిన, బహువ్రీహిః = బహువ్రీహిసమాసము విశేష్యలింగము గలది
యకాను. తదుదాహృతమ్=దానికిను దాహరణము, ఉన్నేయమ్=ఊహింపఁ
దగినది, ఎట్లనఁగా, చిత్రపటా యస్య చిత్రపటఃపురుషః; చిత్రపటాస్త్రీ,
చిత్రపటంకులమ్, ఇత్యాదులు.

మూ॥ గుణ ద్రవ్యక్రియా యోగోపాధయః పరగామినః।

టీ.-గుణ=గుణమును, ద్రవ్య=ద్రవ్యమును, క్రియా = క్రియయును,
యోగోపాధయః=ప్రవృత్తినిమిత్తముగాఁగల శబ్దములు, పరగామినః = వి
శేష్యలింగముగలవి, ॥ ఉ ॥ గుణోపాధులకు - శుక్తాశాటిః, శుక్తపటః,

శుక్లంవస్త్రమ్; ద్రవ్యైవాధులకు-దణ్డీపురుషః; దణ్డీనీస్త్రీ; దణ్డీకులమ్;
క్రియోపాధులకు - పాచకగపురుషః; పాచికాస్త్రీ; పాచకంకులమ్, ఇత్యాదులు.

కృతః కర్తవ్యసంజ్ఞాయాం

టీ.-అసంజ్ఞాయామ్=సంజ్ఞావ్యతిరిక్తమయిన, కర్తరి=కర్తృరమునందు
విధింపబడిన, కృతః = కృత్యప్రత్యయములంతముగాఁగల శబ్దములు విశేష్యలింగములు
గలవి, ||ఉ|| కర్తా; కర్త్రీ; కర్తృ, కుమ్భకారః; కుమ్భకారీ; కుమ్భకారమ్
ఇత్యాదులు. సంజ్ఞాయందు-సింహః, వ్యాఘ్రః, అని||పు||

కృత్యాః కర్తరి కర్తృణి|| ౪౮౨||

టీ.-కర్తరి = కర్తృరమునందును, కర్తృణి=కర్తృరమునందును విధింప
బడిన, కృత్యాః=కృత్యప్రత్యయములంతముగాఁగల శబ్దములు విశేష్యలిం
గములుగలవి, ||ఉ|| కర్తృరమునందు - భవ్యస్తరుః; భవ్యాలతా; భవ్యం
ఫలమ్; కర్తృరమునందు - వక్తవ్యః; వక్తవ్యా; వక్తవ్యమ్; భానార్థము
నందు - స్థాతవ్యమ్, అని ||న||

మూ|| అణాద్యంతాస్తేనరక్తాద్యర్థే నానార్థభేదకాః|

టీ.-తేనరక్తాద్యర్థే = దానిచేత నిదిచాయవేయబడినది అనునదిమొ
దలైనయర్థములయందు విధింపబడిన, అణాద్యంతాః = అణ్యప్రత్యయము
మొదలైన తద్ధితప్రత్యయము లంతముగాఁగల శబ్దములు, నానార్థభేద
కాః=నానార్థములకు విశేషణములై విశేష్యలింగము గలవియాను, ||ఉ||
కుసుమ్భేనరక్తః, కౌసుమ్భఃపటః; కౌసుమ్భాశాటిః; కౌసుమ్భంవస్త్రమ్; ఇ
న్ద్రోదేవతాస్త్య, ఐన్ద్రఃపురోఽశః; ఐన్ద్రీయుక్; ఐన్ద్రంహవిః, కొండఱు
“నానార్థభేదకాః” అనునది ప్రత్యేకముచేసి నానార్థవాచకములైన శబ్ద
ములు విశేష్యలింగములుగలవియానని యర్థముచెప్పి యందుకు నుదా
హరణములు, శివైరుద్రః-శివాగౌరీ-శివంభద్రమ్-అని చెప్పదురు.

ఇతి వాచ్యలిప్త శేషః.

షట్సంజ్ఞాకా స్త్రిషు సమా యుష్మద స్కత్తిజవ్యయమ్||౪౮౩||

టీ.-షట్సంజ్ఞాకాః=షట్సంజ్ఞ శబ్దములును, యుష్మత్ = యుష్మచ్ఛబ్దము
ను, అస్మత్ = అస్మచ్ఛబ్దమును, తిజ్ = తిజంతములును, అప్యయమ్=అవ్య

యమును, త్రిమనమాః=మూడులింగములయందు నేకరూపములై యుండును, షట్సంఖ్యకములనఁగా షకారాంత నకారాంత సంఖ్యవాచకములును కతి శబ్దమును, ||ఉ|| షకారాంతసంఖ్యకు, షడిమే; షడిమాః; షడిమాని; నకారాంతసంఖ్యకు, పఞ్చస్రాణాః, పఞ్చస్త్రీయః; పఞ్చఇన్ద్రియాణి; కతిశబ్దమునకు, కతిపురుషాః; కతిస్త్రీయః; కతికులాని; యుష్మచ్ఛబ్దమునకు, త్వంపుమాన్, త్వం స్త్రీ; త్వంసపుంసకమ్; అన్తచ్ఛబ్దమునకు, అహంపుమాన్; అహంస్త్రీ; అహంసపుంసకమ్, తిజస్తమునకు, పచతిపుమాన్; పచతిస్త్రీ, పచతినపుంసకమ్; అవ్యయమునకు, ఉచ్చైర్గిరిః, ఉచ్చైర్శాలా, ఉచ్చైర్గ్రహమ్.

ఇత్యలిజ స్రకరణమ్.

మూ॥ పరం విరోధే

టీ.-విరోధే=విరోధమనఁగా నన్యత్రచరితార్థములై న రెండులక్షణము లొకయుదాహరణమందు ప్రాప్తించుట, అట్టి విరోధమిలింగాదిసంగ్రహ వర్ణయందుఁ జెప్పినలక్షణములకు సంభవించిన దిక్కున, పరమ్ = పరమై నలక్షణముచేత విధింపఁబడులింగమే నిర్ణయింపఁదగినది. అదియెట్లున, అనురపర్యాయములు పుంలింగములని పుంలింగ శేషమునందుఁ జెప్పిన లక్షణము రాక్షసాదిశబ్దములయందుఁ జరితార్థము. అసంతములు నపుంసకములని నపుంసకలింగ శేషమందుఁ జెప్పినలక్షణము యశశ్శబ్దాదులయందుఁ జరితార్థము. ఈ రెండు లక్షణములును రక్షశ్శబ్దమందు ప్రాప్తములాయెను గనుక నిచట పరమైద్యవ్యక్తమనిసనుసన్నత మనులక్షణము చే విధింపఁబడిన నపుంసకలింగమే నిర్ణయింపఁదగినది. ఈలాగున నక్కడక్కడ నూహించునది.

శేషంతుజ్ఞేయం శిష్టప్రయోగతః॥

టీ.-శేషమ్ = ఈశాస్త్రమునందుఁ జెప్పఁబడనినామములును లింగములును, శిష్టప్రయోగతః=మహాకవిప్రయోగమువలన, జ్ఞేయమ్ = తెలియఁదగినది.

ఇతి లింగాదిసంగ్రహపర్గః.

మూ॥ ఇత్యమరసిహృతౌ నామలిజ్ఞానుశాసనే
తృతీయకాణ్డ సామాన్య సాజ్ఞవీవ సమర్థితః॥

టీ.-ఇతి=పూర్వోక్తమైన, నామలిజ్ఞానుశాసనే = నామలింగానుశా
సనమను, అమరసిహృతౌ = అమరసింహునియొక్క- గ్రంథమునందు
తృతీయః=మూడవదయిన, సామాన్యకాణ్డః=సామాన్యకాండము, సా
వీవ=సమగ్రముగానే, సమర్థితః=నెఱవేర్చబడియెను.

నా మ లిం గా ను శా స న ము నం దు

తృతీయకాండము సంపూర్ణము.

మూ॥ ఇత్యమరసిహక్యతౌ నామలిజ్ఞానుశాసనే
తృతీయకాణ్డ స్సామాన్య స్సాజ్ఞవీవ సమరితః॥

టీ.-ఇతి=పూర్వోక్తమైన, నామలిజ్ఞానుశాసనే = నామలింగానుశా
సనమను, అమరసిహక్యతౌ = అమరసింహునియొక్క - గ్రంథమునందు
తృతీయః=మూడవదయిన, సామాన్య కాణ్డః=సామాన్య కాండము, సాజ్ఞ
వీవ=సమగ్రముగానే, సమరితః=నెఱవేర్చబడియెను.

నా మ లిం గా ను శా స న ము నం దు

తృతీయకాండము సంపూర్ణము.

